BOEKENSCHOUW

BOEKENSCHOUW

MAANDSCHRIFT

HOOFDREDACTEUR: A. B. H. GIELEN S. J., HEERENGR. 415, AMSTERDAM
MEDEWERKING VAN NEDERLANDSCHE EN BUITENL. SCHRIJVERS

TWAALFDE JAARGANG
1918—1919

UITGAVE:
E. VAN DER VECHT - MARNIXSTRAAT 372 - AMSTERDAM

EEN VOORNAAM BOEK

Het moet wel een zalig genot zijn, in gedachte te kunnen wegloopen uit den eigen tijd, en diep te duiken in de eenzaamheid van het verleden.

Ach, het tegenwoordige ligt zoo vlak onder onze oogen, dat wij het valsche en leelijke wel móeten zien, als wij de oogen niet grimmig gesloten houden; het snipperig stukje van de film des tijds, waarop wij vastzitten, draait ons zoo dicht onder het aanschijn der tijdgenooten door, dat wij schrikken van hun rimpels en grove makelij, welke wij op een afstand niet zouden bespeuren.

Vanity Fair — Kermis der IJdelheid! Wij staan midden in het gewoel en worden verdoofd door het ventend geroep van eigen lofredenaars of hun belanghebbende vriendjes; wij hooren aldoor het gehinnik van driftige hartstochten, het gerinkel van brekende glazen, het somber gebrom van doodsklokken.

En wij zien menschen, die geen enkel talent hebben om zelf iets uit te voeren, anderen besturen en leiden; schetteraars, die elk hunner woordjes of daadjes door reusachtige affiches laten aankondigen, verheven boven stille, stoere werkers, wier verdiensten het nageslacht eerst ontdekken zal; kleine, grauw-grijze pauwen, die gillend de aandacht trekken van het publiek, met hun pronkstaarten de koningen van het genie verbergen; grappige kabouters, die niemand zou opmerken, als zij niet kwaadaardig en afgunstig aan de jaspanden waren gaan hangen der reuzen van 't Swiftsche Brobdignag:

> ... malicious censurers, which ever,
> As ravenous fishes, do a vessel follow
> That is new trimm'd. (Shakesp. Henri VIII).

Elke vijftig jaren is er plaats voor een anderen Carlyle, die een nieuwen „Sartor resartus" zou kunnen schrijven.

Tusschen al die voosheden is het zoo moeilijk de karakters te vinden, onder al die leugens zoo zwaar de waaheid te ontdekken, wegens al den tooneelschijn zoo hopeloos bijna: tot de levensechtheid door te dringen. Maar achter den leelijken schijn van het heden, moet toch wel schuilen het zuivere, het schoone,

---

[1]) J. F. M. Sterck. Oorkonden over Vondel en zijn kring. Met Portretten en Facsimiles. Bussum, Paul Brand, 1918.

het sterke en waarachtige. Want alle verleden was eens het tegenwoordige en als het onze vol van rumoer en eigenwaan en valsche glories. Maar de steltloopers werden horizontaal gelegd, eenige voeten onder den grond, en verhinderden het uitzicht niet meer; de longen der schreeuwertjes verschrompelden sinds lang en het geluid hunner leuzen en phrasen overstemde niet meer de wijze woorden van bescheiden wijzen. Zij, die volop groote menschen waren, en kunstenaars en geleerden en werkers, bleven staan als de eigenlijke bouwers van wat wij nu goed en schoon en onvergankelijk vinden in dat verleden.

Inderdaad, hoe heerlijk moet het zijn: te kunnen wegsluipen naar vervlogen jaren, waar het kleine goed dood en begraven, het groote en verhevene vollevend is gebleven.

Waar men ongestoord het prachtige kan bewonderen, en het leelijke slechts opgraaft om zich te herinneren dat het ook toen bestond, als alom waar vele menschen zijn, maar bestemd om het goede te louteren en dan te vergaan.

Ik kan den heer J. F. M. Sterck benijden als ik zie, hoe hij een verleden gevonden heeft, waardoor hij zoo wegwijs en rustig heenschrijdt, alsof het eens zíjn wereld was; wanneer ik hem Vondel zie groeten als ouden bekende, die hem niet alleen, gelijk anderen, de gaven van zijn genie heeft geopenbaard, maar ook heeft gesproken over zijn vrienden en familie, óók deelgenoot heeft gemaakt van zijn zorgen en strijd, zijn lief en zijn leed.

Maar alvorens te benijden, behoor ik den heer Sterck eerst te danken, dat hij zijne aarzeling heeft overwonnen, en de verschillende opstellen over Vondel en de zijnen, welke hij in de laatste 20 jaren in allerlei tijdschriften deed verschijnen, in één bundel liet herdrukken, naar tijdsorde gerangschikt. Zóó heeft hij het ons toch gemakkelijk gemaakt met Vader Vondel mee te leven en wellicht in 't hart van dezen of genen jongere den lust gewekt naar verder onderzoek.

Dat laatste moet ik wel overlaten aan anderen, maar ik kan mij toch moeielijk het genoegen ontzeggen: alvast den scherpzinnigen gids op zijn spoor te volgen en mij uit den nood dezer tijden terug te trekken in onze schitterende 17de eeuw.

Op onze nieuwsgierige en belangstellende vragen zal deze geleider het antwoord niet schuldig blijven.

Waarom zou onzen fijnvoelenden Vondel, die zoovele groote en merkwaardige vrouwen heeft bezongen, in geen van zijn werken melding maken van zijne moeder. Zij, Sara Cranen, was toch eene kloeke vrouw, die met haar drie kinderen, haar man uit Keulen volgde naar Amsterdam. En Vondel mocht haar behouden tot zijn 50e jaar, en was reeds vroegtijdig werkzaam aan hare zijde in de zaak, die zijn vader haar had nagelaten.

„Al volgt, uit het in zijne werken niet voorhanden zijn van eenige vermelding van Vondel's ouders, nog geenszins zeker, dat hij nooit een vers aan hen zou hebben gewijd, het is toch van belang te onderzoeken, of er wellicht redenen bestaan kunnen hebben voor dit zwijgen van den zoon, die, in geen omstandigheden bijna, gezwegen heeft en dien dit vers zoo juist kenschetst.

Al wat me op 's harten grond leit
Dat welt me naar den keel.

„De moeder van Vondel was in de eerste plaats vrouw van groote praktische werkkracht, van kloek beleid in zaken, een van de vele moeders, die in de stilte van hun gezin de karakters gevormd hebben van die krachtige mannen op allerlei gebied, die de glorie zijn van onze „Gouden Eeuw.

Maar Vondel, een droomende dichternatuur, „die in 't gezelschap der menschen bijna spraakloos was en zelden geluid sloeg". volgens Brandt; maar hij, zoo een groot zwijger, stil en zwaargeestig van aardt, doch diepdenkende, had al zijn gedachten gespannen; met zijn verstand en zinnen gestadig werkende op zijn verzen", — zulk een oudste zoon moest veel in aard verschillen van zijn werkzame moeder.

En wanneer wij in 't oog houden, dat het verschil van beiden vooral uitkomt waar het geldzaken betreft, dan moet ook de weinige aanleg, dien de zoon daarvoor bezat, dikwijls aanleiding tot verwijdering gegeven hebben.

Deze dichternatuur, zoo uitdagend en strijdlustig van aard, zoo scherp van tong; daarbij al sedert jaren geen trouw aanhanger meer van de Broeders in den geloove, maar sterk neigende naar Rome, kan geen zoon naar het hart van deze moeder geweest zijn".

Misschien vooral die meer en meer blijkende sympathieën tot de Katholieke Kerk, kunnen oorzaak geweest zijn dat er eenige verkoeling tusschen moeder en zoon ontstond. Want het is wel opmerkelijk, dat Vondel, bij wien reeds vroeger (ten tijde van

„Palamedes") die sympathieën zichtbaar zijn, juist na haar overlijden de neiging tot de Moederkerk sterker uitspreekt („Gijsbrecht") en dat — alsof hij daarop gewacht heeft, om haar niet die pongelukkig te maken, — reeds drie jaar later zijn overgang tot Rome een bekend feit wordt.

„Om te dichten moet men geïnspireerd zijn, en het komt mij voor, dat deze strenge vrouw, die voor één harer kinderen, haar dochter, volgens haar authentieke verklaring, een sterke voorliefde getoond heeft, doch haar oudsten zoon geen bijzondere sympathie schijnt te hebben toegedragen, ook zelden zijn dichtlust kan hebben opgewekt".

Heeft Vondel met Tesselschade samengewerkt aan eene Tasso-vertaling? En is het waarschijnlijk, zooals de schrandere J. A. Alberdingk Thym het voorstelde, dat de vertaling in klad bewerkt, door Vondel werd nagezien, en vervolgens door de keurige pen der dichteresse overgeschreven?

Neen! Die veronderstelling berust waarschijnlijk op de legende, welke Van Lennep bij vergissing verdichte. En zijn vergissing ontstond op haar beurt weer uit het feit dat hij, Van Vloten's bekend boekje lezende: *Tesselschade Roemers en haar vrienden*, op blz. 36 een blad te ver heeft omgeslagen en zoodoende, de daar op blz. 38 genoemde *betutteling* van een ander vers, op het vroeger aangehaalde van Tesselschade liet terugslaan.

Men kan wel vermoeden, dat twee groote geesten als Vondel en Tesselschade, die gelijktijdig aan de vertaling van één dichtwerk bezig waren, daarover wel van gedachten zullen hebben gewisseld. Maar eigenaardig is het, dat bij vergelijking van eene strofe uit Tesselschade's vertaling met de proza-vertaling van Vondel (volgens het afschrift te Oxford) of volgens het echte manuscript in de Keizerlijke Bibliotheek te Sint Petersburg, geene overeenkomst te vinden is.

Voor een zoeker is in deze hankschriftenkwestie nog veel te ontdekken. Het Oxfordsche is een afschrift van het Petersburgsche document, dat geschreven is met Vondel's eigen hand. Maar dezelfde die het Petersburgsche overschreef, heeft daarin ook allerlei wijzigingen en verbeteringen aangebracht. „De hand komt niet overeen met het schrift van een der uit Vondel's omgeving bekende personen: G. Brandt, Vollenhove, Oudaen of Antonides; wij hebben hier dus te doen met een nog onbekenden bewerker

van Vondel's werk, die zijn handschrift van Tasso bezeten heeft, daarin veranderingen heeft aangebracht en er een afschrift van heeft gemaakt, waaraan dan opnieuw wijzigingen zijn toegevoegd".

Wie kan dat wezen? Heeft men al eens gedacht aan een der met Vondel bevriende en geleerde geestelijken?

En terwijl wij peinzen over Vondel's geestelijke vrienden, wijst de heer Sterck ons het huis, waar de beroemde „Begijnenvader" gestorven is.

„Deze bijzonderheid vermeldt zijn begrafenisbriefje, of de uitnoodiging aan vrienden en bekenden gericht om aan deze plechtigheid deel te nemen.

Dit zeldzame documentje[1]) bevat dan, na de gewone formules, nog deze mededeeling, dat de belangstellenden bij de begrafenis van Leonardus Marius, Doctor in de Godtheijdt, worden verzocht op Dinsdag 22 October 1652, in de Bagijnesteeg, in de Vergulde Poort, ten een uur, als Vrient in huys te komen".

En de stedelijke archivaris, Mr. W. R. Vader, wist mede te deelen dat dit huis, genaamd de Gouden Poort in de Bagijnesteeg inderdaad „in het register der Quijtscheldingen genoemd wordt, aan de zuidzijde van de steeg op de hoek aan de sloot, zijnde dus het laatste huis aan de linkerhand, wanneer men van de Kalverstraat komt, nu genummerd n°. 9. Wel geeft het begrafenisbriefje te lezen: de Vergulde Poort en het register: de Gouden Poort; doch het is niet waarschijnlijk dat in deze kleine steeg twee huizen zoo gelijkluidende namen gehad zullen hebben, zoodat men moet aannemen, dat het briefje wellicht in haast gedrukt, den naam minder nauwkeurig weergeeft, of dat het huis in den mond des volks beide namen had.

Merkwaardig is het dat dit perceel op heden nog nagenoeg ongeschonden en onveranderd in wezen is, als toen het, volgens den gevelsteen in 1633, gebouwd is geworden, kort aan de Bagijnesloot en grenzende aan het bruggetje, dat toen daarover naar de Beggijnshofspoort leidde".

En nu wij staan voor het Begijnhof, waar wij zoo kort geleden in grootschen luister vierden de gedachtenis aan het wonder van 't H. Sacrament, willen wij hooren de keurige vertolking, die de

[1]) Het was te zien op de tentoonstelling, door de Oud-Katholieke vereeniging „Cor Unum et Anima Una" in Augustus 1894 te Rotterdam gehouden.

heer S t e r c k ons geeft der latijnsche verzen „bij de herdenking der ontwijde Heilige Stede" door Vondel's vriend, den katholieken advokaat Kornelis Plemp:

O, heilge altaren, waard te zijn vereerd, bezongen!
Mij kwelt het, dat ik u als kind niet heb aanschouwd.
Och, had 'k u mogen zien als man, of zelfs als jongen
't Welluidend lied gehoord, waarmeê men hoogtijd houdt,
't Geloovig volk gezien, de goddelijke rijen
En plechtigheên betracht!... Wat woede greep u aan,
Mijn Vaderstad? Vanwaar die gruwbre razernijen,
Die u aan 't heiligdom uws volks de hand deên slaan?
De heilge drempels, met de sporen van 't verleden,
Goddank! zij zijn nu nog ter Kalverstraat bewaard.
Op 't wijdberoemde feest gaan jaarlijks nog de schreden
Van velen, barrevoets, in d'ochtend tempelwaaarts;
Zij komen in 't geheim, de vromen en getrouwen
En brengen u hun groet, verlaten heiligdom,
Om 't Wonder-Sacrament te aanbidden; om te aanschouwen
De heilge plek, en gaan haar plechtig driemaal om.
Genadig God, verlaat de wakkre burgers niet,
Wier trouwe godsvrucht nooit uw Heilge Steê verliet.
Verleen, dat wij opnieuw dit heiligdom betreden,
En uwen heilgen lof verkonden met gebeden.

Hoe fel was toen de papenhaat en hoe weinig kon die, evenmin als thans, de groote geesten verhinderen hun weg te zoeken naar de oude Moederkerk? Vondel en Tesselschade, de „mercator" (wiens naam nog valt op te sporen) en zoo vele anderen.

Ja, óók Tesselschade is eene bekeerlinge. „Door een onverklaarbaar misverstand is Tesselschade door de letterkundigen, reeds van het begin der 18de eeuw af, gerekend van huis uit tot de Katholieken te behooren. Wel vond men het vreemd, dat zij weinig of niets van die catholiciteit liet blijken, en zelfs met een protestansch zeeofficier huwde; maar men verklaarde dit uit „liberaler begrippen", die zij bezeten zou hebben. Ook haar zuster Anna, de wijze Roemer Visschersdochter, werd voor eene Katholieke gehouden, ofschoon zij evenzeer een protestantschen man koos, versjes vertaalde van protestantsche, ja anti-roomsche strekking, en groote vriendschap onderhield met den fijn calvinistischen dichter Jacob Cats.

Maar men schreef dit alles toe aan de „gegrondheid van haar Christelijken geest", volgens Beets, en prees het als een teeken van groote verdraagzaamheid in een katholieke vrouw.

Alberdingk Thijm dichtte met groot talent boeiende verhalen over deze beide katholieke zusters, en nam voor zeker aan, dat Vondel door den invloed van Tesselschade bekeerd zou zijn tot het Catholicisme.

En toch staat de zaak geheel anders!" — Roemer wordt algemeen voor katholiek gehouden, met libertijnsche en Erasmiaansche beginselen; Anna en Tesselschade zouden tot het geloof huns vaders behoord en aanvankelijk ook „liberaler begrippen" hebben aangehangen. Maar de bewijzen? Er is geen enkele reden om aan te nemen, dat de vader niet protestant was en de kinderen eveneens.

Integendeel! „Het bewijs, dat ook de kinderen van Roemer Visscher niet katholiek (zooals steeds is beweerd), maar hervormd waren, evenals hun moeder Aafgen Jansdr. van Campen, is gemakkelijk te leveren". Zoo blijkt dat Tesselschade hervormd was, uit het feit, dat zij 6 Juni 1614 in de Oude Kerk te Amsterdam als doopgetuige stond over het oudste kind van haar zuster Truitje, die zeer zeker hervormd was.

Tesselschade's huwelijk met den protestant Crombalch, 29 Oct. 1623, is ook een nader bewijs voor haar hervormd geloof. Taddea, haar oudste dochtertje, wordt 19 Februari 1625 hervormd gedoopt.

Anna geeft tot omstreeks 1642, toen zij haar zoons naar Antwerpen bracht om ze bij de Jezuieten ter school te doen, geen enkel bewijs van katholieke gezindheid. Integendeel, zij toont zich in alle opzichten eene Protestante.

Eerst tegen 1640 begint Anna blijken van katholieke gezindheid te geven; dan zendt zij een gedicht van den Antwerpschen Kanunnik Johannes Hemelaer, een bekeerling, en eindigt zij een vers aan den Augustijner pater Mantellius te Antwerpen met deze veelbeteekenende woorden

Geluckich Man!... gedenck ons, och
Bidt voor ons arme soeckers doch.

„De juiste tijd, dat Anna Roemers katholiek is geworden, is niet bekend. Zij was dit blijkbaar reeds tijdens het leven van haar man, Dominicus Boot, die zich in 1646 nog als student aan de Leidsche Hoogeschool laat inschrijven. 't Is zeker, dat zij reeds in 1642 katholiek was, want in April van dat jaar schrijft Barlaeus aan Puteanus te Leuven, waarheen zij haar zonen ging brengen: „Zij is van uw godsdienst en heeft haar twee zonen toevertrouwd aan de opvoeding der Jezuiten ten uwent".

Voor Tesselschade, zij moge dan ook al vroeger duidelijke

blijken van liefde tot de Moederkerk hebben gegeven, is het wel zeker vast te stellen, dat zij tot ongeveer 1642 protestant was.

„In de eerste helft van Januari 1642 (Vondels overgang is van 17 Nov. 1641) schijnen de geruchten over haar Roomsch worden aan Huygens bijzonder duidelijk te zijn geworden". Hij was een belangloos vriend van de weduwe (Crombalch en haar dochtertje Taddea waren overleden in 1634), maar een streng protestant.

15 Januari 1642 zendt hij haar het volgend gedicht:

DE TWEEDE TESSELSCHADE

Is Tessel op het pad na Roomen van Geneven?
Is d'afgelockte ziel in 't poppe-goed verwart?
Heeft menschen-mijmering bekropen 't hooghe hart?
Heeft Papen duyster licht Gods licht er uyt gedreven?
Is haar welwetendheid int doncker uytgewreven?
Is in haar dampigh oog de witte Reden zwart,
Het rechte spoor te slecht, het sachte jock te hard?
Is Roemers Roomens kind? O Roemer, die dit leven,
Dit slyck gewisselt hebt voor 't eeuwighe bezit
Van 't eeuwighe besien, wat toenam geeft ghij dit,
Dit schip- en goedsverlies, eer 't ancker of ontlade?
Sij soekt U; maar een mall, een stallicht leidt haar miss,
Haar naelt is 't noorden kwijt, zij zeilt maar bij de giss,
O min als Tesselscha, o meer als Tessels-schade.

Tesseltje antwoordde hierop met een

DEUNTJE

Klaes zeide tegen Tryn, wat doe je weer te mis,
Bij dit brooddronken volk, de schatters van de visch?
Tryn sey: mijn lieve Man, zij hebben 't rechte Noord
Van Sinte Pieters schip, daer raakt niet buiten boord;
Zij hebben 't roer en stuur, uw volk zeilt bij de gis,
Ick hoor de waarheid, Klaas, en gij hoort altijd mis!

Huygens meende het goed: ik spaer de roede niet, ick hebb het kind te lief" schreef hij aan Barlaeus, en hij vond het verschrikkelijk, dat Tesselschade „schipbreuk in het geloof zou lijden". Hij vreesde niet hare vriendschap te verliezen als besloot hij: „Ik zal doorgaan met smaad en scheldwoorden".

En hij kon bar en hard zijn. Een nieuwe ramp had Tesselschade getroffen. In 't begin van Maart 1642 verloor zij haar linker oog, door een vonk uit een smidse. Huygens maakte het volgend ruw

dichtje, dat hij aan van Baerle zond, terwijl later, onkiesch genoeg, Hooft het doorzond naar Tesselschade:

Verstaet ghy 't, Tesselscha?
Uw aensicht is aen stucken:
Ten minsten leert hier na
Aen beelden niet te bucken.

In het laatste vers zit een woordspeling: het bukken bij het aanbeeld van den smid, waardoor het ongeluk haar overkwam; en het buigen voor beelden in de kath. kerk!

Maar al het pogen van Huygens en Barlaeus liep op niets uit, Tesselschade was en bleef katholiek.

„Hooft stierf in 1647, Van Baerle in 1648. Huygens en Vondel overleefden hun vriendin die 24 Juni 1649 te Amsterdam overleed. In 1647 had zij haar eenig overgebleven dochtertje Maria te Alkmaar verloren. Zij kwam dien slag niet te boven en bleef een paar jaar kwijnen. Het is niet zeker, of zij daarna te Amsterdam is gaan wonen, of toevallig daar vertoefde toen zij stierf.

Toen Huygens den 15den Juli 1649 het graf van Tesselschade in de Oude Kerk te Amsterdam bezocht had, stortte hij zijn hart uit in dit grafschrift:

GRAFSCHRIFT VAN JOFF TESSELSCHADE VISSCHERS

Dit 's Tesselschades Graf,
Laat niemand zich vermeten
Haer onwaerdeerlickheid in woorden uit de meten:
All wat men van de sonn derft seggen gaet haer af.

Hoe dats' om 't leven quam
Verhael ik even noode:
Wat dunkt U, moeders? 't was haar dochter die haer doodde,
En die zij 't leven gaf was die haer 't leven nam.

Maer 't kind had weinigh schulds:
De Moeder sagh het sterven,
En stierf, omdat sy 't haer geliet te konnen derven:
Soo berste Tesselscha van wat te veel gedulds.

Leert lijden met beleid,
Die van wat liefs moet scheijen:
Had dit hert uitgebloed en tijdig willen schreijen,
't Sloeg nog in Tesselscha, en 't waar nog onbeschreit.

En hiermede mogen wij nu wel afscheid nemen van onzen vriendelijken gids. Het was ons er vooral om te doen, den lezer

graag te maken en hem aan te sporen dit boek zich aan te schaffen.

Ten slotte nog dit woord: de heer Sterck schrijft in zijn voorrede: „het is een moeilijk verklaarbaar feit, dat, terwijl de Nederlandsche regeering al sedert jaren aan onze historici en letterkundigen opdracht gaf om op hare kosten ten bate van onze geschiedenis de buitenlandsche archieven en bibliotheken te doorzoeken, nog nooit aan iemand is opgedragen om in sommige toch hoogst belangrijke binnenlandsche archieven, die nog zoo goed als onontgonnen zijn blijven liggen, een onderzoek in te stellen. En toch zijn dit oude archieven van de grootste beteekenis, die misschien in geen land zoo zorgvuldig bewaard zijn als in het onze, wier documenten een schat van gegevens bevatten, niet alleen omtrent de Nederlandsche staatkundige, economische en godsdienstige geschiedenis, maar ook betreffende die van de Nederlandsche kunsten en kunstenaars, van de groote industrieën en der kleinkunsten, van goud en zilversmeden, paarlemoer- en ivoorwerkers en dergelijke; en vooral ook van onze geleerden, onze dichters en prozaschrijvers.

Het zijn de oude notarisprotocollen, in al de voorname steden van ons land zorgvuldig bewaard en voor het grootste deel tot voor korten tijd weggesloten in depots, en moeilijk toegankelijk.

Het mag gerust, en zonder eenige vrees voor tegenspraak gezegd worden: Onze vaderlandsche geschiedenis blijft in eenige harer belangrijke hoofdstukken nog onvolledig bekend, zoolang niet een systematisch en deskundig onderzoek in protocollen is ingesteld door geleerden van verschillende studievakken".

Wat zou het niet waard zijn als nu eindelijk eens aan dezen rechtmatigen wensch ten volle gehoor werd gegeven! A. GIELEN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Wij mogen niet klagen als de buitenlandsche Tijdschriften een of twee maanden te laat over onze grenzen komen; nog blij zijn moeten wij, héél blij!

Le Correspondant van 25 Maart hebben wij eindelijk. Om eens een uurtje vrij te zijn van oorlogsgedachten, bladerden wij maar dadelijk door naar het artikel van Alexandre Masseron: *Le „Stabat Mater" et Fra Jacopone da Todi.* Wij hadden ons juist

weer even geërgerd over een journalistieken brekebeen, die den een of anderen weldoener in bengaalsch licht zette en Nederland toeriep: dat deze redenaar-schrijver, deze machtige en talentvolle, deze ijverige werker en geniale orgeltrapper, deze sublieme woordkunstenaar, een tooneelstuk of een vers of een boek had geschreven als nog nooit sinds de secundaire aardperiode verschenen was, en na dezen, tegenwoordig door dezen of genen aanbidder, telkens opnieuw afgelierden bluf, deed het openingszinnetje van den franschman weldadig aan:

„Le *Stabat* est anonyme. Anonyme comme les Reines au sourire mysiérieux du portail de Chartres et les Prophètes de Notre Dame; comme tant de *Pietá* tragiques dont la douleur anime l'ombre de nos églises; comme la plus grande partie de l'œuvre magnifique du Moyen-Age où la réclame immonde n'était pas encore inventée et où il suffisait à tant de prodigieux artistes d'avoir du génie et de l'offrir à Dieu".

Maar huldigend de bescheidenheid dier groote, eenvoudige Meesters, kunnen wij onze nieuwsgierigheid toch niet rustig houden, en wij zoeken den kunstenaar te ontdekken: il nous faut l'artiste.

Naar aanleiding van eenige nieuwere boeken en de pogingen, die men gedaan heeft, om den schrijver van het *Stabat* te vinden, zegt Masseron zijn artikel te hebben geschreven, maar in werkelijkheid maakt hij slechts melding van één boek en geeft de titels der andere.

Filippo Ermini (Lo Stabat Mater e i pianti della Vergini nella lirica del Medio Evo, 1916) noemt de namen van hen, die in den loop der tijden als auteur in aanmerking kwamen: de Pausen Joannes XXII, Innocentius III, Gregorius XI, Gregrorius de Groote; St. Bernardus, St. Bonaventura en Frà Jacopone da Todi.

Ermini verwijdert de aanspraken der anderen en meent dat het *Stabat* moet „sans aucun doute être restiuée à Jacopone". Maar de argumenten lijken M a s s e r o n niet overtuigend en ons ook niet. De analogie met een ander gedicht (Laude) dat zeker van Jacopone is, bewijst niet genoeg, en Ermini verwerpt eigenlijk zelf dezen grond, waarop ųij steunt, als hij schrijft: „souvent une séquence célèbre n'est en somme qu'une adroite variation ou reduction d'une ou de plusieurs séquences autérieures, exécutée par un écrivain au génie poétique original. Tel est précisément le cas de Jacopone, qui, invité peut-être à composer une séquence pour une fête ecclésiastique devant avoir lieu dans la pauvre église franciscaine, a repris une ou plusieurs poèmes latines déjà connues, comme *le Laudismus, l'Ante crucem virgo stabat* et le *Stabat juxta Christi crucem,* et en a tiré par des amplifications et des corrections les admirables strophes de son *Stabat*" — On ne sourait dire en termes plus clairs et par un raisonnement plus décisif que nous ignorerons vraisemblablement toujours qui fût, au sens où nous entendons désormais ce mot, l'auteur du *Stabat,* sous la forme que nous conaissons aujourd'hui —, voegt Masseron erbij.

Och ja, wat komt het er eigenlijk op aan (evenals onze onbe-

kendheid met den bekeerder van Vondel) behalve dat onze nieuwsgierigheid dan niet voldaan is.

De nieuwste *Stimmen der Zeit* dateeren April. P. Lippert schrijft over *Herschen und Dienen. Zur Siebenjahrhundertfeier der Geburt Zitas, der heiligen Dienstmagd.*

In *Onze Eeuw* (Mei) schrijft Dr. J. D. Bierens de Haan over *Lijden en Geluk,* dat hij te dragen en te verwerven leert volgens principen, welke hij losmaakt uit zijn pantheïstische wereldbeschouwing. Dr. N. Adriani bestudeert *Het animistisch heidendom als godsdienst;* uitgaande van een 20-jarige ervaring, opgedaan bij de Minahassers en Toradja's, komt hij op voor den ernst van het heidendom, aantoonend dat de godsdienst in het Animisme eene overal verstrooide zaak is, niet in staat zich te concentreeren en daarom voor hen die slechts oppervlakkige aanraking met de animistische volken hebben gehad, weinig tastbaar, waardoor hij hun dikwijls weinig ernstig voorkomt.

Prof. dr. R. Boer viert *Een oorlogsheld in de litteratuur.* Niet een dichter, die gevallen is op het slagveld in Frankrijk of Italië, maar.... de held is „Karel XII".

In 1818 dichtte Tegnér naar aanleiding van een herinneringsfeest aan den dood van den beroemden koning een roerend gedicht, dat eindigt met deze stroof:

> Buig, Zweden, de knie bij de groeve; je grootste
> zoon is daar verborgen. Lees de versleten inscriptie;
> zij is je heldendicht. Met ontbloot hoofd stapt de
> geschiedenis daarheen en leert, en de Zweedsche
> eer wijdt daar haar overwinningsvaandel.

Dit gedicht is in Zweden algemeen bekend. Het komt voor in bloemlezingen, het wordt op school geleerd; romanschrijvers halen op plaatsen, die indruk moeten maken, een paar verzen ervan aan, en van tijd tot tijd hoort men ook in het gesprek een vers citeeren.

Bij een jonger geslacht ontmoeten wij soms parodieerende citaten. Zoo b.v. Ibsen in „Per Gynt", gebruikt de uitdrukking „Swenska staalet" het „Zweedsche staal" uit Tegnérs gedicht als een karakteristieke phrase voor een grootspreker. Strindberg gebruikt ook een vers als parodie in zijn „Slaapwandelaarsnachten". Maar diametraal tegenovergesteld aan Tegnérs bewonderend lofdicht staat Strindsberg tooneelstuk „Karel XII" ongeveer 100 jaren later (1901) geschreven.

Kunnen wij Strindberg's stuk noch als tragedie noch als psychologische studie hoog aanslaan, interessant blijft het stuk om het zedelijk oordeel over den vorst, dat hier in de literatuur tot uiting komt. Vraagt men naar de oorzaak van die verschillende beoordeeling, dan moet men zeggen dat Strindberg het resultaat tot den eenigen maatstaf der zedelijkheid heeft genomen. En het resultaat van Karels pogen was een te gronde gericht Zweden, en daarom heet hij een „boef". Voor Tegnér speelde dit resultaat

geen rol, en zelfs het doel was, gelijk wij zagen, bijkomstig; de hoofdzaak was de wil, die de waarde, zoo van den mensch als van den vorst, bepaalt. Niet de richting van den wil, maar de kracht van den wil, door den dichter geïdealiseerd als plichts- en rechtsgevoel.

Dr. J. Hooykaas heeft het over *De Gymnasiale Reorganisatie*: „wil het Gymnasium de opleidingsschool voor een deel der studenten van alle faculteiten blijven ook voor medici en natuurphilosophen, dan moeten naast de moderne vakken welke algemeene ontwikkeling en practische kennis beoogen, namelijk Nederlandsch, Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, geschiedenis en aardrijkskunde, zoowel de klassieke talen eenerzijds als de wiskunde en de natuurwetenschappen anderzijds, althans voor een groep der leerlingen, een behoorlijk geheel opleveren, dat vormende kracht kan schenken en dat op de schoolbanken een degelijk fundament oplevert voor de latere studie aan de Universiteit" — „Daarbij zal het wenschelijk zijn dat de keuze voor de eene of de andere richting zoo laat mogelijk plaats vindt en de rechten, die de leerlingen na het afloopen van de school verwerven dezelfde zijn, welke richting van onderwijs zij ook gekozen hebben. De wetenschappelijke vorming toch en de geestelijke habitus moet hoofddoel, de verworven kennis moet van bijkomstig belang blijven".

In *Elsevier's M.* bij portret en een achttal reproducties eene studie van Kaspar Niehaus over *Jeanne-Baptiste Camille Corot*, J. de Josselin de Jong beschrijft het *Oud-Peruaansch aardewerk* in 's Rijks Museum, en Gysberts Hodenpijl *De Vendome Kolom*.

H. R(obbers) bespreekt een viertal boeken van Couperus: „dat zijn er vier, en geen kleintjes ook, te zamen meer dan negenhonderd bladzijden Couperus. Ja, ik heb een bad in Couperus genomen! Ik weet, lezers, dat sommigen van u zullen glimlachen, spotlachen, hoonlachen of meesmuilen bij het woord: een bad. Zij, de reinheid- en frischheid-lievenden, zijn gewoon zich dagelijks te baden in warm of lauw, misschien zelfs koud, maar in elk geval rein en helder water, en zij glimlachen, spotlachen, hoonlachen of meesmuilen, want bij de uitdrukking: een bad in Couperus denken zij aan geuren en odeuren, aan olieën en poeders, zij herinneren zich misschien wel de baden van Heliogabalus of van andere verweekelijkte romeinsche keizers of hetairen, door Couperus beschreven, en.... zij benijden mij mijn bad niet". Neen, heusch niet, mijnheer Robbers!

In *De Katholiek* de volgende artikelen: *Wijsgeerige beschouwingen over recht en gezag, naar aanleiding van Krabbes moderne staatsleer* door A. Seysener; *De Psycho-Analitische methode van Freud* door J. Angenent; *Rond „De Keerskenprocessie" van Scherpenheuvel* door dr. R. Foncke.

De *Historisch Politische Blätter* (128—VIII) beginnen met een artikel over *Recht und Moral*: De moderne rechtswetenschap meent dat rechtsorde en zedelijke orde elkaar wel raken, maar

toch van elkander onafhankelijk zijn. Deze opvatting steunt op de romeinsche, liever nog op de oostersch-despotische staatsidee. In werkelijkheid is godsdienst en moraal, noch moraal en recht te scheiden. Groeit de moraal niet op uit den godsdienst, dan verliest zij hare bindende kracht, wordt een veranderlijke „Milieu-Sitte", waaraan iedereen peutert en knoeit, in zooverre niet geweld of de suggestie der openbare meening dat verhindert. En het recht, dat niet staat op den bodem der moraal, wordt een drakonische, abstracte staatswil zonder concreten grondslag, waarin het wortelen kan, het verbittert en wordt alleen door vuist en zwaard in stand gehouden.

Die wisselvalligheid in het rechtsleven heeft dat subjectivisme aangekweekt, dat het volkrenrecht slechts erkent totdat de uitrustingen voor den oorlog gereed zijn en dat logisch uitloopt op den onderlingen moord der volkren. En wat de enkele natie betreft, de hebzucht, de verwildering der zeden, de schaamtelooze woeker spreken genoeg. Alleen geweld kan verhinderen dat in den staat datzelfde spel niet wordt herhaald, dat wij aanschouwen tusschen de staten onderling. Verdwijnt de dwang, dan volgt op den wereldoorlog de sociale revolutie. Zulke gebeurtenissen moesten het inzicht vestigen dat er een onveranderlijk, eeuwig recht der menschheid bestaat. — Hadden allen dat maar beter voor oogen gehouden en zich niet door valsche en onverdedigbare liefde voor eigen land en volk laten verblinden.

Thekla Schneider schrijft over *Philippe Pearsalle. Eine Droste-Erinnerung*. Door Michelangelo werd Vittoria Colonna, door Dante Beatrice voor altijd beroemd. Wie zou nog denken aan Philippa Pearsalle als Annette Droste-Hülshoff op haar deze verzen niet had gedicht:

Um dich, Philippa, spielt das Licht,
Dich had der Morgenhauch umgeben,
Du bist ein liebes Traumgesicht
Am Horizont von meinem Leben.

Zij was de jongste dochter van den Engelschen baron Pearsalle, die zich te Karlsruhe had gevestigd. Een al te verkwistend leven bracht oneenigheid en scheiding. Pearsalle trok zich terug met Philippa in de eenzaamheid. Zij kwamen in kennis met vrienden von Droste, de familie von Laszberg en zoo ook met de dichteres. Philippa werd eene hartsvriendin en ging (evenals haar moeder) over tot het katholicisme. Zij was een bekwame schilderes en wijdde zich vooral aan religieuse kunst. Zij huwde met mr. Hughes in Engeland en keerde terug naar Duitschland, waar intusschen haar broeder al haar goed had verkwist, zoodat zij een liefdevolle opname eerst op Meersburg bij Droste en later bij Frau von Laszberg vonden.

Ten slotte trok zij met haar echtgenoot naar Engeland terug.

In *wetenschappelijke bladen* het vervolg artikel over *Peter Rosegger*.

Nu wordt verteld hoe Rosegger lezen leerde van een rondtrekkenden onderwijzer, die week om week bij den een of anderen boer in huis school hield en daarom mocht meeëten en een ligplaats kreeg in het hooi of in het logeerbed, als dat vrij was. Zomers, als de andere kinderen moesten werken, was hij meestal de eenige scholier, maar had toch wel een jaar noodig alvorens het *a b c* te kennen. Maar moest toch feitelijk ook dikwijls verzuimen, want van 1848 tot 54 ging hij nauwelijks een vol jaar school.

Dan vertelt Rosegger over zijn jeugdmakkers, waarmee hij komedie speelde. Hij was in die dagen kleermakersleerling, maar besteedde veel van zijn tijd aan schrijven en lezen; vooral verhalen van ridders, roovers, duivelsche booswichten en engelachtige verliefden. De menschen vonden dat het beter was te werken dan zulke verzinseltjes op te schrijven.

De Beiaard brengt het vervolg op *De Katholieke Universiteit* door Dr. Gerard Brom. Hij vat zijn heele betoog in een dozijn stellingen samen: 1. Een eigen hoogeschool ligt in de lijn van onze ontwikkeling. 2. Daardoor bereiken wij een katholieke wetenschap. 3. Die omvat allereerst een godgeleerde faculteit, onmisbaar voor: a) Vakstudie van de theologie, b) wisselwerking met de verschillende wetenschappen, c) praeadvies in beginselvragen, d) scholing van seculiere en reguliere seminarie professoren, e) vorming van priesters met meer intellectueele functie zooals katecheten en apologeten, f) opleiding van leken en verwante vakken, g) voldoening aan de kanonieke regel tot universiteits stichting, h) geleidlike ontwikkeling van 't volledig getal faculteiten. 4. Zo'n wetenschappelike centrale vormt het hoogtepunt van ons gemeenschapsleven. 5. Een katholieke Universiteit die zijn kracht in synthese vindt, wordt een voorbeeld van heel het hoger onderwijs. 6. Het geestelik evenwicht van onze gegradueerden, hun samenwerking op het volk eisen deze inrichting. 7. Onze vrije universiteit bereidt een algemeene verwachte hervorming van 't studentenleven voor. 8 Het beginnen van de onderneming is prakties geraden. 9 Alle propaganda dient georganizeerd en gepopularizeerd te worden. 10. Door het cultuurpeil van onze geloofsgenoten te verhogen, bevordert de katholieke universiteit ook ons. aandeel aan de openbare hogescholen. 11. Geschikte leerkrachten zijn even ruim verzekerd als de nodige studenten. 12. Nijmegen is de gunstigste plaats.

Deze aflevering van *Op de Hoogte* wordt bijna geheel ingenomen door de rijk geillustreerde overzichten van *De Johanniterorde* door J. Hoogewerff jr., van *Souvereine Orde van Malta* door een Maltzhezer Ridder en van *de Nederlandsche Roode Ster en haar werk* door J. H. R.

Wij hebben nog twee afleveringen van *Studiën* voor ons liggen en de inhoud is te belangrijk om het Aprilnummer, dat wij te laat ontvingen voor verslag in onze vorige periodiek, stilzwijgend voorbij te gaan. Fred. de Bruyn geeft zijn 2de onderzoek over

de vraag *Is het Spiritisme van Lodge wetenschappelijk en Christelijk?* Het komt ons voor dat nu wel iedereen met een hartgrondig „neen" zal moeten antwoorden. Het aangehaalde verslag over zoo'n séance brengt zooveel malligheid, tegenspraak en vooral onbenulligheden aan het licht, dat men ze alleen mag toeschrijven aan de vindingrijkheid van het medium, dat door gilletjes en nerveus lachen allerminst een indruk van vertrouwen maakt. Mundus vult decipi, de wereld wil nu eenmaal bedrogen zijn; maar dat een eerbiedwaardig en ernstig geleerde als Lodge zoo gemakkelijk in de fuik te jagen was, hadden wij nooit durven denken.

L. Franke levert *Shakespeariana.* Eenigzins (neen, nogal flink gezond sceptisch) meesmuilend ziet hij op die Shakespeare-onderzoekingen neer, en zegt dat wij niets meer weten dan dat er 37 allergrootste tragedies bestaan, geschreven door een zich noemenden Shakespeare. Zijn bedoeling is hier een woord te spreken over Dr. Edward Koster's *William Shakespeare. Gedenkboek 1616—1916.* Hij vindt het een verblijdend teeken dat dit boek een gretig onthaal heeft gevonden bij het lezend publiek, met welke uitdrukking van voldoening het werk tevens geprezen wordt.

Aardig is de anekdote, waarmede de Bacon-Shakespeare strijd wordt getypeerd in deze leuke oplossing van een Ier: „welnu heeren, ziehier mijn uitspraak: de tooneelstukken zijn niet geschreven door Shakespeare. Zij werden geschreven door een anderen man met... eenzelfden naam!" En de schrijver zegt: Desnoods kunnen wij ook nog den naam cadeau geven. Of de schrijver der onsterfelijke meesterstukken Shakespeare heet of Bacon, of Rotland, of What-do-you-call-'im, afgezien van pratriotisch eerbejag of jacht op roemvolle voorvaderen, wat maakt het?

> Wat is een naam? Het ding, dat roos nu heet,
> Geurde als 't een anderen naam had, even lieflijk.
> (Romeo and Juliek, II, 2)

De astronoom J. Steir geeft een magistrale studie (voortgezet in het Mei-nummer) over *De Bouw van het Heelal.* C. Wilde bespreekt *Kardinaal Franciscus Ximenez, de katholieke hervormer van Spanje* en Is. Vogels schrijft naar aanleiding van v. Ginnekens „roman van een kleuter, over *kinderverstand en kindertaal voor den psycholoog* en ziet verlangend uit naar de roman van een kleuteresje, vermoedend dat er verschil zou vallen te noteeren.

Het zelfde Tijdschrift (Mei) brengt ons nog een aardig opstel van A. Mulder over *Zeppelins en Vliegmachines.* H. Bolsius een goed populair (een beetje hinderlijk door zijn met-klem-doceerende spatieeringen) verhaal van *Koolwitje en Kleinbuikje,* de witjesvlinder en de vlieg, die ons beschermt tegen overbevolking van rups en kapel. C. Wilde geeft ons een sympathiek portret van von Hertling, *De Katholieke Duitsche Rijkskanselier.* Ons, meer nog dan C. Wilde, lijkt het een ontzettend zware taak

voor dezen man met zoo hooge principepen, zich en zijn katholieke beginselen staande te houden te midden van de vergiftigde Duitsche oorlogsatmosfeer. Maar ernstig strevend naar vrede, kan hij wellicht veel nog goed maken van wat door anderen werd misdreven.

Is. Vogels in *Dramatiek* bespreekt *Eva's Droom en Beatrys* van Felix Rutten en 't laatste mysteriespel noemt hij „eene vergissing met de beste bedoelingen begaan". Waarin wij hem volkomen bijstemmen.

Dr. H. T. Colenbrander wijdt een hartelijk woord aan de nagedachtenis van *mr. W. H. de Beaufort* van 1876 tot 1894 redacteur van *De Gids*.

G. Gonggrijp geeft een tamelijk ingewikkeld drama in vier bedrijven *Açoka*, dat in Indië speelt en volgens het motto tot strekking heeft het streven naar het onbaatzuchtige te schilderen, dat het ware middelpnnt beteekent in den ouden tweekamp tusschen machts- en rechtssouvereiniteit, welke laatste gesteund wordt door de religie.

Tjoet nja Diën is de levensbeschrijving door C. v. d. Pol van een Atjehsche vrouw van hooge afkomst, die dapper tegen de Hollandsche legermacht gestreden heeft, in onze handen viel en kortgeleden 70 jaar oud in Soemedang (Preanger Regentschappen) overleden is. Het artikel levert veel wetenswaardigs over onzen strijd tegen dit Sumatrasche heldenvolk, dat met zooveel moeite onderworpen werd.

De Nieuwe Gids bevat deze maand niet veel belangrijks. *Dorpsleven* van Aleida van Pellecom treuzelt voort. Van Looy heeft het in zijn nieuwe Bijlagen over *Mistig weer*. Herman Poort levert een levens- en karakterschets van *Bredero*. Maurits van Wagenvoort vertelt zeer weinig stichtelijke bijzonderheden over *Het Italiaansche carnaval In de 18e eeuw*. Vooral de kloosters met hun monniken en nonnen moeten het bij hem ontgelden. Willem Kloos behandelt in zijn *Literaire Kroniek* een vertaling van *Thoukoudides' navorschingen* door Dr. H. J. Boeken en mej. Boissevain en de Faustvertooning van Royaards, waarin hij letterlijk niets te critiseeren vindt, en die hij dus hoog verheft. Wij vreezen, dat velen het niet geheel eens zullen zijn met zijn wel wat overdreven lof.

Groot Nederland zet het eindelooze artikel van Carry van Bruggen *Prometheus* voort. Nu de schrijfster van *Een Coquette* bij haar betoog gekomen is aan het Renaissance katholicisme, geeft zij bewijzen te over, dat zij evenals de meeste onkatholieken, alle begrjp mist van het innerlijke, diepste wezen van de kath. Kerk. Na het breed uitspinnen van de betreurenswaardige afdwalingen der Humanisten en het in felle kleuren schilderen der wantoestanden, toenmaals heerschend onder vorsten en zelfs geestelijken vindt zij hierin reden tot de volgende bewering. Risum teneatis, amici! — De Kerk veroordeelde en „weerlegde"

(waarom dit woord tusschen aanhalingsteekens?) de bestrijders van het dogma der individueele onsterfelijkheid, omdat er anders niets zou overblijven voor priesterzorg en kerktucht, want zonder hemel, hel en vagevuur, moest men het ook stellen zonder biecht, aflaat en zielemissen bijgevolg zonder inkomsten der Kerk. Ook tegen de Reformatie gaat deze Israëlitische dame hevig te keer. Het protestantisme kan zich alleen maar staande houden voor zoover het in wezen katholiek bleef of weer werd en zijn oorspronkelijke vrijheidbeginsel geheel verloochenend en verdrukkend optrad. Bij Luther's optreden zelfs was de Reformatie reeds in beginsel verloopen. De Hervormers der 16de eeuw krijgen harde waarheden te hooren, terwijl zij haar sympathie niet verbergt voor Huss en Hieronymus van Praag. Frits Franken, zelf aan het Belgische front, verhaalt van de *Fransch-belgische schrijvers aan 't front*, die zich zoowel met pen als kanon dapper weren en een respectabele massa copie leverden. Natuurlijk alles oorlogslitteratuur.

Greshoff is in zijn tooneelkroniek volstrekt niet te spreken over de opvoering van Claudel's *Gijzelaar* en zegt hiervan o.a.:

Eduard Verkade heeft kans gezien Claudel zóó op te voeren dat de Claudel-bewonderaars hun meester niet meer herkenden en de nieuwelingen hem voor een mislukten Dumas hielden. — De vertaling van H. M. Merkelbach is zoo slecht, slecht in ieder opzicht, dat ik onwellevend zou zijn als ik aanneem, dat zij door den Heer Verkade gelezen en geverifieerd is. Er is geen bladzijde in zonder de ergenlijkste fouten. Deze Claudelparodie is het werk van het meest hopelooze dilettantisme en van het onmenschelijkste gemis aan eerbied tegenover een groot levend kunsteaar. Dat Claudel ver weg als gezant in Amerika verblijft is geen reden om hem zoo te vernederen en te beleedigen.

De Beweging eindigt het drama *Socialisten* door Nine v. d. Schaaf terwijl Mr. H. J. de Lange *de Taak der Vredesbeweging in de Hedendaagsche Maatschappij* uitvoerig bespreekt. Volgens hem is deze, zooals zij er thans voor staat, in een impasse geraakt en wordt niet meer au serieux genomen. 't Is dringend noodig voor haar zich te herzien, waar het nu juist tijd voor is. P. N. van Eyck zwaait alles behalve onverdeelden lof toe aan Timmermans *Het Kindeke Jezus in Vlaanderen*, dat hij beneden diens *Pallieter* stelt. Den schrijver ontzegt hij nerf, hartstocht en geest, terwijl daarentegen gemoedelijkheid, zenuwen veel zinnelijkheid tot zijn eigenschappen behooren. Ook bezit Timmermans talent als prozaschrijver van tafereelen, korte stemmingsbeschrijvingen, hoewel hij het visionnaire van van Looy en van Schendel mist. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Dekkers (M. F.) Roomsch Katholieke Godsdienstleer. II deel. Zedeleer. Teulings, 's Bosch.

Het eerste deeltje over „Het Geloof" hebben wij reeds besproken en van dit vervolg mogen wij herhalen: dat wij het werkje héél goed vinden; beknopt, nauwkeurig, zeer methodisch en goed geschikt voor het doel, waarvoor het is geschreven. R. K. PR.

Lehmkuhl S. J. (A) Quæstiones Præcepuæ Morales novo juri catholico adaptatae, quas pro appendice Theologiæ Moralis breviter collegit (VIII en 96). Mark 1.60.

Door het nieuwe Kerkelijk Wetboek ziet de beroemde moralist zich genoodzaakt dit boekje uit te geven als aanvulling en wijziging van zijn staandaardwerk. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Spijker S. J. (H. W.) Contardo Ferrini.
(Geloof en Wetenschap. Serie XIII 1 en 2) Malmberg, Nijmegen.

Dr. Carlo Pellegrini, postulator causae in de zaak zijner zaligverklaring, heeft in het Italiaansch een levensschets geschreven van den bekenden hoogleeraar in het Romeinsche Recht, en dit Nederlandsche boek is naar die uitgave bewerkt.

Prof. Dr. Contardo Ferrini overleed 17 October 1902 te Suna in den ouderdom van slechts 43 jaren. Ook van hem mag gezegd worden: Consummatus in brevi, explevit tempora multa: een kort, maar een rijk en welbesteed leven.

Het ligt in mijne bedoeling later nog eens uitvoeriger terug te komen op dit leven van Contardo Ferrini, dat een voorbeeld moet zijn voor onze katholieke intellectueelen.

Enkele hoofdstukken wil ik noemen, om dadelijk reeds lezers te winnen, die immers alleen uit den inhoud reeds kunnen opmaken, dat het boek voor hen bestemd is.

Zoo krijgen wij in die hoofdstukken te zien Contardo Ferrini als student aan de universiteit, (voor studenten is het een kostbaar boek), als hoogleeraar, als man der wetenschap, als katholiek in de wereld.

Hebben wij hem zoo leeren kennen, dan zullen wij zonder eenigen twijfel het woord herhalen, waarmede de Nederlandsche vertolker besluit: „mogen wij, zijn tijdgenooten, levend in dezelfde maatschappelijke omstandigheden als hij, door zijn voorbede geholpen en door zijn voorbeeld gesteund, te midden van de

beslommeringen van het moderne leven, hem navolgen in zijn hooge en heldhaftige deugd" —. A. GIELEN S. J.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Een heel zwaar pakket boeken dat ik en mijn collega's van Noordhoff ter bespreking ontvang. Het eerste dat mij in handen komt herinnert aan mijn eigen Gymnasiumtijd; 't is de *Kern van Algebra* door Wisselink; 't is wel een van de kortste en duidelijkste repetitieboekjes, die mij ooit onder de oogen kwamen. En daarna valt mijn oog op iets, waarvoor ook in de jonge jaren mijn hart meer gevoelde dan voor cijferkunst: *Novellen und Erzählungen* (eene serie) waarin thans zijn opgenomen drie vertellingen van Wilhelm Raabe. Hij wordt tegenwoordig wel als een uitmuntend verteller gevierd. De geuzengeschiedenis „Die Schwarze Galeere" is voor onze jongeren echter minder bruikbaar. Een ander bandje geeft ons stukken van Ernst Otto, dien wij als verteller hoog achten, maar wij moeten er den nadruk op leggen dat zijn Asmus-Semper-cyclus in zijn geheel niet voor katholieke jongens is.

Mr. K. Meyer Wiersma's: *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden*, met verwijzing naar de correspondeerende artikelen der grondwetten van 1815 en 48, is een praktisch en uitstekend boek.

Onder de wiskundige boeken wijs ik nog even op *Stereometrische vraagstukken* van Cikot en vooral op Wijdenes' opgaven K^1, welke de examenopgaven voor middelbaar K^1 bevat van 1904 tot heden.

Handels aardrijkskunde van A. J. Bruijn geeft een schat van wetenswaardigheden bij afbeeldingen, die hier en daar wat scherper hadden mogen zijn.

Op taalgebied verdient aanbeveling Seket: *Cours de la langue française*, l'aprés la méthode intentrive Roorda's overbekende *Engelsche Spraakkunst* en *The interlinaer series* van de Froe; en A Dijkterhuis: *een jaar Duitsch*, 't noodigste uit de grammatica met eenvoudige oefeningen. Het boekje van Laarman: *Toestanden en gebeurtenissen* (eenvoudige lessen uit de vaderlandsche geschiedenis) kunnen wij niet aanbevelen om pædagogische redenen. Afgezien van voorstellingen, die historisch niet te verdedigen zijn, geloof ik ook dat een stukje als „het bestuur van Filips II" nu juist niet zal helpen om de protestanten vreedzaam en verdraagzaam te stemmen tegenover de katholieke medeburgers. En dat is een groote fout! — Het *mythologisch Vademecum* voor Gymnasiasten door J. Kleijntjes en Dr. H. Knippenberg vinden wij zeer te roemen. En een van de groote voordeelen is, dat het geen ballast bevat en niet meer geeft dan eigenlijk noodig is om de klassieke auteurs te kunnen verstaan. Wie meer wil weten van mythologie kan het boek der zelfde auteurs bestudeeren: *Van Goden en Helden*. DR. FAUST & CO.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bos (Fokko) Droomster. Amsterdam, Cohen (152) f 0.45.

Ik geloof dat de schrijver andere „droomsters" wil waarschuwen, niet te lichtvaardig te vertrouwen op groote woorden en mooie beloften.

Deze droomster, Celina, voelt voor een zekeren Herman de Ruyter, maar papa is tegen een huwelijk, omdat de jongeman socialistische neigingen heeft. Doch papa kan zijn gezag niet lang laten gelden, want hij moet om financieele moeilijkheden zijn heil zoeken in de vlucht naar Amerika.

Herman en Celina trouwen en werken om de vaderlijke schulden te voldoen. Een tijdlang gaat het goed, doch al spoedig blijkt dat Herman wel hooge aspiraties heeft: hij wil romanschrijver, professor, kamerlid worden — maar hij is te lui om te studeeren en te werken.

En 't ergste is, dat hij zich door een andere vrouw laat verlokken, waarop Celina, gelijk dat bij de ongeloovige romanhelden pleegt te gebeuren, het water inloopt en omkomt.

Het akelig burgerlijk gedoe in Herman's familie is goed geteekend, en alleen diens zuster Hanna schijnt te begrijpen hoe misplaatst Celina zich moet gevoelen in dat milieu.

Aan te bevelen is het boek niet, dat blijkt uit den inhoud. Verboden lectuur voor volwassenen kan men het echter ook niet noemen. Maar er is werkelijk wel een betere keuze te doen.

M. WALRE.

Burman (Rolf) Het aardsche deel.

Dit boek is beslist slecht. Het lijkt wel een weeshuis van onechte kinderen. Maar 't ergste is, en daarom is dat boek verderfelijk, dat Nora, die de plaats inneemt der wettige vrouw, als een halve heilige wordt geëerd en geprezen. Wel zeker, dat moet er nog bijkomen. Mijn exemplaar ligt al in de papiermand en gaat op het eind van de maand naar den machinalen papiervernietiger. Sic transit! R.

Chapelle Roobol (Suze la) Het Verleden.

Ik geloof dat ook deze roman al eenigszins uit het verleden is. Nu ik mijne recensie ga schrijven en de aanteekeningen raadpleeg, zie ik, het jaartal vergeten te hebben. 't Kan dus best een oud beestje zijn; een beestje is het in elk geval.

Zij is gehuwd, wordt moeder door een ander, en haar slaapmuts van een man geeft den jongen zijn naam.

De jongen wordt grooter, wil huwen, schrikt terug voor de modeziekte (erfelijke belasting, komt nog meer voor dan oorlogs-

winstbelasting) en de moeder, uit liefde voor haar zoon, om hem die zwarte gedachten te ontnemen... deelt hem meê, dat zij gezondigd heeft.

Zooals ik zei: misschien een oud beestje; maar in elk geval een beestje. M. WALRE

Diers (Marie) Het zachte Juk. De roman van een vrouwenhart. Laren (1918) A. G. Schoonderbeek (217).

Veel mooier vind ik dit boek van M. Diers dan het voorgaande: „Wie zijt Gij?". Niet zoo geestig als „Dr. Joost en zijn zeven zorgen", maar oneindig dieper gevoeld is deze roman van een vrouwenhart.

Anne, de hoofdheldin, is de dochter van Paul Dönitz, een musicus en directeur eener hofopera of zoo iets, en van een vroom, zacht moedertje (dominésdochter), die heel jong reeds sterven moet. Paul Dönitz is wanhopig van verdriet. Hij pronkt met zijn dochtertje, neemt haar mede naar de repetities. Kleine Anne treurt steeds om haar moedertje; ze is een eigenaardig kind met vrome gedachten. Ze gaat naar school. Haar medeleerlingen worden gewaarschuwd: zich niet af te geven met het tooneelspelerskind. Haar vader hertrouwt tot groot verdriet van Anne. Ze wordt ziek en de dokter, die hier dieper ziet, verwijt den vader zijn gedrag. Anne gaat naar de pastorie van haar oom en herleeft. Terug bij haar vader, begint weer hetzelfde droomerige leven voor haar.

Heftige tooneelen hebben plaats. Paul's tweede vrouw is hem ontrouw. Anne begrijpt alles. Troost haar vader, steunt hem, offert zich geheel voor hem op, als zijn vrouw er met een „zanger" van door gaat.

Anne keert voor eenigen tijd weer terug naar de pastorie. Leert daar kennen een houtvester, die liefde voor haar opvat. Hij echter heeft in Berlijn de vrouwen leeren kennen, en Anne's eigenaardig gedrag, haar schuchterheid en ook weer haar naïeve onbevangenheid, doen hem haar verdenken van „aanstellerij", van eigenaardige verborgen coquetterie. Hij tracht haar te vergeten. Anne echter vergeet hem niet.

Haar vader hertrouwt. En deze vrouw weet hem een „tehuis" te verschaffen. Het ongebonden kunstenaarsleven is nu gedaan. En Anne wordt als een moedertje voor de dochter harer stiefmoeder. Ze vertroetelt haar, die zwak en teer is. Op een bal ontmoet ze weer den houtvester. Lou, die hen wil brengen bij elkaar (ze heeft Anne's liefde geraden), trekt nu meer zijn aandacht. Anne's gedrag is hem nog steeds een raadsel. Lou verlooft zich met hem, ze vreest wel Anne te bedroeven en geeft haar dat ook te kennen.

Wanneer Lou's eerste kindje moet worden geboren, wordt Anne geroepen om Lou te verzorgen. En later steeds blijft Anne de trouwe verzorgster en verpleegster van hare kinderen. Ze

waakt over hun zieltjes evengoed als over hun lichamelijke belangen.

Lou is jaloersch op de liefde, die haar kinderen Anne toedragen. Scènes hebben plaats vooral wanneer Lou's man de verdediging van Anne op zich neemt. Anne voelt nu dat ze moet vertrekken. En vol angst en zorgen voor de karaktervorming der kinderen verlaat ze de opperhoutvestersfamilie.

Eenigen tijd later wordt ze teruggeroepen; Lou is zeer lijdend en sterft. Nu komt de stiefmoeder Anne's plaats innemen. Lou keert terug bij haar vader. Ze wil weer naar de opperhoutvesterij. Haar vader brengt haar onder het oog dat het nu niet meer kan en Anne begrijpt hem. De stiefmoeder kan het niet houden met Lou's zoontje. Er komt een huishoudster. De jongen wordt steeds vreemder. Lou's man vraagt Anne ten huwelijk. Ze leeft naast hem als de verzorgster zijner kinderen. Tot een hevige gebeurtenis met den kleinen jongen hen dichter bij elkaar brengt. Dan wordt hun kindje geboren. Anne verwaarloost nu een beetje haar stiefkinderen. Een ernstige ziekte van haar stiefdochtertje brengt alles weer in het rechte spoor.

Ik voor mij vind dit een prachtig boek. Vooral de omgang van Anne met Lou's kinderen is eenig mooi. Het vreemde karakter van Wolf, de eigenaardige manier, waarop Anne dat gesloten karakter weet te treffen, is eenig weergegeven.

Er zit geen realisme en geen hartstocht in dit boek. Misschien is Anne hier en daar wat al te volmaakt. Maar mooi is deze roman ongetwijfeld en men kan hem gerust eenieder in handen geven. J. WALRE

Merrick (Leonard) Versmade Liefde. Naar het Engelsch. Laren, Schoonderbeek. (300) f 2.90, geb. f 3.50.

Mary Brettau was verpleegster, toen een tooneelartist haar zijne liefde kwam verklaren. Zij meende zijne vrouw te zullen worden, maar moest van hem vernemen, dat zijn eerste huwelijk nog bestond en derhalve daar geen sprake van kon zijn voorloopig. Toch bleef zij bij hem, drie jaren lang, totdat hij verklaarde met eene andere, die hem meer geld en voordeel bracht, te zullen huwen, zoodra zijne eerste vrouw overleden was. Op hetzelfde oogenblik verliet zij zijn huis, midden in den nacht. Voor haar werd het een zoeken en zwerven; maar eindelijk vond zij eene plaats bij eene weduwe, wier zoon, een dokter, naar hare hand dong. Zij weigerde om haar verleden. Na den dood der oude mevrouw, neemt zij de taak van verpleegster weer op in een ziekenhuis, waar zij op een goeden dag den man ontmoet, die haar zoo schandelijk had bedrogen.

Zijn eenig kind lag daar, aangetast door een ernstige diphteritis, en Mary redde den knaap door het verstopte keelbuisje leeg te zuigen. Dat was haar dood; zij stierf als slachtoffer harer liefdedaad.

Mary, niettegenstaande hare zwakheid, is een goed karakter en de jonge dokter is een prachttype. Het verhaal in zijn geheel is wat onwaarschijnlijk, en bij al zijn Engelsche nuchterheid, toch nogal romantisch. Ofschoon er daden worden gedaan op zedelijk gebied, gelijk uit het bovenstaande blijkt, die niet te verantwoorden zijn, komt er toch nergens eene realistische voorstelling daarvan den lezer hinderen.

Voor volwassenen is het bruikbaar. FELIX L.

Rutten (F.) Beatrijs, Mysteriespel in 4 bedrijven. R. K. Boekcentrale.

Na zijn Limburgsche legenden geeft Rutten thans aan een Beatrijs-bewerking het licht.

't Is, om meer dan een reden, jammer dat hij zich hier niet, zooals bij de legenden, tot een meer eenvoudige wedergave heeft beperkt, maar er een tooneelstuk van heeft gemaakt. Eerstens is de Beatrijs voor een tooneelstuk niet geschikt. Het is een oud, mystiek gedicht, schoon door de ongekustelde wijze waarop de dichter zijn verhaal vertelt, en door zijn geheel eenvoudig en onberedeneerd gelooven in het wonder, door Maria verricht. Bij tooneelbewerking zal juist het ongekunstelde, het geheel eenvoudige en op effect ònbedachte dreigen teloor te gaan. Ook in het voorstellen van het wonder op het tooneel zie ik groot bezwaar. Voor het godswonder is het tooneel, dat menschelijk maaksel, te klein, het geeft teveel: spel. Hier betreden wij het terrein der mystiek, en in de mystiek willen wij geen spel, noch verbeelding, maar de alleen ontroerende werkelijkheid. Dit heeft Rutten over het hoofd gezien. Het tooneel moge goed zijn voor de uitbeelding der menschelijke hartstochten, en hun overwinning door den geestelijk strijdenden mensch, voor de uitbeelding van het wonder is het niet de juiste plaats. Tusschen tooneel en kerk ligt een te wijde kloof dan dat die, zonder nadeel voor beiden, zou kunnen worden overbrugd.

Maar ook dit alles daargelaten kan het werk van den heer Rutten mij niet bevredigen.

Rutten heeft eens goed willen laten zien, hoe dwaas het wel was van Beatrijs, uit het klooster weg te gaan en zich misschien niet machtig voelend de geestelijke liefde, de wereld der mystiek in haar zuivere schoonheid te doen uitblinken boven wat wij aardsche liefde en aardsche vreugde noemen, heeft bij Beatrijs en Valentijn in des te donkerder kleuren gekleed, hopend zoo de verlangde tegenstelling te krijgen. Maar het resultaat is een geheel valsch effect.

De legende geeft ons een lieflijke en devote, doch onbezonnen en verdoolde Beatrijs, en Valentijn is er een onervaren jonge knaap die, door toomeloos liefdeverlangen overmeesterd, zijn Beatrijs uit het klooster vluchten doet, en met haar naar een ver land vertrekt.

Maar Rutten dicht aan Beatrijs een onpersoonlijk zinnelijkheidsverlangen toe (Valentijn komt eerst later op het tooneel en in haar gedachte), wat een wel wat weinig ideale vorm van aardsche liefde is, terwijl Valentijn wordt geschilderd als een ruwe genotzoeker, die alles behalve eerlijk is, en misschien Beatrijs wèl, maar ons niet wijsmaakt, dat de voldoening van dezen hartstocht (een fraaier woord kan ik er niet voor vinden) hem de langgezochte zielevrede zal doen vinden. En ik kan maar nauwelijks begrijpen dat geen innerlijke stem, dat niet dat fijn instinct dat iedere onbedorven jonge vrouw bezit, haar tegen den huichelaar waarschuwt. Nog iets. Wat tenslotte Beatrijs overhellen doet is 't vernemen van Valentijns rijkdom. Waarom moest haar dit weinig edel motief, dat aan den laatsten schijn van onzelfzuchtige liefde bij Beatrijs wel heelemaal een eind maakt, worden toegedicht?

In het 2de bedrijf komt Beatrijs tot ontdekking van Valentijns ontrouw, waarvan de legende niets vermeldt. Valentijn's verlaten van Beatrijs is zeker geen goede trouw, en pleit niet voor een nobel karakter, maar waarom moet hier een modern aandoend echtbreukdrama worden bij-gefantaseerd?

Deze schildering is te zwart, veel te zwart.

Een nachtgezicht — waarom niet ommekeer en groot berouw? — brengen Beatrijs, na jaren zwervens, in het klooster terug, waar zij haar kleederen en sleutels nog vindt zooals zij ze liet, en begrijpt, wat Maria voor haar heeft gedaan. Dit gedeelte is niet gelukkig. Alles gaat zoo weinig spontaan; Beatrijs biecht is één langdurig en bijna pijnlijk misverstand —; waarom bij den priester niet een weinjg meer intuitief begrijpen verondersteld? De heele psychologische voorbereiding van het wonder is zwak en als eindelijk het wonder komt is er nogmaals een wonder noodig om dat duidelijk te maken. Er wordt hier allerminst een climax bereikt.

Intusschen diene het voorgaande niet om in de schaduw te stellen, dat dit werk veel schoone verzen bevat. Als *dichter* las ik Rutten gaarne. Er klinkt een naklank uit Vondels rijen in zijn verzen door; de taal is schoon, de verzen zijn, vooral in het eerste tafereel, vloeiend en zoet, al ontbreekt een enkele dissonant niet.

Goed weergegeven is zeker Beatrijs langzaam bezwijken voor de bekoring:

„Hoe grijpt het al mijn ziel
Met zachte handen aan en rukt mijn voelen
Onder 't bereik weg van mijn zwakken wil

Schoon en zuiver gevoeld is ook Beatrijs' afscheid van Maria, waarvan wij hier ten slotte eenige fragmenten geven:

Moeder Maria die barmhartig zijt
En houdt uw harte, zevenmaal doorstoken
Met priemend staal, voor troosvol op;
Gij weet de smarten die wij lijden, Moeder,

En voelt de kwalen Uwer kind'ren mee;
Maria, troosteres, o bid voor mij,
Bedek mijn schande, Moeder, hoor mijn smeeken
En dek mijn zonde met Uw mededoogen!
Hier zijn de sleutels, eens mijn zorg vertrouwd,
Ik leg ze weenend U te voeten neer;
Den sluier der U toegewijde Maagden
Geef ik U weer, onwaardig hem te dragen.
U zij mijn arme ziel bevolen, Moeder.
Zoo zegt uw kind vaarwel en luidt met klagen
Haar einde weenend uit in alle vert;
Heb deernis, Moederlief, heb medelijden
En als ik, ver van hier, Uw naam nog prijs;
Gedenk dan, ach, Uw beetre Beatrijs.

Hier staat het mysteriespel wel 't dichtst bij het oorspronkelijk gedicht, hier hooren wij Rutten gaarne, hier voelen wij ons dicht bij den ouden legende-verhaler; en wij voelen ons er gelukkig om.

K.

Suthcliffe ('t) Griff Lomax en zijn daad.
„ „ Door smart gelouterd. Utrecht, De Haan.

Het kan er schots en scheef toegaan onder dit schotsche volk. Ze zuipen als bootwerkers en knokken als Jordaners. Ze zijn bijgeloovig als echte Hooglanders, en ze praten liever van den duivel dan van Gods barmhartigheid. Maar in hun harde koppigheid, hun stugge eenzelvigheid, hun wilde natuur, zijn het toch echt epische figuren.

Ik zal niet beweren dat deze boeken, die bij elkaar behooren, wijl het tweede een vervolg van het eerste is, nu juist geschikt zijn voor iedereen, maar volwassen lezers, die zich kunnen indenken in dat voorvaderlijke bestaan van deze menschen, waaruit het mooi menschelijke, in den heel goeden zin van het woord, dikwijls zoo prachtig te voorschijn komt, zullen de boeken lezen met grooter genot dan de liflafferijen der moderne salon-lectuur, waarin men echtbreekt alsof het op bonnetjes gaat en flirt als vroeg bedorven kindertjes, die met erotica zijn grootgebracht.

Een overzicht geven van het verhaal, gaat al heel moeielijk; er gebeurt wel véél, maar dat zou geen beletsel zijn om het te comprimeeren. Doch de wijze, waarop het verhaald wordt, de wild-grootsche natuurbeschrijvingen, de homerische karakters geven waarde aan het verhaal en die kan men niet behouden in een kort en sober relaas.

Laat het daarom voldoende zijn wat ik heb gezegd en de volwassenen zelf beproeven hoe het hun smaakt. W. MERLENS

Voogt (G. de) Fatsoensdominé.

De Voogt heeft zich waarschijnlijk overwerkt; hij raaskalt ten minste deerlijk. Het gebeurt alles naar aanleiding van de meid van den dominé, die een misstap heeft begaan.

Wie was de schuld? „U niet," roept de schrijver uit, zich richtend tot dominé en echtgenoote, „U niet, Mevrouw en Dominé Gerbal, U niet, die dat jonge lichaam overvoedde met de beste, krachtigste spijzen enz.... U was blind en dom, weleerwaarde, zeergeleerde Ds. Gerbal". —

„Maar was 't dan niet vreeselijk slecht van dat paar? Dames en heeren, maakt u dat s. v. p. uit met de natuur en de logika. Niet met de door u geschapen natuur en niet met de uiterst correct tot boven aan den hals toegeknoopte logika, maar met de eenige, eeuwige Natuur en met... enfin met Logika... de eenige".

En dan begint hij een verhandeling over het monogame huwelijk, en verzekert dat hij het eens is met den Engelschen wijsgeer Herbert Spencer: dat het huwelijk oorspronkelijk een koop of roofzaak was; en hij haalt er Seneca bij en Leo XIII en doet ten slotte een beroep op Letourneau, secretaris-generaal van de Société d'antropologie te Parijs. — Oef! Wat 'n boek!

Ik huiver bij de gedachte dat die meneer Voogt nog jong is en nog gelegenheid heeft een half dozijn van dergelijke werken in de wereld te sturen. M. WALRE

Winterfield-Platen (Leontine von) Harteleed. W. ten Have, Amsterdam.

Wel, daar had ik juist mij weer een uur verdiept in wat men noemt de heldendaden van de oorlogvoerenden; en ik las van de lammerenonschuld der Duitschers, die den oorlog nooit gewild hebben; en ik hoorde Lloyd George en nog een paar van die veilig-thuis-zittende sinjeurs bij het zooveelste feestbanket voor den zooveelsten keer declameeren, dat de geallieerden er nooit zoo prachtig voor hebben gestaan als thans; en ik vernam de verzekeringen uit alle strijdende landen, dat hun mannen met geestdrift den dood ingingen; en ik verorberde de oorlogscorrespondenties, die grootendeels waarschijnlijk in de redactiekamers werden opgesteld, en kwam te weten dat de koelbloedige Engelschen onder het stormloopen met de eene hand granaten wierpen of hun geweer afschoten en met de andere doodbedaard bezig waren zich te scheren, om netjes clean-shaven zich te kunnen presenteeren in de te nemen loopgraven aan de verraste vijanden; dat van de drie uitgevlogen Italiaansche vliegers er niet alleen geen enkele beschadigd werd, maar er zelfs vijf terugkwamen, dat de Duitsche bevrijders in de Oekraine onder vreugdetranen door de mannen omhelsd en door de vrouwen gekust werden... en toen dacht ik: zouden de menschen nu nog harder kunnen liegen?

Ik nam „Harteleed" en wist eensklaps, dat men het nog erger kan maken. In dit boek is sprake van eene abdisse uit het klooster des Deemoeds van O. L. Vrouw te Gent. En de abdisse, die een kasteel tracht in te palmen, zoekt het dochtertje Harteleed, als

haar ouders overleden zijn, in het klooster te lokken en door vergift om het leven te brengen. Natuurlijk, zoo zijn die kloosterlingen! Maar, wat minder bekend is, de abdis was verplicht de Kerk te verrijken en aan degene, die Harteleed er toe kon bewegen om in het klooster te treden, kon zij algeheele absolutie geven. Want krachtens haar ambt had zij de macht kwijtschelding van zonden te verleenen.

Bah, hoe vies en wat 'n misselijke volksverdomming. Dit pamflet verschijnt in de Standaardserie!! A. GIELEN

VARIA

Jan Feith. Jan Feith doet „van zich spreken" deze week in de Amsterdamsche Dameskroniek. Vooral den schrijver van jongensboeken heeft interviewster uit zijn hoek gehaald. Hoe 't begon?

„'t Is begonnen met schetsen in 't *Handelsblad;* verhalen als *Op 't Dievenpad* en dergelijke, die werden gebundeld. Toen er weer eens sprake was van zoo'n schetsenbundel, vroegen de uitgevers, of ik m'n krachten niet eens wilde wagen aan een jongensboek. En bescheiden antwoordde ik, dat die opgave wel *verdraaid* moeilijk zou zijn. Maar m'n hart klopte toch even warmer bij het voorstel; ik voelde eigenlijk wel héél veel voor 't plan. Verlangde er feitelijk naar, mijn volle krachten daaraan eens te kunnen geven.

„Wat heb ik als jongen, onstuimig gedweept met Jules Verne's heerlijke, frissche boeken, die wij, nauw de kinderkamer ontgroeid, maar toch nog onder de hoede van de Fransche bonne, lazen in Verne's onvergelijkelijk mooie moedertaal.

„En ik besloot: een jongensboek te schrijven; een *gewoon* jongensboek. Een verhaal, dat het resultaat zoude zijn van mijn eigen jeugdjaren: van mijn Haarlemschen schooltijd vooral, toen, vijfentwintig jaar terug, collega Willem Landré van de Nieuwe Rotterdammer, Ko Doncker, Albert Vogel en ik ons jongens lief en leed deelden; samen verliefd werden; gevieren rondliepen met schakingsplannen, waarvan de liefste meisjes het slachtoffer moesten worden; toen voetbalmatches de belangrijkste gebeurtenissen vormden in ons leven en strafthema's dagelijksche kost was. Zoo ontstond een gezond, realistisch jongensboek en het succes van *Piets Vlegeljaren* was werkelijk zóó groot; dat ik nù bezig ben een vervolg op dat boek te schrijven. Maar thans is mijn held een jongeman, die de vlegeljaren te boven is. Waar ik nù aan werk, zijn herinneringen uit mijn Handelsschooltijd en uit mijn kantoorjaren".

Couperus. Querido over Couperus! En 't was voor mij een feest te mogen lezen dat Querido een loopje neemt met den poseur en gelukkig zich niet met de goê-gemeente laat verblinden door

dezen ongegeneerden aansteller, die maar een héél weinigje talent heeft, maar het aan den man weet te brengen. Quel dentiste!

Querido grapt wat met het boek van dezen man: *Legende, Mythe en Fantazie* (Letterk. Kroniek Handelsblad 4 Mei).

„Couperus schreef wéér een boek: *Legende, Mythe en Fantazie.* Er zijn die spreken van virtuose vruchtbaarheid. Ach, ach, Couperus' stijl, Couperus' woord, Couperus' allure. Lees een schets als „Het Spookhuis". — „Het lag aan den zoom van de heide"... Welk een feuilletonistisch-onbetaalbaar begin. Geen griezel-aanvang en toch een griezel-inzet. Want de zin is niet af. Het huis lag n.l. aan den zoom van een heide,... die in Augustus *paars* purperde onder de zon. Niets nieuws... onder de zon... dan alleen het *„paarse* purperen". Hoe weet deze guitige verteller te verleiden, te misleiden. Want het huis ligt *aan*... een zoom en *tegen* een donker sparrebosch". Daar heb je het eerste griezel-element. Een donker sparrebosch... Toch... de zin is niet uit..., dat in den avond *somberde* onder de maan. Niets nieuws... onder de maan... dan het „somberen" van een „donker" sparrebosch. De beschrijving geeft al dadelijk cachet. Want er blijkt dat het huis nog op andere wijze, tegen, onder, aan, voor, achter... „lag". Het lag n.l. ook aan een laan van oude eikenboomen. In dat huis woont een oude baron met zijn kleinzoon. Deze worden bediend door een oude dienstmeid. Niet verrukkelijk, zulk een spookstel? Een oud kasteel, dat eigenlijk geen kasteel is... een heidezoom... maar... somber dennebosch!... domein..., tuin... verwaarloosde lanen... Sherlock Holmes, o pardon, hoe heet de vent ook weer? Conan Doyle, juist... dienstmeid, zeer oud exemplaar,... een oude tuinman, (stok-oud griezel-exemplaar) de oude baron (stok-oud aristocratisch exemplaar) ...kleinzoon-baron (stengeljong-nieuw generatie exemplaar). De oude baron diep geheimzinnig-onzichtbaar, of weinig te bezichtigen... althans. Het kleinkind, fijn, teeder, tenger en bleek. Een bijzondere schoonheid verzekert de mythe-dichter,... géén fantasie. „In zijn oogen" scheen een vreemd licht te branden. De oude meid verzorgt het kind, en de oude tuinman bemummelt het met woordjes. De nachten brachten in dit huis... de spoken, verzekert ons de legendarist Couperus".

En ten slotte wenscht hij Holland geluk met zulk een literatuur, Die ironie hebben wij verdiend, want als wij van den beginne af (na Eline Vere, dat psychologisch en literair te aanvaarden was), den man hadden uitgelachen in plaats van geadoreerd, had hij zich wellicht onthouden zijn verdere dwaasheden en erotische of phantastische bedenksels in 't licht te geven.

„Couperus, hoe schoon, Holland, Oud en Jong Holland, hoe gelukkig kunt ge zijn met zulk een literatuur! Lees nu al de andere schetsen. De betooveraar, het paleis, Koningszoon, Acoka-boomen, heiligen vloed, prins Agnimitra, rijk der schimmen, glans van uw blik; lees: „De zoeker", lees „Azzakra", in de dagen dat Cordoba was de machtige hoofdstad van het khâlifaat, in het einde der

vierde eeuw na de Hegira; lees over de vierkante kelders met schatten en ronde grotten, de tooverschatten van gouden dinaren en edelsteenen, in slanke vazen gegoten; Lees ... De Rots ... waar diep, diep, diep beneden blauwde, diep, nog dieper, de bruisende zee, de schuimende, de klotsende ... lees al deze fantasieën, mythen en legenden ... en ge beseft hoe zeldzaam de echte dichter, de legende-ziener en voeler is. Deze virtuositeit, deze oppervlakkige sliertwoorden, deze leege opwinderij raakt onze innerlijke aandacht geen oogenblik — om van den „stijl" niet te spreken. Gelukkig Holland, dat zoo legende, mythe en fantasie ... verstaat! —"

Frank Wedekind. Hij werd geboren Juli 1864 en laat een aantal werken na; tooneel, poezie en verhaal, waardoor zijn naam als porrograaf wordt bevestigd. Max Geiszler zegt: „omstreeks 1912 (toen gaf hij zijn verzamelde werken in het licht) zijn er nog enkelen die in hem een dichter zien; maar hij is niets anders dan de uitvinder eener nieuwe kolportageliteratuur, die de oude slechts hierin overtreft dat zij stupied en vervelend is. De heldhaftigheid zijner helden bestaat in het sexueel zich-uitleven. Overal bordeelatmosfeer. Hoe men van zekere zijde zich ook al beijverd heeft hem op te hemelen (bv. het Berliner Tageblatt), het oordeel van het nageslacht zal ongeveer aldus luiden:

„Wedekind entwertete jeden Wert, sobald er begann, mit ihm sich zu befassen; er machte die Satire zu faunischem Narrentum, die Tragödie in chrer Jonumentalität zur formlosen Karikatur. Er ist der Vertreter der stilisierten Bestialität in der Literatur.

... Wedekinds „Kunst" erklärt die Welt für wahnsinnig; denn diese kunst weisz nicht, dasz sie est selbst ist. Wiederum ist es der aussichtslose kampf der Ohnmacht die da fühlt, dasz sie nicht mit der Welt fertig werde; darum möchte sie alles Bestehende wegfegen. Es ist die „Kunst" die nicht kläglicker sich verirren kann, darum ist Verwesungsgeruch um sie. Sie hängt hinter den Gittern ihrer Verblödung und grinst in ihre Zeit. Und so närrisch war diese Zeit, dasz sie an ihr herumrätselde".

Georges Ohnet. Deze bekende fransche schrijver van een groot aantal echt sentimenteele romans, is plotseling te Parijs overleden. Hij werd geboren 3 April 1848.

Tot de meest gelezenen zijner boeken, die geen literaire waarde bezitten en ook om de behandelde toestanden gewoonlijk niet aan te bevelen zijn, behooren Le Maître der Forges — Le Docteur Rameau — en Marchand de poison (tegen den alcohol). Alleen in het laatste boek overtreft Ohnet zich zelf en is dikwerf krachtig en aangrijpend

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Valt het moeilijk door de enorme prijsverhoogingen, alles ten uitvoer te leggen wat men zoo zorgvol gepland had, ten minste willen wij dan alles in het werk stellen om het bestaande te handhaven. Wij schuiven de stoelen dus weer bij voor onze kring en noodigen de vrienden weer ter conversatie en bespreking.

Thans stellen wij voor, ons in deze verzen van Huygens

Sy soekt U; maar een *mall*, een *stallicht* leidt haar miss,
Haar naelt is 't noorden kwijt, zij zeilt maar bij de giss,

een duidelijke verklaring te geven van de door ons onderstreepte woorden: „mall en stallicht".

Om den samenhang van de verzen te kennen, leze men het geheele gedicht op blz. 8 van dit nummer van Boekenschouw.

Hij die de duidelijkste woordverklaring inzendt, heeft recht op een honorarium van 5 gulden.

De antwoorden met vollen naam en adres te zenden Heerengracht 415, Amsterdam —.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

G. S. te R. Maeterlinck (Index) zoekt zijn kracht in een allerzonderlingste mystiek. De verklaring van het gezonden gedichte kan zijn (ofschoon volgens mijn vaste overtuiging de schrijver maar 'n halve gedachte heel vaag heeft willen uitdrukken, in de hoop, dat de menschen er heel wat achter zouden zoeken) als volgt: De drie zusters met de keersen zullen wel familie zijn van

de drie mythologische levens- of schikgodinnen (éène zet den levensdraad op, de andere spant hem, de derde knipt hem af). Zij loopen wel met kandelaars, maar zelf zijn ze toch blind. Met ons (zij, gij en wij) beklimmen zij den toren (de hoogte des levens). Zij zien niet of zij zijn aangekomen, maar de een vermoedt het uit het knetteren der kaarsen, de ander denkt dat zij aan 't einde staan en de schreden hoort van den Koning, die haar ontvangen zal. En de laatste zegt: 't licht is uitgebluscht; het spel is uit; het leven ten einde.

Zoo iets kán het beteekenen. Als Maeterlinck echter precies zou moeten uitleggen, wat hij wilde uitdrukken en vooral als hij den vorm grammaticaal en syntaxeel zou moeten uitleggen, zou hij voor een zware golf staan.

A. te SCH. Van de werken van Gyp (comtesse de Martel de Janville) heeft een geestelijke raadman gezegd: „la vérité qui rit et fait rire n'a pas de résultats malsains". Ik zou het hem niet gaarne nazeggen. En dezelfde schrijver had het eigenlijk ook niet mogen zeggen van haar, wijl hij erkent „au point de vue moral, elle est loin d'être irreprochable." Wij vinden voor uw doel wel geschikt: La Peintade bleue. — Miquette. — Bijou. — Lune de miel en misschien ook Trop de chic en L'amoureux de Line. —.

E. v. W te U. Gardiner (Boekensch. 1918, XII 379) dat de keizer, als hij eenmaal meent dat oorlog gewenscht is, zich door niemand en niets zal laten tegenhouden, terwijl de Engelsche koning, niet zoo zelfstandig zal beslissen, maar zijn wil zal voegen naar dien van het volk. Dat is de bedoeling van Gardiner. Wat betreft uwe vraag: hoe het komt dat de Duitsche keizer, regeerder is bij de gratie Gods en de Engelsche koning niet... dit beweert Gardiner niet: hij zegt slechts dat de één zich zoo en de ander zich anders beschouwt. Hij geeft geen eigen gezagstheorie.

H. M. te D. Dastojewski: Gedenkschriften uit een dood huis. — Witte nachten. — De echtgenoot. — Schuld en boete. — Vernederden en beleedigden. — De dubbelganger, zijn zeker niet voor iedereen, maar bij ware ontwikkeling, voor u zeer waarschijnlijk wel geschikt. Het eerst genoemde staat het hoogst. Van het in ons land zoo geprezen: De gebroeders Karamázow en — De Idioot — zegt de Rus Kropotkin dat ze ongenietbaar zijn.

PER HALLSTRÖM [1].

De bekende Zweedsche dichter Per, August, Leonard Hallström werd geboren te Stockholm op 23 September 1866. Hij liet zich in 1883 inschrijven als student aan de technische hoogeschool en deed in 1886 civiel-ingenieurs-examen. Twee jaren was hij werkzaam als technicus in Amerika en in 1891 kwam hij bij het telegraafwezen in Zweden. In datzelfde jaar gaf hij een bundel gedichten uit, die talent genoeg verried, maar als verreweg de meeste dichtbundels weinig werd gekocht en gelezen.

Maar toch, Hallström is niet veroordeeld om eerst door het nageslacht te worden ontdekt en na zijn dood geroemd. Zijne gedichten, romans, vertellingen en spelen hebben de aandacht getrokken en de bewondering gewekt. Hij werd een tiental jaren geleden lid der Zweedsche Academie en in 1916 bood de Universiteit van Gothenburg hem het eere-doctoraat aan.

Hallström is een virtuoos in het vertellen, en, gelijk dat meer gebeurt, door zijn eigen vaardigheid laat hij zich verlokken tot allerlei omschrijvingen en sierlijke uitloopertjes, die soms vermoeien, daar men zich moet inspannen om de rechte lijn, den draad van zijn verhaal niet uit het oog te verliezen. Zijne fantasie is overweldigend en zijn zin voor kleur en fleur en rijke beeldspraak is meer italiaansch misschien dan scandinavisch. Laat mij een voorbeeld geven.

„Boven zich zag hij de sterren, maar veel dichterbij dan ooit, veel grooter en helderder. Die waren precies gevormd als de bloemen, waarmede hij ze had vergeleken; elke straal scheen gevormd, door ontelbare bladeren, waarvan geen enkele gelijk was aan een ander, hoe klein ze ook waren. Elk had trouwens ook een aparte kleur, schitterend wit met nuances van goud en roserood.

Hij had ze nooit zoo mooi waargenomen te voren, en hij dacht, dat het wel een gebrek aan zijn oogen moest zijn, maar hij gevoelde zich gelukkig ze thans zoo te kunnen zien, als ze in werkelijkheid waren. Daar tusschendoor schitterden hier en daar nog andere grootere bloemen, wonderlijk helder, zooals hij ze voorheen nooit had vermoed. Die vertoonden trillende vlammen van goud en van rood, in één punt samenkomende, en toch weer buitenwaarts gebogen, als de bladeren van een roos vóórdat de bloem geheel ontloken is. Ook zag hij kleine stralende zonnen, welke een geheele

[1]) De vier elementen, vertaald uit het Zweedsch door J. Bijl. — v. Holkema en Warendorf, A'dam.

wereld van leven in hun stralensfeer schenen te omvademen. Dan zag hij witte leliën, wit als de fakkel van den morgenhemel, met brandend leliënbloed, dat zich in zeldzame teekeningen naar binnen trok, als naar een kloppend hart.

Men zou verwachten, dat uit het werk van een schrijver, die alles om zich heen zoo mooi weet te zien, een blijdschap en een levenslust moesten stralen, die den bedroefde konden verkwikken en den zwaarmoedige leeren lachen.

Maar neen! Hallström is zelf zwaarmoedig. Er hangt over de meeste zijner vertellingen een waas van triestigheid, en vaak kan hij hard zijn als het noodlot. Het is eene „zwaarmoedigheid, die nooit geheel op zijde wordt gesteld en die met weeke, bijna smachtende poëzie het contrast vormt met de begeerte zijner verbeelding koloriet en sterk gevoelen".

In dit bundeltje van over het algemeen uitmuntend vertaalde schetsen, wordt een goed staal gegeven van Hallström's talent. De titels zijn: *Het onuitgesprokene, De waterbronnen, Phocás, Het wrak* (uit „de fyra Elementerna": de Vier Elementen), *Arsareth, Adonia* en *De Valk* (uit „Purpur"); *De Leeuw* (uit „Thanatos"). Deze schetsen zijn van een diepen weemoed, die stil voorbereidt op het tragische einde, waarmede zij allen sluiten.

De Leeuw heeft tot onderwerp de bekende Florentijnsche legende van den losgebroken leeuw, die zich werpt te midden der spelende kinderen en met koninklijk gebaar, zonder het te deren, zich neervleit naast het jongske, dat niet meer vluchten kon en het dan rustig laat wegnemen door de radelooze moeder. Maar op dat kind lag de plicht eener bloedige vendetta, en later als jongeling wordt hij aangespoord om zijn vermoorden vader te wreken met den dood van den schuldige. Deze schuldige, die reeds zoo bitter heeft geboet en al zijn kinderen door ongeluk of ziekte zich zag ontrukken, voelt de wraak van uur tot uur nader komen en als de dolk van den wreker hem den doodelijken stoot heeft gegeven, worden zijne oogen rustig en zien weg, heel vér weg in kalme zekerheid als naar een wonder visioen. — En die hem doodde, Orlanduccio del Leone, zoekt en zoekt in zijne herinnering, waar hij dien oogopslag vroeger heeft gezien. En eensklaps weet hij: bij den leeuw, die hem redde, en dien hij had zien sterven:

„Slechts een enkele blik! De oogen van den leeuw wendden zich weer dadelijk naar buiten af en namen weer die verre uitdrukking aan, maar 't

was niet meer hetzelfde van zooeven. Veel, veel verder zag hij nu. Dreigend, kolossaal, onduidelijk, maar diep als het leven zelfs, als storm over de afwisselende zee der verschijningen, als de duisternis daaronder, eenvoudig genoeg voor een doovenden dierenblik, ondergrondelijk genoeg voor de scherpste gedachten, doemden het vermoeden en de zekerheid op van een bestaan, dat verbroken werd. Zijn geweldig lichaam trilde, een stroom van bloed gutste uit zijne muil naar voren en hij viel en lag dra onbewegelijk".

Orlanduccio del Leone stond voor zijn verslagen vijand, die geen vijand meer was en hij huiverde.

„Stil en in gedachten ging hij naar huis, nadat hij het bloed had afgespoeld in den Arno, welke nu grauw en koud voortstroomde, juist terwijl het schijnsel zich van de oppervlakte ophief en trilde in de lucht daarboven. Sobilia (zijne moeder) keek in de schemering, van uit haar kamer, met oogen schitterend van verwachting. Hij gaf antwoord op haar stomme vraag. „Nu is het gedaan", en hij wierp den dolk op den grond.

Zij wilde opspringen, hem omarmen en kussen, met hem in de armen ronddansen, en in wilde verrukking lucht geven aan al de blijdschap, welke de jaren haar ontroofd hadden en welke de wraak haar nu weder terugbracht. Maar met een ongewoon gebaar weerhield hij haar, en door den klank zijner stem stelde hij een muur tusschen hen beiden.

„Nu ben ik gekomen om vaarwel te zeggen", zeide hij, „maar in de eerste plaats om u dien dolk daar terug te brengen".

Zij vatte niet dadelijk de koelheid der uitdrukking, alleen maar die van den klank. „Ja zeker", zeide zij, „natuurlijk moet je de streek een poosje ontvlieden. Maar dat is gemakkelijk te schikken".

Doch zijn antwoord sneed haar vertrouwen af. „Voor lang of voor kort, toch nooit naar u terug. Gij hebt het zooals gij gewild hebt, dat zij u genoeg. Ik — heb veel te zoeken, veel te denken. Al mijn droomen zijn mij ontzonken, mij, Orlanduccio del Leone — herinnert gij u den leeuw, herinnert gij u, hoe hij stierf? Nu heb ik een ander zien dood gaan, nu ga ik weg, al weet ik niet waarheen".

Hij ging. Sobilia bleef achter in het donker, speelde met den dolk, verstrooid luisterende naar den klank ervan tegen de vloersteenen, trachtte te denken, trachtte te begrijpen, maar tastte in den blinde tusschen harden triumf en bittere tranen".

De waterbronnen heeft iets van dat zonderlinge, hetgeen wij in de Scandinavische en Russische literatuur voortdurend ontmoeten en door ons toch eigenlijk nooit goed te doorgronden is. Het is zoo onwerkelijk, doordat er alles gebeurt met vreemd gebaar, alles gesproken wordt met een enkel, kort woord, op diepzinnigen toon... terwijl het ons voorkomt dat al het diepzinnige toch bij slot van rekening alleen in de vaagheid zit. Wij hebben niet zoo'n mijmerzieke zielen als de menschen die met Swedenborgsche

mystiek zijn opgevoed of als Russen, die gewoon zijn steeds ver weg te staren over de eentoonige steppen, waar niets valt te zien en veel te denken.

Phocas, de vertelling van de man, die gedood zal worden door uitgezonden handlangers, en die zijn eigen graf delft stil in den nacht, om te mogen rusten voor eeuwig tusschen zijn kleurige bloemen en geurige planten, legt getuigenis af voor het week-sentimenteele, het romantische in den aanleg van Mallström, waarop wij reeds de aandacht vestigden.

In *Arsareth* en *Adonia*, maar vooral in het eerste, werpt zijne fantasie den teugel over den kop en slaat op hol. Dat is niet meer zuiver en niet aandoenlijk, dat is de vingervlugheid en wilde verbeelding van een, die een stevig glas champagne gedronken heeft.

Wat de schrijver zegt van zijn held Menahem, mag de lezer verklaren van Hallström: „en steeds meer bedwelmend stegen de visioenen":

„Arsareth in purperglans! Voor grootere wonderen, ook grooter doel! Arsareth en de stille wijdte der grootschheid. Onder onze voeten alles! Zooals verscheurde kleederen van den schouder vallen; zooals het omhulsel van de bloem af valt, weg met alles, dat ons bond! Onze wereld, een visioen van den toorn op den berg van blauwe, verre lijnen en tintelende lichten, ons gebed een vlam, opstijgende in stille lucht, ons leven een loflied!" Zoo spreekt Menahem, en de schrijver wordt aangetast door een zelfde opgewondenheid.

Het wrak is van een akelige realistiek. Weerzin wekkend is de verminkte man in het bootje, die gek is van gouddorst en zijn jongeren broeder dwingt te duiken en in het wrak te zoeken naar schatten. En als deze bovenkomt, duikt naast hem op een andere gedaante, het lijk van een der schipbreukelingen dat is losgewoeld:

Die verschijning was overigens nauwelijks meer menschelijk door de vormlooze opgezwollenheid, het haar overeind staand in modderige kwasten, en de neus als een lange witte snavel. Het water er om heen kreeg een dikke olieachtigen regenboogglans, als of er vet op dreef: slechts enkele oogenblikken kwam het hoofd boven de oppervlakte, want dadelijk keerde dat lichaam zich langzaam op den rug (in een soort van gemakzucht) doch toen trok het eigen gewicht het met de voeten zachtjes onder".

Dat herinnert aan sommige beschrijvingen uit „Salambo" van Flaubert; het mag een voorbeeld zijn van allernauwkeurigste

observatie, maar als dát kunst in plaats van kunstvaardigheid moet heeten, dan rekene men in het vervolg de scherpste fotografieën ook tot de grootste meesterstukken.

De Valk staat oneindig veel hooger, al is het dan ook ontzettend hard in zijn koele wreedheid.

Renaud, de arme jongen met de bloote voeten, lag dikwijls languit in de zonnehitte, met de handen onder den nek, luisterend naar het op verren afstand schetteren der klaroenen, terwijl de grond dreunde door het rennen der jagers.

Maar als het dan stil werd — een wonderlijk gespannen stilte, als 't ware uitgestrekt in een spits gewelf van onbewegelijk verwachten met twee zwarte inkrimpende vlekken, welke zoo hoog mogelijk opkronkelden — dan wendde Renaud zich daarheen, leunende op zijn ellebogen, met groote oogen en halfgesloten lippen, en als dan die punten samenstootten en neervielen, de een wankelend in flauwe bochten, de ander voortdurend als een dolk daarboven, en de blauwe lucht wederom van stemmen weergalmde en de ruiters voorwaarts stormden om te zien, hoe valk en reiger hun strijd beëindigden, dan sprong de knaap naderbij en stiet hij vreugdekreten uit, wanneer hij zag, hoe de valk nog trillende van hartstocht op den handschoen van zijn meester werd opgeheven met slaphangende vlerken en geblinddoekt door de kap".

Het was voor hem een lust mede te gaan naar Sire Enguerrand's tuinhuis, om te zien, hoe de valkeniers de gele pooten der jachtvogels in metalen bekkens baadden... Vooral den IJslandvalk bewonderde hij „die een purperroode kap had met goud afgezet, en purperrooden handschoen, een riempje met zilveren belletjes aan den poot en een oogopslag van diepe minachting".

En deze edelvalk verdween op een goeden dag; hij had een bloedenden reiger weggegooid in een poel achter een dichtbegroeid boschje, waar de jager den buit vond en den hals omdraaide; maar de valk zelf was weg. Sire Enguerrand sloeg den mond van den bevenden oppervalkenier ten bloede, met zijn rooden handschoen, en reed in galop over de heidezoden, zijn lippen nog grimmiger gesloten en de oogleden nog onheilspellender geloken over de onverschillige oogen — maar de valk werd niet gevonden.

„Renaud intusschen vond hem wel, met den voetriem in een vlierstruik verward, onbeweeglijk, den hongerdood afwachtend, met een vasten greep om den tak, den eenen vleugel afhangend, den anderen trots in de hoogte geheven, den kleinen kop dreigend vooruit gestrekt met uitvorschende oogen en scherpen snavel — 't was mooi hem daar zoo te zien tusschen die

bloedroode bessen. Renaud's hand trilde van drift, toen hij den riem losmaakte uit de doornen, toen de belletjes rammelden om zijn vingers, evenals de ring met Sire Enguerrand's merk, en hij kreet van blijdschap, toen de scherpe klauwen zijn gespierden arm openscheurden, want nu was hij van hem, die valk met de breedste borst en de langste vleugels en de meest trotsche oogen van brandend goud.

Zooveel te meer was die van hem, omdat hij den vogel nooit aan iemand zou kunnen vertoonen, want hij wist, dat de genoegens der ridders door strenge wetten werden beschermd".

En Renaud „kreeg den vogel liever dan hij iets had lief gehad.... maar er was ook smart in zijn liefde, duister voorgevoel van een groot onheil, en hij vreesde bijwijlen, dat de vogel van hem zou weg vliegen, uit onverschilligheid, en verdwijnen met dat spottend geklingel der belletjes, en dat alles zou wezen als de dood zoo ledig".

En het voorgevoel werd bewaarheid. Zijn vogel werd ontdekt, en op den dief werd door den wreeden edelman eene overoude jachtwet toegepast: „twaalf stuiver zilver (die Renaud niet betalen kon) of zes ons vleesch van de ribben door den snavel van een uitgehongerden roofvogel". En om de afstraffing bij te wonen, noodigde Sire Enguerrand den landvoogd van het naburig kasteel, met zijn beide dochters.

De geliefde IJslandvalk, uitgehongerd en uitgevast, en gelokt door den bloedgeur van Renaud's daartoe opzettelijk opengehaalde borst, zou het wreede werk doen:

en toen deze zijn snavel in zijn borst priemde uitte de jongen geen kreet, trilde slechts, zoodat de oogen van den vogel in toorn flikkerden en de vlerken werden uitgespannen om te slaan.

En de dochters van den landvoogd bogen hare hoofden naar voren, met een flikkering van belangstelling in de zeldzaam droomerige oogen, maar de handen werden niet uit den schoot opgelicht en haar kleedij behield dezelfde kalme plooien als te voren, en de paarden hinnikten vanwege de bloedlucht en trappelden in den ijsharden grond, zoodat de roode dekkleeden wapperden in de blauwende bleekheid der morgenlucht, maar Renaud lag daar stil, en het was onnoodig, dat de jagers daar stonden met opgezwollen wangen en met de hoorns aan den mond, gereed om hem te overstemmen.

En men kon den knaap niet meer wekken, hij had zich den dood ingedroomd, en men maakte hem slechts los, doch liet hem voorts liggen met de roode heidebloesems onder het hoofd —.

Maar het knapst gedaan en in vorm gezet is de eerste schets uit dit boek: *het onuitgesprokene.* Juist omdat het gebeurende

zoo uiterst eenvoudig is, en zonder eenigen praal van woorden ons wordt verteld, grijpt het tragische zoo geweldig aan.

Als een voorspel, dat ons moet brengen in de stemming, geeft eerst Hallström eene nauwkeurige beschrijving van de plaats, waar zijn menschen woonden en hun karakter groeide, een dal met wilde rivier en omgeven door steile klipwanden en donkere wouden.

Dat geslotene, dat geheimnisvolle, dat eeuwen aan eeuwen drukkende, en verborgene, dat was ten slotte als 't ware de achtergrond geworden van aller gevoelen en begrippen. Der menschen stem had een diepen befloersden klank gekregen, welke in het gehoor nawerkte. De oogen keken ten gevolge van dat onwrikbare vaste gezichtspunt slechts ernstig denkend voor zich uit, als met rustige ingetogenheid, ook onder het meest eenvoudige, dagelijksche huiswerk. De lippen bleven trotsch gesloten, en de zwijgende scheen als naar binnen te luisteren.

Dáár groeide, onder die omstandigheden, een sterk menschengeslacht, gewend zich te beheerschen, angstig waarnemend zijn zielsroerselen, zwijgend bij het werk, nog meer zwijgend bij aandoeningen van blijdschap".

En uit dien zwijgenden trots groeit al het komende leed van twee menschen, die elkaar liefhebben en angstig vermijden uit te spreken wat er omgaat in hun hart.

Ingert, het jonge meisje, moet gaan in vreemden dienst, als haar vader sterft en het huisgezin in berooiden toestand achterlaat door de vele tegenslagen der laatste jaren.

Zij kwam op eene boerderij in de buurt, waar de boer zelf nog jong en ongetrouwd was, en met zijn moeder samenwoonde op een groot, rijk en goed vermaard erf, waar zij het best had, en waar zij ook zoo langzamerhand steeds meer te bestieren kreeg, naarmate haar begrip en ook hare krachten toenamen.

Na verloop van tijd begonnen de jongelieden van elkander te houden. Zij toonden dat niet met woorden of gebaren, integendeel zij gedroegen zich steeds meer als vreemden tegenover elkaar, werden schuwer en trotscher al naar het inwendige gevoelen zich meer deed gelden. De eene denkt dat eene liefde zoo groot als de zijne van den ander nooit te verwachten is.

Zoo gingen de dagen voorbij.

Zij waren overigens reeds gelukkig genoeg, van in elkanders bijzijn te leven en te werken, en lieten dan ook toe, dat het werk hun dagtijd vulde in ongestoorden gemoedsvrede. Zij zouden in lang niet er over hebben gedacht om iets anders te begeeren.

Maar de moeder stierf en de man, Gabriel, begreep, dat hij nu moest spreken. Toch streed het tegen zijn gevoel van betamelijkheid om in het huis van rouw een toekomstig geluk aan te roeren, en hij besloot haar alleen te vragen, of zij blijven wilde en het huishouden besturen, gelijk zij gedaan had. Maar hij hoopte meer.

En zij begreep hem niet, en meende dat hij voor haar geen liefde had, omdat immers dan nu het oogenblik er was geweest om het haar te zeggen. En zij antwoordde: „neen".

Toen was het hem nog moeilijker, nog minder mogelijk dan te voren, iets te laten doorschemeren van hetgeen hij eigenlijk had gehoopt en bedoeld. Hun afscheid was kort, maar toch vriendelijk.

Ingert wilde niet in dezelfde streek blijven, want zij zou het niet kunnen dragen als hij later met een ander meisje mocht trouwen. Zij ging daarom weg, ver weg, een nieuwen dienst zoeken, en zij vond dien bij een rijken boer, genaamd Nils.

Toen Nils haar een poos later vroeg, of zij zijn vrouw wilde worden, werd zij bleek van ontsteltenis, in plaats van rood van blijdschap.

En zij ging weer aan het denken en overleggen....; tot nu toe heb ik mijn rust gezocht en gevonden in 't beoefenen van mijn plicht, en toch was dat altijd slechts schijnbare rust. Aanvaard ik nu een hoogere en schoonere plicht, dan weet ik, dat die mij meer zegen kan schenken, maar ook, dat die meer strijd zal kosten. Dan moet ik tot zelfs mijn gedachten leeren bedwingen, om tot in het meest verborgen schuilhoekje van mijn binnenst te worden, wat ik moet wezen; want de man, die mij thans zijn hand aanbiedt, heeft nooit andere dan nobele gedachten omtrent mij gekoesterd, en iets anders dan ik hem geven kan, heeft hij nooit verlangd; wel — mijn leven zij hem gewijd, het andere zij en blijve dood, dit ligt verre, zeer ver weg; daarheen is voortaan voor mij de weg afgesloten".

En zij werd zijne vrouw. De mare van deze gebeurtenis bereikte eerst maanden later hare geboorteplaats. Gabriel had niet zitten tobben over verloren geluk. Dat lag niet in zijn aard. Hard werken, en als dit nog geen rust en kalmte gaf, dan nog meer van zich vorderen!

Zoo bouwde hij naast zijn hoeve een nieuw bijgebouw, héél alleen. Soms overlegde hij bij zich zelf: „ik heb het geluk mij laten ontgaan, en nu bouw ik ervoor een verblijf, dat altijd ledig zal zijn. Toch wil ik het voltooien".

Maar de tijding kwam van haar huwelijk en het was hem onmogelijk langer te timmeren en te hameren. De tijd viel hem zwaar en het werd hem bang te moede. En ten slotte sloot hij

zijn huis, om te gaan naar haar, die hij liefhad; hij zou zeggen dat hij arm was geworden en een plaats vragen als knecht.

Zoo gebeurde het. Gabriel ontmoette Nils in het bosch en werd door hem in dienst genomen en nam deze hem s'avonds mee met de andere arbeiders naar zijn huis.

Gabriel had zich voorgenomen, op het oogenblik dat hij Ingert zou zien, een groote verrassing te veinzen en haar te zeggen hoe vreemd te moede het hem was haar hier aan te treffen. Maar toen hij, en hij alleen, zag dat zij doodsbleek werd en zich met de uiterste inspanning moest beheerschen, toen verwierp hij dit plan en wilde haar niet naderen met een leugen.

Zij zweeg en deed of zij hem niet kende en hij zweeg en leed. Zij begreep dat hij gekomen was omdat hij haar liefhad en welk een strijd zij zou hebben te strijden met haar hart. Hij tastte in het onzekere.

En nooit sprak zij tot hem en blikte hem aan. Zij werd ook woordkarig tegenover allen om hare koelheid te bedekken tegenover dien vreemde.

En ook hij zweeg aldoor en droomde, en was gelukkig.

Het was den tweeden keer winter geworden. Nils, die bezig was in het woud met het vellen van een boom, zou door den vallenden stam verpletterd zijn, als Gabriel hem niet gered had.

Hij sprong als een roofdier op zijn buit, pakte den baas om het lijf, juist toen de slag diens hoofd zou treffen, wierp hem zijwaarts ter aarde onder zich zelf, en had hem daarmede gered van een wissen dood. Alleen zijn linkerhand kon hij niet gauw genoeg wegtrekken, die raakte bekneld en een losgebroken stuk van de boomschors sloeg een gapende wonde.

En de redder stond daar, verwonderlijk stijf glimlachend, doodsbleek met glinsterende oogen, kijkend naar het bloed dat rood doordruppelde op de witte sneeuw. Hij bewoog de lippen zelfs zachtjes en mompelde bij zich zelf, geheel onhoorbaar voor anderen:

„Juist, zoo was het, zoo moest ik doen, en zoo heb ik gedaan, juist! zoo leerde ik dus mijzelf kennen".

Ingert moest nu zijne hand verbinden, en ofschoon zij van smart in onmacht dreigde te vallen, bij het zien der wonde, bedwong zij zich met bovenmenschelijke kracht, en sprak geen woord van dankbaarheid. En de anderen dachten: „dat gaat toch te ver". „Zij is hardvochtig en ijskoud", zei men binnensmonds, en wendde de blikken af met onwilligen wrevel.

Telkenmale als de wond verzorgd werd, was 't hetzelfde. Niets veranderde er in hun gedrag en verhouding tot elkaar; alles ging zonder woorden. — — —

Zoo brak Kerstmis aan.

In het geslacht van Nils was een oude gewoonte gebleven, die vroeger meer algemeen was in die streek.

Als de huisvader en de huismoeder zich op weg naar de kerk begaven op Kerstavond, dan namen zij eerst plechtstatig afscheid van alle lieden op den hof, zelfs al gingen de meesten van hen ook mede op den weg. Met enkele eenvoudige woorden verzocht men elkander om vergiffenis, voor 't geen anders had behooren te geschieden, of ook, als soms de keel toegenepen was, vergenoegde men zich met een krachtigen, welsprekenden, zwijgenden handdruk.

Ingert viel deze plichtpleging zwaar. Zij ging met bleek gelaat van den een naar den ander, en het was haar eene opluchting te bemerken dat Gabriel zich had teruggetrokken.

Nils stond gereed bij de slede en toen zij buitenkwam, vroeg hij of zij allen had gegroet.

Ja — — maar Gabriel was niet binnen.

En haar man eischt dan:

„Zoek hem op, niemand mag vergeten worden".

En zij ging.

Toen zij vlak bij hem stond opende ze den mond om te spreken, maar er kwam geen geluid. Zij had zich zoo lang gewend om hare woorden terug te houden in zijne aanwezigheid, dat de stem in dit oogenblik haar dienst weigerde. Hare handen, tastende naar de borst, werden als van ouds weerhouden en beefden, doch weigerden dienst. Die duizende doodsteken, door haar ondervonden in haar langdurig zwijgen, deden zich opnieuw maar met grootere hevigheid gevoelen. — — —

Een wild zich bevrijdende kreet barstte los, een verbijsterend gejubel over de eindelijke verbreking van het stilzwijgen, in hetzelfde oogenblik overgaande in een uiting van angst voor iets nieuws, iets dat nog ontzettender dreigde te worden dan alles wat reeds was geweest — en zij bezwijmde en zeeg ter aarde.

Haar val werd echter gebroken. Gabriel sprong overeind en ving haar op in zijn armen en al was de last zwaar, meer dan zwaar, toch bleef hij overeind met haar hoofd vlak bij het zijne.

Toen was zij geheel.... stil en.... bewegingloos. Haar trouw en sterk hart was gebroken. Zij was dood.

Maar men moet de beschrijving lezen bij Hallström zelf. Het is een meesterstukje van fijne en zuivere ontleding. Gewone lezers, die vooral veel gebeuren zoeken en drukke samenspraak in een boek, zullen deze kunst moeielijk waardeeren. Maar zij mogen dan toch weten dat dit eenvoudige schetsje een heerlijk kleinood is, en wie het mooi kan vinden daarin een bewijs mag zien voor zijn smaak en kunstzin. A. GIELEN.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Henri Barbusse: Le Feu

Wie heeft er niet van gehoord, van dit mode-boek, *het* oorlogsboek bij uitstek, zoo zegt men, 't boek, dat als een fetisch door sommigen aanbeden wordt, terwijl anderen er geheimzinnig over fluisteren, 't boek, dat reeds verdacht moet schijnen om de eigenaardige reclame, die er voor wordt gemaakt, 't boek, dat met zijn kabalistisch zegel van ongenietbaar argot voor velen gesloten moet blijven, en dat desniettegenstaande bij honderdduizenden van exemplaren zijn weg door de wereld vindt?

Het werd bekroond door de Académie Goncourt, — er verscheen o. a. een Duitsche vertaling van, — en ook in ons vaderland werd het aangeprezen van een kant vanwaar men zulks niet verwachten kon.

Zelfs heeft men ten onzent gemeend er uittreksels van te mogen samenlezen ten gebruike der jeugd! Hoe jammer, dat de firma Tjeenk Willink haar goede collectie *Lectures Classiques* heeft laten ontsieren door zulk een lichtzinnig ding, en, wijl het hier een schoolboek geldt, door zulk een onvergeeflijk speculeeren op succes. Maar, mijn hemel! is dat dan „klassiek"? Arme Nederlandsche jongens en meisjes, die u laat wijs maken, dat ge hier een keur te proeven krijgt van Franschen geest, een pronkjuweel te aanschouwen van Franschen smaak! Men bedot u! Waanwijs en laatdunkend bederft men uw smaak, laat men ongure ideeën in uw ziel druppelen, waardoor gaandeweg uw geestesleven wordt verkankerd, totdat 't zóó verzwakt, dat ge alleen nog maar reageeren kunt op prikkelende emoties van pornographie en het grof gebeuk van materialistische lectuur. — Men vergeve mij deze lyrische ontboezeming; anch iò son pittor, en een aanslag

als deze op 't geestesleven onzer jongelingschap laat ik niet zonder protest voorbijgaan.

Le Feu is, zooals 't titelblad aangeeft, het *Journal d'une escouade,* — 't is een dagboek waarin we 't droevige bestaan eener „sectie" eenigen tijd meeleven. Van een hooggeplaatst officier, die 't front bezocht, vernam ik, dat men *Le Feu* moest lezen, om te weten hoe er geleden wordt in de loopgraven en om de afgrijselijkheden van den grooten menschenmoord meer van nabij te leeren kennen. De realistische beschrijvingen van Barbusse geven inderdaad op die wreede dingen een kijk, die huiveren doet. Hij beschrijft meesterlijk wat hij heeft gezien. Menschen-lichamen, zooals ellende, koude en gebrek ze misvormen, zooals granaatscherven ze verminken, zooals de dood ze afzichtelijk maakt. Realistische photo's legt hij ons voor, kunstig uitgevoerd.

Ik veronderstel, dat *Le Feu* enkel om die bladzijden goed realistisch proza door de Académie Goncourt bekroond werd. Deze letterkundige vereeniging, door de gebroeders de Goncourt in 't einde der vorige eeuw gesticht, zoekt bij voorkeur haar te bekronen boeken onder die, welke om vorm of inhoud niet kunnen rekenen op den lauwerkrans der, de klassieke en traditioneele kunst hooghoudende, Académie Française. De tien leden, welke de Académie Goncourt telt, mogen krachtens de statuten geen lid zijn der Académie Française: een voorwaarde, welke duidelijk aangeeft, dat doel en streven dezer letterkundigen moet zijn: iets anders te billijken en aan te moedigen dan wat door de Académie Française geprezen wordt.

Gelukkig vonden wij vermeld, dat niet de tien leden *en corps* hebben samengewerkt tot de bekroning van *Le Feu:* Elemir Bourges en Léon Daudet weigerden hun goedkeuring. Gelukkig, zeg ik, want al mogen de realistische beschrijvingen van *Le Feu* waarde hebben, de schrijver behandelt niet alleen het „uitwendige" bestaan der soldaten, — hij schetst ook en voornamelijk hun „inwendig" leven, hun moreel, hun zieletoestand, en wat hij hiervan zegt en de wijze waarop hij 't meedeelt, maken zijn boek tot een boek van leugen, partijdigheid en sectarische drijverij.

In *La Croix* van 19 en 24 Juni 1917 wijdde Jean Guiraud twee grondige artikelen aan de bespreking van *Le Feu.* Hij betitelde deze opstellen: Mauvais livre, mauvaise action. —

Nationalistische trots, zal men misschien zeggen, die de waarheid wil verbloemen of wellicht zullen sommigen ongeloovig de schouders ophalen om de gestrengheid van den roomschen criticus.

Welnu, laten we dan eerst andere getuigenissen vermelden.

„Niettegenstaande den vlammenden titel is Barbusse's boek grauw. Grauw als de kleeding en uitrusting der escouade, grauw als de modder der loopgraven, waarin de voeten vastzuigen — gelukkig zoo zij er al niet in bevriezen! Even onbeduidend als de verhaalde voorvalletjes, zijn de geschetste krijgsmakkers van den schrijver... Zorgvuldig onthoudt de schrijver zich van alles wat ons hart sneller kan doen kloppen... Blijkbaar wil Barbusse den oorlog dooden door verveling."

„Barbusse's schildering moge getrouw zijn, zijne waarheid is niet de *geheele* waarheid. Een leger toch kan niet bestaan uit enkel dolende escouades. Slechts als het vormt één lichaam met één ziel kan het stand houden in dien orkaan van ijzer en bloed."

Deze aanhalingen ontleen ik aan een artikel van R. P. J. Tutein Nolthenius in *De Gids* van 1 Dec. 1917. Om over den Franschen soldaat een waar oordeel te vellen, verwijst dezelfde schrijver naar andere boeken en in 't bijzonder naar de priesterbrieven uitgegeven door L. de Grandmaison en de aanteekeningen van den medicus G. Duhamel: *Vie des martyrs.*

Nu denke men niet, dat 't oordeel over Barbusse's boek zoo streng moet luiden, omdat het een onvolkomen beeld geeft van den Franschen soldaat. Neen, dàt is de zaak niet, maar wel dit: Barbusse schildert met opzet een troepje menschen, van 't minste soort, totaal onontvankelijk voor eenig hooger denkbeeld, alleen belust op stoffelijk welzijn, vol haat tegen allen die 't beter hebben dan zij, blind voor de toewijding en opoffering van anderen, brute utopisten, die de gruwelen van den oorlog enkel toeschrijven aan de grillen van hen, die er bij profiteeren, pacifisten, die den vrede begeeren om den klassenstrijd te kunnen aanbinden. Voor deze geestelijk misvormden wordt hier onze bewondering en sympathie gevraagd.

Ongunstig oordeelt men ook in Duitschland over dit boek, waar men toch wel zal gnuiven van voldoening bij de voorstelling van den tegenstander als een moedelooze en onverschillige.

„*Le Feu* is een troostloos, neerdrukkend boek. Met eenzijdige belichting schildert Barbusse slechts de verwildering en platheid,

die 't gevolg zijn van den oorlog, hij ziet slechts de diepte der moreele verwording, waarin volgens hetgeen hij waarnam Fransche soldaten gaandeweg vervallen zijn. Nauwelijks verschijnt een enkel lichtpunt op dit somber schilderij. Van godsdienstige verheffing en moreele beïnvloeding der gebeurtenissen vindt men in dit gansche boek geen spoor; 't verkondigt veeleer haat tegen godsdienst, priesters en God... Het gansche werk is vol haat en bitterheid; 't weergalmt van een schor haatgeroep en een geweldig geschreeuw om wereldrevolutie en 't laat ons dingen vermoeden, die nog veel verschrikkelijker zullen zijn dan de geheele wereldoorlog, indien de hier uitgesproken gemoedsstemmingen algemeen zouden worden. Het is geen goed boek, zijne uitwerking kan niet weldadig zijn, van christelijk standpunt uit moeten wij het beslist afkeuren, hoezeer wij ook het voortreffelijke kunsttalent der uitbeelding erkennen." [1])

„Barbusse", zoo zegt de boven aangehaalde Jean Guiraud, „heeft ons een leger willen voorstellen naar eigen beeld, d. i. materialistisch en ongodsdienstig en daarom heeft hij 't leger verminkt." Volgens hem „l'armée ne se compose que d'âmes grossières. ayant presque toujours la haine au cœur, l'ordure et le blasphème aux lèvres."

In het argot, dat Barbusse zijn soldaten spreken laat, heeft men een bewijs gezocht voor de objectiviteit van 't verhaalde. „Et cependant", zegt Guiraud, „cet argot, qui s'étend d'un bout à l'autre du livre comme une nappe d'égout, nous paraît lui-même un artifice littéraire beaucoup plus qu'un signe de vérité." „Ook ik heb de soldaten hun argot hooren spreken," vervolgt hij, „mais jamais ils n'emploient telles expressions du *Feu*, qui sont la quintessence de l'obscénité et du blasphème". „Dit argot", zoo besluit hij, „riekt naar de lamp, maar naar een vuile lamp."

Niet echter om den vorm, ook niet om het incomplete, en dus valsche, der voorstelling, moet Barbusse's boek voornamelijk worden afgekeurd. Op de eerste plaats is het verwerpelijk om de ideeën, welke de schrijver door zijn werk tracht ingang te doen vinden.

Vrede onder de volkeren, maar strijd tusschen de verschillende klassen der maatschappij, ziedaar de korte samenvatting van *Le Feu.*

---

[1]) *Kölnische Volkszeitung,* 26 Februari 1918.

De soldaten van Barbusse verheerlijken Liebknecht, omdat deze tegelijk is de apostel der paix internationale en der guerre sociale.

Buiten de Duitschers, met wien zij thans oorlog voeren en die, zooals zij zelven, arme gedupeerden zijn, hebben deze soldaten andere vijanden, vijanden in eigen land, die zij nooit uit 't oog mogen verliezen. 't Zijn de regeerders, door de algemeene slaafschheid der menschen met toovermacht omkleed, — 't zijn de rijken, de financiers, de handeldrijvenden, al de „monstrueux intéressés", — 't zijn zij, die 't militaire uniform gaarne zien en de krijgstrompet gaarne hooren, — 't zijn de traditionalisten, die „in 't verleden wegduiken, voor wie een misbruik kracht van wet bezit, omdat 't zich vereeuwigd heeft," — 't zijn „de priesters, die trachten u op te wekken en in slaap te maken, opdat niets verandere, met de morphine van hun paradijs," — 't zijn de advokaten, economisten en historici, — 't zijn allen in één woord, voor wie een afscheiding bestaat tusschen volkeren en standen, allen, die nog niet aanbiddend neervallen voor die hersenschim, welke heet: algeheele verbroedering der naties en, voor ieder volk, een toekomststaat van volkomen gelijkheid. [1])

Die theorie te verkondigen is de verderfelijke strekking van dit boek. 't Is een propaganda-boek in den volsten zin van 't woord, schijnbaar voor 't afschaffen van den oorlog, in werkelijkheid voor socialistische dolheden.

Gelukkig is *Le Feu* moeilijk te verstaan; nu blijft de lezerskring vanzelf beperkt.

Doch, zal er vroeg of laat geen Nederlandsche vertaling van verschijnen? Ik vrees van wel. Reeds in 't schoolboekje, waarvan ik boven sprak, werd achter de Fransche uittreksels als toegift een proeve van vertaling ingelascht. Bovendien.... dat ligt zoo in de lijn, helaas! Men zegt, dat in onze dagen naar 't hongerige buitenland menig product wordt overgestuurd, dat wij zelf voor geen geld ter wereld zouden willen gebruiken. Of dit waar is [2]), weet ik niet, — maar wel weet ik, dat sinds lang 't onfrissche en vuile van 't buitenland, vooral als 't uit Frankrijk komt, ten onzent altijd een welkom onthaal vindt en vooral door would-be wetenschappelijken gretig wordt ontvangen. Dit is te betreuren, maar 't is waar. We hebben een vertaling gekregen van Romain Rolland's *Jean Christophe*, — waarom zouden we er een moeten

[1]) *Le Feu*, Vgl. blz. 372 en vgl. [2]) Zonder twijfel. Red.

missen van *Le Feu?* Er zijn altijd domme menschen genoeg, die zulk een boek koopen en er op zweren als op een Evangelie, totdat de tijd aanbreekt, dat een ander mode-boek de plaats van 't eerste komt innemen.

Mijn oordeel over *Le Feu* is streng, maar is het dan ook niet meer dan ergerlijk te zien welke boeken ons Hollanders in handen worden gespeeld?

Katwijk a. d. Rijn, 30 Maart 1918. J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Wetenschappelijke Bladen (Juni) stelt ons den „uitnemendsten" Argentijnschen schrijver *Sarmiento* voor. Er heeft iets van een wonderkind in hem gezeten, want op zijn vijfde jaar kon hij al vlot voorlezen, en op zeer jeugdigen leeftijd kon hij de heele geschiedenis van Robinson van begin tot eind zonder eenige vergissing opzeggen. Nu, die wonderverhalen over beroemde mannen moet men altijd nemen met een greintje zout.

De zuidelijke verbeelding van *Sarmiento* brengt hem er toe om tamelijk overdreven dingen van zich zelf te vertellen, o. a.: „Op mijn vijftiende jaar verliet ik zijn handen (van zijn leermeester) met gerijpt verstand, moedig als hij, onversaagd tegen de tirannieke bestuurders, ridderlijk en ijdel, eerlijk als een engel en volgepropt met feiten, herinneringen en geschiedenissen uit het verleden, die mij sedert in staat hebben gesteld den draad en den geest der gebeurtenissen te volgen, te ijveren voor het goede, krachtig te spreken en te schrijven, zonder dat ik als schrijver voor de periodieke pers ooit invallen en denkbeelden te kort kwam, waarvan zij zulk een grooten voorraad eischt."

Deze bolleboos deed aan tuinbouw en bloementeelt, werd bediende in een handelshuis, verklaarde den Bijbel op vrijzinnige wijze, leerde allerlei talen, werd schoolmeester, later herbergier en ten slotte mijnwerker, waarbij hij, na zwaren arbeid van drie jaren, een hersensziekte opliep en in levensgevaar verkeerde. Dan drijft hij journalistiek, strijdt voor den intellectueelen vooruitgang, wordt afgevaardigde, gouverneur van San Juan, en eindelijk President van de Republiek.

Zijne twee meesterwerken zijn: *Facundo* en *Recuerdos de Provincia.*

Het eerste is „een groote politieke roman, onze voornaamste constitutioneele studie", zegt een landgenoot. Het werd in het fransch vertaald onder dezen titel, die meer zegt dan de naam

Facundo: *Civilisation et barbarie, Mœurs, Coutumes, Caractères des peuples argentins. Facundo, Quirozo et Aldao etc....*

De *Recuerdos* is zijn fijnst gevoeld boek. „Er zijn bladzijden in vol innige teederheid en daarnaast andere, waarin het schalksche genie hoogtij viert".

Herderschee geeft weer uittreksels uit Rosegger: *Mein Weltleben.*

In 1864, hij was toen kleermakersgezel, zond hij eenige gedichten aan Dr. Adalbert Svoboda, redacteur van de Tagespost. Deze werd van dien dag af een zijner medehelpers en beschermers. Hij liet hem overkomen, gaf hem boeken en geld... en drong er maar steeds bij hem op aan niet te schrijven, maar een beroep te leeren.

Svoboda was een naïef man en een... atheïst. Eens sprak hij tot den 22-jarigen Rosegger: „Ik wil je in vertrouwen iets zeggen. Je spreekt telkens over God. Weet je wel dat er in 't geheel geen God is?"

„Als het anders niet is. Dat heb ik reeds als kind in een boek gelezen."

„Zoo? En geloof je toch altijd nog in God?"

„Neen, niet gelooven. Weten, zeker weten, dat Hij er is, omdat het niet anders kan."

Hoe is het gekomen, dat de katholieke Rosegger voor de Protestanten te Hürzzuschlag in het Roomsche Stiermarken eene kerk heeft gebouwd?

Zijn hulp heeft vooral hierin bestaan, dat hij een circulaire opstelde voor bijdragen, en die aan 72 dagbladen of tijdschriften opzond.

En hij zegt: „Ik zie in het nieuwe bedehuis niet een protestantsche, maar een Christelijke kerk. Hartelijk verheug ik mij, dat mijn geringe hulp zoo rijk gezegend werd." Op verzoek van Rosegger, omdat hij, zooals hij zegt: „een vriend is van den Mariadienst", werd in die kerk de schoone schilderij van Defregger, voorstellende de H. Familie, geplaatst.

Een bewerking van een artikel van Dr. H. L. Heusner heet *Licht als Geneesmiddel.* C. W. Vogelsang deelt ons *Iets over de groote vliegtuigen* mee, terwijl W. Dickinson ons *De Nieuwe Engelsche Kieswet* verklaart. Deze wet brengt het aantal kiezers van 8 millioen op 16. — Zij, wier beroep het onmogelijk maakt, persoonlijk hun stembriefje te gaan afgeven, kunnen vragen op de „afwezige kiezers-lijst" te worden geplaatst, en mogen dan hun stembriefjes per post inzenden. Dit laatste schijnt een proef te zijn, en het zou ons verwonderen als men bij deze methode geknoei voorkomen kan.

In *Onze Eeuw* (Juni) schrijft Van Tricht over het volstrekt niet ongevaarlijke boek van Romain Rolland: Jean Christophe. Hij is er dikwijls over in de wolken. En hij verdedigt hem dan ook, waar Christophe in zijn eigen daden in lijnrechte tegenspraak

komt met zijn theorie van energie enz.: „Daarom vindt Christophe in het uitleven van zijn passie niets verkeerds. Immers, alles wat onmiddellijk uit de bron van 't Leven stamt, is goed." — „Tout est pur chez les forts et chez eux qui sont sains." En: „Tout est bien ce qui exalte la vie." Wel ja, dan zijn wij er! Christophe rekent zich zelf natuurlijk tot de „forts et sains", maar dat neemt toch niet weg, dat hij in onze oogen een treurige zwakkeling is.

Van Tricht is 't gelukkig niet overal eens met Rolland en hij zegt het dan ook, dat hij diens wereldbeschouwing niet begrijpt: „Juist in 't 10de deel is de wereldbeschouwing, die Christophe ten beste geeft, een heel andere: er is geen hooger en lager, er is alleen maar 't anders-zijn; ieder heeft zijn eigen plaats en zijn eigen rol; al die charlatans van „La Foire sur la Place", die hij allerfelst heeft bestreden, *moesten* er zijn en moesten zijn, *zooals zij waren.*" Als Van Tricht met denzelfden critischen zin al de tien deelen ontleedt, zal hij wel tot de slotsom komen, dat het hooggeprezen boek zeer oppervlakkig is en een langdradige uitstalling van praatjes, die als diepzinnige wijsheden worden voorgedragen.

D. Logeman-van der Willigen geeft een aardig schetsje uit bezet België: *Blümchen's eerste Communie.*

In *Studiën* (Juni) zet P. Albers zijn studie voort over *Victor de Stuers.* „Den 22sten Juni 1875 meldde de Staats-Courant de oprichting eener Afdeeling van Kunsten en Wetenschappen bij Binnenlandsche Zaken en de benoeming van Victor de Stuers tot Referendaris, tegelijk met zijn eervol ontslag als secretaris van de Commissie der Rijksadviseurs." Hier was hij in zijn element, en zijn voortvarende bemoeiingen worden dankbaar door den schrijver herdacht.

J. F. de Groot, naar aanleiding van een boek van Dr. M. van Rhijn: Wessel Gansfort, stelt de vraag: *De Nederlander Wessel Gansfort, een voor-reformator?* Het slot van dit artikel vat het antwoord samen: „Dat wij hem als theoloog niet tot de onzen kunnen rekenen, is geen verlies. Op dat gebied heeft hij niets groots geleverd. Hij heeft geen school gevormd, geen leer verspreid, misschien wel veel bijgedragen — met zekerheid valt moeielijk uit te maken, hoever zijn invloed is gegaan — om een geestesrichting te verspreiden, die voor de Kerk nadeelig was. Dit moeten wij betreuren, temeer, omdat we weten, dat de schuld niet alleen bij Wessel en zijn geestverwanten was. Temeer ook, omdat Wessels' persoonlijkheid ons niet onsympathiek kan zijn. Er ligt in zijn optreden iets oprechts, dat ons verbiedt te twijfelen aan de eerlijkheid zijner bedoelingen. Zichzelven zocht hij niet. En heeft Wessel in menig opzicht gedwaald — van katholiek standpunt kan men niet anders spreken — wij mogen ons veilig troosten met de gedachte, dat hij één der velen was, die dwaalden ter goeder trouw."

L. Franke heeft het over *Royaards' Faust* en vraagt: „Is

Goethe's Faust een speelbaar stuk?" Ofschoon de opvoering van Rooyaards' Faust een groot succes is geweest, meent de schrijver de vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Hij zegt verder: „De Faust is van den eenen kant te vol en van den anderen kant te leeg om enkel gedragen door woordkunst, uitbeelding en tooneelactie het schouwburgpubliek een ganschen avond geboeid te houden." Dit wagen wij te betwijfelen, juist omdat Rooyaards' opvoering onverdeelden bijval heeft genoten. En of daartoe nu al hebben meegeholpen: muziek, costumeering en décor, dat doet niets ter zake; het is speelbaar gebleken, ofschoon het zeer zeker geen kost is voor iedereen.

Als de schrijver vraagt of Rooyaards het ooit zal wagen Faust's tweede deel te spelen, dan durf ik hopen van neen; dat lijkt ons beslist onspeelbaar en zou bij het zien even spoedig vervelen als bij het lezen.

In de *Revue des deux Mondes* (wij ontvingen zoo juist eerst de April-aflevering) staan heel mooie stukken... maar vooral over den oorlog.

Over *Le canon qui bombarde Paris* wordt hier medegedeeld, wat wij reeds van elders wisten, dat hoogst waarschijnlijk over de zwaarste atmosfeer wordt heengeschoten en het projectiel door de hooge luchtlagen (waar weinig wrijving is) een groot gedeelte van zijn baan doorloopt.

Een woordje wordt ook gezegd over *Anatole France, critique litteraire.* France, in zijn romans, is gewoonlijk malsain en erger. Hoe is hij als criticus? Hij heeft de manie voortdurend maar te constateeren, dat hij volstrekt geen criticus is, waaruit met groote waarschijnlijkheid valt op te maken, dat hij wél meent er een te zijn. En wij kunnen niet ontkennen, dat zijn oordeel heel wat gezonder is dan zijn verbeelding, zooals die blijkt uit zijn romans.

Van George Ohnet, toch wel een béétje overdreven, zegt hij: „Les romans de Georges Ohnet sont exactement, dans l'ordre littéraire, ce que sont dans l'ordre plastique les têtes de cire des coiffeurs."

Van Zola heet het, zeer juist: „Son œuvre est mauvaise et il est un de ces malheureux dont on peut dire qu'il vaudrait mieux qu'ils ne fussent nés."

Maar met dat al, ook in zijn kritieken, is France „parmi nous un philosophe de l'antiquité païenne", en wat het Christendom betreft, het is alsof hij van zijn bestaan nooit gehoord heeft, zegt Beaunier. Dat heeft hij mis, want France laat geen gelegenheid voorbijgaan om het te hoonen en te bespotten, en heeft zelfs liturgische studiën moeten maken om den godsdienst belachelijk te kunnen voorstellen, in de eigen, door hem misvormde, uitingen.

In *Elsevier's M.* bij illustratiën, schrijven R. de Vries over *Georg Rueter* en K. Niehaus over *Jean-Baptiste Camille Corot* (II).

C. Diferee schrijft *Over de opvoering en de reien van den Gysbrecht van Aemstel.* Rooyaards' opvoering in 1912 met muziek

van Diepenbrock en die van 1915 door Verkade met muziek van Alex de Jong vergelijkt hij, en komt tot de conclusie, dat beide opvattingen verkeerd zijn. Voor Vondel hadden de reien zoowel dramatische als lyrische beteekenis. „Aan de lyriek knoopte Vondel echter eene muzikale uitvoering vast. De rei moest *niet* worden *gezegd*, maar *gezongen*." Na verdere bewijzen besluit Diferee: „Zoo vloeien dan alle lijnen van het betoog in één en hetzelfde eindpunt samen. De reien in den Gysbrecht en in alle treurspelen van Vondel behooren niet van de handeling te worden gescheiden en moeten, begeleid door zachte muziek, worden gezongen, wil het Vondeliaansche en mitsdien het klassiek karakter van dit en alle drama's van Vondel worden bewaard."

Op de Hoogte is bijna geheel gewijd aan den oorlog. Als men al die afbeeldingen ziet van verminkten en gewonden, voelt men steeds al dreigender naderkomen, straks na den oorlogsroes, de revolutie die over Europa zal gaan en waarin wraak wordt genomen tegen de hardvochtige honden, die hun medemenschen zoo in het ongeluk hebben geblaft. En ook dan weer zullen, helaas, onschuldigen moeten boeten.

Dr. Speckman schrijft over *De sphinx Shake-speare* en houdt het voor Bacon.

Een onzer lezers deelde ons mede, dat vroeger een criticus bij een heel slechte opvoering van een Shakespeare-stuk moet hebben geschreven: „Nu kan men het te weten komen of de auteur Bacon of Shakespeare is; men hoeft maar te onderzoeken, wie van beiden zich in zijn graf heeft omgedraaid!" PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Ginneken S. J. (Dr. Jac. van) Zielkundige Verwikkelingen. I Zielkunde en Taylor-systeem. II De Rechte Man op de Rechte Plaats. N. V. de R. K. B.-Centrale, Amsterdam.

Niemand zal ontkennen dat de Sociale en economische vraagstukken ook uit zielkundig oogpunt zeer belangrijk zijn. Want waarlijk: de beroepsarbeid is niet enkel een productieve omzetting van mechanisch arbeidsvermogen, maar tevens een vitale-menschelijke handeling, zich openbarend in een stroom van persoonlijke bewustzijnservaringen: het complexe beleven van een heelen drom van innerlijke gewaarwordingen, gevoelens van inspanning en streven, doelvoorstellingen en doelgedachten, wilsbestuur en wilscontrole.

Het Taylor-systeem is de logische maar allerzuiverste gevolgtrekking uit het kapitalistische materialisme, de leer van stof, en van stof alleen. Het beschouwt den arbeider als een louter-stoffelijke

machine, die alleen ten doel heeft het hoogst mogelijke rendement te geven.

En toch is het die meest materialistische arbeidsleer van Taylor geweest, die de praktische zielkunde voor de economische praktijk heeft ontsloten, want Taylor snuffelde in de boeken der proefondervindelijke zielkunde en zocht daar naar wat hem dienen kon tot exploitatie van zijn mensch-machine.

Van Ginneken bestrijdt dat systeem, zooals het bedoeld werd door Taylor. 1. Het beginsel van op de uiterste spits gedreven arbeidsverdeeling. Het voornaamste argument is, dat de mensch door deze doorgevoerde splitsing gelijk wordt aan eene machine, en een heele massa zijner vermogens ongebruikt blijven en dus door gebrek aan oefening ten gronde gaan. De schrijver geeft een voorbeeld: „de vingervlugheid wordt geoefend en voortdurend grooter. Maar al de rest van z'n krachten, de overige mensch verroest. Met z'n verstand en z'n wil verveelt hij zich. Z'n lenden worden slap. Hij loopt op pantoffels. Z'n hals groeit scheef. Zijn schouders kunnen niets meer dragen... hij wordt ontevreden door dat eenzijdige kleine gedoe". Dit eerste beginsel van het Taylorsysteem is derhalve „van katholiek standpunt vierkant weg te verwerpen".

Van Ginneken weerlegt eene moeilijkheid: men verdubbelt het loon. Maar wat verloren gaat, antwoordt hij, is niet te betalen.

Mogen wij eene andere oplossing geven, waarbij het princiep van arbeidsverdeeling niet behoeft verworpen te worden.

Van Ginneken zegt b.v. dat in het Taylor-systeem 500 sjouwers kunnen vervangen worden door 140; 100 metselaars door 30 enz. Stellen wij nu als minimum dat $^1/_3$ personeel volgens die arbeidsverdeeling hetzelfde werk doet, dan heeft men voor dezelfde productie ook slechts $^1/_3$ tijd noodig. Waar vroeger een negenuur-werkdag werd ingevoerd, zou men dan kunnen volstaan met 3 uur werk per dag en per persoon. De kunst is echter, die mannen gedurende heel het overige van den dag belang te doen stellen in arbeid, waarbij ook hun overige vermogens ontwikkeld kunnen worden. Maar er is gevaar dat de goeden gaan visschen, en de slechtsten in de kroeg blijven hangen. (De kwestie op blz. 40 geeft het antwoord niet.)

Het tweede beginsel van Taylor: Voor elk van die kleinste deelbewerkingen, de doelmatigste kombinatie van geschikte werktuigen en rappe menschelijke bewegingen.

Wat die beste werktuigen betreft, dat is natuurlijk in orde; maar de rappe menschelijke bewegingen, zooals Taylor die eischte, komen neer op afjakkeren.

Met het 3de beginsel: de meest geschikte arbeiders uitkiezen, is van Ginneken het eens. En zijn tweede boekje „de rechte man op de rechte plaats", is feitelijk geheel gewijd aan die keuze van de geschiktste krachten. Niet alleen theoretisch zijn de raadgevingen, maar ook praktisch, waar gewezen wordt op de inrichting en

werking van een zielkundig centraal beroepskantoor, waarnaast nog een zielkundig bedrijfskantoor behoort te staan.

Het is wel interessant van Ginneken te volgen in zijn beschouwingen, en zonder eenigen twijfel zullen zij voordeel kunnen afwerpen voor arbeider en werkgever, economische winst en levenswinst. A. GIELEN.

Goulmy. Het Apostelboek. R. K. Boekcentrale, Amsterdam.

Onbekend maakt onbemind, en zoo is het gebeurd dat de grondvesters der Kerk minder door de geloovigen worden geëerd dan latere heiligen.

Goulmy keurt natuurlijk de godsvrucht jegens de heiligen van latere eeuwen niet af, maar hij verklaart dat de handelwijze der hedendaagsche katholieken nóch verstandig, nóch in den geest der Kerk is.

Moeielijk lijkt het ons: te bewijzen dat de apostelen de machtigste heiligen zouden zijn. Waarom?

Dat zij eene zeer voorname plaats bekleeden in den eeredienst der Kerk, wordt zeer goed aangetoond. R. K. PR.

Sante R. K. Pr. (J. J. van) Verstand — Gemoed — Geloof. N. V. V. B.-Centrale, Amsterd.

Een goed betoog, dat aan het driemanschap hierboven genoemd de plaats aanwijst, die elk toekomt.

De schrijver richt zich vooral tot den modernen mensch, die genoeg heeft van het materialisme, van het oppergezag en de alleenheerschappij van de rede en nu het gemoed gaat... vertroetelen.

De schrijver toont nu aan, en hij doet dat zeer onderhoudend en duidelijk, welke de werkzaamheden van geest en gemoed zijn in de gewichtige zaak voor het geloof. Het lijkt mij de moeite waard dit nuttige boekje te verspreiden. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Walbergen (H.) Het Wereldapostolaat. Een Missie-aardrijkskundige studie. Paul Brand, Bussum.

Bij de thans oplevende belangstelling en actie voor de missie, zal dit duidelijk en knap-geschreven boekje, dat zoo'n massa feitenmateriaal brengt, zeer zeker zijn lezers vinden.

Er is stof voor bemoediging, maar er is toch nog zooveel te doen.

Slechts 13,4°/₀ van de gansche wereldbevolking is Christen, en voor hen die moeten gaan en alle volkeren onderwijzen, is werk in overvloed, onafzienbaar!

Toch is het Christendom verreweg de sterkst vertegenwoordigde godsdienst, en de meest verbreide. De bewoners van Europa, Amerika en Australië zijn nagenoeg allen Christenen. Het katho-

licisme heeft den voorrang: In Europa: 44% Katholiek, 25% Protestant, 26% Grieksch-orthodoxe schismatieken. In Noord-Amerika 33,9% Katholiek, 58,5% Protestant; maar in Zuid-Amerika 96,7% Katholiek en slechts 0,8% Protestant.

In Azië en Afrika komen de Grieksch-Orthodoxen op de eerste en de Katholieken op de tweede plaats. In Australië hebben de Protestanten verreweg de meerderheid: 65,3%.

Men ziet: er is nog véél, véél te doen! R. K. PR.

Kohnstamm (Prof. Dr. Ph.) De Toekomst der Democratie en de Oorlog. (Serie: Oorlogsmonograhieën) J. Muusser, Purmerend.

In deze studie komt de schrijver tot de gevolgtrekking, dat voor de democratie de tijden minder gunstig zijn, dan algemeen wordt verondersteld. Overal zien zij het recht ter zijde gesteld, de brute kracht heerscht te land en te zee.

Laten wij er bijvoegen, dat er heel wat water naar de zee zal vloeien, alvorens Kohnstamm zijne democratie (dat is: eene gemeenschap, die geen mensch bloot als middel voor de doeleinden van andere menschen beschouwt, maar in elken mensch de persoonlijkheid eerbiedigt en haar vrije ontplooiïng waarborgt en bevordert) in werking en bestaan zal zien.

En hoe dat ooit te verwachten is onder volkren, waar de groote wet van het Christendom en het Christendom zelf wordt verworpen, niet het minst door de zich noemende democraten, is en blijft een raadsel.

Het vrijmetselaarende broederlied (bedoeld voor *alle* menschen) van Schiller klinkt mooi, maar wordt alleen op bieravonden gezongen, als niet de overtuiging maar de feestelijke atmosfeer tot naastenliefde stemt. A. GIELEN.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Barclay (Florence L.) De Witte Zusters van Worcester.

Barclay had, vooral onder de dames, al sedert lang een goeden naam gewonnen, als vlotte vertelster en „aardige" schrijfster. Zij was niet diep, niet hartstochtelijk, niet forsch, ook niet overmatig sentimenteel. Geweldige conflicten behandelde zij nooit; zij ontwikkelde geen psychologische problemen; voor een heilige overtuiging behoefden de mannetjes en vrouwtjes harer boeken niet te vechten.

In *De Upas-boom* deed zij een beetje vreemd en ook bij andere gelegenheid kon men misschien sporen van theosofische neigingen ontdekken. Maar 't was alles zoo onzeker, zoo vaag, en 't verhaal

zoo lief en knusjes, dat men er speciaal zich toe zetten moest om hare ongerechtigheden uit te denken.

Maar nu komen daar ineens de *Witte Zusters* door hare reputatie spoken. Barclay heeft zich met hare verbeelding gewaagd in den tijd der kruistochten, en blijkt er dadelijk eene dolende vrouwe, die mocht wenschen dat zij weer goed en veilig thuis was uit die onbekende landen.

Maar nog onvoorzichtiger doet zij met zich in een klooster te begeven, dat zij zelve gesticht heeft. Dat wordt potsierlijk, want het is gebouwd naar de plannen van Maria Monk, ofschoon Barclay geheel te goeder trouw kan zijn. Zij begaat alleen maar de fout, over dingen te praten, waarvan zij enkel den naam kent.

Daar is een onderaardsche gang van het klooster naar de kerk (vrij onschuldig); een heks van een onderoverste (wat kan voorkomen), die er belust op is de weerspannigen te geeselen, terwijl eene gedienstige met den zalfpot erbij staat om de pijnen te verzachten; eene jonge zuster, die epileptische toevallen krijgt van wereldsche liefde; een fiere overste, welke regeert als een landsgravinne, en wie allen den zoom van het gewaad kussen, als ze, voor haar knielend, iets hebben te vragen; en zij bewaart in haar cel een „fijngeslepen" dolk, dien zij tusschen haar kleed verbergt, als zij ergens een gevaar tegemoet treedt; er is een oude zuster Mary Antony, die met roodborstjes praat, en allerlei malligheden uitslaat; er is een ridder, die vermomd als kloosterzuster binnen de gewijde muren sluipt; en een bisschop, bijna even goed katholiek als Luther of Jan Huss, die nooit gebrek heeft aan nieuwe middeltjes en hyper-moderne tekstverklaringen om de fiere overste uit haar klooster te krijgen in de armen van den ridder, haar vroegeren (maar té vroeg ontrouw gewaanden) verliefde. Summa summarum: het is een idioot boek, dat meer dan een pamflet (want zoo is het zeker niet bedoeld) een kijk geeft op de wetenschap van niet-geloovigen omtrent het katholieke leven. Meer is van dit drakerig verhaaltje niet te zeggen; maar de onkatholieke buitenstaanders zullen weer het hoofd schudden en mompelen: „Die kloosters! die kloosters!" A. Gielen

Coster (Charles) Vlaamsche Vertelsels uit het Fransch in het Vlaamsch overgezet. Veen, Amsterd.

„Charles de Coster is een der allereersten en allermeesten onder de generatie van de franschschrijvende tachtigers, die om den aard en de hoedanigheid zijner kunst wel het meest verdient aan onze vlaamsche landgenooten bekend gemaakt te worden".

En Streuvels heeft nu getracht de „Légendes Flamandes" van dezen schrijver zoo getrouw mogelijk in het vlaamsch weer te geven. En hij bekent: „die bewerking (was) voor mij van ends tot ends een vreugde en genot zonder einde; moge de vlaamsche lezer ook een beetje van dàt genot deelachtig worden..."

Die wensch zal niet worden vervuld, want de vertaling is „weinig geslaagd".

Het valt dadelijk op, maar een recensent in de Beiaard geeft zich de moeite te bewijzen, dat door de Fransche wendingen soms heelemaal het Nederlandsch verdwijnt. „De auteur verdietscht het Fransch tot onbegrijpelijk, ja komiek wordens toe. Zonder het origineel te bezitten, behoeft men de onnederlansche uitdrukkingen van Streuvels maar letterlijk te vertalen om goed Fransch te krijgen.

„Le petit doigt wordt maar gewoon: de kleine vinger, in plaats van pink; ils s'embrassèrent: zij omhelsden *zich;* ceux de Zélande: dezen van Zeeland; viens me joindre ici: kom mij hier vervoegen; nous voici à vos ordres: ziet ons hier aan uwe bevelen; elle avait froid: zij had koud. Het herinnert soms aan de kleine meid, die met behulp van een woordenboek aan 't vertalen ging. „Aan den anderen kant van den toren was ook een wijzer" werd toen: A l'autre dentelle de la colère était aussi un plus sage". Gezwegen van de tallooze keeren, dat Streuvels er heelemaal langs is, zooals sterk blijkt door „sauvage" niet door „bedeesd" of „verlegen", of een Vlaamsch woord te vertalen, maar door „woest", sprekend van iemand, die „in gezelschap woest van natuur" is. Dit van de taal. En wat den inhoud betreft, kunnen wij ook grootendeels met dezen zelfden beoordeelaar meegaan:

„Hoe minder het boek gelezen wordt hoe beter... Wat hebben menschen, die de mooiste lektuur te kust en te keur hebben, in een half dozijn talen, nu voor geestelijk voedsel te verwachten van een vrijzinnigen Geus, die middeleeuwsch-Roomsche dingen heet te vertellen? Zoo iemand dikt er het minder goede en zinlijke bewust of onbewust van aan, maar het godsdienstige element van die tijden wordt een karikatuur. M. WALRE

Coster (Charles de) De Huwelijksreis. Vertaald door Anna van Gogh-Kaulbach. Meulenhoff. f 0.95 — f 1.50.

Talent mag men de Coster niet ontzeggen en wij hooren hem hier liever dan in zijn „Vlaamsche Vertelsels". Grotesk en verheven, spottend en teeder gevoelig weet hij te zijn; en als uitbeelder van korte, treffende tafereeltjes is hij een primus.

Voor jonge meisjes is dit boek niet geschikt.

W. MERKELBEEK

Dieterle (G.). De Vrouw in het violet. Cohen, Amsterdam.

Een prulboekje van een paar kwartjes; daarmede echter nog veel te duur betaald.

Meg is een lichtzinnig vrouwspersoon, die er slechts op uit is luilakken geld af te persen en genoegen te verschaffen.

Maar de rijke Sir Richmond is haar te slim af. Met een Amerikaanschen detective zit hij haar overal op de hielen en laat haar rust noch duur. Auto's, vliegtuigen, een wonder soort motorboot, enfin, alles wat razend vlug is, komt er bij te pas. En 't is

allerordinairste spoorweglectuur, zonder een sikkepit van verheffing of ontwikkeling. M. WALRE

Garborg (Hulda). Het Raadsel. Uit het Noorsch door A. M. v. d. Linden-v. Eden. (1917).

Else Main was de oudste dochter uit een dominé'sgezin, en omdat ze was „de oudste", kende ze eigenlijk geen jeugd. Liefde was voor haar niet weggelegd en de man dien zij liefhad, trouwde haar jongere zuster.

Ze ging studeeren voor onderwijzeres, doch gaf die studie weer op, om zich te vormen tot schilderes. „Het was een onuitsprekelijke verruiming voor mij geweest, toen ik begreep, dat ook *ik* het recht had — ja, dat het plicht was — om zelf te denken over alles wat beteekenis gaf aan mijn eigen leven. Het gaf mij een verwonderlijken ruggesteun en verantwoordelijkheidsgevoel: Het woord vrijdenker kreeg een nieuwe beteekenis voor mij en had zijn leelijken klank verloren. Een vrijdenker behoefde nog geen spotter en ontkenner te zijn als Harald Holm (de vriend eener vriendin); het was eenvoudig iemand die in het algemeen het tegenovergestelde van de groote menigte dacht, die zonder meer het overgeleverde voor onwrikbare waarheid aannam. En het stuitte mij, wanneer Björnson schreef, dat „de theologie de grootst mogelijke humbug was in de maatschappij", al had ik ook een gevoel gekregen dat theologie en christendom twee dingen konden zijn. Wanneer zoovele dingen in den bijbel tegen ons verstand indruischten, dan zou het beter zijn ze te herzien, dan zooals de theologen doen, ze met duizend kunsten weg te praten. Ik werd dus vrijdenker en ging niet meer naar de kerk. Maar ik zei wel honderdmaal tegen mij zelve, dat ik geloofde aan God. Ik had slechts nieuwere, diepere gedachten over hem gekregen".

Else Marie vond 't goed dat haar vriendin leefde in vrije liefde, maar „'t deed mij leed deze goede menschen zich te zien weven in een net van leugens en geknoei en 't deed mij ook pijn te zien dat zij daaronder langzaam achteruitgingen. De trotsche vreugde die er in was om elkaar toe te behooren uit vrijen wil, zonder zich te storen aan een controle en de goedkeuring der maatschappij sloeg spoedig om in een zenuwachtige gedruktheid. Er verzamelde zich zooveel onzuivers om hen heen, de gedwongen houding werd onduldbaar. Oprechtheid is noodig in een liefdesverhouding, niet zoozeer voor de moraal, als wel voor het eigen gevoel van niets te verbergen te hebben. Toen begreep ik dit alles nog niet, maar ik was teleurgesteld, omdat zij het niet beter hadden".

Echt Noorsche lif-laf en schijnbaar diepzinnige dwaasheden!

Else had geluk met haar kunst, haar schilderstukken werden bekroond. Haar zwager maakt haar een beetje het hof; ze ontvluchtte hem en toen zijn vrouw stierf, riep hij haar tot zich bij zijn kinderen. Ze weigerde, vertrok naar Zwitserland. Een jaar

later keerde ze tot hem terug. Het was toen te laat: hij had een ander lief gekregen, met wie hij ging trouwen. Else ging nu zich verder wijden aan de kunst.

Zelve heeft ze haar geschiedenis geschreven. Ze moest een operatie ondergaan, hoopte na dien tijd haar levensgeschiedenis verder te vertellen en eindigt met deze woorden: Maar ik verheug mij op den winter hierboven; vaarwel tot zoolang!

Haar broer vertelt in een naschrift, dat Else in het hospitaal is overleden. Een erg oppervlakkig boek; redeneeringen van kip zonder kop; de gezellige kunstknutselarij, inplaats van godsdienst en werkzaamheid, moet het leven vullen!! M. WALRE

Koeprien (A.). Het Duel. Uit het Russisch door S. v. Praag. (Meulenhoff-editie). Amsterdam (1917). (340) f 0.95, — f 1.35.

Roman uit het Russische officiersleven. Volgens den vertaler is Koeprien een hier in ons land nog onbekend genie, ten volle waard hier gekend te worden. Mij heeft 't geleuter van die officieren danig verveeld en den moed ontbrak mij om het boek door te lezen. Misschien meer geschikt voor heeren? M. H.

Maupassant (Guy de). Een Leven. Bewerkt door Zuiderwijk.

Maupassant is een gevaarlijk heer, bijna even onwelriekend als Zola, ofschoon hij als stilist zeker boven hem staat. Bijna al zijn boeken zijn verboden lectuur. Deze schrijver, die steeds zijn hoofd vol erotische droomen had, stierf in een krankzinnigengesticht.

Dit boek deugt niet; ten eerste om de onwettige en onzedelijke verhoudingen, en vervolgens om de figuren der beide priesters. De één vindt alles goed en van 'n oude barones, die nooit een voet in de kerk zette, heette het: zij was een heilige.

Hij was dus nogal gemoedelijk in zijn heiligverklaringen. Zijn opvolger is een drijver, die overal „slechtigheid" ziet; hier is de schrijver in zijn sas en maakt van dezen geestelijke een sombere karikatuur. Beslist onbruikbaar. M. WALRE

Schendel (Arthur van) De Berg van Droomen.

De schrijver heeft de taal in zijn macht... maar ik begrijp in de verste verte niet wat hij wil zeggen. Zij die houden van *Zijn Zwerver verliefd?* (ook al 'n soort Pallieter) weten met dit boek geen weg. VERGEUS DE H.

Verster-Bosch Reitz (Minca) Als een vlieg om de kaars. Holkema en Warendorf, A'dam.

Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe heeft ook eene recensie over dit boek geschreven, waarin deze loftuiting voorkomt: „boven alles is Minca Verster in het gelukkig bezit van een frisschen, vloeienden, natuurlijken stijl." Dat is de vriendelijkheid te ver gedreven. Luister maar eens naar een paar dier zinnen van

frisschen, vloeienden enzoovoort stijl: „Maar *gedésœvreerd* als zij was" — „Even *effleureerde* haar hand zijn hoofd" — „'n *caresse* met 'n mes" — „Belle zei wat *dédaigneus*" — „en *geamuseerd* door het verhaal" — „Het was een echt duldeloos *calvaire*" —. Dat is geen nederlandsch meer, dat is bargoensch.

Voor volwassenen kan dit boek er misschien nog door, verdient echter volstrekt geen aanbeveling. Nita is een onecht kind en wordt nu door een baron en zijn vrouw als „nichtje" opgevoed; voorzichtigheidshalve mag zij nooit verder dan een der naburige boerderijen. Van nature was ze al naïef en bij de kluizenaars-opvoeding, welke zij genoot, werd dat zeker niet beter. Zij fladdert dan ook als een vlieg om de kaars en zengt telkens en telkens, héél erg zelfs, haar vleugeltjes. Ze houdt van een zekeren Maarten, maar die heeft voor haar slechts een broederlijke genegenheid. Dan leeft zij met een anderen mijnheer zóó maar, omdat „oom baron" geen toestemming wil geven tot een huwelijk; „tante" vindt het zoo erg niet, als de menschen het maar niet merken. Nita wordt uit jaloerschheid mishandeld door den man, met wien zij leeft en trekt er ten slotte met een trooster vandoor.

Kan men nu werkelijk nooit meer een roman in elkaar zetten zonder dat er verkeerde liefde(?) tusschen gemetseld moet worden?

Men kan het niet ontkennen: onze romankunst staat ontzettend laag! M. WALRE

VARIA

Vorm en inhoud. Méér dan de *vorm* is de *inhoud* van een gedicht. Daarom, omdat het een zoo algemeen menschelijk iets uitdrukt, blijven regels voortleven als Göthe's

„Meine Ruh ist hin; mein Herz ist schwer;
Ich suche und finde sie nimmer mehr..."

of Heine's

„Es ist eine alte Geschichte,
Doch bleibt sie immer neu;
Und wem es just passiret,
Dem bricht das Herz entzwei..."

Niet dat ik wil beweren geen waarde te hechten óók aan den vorm! Er zijn dichters geweest ten allen tijde, die uit voorliefde voor den kunstigen of gekunstelden vorm, hun gedachten zóó omkleedden, dat die voor 't groote publiek, bij alle onsterfelijke schoonheid ervan, toch nimmer gemeengoed worden konden. Speciaal Da Costa is daarvan ten onzent een voorbeeld. Dat de zanger van „Wachter, wat is er van den nacht?", of van „De Slag bij Nieuwpoort" veel minder gewaardeerd wordt en bekend is, zelfs bij zijn geestverwanten, dan hij verdient, ligt zonder twijfel aan zijn geoefende, kunstige wijze van de taal te kneden

tot iets bijzonders. Bilderdijk is een ander voorbeeld van zulk dichter zijn, ofschoon ik, wat dezen laatsten betreft, zijn weinige populariteit toch óók voor een goed deel toeschrijf aan zijn koude beredeneerdheid, zijn gemis aan diep-innerlijk, hartstochtelijk voelen, wat m. i. een eerste vereischte blijft om poëzie tot waarachtige, poëzie te verheffen.

In deze boven aangehaalde gevallen wordt echter de inhoud, de gedachte, niet verwaarloosd *om* den vorm. Al moet men die soms zoeken, de *gedachte,* een schoone, gevoelige, sombere, of bittere uiting, *is* er dan toch! Maar, juist in *dat* opzicht zondigen de hedendaagsche „dichters" zoo ontzettend! Ik spreek niet van de goeden, zooals Frederik van Eeden, Hélène Lapidoth-Swarth, èn sommige anderen. Al wil het mij voorkomen, dat ook dezen zich heel dikwijls schuldig maken aan de zucht van met woorden, vormen, klanken, te spelen en te praten, zonder dat het gedicht, op zich zelf beschouwd, iets te betéékenen heeft, toch kan men van deze twee niet anders zeggen dan dat zij óók heel dikwijls werkelijk mooi-gevoelde, innig-gezegde poëzie het aanzijn hebben geschonken.

Ik denk maar alleen aan van Eedens „Nachtliedjes", aan Hélène Swarths „Rouwviolen" en vele onder hare latere gedichtjes, b.v. in den Bundel: *Blanke Duiven.*

Daarentegen is er in Kloos, Verwey, Boeken, en heel de door hen gevormde „School" zulk een belachelijke neiging om *onzin, wartaal,* te verbloemen achter een stroom van ratelende woorden, en *niets* dan *woorden* zonder inhoud, dat men zich dikwijls moet afvragen of de menschen gek zijn, die zich zulke zinnelooze, onbegrijpelijke praat geduldig laten opdringen als „de" poëzie bij uitnemendheid". (Letterkundig Leven door A. de Savornin-Lohman).

Gelijk alles wat de freule schreef, is ook dit overdreven en eenzijdig, maar in den grond heeft zij gelijk. Ter wille der rechtvaardigheid had zij toch ook kunnen mededeelen, dat naast veel onzin de door haar gesmaden ook onvergankelijke verzen hebben geschreven.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ▪ ▪ ▪ ▪ ▪ ELKE MAAND ▪ ▪ ▪ ▪ ▪

Een verrassend groot aantal lezers heeft antwoord gegeven op onze vraag in het vorig nummer.

Daar zijn er die de plank geheel misslaan; sommigen zelfs die meenen, dat de woorden op Roemer Visscher betrekking hebben.

Verschillenden naderen de beste verklaring nogal dicht, maar den meest juisten uitleg geeft, naar onze meening, het antwoord, dat wij in zijn geheel laten volgen. Aan den schrijver zenden wij het honorarium.

Zeereerw. Redacteur,

Hieronder heb ik getracht mijn bescheiden meening te geven over de verklaring van de *Huygens' verzen,* Boekenschouw 12de Jg. no. 1, blz. 31.

Aldus:

Sy soekt U; maar een mall, een stallicht leidt haar miss,
Haar naelt is 't noorden kwijt, zij zeilt maar bij de gis.

„*Mall*" = dwaasheid (dwaas). „*Stallicht*" = dwaallicht. Dus: „mall" beteekent „dwaas", evenals in „Costelick Mall" = kostbare, dure dwaasheid. Het is hier waarschijnlijk substantief.

Niet onmogelijk heeft 't Huygens als een *bijvoegl. n.w.* gevoeld, in verbinding met licht, dus 'n dwaas licht. Dat licht is het Kath. Geloof, dat voor Huygens 'n dwaasheid was en een dwaling*.

„Stallicht" beteekent hier, gelijk in de 17de Eeuw algemeen: *dwaallicht.*

Vgl. b.v. Huygens' Hofwijck v. 661—663:

„Doet oock u self bescheit, Moer Evas echte kind'ren,
„*Stall-lichtjens* voor de Mans, ick will u niet verhind'ren
„Uw weerwoord uyt te slaen" enz.

Zoo ook b.v. bij Joh. de Brune's Bancket Werk I, blz. 452.

„Dieghene, welcke voor lichten gheacht wierden, maer in der daed niet anders dan *stallichten* waren", enz.

In 't Middeleeuwsch beteekende stallicht (van stade-licht) =

standlicht, licht dat staat, licht op een stander, dus een *kaars;* het licht van de kaars, en de kaars zelf.

Allengs werden ook die kleine, flauwe lichtjes, die men bij de ontbranding van moerasgas waarneemt, naar de overeenkomst met 't flikkerende kleine kaarslicht: „stallichtjes" (of „stalkaarsjes") genoemd.

Omdat men echter deze lichtjes nu eens hier, dan weer ginds of elders ziet, kwam vanzelf de voorstelling, dat die lichtjes dwalen. Daarenboven brengen ze hen, die er naartoe komen, vanzelf in dwaling, omdat ze nu eens hier, dan weer ginds het naar hun meening zelfde lichtje zien.

Vandaar veranderde de beteekenis van kaars of kaarslicht in *dwaallicht*, zooals stallicht in de 17de Eeuw algemeen wordt opgenomen.

Dit stallicht is bij Huygens natuurlijk weer het Kath. Geloof, dat volgens hem de menschen, en hier Tesselschade, op een dwaalweg brengt, in dwaling leidt.

Mogelijk — want Huygens is onnaspeurbaar in zijn woordspelingen — voelt hij er nog iets in van de oude beteekenis „kaars", alsof nu het kaarslicht der *Kath.* godsdienstoefening Tesselschade trekt. Waarschijnlijk is dit echter niet, daar „stallicht" z'n beteekenis „kaars" allang verloren had *.

Huygens gebruikt dit woord hier te liever, om z'n assonantie met „mal".

Ik geloof niet, dat Huygens er nog meer heeft willen inleggen.

Hoogachtend,

Pater Aurelius, M. Cap.
Seraph.-Seminarie, Langeweg.

* Noot van de Redactie. Wij willen nog even wijzen op de overeenkomst van het fransch met het nederlandsch in „feu follet" en „mallicht", beteekenend dwaallicht.

Wij gelooven wel dat Huygens met „stallicht" de dubbele beteekenis op 't oog heeft gehad. Stallicht = altaarkaars en stallicht figuurlijk: als dwaallicht. In beide beteekenissen komt het woord nog voor in onze nieuwste woordenboeken. En 't zou mij sterk verwonderen als Huygens beide beteekenissen niet had gekend.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Mej. E. Sp. te V. The White Sisters of Worcester af te keuren. Zie recensie in dit nummer.

M. R. A. te J. Bertha von Süttner is een afgevallen katholieke. Voor jonge meisjes zijn haar boeken niet aan te raden. In Boekenschouw besproken.

J. P. te R. Een volledige Indexlijst (laatste uitgave van 1911) kunt u bestellen bij elken katholieken boekhandelaar. George Sand staat op den Index; door de doctores werden gewoonlijk uitgezonderd „La Mare au diable" en „La petite Fadette".

C. S. G. te E. Uwe lijst met boeken aan misschien-gegadigden doorgezonden. Voor ons zijn die boeken grootendeels niet geschikt, en anderdeels reeds in ons bezit.

M. Schr. te A. Ernst Zahn, stations restaurateur te Göschenen. Geboren Zürich 24 Jan. 67.

Zijn eigenaardige prozaïsche positie trok de aandacht en men begon zijn talent te overschatten. Hij werd zelfs benoemd dr. honoris causa. Toch, Zahn heeft een frisch gevoel, schrijft héél goed, maar hij moet met zijn verbeelding zooveel mogelijk blijven binnen zijn geliefde bergen.

„Die Frauen von Tanno" raad ik af. Wilt u een proeve van zijn talent, lees dan „Lukas Hochstraszers Haus" — „Die da kommen und gehen" en zijn novellenbundel „Was das Leben zerbricht". In zijn novellen is hij gewoonlijk op zijn best.

Eerst (gelijk ik zeide) al te hoog geroemd en wat over 't paard getild, kwam sinds 1912 de reactie, en begon men hem af te breken. Men wachte zich voor overdrijving zoowel naar den een als naar den anderen kant. Het valt niet te ontkennen: Zahn hééft talent. Op godsdienstig gebied staat hij tegenover ons, en op moreel gebied is hij dikwijls héél vrij. Zijn laatste roman: „Der Apotheker von klein Weltwill" is een zonderlinge geschiedenis; nogal saai; werd in Boekenschouw uitvoerig besproken.

MODERNE VROUWENFIGUREN IN DEN ROMAN

Wat is er al niet veranderd in het leven der moderne vrouw! Wie het interessante werkje van juffr. Naber heeft gelezen over „Onze Oud-tantes en tantes" kan het best oordeelen over den weg door de vrouw in minder dan een eeuw afgelegd.

't Leek toen zoo natuurlijk, dat een meisje van goeden huize, door de een of andere omstandigheid niet tot een huwelijk komend, als Elisabeth Kemper b.v., tevreden was en zich zelfs gelukkig voelde met niets anders te zijn dan een goede dochter, een liefhebbende zuster, een zorgvolle tante. Zij verspreidde geluk en vreugd om zich heen in eigen kring en wij twijfelen er niet aan, of ook armen en noodlijdenden naar geest en lichaam ontvingen van haar steun, troost en opbeuring, al trad zij wellicht nooit tot een sociale of charitatieve vereeniging toe.

Zij was dan ook eene oud-tante; bij de tantes begint het reeds te gisten, de vrouw wordt onrustig, zij raakt zich zelf bewust, zooals de term luidt. De onmiddellijke oorzaak van deze onrust, dit gebrek aan zelfvoldoening is misschien, zoo niet zeker, te zoeken in haar verlies aan bezigheid. Veel werk was haar uit de hand genomen, naai- en waschmachines vereenvoudigden haar huiselijken arbeid, inmaken raakte in onbruik, nu allerwegen fabrieken van geconserveerde levensmiddelen werden opgericht. Haar werkkracht en intelligentie bleef ongebruikt; zij moest andere banen zoeken om zich nuttig bezig te houden, en zoo kwam zij als vanzelf er toe: te vragen, of zij geen werk kon verrichten, dat tot nu toe uitsluitend den man toekwam.

De pioniersters Mina Kruseman, mevr. Zwaardemaker-Vinken, Elise van Calcar enz. waren betrekkelijk bescheiden in haar eischen. Zij vroegen voor de vrouw het recht zelfstandig op te treden, haar eigen brood te verdienen om niet als oude vrijster afhankelijk te zijn van getrouwde broers en zusters, bij wie zij, zoo lang mogelijk, een betrekking van onbezoldigde baboe kon vervullen, totdat haar later op haar ouden dag het genadebrood soms op de meest krenkende wijze werd uitgereikt.

Maar gemakkelijk ging het niet, aan dezen zeker redelijken eisch te voldoen, en het verzet maakte den strijd aan weerskanten heviger en bitterder. De vrouw drong zich naar voren, baande zich een weg op een wijze, waardoor maar al te vaak

de deugden, welke eeuwen lang bekoring gaven aan het „ewig Weibliche", in het gedrang raakten.

Er werd dan droef geklaagd over het verlies van deze zoogenaamde echte vrouwelijkheid: zachtheid, zelfopofferende liefde, onderwerping, berusting, die eens zoo in trek waren dat zij, die van nature minder ermede waren begaafd, er toch den schijn van aannamen en het als een onontbeerlijk masker droegen. De strijdende vrouwen wierpen in de hitte van het vuur dat lastige masker af; zij vertoonden zich in haar ware gedaante en de wereld schrikte, toen zij haar in volle boosheid ontwaarde als de baldadige, onbekookte suffragette — ook wel kiesfurie genoemd — in den oorlog, die zooveel stokpaardjes doodsloeg, gelukkig spoorloos verdwenen.

De eischen werden steeds grooter en dringender, en vooral algemeener. De groote massa kwam in beweging; zelfs in de meest conservatieve gezinnen wordt de beroepskeuze der meisjes thans even ernstig besproken als die van haar broers, — terwijl de voorvechsters, steeds meer en meer zich dringend op het gebied van den man, gelijkheid in alles met hem vragen, overal, tot zelfs in de wetgevende lichamen.

De strijd is zeker vruchtbaar geweest; de vrouw heeft veel verkregen, men zou haast zeggen, zij is geslaagd boven haar vurigste wenschen. Zij neemt plaats in de senaten der universiteiten, zij troost zich met den doctorshoed, zij speelt dokter en advokaatje, treedt op als professor zelfs. Ingenieur of architect mag zij ook zijn, misschien spoedig notaris, lid van de Kamer. De tijd is niet ver af, dat zij den zoo fel begeerden tocht naar de stembus mede mag maken. Zij heeft dus alle reden tevreden te zijn, wanneer zij den afgelegden weg overziet, sinds de tantes zich begonnen te roeren, en toch is het er ver af, dat zij zich gelukkig en voldaan voelt.

Een jaar of twintig geleden verheerlijkte Hilda van Suijlenburg haar triomf over den man, dien zij in de naaste toekomst voorspelde. De vrouw had hem niet meer noodig, zij kon gelukkig en voldaan zijn zonder hem. Zij had het recht hem wetten te stellen, haar verhouding tot hem naar eigen goedvinden te regelen, zij was lang genoeg vertrapt en verguisd geweest; nu sloeg haar uur van overwinning. Zij had genoeg van huishouden-doen: van kopjes wasschen en kousen stoppen, van kinderen ter wereld te brengen en te verzorgen. — 't Liefst had zij den man opgedragen

nu op zijn beurt al dat vernederende werk te verrichten. Jammer genoeg verzette zich de natuur er tegen. Nooit te voren stond zij zoo vijandig tegenover hem.... en nu?

Ach! wat is het blaadje gekeerd! Hoe is de roes der victorie die strijdvaardige vrouwen bekomen? Hoe denkt en voelt zich het jonge geslacht, aan hetwelk al deze heftig bevochten voorrechten ten goede zijn gekomen?

Het antwoord is niet moeilijk, de literatuur van den dag, de spiegel der gevoelens van het oogenblik zal ons hierover voldoende inlichten en ons een beeld geven van de vrouw, zooals zij nu is, nadat zij bijna alles heeft verkregen, wat zij met zooveel felheid heeft nagejaagd.

Na eerst in haar boek: *Herinneringen van Ada Gerlo* duidelijk te hebben uitgesproken, hoe innerlijk ledig en verward de vrouwenziel is gebleven na haar strijd om emancipatie of zelfs suprematie, schetste de tamelijk luidruchtige Annie Salomons in een onlangs gehouden conferentie eenige vrouwenfiguren uit moderne romans, die in de laatste jaren terecht of ten onrechte veel opgang maakten en waaruit duidelijk blijkt, hoe het innerlijke wezen der vrouw, ondanks de verouderde uiterlijke omstandigheden, ondanks haar opstand en verwoeden strijd, onveranderd is gebleven. Hoe zij nog altijd afhankelijk is van den man, hem, zijn liefde en steun noodig heeft, niets liever wenscht dan zich geheel aan hem te wijden en het hoogste geluk er in vindt: nog minder door hem bemind te worden, dan hem te mogen liefhebben, zich desnoods tevreden te stellen met de kruimeltjes van zijn genegenheid. Maar de middelen, door haar aangewend om tot dit doel te komen, zijn anders dan vroeger.

En dit resultaat werd verkregen door een strijd, waarin ongetwijfeld veel is gewonnen, maar ook veel onherstelbaar verloren raakte.

Ada Gerlo, alias Annie Salomons heeft ongetwijfeld recht van spreken. In haar *Meisje-studente* en vooral in *Ada Gerlo* heeft zij, ondanks vervelende herhalingen en noodelooze uitweidingen, uitstekend de vrouw van onze dagen getypeerd; het meisje, dat door te veel „verintellectueeling" — men vergeve ons het leelijke modewoord — het vermogen heeft verloren lief te hebben, zich gelukkig te voelen in het normale vrouwenleven en veroordeeld is in eenzaamheid haar leven voort te zetten met een ballast van geleerdheid, die haar vermoeit en zelfs walgt en haar de

hartverscheurende klachten doet slaken, weerklinkend in het gedicht „Moderne Vrouw". Al haar voorrechten van intellectueele acht zij te duur gekocht, omdat zij nu het geluk moet missen hun eigen kind aan het hart te drukken.

Wij kunnen nu wel veel op rekening van de pose stellen en met een spottenden criticus vragen, hoe menige moderne vrouw met veel ostentatie smachtend naar een baby, het in werkelijkheid zou aanleggen om met het schreiende wurm om te gaan, maar zeker is het, dat de kwaal van onbevrediging algemeen woedt, dat zij velen aantast en drijft tot een ander uiterste, opnieuw den man te winnen door een vertoon van de eens zoozeer versmade vrouwelijke deugden.

Daarom verbergt Anna haar sympathie niet voor de vrouwenfiguren uit de veel gelezen en besproken romans van Joh. de Meester, Top Naeff, Herman Robbers en Carry van Bruggen, vrouwen, die onze oud-tantes en tantes en Goddank! ook velen onder ons, toeschijnen als producten van een romaneske verbeelding, of als — moge Annie en de hooggeroemde auteur het ons vergeven — echte mallooten.

De natuurlijkste en minst antipathieke is misschien nog Geertje, de heldin van De Meester's aldus genoemden roman. Maar al is dit verleide dorpskind, ondanks het schandelijke gedrag van den gehuwden ploert, die haar tot val brengt, hem trouw blijvend, veel te geïdealiseerd en alles behalve realistisch uitgebeeld, haar omgeving is zoo wansmakelijk en ordinair mogelijk. Zoowel de platte taal in vulgair Rotterdamsch accent, als de evocatie van den onwelriekenden gootsteen in de achterbuurtwoning en de beschrijving van iedere pijn, iederen steek, iedere weeheid van het ongelukkige Geertje, vormen een scherp contrast met haar hooge liefdesopvatting.

De romantiek, door de 80ers en hun nakomers zoo fel bestreden, bespot en belachen, raakt hier weer in eere. Geertje stamt in rechte lijn af van George Sand's liefdedronken heldinnen, van de Camelia-dame en zelfs van de Marlittsche juffers. Wie ooit met Geertjes in aanraking kwam, oordeele zelf of dit kind met haar onuitroeibare, hoewel zondige liefde, in onze tegenwoordige dienstbodenwereld bestaanbaar is — en hoevelen harer zusters zouden een huwelijk met een fatsoenlijk jongmensch afslaan alleen om de herinnering aan een minderwaardig wezen als haar „mijnheer", die haar zoo schandelijk bedroog? Helaas! hoeveel

natuurlijker ware het geweest als Geertje den verkeerden weg, na haar fout, verder had bewandeld! Maar juist om deze overgroote liefde voor den onwaardige wordt Geertje verheerlijkt als een martelares.

Niet minder aanhankelijk toont zich Liesbeth, de adellijke jonge dame uit Top Naeff's roman *Voor de poort*. Deze heeft het ongeluk gehad verliefd te worden op een getrouwd man, die zeer gelukkig leeft met zijn tamelijk onbeduidende vrouw en aardige kinderen. Hoe deze liefde in Liesbeth is ontstaan, vernemen wij niet. Wij zien haar alleen zich zonder hoop op eenige wederliefde toewijden aan het gezin van haar held. Later, als zijn vrouw sterft, groeit in haar de hoop de ledige plaats in te nemen. Bittere teleurstelling wacht haar echter. Scheffer heeft niets van haar gevoel bemerkt en neemt een lichtzinnige mondaine tot tweede vrouw. Liesbeth blijft gebroken achter en vervalt zelfs tot waanzin. Hoe dwaas men deze liefde ook noemen moge, zeker is het, dat Top Naeff haar in de fijnste psychologische bijzonderheden heeft uitgebeeld. Geen sensatie van Liesbeth, hoe vaag en teer ook, laat zij voorbijgaan. Toch is — of misschien juist daarom — de lezing der beide deelen zeer vermoeiend en wat ons het meeste verwondert van de zoo populaire schrijfster der *Schoolidyllen*, geen greintje humor komt het lange, eentonige zielsproces van de arme, versmade Liesbeth verfrisschen. Zij, die zulk een treffend, aandoenlijk type wist te teekenen in de vroeg gestorven, ondeugende en toch zoo diep gevoelige Jet, ontspande hier nergens haar boog, vergat geheel te glimlachen in de deftige, aristocratische omgeving, waarin zich Liesbeth en de haren bewegen.

Nog grooter liefdemartelares lijkt ons Helene Servais, geestesdochter van Herman Robbers. Ook zij is evenals Geertje en Liesbeth het slachtoffer van haar ongelukkige liefde tot een getrouwden man — hoe kan het ook anders in een modernen roman? Hij ook versmaadt haar liefde of liever hij maakt er een einde aan, omdat hij, hoewel haar innig liefhebbend, toch zich zijn plicht — zeker te laat — herinnert en zijn kinderen niet ongelukkig wil maken door een scheiding van hun moeder. Helene kan echter niet leven zonder zijn of liever haar liefde. Zij tracht hem te vergeten door een ander te geven, wat zij den geliefde niet schenken mocht, maar de taak wordt haar te zwaar en zij ontvlucht haar verdriet in den dood.

De vierde vrouw is de kokette Ina van Carry van Bruggen.

Zij tracht voor alle mannen, die zij tegenkomt, de liefde te voelen, welke zij zoo gaarne wil koesteren en die zij toch niet kan geven.

Zooals men ziet, al deze vrouwen hebben een trek met elkander gemeen: zij bekommeren zich niet om vrouwelijke schroomvalligheid, zij kennen niet meer de kuische terughouding van voorheen, die haar gebood toch vooral niet aan den man, door haar bemind, iets van haar voorkeur te doen blijken. Zij durven strijden voor wat zij haar geluk achten: hem te mogen liefhebben. In de veranderde maatschappelijke verhoudingen is het verkeer tusschen de beide geslachten veel vrijer geworden. Het geheimzinnige, dat vroeger wellicht het grootste charme van het meisje uitmaakte, is vervluchtigd. Van jongsaf met haar op vertrouwelijken voet, ziet de jonge man in haar een kameraad, een mensch van ander soort dan hij, maar toch niet zulk een geheel verschillend wezen van hooger orde. Trouwens, reeds vroeg heeft de literatuur hem ingelicht over haar moderne levensopvatting, haar karakter en strevingen.

De tijd, dat een vrouw zich liet veroveren, is voorbij. Integendeel, in vele gevallen is het de moderne vrouw, die aan het veroveren gaat. In vele gevallen is het haar voldoende, dat zij den man liefheeft, en schijnt zij zijn wederliefde nauwelijks noodig te hebben.

De fiere Liesbeth heeft niet de minste aanleiding gevonden in Herman's houding om hem haar liefde aan te bieden en zich aan hem vast te klampen. Toch dient zij hem met bijna slaafsche trouw. Geertje idealiseert, in bijna onnoozele zieleblindheid, haar lagen verleider; bedelt om zijn liefkoozingen. Helene Servais is de eenige, die nog — hoewel met ongeoorloofde middelen — tegen haar gevoel wil strijden. Het gelukt haar niet, maar zij is een zenuwzieke, wellicht niet geheel verantwoordelijk voor haar gevoelens en daden.

Allen echter zijn vervuld van liefdesverlangen en moeten ervaren, dat de mannen verreweg haar minderen zijn in deze maar al te vaak ziekelijke jacht naar geluk. De tijden zijn veranderd: nu de vrouw op maatschappelijk gebied zoo veel heeft veroverd, heeft de man, van wien zij de volmaking van haar levenslot verwacht, zich teruggetrokken en toch hunkert zij, als eenmaal het arme Gretchen, weer naar zijn vleiende woorden, naar zijn liefkoozingen, en daar, waar zij, topzwaar geworden door haar te hooge geestes-

ontwikkeling, het vermogen heeft verloren liefde te gevoelen, daar jammert, klaagt en schreit zij haar innerlijke zielsarmoede nog bitterder uit.

Nog andere romanvrouwen had Annie Salomons ons kunnen toonen in wie het leed der moderne vrouw op schrille wijze tot uiting komt — de dwaze Dina uit van Gogh's *Op de Kentering* om haar „wetenschap" de haar aangeboden liefde versmadend en naar haar grijpend, als het te laat is geworden; Marianne uit Boudier Bakker's *Spiegeltje*, die ook roem als een zeepbel leert minachten en levenslang treurt om het haar voorbijgegane huiselijk geluk, Nita, de vlieg van Minca Bosch Reitz [1]) in haar ongebreidelde zucht naar liefde en geluk de arme vleugeltjes verzengend, de mondaines van Reineke van Stuwe, zuchtend van uiterlijk leed in haar schitterende toiletten, de vragensmoede heldinnen van freule de Savornin Lohman, de hopelooze Hélène Marveil van van Genderen Stort, de eeuwig om een verloren lief klagende en schreiende Hélène Swarth, de onvoldane Carmen, zuster van de Meester's Geertje.

Voor al deze vrouwen schijnt er maar één zaak op de wereld te bestaan: haar liefde; en de vraag is zeker niet ongewettigd, of deze in de boeken zoo overwegende vraag zich niet overplant in het dagelijksche leven òf door het lezen van al deze verliefde romans niet een veel te groote plaats gegeven wordt aan de verhouding der beide geslachten dan zij in de werkelijkheid inneemt?

Er wordt zeker zooveel over dit punt geredeneerd, geanalyseerd en zelfs geredetwist, dat de geesten er zich veel te veel mede bezighouden. Hierdoor wordt de wil verslapt en een geslacht van willoozen gekweekt, waartoe de vier romanfiguren, door Salomons uitgekozen als types der moderne vrouw, ontegenzeggelijk behooren. Zij ondergaan haar passie, lijden er onder en vinden de kracht niet er tegen te strijden, al weten zij ook, dat deze haar ten verderve voert.

Foerster noemt dit treurige verschijnsel den sexueelen nood van onzen tijd, een symptoom van het verloren gegane weerstandsvermogen. „De aard van dezen nood", schrijft hij, „ligt niet

[1]) Een kleine entomologische vergissing schuilt in dezen titel. Een vlieg kan niet om de kaars fladderen. Zij slaapt als het licht opgaat. Het moet dus niet zijn: „als een vlieg", maar: „als een mug of nachtvlinder" om de kaars. (De schrijfster vergeet, dat er een honderdtal soorten van vliegen zijn. R.)

zoozeer in de kracht van het leven der driften en hartstochten, maar veeleer hierin, dat de moderne mensch in het geheel niet meer weet, waarom hij eigenlijk strijden en weerstand bieden zal. De ontzenuwende twijfel aan het recht van de eischen des geestes verlamt de kracht van den wil. Men is de kluts kwijtgeraakt aangaande de voorstellingen, die tot dusverre den tegenstand, het verzet aanvuurden en dan hebben de hartstochten vrij spel".

Dit is de zaak, zij zijn de kluts kwijt. Zij zijn scheepjes geworden zonder roer, zij zoeken naar wat zij niet meer kennen.

Behalve Geertje, die uit een godsdienstige orthodoxe omgeving afkomstig is, maar in haar kinderlijke vroomheid de kracht niet vindt om haar lot te ontgaan, zijn de romantypen, door Annie Salomons uitgekozen, totaal godsdienstloos. Haar eigen Ada is een warhoofd geworden door de verschillende, sterk uiteenloopende lectuur, waarmede zij haar geest voedde, allen missen het begrip van het „waarom" zij moeten strijden. Zij geven zich over aan haar gevoelens zonder deze te onderzoeken, en het is weer Foerster, die hier glashelder haar droeven toestand uiteenzet:

„De onsterfelijke ziel van den mensch is het, die zich weer krachtig roert, in het verlangen naar karakter. Zij wil weer uit de eeuwige bronnen gevoed worden om van daaruit wetgevend in het leven te dringen en al het tijdelijke aan het eeuwige te onderwerpen".

Nu is het aan de katholieke mannen, en vooral aan de vrouwen, der wereld te toonen, hoe geheel verschillend zij, die als geen andere putten aan de eeuwige bronnen, tegenover het leven staan, hoe weinig zij gemeen hebben met die ontredderde, zoekende zielen, voor wie het aardsche bestaan zijn zin heeft verloren en die hun weg naar hun einddoel niet meer kunnen vinden.

In plaats van dezen te benijden om haar meerdere vrijheid, haar hooge ontwikkeling, haar durf, past haar tegenover deze verdoolden een gevoel van innig medelijden, maar vooral de plicht door haar daden te toonen hoeveel rijker, voller en zekerder haar zieleleven is, omdat het geleid wordt door het eenige, onuitdoofbare Licht van het Evangelie, en dus gericht is op de eeuwige dingen.

EENE VROUW.

GUIDO GEZELLE [1]

Cæsar Gezelle heeft het leven nu geschreven van zijn grooten bloedverwant, den onsterfelijken dichter. Het kwam hem voor, dat er nu genoeg „recul" was, zooals de Franschen zeggen, tusschen ons en den Meester, „om het te mogen wagen eenen kijk te nemen op dit belangrijk leven, zonder te groot gevaar van partijdigheid of verbijsterende geestdrift".

En nu ik dit leven heb meegeleefd ten einde toe, herinner ik mij de woorden, welke ik geschreven vond op blz. 129.

„Hij was eenvoudig, goedhertig, rechtzinnig", had Dequidt gezegd en Cæsar voegt er bij: „Hoe jeukt me de hand om vóór elkeen van die hoedanigheidswoorden een „te" te plaatsen! Hij was een gansch aangewezen slachtoffer voor de wereld en deze zou hare kans waarachtig niet verkijken".

Waarlijk, de groote Gezelle was in alles „te" — om een geschikt man in de praktijk te zijn.

Té eenvoudig om in te zien, dat zijn invloed op zijne leerlingen tot verwarring aanleiding moet geven. „Hij blijkt te groot voor de kleine collegewereld; past als leeraar met geest noch gemoed in het collegeraam". Men mag het vragen: waar pastte hij eigenlijk wel, behalve voor zijn schrijftafel, in zijn studeerkamer.

Den tact zijner overheden behoeven wij waarlijk niet te bewonderen, maar wij moeten toch ook niet vergeten, dat zij hem onmogelijk konden handhaven, omdat hij alles wat hem werd toevertrouwd op zoo „ongewone wijze" (niet altijd „buitengewone") pleegde te verrichten.

Pastor Callewaert kan gerust in vriendschap getuigen: „Hij was te goeder trouw en werd veel door de studenten bedrogen. De eigenlijk slechte had hij tegen hem. Gezelle deed de banden van de regeltucht in stukken springen: hij diende niet voor collegepriester. Een zekere Delbar, een Waal, was alsdan tweede surveillant en zijn gezag, dat anders al niet zeer vast stond, ging door Gezelle ten onder".

Inderdaad, men behoeft maar even een oog te laten gaan over deze periode, om van harte er meê in te stemmen: „Gezelle deugde niet voor collegepriester".

En in zijn kapelaansleven vinden wij naast de: „klaartevlekken ook de schaduwzijden":

[1] Guido Gezelle, 1830—1899, door Cæsar Gezelle. L. J. Veen en de R. K. Boekcentrale, Amsterdam.

„De gewone bedieningen van eenen onderpastor hebben al weinig belangrijks aan zich; 's morgens vroeg de heilige mis lezen, en dan den dag overbrengen in christelijk onderwijs, ziekenbezoek, berechting en studie".

Maar Gezelle was al weer té eenvoudig: „Zoolang ze me meester laten in mijn studiekamer en in mijn werk, kunnen ze gerust meester spelen overal elders". En de goedhartige, maar weinig wereldwijze dichter werd bestolen door zijn dienstbode, werd beschuldigd en belasterd en moest worden overgeplaatst van Brugge naar Kortrijk. „Men kan zoo goed zijn dat men niet deugt", zeggen de Vlamingen, en Gezelle was zóó goed.

Maar met dat al, wat een heerlijk mensch, opofferend priester, gehoorzaam aan het gezag tot hij er van stierf. Een zijner laatste woorden, gesproken op zijn sterfbed, onthullen heel de grootheid zijner ziel: „ik heb geleefd in simplicitate cordis et veritate".

„'s Zondags namiddag 27 November om één uur, stierf hij arm en verlaten, en zette met eene eenzame dood de kroon op zijn eenzaam leven".

En nu vraagt Cæsar: „Een kunstenaar, een om wiens naam en wezen een zekere gloor van befaamdheid heeft gehangen tijdens zijn leven, verdwijnt van het wereldtooneel gelijk de zon ondergaat na een hellichten dag. Lang nog, nadat ze achter de kim is weggezonken, dralen in een heerlijk avondrood, hare stralen over de achterblijvende wolken; het schemerlicht aleer de nacht valt.

„Over de heel grooten valt de nacht nooit, en het is de tijd, die de groote kunstrechter is.

„Gezelle had zijn schemeravond, hij heeft hem nog. Komt de nacht ook over hem? Kunstgeschicht ist Kunstgericht" —.

Wij durven voorspellen, dat de nacht over dat genie niet zal vallen.

En nu moge zijn levensbeschrijver herinneren, dat de eerste geestdrift reeds lang is bezonken, dat de jongeren in Vlaanderen liever Rodenbach als leider kiezen dan Guido Gezelle, wiens letterkundige baan zij klein en niet volledig achten — hij vergete niet, dat onder die jongeren er misschien niet één is, uit wien een dichter zal groeien, en dat de jeugd altijd zoekt naar nieuwe idolen, alléén om maar weer eens iets anders te doen. Weest gerust: kapelaans en leeraars zijn er bij de vleet en zij verliezen in Gezelle niets, maar kunstenaars als hij kan men tellen op zijn tien vingers en daarom vergeet men ze nooit. R.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *Onze Eeuw* schrijft Prof. Mr. Paul Scholten over *Het Ministerie Cort van der Linden en de Volkswil.* Het is nog geen tijd om een eind-oordeel te vellen, „wel is er, dunkt mij, aanleiding, nog eens de aandacht te vestigen op de bijzondere verhouding, waarin dit ministerie, in onderscheiding van al zijn voorgangers der laatste vijftig jaar tot het parlement heeft gestaan.... Het ministerie steunt op den volkswil, niet op de meerderheid in de Kamer, ziedaar de stelling, waarmede het optreden van het Kabinet werd gerechtvaardigd. In haar positief deel zullen wij deze bewering straks aan een onderzoek onderwerpen, beschouwen wij eerst den negatieven kant: het ministerie steunde niet op de Kamer-meerderheid, was niet een partij-ministerie". Dit is juist. De ministers behoorden tot geene partij, zooals Cort van der Linden en Treub (die met zijne partij nog voor de verkiezingen in conflict was geraakt), òfwel zij waren in hunne partij niet de voormannen, en niet krachtens, eerder ondanks hun plaats in de partij, opgenomen in het Kabinet. Er bestond derhalve geen normaal contact tusschen Kabinet en Kamer-meerderheid, hetgeen heeft geleid tot vermeerdering van de macht van het ministerie en vermindering van het gezag van het Parlement.

De loop der feiten heeft dit overtuigend aangetoond. Als minister Bosboom in Mei 1917 de landstormplichtigen van 1918 wil oproepen, en de Kamer bezwaar maakt, stelt hij de portefeuille-kwestie, en gaat heen als een motie van afkeuring wordt aangenomen. En het Kabinet krijgt toch zijn zin, en zonder acht te slaan op de motie, wordt de maatregel van den gevallen minister van oorlog doorgezet. Sterk typeerend voor het extra-parlementaire karakter van het Kabinet.

Bij dit ministerie is er ook geen homogeniteit. Bosboom en nà hem Treub, kwamen ten val, zonder dat de Minister-President een hand uitstak om hen te helpen. Dit gebrek aan homogeniteit leidde tot verzwakking van de positie der Kamers. „Oppervlakkig zou men wellicht anders oordeelen; een minister, die alleen op zich zelven is aangewezen, staat zwakker dan een die zich gesteund gevoelt door zijn mededragers van het regeeringsbeleid. Maar dit neemt niet weg, dat bij het ontbreken van de homogeniteit het Kabinet als geheel een sterker positie tegenover de Kamer inneemt — men laat zoo noodig een enkelen minister glippen, het Kabinet als geheel wordt minder kwetsbaar". Ook de invloed van het Parlement op den gang van ons buitenlandsch beleid is thans nog altijd gelijk nul. Controle, overleg — er valt niets, absoluut niets van te bespeuren. (Goddank, zouden wij zeggen.

Als het groote publiek en de journalisten zich met al die teere diplomatieke kwesties hadden mogen bemoeien, was het waarschijnlijk al lang misgeloopen. En op hun bemoeizucht en mêe willen praten, was alle parlementair overleg toch al lichtelijk uitgeloopen).

„De heer Cort van der Linden heeft bij zijn optreden verklaard, dat hij over de hoofden der parlementsleden en over de politieke partijen heen steunde op den volkswil".

Schrijver wil nu niet spreken over de principiëele, naar zijn meening onoplosbare moeielijkheid, waarvoor allen, die het gezag op den wil van het volk doen rusten, hebben gestaan en steeds weer zullen staan.

Maar: „de volkswil is niet te kennen door de verkiezingen, hij is nog minder uit andere gegevens met zekerheid af te leiden. Komt dan de vraag niet op de lippen: is er wel een volkswil? Bestaat er wel zoo iets als het rechtsbewustzijn van het volk? Hebben wij met deze voorstellingen niet hoe eer hoe beter te breken? Ik geloof het niet — het is slechts de vraag, wat wij er onder verstaan. Het blijft waar: geen rechtregel kan op den duur gelden, die niet steun vindt in de volksovertuiging, geen regeering zich handhaven, die niet gedragen wordt door den volkswil. Maar de volkswil is niet een wil die zich laat gelden en zich oplegt, hij is een begeerte tot aansluiting en aanvaarding, de inhoud van dat rechtsbewustzijn wordt niet gevormd door wenschen naar een klaar gezien doel, maar door een duisteren drang naar wat slechts schemerend voor oogen staat". Wat volgt daaruit?

Vooreerst dat recht altijd iets anders is dan de volkswil, de inhoud van het rechtsbewustzijn van het volk, dat deze wel een medebepalende, niet een allesbeheerschende factor is bij de vaststelling van wat als wet zal gelden, hoe de staat zal worden bestuurd. Verder, dat de tegenstelling door Cort van der Linden gemaakt: de regeering wil steunen op den volkswil, niet op de Kamers, geen zin heeft, dat zijne regeering niet in meerdere mate tot een beroep op den volkswil gerechtigd is dan eenige haar voorafgaande".

Schrijver meent dat: een extra-parlementair Kabinet wel regel zal worden. Maar een ramp behoeft dit niet te zijn, mits slechts worde gezorgd, dat tegenover de machtsvermeerdering der regeering en de daling van het Parlement andere tegenwichten worden gevonden.

Uit een artikel over *John Redmond* van Harold Spender overgenomen door *Wetenschappelijke Bladen*, halen wij eenige zinnen aan.

Hij was Ier van het hoofd tot de voeten. Hij was volstrekt niet revolutionair, in de politiek meer conservatief. „Alleen onnadenkende menschen kunnen meenen, dat de Iersche nationalisten op de eene of andere manier revolutionair of zelfs radicalen zijn,

omdat zij *Home Rule* verlangen. Geen volk heeft in het verleden minder sympathie betoond voor de democratische revolutionaire bewegingen in Europa. Ik kan mij niet herinneren, dat in een der vele gesprekken, die ik met Redmond had, hij eenig waarachtig enthousiasme toonde voor de ver reikende plannen tot sociale hervormingen, die onze hoofden vóór den oorlog vervulden".

Persoonlijk was hij een hoogst eenvoudig mensch, die leidde het bestaan van een Iersch landheer — jagende, rijdende, visschende. In Londen woonde hij op een kleine, eenvoudig gemeubelde verdieping en kwam weinig in de Londensche uitgaande wereld.

„Met eenige intieme vrienden ging hij wel eens dineeren en dan was het een genot hem te ontmoeten, want geen man was een vroolijker, openhartiger, gezelliger tafelgenoot, met zijn groote schat herinneringen, zijn hartelijken lach, zijn echte menschelijkheid. Hij was een ijverig en trouw Parlementslid (velen onzer Kamerleden mogen hem dus wel als beschermheilige kiezen).

Sinds de dood van zijn broeder op het slagveld was hij een gebroken man. Kort te voren had hij eene dochter in Amerika verloren en tengevolge van den oorlog niet naar haar toe kunnen gaan.

Hij was een van 's werelds weinige groote sprekers: sprak met gemak (bijna of geheel zonder aanteekeningen) met waardigheid en een zekere majesteit.

Het afbreken der onderhandelingen over *Home Rule* in 1916 trof hem diep. Hij voelde niets voor een ruil: *Home Rule* in ruil voor algemeene dienstplicht. „Het is nutteloos tegen Duitschland over zedelijkheid te praten", zeide hij, „zoolang Ierland geregeerd wordt zooals nu".

Herderscheê zet zijn mededeelingen uit het leven van Peter Rosegger, (wiens overlijden wij intusschen uit de dagbladen vernamen) voort. In deze bijdrage komt echter niets voor dat karakteristiek is voor Rosegger. Uit het boek: „De Nederlandsche mieren en haar gasten" door H. Schmitz, worden eenige bladzijden aangehaald, waarin de schrijver verklaart (en bewijst) dat wie de mieren (en de insecten in het algemeen) verstand wil toekennen, een „groote mate van wetenschappelijke armoede verraadt en zich haast belachelijk maakt".

Drieërlei uitkomsten van het hedendaagsche mierenonderzoek nopen ons, hun elke soort van werkelijk verstand te ontzeggen.

1. Men heeft geleerd, de handelingen in 't mierenleven, welke men vroeger meende zonder verstand niet te kunnen verklaren, op veel eenvoudiger wijze uit te leggen.

2. Men heeft bij de mieren handelingen waargenomen, die zoo verschrikkelijk ondoelmatig (derhalve „dom" of „onverstandig") zijn, dat ze bij een verstandig wezen niet kunnen voorkomen.

3. Men heeft de mieren proefondervindelijk op 't aanwezig zijn

van verstand onderzocht, doch steeds met negatief resultaat.

Voor dit alles geeft de schrijver voorbeelden als bewijs, wij halen slechts aan wat hij zegt ten opzichte der derde stelling of verklaring!

Prof Oetke deed de volgende proef, welke iedereen gemakkelijk kad herhalen. Hij bevestigde een stukje blik, met honig bestreken, zoo over een mierenpad, dat de diertjes, door op de achterste pooten te gaan staan, de zoetigheid konden aanraken. En zij maakten er gretig gebruik van. Langzaam werd de blikstrook een weinig hooger gehangen, totdat ten laatste zelfs de grootste mier haar niet meer kon bereiken. Geen enkele kwam op het denkbeeld (wat voor bouwkunstenaars, als de mieren zijn, toch voor de hand moest liggen) om door een paar zandkorreltjes den grond iets te verhoogen. Dus.... geen greintje verstand.

Wij lazen indertijd het boek van Schmitz en bevelen het allen natuurliefhebbers en menschen met wat zin voor de biologie der mieren ten zeerste aan.

In *De Katholiek* schrijft J. Keuller een sympathiek (wegens zijn degelijkheid en gematigdheid) woord over *Drank en Drankbestrijding*.

Toch geloof ik het niet eens te mogen zijn met enkele woorden, welke in deze aanhaling voorkomen.

„Wij moeten ons door geen voorliefde van de wijs laten brengen; een glas bier of wijn en zelfs een borrel zijn geen ongeoorloofde genotmiddelen. Matigheid bestaat niet alleen in de onthouding, maar ook in het gebruik. Er is schuld, maar geen groote, wanneer het gebruik ongeordend wordt, d.w.z. wanneer men zonder reden, of buiten de maat, of om der wille van het genot alleen (precies als bij de spijzen) van dit genotmiddel gebruik maakt. Is er reden, een werkelijke reden, dan is er zelfs in het „légèrement ému" zijn geen schuld.

Er is schuld, maar geen groote.... in de gevallen door schrijver genoemd? Neen, er is géén schuld, ook al gebruikt men (natuurlijk zeer matig) zónder meer of alléén om het genot. Hoe kan de schrijver anders spreken van „geoorloofde genotmiddelen", of zijn derde stelling handhaven (die toch juist is): „alcohol, inclusief overgehaalde, is een *genotmiddel*, dat in zich door geen goddelijke of menschelijke wet verboden is". —

Wij wilden dit even aanwijzen. De lezer mag evenwel uit deze aangehaalde woorden niet besluiten, dat Prof. Keuller een anti-drankbestrijder zou zijn. Volstrekt niet: „Al is de afschaffing of de geheel-onthouding slechts voor enkelen een plicht, terwijl onmatigheid voor iedereen zonde is, toch blijft zoowel de afschaffing als de geheelonthouding eene uitstekende, hoewel niet verplichte, daad van christelijke naastenliefde en moet ook de hulp van hen, die slechts iets meer wilden doen dan gewoonweg matig zijn, den overtuigden drankbestrijder van harte welkom zijn" —

In *Studiën* zet P. Albers zijn schets van leven en werken des heeren *Victor de Stuers* voort. Het gaat thans vooral over *Inrichting en bestuur der Musea.*

G. Jonckbloet bespreekt *Fluisteringen van den Avondwind* door Noto Soeroto. En hij drukt zijne voldoening uit dat de Javaansche dichter is „teruggekeerd naar zijn eigen genre: gedichten-in-proza. Een genre, op zóó treffende en zóó voortreffelijke wijze door hem beoefend, dat hij, met zijn eersten vleugelslag reeds, de aanmerkelijke hoogte bereikte van naar waarheid te verdienen een eenling genoemd te worden onder de beoefenaren der Nederlandsche poëzie".

En nu dit nieuwe boek? „Een welsprekender titel dan *Fluisteringen* ware dan ook niet te bedenken geweest voor deze verrukkelijke minnespreuken".

Liefste, mijn woorden zullen maar simpel klinken als vage geluiden, die zwerven in den sterrennacht.
Zij zullen maar schuchter tot U komen als zwakke bloemengeuren, die de avondkoelte door het open venster naar binnen draagt.

Je bent in mijn hart gekomen, zoo zacht en onverwacht als een manestraal in mijn duisteren slaap door de spleet mijner oogleden.

Laat het geheim tusschen jou en mij bloeien als een witte tjempáka, die in 't donkere geblaarte verscholen, prijkt in ongeziene pracht.
Laat het veilig blijven voor schennende oogen in het diepst van onze harten.
Mijn zang alleen zal als tjempáka-geuren fluisteren over het geheim dier smettelooze heerlijkheid.

Toen wij naast elkander zaten zwegen wij. Onze woorden zwierven niet als zoekende vogels bij zonsondergang.
Stilte was hun donzig avondnest; daarom zwegen wij.

Arn. Borret bespreekt *Het processievraagstuk.* In het geval van den pastoor van Beugen, vrijgesproken door de rechtbank, werd door het Hof van den Bosch op 11 Juni 1918 dit vonnis der rechtbank vernietigd, en wij hebben nu af te wachten de beslissing van den Hoogen Raad.

„Ondertusschen moet men in parochiën, die voor het houden van processiën in aanmerking komen, niet lijdelijk blijven, tot de zaak in hoogste instantie is beslist; dit zou nog lang kunnen duren en het te verwachten arrest zal voor vele andere gemeenten niet beslissend zijn. Zij moeten het voorbeeld van den pastoor van Beugen volgen en zoodoende aantoonen, dat het ons, Katholieken, ernst is met ons streven naar oplossing van het processievraagstuk".

Maar bovendien:

„Hoedanig het arrest van den Hoogen Raad ook moge uitvallen, het wil mij voorkomen, dat langs den weg van rechterlijke uitspraak alleen, nooit een definitieve oplossing van het processievraagstuk te verkrijgen is".

Een wijziging der wet van 1853 op de kerkgenootschappen moet worden ondernomen.

Want zelfs als de Hooge Raad zich vereenigt met de door prof. Struycken gegeven interpretatie en erkent, dat er alom vrijheid bestaat tot het houden van processiën, en slechts kan worden belemmerd, indien de openbare orde of veiligheid zou kunnen worden verstoord, blijft men afhankelijk van mogelijke willekeur bij politie of overheid, die moet oordeelen over dat gevaar van rust- of ordeverstoring.

G. Louwerens zet zijn meesterlijke bespreking van *Augustinus Belijdenissen* voort, en in de voetnootjes geeft hij telkens een vriendelijken wenk aan Mr. Erens en een meer juiste vertaling, welke aanleiding kan geven diens werk bij een tweeden druk tot een volmaakte vertolking te maken.

Onze medewerker L. P. P. Franke geeft zijn opinie over *„De Gijzelaar"* bij *„het Nederl. Tooneel"*. Hij bewondert het stuk (l'Otage) van Claudel. „In zekeren zin heeft Claudel hier benaderd het „Sume Domine et Suscipe", het hoogtepunt der geestelijke oefeningen van een H. Ignatius; voor de ingewijden de noodwendige consequentie van het welbegrepen einddoel van alle menschelijk bestaan; voor de „onvergeestelijkten" een orakelspreuk en wartaal".

Schaamtevol en pijnlijk getroffen, moet ik bekennen tot de „onvergeestelijkten" te behooren, en al lijkt het mij geen „wartaal".... ik vind Claudel erg fanatiek.

„Het hoogtepunt toch van *l'Otage* ligt in het tweede bedrijf, waar pastoor Badilon zijn biechtkind Sygne overreedt, haar hand te schenken aan den onmensch baron Toussaint Turelure, om daardoor den persoon te redden van Paus Pius VII".

Juist, daarin ligt voor mij — en laat ik er bijvoegen, ook voor de meeste Katholieken, welke ik sprak, en die het stuk kenden: het afstootende. En in heel die scène tusschen Badilon en Sygne vind ik de houding van den „biechtvader" zoo onverklaarbaar, zelfs zoo weinig te verdedigen volgens de katholieke moraal, zoo ziekelijk fanatiek, dat ook ik inderdaad alle „houvast verlies", ofschoon het bij mij niet is „de consequentie van de materialistische levensopvatting, die niet ademen kan in de ijlere luchtlagen van 't zuiver geestelijke".

De opvoering van dergelijke stukken zal bij de meeste andersdenkenden, die er natuurlijk nog minder van begrijpen dan wij, zeer zeker weinig sympathie wekken voor het Catholicisme.

Ik wil eerlijk bekennen, dat ik, toen ik den priester het arme kind hoorde *suggereeren* om zich te vergooien aan den beul Turelure met zijn grinnekende tronie, die voor haar moet worden „vleesch van haar vleesch, ziel aan haar ziel (??)", ik in ergernis en verontwaardiging het boek in flarden heb gescheurd. En later peinsde ik: zou onder zulk een suggestie en moreelen dwang de vrijheid der arme jonkvrouwe wel voldoende onaangetast

zijn gebleven om haar consensus te verleenen tot zulk eene weerzinwekkend huwelijk.

De Beiaard bevat een artikel van Dr. A. van Goor over *De Afstammingsleer en de gevonden Fossielen.* Binnenkort zal een uitvoeriger publicatie van den schrijver verschijnen, waarin de afstammingsleer in haar geheel wordt getoetst, en dan vinden wij wel gelegenheid van dit boek een referaat te geven. Dr. Jos. Schrijnen vertelt ons *Wat de steenen getuigen*, namelijk in de Romeinsche katakomben. Hij wijst ons dan als veilige gids langs de wegen der inskripties van het Roma Sotterranea (en daarbuiten) op het „Handbuch der altchristlichen Epigraphik" (1917, Freiburg) van de hand van C. M. Kaufmann.

M. Molenaar laat *Sint Paulus* in eene ontboezeming eene karakteristiek van zich zelven geven:

„Ik reis door de wereld als de groote ontevredene, die door de landen trekt, maar tot den hemel zijn handen strekt, die het lichaam vergeet, maar tot de ziel keert, die zich zelf vervloekt en de anderen zoekt, die nooit den eigen arbeid prijst, maar in alles den Heer prijst en dood vermoeid reeds zint op wat nog staat te wachten".

Kees Mekel eindigt zijn zonderling en toch aantrekkelijk drama *De Nar.* Hij herinnert, vooral in zijn zin voor kernspreuken, hier en daar aan Shakespeare. De bedoeling van Mekel is echter niet geheel klaar, en dat wil hij waarschijnlijk ook niet.

Gerard Brom bespreekt het *Annuarium der Studenten* en maakt eenige opmerkingen, die men gerust ter harte mag nemen. Want het Annuarium moet zijn en anders worden: „het boek van ons leven, de weerspiegeling van ons diepste denken en voelen".

In *De Gids* beginnen Carel en Margot Scharten Antink een verhaal uit het Florentijnsche, dat den titel draagt van: *'t Geluk hangt als een druiventros.* Annie Salomons en S. Pinkhof leveren hun gebruikelijk quantum aan meer of minder zoetvloeiende verzen. Prof. J. Huizinga toetst in een zeer gedegen artikel het Individualisme, een historische tegenstelling, aan de Amerikaansche geschiedenis, „waarin het ons tegemoet treedt als de overwegende, primaire, actieve, vormende kracht der maatschappij. Het individualisme van den Amerikaanschen kolonist, opstandeling, pionier heeft weinig gemeen met dien geestesstaat, welken wij onder denzelfden naam aan de renaissance verbinden". Prof. P. J. Kuenen wijdt een opstel aan den ouderdom der aarde, waaruit blijkt dat de wetenschap nog op geen paar millioenen van jaren dien bepalen kan. R. P. J. Tutein Nolthenius beëindigt zijn *Bezoek aan Coppet* en komt tot het besluit, dat van madame de Staël haar minst waardevolle uitingen, d. w. z. haar geschriften ons bewaard zijn gebleven. Belangrijker dan haar arbeid is haar persoonlijkheid geweest. Jan Veth oefent een alles behalve malsche critiek uit over

het zoo pas onthulde standbeeld van Joh. de Witt in Den Haag.

De Beweging opent met een studie van Ds. G. A. v. d. Bergh van Eijsinga, die het weer eens heeft over de groote vraag onzer dagen, of Christus al dan niet een historische persoonlijkheid is geweest. De schrijver kan het niet eens worden met allen, die trachten een — voor hem — aannemelijke verklaring te geven over den goddelijken Stichter van het Christendom... wiens godheid de geleerde zielenherder a priori als onmogelijk en onaanneembaar voorstelt. Men begrijpt wat in dezen geestesstaat van het betoog terechtkomt. Vele Nederlandsche en buitenlandsche zoogenaamde autoriteiten — natuurlijk geen enkele katholieke theoloog — worden aangehaald om hun meening hieromtrent te vernemen. Deze allen onderscheiden zich door groote vaagheid en onderlinge tegenspraak. Eindelijk meent de schrijver voor de zooveelste maal een oplossing te vinden van het groote geheim, dat gesteld is tot val en opstanding van velen en tot een tegenspraak, door te beweren dat het geheele Evangelieverhaal niets anders is dan een gelijkenis, een parabel zooals die van den Verloren Zoon, waaraan niemand de historische waarheid zal toekennen. Wie echter deze verheven gelijkenis dichtte, die het aanschijn der wereld veranderde, hierop waagt onze dominé zelfs wijselijk geen gissing. Albert Verwey bezingt *De conflicten van Hadewich,* de middeleeuwsche non, die de eerste christelijke tooneelspelen dichtte. Zooals te verwachten was, kan de moderne dichter zich niet in het zieleleven van een vrome kloosterlinge denken. In de Boekbeoordeelingen worden de *Oorkonden over Vondel en zijn kring* door J. F. M. Sterck besproken en er van getuigd: „Het voortreffelijke werk heeft niet zoozeer aanspraak op onze beoordeeling dan op onze erkentelijkheid", waarmede allen, die het mooie boek lazen, zeker ten volle zullen instemmen.

PANTA

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Beijer (C.). De Non van Dobertin. Kampen, J. H. Kok.

1. Een Mecklenburgsch verhaal uit den tijd der *hervorming.*
2. Het werd in 1906 reeds geschreven in het Hoogduitsch door *dominé* Beijer, onder den titel: „Die Nonnen van Dobertin", en de meervoudstitel is beter.
3. De vertaling verschijnt bij den *protestantschen* propaganda-uitgever Kok te Kampen.

Waaruit viel te verwachten, dat het een specifiek protestantsch boek moest zijn. En die verwachting wordt bij lezing niet beschaamd; het is een plechtige ophemeling en een devote ver-

heerlijking van Luther en Melanchton, die ons aanleiding geeft het boek met een vriendelijk maar beslist gebaar bij het stapeltje brandstoffen te voegen, dat wij met angstvallige zorg al maar grooter zien te maken tegen den komenden winter.

A. GIELEN.

Breevoort (Johanna). Hoe onze vaderen zich moesten behelpen. Libertas, Rotterdam. (253) f 0.95.

Dit bundeltje bevat twee verhalen ot schetsen, als men wil.

No. 1. „Om vuil gewin" door Johanna Breevoort.

Het was in de dagen (1781) dat het libel: „Aan het Volk van Nederland" heimelijk verspreid was geworden. Op welke slinksche wijze een herdruk werd voorbereid en gereed gemaakt, mogen wij hier vernemen.

No. 2. „Om en om 1840. Herinneringen uit de tweede hand" door F. J. Dun. Nogal saai uitgevallen. De schrijver is waarschijnlijk een zoon of kleinzoon van den heer J. H. Dun, die in September 1890 zijn gouden jubelfeest vierde als beambte bij de H. Y. S. M. en zijn weetje wist uit den tijd van diligence en eersten spoortrein. Voor iedereen.

M. WALRE.

Curwood (James). De Zoon van Kazan. Nijgh en van Ditmar, Rotterdam. (201) f 1.90, geb. f 2.40.

Een boek met mooie, fijne beschrijvingen, met liefde en hartstocht ook, doch in deze wildernis zoo weinig gelijkend op het perverse boudoir-gedoe of het kunstmatige geflirt van ongure beschaafden, dat het voor zielsgezonden toch een gezond boek blijft.

A. GIELEN.

Goch-Kaulbach (A. van). Die liefde die overwint.

Een boek in twee deelen, beschrijvend den val van een meisje, door een vlegel in een geheim slecht huis gebracht, en daar later, na zijn schanddaad, overgelaten aan de bedervers van zijn soort. De onderwijzer, die haar liefhad met oprechte liefde, vindt haar dood. Zij had zich gezelfmoord. — Volstrekt af te keuren.

A. G.

Gijzen (Marie). Hooger op. Rotterdam, Brusse.

Stijn Streuvels heb ik er eens op gewezen: dat zijn eerste boeken als kunst veel hooger staan dan zijn later werk.

En ofschoon Streuvels dat zelf niet wil erkennen, heb ik mij toch nooit van die voorkeur los kunnen maken. Door het lezen van andere schrijvers, veelal naturalistische, heeft hij, onbewust, aangeleerd en overgenomen zonder te hebben doorleefd en doorvoeld: zoodat men vaak heele bladzijden kan aanwijzen, waarvan men geneigd is te zeggen, en niet zonder klare redenen te kunnen geven: dat is niet anders dan literatuur!

Dat vermoeden komt nooit op bij het genieten zijner eerste boeken; men bemerkt wel dat de vorm is van eene gewilde eigenheid, maar wat hij had weer te geven, zag hij met zoo benijdenswaardige helderheid en voelde hij zoo zuiver oorspronkelijk, dat zijne visie voor den lezer een openbaring werd.

Van hem heb ik geleerd den paarsen schijn te zien liggen over de omgeploegde landen en tegen de stammen der boomen; en de zon te hooren daveren op de heete witte wegen en de aêmechtige vlakten. Als men vroeger met Streuvels was uitgegaan, hield men rondom zich heel den dag den geur van versch hooi en bloeiende lupinen. Zoo is het niet altijd gebleven, al wil Stijn het niet aannemen.

En Marie Gijsen? Zou zij mij gelooven als ik beweer dat *Brord en Hanne* zuiverder kunst geeft dan *Hooger op*?

Ik beschouw haar als een onzer beste schrijfsters (niet alleen onder de Katholieke) en in fijne uitbeelding van de kleinste gebeurlijkheden, scherpe waarneming van bijna onnaspeurbare bijzonderheden is zij vaak onovertroffen. En juist omdat zij niet door wil en oefening alléén eene schrijfster werd, maar van nature eene kunstenares is, liggen ook in dit boek weer telkens de blijken van haar ongemeen talent. Men behoeft de vijf eerste bladzijden maar te lezen.

Maar toch.... de psyche harer personen is niet doorvoeld en verschillende hebben niet eens eene ziel. Ik geloof natuurlijk wel dat de schrijfster met lust en toewijding aan dit boek heeft gearbeid! Ja, dát is het woord: gearbeid! Men ziet te veel het ingenieurswerk, de becijferingen; onder het borduursel is nog zichtbaar het karton, waarover geborduurd werd; door de opperlaag schemert de grondverf.

Marie Gijsen heeft recht van mij ten minste eenige bewijzen te vragen. En die geef ik:

Vrouw Dievers hooren wij bij elke ontmoeting „'n taske koffie" aanbieden; Janus heeft de gewoonte, en wij worden zonder mankeeren daar iederen keer attent opgemaakt: „dat hij veegde z'n zanderige handen aan z'n broek"; de heer van 't Cederoij, buldert als Kegge z'n gastvrijheid uit en „vat er eene", 'n borrel of glas wijs; Constance „rekt" haar „tja" en „o ja" en „nietwaar, zuster"; de ijdele Finette, zien wij bijna voortdurend vechten met het scapulier, dat als een onrustig geweten onophoudelijk naar voren komt; en het lijkt ons dat deze kleine hebbelijkheidjes er te veel zijn ingebracht met de bedoeling om te typeeren de personen en zich verder ontslagen te achten van de moeite om dieper ons door te laten dringen in hun psyche.

Vooral wat betreft den heer van 't Cederoij en zijn vrouw, is dat jammer. Zij blijven beiden voor ons min of meer een raadsel. Het is alles te stelselmatig, te uiterlijk; naar de diepere roerselen is te weinig gezocht.

Een persoontje alleen, in haar blanke onschuld en landelijken

eenvoud lijkt, niettegenstaande het buitengewoon teer-voelende en dichterlijke van dit arme dagloonerskind, ons eene, die wij begrijpen, omdat haar zieltje zoo argeloos open ligt. En de ontkiemende liefde in dit schuldeloos hartje, zonder dat zij weet wat voor 'n diep gevoel bij haar aan 't groeien is, vind ik buitengewoon scherp en zuiver geteekend.

Maar de jonge seminarist staat in onze schatting als een futlooze; één die zwaar pijnst, maar de eenvoudigste redeneeringen niet ten einde weet uit te spinnen, veel minder in daden om te zetten. Wij behoeven niet te zeggen, dat deze jongeman zoo spoedig mogelijk naar huis moet terugkeeren: voor het priesterschap is hij beslist ongeschikt.

En nu kom ik aan een punt, waarover men van katholieke zijde Marie Gijzen wellicht hard zal vallen, hetgeen ik ten zeerste zou betreuren. Zij heeft zich vergist, en de vergissing dient te worden aangetoond. Het is goed: rustig de fout te onderstreepen, doch men make er niet meer van dan een fout.

Ik bedoel de opvatting van Marie Gijsen van de priesterlijke roeping.

De jonge Boschveld is verliefd geworden op het dienstmeisje; het is wat vlug in zijn werk gegaan misschien, maar het is mogelijk.

Maar hoe kan hij nu een belofte doen aan zijne moeder, dat hij door zal studeeren? En hoe kon zij zoo iets vragen?

„Z'n vroegste, jongste illusieën daaromtrent had ie gekoesterd en in verheerlijking gedroomd, toen nog geen liefde z'n wezen beroerd had. Hij moest zich houden aan 't levensplan van z'n prille jeugd, dat nu geheiligd was door zijne gewijde belofte aan haar (zijn moeder). Hij moest leeren zich zelven niet te tellen, waar het 't belang van anderen gold. O God, wellicht was deze harde, pijnlijke proef van hem gevergd?... Hij moest hier weg, zoo gauw mogelijk, dat voelde hij. Zich wegrukken van haar, zich storten in die omgeving dáár, zich begraven in de studie, dat moest, moest z'n voorschrift wel zijn.

„Met 'n vlijmende pijn en bezwaard hart, voelde hij ineens ook nog 't verschrikkelijke, dat zij, Liesje, dupe werd, dat zij, ach God! zij ook 't offer was, ook om de tekortkomingen... van z'n vader... te vereffenen. Hij dorst 't bijna zoo blootweg niet aanzien, zich niet te bekennen, maar hij voelde het met 'n oneindig verdriet".

Neen, beste Frans, dat is allemaal onzin, wat je daar praat met je zelf. Spreek er eens met een rijp en verstandig mensch over en die zal je gauw den rechten weg wijzen.

Dat Liesje roept in haar vertwijfeling:

„Ik goa na 't klôster... joa, joa, doar kunne ze oe 't kwoaiste nie doen!" En dat de zeer eenvoudige moeder antwoordt: „Joa, joa... da woar de kwoaiste weeg nie!", kunnen wij nog eenigszins begrijpen, maar Lieske zal dien „weeg" niet gaan. Zoo dom zijn ze in de kloosters ook niet.

Ik kan Marie Gijsen op 'n briefje geven, dat Frans niet zal worden toegelaten; z'n overheden zullen daar wel 'n stokje voor steken. Maar ik hoop, dat de schrijfster hem niet aan zijn lot overlaat. Als hij eens ging studeeren voor advokaat en dokter, zijn liefde op de proef werd gesteld door de verlokking eener grootstad, of door zijn schitterende toekomst... om eindelijk als overwinnaar gelukkig te zijn met Liesje, die onderwijl ook wat minder kinderlijk zal zijn geworden!

Waarom niet! Voor de wereld misschien een mésaillance, maar dat zijn groote woorden!

Voor het mooie talent van Marie Gijsen zou dat wellicht een dankbaar onderwerp zijn, en de tegenwoordige onjuistheid van dezen roman zou door zulk een vervolg geheel worden opgehelderd.

A. GIELEN

Jaarsma (D. Th.). Bekentenissen van een Bruidegom.

Daar is al heel wat geschreven en gewreven over dit boek. Maar op één punt zullen allen het wel eens zijn: het is 't boek van een hysterischen wellusteling, of de bruidegom dan Jaarsma zelf is of naar een anderen naam luistert. Want wie zoo iets kan uitdenken, als deze schrijver, moet toch al eenigszins aangetast zijn.

Een akelig boek van sanatoriummenschen, zenuwlijders, ziek organisme, abnormale uitingen der geslachtsdrift. Voor niemand.

R. W.

Has (Nelly). Clara van Arkel. Kirchner, Amsterdam. (310).

Nu, mooi is het niet, wel heel protestantsch vroom, want het psalmenzingen is niet van de lucht.

Het verhaal is onschuldig. Mooi Klaartje heeft verschillende pretendenten afgewezen, na eerst wat kennis te hebben gemaakt. En zij had gelijk: zonder liefde wilde zij niet trouwen. Zij kreeg nu den naam van flirt en vlindertje (ook al door toedoen van een hatelijk nichtje), maar in werkelijkheid was zij het niet.

Doch de naam had zij, en dat maakte dat de jongeluí zich op een afsfand hielden en Clara zich verwaarloosd zag. De ware Jacob echter drong dieper door, ontdekte en erkende de waarheid, en alles kwam op zijn pootjes te recht.

M. WALRE.

London (Jack) De Kruistocht van „De Meteoor". Bruna, Utrecht.

Heel iets anders dan de bekende boeken van dezen schrijver: „Als de natuur roept" en „Pitah de Wolfshond". Hier geeft hij ons een jongensboek, frisch, avontuurlijk en levendig, en waarin volwassenen ook nog wel genoegen kunnen vinden om de stoute zeilkunsten, die de schrijver in storm en noodweer zijn wilde roovers laat uitvoeren.

WILLEM MERKELBEEK

London (Jacq.). Onder de Goudgravers. Bruna, Utrecht. (253)

Een leven van ontbering en avonturen op gezellige wijze verteld. Wij vernemen eerst hoe een mijnheer van het goede leventje, die ten slotte zich heeft laten inpalmen om voor een dagblad „muziek en kunstkritiek te schrijven", hetgeen natuurlijk iedereen kan; ten einde raad, en om het suffe, geestdoodende schrijfmachine-leven te ontvluchten, er van door gaat naar de wildernis. Hij wordt sterk, handig en mager, neemt deel aan dolle jachten naar goudvelden, vindt een systeem uit aan de speeltafel, dat geen systeem blijkt te zijn, wordt bijna opgehangen, wint een wedstrijd en daarbij een lief meisje. Goed en aardig geschreven, kan dit boek toch ook weer niet in de schaduw staan van „Pitah de Wolfshond" en „Als de natuur roept". Het lijkt of dit jeugdwerk is, en slechts studiemateriaal voor zijn meesterwerken. Men leest het echter met genoegen en 't is een boek voor iedereen. WILLEM MERKELBEEK

Middendorp (Herman) Het veege Lijf.

Wij hebben het al gezegd, de beide boeken van Middendorp: „De Klop van het Bloed" en „Het veege Lijf" vonden nu juist geen gunstige pers. Laten wij er bijvoegen: gelukkig!

Wat het laatste verhaal betreft, geven wij a governo een kijkje op den inhoud:

Een zinnelijk en mooi dochtertje van een fabrieksbaas wordt begeerd door: 1. een fabrieksjongen, 2. den patroon, bij wien zij type-werk verricht, 3. een student, die aan theosephie doet en op wien de zuster van het meisje ook al verliefd is, 4. den zoon van den patroon. Deze wordt gedood door nummer een.

Een onverkwikkelijk en brutaal realistisch boek.

M. WALRE.

Moerkerken (P. H. van). André Campo's Witte Rozen.

Panta heeft de witte rozen al geroken, toen ze in „De Gids" begonnen op te bloeien, en „vond ze weinig geurig en weinig blank".

De held Waling heeft zich al vijfmaal laten scheiden en gaat nu voor de zesde maal een huwelijk aan. Wat hij verlangde van haar, die zijn vrouw zou worden, kan ik hier fatsoenshalve niet vertellen. Het is genoeg te verklaren: dat heer Waling daardoor blijk gaf een innig vies kereltje te zijn. Onbruikbaar.

M. WALRE.

Neustadt (Arthur) Mr. Fips in St. Moritz. Amsterd., Algemeene Uitgeversmaatschappij.

„Ad Usum Mundi" heeft men gemaakt van de eerste letters A. U. M. der Maatschappij, en ik vermoedde, dat zij er zich op zou toeleggen alleen wereldberoemde boeken te vertalen. In dit

geval is het dan mislukt, want Mr. Fips enz. (een satire op het leven in het Engadin) is een al te gemaakt geestig boek en de aardigheden zijn van het soort onzer hollandsche revue-schrijvers.

Fips is een rijkgeworden zoon van een portier ergens in New-York, die een clownachtigen indruk maakt, en zich overal allermalst aanstelt. De schrijver heeft wat erg overdreven en de figuur van zijn held is onmogelijk.

Fips houdt van Italië, omdat de *ventilatie* er zoo prachtig is (hij bedoelde vegetatie), en als men hem verwijt, dat hij een dame in zijn domheid heeft gecompromitteerd, roept hij verontwaardigd uit, dat hij haar niet heeft *gecomprimeerd*. Nu ja! — Als hij de zon ziet ondergaan achter de bergen, bewondert hij: „net een advertentie van Suchard" enz.

Er komen ook wel eens aardige brokjes in dit boek voor, maar over 't geheel is het toch flauw.

Erger evenwel, en daarom niet geschikt voor jonge menschjes, dat er zoo dikwijls vreemde zinspelingen en dubbelzinnigheden in voorkomen. A. GIELEN

Rosenkranz. De Markies van Carabas.

Het ding is vertaald uit het Deensch. Men noemt het een „vroolijk" verhaal, maar het is dan een vroolijkheid van vrij ordinaire soort, die het opwekt: eene van vette Maandaghouders of aangeschoten vlaktejongens.

Het grappige (en men kan daaruit zien hoe wrang het is) schijnt wel te culmineeren in het feit, dat de eene vriend voor zijn berooiden boezemvriend groote rijkdommen opduikt en een vrouw. Op den dag van dit huwelijk wordt de trouwe vriend, die om haar eer te redden (?) gehuwd is met de vriendin van zijn boezemvriend, gezegend met de verschijning van een welgeschapen zoon.

Wel ja, 't is geestig, geestig als een bruiloft in hemdsmouwen en met harmonica. L. v. A.

VARIA

De Hertog van Norfolk.[1] Waarschijnlijk een voorlooper van de grootere biographie, die moeilijk uit kan blijven na den dood van den Earl Marshal van Engeland, heeft een bevriende hand in een twaalftal korte, karakteristieke schetsen het volle leven geteekend van den man, die zoo lang als leider erkend werd door het katholieke Engeland en wiens politieke en administratieve loopbaan den hoogen titel, dien hij voerde, nieuwen luister bijzette. Een inleidend hoofdstuk van de hand van Charles Comte de

[1]) A Duke of Norfolk Note Book (128) Burns en Oater, Londen.

Montelambert prijst den vader van den overledene als den edelsten, nederigsten en godsdienstigsten man van zijn tijd, die zijn hooge positie en grooten rijkdom onverdeeld wijdde aan den dienst van God en de armen van Christus. De zoon was den vader waardig.

Het huis Howard gaat terug tot den tijd van Willem den Veroveraar; de adellijke titel Duke of Norfolk dagteekent van 1483. Henry Howard, Earl of Surrey, Engelands eerste sonnettendichter, viel als slachtoffer van den ijverzucht van Hendrik VIII, zijn zoon werd onthoofd onder koningin Elisabeth als aanhanger van Maria Stuart, terwijl diens zoon Philip Howard, Earl of Arundel als martelaar zijn leven liet voor het geloof. Ondanks alle vervolging is het huis Howard trouw gebleven aan het geloof der vaderen. Henry Fitzalan Howard, de vijftiende drager van den hertogstitel zou de glorievolle traditie ongerept bewaren. Geboren in 1860 genoot hij zijn eerste opleiding bij de paters Oratorianen; het waren voornamelijk de bemoeiingen van den lateren Duke of Norfolk, die de moeilijkheden weg zouden nemen, die de verheffing van John Henry Newman tot het kardinalaat in den weg stonden.

Eenvoudig, wars van uiterlijken praal is zijn verdienstvol leven heengegaan in daden, groot voor zijn land en zijn kerk. Als Earl Marshal rustte op hem de taak de noodige schikkingen te treffen voor de plechtigheden van de begrafenis van koningin Victoria, de troonsbestijging, dood van Eduard VII en de kroning van George V. Sheffield richtte in 1897 ter zijner eer een gedenkteeken op voor de diensten als Mayor aan de stad bewezen; onder het derde ministerie van Lord Salisbury vervulde hij den post van Post-Master General en toen Engeland uittrok naar Zuid-Afrika om de Boeren te bevechten, bood hij zijn degen aan ten dienste van het vaderland, en trok uit ten strijde na eerst de H. Communie te hebben ontvangen in de huiskapel van den aartsbisschop van Westminster en zijn zwaard te hebben doen zegenen volgens kerkelijk ritueel.

Het is echter vooral als katholiek dat zijn naam in zegening zal blijven bij zijn geloofsgenooten. Als lid van het Hoogerhuis was hij het, die den grooten stoot gaf tot wijziging van den Engelschen kroningseed met zijn hatelijke toespelingen op roomsche „afgodische" praktijken. Schatten gelds heeft hij besteed aan werken van liefdadigheid; in Norwich bouwde hij een kathedraal, te Arundel een kerk ter eere van St. Philip Neri, en de sommen weggeschonken voor den bouw van de Westminster Cathedral en talrijke andere Godshuizen hebben door heel het land monumenten opgericht van zijn offervaardige, kwistige weldadigheid. Toen in 1887 koningin Victoria een afgezant zocht om haar gelukwenschen aan den jubileerenden paus Leo XIII aan te bieden, was de Duke of Norfolk de aangewezen persoon, die gretig van de gelegenheid gebruik maakte om met het officieele huldebetoon zijn persoonlijke, kinderlijke aanhankelijkheid aan den Stedehouder van Christus te betuigen.

Zijn hoogstaand, edel karakter kan moeilijk beter geïllustreerd worden dan door zijn gedrag ten opzichte van den zoon, geboren uit zijn eerste huwelijk en begraven op drie en twintigjarigen leeftijd volgens het ritueel van kleine kinderen. Vijf en twintig maal ondernam de vader de reis naar Lourdes om door tusschenkomst der H. Maagd genezing voor den idioten stamhouder af te smeeken. God had het anders beschikt en de vader berustte er in met christelijke gelatenheid. „Mijn jongen heeft toch meer glorie aan God gegeven, dan één van ons. Tot hoeveel missen, novene's en pelgrimstochten is hij niet de aanleiding geweest". Uit een tweede huwelijk werden hem vier kinderen geboren, drie dochters en een zoon, de nu tienjarige drager van den hertogelijken titel.

Henry Fitzalan Howard stierf op het feest van O. L. Vrouw van Lourdes.

Pater Bernard Vaughan S. J., wiens menologium over den gestorven hertog aan het boekje is toegevoegd, geeft in de volgende bewoordingen zijn uitdrukken weer: „De hertog was meer dan een groot Engelschman, hij was boven alles een zoon der kerk. Geen strijdbare natuur, maar katholiek avant-tout; een man, die alleen op katholieken bodem kon leven. Zijn vaderlandsliefde was de bloesem en vrucht van katholieke beschaving. Hij maakte altijd op mij den indruk van iemand die in deze wereld keek van uit die andere, en niet omgekeerd. Hij was vol van het bovennatuurlijke, er mede doortrokken als een spons in 't water. Het bovennatuurlijke was voor hem natuurlijk; zijn opvattingen waren nooit verre van Gods inzichten, en wat God wenschte, was hem gebod. Als slaaf van zijn plicht, bracht hij zonder ophouden offers op het altaar, totdat hij zelf het slachtoffer werd. Van nature geneigd den gemakkelijksten weg te kiezen, gaf hij nooit daaraan toe, maar reed de hindernissen te gemoet door zijn plichtsgevoel opgericht, sprong er over heen en kwam veilig terecht aan de andere zijde. Gebed was de ziel en stuwkracht van geheel zijn leven. Een arm meisje schreef: „Dikwijls knielde ik in de kerk neer naast den hertog in gebed verzonken; ik heb hem nooit om een shilling gevraagd, ofschoon ik het goed gebruiken kon. Het gezicht van hem voor het H. Sacrament was mij nuttiger, dan wanneer hij zijn beurs in mijn boezelaar zou hebben leeggeschud". Waarom zou ik voor hem de droeve *De Profundis* bidden, nu ik het blijde *Magnificat* met hem kan zingen!"

Kort als deze aanteekeningen zijn, laat de lezing van dit *Duke of Norfolk Note Book* een weldadigen indruk achter, die verlangend doet uitzien naar een meer uitgebreide levensbeschrijving. Ze zijn zoo zeldzaam, die rijkdom aan ware praktische geloofsbetrachting weten te paren, dat een leven als dat van Henry Howard een ongezochte apologie wordt voor roomsche kracht, roomschen rijkdom en roomsche blijheid.

AMSTERDAM L. P. P. FRANKE S. J.

Over Holland. Demetrius C. Boulger heeft in 1913 een boek uitgegeven: *Holland of the Dutch.* Of die man ook zijn oogen den kost heeft gegeven en zijn ooren!!

Dr. Schaepman is een van de voornaamste medewerkers van *Tijd* en *Centrum* (in 1913?) „Vondel kon zich niet vrijmaken van het mysterisme en obscurantisme van zijn tijd, maar zijn werken bevatten menige fijne bladzijde"; „Voor twee zijner meest gelezen verhalen (van N. Beets) koos hij als typische families „The Statogs and the Kegges", maar zijn meesterwerk is wellicht de „Camera Obscura", aan Engelsche lezers even goed bekend als bij het Nederlandsche publiek" (dat blijkt wel!).

En daar de tekst van het Wilhelmuslied weinig bekend is, zal de schrijver hem even aanhalen:

Wilhelmus von Nassau bin ich von Deutschem blut,
Den Vaterland getrewe bleib ich biss in den Tod.
Ein Prinze von Orangen bleib ich ganz unversehrt,
Den Konig aus Spannien hab ich abzeit geehrt.

In Gottes forcht zu leben hab ich allzeit betracht,
Darumb ich bin vertrieben umb lande und leut gebracht,
Aber Gott sol mich regieren als ein gut instrument,
Dass ich mag wider kehren zu meinem regiment.

Zoo heeft hij 't waarschijnlijk hooren zingen!! („het eenigste lied dat wel eens in 't openbaar wordt aangeheven").

Het tooneel bestaat zoo goed als niet. In de groote steden stelt men zich gewoonlijk tevreden met de opvoeringen van een Franschen of Duitschen rondtrekkenden troep!

Taalvereenvoudiging. Sommigen houden zich in Frankrijk bezig met pogingen, om de schrijftaal te vereenvoudigen, maar men slaagt daarin slechts langzaam. Het is de veelgelezen en gezaghebbende *Revue des Deux Mondes,* die hierbij ijverig vooraan gaat. Zij heeft altijd haar eigen schrijfwijze er op nagehouden; bijvoorbeeld, wij lezen er geregeld woorden als *enfans, combattans, monumens, contens,* — alle dus met weglating van de letter *t.*

De beweging wordt wel gesteund. Zoo door het lid van het „Institut de France", den taalgeleerde Antoine Thomas, die telkens de stem verheft om te geraken tot een verjonging der verouderde Fransche schrijfwijze. De tijden wijzigen zich; daarmee mag ook de schrijftaal zich wijzigen, vooral wanneer men op een practische vereenvoudiging uit is.

Doch het is van overheidswege, dat men het officieel karakter moet verleenen aan elken nieuwen taalvorm. En nu schijnt het, dat in regeeringskringen men niet erg warm gestemd is voor deze pogingen, om de bestaande Fransche orthographie ingrijpend te wijzigen. Men wil er den afloop van den oorlog eerst afwachten.

Er zal dan zooveel veranderd zijn, dat de taalvereenvoudiging er straks ook wel bij betrokken kan worden.

Gustaaf Verriest, een broeder van den bekenden conferencier Hugo Verriest, is dezer dagen overleden; hij was drie jaren jonger dan Hugo; werd geboren in 1843. Op het College te Roesselaere kwam hij onder den invloed van Guido Gezelle. Hij wijdde zich echter niet aan de Letteren, doch oefende later korten tijd de geneeskundige praktijk uit en werd spoedig geroepen tot het professoraat in de interne pathologie aan de Hoogeschool te Leuven. Hij was een man van groote wetenschap en eredutie, een uitnemend docent en boeiend spreker.

Naast zijn wetenschappelijken arbeid, heeft hij zich ook naam gemaakt door voordrachten en geschriften van æsthetischen aard. Bekend is zijne brochure (verschenen bij Dishoeck) „Over de grondslagen van het rhytmische woord".

Geteekenden. Sommige schrijvers hebben de gewoonte hun personen een kenteeken te geven: in eene gewoonte, eene hebbelijkheid, een spraak- of lichaamsgebrek, waarop zij voortdurend de aandacht vestigen van den lezer. Schijnbaar is dat typeeren, maar omdat zij zich bepalen tot het aanwijzen van louter uiterlijkheden, is het een typeeren, waardoor ons de personen werkelijk niet nader worden gebracht.

Ook Zola (die werkelijk geen groot schrijver was, en slechts hier en daar in zijn epische beschrijvingen iets zeer goeds, literair ten minste, leverde) maakte zich schuldig aan deze fout. De bekende kritikus Jules Lemaître wijst daarop (Les Contemporains 1re Série, blz. 259): „Oom Bachelard heeft zijn rooden neus, Duveyrier zijn bloedvinnen, Mme Josserand haar zware buste, Auguste Vabre zien wij altijd met vertrokken linkeroog vanwege de hoofdpijn enz." En Lemaître zegt zeer juist: „M. Zola use et abuse du procédé des „signes particuliers".

Het Vuur is de vertaling van *Le Feu* de Barbusse in ons vorig nummer uitvoerig besproken. Ofschoon wij de vele banaliteiten en platheden in dit boek niet kunnen goedkeuren, meenen wij toch ook eene lichtzijde te mogen aanwijzen. Barbusse stelt den oorlog voor in al zijn naarheid, zijn bruutheid, zijn vernietiging van het nobele in den mensch. En dat valt te prijzen. Hoe meer men den oorlog bestrijdt en de lofredenaars overstemt, des te verdienstelijker maakt men zich voor de menschheid.

Openbare Bibliotheken. Dr. v. D. Hake schrijft in *Stemmen des Tijds* over: „de taak van de openbare bibloteek in onze tijd". Openbare bibliotheek noemt hij die inrichting, waarvoor op een ongelukkig oogenblik in Nederland de benaming openbare leeszaal in zwang is gekomen en helaas wel blijven zal. Wij nemen dit stuk over:

„De openbare bibliotheek van onze tijd is noch een welvoorzien leeskabinet, waartoe echter alleen een vaste kontributie toegang geeft, noch een volksbibliotheek. Hier moet ik opponeren — en ik kan 't niet met genoeg nadruk doen, omdat ik bijkans iedere dag nog op die misvatting stuit — tegen de opvatting, die de openbare bibliotheek wèl identificeert met een „volks"-bibliotheek, dus met een inrichting, die niet bedoeld is voor beschaafde en ontwikkelde lezers, die er dan ook eigenlik niet komen mogen en er geen gebruik van moeten maken, zooals iemand met een behoorlik inkomen niet van de distributie van schoenen moet willen profiteren.

Wie nu zo denkt, heeft van 't wezen van een openbare bibliotheek geen begrip. Want de openbare bibliotheek is in de ruimste zin voor a l l e lezers, voor h e e l de burgerij. Zij heeft onder haar lezers de dokter en de smid, de ingenieur en de kelner, de leider van het grootbedrijf en de politieagent, de student en de bootwerker. Voor de studiemensen in akademiese zin is zij de brug naar de universiteitsbibliotheek; zij vraagt de boeken voor de doctorandi, die aan hun dissertatie werken, in de speciale studiebibliotheek aan. Zij zoekt materiaal voor de directeur van een groote handelsinrichting, voor de architekt, de journalist. Tot haar wendt zich die wat weten wil omtrent een nieuwe wet of verordening, maar ook aangaande een wet van voor honderd jaar, of een handelsovereenkomst tussen Duitsland en Rusland, of het cijfer van invoer van Chilisalpeter in Denemarken gedurende de laatste vijf jaar, of het aantal personen in Nederland, die een inkomen van meer dan f 5000 hebben, enz.

De meest verschillende, de meest zonderlinge en ook de meest eenvoudige vragen worden door de openbare bibliotheek opgelost. Zij geeft aan de huismoeder het oorlogs-kookboek, aan de handelsman de oorlogs-uitvoerbepalingen, zij geeft aan de medicus kongresverslagen, aan de rechter de laatste rechterlike beslissingen; de ingenieur vindt er zijn vaktijdschriften, maar een kleermaker ook de zijne. De student in moderne talen betrekt door middel van de bibliotheek zijn studieboeken, en zoo doen ook de leerlingen van de ambachtsschool. De leraren, halen hun vakboeken voor voorstudie, de leerlingen de behandelde werken voor eigen na-studie. Degenen, die komen voor wat we maar noemen zullen „algemeene ontwikkeling", vinden in ruime mate en overvloedig het beste op elk gebied. Een grote hoeveelheid literaire en kunsttijdschriften geven een beeld van de schone kunsten in binnen- en buitenland. Zo gaat de openbare bibliotheek ver uit boven de oude volksbibliotheek en ver ook boven de standsbibliotheek, die geen „stand" meer kan houden.

De openbare bibliotheek houdt dus met alle soorten van lezers rekening en heeft tot taak voor die lezers alle soorten van boeken te hebben, van makkelike, populaire lektuur tot zware en ingewikkelde verhandelingen, van eenvoudige romans tot de moeilike

scheppingen van groote denkers. Alleen één soort boeken mist de moderne openbare bibliotheek, moet zij missen: de minderwaardige, zoowel op het terrein der studie- als op dat der uitspanningslektuur. Hier mag aan de censuur niets ontglippen. Lijkt zij dus in geen enkel opzicht op de oude volksbibliotheken en vertoont zij veel meer trekken van overeenkomst met de oude leesmusea der beter gesitueerden, de vergelijking ook met deze gaat toch niet geheel op, mag niet opgaan, omdat de leden der leesmusea, souverein in eigen inrichting, de aanschaffing kunnen verlangen van een veelbesproken, piquant, of wat ook, snufje op belletristies of ander gebied, zelfs tegen de uitdrukkelike wens van de bibliothekaris in. Aan de smaak van 't ogenblik offert zij niet, toevallige en ongemotiveerde populariteit laat haar onbewogen".

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij verzoeken onze lezers eens hun oordeel te zeggen over den roman *Stephana Schwertner* van Handel-Mazzetti, wat betreft hare *katholieke opvattingen*. Men hoort er, door alleszins bevoegden zelfs, zoo héél verschillend over spreken, dat wij zeer gaarne eens de gedachten van onze lezers vernemen. Het ligt voor de hand, dat wij liefst een goed gemotiveerd oordeel ontvangen, en men de reden aangeeft, waarom men iets vreemd of overdreven of onjuist vindt van katholiek standpunt. Het ligt voor de hand, daf wij ons niet in staat achten, uit te maken welk oordeel het beste is en derhalve, gelijk wij anders deden, ook ditmaal geen prijs kunnen uitloven voor 't meest afdoende antwoord. Wij hopen, dat dit geen invloed zal hebben op de belangstelling.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Mevr. J. K. B. te H. Een Tijdschrift waarin al heel vroeg de mode wordt voorspeld van een komend seizoen? Ik geloof dat ongeveer al dat soort Tijdschriften als Femina (niet aan te raden), de Elegante, Modeblad enz. zich met min of meer succes aan deze voorspellingen wagen. Bovendien, kunt u zelve die voorspellingen wel doen: De komende mode is altijd het tegenovergestelde van de voorgaande. Gisteren lage hoeden met breeden rand, thans hooge (als bloempotten) zónder rand; heden lange rokken, nauw als een paraplufoudraal, morgen korte en wijde „en cloche"; vandaag geen kraag, morgen opstaande Spaansche vlerken enz. De reden ligt voor de hand. Het belang der modemakers is: zooveel mogelijk behoeften te scheppen, om steeds te blijven verkoopen, en vooral te zorgen dat de nieuwe gansch afwijkend is van de oude dracht, zoodat ieder, die haar niet volgt, dadelijk in het oog loopt. Daar is bijna niemand tegen bestand. Het zal nog lang duren voor de vrouw zoo onafhankelijk is, dat zij zich durft kleeden met hetgeen haar past en goed staat, volgens haar smaak en gezond begrip. Voor den man is het geval hopeloos; door elk kleermakers-ideaal wordt hij steeds vreeselijker mismaakt, en in ieder plechtgewaad is hij gedoemd op een kelner te lijken.

J. R. te W. *Le Feu* van Barbusse, dat besproken werd in het voorgaand nummer is nu ook vertaald in het Nederlandsch: *Het Vuur.* Volwassenen kunnen het wel lezen; de lectuur is niet verheffend; maar juist daarom is 't misschien een boek, dat nog iets goeds kan uitrichten. Van 't gebral van heldendood en van heröencultuur is weinig te bespeuren; integendeel! Het oorlogsleven is zoo ellendig, zoo plat mogelijk en de strijd een periode van opgewondenheid. Het boek zal in elk geval bijdragen om den walg voor de Europeesche menschenslachterij nog te vergrooten, en het kunstmatig opgedirkte oorlogsbeeld van zijn laatste pluimen te berooven. Dat is een groote verdienste.

W. V. te R. Uit uwe beschrijving kan het mij niet duidelijk worden welk werk van Berlage u bedoelt. Hier hebt u de titels, u kunt desnoods de boeken op zicht vragen: *Over Stijl in Bouw- en Meubelkunst* (f 3.25). — *Studies over Bouwkunst, Stijl en Samenleving* (f 3.90). — *Beschouwingen over Bouwkunst* (f 3.90). In een van deze drie moet het wel te vinden zijn wat u zoekt.

R. H. W. te A. Ja, die man is autodidakt; dat wil zeggen: wat hij weet, heeft hij door eigen hulp en steunend op eigen krachten zich verworven. Dat is flink; jammer alleen dat hij zoo weinig weet en dikwijls zoo verkeerd. Zoover mij bekend is, bezit hij een onderwijzersdiploma, kwajongensmanieren en een epische ijdelheid. Hij is nu al jaar en dag bezig de noodzakelijkheid te bepleiten van 'n bijzondere leerstoel in ik-weet-niet-wat; maar in elk geval iets, waarvan hij alleen verstand moet hebben. Lach met zulke menschen en noem ze verder nooit. 't Is waarachtig de moeite niet waard!

W. D. te R. De afsluiting van Zola's Rougon-Macquart-serie is le Docteur Pascal. In dat boek komt ook voor in teekening de Arbre génèalogique des Rougon Macquart. Natuurlijk staat dit boek op den Index, en wij geven u deze inlichting in zooverre ze u bij uw studie kan helpen. De stamboom is wat ingewikkeld, anders liet ik hem voor u uitteekenen.

R. v. d. Schr. te D. De Nieuwe Kieswet verscheen (2de druk) bij Noordhoff, Groningen. Prijs f 0.35.

M. V. te B. Met belangstelling, ofschoon zonder iets ervan te begrijpen, dat vervolgartikel gelezen. Het is denkbaar, dat indien wij het eerste stukje nog voor den geest hadden, dit vervolg minder duister zou zijn. Maar zulke onbelangrijke krantenknipsels bewaart men niet lang. Het is natuurlijk goed mogelijk, dat half Nederland dezen schrijver om advies heeft gevraagd, over eene zaak, waarvan hij niets weet. Daar gebeuren zooveel gekke dingen! Het is echter veel waarschijnlijker, dat hij het zich maar inbeeldt. Er zal echter wel niemand in ons land worden gevonden, die aan zijne „eröterungen" een touw kan vastknoopen, en uw eigen opstel is derhalve niet overbodig. Integendeel! Maar tot onzen spijt moeten wij u mededeelen, dat wij er geen plaats voor hebben, omdat de heele kwestie ons van te weinig belang lijkt.

ZOU HET ZOO IN ZIJN WERK GAAN?

„De verhouding tusschen stof en idee, fabel en gedachte, werkelijkheid en visie is uitgangspunt en eind-mysterie der kunst. Het oogenblik, waarop de idee de stof doordringt, de fabel de gedachte in zich opneemt, de werkelijkheid in de visie opnieuw wordt geschapen, is het ontstaansmoment van het kunstwerk, de conceptie van nieuw leven, even onnaspeurlijk in zijn geheimste wezen als elke levensconceptie in de wereld der bezielde stof. Maar ook hier tracht de wetenschap telkens weer den sluier te lichten, die het Isis-beeld aan profane blikken onttrekt, hetzij door zelf een analyse te stellen, hetzij door eigen waarnemingen van dichters als gegevens te aanvaarden", aldus schrijft Professor J. H. Scholte in het jongste nummer van „Onze Eeuw".

Otto Ludwig, de bekende Duitsche dichter, is een dergenen, die het wordingsproces hebben bespied bij zich zelven. Hij vertelt, dat er bij hem altijd een stemming vooraf gaat, hetgeen natuurlijk voor de hand ligt; maar bij hem zijn bijzonderheden daarmede verbonden, welke de meeste kunstenaars bij zich zelven wel niet zullen ontdekken. Bij Ludwig gaat eene stemming vooraf, eene muzikale, die zich oplost in een kleurgewaarwording. Als had hij vóór zich een kopergravure op papier van die bepaalde kleur, ziet hij dan figuren, een of meer, in een bepaalde houding, een beweging, een stand. Hij kan deze visie ook vergelijken met het zien van een marmeren beeld of groep, waarop het zonlicht valt, getemperd door een gordijn, dat juist die kleur heeft.

Van de fabel, den novellistischen inhoud, weet hij nog niets. Uitgaande van de eerste situatie, die hij zag, komen telkens weer nieuwe figuren, plastiek in vorm, houding en gebaar. En ten laatste staat het heele stuk hem voor den geest als gebarenspel.

Zoolang de stemming aanhoudt kan hij nu opschrijven, de gebaren zijner figuren in woorden vertolken. Zoo krijgt hij den dialoog in het ruwe, die later moet worden aangevuld en bewerkt. Maar eerst komt het kritische werk: „ik zoek bewust de idee, die onbewust de scheppende kracht en de innerlijke samenwerking van al die verschijnselen was".

Hij tracht dan alles te ordenen en bouwt een plan, waarin alles is berekend en doordacht, in details als in 't geheel. Maar het stuk moet den indruk maken: uitsluitend voortbrengsel te zijn van

het instinct, en de schepper moet derhalve niet zichtbaar zijn achter zijn schepselen, zijne gedachten niet worden herkend in de hunne, en zijne wijze van spreken niet onbewust worden opgedrongen aan de personen van zijn stuk.

Men kan, zooals hier door Ludwig wordt geschetst, het wordingsproces zich voorstellen van een roman, een tooneelstuk, een verhalend gedicht. Nog duidelijker wordt die mogelijkheid, als men alleen aandacht schenkt aan de hoofdmomenten, gelijk Scholte die aangeeft.

1. Een niet actief-bewuste conceptie, waarbij zich het object aan het subject opdringt.

2. Het verstandelijk verwerken van de zuiver in de gevoelssfeer van oog en oor liggende visie, de inwerking derhalve van het subject op het object.

3. De compositie van het kunstwerk, waarbij de dichter subjectieve en objectieve gedachtenreeksen uiteen houdt en doorelkaar vlecht.

De professor voegt er aan toe: „ook door deze afscheiding van een compositie-stadium en een criticeerend stadium van de oerconceptie, wordt het ontstaansmysterie in het kunstwerk niet onthuld, niet eens van alle kanten benaderd. Wat aan het conceptie-oogenblik voorafgaat bijvoorbeeld, vernemen wij niet. Het zou van belang zijn te weten, of het vruchtbare oogenblik zich bij momenten van meer zintuigelijk zieleleven of bij een intensieve gedachtenconcentratie pleegde aan te sluiten".

Beide gevallen zullen wel voorkomen. En ik vermoed dat heel dikwijls de eenvoudige waarneming eener gebeurtenis aanleiding wordt tot intensieve gedachtenconcentratie en daarna eerst het oogenblik der visie komt.

Van een onzer meest bekende romanschrijfsters weet ik zeker, dat het bij haar dikwijls zoo in zijn werk gaat:

„Ik ben in een concertzaal en eensklaps wordt de zangeres doodsbleek en valt in onmacht. Het meest voor de hand ligt de gevolgtrekking, dat zij plotseling ongesteld is geworden, gelijk dat iedereen en op elk oogenblik kan overkomen. Maar juist die eenvoudige verklaring dringt zich niet aan mij op. Waarom niet? Misschien omdat ik veel heb gelezen en ergens verborgen in een hoekje van mijn geheugen een oude herinnering bewaard wordt. In elk geval: ik dacht onmiddellijk dat de oorzaak zou zijn een persoon onder de toehoorders, wiens onverwachte tegenwoordig-

heid zoo'n geweldigen indruk had gemaakt op de prima donna. In welke betrekking stond die persoon tot haar, welken invloed had hij op haar leven? Het antwoord wordt niet gezocht uit de honderden mogelijkheden welke bestaan, maar dadelijk denk ik aan iets wat een mijner vroegere vriendinnen overkwam. Zoo ontwikkelt zich uit die eene kleine gebeurtenis een geheel aaneengesloten verhaal, en alvorens het program is afgewerkt, waarvan ik verder zoo goed als niets meer heb gehoord, is de roman, wat den inhoud betreft, kant en klaar in mijn hoofd. Een schema maak ik ternauwernood; alleen in zoover het noodig is om de personen uit elkaar te houden. Nog eenige weken blijf ik rondloopen met mijne geschiedenis en aldus ontwikkelt zij zich meer en meer in bijzonderheden, waartoe dikwijls de eenvoudigste gebeurtenissen uit mijn dagelijksch leven kunnen bijdragen. Dan begin ik te schrijven en binnen een paar weken is mijne kopie gereed voor den drukker".

Van een ander, minder bekend auteur, vernam ik: dat het lezen van een verhaal, ook al maakte het weinig indruk op hem, de aanleiding werd tot een nieuw verhaal, waarin van het eerste totaal niets overbleef. Die verandering, of liever die volledige substitutie had geleidelijk plaats. De afloop van den roman werd gewijzigd en langzamerhand, als een gevolg van die ééne verandering ook het karakter der personen en ten slotte het geheele verloop der geschiedenis.

Van meer dan één dichter weten wij dat een paar versregels, neergeschreven in een spontane opwelling of een voorbijgaande stemming, het embryo waren van een groot gedicht, dat soms jaren later eerst volgroeid was.

In een ander tijdschrift heb ik eens uitvoerig meegedeeld hoe het bekende gedicht „The Raven" van Edgar Poe is ontstaan, en in verband met ons onderwerp, zal het voor den lezer van dit artikel wel niet ondienstig zijn daarover eenige mededeelingen te doen. Daarover heeft deze eigenaardige dichter ook heel eigenaardige mededeelingen gedaan in zijne „Philosophy of composition".

„Ik heb dikwijls gedacht hoe belangrijk het zou zijn, indien een schrijver ons eens wilde, of eens kon mededeelen, hoe een zijner compositie's stap voor stap haar eindelijke voltooiing bereikte. Waarom dat nooit is geschied, kan ik niet zeggen, maar ik vermoed dat misschien schrijversijdelheid daar meer schuld aan heeft

dan iets anders. Vele schrijvers, vooral dichters, laten maar liever denken dat zij voortbrengen in extatische intuitie, en zouden er voor huiveren het publiek eens een blik te laten werpen achter de schermen".

En wat hij van anderen gaarne had vernomen, deelt hij nu mede van zijn eigen werk.

„Mijn eerste vraag was: hoe lang mag het zijn? Want indien een letterkundig werk te lang is om in eens te worden gelezen, verliezen wij het groote voordeel van eenheid van indruk. Wat wij noemen een lang gedicht, is in werkelijkheid niet anders dan een reeks van kleine gedichten, dat wil zeggen: van kortere dichterlijke effecten. Want een gedicht, dat behoeft geen bewijs, verdient slechts dien naam in zooverre het sterken indruk maakt, de ziel verheft; en elke sterke opwekking is van nature slechts kort. Daarom is minstens de helft van „Paradise Lost" van Milton zuiver proza — een opeenvolging van dichterlijke verheffingen, onvermijdelijk afgewisseld door daarop volgende inzinkingen".

Hij komt dan tot het besluit, dat zijn gedicht niet langer mocht zijn dan ongeveer honderd verzen.

„Welk effect wil ik bij den lezer teweeg brengen", vraagt hij verder, en hij antwoordt zeer algemeen: „eene schoonheidssensatie".

„Welken toon zal hij moeten aanslaan om dat doel te bereiken?" En dadelijk beslist hij: „schoonheid, welke dan ook, in haar hoogste ontwikkeling wekt steeds tranen. De meest geschikte toon is dus de droeve". Ook om deze reden kiest hij een refrein van somberen klank, het woord „nevermore". Liet men echter dit woord als refrein uitspreken door een mensch, dan leek dat heel onnatuurlijk en zijn keuze valt nu op een raaf, die geleerd heeft dit eene woord uit te spreken.

„Ik was nu", zegt Poe, „zoo ver dat een raaf, de vogel van ongunstig voorteeken, eentonig het woord „nevermore" zou laten hooren als sluitwoord of refrein van elke strofe van een droefgeestig gedicht van ongeveer honderd verzen".

Vervolgens redeneert hij verder: de dood is het meest droevig onderwerp; en dichterlijk wordt het tevens, indien het zoo nauw mogelijk in verband staat met de schoonheid — dus: de dood van een schoone vrouw. En wie kan dat beter bezingen dan degene, die haar verloren heeft?

Ik had nu deze twee gedachten te verbinden: een minnaar, die

zijn overleden geliefde beweent, en een raaf, die onophoudelijk het woord „nevermore" spreekt". Hij besluit dat de raaf zijn „nevermore" steeds als antwoord zal geven op de klachten van den minnaar.

Aldus stap voor stap, door verstandelijk overleg, waarbij wij hem niet zullen volgen, omdat ons stuk te lang zou worden, komt de dichter tot de nauwkeurige bepaling van den inhoud.

„Een raaf, die een woord „nevermore" heeft geleerd, is zijn eigenaar ontsnapt en neemt in den nacht, te midden van een geweldigen storm, zijn toevlucht naar een venster, waardoor licht schijnt — het kamervenster van een student, die zijn aandacht heeft verdeeld tusschen een boek en zijn overleden geliefde. Zoodra, op het vleugelgefladder van den vogel, het raam wordt geopend, zoekt de raaf de meest geschikte rustplaats buiten het bereik van den bewoner en zet zich neer op het borstbeeld van Pallas. (Poe doet dit om het contrast tusschen het blanke marmer en het zwarte gevederte). De student, opgemonterd door dit voorval en door de koddigheid der gedragingen van zijn bezoeker, vraagt nu schertsend, zonder een antwoord te verwachten, zijn naam. De raaf, aldus aangesproken, antwoordt met zijn lijfwoord: „nevermore", wat dadelijk weerklank vindt in het droefgestemde hart van den student.... Hij begrijpt wel hoe het geval in elkaar zit, maar aangedreven, gelijk ik reeds zeide, door dat verlangen des menschen naar zelfkwelling en deels ook door een soort van bijgeloof, stelt hij verder zulke vragen, als hem, door het voorziene antwoord „nevermore" de grootste smartenweelde moet brengen.

Wat Poe verder vertelt over zijn toevoeging van nog twee strofen om het geheel een symbolieke beteekenis te geven en den raaf voor te stellen als het zinnebeeld der „droeve en nimmer stervende herinnering", kunnen wij hier buiten beschouwing laten.

De vraag is, zijn in de drie wordingsgeschiedenissen, welke ik mededeelde, ook de drie hoofdmomenten aan te wijzen, zooals Scholte die ontdekte bij Ludwig?

Men zou kunnen meenen van niet. Het eerste: „een niet actief-bewuste conceptie, waarbij zich het object aan het subject opdringt" schijnt in de gevallen, door mij aangehaald, te ontbreken.

Maar is dat wel zeker? De eerste schrijfster erkende: „de

eenvoudigste verklaring van dat in onmacht vallen der zangeres, dringt zich niet op". Maar wat vroeger gezien, gehoord, gelezen werd, wordt naar aanleiding van dat voorval opgewekt in de herinnering en dadelijk trekt een heele film langs het doek der verbeelding. Dat is de niet actief-bewuste conceptie, welke men achteraf wel kan beredeneeren, maar op het oogenblik van haar wording niet.

Zoo ook in het tweede geval. Het is mij niet gelukt van dezen schrijver duidelijker gegevens te verkrijgen, maar het komt mij voor dat hij ook, aanvankelijk onbewust, substitueert in zijn instinctief streven om de personen met wie hij kennis maakt voor zijn geest te doen leven.

Zelfs bij Poe, ofschoon ik toegeef dat het moeielijker kan worden gevonden, dunkt mij dat eerste moment aanwezig. Ongetwijfeld, hij toont duidelijk aan, dat hij niets heeft te danken aan intuitie; dat het werk stap voor stap zijn voltooiing naderde met de juist- en vastheid van een mathematisch probleem. Maar laten wij niet vergeten, dat de schrijver ons later, als zijn gedicht reeds lang klaar is, deze mededeelingen doet. Hij geeft echter toe, dat slechts in zeldzame gevallen, een schrijver den weg weer zal kunnen *terugvinden*, dien hij gegaan is. Juist: *terugvinden!* Maar toen de schrijver den weg vond, was hij op dat oogenblik wel zoo actief-bewust, of werd niet veeleer eerst bij reflectie dat logisch verband van indrukken, verbeelding en gedachten ontdekt? Wat hij mededeelt heeft meer betrekking op de latere stadia in het wordingsproces: het verstandelijk verwerken der visie en de technische compositie van het kunstwerk.

Zoo kan ik mij de wording van ieder kunstwerk voorstellen te beginnen met een sterk verbeeldingsmoment, hetgeen de visie is. Aanleiding daartoe kan feitelijk alles zijn: elke zintuigelijke waarneming, elke herinnering, ook elke gedachtenconcentratie. Daarna begint eerst het verstandelijk verwerken van het verbeelde, hetgeen wellicht zoo ingrijpend kan zijn dat van de oorspronkelijke visie niet veel meer overblijft. Wie het beter weet, mag het zeggen. Mijn verklaring bedoelt niets anders te te zijn dan eene hypothese, welke mij niet onwaarschijnlijk voorkomt.

A. GIELEN

LUISTER EENS!

Naar wien? Naar den heer E. van Dieren, arts te Amsterdam. Voor de meeste lezers, en zeker voor die der hoofdstad, zal hij wel geen onbekende zijn. Als geneesheer heeft hij zijn inzicht gegeven betreffende de rijstvergiftiging (Beri-Beri), verschillende meelvergiftigingen en de vaccinatie en haar bestrijders. Hij heeft brochures en grootere boeken geschreven over schoolartsen, Darwinisme en ongeloof, het socialistisch gevaar; over Kollewijners, bijgeloof en misbruik op medisch en hygienisch gebied, en over den oorlog.

Niemand, en dat zegt veel, want Dr. van Dieren heeft natuurlijk geen kleine schaar tegenstanders, maar toch durf ik zeggen: niemand zal de rondborstigheid, waarmede hij zijn overtuiging uitspreekt, niet eerbiedigen. En zij, die met dezen oprecht-geloovigen protestant de souvereiniteit van God erkennen, zullen zonder twijfel de vurigheid en onversaagdheid, waarmede hij tegen het officieele ongeloof, het socialistisch gevaar en de toenemende zedeloosheid te velde trekt, roemen.

Persoonlijk begroet ik een moedigen strijder als dezen Amsterdamschen arts met blijdschap en heel gaarne wil ik met hem in hetzelfde gelid marcheeren, al zouden wij denkelijk over onze uiteenloopende internationale sympathieën nu en dan eens moeten kibbelen; of liever over de zijne, want ik heb al lang geen voorkeur meer op dit gebied.

Dat is dan ook de reden waarom ik de vijftien eerste bladzijden van dit boekje oversla, waar de schrijver het heeft over het Engelsche gevaar, hetgeen in mijn oogen wel degelijk bestaat, maar niet grooter is dan het andere.

En als ik onze lezers derhalve verzoek eens te luisteren naar den heer van Dieren, dan voeg ik er volledigheidshalve bij: naar wat hij te zeggen heeft over den nadeeligen invloed van fel zonlicht en sport op lichaam en geest. De twee stokpaardjes, waarop

---

De nadeelige invloed van fel zonlicht en sport op lichaam en geest — met een inleiding over „de Engelsche ziekte" en „het Engelsche gevaar", door E. van Dieren, Arts te Amsterdam. (Dit boekje heeft niet alleen een hygiënische maar ook een politieke strekking; het is bestemd voor militaire en civiele autoriteiten, ouders, opvoeders, troepleiders (P. V.) en ook voor volwassen jongelieden). 1918. Ten Have, Amsterdam.

tweederden der Nederlandsche burgers en burgeressen, tegenwoordig rondrost.

De zonnebaden! Ja, die zijn voor alles goed en de vorstelijke dagvorstin dwingt men te kwakzalveren dat het een lust is.

Maar het zonlicht wordt *misbruikt!* Dat is weer een „mode", die „volmaakt in overeenstemming is met den dwazen tijd waarin wij leven. In Amerika begint al kentering te komen. De mannen van het vak zijn begonnen in te zien hoe nadeelig de ultraviolette stralen zijn, uitgezonderd in sommige ziektegevallen. Zij vermeerderen den hartslag, de ademhaling, de temperatuur en den bloeddruk, kunnen zelfs bloedingen veroorzaken, bovendien hoofdpijn, hartkloppingen, slapeloosheid en bloedarmoede; ook bij algemeene zwakte, bij hysterie en neurasthenie (zenuwzwakte) leveren ze beslist gevaar op".

En dan neemt de medicus een loopje met een groepje van zeven „dwaze maagden", die hij ontmoet — volgens de mode gekleed of liever ontkleed: géén hoed, bloote hals en borst, doorschijnende en dus voor het zonlicht en zelfs voor *bescheiden* blikken doorgankelijke mouwen in de witte blouse"; ..... en doorschijnende kousen.

Maar niet alleen het zwakke geslacht doet aan die mode. Ten onzent zijn er tegenwoordig velen, die zich hebben laten wijsmaken, dat het zoo „gezond" is; sommigen hebben mij zelfs verzekerd, dat ze 't zoo „lekker" vinden, dat het hun „zoo aangenaam aandoet". Maar van Dieren vraagt deze volgelingen uit mode toch liefst wat verstandiger en conservatiever te willen zijn, en niet mee te loopen met „de Nieuwlichters van het soort, dat dweept (of zich zoo áánstelt) met alle moderne uitspattingen op het gebied van litteratuur, muziek, schilderkunst, bouwkunst enz."

Hij lacht wat met het beroep op de Grieken. Ja, toen de Grieken hard op weg waren van degeneratie, deden ze vreemd.

„Ook de *wulpsche dwepers* en *perverse dweepsters* met half of geheel-ontkleede danseressen en hare mallotige danspasjes — de z.g. rythmische gymnastiek (in badcostuum!) volgens Delcroze inbegrepen — ook zij beroepen zich telkens weer op „de oude Grieken", wier verheven „choreographische" huppel- en schuifbewegingen, helaas zoolang vergeten waren, maar, gelukkig door Isodora Duncan uit het stof der eeuwen en uit de puinhoopen van het Parthenon weer opgedolven werden!"

Dat gedweep met de Grieksche cultuur is een veeg teeken des

tijds. Waartoe het lijden kan blijkt het best uit eene brochure, die geschreven werd in 1909 door een student C. L. Torley Duwel. De naam mocht wel „duvel" zijn, want wat van Dieren uit dat boekje aanhaalt, is zoo bar-hoonend tegen het Christendom, zoo bruut immoreel, dat wij moeilijk kunnen gelooven dat deze kwajongen het in nuchteren toestand heeft durven schrijven.

Het summum is echter dat voor de elucubraties van dezen overspannen knaap, de heer R. Casimir, tegenwoordig Hoogleeraar in de Paedagogiek te Leiden, een inleiding heeft willen schrijven, waarin hij wel verklaart het in tal van punten oneens te zijn met den student, doch het pamflet toch prijst als een „wekker-brochure"!

De sport, zooals zij thans in overdrijving wordt beoefend, noemt deze arts „lichaamafbeulend, geestverruwend, karakterbedervend". Hij brengt gronden aan voor deze onvriendelijke kwalificaties:

Want als alle vrije middagen, vacantiedagen en Zondagen worden opgeofferd aan één en hetzelfde beuzelachtige, *kinderachtige* doel: een bal te gooien, te trappen of te slaan in een korfgat, tegen een paar latjes of tusschen 2 palen door en als zulks telkens weer gaat met „emotie", „fanatieke opwinding", „doelpunten-hartstocht", dan vernielt de jeugd het beste wat zij bezit!" Voor gewichtige belangen hebben zij geen belangstelling meer.

In „Het Geïllustreerd Sportgedenkboek" heet het over het zoogenaamde Rugby-spel, waarvoor men nota bene propaganda kwam maken: „Hierbij is alles geoorloofd! Slaan, bijten, krabben en spuwen zijn nog de goedaardigste manieren, waarop men daar zijn tegenstander behandelt."

En de gezondheid?

Indertijd voegde dr. Otten aan zijn dissertatie de volgende stelling toe: „Het aan de beoefening van het voetbalspel noodzakelijk verbonden wedstrijdsysteem maakt de propaganda der voetbalsport uit een medisch oogpunt onverdedigbaar".

De Heer van Dieren schrijft het feit: dat er tegenwoordig veel meer jongelieden worden afgekeurd wegens hartgebreken, toe aan het feit dat vele jongens zich tegenwoordig *afmartelen* in plaats van te spelen.

Uit een enquête van twee Groninger Hoogleeraren is gebleken dat bij „bijna alle jongelieden, die als sportbeoefenaars waren opgegeven, tevens vermeld stond, dat ze „koudkleumers" waren".

Hoe komt dat? Doordat jonge lieden, antwoordt van Dieren, die te véél van hun lichaamskrachten vergen, vroeg *oud* worden.

Ik heb uit dit boekje slechts enkele grepen gedaan; maar ik hoop dat ik den lust van velen moge hebben opgewekt om het gansche pleidooi te lezen. De heer van Dieren heeft de overdreven heidensche lichaamscultuur eens flink aangevallen en ik hoop dat hij te zijner tijde ook eens een stormloop zal wagen op de ziekelijke „demokratie" van onzen tijd. Hij, die op zoovele schadelijke slakken zout heeft gestrooid, zal ook het democratisch ziekteverschijnsel niet ongemoeid laten. R.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

In *Wetenschappelijke Bladen* valt onze aandacht op een artikel over *Claude Debussy* oorspronkelijk door Rosa Newmarch voor de „Contemporary Review" geschreven. Het besluit met deze woorden, die vooral de Wagner-vereerders hoogst afkeurenswaardig zullen vinden:

„Laten wij ons onthouden, reeds nu een eindoordeel over zulk een moeilijk te begrijpen artiest als Claude Debussy te vellen. Verscheidene der doodsberichten toonen slechts te duidelijk eene neiging om hem als een mislukkeling te beschouwen, omdat zijne vormen klein zijn en zijne werken gering in aantal, en omdat zij dingen behandelen die de wereld van gisteren verdwenen achtte, maar waaraan zij zich morgen te meer zal vastklemmen. Eene koortsachtig overwerkte generatie, tot welke men moet schreeuwen en gesticuleeren om de aandacht te trekken, levert steeds het gevaar op, dat zij haar eigen, fijnere, nauwgezettere en zachtere intieme openbaringen van het genie ruw en snel zal vertreden. Zeide Nietzsche niet, dat Wagner geen mensch was, maar eene ziekte? (zooals Nietzsche eene ziekte was. Panta.) Waarlijk eene ziekte, waarvan wij zoo langzaam herstellen, dat wij het tegengift, dat Debussy ons reikt, niet mogen weigeren, al wordt het ook in tabletvorm geboden".

Naar gegevens van Dr. Freiherr von Jettel en Friedrich Fürst Wrede (in de „Deutsche Revue") wordt eene karakteristiek ontworpen van *Graaf Czernin.* Hij is „geen diplomaat van beroep, ten minste geen diplomaat van de oude school". Wel is hij in zijn jeugd legatie-secretaris geweest, maar nog jong trok hij zich

terug en wijdde zich aan het beheer zijner goederen. Hij is een telg van een oud-Tsjechisch adellijk geslacht. Toen hij dertig jaren oud was, werd hij gekozen tot lid van den Boheemschen landdag. Zes jaren later (1908) schreef hij eene brochure (Politische Betrachtungen), waarin hij zijn meening uitte over de wijze om de politieke verhoudingen in de dualistische monarchie gezond te maken. In scherpe woorden geeselde hij de toen in Oostenrijk gevolgde opportunistische politiek, om zich in den regel niet om de wettige wenschen van het volk te bekommeren, maar dadelijk toe te geven, waar de ontevredenheid dreigde tot onlusten aanleiding te geven. De invoering van het algemeen stemrecht noemde hij een misslag, daarentegen achtte hij een verbetering van het stemrecht aan gene zijde van de Leitha noodig. Zijn program bevatte ontlasting van het centrale parlement en invoering van autonomie in de kroonlanden, waarvan volgens hem rust en tevredenheid het gevolg zouden zijn. Hierdoor toch zou de neiging van sommige nationaliteiten om zich met stamverwanten buiten de monarchie te verbroederen, ophouden gevaar op te leveren.

In 1912 werd Graaf Czernin lid van het Oostenrijksche Heerenhuis en in 1913 hield hij daar een belangrijke rede over het Balkanvraagstuk (tijdens den tweeden Balkanoorlog). Czernin veroordeelde de slechte politiek van Oostenrijk tegenover de Balkanstaten al tientallen van jaren gevolgd. „Wij hadden Servië en Montenegro moeten annexeeren of, als wij dit niet deden, hen op economisch gebied aan ons moeten binden. Wij hebben noch het een noch het ander gedaan. Het heeft ons aan energie ontbroken om hen te veroveren en aan grootheid van ziel om hen tot vrienden te maken". (Als minister heeft Czernin gezegd, dat het laatste hem het beste leek).

Czernin was een vriend van den troonopvolger Frans Ferdinand en het schijnt dat deze op hem reeds het oog had als toekomstig leider van de buitenlandsche politiek der monarchie, en de graaf, met het oog daarop, in 1913 tot gezant te Boekarest werd benoemd. Hij bleek een diplomaat van den eersten rang. 22 December 1916 werd hij benoemd tot minister van buitenlandsche zaken en men herinnert zich nog hoe hij geijverd heeft voor een vrede door vergelijk. „Czernin is nog ternauwernood 46 jaar oud en daarom mogen wij de hoop koesteren, dat hij niet voorgoed van het politiek tooneel verdwenen is. Maar in elk geval kan hij reeds nu de voorlooper, de heraut van een algemeenen, van een wereldbond der volken genoemd worden. Als men hem er toe in de gelegenheid stelt, zal hij voorts met zijn pogingen tot verbroedering der rassen in zijn eigen vaderland een begin willen maken".

Graham Richards schrijft over *De politieke toestand in Mexico.* „Mexico is op het oogenblik buitengewoon pro-Duitsch en is het laatste toevluchtsoord geworden van de Duitsche agenten, die door Argentinië, Brazilië en Chili uitgezet, nog als mollen werken

om hun verbindingen met die landen te behouden". En verder heet het: „Het Duitsche opportunisme, steeds zoekende naar het punt met den minsten weerstand, heeft ontdekt, dat Mexico, in vrede en oorlog, steeds een ernstige bres in de territoriale eenheid der Vereenigde Staten vormt".

J. Herderscheê verhaalt verder uit het leven van *Peter Rosegger*. Op het einde van dit artikel geeft hij een kort „In memoriam" van den onlangs overleden schrijver, en wij citeeren daaruit deze woorden:

„Rosegger was Roomsch-Katholiek en waardeerde de eenvoudige vroomheid van den gemeenschapszin zijner kerk, doch ontzag zich niet hare gebreken te gispen en het kerkelijk-staatkundig streven der curie af te keuren.... Boven den catechismus ging hem het evangelie, gelijk hij in zijn boek I. N. R. I. met warmte getuigde. Belangstellend sloeg hij de Los-van-Rome-beweging gade...." Zooals men ziet, (en zooals wij trouwens wisten uit eenige zijner boeken), er waren wel eenige haakjes los aan zijn catholicisme.

Dr. Karl Wolf (in „Promotheus") brengt *Nieuwe denkbeelden over het ontstaan van de verschillende perioden op aarde.*

Henry Joly („La Revue") schrijft over *Sociale ziekten tengevolge van den oorlog.* Hij haalt woorden aan van den ouden Griekschen schrijver Thucydides, die klaagt over de ontaarding der zeden tijdens de pest zelfs gedurende den Peloponesischen oorlog: „bij het zien van die plotselinge veranderingen, van rijken die onverwacht stierven en armen, die plotseling rijk werden, dacht men aan niets dan aan genieten... Men werd niet meer teruggehouden, noch door vrees voor de goden, noch door vrees voor de wetten. Alvorens getroffen te worden, wilde men tenminste zingenot gesmaakt hebben". En na nog verschillende voorbeelden van ontaarding te hebben aangehaald juist in tijden van geweldigen nood, erkent de schrijver: „dat er dus op dit oogenblik ook in de Belgische of Engelsche legers, minstens evenzeer als in het onze, een soort strooming naar losbandigheid bestaat (hoe gevaarlijk die ook in haar gevolgen wezen moge), is een algemeen bekend feit. Evenzeer is bekend, dat de vrouwen er nog meer de verantwoordelijkheid van dragen dan de mannen". Verder wijst hij op de immoreele geldmakerij en de toeneming van de misdadigheid onder de jeugd. „Al wat men ter verontschuldiging van deze jeugd kan zeggen, is dat zij meer het slachtoffer dan de medeplichtige is van deze ondernemingen om het volk te demoraliseeren".

In *Studiën* biedt ons G. Jonckbloet eene *Keurlezing uit de werken eener mystieke dichteres.* Men zal goed doen dit hevig lovend artikel over Miek Janssen, want zij is die mystieke dichteres, eens goed te lezen, al was het dan ook alleen maar ter wille der gerechtigheid, die ons vermaant ook den geestdriftigen verdediger der veel versmade en hard gesmade dichteres gehoor te

geven. Mij persoonlijk heeft hij niet tot zijn enthusiasme kunnen opheffen.

Fred. de Bruyn plukt nu reeds *Een Twistappel op de aanstaande Vredesconferentie.* Hij bedoelt de kleine strook gronds van het Fransch-Lotharingsche ijzerdistrikt, èn voor Frankrijk èn voor Duitschland zóó kostbaar, dat de onafhankelijkheid hunner industrie er voor een groot deel mede gemoeid is. Maar eerlijk gezegd, wij zien niet in hoe ooit bij een vrede van vergelijk Frankrijk dit gedeelte zou kúnnen afstaan. Alleen een volslagen overwinning van Duitschland zou het kunnen dwingen zich neer te leggen bij het fait accompli, dat in zuiver Hollandsch niet anders genoemd kan worden dan een diefstal met voorbedachten rade.

W. Mulder vertelt *Uit het Land der Jeugd* en voegt er ter verklaring tusschen twee haakjes bij, dat hij het zal hebben over *de Elfen in de Literatuur.*

Voor een beperkter aantal lezers bestemt H. Wilbers ongetwijfeld zijne *Uit het Hebreeuwsch vertaalde Psalmen.*

De Beiaard opent met een opstel van Dr. Sassen O. P. over *Het teeken van Jonas den Propheet.* Het protestantisme „zonder maatschappelijke bestaansvormen nog — in den grond ook eigenlijk met zijn beginselen in strijd — vond, na een bitter ontwaken uit korten vrijheidsdroom, geen heil, dan in verkapte navolging der wijze en wonderbare organisatie der Katholieke Kerk; maar in 't klein alles, en weldra benauwend, tot stikkend toe. Zelfs waar de leer de gemeenschap raakte, vertoonde zich ras die leemte: gezagsgeloof en noodzakelijkheid der goede werken bleken dan onvermijdelijk. Als een wonderlijke eremietkreeft, die zijn onevenwichtige, veege lijf in vreemde schaal moet bergen, waaraan hij zich onafscheidelijk vastzuigt, tot zijn onhoudbare toestand hem weer elders heul doet zoeken, heeft zich het Protestantisme in kwalijk passende behuizingen ingedrongen, niet slechts letterlijk, in de met gordijnen en schuttingen pasklaar gemaakte roomsche kathedralen, koud en leeg als een Huis zonder Vader, maar ook in figuurlijken zin. Hoe ware ook moulage van zijn vluchtige wezen mogelijk.

„Maar aan de Katholieke Kerk was weer eens het groote geschied, als eenmaal aan den Christus, al was het dan ook genuanceerd overeenkomstig hare natuur: het groote Godsmirakel, waarom alleen al onze hoop niet ijdel is, gelijk Sint Paulus leert; het teeken van Jonas den Propheet". Met andere woorden, en wellicht duidelijker dan de geleerde schrijver het zegt: de Kerk is na den aanslag door de Hervorming luistervol herrezen uit haar smaad en nood.

Celine Klinkenbergh wijdt klankvolle woorden aan René, dien wij verder niet kennen. Naar aanleiding van het rapport in opdracht van het genootschap van leeraren aan Nederlandsche gymnasiën, vestigt dr. P. Brouwer onze aandacht op *De klassieke Oudheid in het Gymnasiaal Onderwijs.* De reeds meer en

meer bekend wordende Haarlemsche toonkunstenaar Hendrik Andriessen (broeder van den Haagschen Willem) roemt *César Frank's Orgelwerken*: „Wie de warmste bewonderaars van den improvisator der Parijsche Ste Clotilde zou zoeken onder de Roomsche organisten, kwam bedrogen uit. Zoozeer als de geheele Nederlandsche kerkmuziek gelooft in de Duitsche traditie in het algemeen en de Cæcilien-Verein in 't bijzonder, zoozeer zweren de organisten bij Bach en Mendelssohn, die met andere componisten van gelijken stijl voldoende stof leveren om in de kerk te musiceeren. De organisten laten de geloovigen komen en gaan, zonder ze eerst schoon in te leiden in den heiligen Dienst en ze later nog te herinneren aan het feest door een zuivere meditatie"... De Roomsche organist heeft dus méér te doen dan maar wat muziek vóór en na te spelen... „Niemand geeft schooner voorbeeld voor alles dan de Parijsche organist (Cæsar Franck), die dagelijks vervuld was van den geest der Beatitudes, die nooit speelde om 't orgel, om het muziek-vak, om de vormen of wat ook, maar door zijn talent zijn hooge menschelijkheid uitte in altijd andere gestalten, volkomen naar de stem der geestelijke inspiratie.... Al de geheimzinnige, religieuze ontroeringen, die onze ziel kunnen bevangen, schijnen hoorbaar, neen vloeibaar te worden in Franck's muziek, die hemel en wereld in onzen droom kan verbinden".

De Uitslag der verkiezingen wordt nog eens overwogen door Mr. J. R. H. van Schaik. Niet bevredigend voor ons katholieken, als men let op de stemmencijfers. In vele groote steden brachten duizenden en duizenden katholieke kiezers hun stem niet uit op de goede lijsten. Dat wij het desniettemin nog brachten tot 30 zetels, is in hoofdzaak te danken aan het lage kiesquotient, veroorzaakt door het groot aantal thuisblijvers. Van de 60 à 70 duizend stemmen, die onze partij is te kort gekomen, dankt minstens een zesde deel van de sociaal-democratische fractie haar zetels. Dat is een waarschuwing voor de toekomst!

Onder „Verscheidenheden" geeft Gerard Brom uiting aan zijne *Stemming na de stemming*. Heel optimistisch is die niet en, wij kunnen hem geen ongelijk geven: hij komt weer eens terug met zijn beroep op meer activiteit op alle gebied feitelijk.

B. H. M(olkenboer) bespreekt *Het Kindeken Jezus in Vlaanderen* door Felix Timmermans. Hij noemt de verschijning van dit werk van den schrijver van „Pallieter" een groote gebeurtenis in onze allerlaatste Letterkunde. „Er zit zoo'n innigheid in iederen regel, er is zoo'n uiterste liefde besteed aan elken trek, waarmee het verhaal geduldig en met nooit weifelende zekerheid wordt afgeschilderd, dat een zachte stichting ongemerkt met ons verfijnd genot vervloeit". — „Wie de Primitieven met hun diep gemoed, fijne kunst en manke wetenschap kan waardeeren, moet 't ook dit verhaal van Timmermans kunnen, omdat het, hoe kunstmatig en opzettelijk het schijnt, toch ontbloeid is aan een liefde, die met

de Primitieven sterk verwant blijkt en die niet minder vlaamsch is". Dat is zoo, maar men kan moeielijk vergeten, vooral niet ná de lezing van Pallieter, dat de naïeveteit der Primitieven werkelijk eenvoud was en die van Timmermans kunst is en literatuur. En juist het feit, dat men hem zoo zelden betrapt op alleen-uiterlijke innigheid, en hij zich zoo heeft weten in te leven in wat voor hem niet meer dan een eerbiedwaardig sprookje is, bewijst de sterkte van zijn talent.

A. J. Barnouw heeft vroeger reeds meermalen in *Onze Eeuw* vertalingen geleverd van fragmenten uit Chaucer's *Canterbury Tales;* in deze aflevering biedt hij ons „de vertelling van den rechtsgeleerde", welke hij laat voorafgaan van een korte inleiding. Prof. J. H. Scholte behandelt *Hebbel's Gyges-tragedie*, waarvan dr. de Raaf een paar jaren geleden eene metrische vertaling leverde, welke in deze aflevering op de leestafel wordt gelegd. Hebbel ontleende de stof van *Gyges und sein Ring* aan een artikel van Pierer's lexicon, waarin verhaald wordt, dat Kaudaules, de laatste Herakliden-koning van Lydië, zoo trotsch was op het bezit zijner gemalin en zoo lichtzinnig in de opvatting van zijn rechten, dat hij aan een Griekschen gunsteling Gyges, die in het bezit was van een onzichtbaarmakenden ring, toestond, zijn vrouw in onbedekte schoonheid te aanschouwen. De koningin verneemt welke smaad haar is aangedaan. In verontwaardiging doet zij Gyges het bevel toekomen, haar te bezoeken en dan laat zij hem de keuze, zelf met den dood te boeten voor zijne misdaad, of den koning tot straf voor zijne lichtzinnigheid te dooden en hare hand te aanvaarden om zoo hare eer te wreken en te herstellen. Het laatste geschiedt. Een nieuwe dynastie, die der Mermnaden, neemt daarmee haar aanvang.

De Gids wijdt twee artikelen aan Bredero, ter gelegenheid van zijn 3de eeuwfeest. Het eerste, van Dr. J. Prinsen is getiteld *Bredero en zijn verhalende liederen.* Deze toonen den dichter niet in zijn grootste kracht. Hier spreekt de aankomende kunstenaar, getroffen door de realiteit rondom zich heen, die hij hartstochtelijk lief heeft, de meester reeds, die onmiddellijk vlot, raak teekent en vast is in den greep van zijn kleur. Verschillende fragmenten dienen tot belichting van zijn betoog. Het andere artikel is van J. A. N. Knuttel en behandelt *Bredero en het romantisch drama.* Schrijver meent dat het schijnt of de dichter zoo jong sterven moest, omdat het doodsuur der romantiek geslagen had, want met Bredero's dood was het uit met de romantiek in haar beste beteekenis. Het leven werd arm aan verheffende emoties en levenwekkende beloften, het kon hem geen schoone verbeeldingen meer wekken. Iets van zijn erfenis leeft nog vrij lang in het kluchtspel, maar het blijft klein werk, kinderachtige compositie, soms een goed geteekend type en verder een woordkunst, terend op het verledene. Carel en Margot Scharten Antink zetten hun verhaal uit het Florentijnsche:

Het geluk hangt als een druiventros voort. Het vertelt ons van een zeer ongelukkig huwelijk, dat, zooals de meeste moderne — in de romans tenminste — een mislukking blijkt. Zooals wij dat van deze cosmopolitische auteurs gewoon zijn, is aan de milieu-schildering veel zorg besteed. Roland Holst geeft eenige weinig opmerkelijke verzen, terwijl Joh. de Meester ons op tamelijk ouderwetsche, om niet te zeggen banale wijze, schetst: *De Liefde die zich wreekt.* Het speelt in het chaotische Rusland van den allerjongsten tijd.

De *Stemmen des Tijds* zijn als meestal deftig, hoog ernstig, degelijk op het kantje van zwaarwichtig. Jhr. Mr. van Swinderen betoogt het groote gewicht van *de Sinaïtische wetgeving met name voor den tegenwoordigen tijd.* De wijdloopige titel geeft een voorproef van wat ons, in de overigens zeer belangwekkende studie, te wachten staat. K. ten Bruggencate gaat de werking der verbeeldingskracht na in twee stukken van Shakespeare: Hamlet en Macbeth, een mooi psycho-literair stuk. Schr. noemt Shakespeare niet alleen de grootste menschenkenner, maar de grootste practische zielkundige, dien de wereld ooit aanschouwde. De toespeling op het Bacon-Shakespeare-vraagstuk aan het slot is echter minder gemakkelijk uit te duiden.

In *de Beweging* begint Albert Verwey een uitvoerige studie over *Hendrick Laurent Spieghel,* den 2 jaar jongeren vriend van Roemer Visscher. Zooals deze schreef hij kleine gedichten, maar maar miste diens kleur en kantigheid. Daarentegen toonde hij meer aanpassingsvermogen en scheen eer een volgeling dan een vinder. Er zijn gedichtjes, waardoor de omgang tusschen de twee vrienden kan worden waargenomen. Er blijkt daaruit, dat hij berust op een soort geestesspel. Spieghel vraagt en Roemer antwoordt of omgekeerd. De jongere heeft zich minder losgemaakt uit de vormen der Rederijkers, maar blijft tevens gebonden aan een dieper element, dat hem eigen was, n.l. vloeiende zangerigheid en muzicaliteit. Wegens politieke redenen, werd hij verbannen uit Amsterdam naar Xanten, waar hij Coornhert leerde kennen. Aan hun vriendschappelijke verhouding is het artikel verder hoofdzakelijk gewijd. Michel Dietvorst gaat voort met zijn verzencyclus *August aan Maja,* terwijl Dr. C. F. Hofker een vertaling uit het Oud-Noordsch bijdraagt, *Sigurd* genaamd. Jacob Israël de Haan herdenkt in droeve klanken het sterven in het ziekenhuis te Calais, van een vriend, vrijwilliger in het Belgische leger.

Groot Nederland geeft in *het Elysisch Verlangen,* een beschouwing gevolgd door een Iersche Sage: „De Zeetocht van Bran, zoon van Febal". Deze beschouwing geldt het smachten naar het verloren Paradijs, den overgang naar een tweede schoonere wereld. Dit smachtend verlangen blijft zeer vaag en schematisch. In het verhaal van Bran, die naar het eiland der Gelukzaligen oversteekt, meent Schr. (A. Roland Holst) een weerklank te vinden van het gevoel dat hun bezielt, al schijnt hij er niet mee in te stemmen

dat de monnik, die de Oude Sage op schrift stelde, een belijdenis van zijn geloof er aan toevoegde, door de voorzegging der Geboorte van den Heiland. Emmy van Lokhorst, de schrijfster der „Amoureuze perikelen" geeft een levenschets van *Guy de Maupassant* en een overzicht van diens werken. Dit zoo succesvolle en toch zoo droevige leven met zijn allertreurigst einde — zooals men zich herinnert stierf de Maupassant in volslagen krankzinnigheid — wordt van alle zijden door haar belicht. Diep betreurt zij het dat van den „amoureuzen" kant, waardoor veel kon verklaard worden, zoo weinig is bekend geraakt, omdat zijn moeder met hardnekkige zorg er tegen waakte, dat zijn intiem leven openbaar werd gemaakt. Uit hetgeen wij vernemen, blijkt duidelijk genoeg, hoe zijn amoreele werken, in volkomen harmonie waren met zijn ontredderd bestaan.

Als tooneelbijlage of dramatisch bijvoegsel: een tooneelspel in vier bedrijven, in blanke verzen en proza van een onbekende dichteres, Bertha Brevée Copijn, getiteld *Bianca Capello*, de beruchte minnares van Francesco di Medicis, die in het Florence van de 16de eeuw een groote rol speelde.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Braunsberger S. J. (O) Petrus Canisius. Freiburg i. Br. Herder (310).

Canisius leefde in een grooten tijd, vol strijd en geestelijken kamp om ons hoogste goed. Onder de grootste strijders was hij een der grootste; zonder vrees of blaam heeft hij zijn taak volbracht, maar steeds met liefde en zachtmoedigheid.

Als iemand was aangewezen ons dit rijke en prachtige leven te verhalen, dan zeker Braunsberger. Sinds meer dan 30 jaren hield hij zich bezig met de uitgave der brieven van den zaligen Petrus Canisius, en dit werk zal nog wel een tiental jaren in beslag nemen. En Braunsberger had tot nu ook altijd geantwoord als men hem vroeg een leven te schrijven van Canisius: „eene levensbeschrijving, die voldoet aan alle wetenschappelijke eischen, kón nog niet worden gegeven". Ook thans eigenlijk nog niet, nu de uitgave der brieven nog niet is voltooid. Maar de schrijver is al op jaren en hij voelt zijne krachten afnemen; daarom heeft hij er toe kunnen besluiten deze min of meer beknopte (toch volledige) levensschets, welke voor breedere kringen is bestemd, den lezers aan te bieden.

Wij danken hem, want hij stelt ons in de gelegenheid Petrus Canisius beter te leeren kennen dan ooit te voren mogelijk was.

Wat een werker onze zalige landgenoot was, gaat alle begrip te boven. Als leeraar, predikant, schrijver, geleerd theologant en apologeet, overste en gezant zien wij hem optreden. In Duitschland, Oostenrijk, Italië, Zwitserland, overal zien wij hem werkzaam.

Nu wij overal de actie zien opleven en ook de leeken zich aangorden om het geluk van ons geloof anderen te leeren kennen, mogen wij hun dit leven wel ter lezing dringend aanbevelen. Er gaat van uit een geest van kracht en wijsheid, en de rustelooze energie van dezen grooten werker en innig vromen mensch zal prikkelen tot daden. R. K. PR.

Loyola (Mother Mary) Soldaten van Christus. R.K.Boekcentrale (257).

De vertaalster van „Lievelingen van Jezus", die zich zoo bescheiden schuil hield onder de letters J. B. K. (Mevrouw J. Bonke-Kuinders) laat thans haar naam geheel weg, hetgeen toch niet kan bewerken, dat wij haar geheim eerbiedigen. Zij heeft met deze vertaling van „Soldiers of Christ" een zeer verdienstelijk werk verricht en wij willen haar openlijk danken voor de keurige en getrouwe overzetting.

Wat betreft de waardeering van het boek, sluit ik mij geheel aan bij den inleider, dr. J. van Vessem S. J., waar hij verklaart: ook voor volwassenen zijn beide werken (n.l. dit en het vroeger verschenen: „Mijn Eerste H. Communie") m.i. zoowel in den oorspronkelijken vorm als in het Nederlandsch prachtige en nuttige boeken. Zij vullen elkander aan. Wat „Mijn Eerste Communie" begint wordt door „Soldaten van Christus" voortgezet".

Uit dit laatste boek leeren wij vooral hoe wij Christus moeten volgen in den strijd: „luid en welverstaanbaar klinkt hier de bezielende oproep voor den grooten kruistocht, waartoe de goddelijke Koning iederen jongen Christen uitnoodigt, die gesterkt en geridderd werd door het Sacrament des Vormsels".

Zoo bieden deze bladzijden een heerlijke voorbereiding tot het H. Vormsel, en aan anderen overvloedige stof tot overweging over hun plichten en daden in het Rijk van Christus.

Mother Loyola blijkt ook hier weer herhaardelijk de scherpzinnige opvoedkundige, van wie de ouders menige verstandige les ter harte kunnen nemen. Zoo zegt zij bijvoorbeeld, om iets van deze wijsheid aan te halen: „De Katechismus zegt, dat omstreeks het zevende jaar het kind tot het gebruik van zijn verstand komt, maar bedoelt daarmede: zóó dat het in staat is doodzonde te doen. Maar eer we zóó ver zijn, kan er al heel wat gebeuren, dat onze Zaligheid in de hand werkt of een beletsel ervoor wordt. Zoodra de neigingen en hartstochten zich beginnen te openbaren, is het van 't hoogste belang, in die ziel te onderdrukken wàt verkeerd, te leiden en aan te kweeken wat goed is. Dit is de taak van al degenen, die met kleine kinderen te maken hebben en hun plichten overal: in de kinderkamer, op school, in de kerk, bij het spelen, in huis". Zeer juist, en wij willen het allemaal, maar het

wordt maar al te vaak vergeten en de verkeerd geregeerde en bestuurde jeugd, maakt dan het later leven ongelukkig. R. K. PR.

Teresia (Heilige) Werken. Uit het Spaansch vertaald door Dr. Titus Brandsma, Dr. Eug. Driessen, Dr. Hub. Driessen en Dr. Ath. v. Rijswijck van de Orde der Broeders van O. L. Vr. v. d. Berg Carmel. Deel I. Het Boek van haar Leven, vertaald door Dr. T. Brandsma. Bussum, Mij. v.h. Paul Brand.

Veel wordt er gesproken over de werken der H. Teresia en toch, hoe weinig zijn zij nog bekend!

Men weet dat de groote Hervormster der Carmelietenorde uitmuntte door heiligheid, door vele genaden haar geschonken in het beschouwende leven, door buitengewone kennis van de eeuwige dingen, door, bij zooveel hoogere talenten, wonderbaren practischen zin en scherpen blik op de gewone dingen van het aardsche bestaan, men erkent haar bijzondere gaven als godgeleerde niet alleen, maar als kunstenares op literair gebied, waardoor zij een plaats inneemt onder de éérste-rang-schrijvers in de Castiliaansche taal, door een Cervantes nauwelijks overtroffen. Wij vernamen misschien dat haar geschriften in schier alle europeesche talen zijn vertaald en dat zij lessen bevatten van hooge wijsheid en diepe geleerdheid en tot het verhevenste behooren door menschelijke pen misschien ooit geschreven. Dat alles wisten wij, meestal van hooren zeggen, want hoe weinigen kennen deze illustre werken door eigen ervaring? Wie kan zich er op beroemen ze gelezen, bestudeerd, in zich opgenomen te hebben? Zelfs onder priesters en kloosterlingen zijn zij nog betrekkelijk onbekend, hetgeen zeker te betreuren valt.

Het was dus een goede en grootsche gedachte de belangrijke uitgave der *Werken van Mystieken* door de wakkere Bussumsche Uitgevers Maatschappij ondernomen, te openen met de *Werken der H. Teresia* uit het Spaansch vertaald door vijf Doctoren, broeders van haar zoo geliefde orde: Onze Lieve Vrouw van den Berg Carmel. De verzameling zal uit zeven deelen bestaan, waarvan het eerste vóór ons ligt. Het boek van haar Leven: Dr. Titus Brandsma bezorgde er de vertaling van en voorzag deze van een zeer zaakrijke inleiding, waarin hij een overzicht geeft van Teresia's werken en hun geschiedenis en tevens het plan dezer belangrijke uitgave nader verklaart:

Meer in het bijzonder wordt dan „Het Boek van haar Leven" behandeld; dat men zich niet moet voorstellen als een soort van antobiographie. Het is vooral de beschrijving van het leven harer ziel, en van de eerste geschiedenis van de Hervorming harer orde, die zij zich tot levenstaak stelde.

Bewondering en eerbied vervullen ons voor de zwakke, ziekelijke vrouw, die zooveel tot stand bracht en het goddelijke vuur, dat in haar gloeide in zoovele andere zielen wist te doen opvlammen, die, zooals onze groote Paus Pius X op het eeuwfeest van haar

geboorte getuigde, de bewondering wekte der grootste geleerden, die niet begrijpen konden, hoe deze maagd met zooveel meesterschap en sierlijkheid tot een geheel wist samen te voegen wat de Kerkvaders zonder bepaalde orde en slechts in vage bewoordingen hadden geleerd.

Verdienstelijk werk deden bijgevolg deze geleerde Carmelieten met het werk hunner groote Ordezuster, volgens de laatste, meest betrouwbare Spaansche uitgave aan ons publiek bekend te maken in deze keurig verzorgde vertaling. Mogen zij voor hun moeite beloond worden, door een schitterend succes niet alleen van koopers maar ook van lezers.

Het boek is vergezeld van de ware afbeelding der H. Teresia, naar haar doodsmasker vervaardigd en van een facsimile van haar eigen handschrift.

De voorstelling op het titelblad, het mystieke huwelijk der Heilige met haar goddelijken Bruidegom, werk van Jan Louwerse, doet door zijn kubistische manier, met de ietwat familiaire uitbeelding vrede hebben. M. S.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Holwerda (Dr. J. H.) Neerland's vroegste geschiedenis. Met 33 afbeeldingen. S. L. van Looy, A'dam.

Dr. Holwerda heeft al jarenlang er voor geijverd, dat in ons land opgravingen zouden gedaan worden en wat er verborgen lag aan materiaal voor Nederland's oudste geschiedenis aan 't licht werde gebracht.

Tegenwerking, uit onkunde en naijver geboren, heeft hij ondervonden, maar ook overwonnen. Gaf hij meer dan tien jaren geleden ons reeds *Neerland's vroegste Beschaving* en daarna zijn platenatlas: *Nederland's vroegste geschiedenis in beeld*, dit boek doet ons, dank zijne latere ontdekkingen, nog klaarder blik werpen in ons grijs verleden. Het behoeft geen uitdrukkelijke bevestiging dat wij een boek van zoo bekend een autoriteit op oudheidkundig gebied als Dr. Holwerda, met blijdschap begroeten en als hoogst waardevol aanbevelen. Dr. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Ammers-Küller (Jo van). Kruispunten. Tjeenk-Willink. Haarlem. (201).

Een bundeltje schetsen, die als literair werk er mogen wezen. Ik heb van Ammers-Küller nooit iets gelezen, zoo vlot geschreven en zuiver gezien.

Zij is vaak vol humor, van dien leuken, eenigszins Engelschen humor, maar ook dikwijls scherp-raak en tragisch.

Realistische voorstellingen of felle hartstochten maken dit boek niet onveilig. M. WALRE.

Barbarossa (J. C. Schröder), Een dag poilu. Van Holkema en Warendorf (89) f 0.95.

De tegenwoordig onverantwoordelijke redacteur van „De Telegraaf" (in anderen zin was de man vroeger al meer dan eens onverantwoordelijk) schrijft een boekje, waarvan men den inhoud gemakkelijk raadt uit den titel. Frisch en ook wel geestig, zooals hij dat kan. Het is natuurlijk tevens eene verheerlijking van den Franschen soldaat. WILLEM MERKELBEEK.

Bierema (Betty). Het hoogfatsoen van Herr Feuer. Herinneringen aan mijn Duitschen kantoortijd. Sijthoff, Leiden. (1918), f 1.50.

Tusschen de regels door kan men lezen dat Herr Feuer geen ideaal echtgenoot is, maar men behoeft dat niet te doen. Als getrouw verslaggever wil ik hier echter op wijzen. De geschiedenis speelt in Amsterdam en de held ervan voert in zijn wapen de in dezen oorlogstijd beroemd en berucht geworden letters O. W.

Betty, welke hare herinneringen opteekent, was weggezonden door Herr Feuer, omdat de zaak door den oorlog tot stilstand was gekomen. Drie maanden later wilde hij haar weer terug nemen.... tegen half salaris, hetgeen zij weigerde.

Maar een jaar later reed Herr Feuer zijn vroegere kantoorbediende voorbij, in een auto, dien hij zelf chauffeerde. Boven zijn zwaar-warmen jas stak het gezicht even uit, nog wat dikker en fleuriger dan anders. De „es-ist-erreicht-snor" was bijgeknipt naar „american-fashion". Naast den nouveau riche zat Frau Augusta onder een berg van bont. Het auto-nummer was laag.

Toen stapte Betty naar huis en begon dienzelfden avond nog aan hare herinneringen. M. WALRE.

Beyens (Daan). Anak-Mâs.

Wij zullen maar geen naam van uitgever vermelden, omdat wij liefst het verkrijgen van dit boek niet willen vergemakkelijken. Drukten wij hier den titel af, dan is het alleen om te waarschuwen, dat dit boek geen lectuur is voor gezonde zielen. Benauwende alkoofgeschiedenissen verontreinigen het verhaal en maken het ongenietbaar.

Bolhuis (E. G. van). Aan het eind van de wereld. Verhaal uit de Drentsche venen. Slothouwer, Amersfoort. (224).

Bolhuis schrijft wel goed, maar stileert nog te veel. Vooral in den aanvang van het boekje treft men telkens een staal van proza, dat kunstmatig opgebouwd is, en van beeld of vergelijking, die zorgvuldig bedacht zijn maar niet spontaan zich hebben opgedrongen.

„Te middag had de zon een wijl geschenen, maar dra had ze zich weer verscholen, beu van de leege troosteloosheid beneden". Dat is zoo'n opvatting van vroeger, om de zon zich te laten sluieren, als voor iets dat zij liever niet aanschouwde, of te laten wegschrikken voor een somber spel op aarde. Een herinnering aan de oude romantiek.

„Alleen waar winterkoren was gezaaid vlekte geelgroen lijdend spruitsel, scheen eerder langzaam pijnend te verkwijnen, door vol kracht met ingehouden moed te wachten om in zonniger tijd op te schieten tot hooger halm en te torsen macht van voedzame korrels".

Dat is heel aardig bijeengedacht, maar dat is bij nader beschouwing, toch onwaar en onwerkelijk. En van dergelijke gezochtheden zijn er vele in het boek. Maar zoodra Bolhuis zijn menschen laat praten, vergeet hij al zijn mooi-doen en wordt door-en-door natuurlijk. Dat is wel zijn grootste verdienste.

Een verhaal, al staat dat duidelijk op het titelblad, is het boek toch eigenlijk niet. Er zit wel zoo iets in, waarvan een roman te maken was, maar men noemt het veiliger een bundel schetsen (door de avonturen van een veen-meid in los verband gehouden, hier en daar) uit het veenleven. Het stukje over den schoolmeester en zijn pogingen om verplaatst te worden, de beschrijving van een ochtend in de pastorie (de auteur laat den pastoor zijn brevier bidden met een sigaar in den mond!), de uitbeelding van de plechtige processie (waarbij de pastoor met het Allerheiligste voorop gaat!) zijn absoluut losstaande episoden uit het veen-dorp. En zoo zijn er nog heel wat meer aan te wijzen.

Ofschoon ik niet kan ontkennen dat de schrijver een helderen kijk heeft op de werkelijkheid, is het boek mij toch niet sympathiek, misschien juist wel omdat de werkelijkheid, die de schrijver ter weergave heeft gekozen, zoo weinig aantrekkelijk is. Het boek is alleen voor volwassenen bruikbaar.

M. WALRE.

Gogh-Kaulbach (A. van) De liefde die overwint.

Het is mogelijk, dat met dit boek de schrijfster een goed doel heeft beoogd. Door de verlokkingen van een weelderig leven verblind, verstoot een meisje de echte, oprechte liefde van een eenvoudigen man. — Door een laffen knaap verleid, wordt zij ter prooi geworpen aan de prostitutie, en als zij eindelijk inziet wat zij verloren heeft en wat zij geworden is, doodt zij zich zelve, ofschoon de eerste man met zijn eerlijke liefde haar nog wilde redden en aan zich verbinden.

De schrijfster vertelt ons heel het verleidingsbedrijf in zoo minutieuse bizonderheden en teekent de vele bordeelscènes zóó afstootend realistisch, dat wij dit boek als „zeer gevaarlijk" moeten afwijzen. R.

Heezen (Charley van) Anders.

Het boek zit stampvol valsche beweringen en onzuivere en ongezonde theorieën en is zonder eenig voorbehoud af te keuren.

M. WALRE.

Lokhorst (E. van) Phil's amoureuze Perikelen.

Toen ik eenige weken geleden dit boek las, schreef ik erin: voor jonge dames is dit boek zeer zeker ongeschikt, misschien zou het voor moeders van eenig nut kunnen zijn, door haar te leeren wat er al zoo in het hart harer dochters kan omgaan. Maar, na rijp beraad, durf ik ook dat laatste toch niet meer onderschrijven. Neen, ik geloof niet dat zij van eenig nut kan zijn, deze reeks van verliefde avonturen der zonderlinge Phil.

In korte opstellen gaat de schrijfster hare heldin na: vanaf het oogenblik dat zij als klein kind door een fietsenden kruideniersjongen wordt achtervolgd, tot het oogenblik dat zij een heel ernstige, maar vrij goed afloopende flirt heeft met een gehuwden man en ten slotte verdwijnt uit onze oogen als verloofde van een student, die tamelijk zotte beweringen uitkraamt in hoogdravenden stijl.

Of eene jonge vrouw als Phil, die van liefde tot liefde zweeft, gelijk een meekrapvlinder van bloem tot bloem, eigenlijk wel veel hart heeft en voor een groote, sterke, durende liefde wel vatbaar is, waag ik ernstig te betwijfelen.

Een groote, geweldige hartstocht, gelijk alles wat groot en geweldig is, kan men ten minste nog bewonderen, maar dit kleine, wriemelige gedoe wekt wrevel, en die vluchtige ongedurigheid bij het feit, dat wij Phil alleen maar te zien krijgen in haar liefdesavonturen en anders niets ongeveer van haar te weten komen, maakt dat zij slechts als een schim een oogenblik vóór ons staat en wij haar en haar daden heel spoedig vergeten.

De schrijfster beschikt zonder tegenspraak over een meer dan gewoon talent, en ik hoop dat zij spoedig een dankbaarder onderwerp moge vinden en op dezelfde vlotte en natuurlijke manier het ons komt vertellen. A. GIELEN.

Reyneke van Stuwe (Jeanne) In 's Levens waan.

De ongeveer dertig schetsjes in dezen bundel heb ik gelezen, gelezen van het begin tot het einde, en zonder onderbreken. En toen moest ik denken, kon niet anders meer, aan „den poot van het bankjen, die brak".

Ai, denkt ge nog wel aan den poot van het bankjen,
Waar 'k menig verkoudheidjen op heb gedaan,
Wanneer wij de deur op een kier lieten staan,
En, beiden verdiept in het schijnsel der maan,
Den suizenden zefir zijn gang lieten gaan?
Ai, denkt ge nog wel aan den poot van het bankjen,

Waarop ik zoo menigen zaligen stond,
Zoo menige weelde aan uw zijde ondervond?
Ai, denkt ge nog wel aan den poot van het bankjen,
Die, toen mij uw kussen te driftig ontstak,
En toen 't in mijn oog stond te lezen: „ik dankje!"
Die toen — al te zwak —
Ai, denkt ge nog wel aan den poot van het bankjen,
Den poot van het bankjen, die brak?

Ja, ik denk aan den poot van het bankje, na al die ongelukkige geschiedenissen, waarvan ons Jeanne hier een plumpudding bereidt. Het begint al met *Trouwdag;* nog vóór de huwelijksreis blijkt dat er meer angst dan liefde is bij de bruid en men gevoelt al, dat hier in de naaste toekomst een scheiding is te verwachten.

En 't tweede schetsje is al van hetzelfde gehalte en van gelijken inhoud: *Liefde's onwerkelijkheid.* Mijnheer van Houwingen zal straks komen om Laura, die zielsblij is, ten huwelijk te vragen. En enkele uren vóór zijn komst verneemt ze van haar kamenier, dat diezelfde mijnheer ook hààr had „nageloopen en aangesproken". En wat gebeurt er nu: „'s middags, toen Rolf (van Houwingen) haar jawoord had ontvangen, en hij haar in zijn armen trok, om haar een kus te geven, barstte zij opeens in sidderende snikken los, zij klemde zich aan hem vast, en zoende hem in vertwijfelde hevigheid, en zij dacht, terwijl zij hartstochtelijk schreide en schreide: „O, ik haat je, ik haat je... en toch heb ik je lief... lieve, lieve, ellendige jongen..." Men ziet het: alweer een poot van het bankje gebroken... en zoo gaat het door tot het einde: dan hebben wij een uitdragerswinkel vol van gebroken bankjes en pootjes en verongelukte levens. Ongenietbaar, niettegenstaande het vlotte talent van Jeanne R. v. S. A. GIELEN.

Rutgers (Elise). Berusting. (177).

In „de Prins" heb ik wel eens schetsjes gelezen van E. R. die wat conceptie en uitwerking betreft, ik hooger aansloeg dan dit verhaal.

Henri, een kunstschilder van beroep, had een model noodig voor een bepaald werk en ontdekte toevallig in een park eene jonge dame, die volkomen aan zijn ideaal beantwoordde. Hij kwam onderzoekend te weten, dat zij de stiefdochter was van een zeer gezien dokter, en tevens, voor Henri gelukkig, eene nicht van een kunstbroeder. Door diens bemiddeling kwam het tot kennismaken, en Fenna wilde poseeren. En, gelijk dat meer gebeurt als jonge menschen elkaar veel zien, ze werden verliefd.

Fenny had vroeger iets gevoeld voor een zekeren Frits, maar toen zij hem eens betrapte in intiem onderhoud met een meisje van minder allooi, trok zij zich terug. En toch kon ze zijn beeld niet goed uit de gedachten bannen. Zij kon niet verkroppen dat Frits eigenlijk maar wat met haar gespeeld had en geen werkelijke liefde voor haar voelde. Zij legt het er op aan hem op straat te

ontmoeten, om eens te zien of hij (die al lang getrouwd was) haar nog zou kennen. Hij zag haar inderdaad, groette vluchtig en ging verder. Verdrietig keerde zij naar huis, waar een „spiegelbeeld" haar verschijnt en haar de les leest over hare dwaasheid.

De kans voor Henri is daarna gestegen. Die berispende verschijning, of wat het wezen mag, is er een beetje vreemd bijgesleept.

M. WALRE.

Scheff (Werner) De Ark. „Fuilleton-bibliotheek" uitgave: drukkerij „Jacob v. Campen" Amsterdam. (319) f 1.50.

Een zonderling verhaal, dat men echter niet zonder belangstelling leest... om de theorie, die erin ontwikkeld wordt. Alle illusie van ware gebeurtenis wordt ons al dadelijk ontnomen; want de schrijver laat ons weten dat er heel wat kalenderblaadjes moeten afgescheurd zijn voor wij zijne verbeelding hebben ingehaald. Wij onderwerpen ons en stellen ons derhalve voor, dat wij schrijven 1950 of '60 of '70 of nog later. En wij luisteren dan verder wat de heer Scheff heeft gedroomd.

Bij de firma Pogge, onder leiding van den knappen ingenieur Walter Fahr is een groote onderzeeboot gereedgekomen, en een keurig gezelschap zal den volgenden dag een proeftocht onder water houden om de deugdelijkheid der vinding te bewijzen.

Een geleerde Japanner, door de eigenaars halsstarrig als passagier geweigerd, weet ten slotte toch aan boord te komen en hij bezorgt de heeren en dames een uurtje van doodsangst. Wat is het geval? Als de deugdelijkheid van de boot proefondervindelijk is bewezen, wordt bevel gegeven tot stijgen naar de oppervlakte van den Oceaan. Maar, o schrik, daar is een onderdeel weggenomen van eene machine en men kan niet omhoog. Na eenigen tijd zal de zuurstof ontbreken en allen moeten ellendig omkomen. Voor Helga, de dochter van Pogge, en Walter, den ingenieur, is dat een tegenvaller, want ze hielden veel van elkander. Maar liefde onder water, met een spoedigen dood voor oogen, kan natuurlijk niet bijzonder gelukkig maken.

Het loopt echter buiten verwachting, in ieder opzicht. Zijn de machinedeelen op raadselachtige wijze verdwenen, even geheimzinnig worden zij weer teruggebracht, en spoedig is alles klaar om de boot te laten stijgen. Nieuwe ontzetting! Daar blijkt op heel de wereld geen levende ziel meer over te zijn, behalve het pas opgedoken gezelschap. Alle menschen zijn gestikt in den tijd dat de „Gloria" onder water was. Een komeet is dicht langs de aarde gestreken en door zijn giftigen nevelstaart heeft hij alle leven op aarde gedood. De knappe Japanner had het berekend en door zijn toedoen werd de boot gedwongen langer onder de golven te blijven en aldus beschermd tegen de giftige gassen. Had hij zijn plan van te voren geopenbaard, dan zou men hem zonder twijfel hebben uitgelachen en zich niet hebben gestoord aan zijn waarschuwingen. Met echt Japansche kordaatheid heeft hij

dus maar dadelijk ingegrepen en zich zelven en de anderen gered.

Met nog echter Japansche voortvarendheid wil professor Sotoema nu zijn tweede plan ten uitvoer brengen. Nu er zoo'n klein groepje menschen nog maar over is, zou het een prachtige gelegenheid wezen om een sterk menschenras te kweeken en eens los te raken van allerlei overgeërfde kwalen en ziekten. Het ongeluk wil dat hij uit de mededeelingen van Walter Fahr tot de ontdekking komt, dat diens voorouders niet vrij waren van tuberculose. Het besluit is derhalve dadelijk genomen: Walter mag niet trouwen met Helga en de malle professor weet den jongen man zoo te overtuigen van zijn verantwoordelijkheid en van zijn plicht om ongehuwd te blijven, dat deze uit het gezelschap vlucht en ergens in de eenzaamheid zijn liefde wil gaan begraven.

Natuurlijk komt toch alles terecht. Het blijkt zelfs dat er nog meer menschen gered zijn van den algemeenen ondergang. Want Walter ziet op een goeden dag eenige booten met mannen, uit wier verhaal blijkt, dat zij werkten in eene mijn, toen de giftige gassen de aarde bedekten. Dit was hun behoud. Zij hebben nu elders eene kolonie gesticht:

„Sinds de stichting van ons dorp zijn er niet minder dan negentien kinderen bij ons geboren, tweemaal zelfs tweelingen", vertelt Erik Jonsson. „Alle kinderen leven, zoodat er gezorgd is voor de instandhouding der menschheid".

„Zijn de ouders van die kinderen... gezond?" vraagt plotseling Walter, die reeds gehuwd is met Helga, maar wien toch nog altijd de ernstige waarschuwing van professor Sotoema beangstigt.

Jonsson haalde de schouders op.

„Och ja, dat kan ik niet beoordeelen. Ik ben geen dokter. Maar waarom vraagt u dat zoo?"

„Omdat ik mij voorstelde, dat nu de gelegenheid zich aanbood, om bepaalde kwalen der menschheid te niet te doen".

„Ik begrijp u. Maar ik vrees, mijnheer Fahr, dat die menschheid zich op dit punt niet de wet zal laten voorschrijven. Ook de zieke heeft het recht op leven en geluk".

Een verstandig antwoord van dien Zweed en de schrijver verzekert ons: „Ook in de harten van Walter en Helga was de rust weer neergedaald, waarnaar zij verlangden". Voor die beiden dus een kaartje met hartelijken gelukwensch. Het boek is goed.

A. Gielen.

VARIA

Een neutraal tijdschrift. Paul Altheer, een jonge Zwitser, geeft een critisch-satyrisch tijdschrift uit, „Das Buch", waaraan Forel, Georges Brandes, Carnegie, Shaw en Hans Heinz Ewers

medewerken. Ook afzonderlijke brochures zullen worden gepubliceerd; reeds één verscheen, een studie van Theodor Kappstein over Walther Rathenau.

Een nieuwe biographie van Dostoïevsky. Serge Persky heeft een biographie van Dostoïevsky geschreven, die hij niet, zooals gebruikelijk is, in twee deelen splitste, om leven en werken afzonderlijk te behandelen. Hij schreef een stormachtige biographie, waarin alleen de chronologie een weinig orde heeft gebracht. La Vie et l'Oeuvre de Dostoïevsky verscheen bij Payot et Cie.

Italiaansche Mozaïken. Joseph Wilpert's groote werk over de Romeinsche mozaïken en de muurschilderingen in de oudchristelijke kerken is thans voltooid, verschen en.... uitverkocht.

Musea-beheer. Bij A. W. Sijthoff's Uitgevers-Maatschappij verscheen „Over Hervorming en beheer onzer Musea", uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond. Het boek is verdeeld in vier hoofdstukken, welke als volgt getiteld zijn: I. Reorganisatie onzer rijksmusea. II. Handleiding voor het beheer onzer plaatselijke historische musea. III. De opleiding van onze museum-directeuren. IV. Museum-stellingen.
De prijs van dit belangwekkende boek bedraagt f 2.50.

Shakespeare-Jahrbuch 1918. Het Shakespeare-Jahrbuch is, onder redactie van A. Brandl en M. Förster, bij G. Reimer Verlag, te Berlijn, verschenen. Brandl geeft een overzicht van de werkzaamheden der Shakespeare-gesellschaft. Prof. Keller schrijft over „Shakespeare und sein König"; A. Ludewig over „Shakespeare als Held deutscher Dramen"; Käthe Stricker behandelt aan de hand van een rijk bronnenmateriaal: „Die Aufname Shakespeares vom Bremer Stadttheater"; K. Kauenhoven schrijft over de eerste opvoering van „Macbeth" te Berlijn in 1887, in een bewerking van J. K. Wernick.
Helene Richter schrijft de necrologie van Bernard Baumeister (1827—1917) en C. Grabau die van den bekwamen Anglicist Hermann Conrad, die 8 Juli 1917 te Berlijn overleden is.
Het volgende jaarboek zal worden samengesteld door Prof. W. Keller, Münster.

Stroomingen zoo heet een Maandblad voor Kunst en Letteren, uitgave der firma van Rossum, Amsterdam.
Op het schutblad staat het gedrukt: „Stroomingen" bedoelt: den jongeren gelegenheid te geven, zich te uiten."
Veel kunnen wij nog niet zeggen van de eerste afleveringen, en al zoo spoedig ook met een oordeel te komen, zou niet vriendelijk en niet ernstig zijn tegenover de jonge schrijvers. Wij willen hen echter volgen met belangstelling en drukken eenige stukjes af, om anderen daarmede een proeve te geven van hun werk.

VERZEN VAN HAN VERKRUISEN

De Zoon.

Hij was van zùlk een blijde liefde, gansch zijn leven,
Dat hij wel altijd minnen mòest wie hem wou haten;
En voor zó schoon een Licht heeft hij zich zelf gegeven,
En zùlk een wijde blijheid heeft hij ons gelaten,

Dat wij nóg niet begrijpen kunnen, hóe verheven
Zijn Zijn was; en hoe grenzenloos en zonder mate
Zijn gaan bóven de levens van die achterbleven,
En hoé zijn Woord was: Licht, bóven anderer praten.

Zijn hart was vol van vreugd; — smart kon niet bij hem wezen
Dan om de smart van de andren die het Licht niet vonden,
En die hun leven moesten slijten in het duister. —

Zó is zijn leven bóven allen uitgerezen,
En is zijn Woord een altoos heil voor die zich wondden. —
Hoe straalt zijn Naam van onvergankeliken luister.

Resurrectio.

Hem, die den dag zag blinkend openbreken
Aan verre schemerende horizonnen,
En wist àl dorre smart teruggeweken,
Al bleke droefnis glorievol verwonnen, —

Hem, wien het jonge Licht deed schoner spreken,
Deed juublend lachen, làchen om de zonne,
Omdat hij wìst dìt 't eindelike teken
Dat hoogste morgentijd nu was begonnen, —

O, hem zal stralend uit zijn hart òp-bloeien
De Liefde aan hen die door de wereld zwerven
Eenzaam, omdat zij nìmmer vìnden konden, —

Want alle smarten, die zijn hart doorwoeien
Waren zó groot niet, of dìt kòn niet sterven:
Zijn Liefde tot de bitter-moe gewonden.

IK HOOR HET VERRE RUISCHEN VAN DE ZEE

door R. Houwink

Ik hoor het verre ruischen van de zee
En zie de blanke duinen blinken
En 't wazig blauw des hemels drinken
Als zon-gekwelde kudden dorstig vee.

Ik ruik de geuren van den zilten wind
En voel zijn wellust door mijn leden
Beven en 't dringen zijner bede
Maakt mij een dol, onstuimig kind,

Dat voor zijn levensvreugd geen uitweg weet
En zingt en danst en grijpen wil
Elk kleurig ding, maar straks heel stil
Te droomen ligt en al zijn jeugd vergeet,

En met zijn blanke ziel ver henen zweeft,
Ver over wijde, blauwe zee,
Voorbij de wereld en haar wee
En in dien droom zijn eeuwigheid beleeft.

BERCEUSE DE LA MORT

door Frits le Cavalier

Kom nu; vrees mijn oogen niet,
zien z' al donker, onbewogen;
wijken zal het oud verdriet,
'k zal je tranen drogen.

Kom nu; vrees mijn handen niet,
en vertrouw je in mijn armen;
slaap nu in; mijn eenzaam lied
klinkt voor 's levens armen.

Slaap nu, in een zachte rust;
later zal het leven keeren;
slaap, tot zij je wakker kust,
in een niets-begeeren.

Slaap nu, van verlangen vrij;
slaap nu, tot een nieuw ontwaken;
slaap nu, vind nu rust bij mij,
na 't in onrust waken.

Slaap nu, vrees mij oogen niet,
en mijn stem niet, en mijn handen;
ga nu, bij mijn wiegelied,
rusten in mijn landen.

Uit het kladschrift van Jantje. Jantje is een van de karikatuurteekenaars uit de „Groene" en zijn bijdragen tot het Weekblad geeft hij hier in een cahier bij elkaar.

Technisch is het knap gedaan. De teekenaar bootst het broddelwerk van een schooljongen na, maar men ziet dadelijk zijn groote vaardigheid, doordat hij bij al het gewild-onbeholpene, met een paar krabbels toch de gelijkenis of het karakteristieke der personen weet te treffen. Kuiper, Troelstra, onze voedselminister, de Keizer enz. kent men dadelijk, al blijft men wanen dat een echt Jantje de pen voert.

Toch zullen de satyrieke teekeningen in dit genre, zóó ineens genoten, niet hetzelfde genot geven als wanneer wij elke week een blaadje uit Jantje's kladcahier mochten zien. Bij dezen overvloed gaat iets verloren van de fictie. Doch er is geen andere manier dan zulk eene uitgave in boek om deze aardige karikaturen te bewaren.

Hugo Grotius. Bij A. W. Sijthoff's Uitg.-Mij. te Leiden wordt de uitgave voorbereid van Hugo Grotius. De iure Belli ac Pacis Libri III in quibus ius naturae, gentium, item iuris publici Praecipua explicantur, edidit P. C. Molhuijsen, praefatus est C. van Vollenhoven.

Hugo de Groot erkende de uitgave van 1632 van zijn „De lure Belli ac Pacis" als de eenig echte. Deze uitgave heeft daarom gediend als grondslag voor den tekst van dit boek. Maar vooral belangrijk is, dat de noten naar de editie van 1646, de volledigste dus, zijn gegeven, met aanwijzing waarin zij verschillen van die van 1642, welke het eerst noten bevatte; ook wordt in aanteekeningen vermeld waar de tekst van de drie genoemde, uitgaven onderling verschilt.

De Groot's boek, dat een geweldigen opgang maakte, komt in den boekhandel niet anders meer dan antiquarisch voor. Het was zeer noodig in dezen misstand te voorzien, en het mag toegejuicht worden dat zulke bij uitstek deskundige mannen als Prof. C. van Vollenhoven en Dr. P. C. Molhuijsen zich met de verzorging dezer uieuwe, geannoteerde editie wilden belasten.

Voor ieder die het Internationaal Recht bestudeert, zoowel hier als in het buitenland, is dit boek van groot belang.

Duitsche Oorlogs-Bibliotheek. Evenals in Frankrijk en Engeland heeft een ijverig verzamelaar een volledige collectie oorlogsliteratuur bijeengebracht. Deze bibliotheek, welke meer dan 38.000 boeken en brochures, 2500 couranten, aanplakbiljetten en distributiekaarten bevat, werd te Berlijn voor genoodigden ter bezichtiging gesteld.

IN EIGEN KRING	WIJ NOODIGEN LEZERESSEN EN LEZERS UIT „IN EIGEN KRING" DE VERSCHILLENDE VRAAGSTUKKEN TE BESPREKEN, OVER WELKE WIJ EEN OORDEEL VRAGEN. BRIEVEN AAN DE REDACTIE TE ZENDEN VOOR DEN 1sten VAN ELKE MAAND

Wij hebben de vraag gesteld in het vorig nummer van het tijdschrift, wat men dacht over het catholicisme, zooals dat tot uiting komt in den roman „Stephana Schwertner". Wij hebben dit gedaan, omdat wij zoo vaak, naar onze meening dikwijls geheel averechts, daarover hoorden spreken. Op onze vraag zijn slechts een tiental antwoorden ingekomen, waarvan wij hier een tweetal afdrukken. De andere antwoorden zijn in denzelfden geest. Verschillende lezers hebben geschreven, dat zij het laatste deel, waarvan eene goede vertaling onlangs is verschenen, nog niet hebben gelezen, en zich derhalve niet aan een oordeel durfden wagen.

E. Baronin von Handel-Mazzetti geeft ons in Stephana Schwertner een duidelijk beeld van het ware katholieke geloof, zich zoo kranig handhavend gedurende de moeilijke periode in Oostenrijk onder den zwakwilligen keizer en den despoot Händel — dit in tegenstelling met „Jesse und Marie" en die arme Margareth!

Hier en daar wat vlotter geschreven zou ik 't wenschen, vooral in 't begin.

AMSTERDAM MARIE SCHRIJNEN.

Het eenige verwijt, dat men de Schr. met recht maken kan, is m.i. dat zij pater Albertus gelijk geeft, als hij den pelgrimstocht naar het genadebeeld doorzet en er Stephana aan waagt dien te leiden. Dat hij het deed, kan er slecht door, want deze daad was in alle opzichten onverantwoordelijk èn om het besmettingsgevaar èn om de gevolgen, die zij hebben kon en trouwens ook gehad heeft. Zoowel voor Steyr als voor hem zelf en voor zijn biechteling.

Men kan er Mazetti geen verwijt van maken, dat zij naast de stoere, onverzettelijke figuur van Albert meer angstvallige monniken teekende als de lafhartige abt Carel en de goede maar veel te bange pater Erzílius. Zoolang niet de bedoeling voorstaat, opzettelijk alle priesters als minderwaardige personen vóór te stellen is het een schrijver geoorloofd licht en schaduw gelijkelijk te verdeelen. Deze vlekjes doen des te schitterender de verhevenheid van de katholieke leer uitkomen tegenover de enghartig bekrompene godsdienstopvatting van den fanatieken Händel en zijn geloofsgenooten, culmineerend in de groote demonstratie op het marktplein, waar de predikanten zulk een droevig figuur maken.

DEN HAAG W. B. DR.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

V. te G. „Pallieter" is geen boek voor een meisje van dien subtielen leeftijd.

M. Schr. Over de boeken van Zahn heb ik in Boekenschouw reeds geschreven. Der Apotheker von Klein-Weltwill is zonderling maar onschuldig. Een Kath. handboek der Letterkunde verscheen bij Paul Brand te Bussum.

P. te U. De recensie zal verschijnen in 't volgend nummer. Voor het oogenblik zijn wij overstelpt.

J. C. M. O. te Br. „Henriette" van Coppée is niet geschikt voor die Bibliotheek.

L. D. te W. „Een strijd om Rome" van Felix Dahn is beslist geen lectuur voor jongens van 18 tot 20 jaren.

H. R. te A. De Encyclopaedie van Ned. Indië is een standaardwerk, in welks plaats ik geen ander kan aanwijzen.

T. H. te T. „Rozenkrans" is haar beste boek volgens mij. Neen, zóó was het niet bedoeld. Barclay schrijft wel goed en componeert glad. Maar haar werken gaan niet diep en daarom zeide ik, in andere woorden echter, dat het een vriendelijk „babil" is wat zij ons laat hooren. Gewoonlijk ten minste.

L. v. W. De boeken van „Lode Bakelmans" beschrijven gewoonlijk het kroeg- en nachtleven, en dat wel op zulk een manier dat de boeken voor ons onbruikbaar zijn.

Neen, het „rosse leven en sterven van de Zandstraat" van Brusse is heel anders opgevat en geeft inderdaad zonder te vervallen tot minutieuze beschrijvingen van prikkeldingetjes, een goeden kijk op dat soort menschen en toestanden.

W. H. te R. Tot onzen spijt kunnen wij uw artikel niet opnemen. Het behandelde onderwerp valt te veel buiten de bedoeling, waarmede ons Maandschrift is opgericht. Wij raden U aan het aan een onzer dagbladen op te zenden.

D. R. te H. Ja, op die vraag is al zeker driemaal door ons geantwoord. Onze alphabetische inhoud kan U den weg wijzen en u zult ons dus ontslaan van de onaangename taak van steeds in herhalingen te treden.

VERSCHIL VAN GEVOELENS

(Twee oordeelen over Stephana Schwertner).

Met onze vraag in *Eigen Kring* waren wij den vorigen keer niet gelukkig. Het aantal antwoorden was niet groot en geen enkel antwoord werd gemotiveerd. En toch werd er zooveel over dit boek gesproken, naar ons weten, en dikwijls in zoo geheel verschillenden zin.

Dit wisten wij en hebben het ook uitgesproken... en nu komen twee inzendingen onze overtuiging nog bevestigen. Wij kunnen den lust niet weerstaan beide antwoorden hier volledig af te drukken, niet het minst als een bewijs: hoe uiteenloopend het oordeel kan zijn zelfs van twee personen, die toch eigenlijk op hetzelfde standpunt staan. Wij hebben hier het inzicht van twee ontwikkelde, door-en-door katholieke menschen, en wij krijgen twee meeningen te hooren, die zoo lijnrecht tegenover elkaar staan als maar mogelijk is.

Misschien, als onze lezers kennis hebben genomen van het schrijven van Notaris Smulders en van Broeder Florian, bouwen zij zich een eigen oordeel, dat even ver staat van de felle veroordeeling als van de onvoorwaardelijke lofprijzing. De waarheid ligt in het midden, zegt men, en het zou mij niet verwonderen als het spreekwoord in dit geval letterlijk moet worden opgevat.

Persoonlijk tenminste ben ik het volkomen eens in mijn oordeel over „Stephana Schwertner" met den bekenden Duitschen kritikus J. Overmans S. J., wiens artikel wij mochten vertalen voor Boekenschouw (1914—15, blz. 339). Hij weet te geven en te nemen, en zijn, naar geen enkelen kant overdreven oordeel verdient ten volle overwogen te worden.

ZeerEerw. Pater,

Ik las eerst heden uwe uitnoodiging aan de lezers van Boekenschouw 12den jaargang dd. 15 Juli '18, No. 3, om hun oordeel te zeggen over Handel-Mazetti's „Stephana Schwertner".

En ik herinnerde mij, dat ik het eerste deel had gelezen in Hollandsche vertaling, hetwelk me mijn broer, Kapelaan Willem Smulders te Boxtel, had toegezonden met Pinksteren 1917.

En ik zocht en vond terug de copie van het schrijven, dat ik hem na eenigen tijd toezond met mijn lang niet malsch oordeel over dat boek,

geheel afwijkend van uwe meening, zooals ik me die nog flauw meende te herinneren uit uwe recensie in Boekenschouw.

Liever dan die meening te flatteeren en den brief nog eens over te schrijven, zend ik U den afdruk van den brief juist zooals hij was met enkele kleine wijzigingen (daar de brief in haast en zonder vóóropstelling geschreven was) en verzoek ik U den brief te zien zooals hij geschreven is, „particulier" aan m'n broer.

Overigens kunt U met dit schrijven doen wat U wilt met mijn naam en toenaam er bij, als U 't gebruiken wilt om het geheel of gedeeltelijk te publiceeren: gebrek aan tijd om de andere deelen te lezen en om dan eens „mijn" recensie in een of ander tijdschrift te geven, heeft me nog altijd ontbroken.

Ik meende echter te handelen in den geest van uw verzoek, met U dit door zijn particulieren aard niet zeer bescheiden aandoend schrijven te zenden zooals het luidde.

Met de meeste hoogachting — Uw dw. dr.
Oud-Gastel. — A. SMULDERS.

Oud-Gastel, 22/6'17

Waarde Willem,

Ik heb het boek 1e deel (Holl. vertaling) direct naar den Z.E. Heer *** gezonden. Ik zou het U reeds eerder gestuurd hebben — want we hadden het den 2den Pinksterdag al geheel uitgelezen — indien ik nog niet eerst gaarne de recensie van Pater Gielen gelezen had in „Boekenschouw", waarvan ik mij weinig anders meer herinnerde dan „groote lof voor het meesterwerk" en het nadrukkelijk wijzen op den „Katholieken" roman bij uitnemendheid! Ik heb echter de recensie niet meer kunnen achterhalen [1]).

Mijn indruk — en die van Mies — van het boek is één groote ergernis! Na lezing van de eerste dertig bladzijden zei Mies al zeer terecht: laten we er toch uitscheiden, dat wordt toch niets, maar om der curiositeit's wille zetten we door en de slotsom was dat we het meesterwerk een prul, den „katholieken roman" een „anti-katholieken" roman vonden....

Eerstens de roman als „kunstwerk": het verhaal grijpt niet in 't werkelijk leven, het zijn geen menschen van vleesch en bloed, niet één hunner staat U typeerend, staat U levend voor den geest: het zijn marionnetten". En voor zooverre de schrijfster getracht heeft deze menschen „karakter" te geven, laat ze hen

[1]) De schrijver vergist zich hier en verwart klaarblijkelijk een elders verschenen recensie met de beoordeeling, die in Boekenschouw verscheen. (Red. B.)

zich niet gelijk blijven, handelen ze precies tegenovergesteld als ze psychologisch *moesten* handelen. Tegenstrijdige handelingen zijn bij ieder der opgevoerde personen aan te wijzen.

Wat al die menschen dan eigenlijk *wel* doen? „Leven" doen ze niet, maar ze „spelen comedie". Al lezende kunt ge niet aan den indruk ontkomen, dat deze menschen bewust optreden voor het publiek, dat ze hunne rollende zinnen en groote woorden uitkramen om „gehoord en bewierookt" te worden; het geheel geeft den indruk van een reusachtig comediespel, de tooneelen in de raadszaal, de volksbijeenkomsten op de markt, die bespottelijke processie, het volk om den schandpaal, de fameuze „Steffie", alles is kleurrijk beschreven (en *dat* is de eenige verdienste van de schrijfster), maar het is de beschrijving van wat niet in werkelijkheid, maar op het tooneel gebeurt, het weergeven van het beweeg en geroezemoes vóór linnen schermen en papieren coulissen, met beschilderde achtergronden.

De Katholieke roman! Inderdaad geheel in denzelfden geest (maar nog heel wat graden erger) als „Franciscus-gebarenspel" een Katholiek tooneelspel genoemd wordt! Beide missen het echt katholiek voelen, bij beiden huivert men als men bedenkt wat andersdenkenden wel voor een indruk moeten krijgen van wat de Katholieken zelf weergeven als geboren uit *hun* kijk op de zaken en uit hunne levensbeschouwing. Bij beiden wordt gemist de sensus Catholicus, wordt men niet meegesleept in een Katholieke gedachten-spheer en blijft men onbewogen: Als „surrogaat"-Katholicisme krijgt men dan de moderne (naar modernisme riekende) visie, kleurrijke tooneelen zonder diepe gedachten, „Heiligen" die op caricaturen lijken, eerder dan op menschen van vleesch en bloed en die men de zonderlingste handelingen laat verrichten, waaraan de echt Katholieke geest ontbreekt.

Noem mij één figuur in den roman die werkelijk Katholiek is? Al de geestelijken zijn „een armzalig zoodje", wier karakters in den aanvang van den roman zeer nadeelig uitkomen tegen de edele karakters der Protestantsche mannen, die redelijk en verstandig handelen, zich beheerschen en in alle opzichten de beau-rôle spelen, totdat Enrica ze eindelijk jammerlijk en ongemotiveerd uit hun mooie rol laat vallen en ze als echte papenhaters laat optreden.

Eén geestelijke, *één* pater, ja, die is er, in wien als verdrukte onschuld (door zijne lieve confrère's) „getracht" wordt te belichamen

„den goeden, ja, zelfs den heiligen Priester", maar ge zult toch wel in mijn druk bezetten tijd verschooning vinden, dat ik niet nader aanduid (trouwens ik heb den roman al weggestuurd) waarom ik dezen heiligen man, die zich laat leiden door een 18-jarig meisje tot zelfs zulke groote dwaasheden als die processie (althans *zoo* als die processie in het boek is voorgesteld en quasi gemotiveerd wordt) waarom ik dien man een caricatuur van een priester vind. Wat een laag-bij-de-grondsche-zotternij: die biecht met Kerstmis van Stephie bij dien Pater en diens manier om haar te beproeven!

Is dan misschien Stephana Katholiek? O, wat is die schrijfster gebleven beneden het ideaal, dat ze toch wel voor den geest had, maar dat ze onmachtig was te bereiken door haar groot gebrek van te *voelen* wat echt Katholiek is.

Deze figuur is niet vergeestelijkt, 't bleef een *te* aardsche verschijning om *groote* dingen te *kunnen* uitwerken. Men blijft er koud bij, omdat men *voelt* de onmogelijkheid, omdat nergens „redelijk" gemaakt wordt de bestaanbaarheid van haar groote macht ten goede voor het Volk in *Katholiek* opzicht. Het is een echte moderne heilige, een *sensueele* heilige met hare „rozige" „handjes", hare prachtige „blauwe" oogen, haar „weelderigen haardos" enz. enz. en als ze eindelijk aan den schandpaal terecht komt — een veaudeville op zich zelf — wordt men toch niet geroerd en blijft men onbewogen, zelfs als „heur kleedje losgaat en het ruwe ijzer hare teere leden schuurt" en ze zich met hare „handjes" aan het ijzer vastklemt": allemaal uiterlijkheden, die door de tooneelmatige voorstelling geen indruk maken, terwijl wij geheel vreemd blijven aan een innerlijk grootsch karakter van „het popje" Stephie, terwijl ook „de oorzaak" *waarom* ze daar staat: die fameuze processie" ons te subtiel voorkomt, om het „martelaarschap" te ondergaan. De schrijfster heeft van allen „echte menschen" willen maken, en ze maakte tooneel-menschen; Ze heeft Katholieken uit het dagelijksch leven willen schetsen, die toch tot groote dingen kunnen geroepen worden en ook groote dingen kunnen doen, maar ze maakte ze niet Katholiek genoeg: in dit opzicht had ze in de leer moeten gaan bij Hugh Benson, die zoo mooi het bloot-menschelijke in den meest-hoogstaanden Katholiek en Priester schetst, ze zoo echt den zwakken hulpeloozen mensch doet zijn en ze *toch* zoo groote daden laat doen en zooveel laat ondergaan: alles door een heerlijk aangevoeld

Katholicisme, dat eerbied afdwingt en *doet voelen, hoe* die zwakke menschen *zoo* en niet anders handelen *kunnen* en *waarom* ze dat kunnen... maar eer ze dat voorbeeld volgde, moest ze „en retraite" gaan en zulks met goed gevolg.

Daar ben ik nu al aan 't tweede blad en mijn vele werk wacht mij, ik schrik er voor terug over die processie te beginnen, maar *ik moet* die geeselen, ik kan niet rustig zijn, of ik moet met steenen werpen naar dat onnatuurlijk zot gedoe, naar die zotte menschenschaar.

In die processie immers cumuleert het Katholicisme, zooals schrijfster het in dat middeleeuwsch stadje voorstelt; die processie is het hoogtepunt van 't eerste deel, zij is het vreeselijke dramatisch gebeuren, waaromheen zich ander gebeuren van godsdienstvervolging groepeert, en daarvoor tot uitgang dient.

Wat zat er een echte dramatiek in dien avond in de kerk, als het H. Sacrament zal worden uitgedragen! Had die Pater nog niet kort geleden zijne toehoorders tot tranen bewogen, als hij uitriep, dat eerst over zijn lijk en de lijken der goedwillige Katholieken Christus zou worden uitgedreven van het eenigst altaar, waarin Hij rustte? En nu staat daar in de luguber-geschilderde holte der avondkerk, gevuld met een stille, wegschuilende, bange menigte zonder eenige zielsverheffing, — een weifelende Pater in de sacristie, op 't punt de kerk binnen te gaan: en niet wetende wat hij zal doen of zeggen. Een armzalige figuur, zooals die eindelijk willoos „in Gods naam dan maar" de kerk intreedt, maar onderweg bij z'n mouw wordt getrokken door Stephanie, met wie hij een fluisterpraatje houdt en die zijn futloozen wil een ruggegraat geeft, door hem een doel te wijzen: de processie naar het kapelletje in 't besmette oord. Och wat heeft die „Katholieke" schrijfster gemaakt van wat zoo verheven beschreven had kunnen worden! De Pater blijft een caricatuur, een pop en het 18-jarig meisje handelt. En zij allen doen dat zoo onnatuurlijk mogelijk — precies alsof het plan van die levensgevaarlijke processie in die volle, open, donkere kerk *een geheim* kan blijven: en o zoo geheim, als echte samenzweerders — of als groote kinderen? — spreken zij daar in 't openbaar af, *hoe* ze ongemerkt en waar ze bij elkaar zullen komen den anderen morgen. Belachelijk, dat heele gedoe, zonder eenige geestverheffing!

Den anderen morgen. Prachtige natuurbeschrijving, kleurrijke, levendige voorstelling van 't gebeuren — waarin het talent van

de schrijfster uitkomt — maar alles tooneelmatig, zonder geestelijke verheffing, zonder verstandelijken of godsdienstigen ondergrond, zonder dat men *voelt*, waarom dit alles natuurlijk uit de gegevens, die we hebben, *moet* gebeuren. En om wille van dat alles wordt ons mooi Katholicisme gemaakt tot een verdwazing voor andersdenkenden!

Evenzoo werd bij Franciscus gebarenspel het oog geboeid door kleurrijke tafereelen en bleef de geest van den grooten Franciscus verre, ja, wekte vaak het zielloos gebeuren den lachlust en de ergernis van Katholieken en on-katholieken.

Ik wilde dat ik het boek nog bijdehand had liggen om juister het onmogelijke dezer processie te schetsen. Natuurlijk houdt de aanstookster dezer plechtigheid altijddoor de leiding en blijft de Pater in zijn groote verantwoordelijkheid voor de anderen, een bijlooper. Het begin heeft machtig veel weg van een kinderbetooging en dien indruk raakt men niet kwijt. Na wat gesteggel tusschen den Pater en 't meisje over het dragen van 't vaandel, trekt men dapper van leer, totdat men in de verte de krijgslieden ziet. Daardoor ontstaat aarzeling, waaraan Stephie weer een eind maakt, trouw gevolgd door den Pater, die bevel geeft onvervaard door te gaan, wat men doet totdat men op den troep stuit.

Na wat over en weer gepraat tusschen den hoofdman, den Pater en 't meisje, zegt dit laatste met geestdrift: *toch* te zullen doorgaan. Ze doet dat zoo flink, dat de Pater weer moed schept en zoo waar een heele redevoering van stapel doet loopen, een betere zaak waardig, want onder die begeestering van de „heilige" spreekt hij waarachtig goed. Dan volgt het koddig wapengeweld tusschen den hoofdman, die met z'n vreeselijk zwaard — expres daartoe medegenomen en een stuk afkomstig van Calvijn — naar den Pater slaat en welke slag dapper door het meisje wordt opgevangen, zoodat het zwaard op den stok van haar vaandel in tweëen vliegt. Vreeselijk, de Pater wordt er koud van: dat mooie kind heeft hem zoo waar het leven gered en liep zelf gevaar. Dat brengt hem eindelijk tot bezinning en *nu* eerst zegt hij: (waarmede hij reeds den avond te voren in de kerk had moeten beginnen) *gevoelende te laat zijne verantwoordelijkheid* voor de medegesleepte menschen „om zich niet verder te verzetten, zij waren toch ook verplicht de wetten te gehoorzamen, die nu eenmaal waren uitgevaardigd", en zoo laat dus de schrijfster hem precies het tegenovergestelde zeggen als vóór 3 minuten in zijn dappere redevoering!

Wat alleen kon het belachelijke dezer processie redden en haar een redelijken grondslag geven? Alleen het echt-Katholiek-Godsbetrouwen, gegrond op rede en verstand. Het Godsbetrouwen bestaat inderdaad, maar ongemotiveerd: het komt niet overweldigend uit in zijn zachte glanzen. Het wordt o.a. verduisterd door het de eeuwen vooruitloopend verstand van den grooten Protestant, die uitnemende voorschriften tegen de pest geeft, als waren die ontleend aan de wetenschap der 20ste eeuw. Het wordt weggemoffeld achter de blijkbare ongehoorzaamheid aan zeer redelijke voorschriften (al dienen die voorschriften ook als mom voor godsdienstvervolging). Hetgeen bedoeld is als groot-dramatisch gebeuren, wordt thans een ondeugendheid van stoute kinderen, waarvoor de Heilige aan den schandpaal moet! O moderne kunst, in uw schitterende kleedij, hoe kunnen goede Katholieken het bestaan onder uw nauwe keurslijf te verwringen ons mooi Katholicisme tot een zielloos caricatuur voor andersdenkenden in plaats van te trachten het te doen uitblinken als een kroon op uw hoofd!

— — — — —

Stratum, 1 Aug. 1918.

ZeerEerw. Pater,

Daar er in het nummer van 15 Aug. geen nieuwe vraag in Eigen Kring ter behandeling opgegeven wordt, veronderstel ik, dat de vraag van 15 Juli nog aangehouden blijft en er dus nieuwe antwoorden worden ingewacht. Des te gereeder geef ik hier mijn oordeel, daar de reeds gepubliceerde mij tamelijk nietszeggend lijken.

Om dan over het artistiek gehalte niet te spreken (in mijn oog grenst dit aan 't volmaakte) ziehier hoe het Katholicisme ons uit dit boek tegemoet treedt:

Wie zijn er de dragers, de voorvechters van onzen godsdienst? Op de eerste plaats Stephana, de heldin, de blanke maagd, de bruid van het H. Sacrament, de martelares voor geloofsijver en gehoorzaamheid.

Is dat geen echt Katholieke heldenmoed, als zij, op den weg naar Weng, overvallen door een afdeeling schutters, met het vaandel vooruitspringt tegen den woedenden Heinrich in, om Pater Albertus, haar geestelijken vader en zielsbestierder te beschutten? En waar zij in het holle van den nacht het Heilig Sacrament naar den eenzamen toren brengt, waar de pestlijder

ligt met den „zwarten dood", is dat ten slotte geen opoffering uit gehoorzaamheid? Indien hier het woord „roekeloosheid" genoemd wordt, dan is dit toch niet op háár rekening-debet te schrijven. Wat zij doet, is in de volle beteekenis heldhaftig!

Wat 'n heerlijke figuur is zij als Katholieke maagd! Geen smetje kleeft er op haar naam. Hoe schitterend komt dit uit, als zij aan den schandpaal staat en door het gemeenste volk met vuil gegooid wordt. Lang begrijpt ze de beteekenis niet van de onreine toespelingen, welke in de uitroepen doorschemeren, maar o! als ze eindelijk heel in de verte voelt het gif, dat het woedende gepeupel in hun gemeene, spottende scherts mengt, hoe vlijmend snijdt het haar door de ziel „als habe ein glühendes Eisen ihren Leib gebrannt, und in ihrem grausen Martergürtel sich wand und ihr Gesicht, in dessen Ohnmachtsblässe alles Blut ihres ersterbenden Herzens schofs, mit den Händen verdeckte". Onvergetelijk tooneel dat den Calvinist, Heinrich, de woorden doet spuwen op het volk: „Unbrut, Schandmäuler halten. Hundsbagage, infame, schimpf du die Dirn, die ihr Kind ertränkte, oder die Precherin, des faulen Mönchen Buhle, gibt schon Metzen in Steyr, aber das Mädchen dort, so wahr Gott im Sakrament, ist *keine*! Ah — sie fällt zusamb — sie stirbt davon? — *Schandbrut*! schweigst du nit?" Inderdaad hij, de oprechte Heinrich, voelde, dat de schande, die het engelreine kind onverdiend werd aangedaan, terugsloeg op zijn vader, op het Protestantsch bestuur der stad en op heel de hervormde gemeente. Is Stephana hier niet het bewijs, hoe de Katholieke Kerk in dagen van verdrukking maagden en martelaren voortbrengt als weleer, in de eerste Christentijden, en dát, honderd jaar nadat Luther haar den slag, den genadeslag meende gegeven te hebben.

En nu de episode met het H. Sacrament. Wat den Katholiek het allerheiligste is, het middelpunt van onzen godsdienst, hoe innig is daarvoor de vereering van Stephana! Hoe intiem is dat verkeer! Met wat een heilige vrees maar tegelijk met wat een bovenaardsche blijdschap draagt zij den schat naar den toren! Hoe kinderlijk naïef klinkt het op den steilen trap: „Jezt, lieber Jesus, tu mich du weisen, und haliger Schutzengel, gib Obacht dass i nöt fall. Schutzengel, jetzt halt mi aber fest, fest, sunst wenn i mi derfall, hat jo niemd was, und ich trage unsern Herrn".

Neen werkelijk, ik begrijp eenvoudig niet, hoe menschen 'n twijfelachtig oordeel kunnen hebben over de strekking van dit

boek. Lees heel dat zielsinnige tweede deel: „Das Geheimnis des Königs" en oordeel met mij: wie een engel kon scheppen van zoo'n eenvoud en godsvrucht en innigheid, die heeft zeker tendenz in haar werk gelegd, of liever, neen, geen tendenz, in haar roman is zij spontaan apostel; het thema van het boek, de beluisterde gesprekken en zielsuitingen zijn suggestief Katholiek.

Eindelijk, waarvoor sterft de heldin? De onmiddellijke aanleiding tot haar dood is de gehoorzaamheid aan haar geestelijken vader en haar standvastige weigering om het wat en het waarom van haar geestelijk onderhoud te verklaren aan den ketter, die haar dan ten slotte doodt, omdat zij als Katholiek geheimen heeft, die niet zijn voor een Protestantsch oor, al was de vrager ook koning of keizer, of de Richter van Steyr, al was het Heinrich Händel! En een der eerste vruchten van haar marteldood is het niet de bekeering van een goed en vroom Protestant (ofschoon een moordenaar) tot het Katholiek geloof? Stephana was dus niet een martelares in algemeen menschelijken zin, maar een Katholieke martelares.

Twee andere figuren, waaraan we de godsdienstige strekking van het boek te toetsen hebben, zijn: Pater Albertus en de Abt Heller. In hoeverre hun theologische opvattingen orthodox zijn, waag ik niet uit te maken. Evenmin of hun ijver niet wat matiger had moeten zijn, hun omgang met andersdenkenden niet wat milder. Maar dat raakt de kwestie niet! De vraag is: Zijn Albertus en de oude abt Katholiek, en zoo ja, wekken zij als zoodanig onze sympathie?

Immers ook in onzen tijd, waar velen naast ons heenloopen met andere beginselen, vindt men onder geloofsgenooten, zelfs onder priesters, verschil van meening: De een is verdraagzaam, de ander acht zich een meer strijdbare rol toegewezen, al naar ieders opvoeding en temperament. Denk u nu eens terug in het begin der 17de eeuw: Godsdienstoorlogen. Wat nu de wereldoorlog in sommige individuen opwekt, n.l. een Duitscherhaat of een Anti-Albion-streven, dat bewerkte toen het godsdienstverschil bij enkelen. De haat tegen de ketterij werd misschien wel eens haat tegen personen. Maar in die hoedanigheid (toegegeven dan, dat deze twee priesters den Richter haatten) zijn zij *niet* specifiek Katholiek en wekken eerder medelijden bij den lezer, maar zij zijn ook vurige apostelen en onverschrokken geloofsverdedigers! Wat ademt dat een overtuiging, het sterven van den ouden abt

Heller, al worden zijn woorden keer op keer weerlegd door den dialectisch geschoolden Richter. De eerste, in het aangezicht van den dood, met de handen voelend als het ware de eeuwige waarheid, en de andere, door spitsvondige uitvluchten zijn gedrag behuichelend. Hoe diep treffen ze den lezer, die woorden van den vader, klagend over den verloren zoon, den ontrouwen monnik, door Händel gesteund:

„Hastus getan, du Seelenmörder? Hastu den Priester Gottes heiszen Hochzeit halten? Warst du sein Hochzeitbitter, hastu ihm das unauslöschlich Merkmal mit deinem Teufelsgolde weggebrannt, Händel?", en wie voelt zich niet een innige overtuiging aanvaren, bij de woorden, die de stervende den trotschen Richter in 't gezicht slingert:

„Nein, du fürchtest Gott *nicht*, und wenn du zehnmal die heilige Gerechtigkeit im Munde führst.... Du hast der Kirche den Tod geschworen und jede deiner Taten ist ein Dolch wider sie.... aber wenn auch *Heller* stirbt.... und wenn Kern (de afvallige monnik) zur Hölle fahrt.... und Steyr untergeht — Händel! Die Kirche ist ewig".

Pater Albertus verschijnt ons verder als de echte religieus, zich onderwerpend aan zijn oversten, aan de geestelijke rechtbank (wat een tegenstelling met Luther!) en wekt als zoodanig, dus als type van den katholieken monnik bij den lezer hoogachting en eerbied. Denk ook aan de boetvaardigheid, waarin bovengenoemde twee personen uitmunten, en waarmee zij zich in den strijd tegen verslapping en hoogmoed staande houden, en wij mogen in hen begroeten twee voorbeelden van echt Roomsche monniken (geen „practische" nieuwlichters!), middeleeuwers, als ge wilt, maar zooals het heiligenboek der Katholieke Kerk er met honderden kan aanwijzen.

Hoe is 't nu met de andere priesters gesteld, in zoover ze optreden als vertegenwoordigers van het Catholicisme? De nieuwe Abtvikar Karl is zoo geschetst, dat we voor zijn vreesachtig wijkende, schipperende politiek geen sympathie kunnen gevoelen. Dit is trouwens verdraagzaamheid van het slechte soort, dat voelt iedereen en de persoon zelf kan bij den lezer hoogstens medelijden opwekken voor zijn would-be voorzichtigheid. Pater Ertelius, die goede oude, treedt evenmin op als type van den priester; hij heeft meer den rol van gemoedelijk figurant en is ondergeschikt aan het verhaal.

Trouwens, stof tot een held levert hij niet; wel toont hij het hart op de rechte plaats te dragen en niet blind, met de politiek van den abtvikar door dik en dun te gaan, hetgeen bijv. blijkt uit zijn welwillendheid ten opzichte van Pater Albertus.

Tot zoover het Katholieke element. Hoe wordt het Protestantisme vertegenwoordigd? Door den onverzettelijken Richter van Steyr, bij wien, ondanks al zijn ijveren voor het welzijn der stad, ten slotte de hoogmoed danig door de gaten, pardon, de met goud geborduurde plooien van zijn staatsierok komt kijken. Hem zal wel geen lezer sympathiek vinden. Heinrich, zijn zoon, daarentegen wel, om zijn mannelijke oprechtheid en moed en ook om zijn getrouwe liefde tot Stephana, die hem, den fieren Calvinist, den kleinzoon van Calvijn, de genade der bekeering verwerft.

Verder de protestantsche predikanten. Belachelijk! Wat 'n „Possenspiel", wat 'n komedie! Luister even naar den aanhef van Majarius' preek: Es war ein Mann namens Manue, aus Saraa, der hatte ein unfruchtbares Weib. — Aber von dieser will ich nicht reden. Es war ein Mann zu Steyr namens Sebastianus, er hatte ein Weib namens Anna. Zu Anna Steer kam der Engel des Herrn und sprach (ich meine es also, der Engel war der Wille des Herrn, unsichtbar): Siehe, du wirst empfangen und einen Sohn gebären, der wird Nazaräer sein von Kindheit auf, er wird anfangen, Israel zu erlösen von der Hand der Philistiirn. Dieser Sohn war *Joachim Händel*". Hoe schoon worden hier de woorden van den ouden catechismus bewaarheid: „Hebben de ketters niet 't ware geloof?" „Neen, ze hebben niet het ware geloof, maar alleen een *menschelijk* goeddunken". Wordt hier het Protestantisme niet getypeerd in datgene, waardoor het zich essentiëel van ons geloof onderscheidt, en dat ten slotte het meest vernietigend voor het stelsel is! Zeker, heel de kracht der beweging schijnt te zitten in den man, den ijzerfabrikant, die Joachim Händel heet. Denk ook eens even aan die stootende vleierij, waar de figuur van den Richter moet dienen voor Christus op een groot schilderij in de kerk.

Nemen we eindelijk heel den opzet van het verhaal. Is dit niet uiterlijk een klinkende victorie van Katholieke zelfopoffering op de Protestantsche, menschelijke voorzichtigheid? Immers de pest bleef weg van Steyr door de moedige offervaardigheid van Pater Albertus, die den besmetten vreemdeling in zijn toren opnam. En innerlijk: de overwinning van het zelfvergetend Godsvertrouwen

der Katholieken op het zelfvoldane woordengebral van het Lutherdom. Voor dit laatste hebben wij slechts te denken aan het gevaar, waaraan Stephana zich had bloot te stellen in den toren, ook aan de vurige bedevaartgangers, en stellen hier tegenover de pompeuze uitspraken van den Richter in de Raadsvergaderingen en het kruiperig gedoe der protestansche leeraars.

Hoe men ook over de vroegere werken van Händel Mazzetti moge oordeelen, in „Stephana Schwertner" heeft zij ons een heerlijk, specifiek Roomsch werk gegeven, dat geen Katholiek kan lezen, zonder er troost en innigheid, versterking van geloofsovertuiging en met dat al een intens genot uit te putten.

Stratum, 1 Aug. BR. FLORIAN.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Carl Hauptmann vierde op 11 Mei 1918 zijn zestigsten verjaardag en *Wetenschappelijke Bladen* geeft ons nu de vertaling van een artikel uit „Nord und Süd", waarin *Hauptmann als Dramaschrijver en Denker* wordt herdacht.

„Carl Hauptmann's gecompliceerde persoonlijkheid kan men alleen begrijpen, als men achter den scheppenden en uitbeeldenden dichter den dezen voortzwependen, zeer onafhankelijken, rusteloozen denker ziet.

Een denker wel is waar, die niet tevreden is met gedachten te hebben en die gedachten in juiste samenstellingen van woorden te kunnen uitdrukken, maar die meer wil dan woorden en samenstellingen er van, meer dan gedachten, die er naar streeft begrippen zoo aanschouwelijk mogelijk voor te stellen, in overeenstemming met zijn wijze van werken, die hij kenschetst in de woorden: „als wij onzen oogst willen binnenhalen, moeten wij ons leven waarnemend leven".

In het begin van zijn eerste periode was de kunstenaar in den ban van het naturalisme, zooals vooral in zijn eerste drama *Marianne* (1893) uitkomt, maar dat toch ook op *Waldleute, Ephraims Breite,* de *Austreibung* en de *Rebhühner* zijn stempel gedrukt heeft.

Daarna, omstreeks de kentering der eeuw, doordrong in zijn tweede periode een meer symbolistische strooming zijn arbeid. Tot volledige uitdrukking kwam deze in de *Bergschmiede* en in *Des Königs Harfe.* Tot deze periode behooren ook de overigens wel eenigszins afzonderlijk in eenzame grootheid staande monumentale producties: *Mozes* en *Napoleon Bonaparte,* waarin de

schrijver de boeien der naturalistische werkelijkheid geheel heeft afgeschud.

De *Panspieler* en de tragedie *Die lange Jule* openen daarop zijn derde periode, waarin hij naturalisme en symbolisme met elkander ineensmeltend, een soort van synthese bereikt, die zich boven haar twee componenten tot een zeer persoonlijken stijl, tot een nieuwe eenheid ontplooit, zooals uit de *Armseligen Besenbindern* en het Tedeum *Krieg* blijkt".

„In het Tedeum *Krieg,* dat in Mei 1914 het licht zag, vindt men nog naturalistisch boersche en symbolisch ideëele elementen, maar toch wordt hier reeds in de figuur van den mijnwerker Petrus Heizler de synthese van de beide elementen tot een hoogere eenheid bereikt, die in de beide laatste dramatische werken van den kunstenaar, in *Tobias Buntschuh* en *Gaukler, Tod und Juwelier* tot volle ontwikkeling stijgt. In deze laatste drama's wordt het bovenaardsche geheel in de volschitterende aardsche werkelijkheid opgelost en is het gelukt de stoffelijke uitingen van een rijke zinnelijkheid door hoogere idealen te doordringen".

Wij mogen niet vergeten dat hier een Duitscher en een niet-Katholiek aan het woord is. Buiten Duitschland heeft Hauptmann's *Krieg* meer verontwaardiging dan bewondering gewekt. En als katholieken kunnen wij ons moeielijk vereenigen met zijne wereld beschouwing en philosophie. Met hem kunnen wij instemmen, waar hij Nietzsche zijn „verhitten kop" verwijt en zijn „overspannen affecten"; wij staan tegenover *Hauptmann's* opvattingen ook niet zelden afwijzend en denken ook aan overspanning. — Men verwarre dezen Carl niet met Gerhardt, zijn vier jaren jongeren broeder, die minder wijsgeerig doet maar grooter dichter is naar onze schatting.

Het gaat vreemd toe op de wereld, dat is bekend en men behoeft maar een halven dag oogen en ooren wijd open te houden, om de bevestiging van het gezegde te ondervinden. Men kan echter ook lezen *een Nieuwe Phase van de Geschiedenis der Joden in het Oosten.* De schrijver vestigt de aandacht er op dat zoo weinig toonaangevende (en wat voor 'n toon!) personen in Rusland nationaal-Russen zijn. Men twijfelt of Lenin een Rus is en vertelt dat hij vroeger Cederblum heette; Trotzky moest eigenlijk den naam Bronstein dragen, gelijk Kamenew, Gorow, Krylenko eigenlijk respectievelijk aanspraak mogen maken op de namen Rosenfeld, Goldmann, Spitzel. De Russische gezant in Londen, die zich Litwinow liet noemen, bleek vroeger geluisterd te hebben naar den naam van Finkelstein, zooals heel toevallig ook een vroegere bank-oplichter uit Tiflis. Kerenski is ook al geen volboed Rus. Zijn moeder heette Adler en behoorde tot een Duitsch-Joodsche familie. „Dezelfde Russen, die in 1905 en 1906 gewillig een vernietigingsoorlog tegen de joden voerden door middel van de pogroms die door de regeering toegelaten of op touw gezet werden, vermoorden nu met denzelfden ijver onder leiding van het Ghetto hun intellectueelen".

Alexander Eliasberg vertelt iets over *Het Russische Boek.* „Vergeleken met het West-Europeesche is het Russische boek enorm goedkoop. Een gewone roman of novellenbundel, die in Duitschland 3 tot 4 Mark, in Frankrijk 3 fr. 50 kost, wordt door een Russischen uitgever voor één roebel op de markt gebracht". (Vóór den oorlog was de wisselkoers f 1.26. Verrassend groot is dus het prijsverschil nog niet, of men moet gaan vergelijken met onze boekprijzen, soms bijna het dubbele van Duitschland en Frankrijk).

„Niet alleen als boek komt in Rusland een literair werk tot het publiek. Bijna altijd verschijnt het eerst in één van de vele maandbladen, die gewoonlijk op een hoog niveau staan en evengoed zijn als de beste Duitsche... Daar ze allen bestemd zijn om stuk gelezen te worden, zijn ze slecht gedrukt op gemeen krantenpapier. De voornaamste werken, zooals de romans van Dostojewsky en Mereschkowky en de meeste novellen van Tsjechow enz. — zijn eerst in één dier maandbladen verschenen. Niet veel families abonneeren zich op de maandbladen, maar wel de talrijke leesbibliotheken, leeskringen, clubs enz., die men zelfs in de kleinste provincie-stad in grooten getale vindt, en zoodoende wordt ieder nummer door tallooze menschen gelezen, totdat het eindelijk uit elkaar valt. Als het werk nu later ook als boek verschijnt, kennen de meeste lezers het door het maandblad. Hieruit zijn de verwonderlijk kleine oplagen te verklaren van beroemde werken, zooals van de romans van Mereschkowsky".

In *De Beiaard* begint Marie Koenen eene roman, die tot titel heeft *De Andere.* In dit gedeelte komen de gevoelens van Giel al heel spoedig naar boven en wij vragen ons af, of „de andere", die hem Fina zal betwisten de Meester is, die haar roept? Pater E. Erens schrijft over *Lucie Christine, eene mystieke onzerdagen.* Lucie Christine (een schuilnaam, waaronder P. Paulain S. J. in 1912 het „journal spirituel" uitgaf der mystieke), werd geboren in 1844 en trad op 21 jarigen leeftijd in het huwelijk en wijdde zich op zorgvuldige wijze aan de opvoeding harer vijf kinderen. Men leze de aanhalingen uit haar geestelijk dagboek, die in dit artikel worden gegeven, om zich een denkbeeld te vormen van hare innige vereeniging met God. „Elke bladzijde van dit, men zou haast zeggen door God geinspireerd boek, getuigt, dat de mystieke vereeniging met God niet enkel is de verhevenste bespiegeling doch tevens is de volmaakste daad, de ware heldhaftigheid der liefde Gods". Zij overleed den 17den April (1908) op Goeden Vrijdag.

Dr. W. Koeverden heeft het over *Beatrijs.* „Wat te zeggen nu over de Beatrijslegende als stof voor een dichter in onzen tijd? Wij zijn andere menschen dan het auditorium te Heisterbach, waarvoor Caesarius het eerst de sproke van Beatrijs schreef: Wij katholieken blijven natuurlijk verwant aan dat auditorium, maar velen onder de niet-katholieken komen ook de wonder- en papenvrees aesthetiek te boven".

Na een woord te hebben gesproken over de Beatrijs van Maeterlinck (een goochel-vertooning, waarin de theatermachinist meer spektakel maakt dan de dichter zingt) gaat hij over tot het werk van Felix Rutten en zegt: deze „nam wijselijk de legende zooals hij ze vond, en zijn eigen toevoegsels laten de kern onaangeroerd". Ik begrijp niet, hoe dr. Koeverden zoo iets kan zeggen. Men mag gerust Rutten prijzen om de kunst van zijn spel en het als tooneelstuk hoog aanslaan, maar hij had zijn Beatrijs even goed elken anderen vrouwennaam kunnen geven, want van de Beatrijs der oude legende, en van de wijding, de vroomheid, den heerlijken eenvoud der legende zelve blijft niets over, absoluut niets. Hiermede is niet beweerd dat bij opvoering het stuk niet zal voldoen; ik geloof zelfs dàt het gaan zal; maar het heeft van de legende alleen den naam en dan wat uiterlijke gebeurtenissen.

Dr. F. Rutten wijdt eenige bladzijden aan *Calderon.* Wij vestigen vooral de aandacht op deze woorden: „met dit alles echter is héél het werk van Calderon nog geen katholiek drama zooals wij het opvatten, — afgezien natuurlijk van de mythologische schouwspelen, die niet (als sommige mythologische auto's) allegorieën zijn. Het zijn met name zijn drama's die *gekwetste eer* tot hoofdmotief hebben, waarmede Calderon een Roomsch publiek van 't buitenland in verlegenheid brengt". Inderdaad, Calderon laat zijn helden zoo lustig, en met zijn goedkeuring en instemming, om een wissewasje duelleeren en bloedwraak zoeken, dat wij eer aan een Moorsche dan aan een christelijke moraal denken. „Men kan er versteld over staan, hoe, in een stuk als „El medico de su honra" een beschaafd publiek voldoening kan vinden." Deze waarschuwing komt wel op tijd, nu van alle kanten napraters opstaan, die Calderon als den eenigen tooneelschrijver beginnen te prijzen, zonder hem te kennen natuurlijk. Ook op andere gebreken van dezen prachtigen dichter vestigt Rutten te recht de aandacht. En laten wij er bijvoegen, dat nauwelijks één stuk van Calderon door den tegenwoordigen mensch in zijn geheel met volkomen voldoening kan worden genoten. Men zal altijd iets moeten schrappen, wil men ons plotseling bij de vertooning niet uit de lucht laten vallen. Calderon wordt er niet minder op, dat hij een kind van zijn tijd is geweest; een tijd met opvattingen, die wij al lang ontgroeid zijn.

In *Studiën* vertelt ons M. van Steen over *De Bulgaren en hun Land.* G. Jonckbloet biedt ons iets aan *uit de nalatenschap eener te vroeg gestorven Dichteres.* Zij heet Thora Rietbergen en overleed op 33-jarigen leeftijd. „Geen enkel voortbrengsel van hare hand zag tijdens haar korte leven het licht; den meesten harer kennissen was het niet eens bekend dat zij wel eens „een versje beging"; en het fraaie bundeltje, dat ik de eer heb vandaag bij de lezers en lezeressen der *Studiën* te mogen inleiden, is niet méér dan een keurlezing uit haar nagelaten gedichten, ten bate

der „Vereeniging tot steun van Verwaarloosden en Gevallenen". Poelhekke schreef over de jong-gestorvene: „de dichteres is het vorige jaar gestorven. Een jonge, gevoelige vrouw, 'n geestes-aristocraat in den besten zin, gelukkig in haar huisje, gelukkig in haar huwelijk, gelukkig in haar omgeving: de mooie natuur, de kunst, die zij liefhad, de dingen van schoonheid waarop haar oog kon rusten. Uitgeven van haar gedichten lag nog zoo ver in het verschiet; en toen zij ze neerschreef, was dit alleen voor zich-zelf en een heel enkele vertrouwde.... Ik heb haar gekend toen zij leefde; de poëzie was de natuurlijke uitdrukking van haar gemoed en haar gedichten spreken herhaaldelijk met innig mede-voelen en zusterlijke barmhartigheid van hen, voor wie het leven zwaar was.... Niet al het werk in den bundel heeft de rijpheid van de laatste bladzijde. Toch loont het boekje het doorbladeren met menig oogenblik van genot. Thora Rietbergen had dikwijls iets te zeggen; en naar iemand, die wat te zeggen heeft, al blijft het in onze sfeer, is het altijd de moeite waard te luisteren. Het zijn niet de „grooten" alleen, die ons soms in eens diep in de ziel laten lezen".

P. Zeegers schrijft *Over Tragische karakters en Toestanden* en C. Wilde zet voort zijn belangrijke studie over den katholieken hervormer van Spanje, *Kardinaal Franciscus Ximenez* en L. v. d. H. prijst *het Nieuwe Tijdschrift voor vaderlandsche Kerkgeschiedenis,* namelijk de *Bossche Bijdragen,* waarvan de derde aflevering verscheen, waarmede het eerste deel compleet is. Dit woord van lof en onbeperkte waardeering is dubbel en dwars verdiend.

Onze Eeuw valt toevallig open bij eene bespreking van *De Boog* (verzen van Herman van den Bergh). Wij hebben indertijd over dat zonderlinge dichtwerk onze meening reeds gezegd en het deed ons genoegen dezen kritikus niet gunstiger te hooren oordeelen: „Ik geloof dat ik als hoofdkenmerk van het dichtwerk dat in „De Boog" verzameld is, kan noemen de onbewuste verbeelding. Onbewust is de verbeelding, wanneer ze als in droom handelt, door geen rede verhelderd, noch door gevoelsontroering geleid.... Voor redelijke lezing lijkt het gedicht onzin, maar het laat een nachtelijke vreemdheid na, daar het de herhaling schijnt van een ondervonden droom.... Daarmede is de beteekenis dezer dichtkunst gezegd. Wanneer de dichter in zijn zelfde droomwezen volhardt, heeft zijn kunst geen toekomst". — Gelukkig, want die poëzie was benauwend!

Herman Wolf heeft een pakkenden titel gevonden voor zijne bijdrage: *De Tragedie der Kultuur.* „Er zijn wellicht weinig woorden, die zóó verbasterd zijn en geen begrip, dat zóó misbruikt wordt, als dit, en het beruchte woord „Kultur" verwekt bij velen wrevel en ergernis". Men vraagt zich echter zelden of nooit af: Wat is „Kultuur" en hoe is zij mogelijk?"

De schrijver wil nu aantoonen dat in het begrip „Kultuur" een

eigenaardige tweeslachtigheid schuilt, een tweespalt, die noodlottig is voor hare ontwikkeling en daarom tragisch genoemd kan worden, omdat zij de kiem tot eigen ondergang bij voorbaat in zich draagt. Maar tevens wil hij pogen duidelijk te maken, dat de „kultuur" niet de eenigste en hoogste vorm van geestelijkheid is en dat, al zien wij haar ondergang gewis naderen, wij toch ook zonder haar, het beste in ons kunnen redden en bestendigen.

Heel duidelijk is dat nog niet, en duidelijker wordt het ook niet als Wolf zich waagt aan een soort van definitie: „Kultuur is geestelijke vormgemeenschap of vorm geworden geestesgemeenschap, d.w.z. zij is de bewust geworden en bewust gevormde eenheid van alle geestelijke inhouden van een bepaalden tijd". De kultuur is iets geheel anders dan uitsluitend *vorm*gemeenschap (= beschaving, civilisatie), maar zij is ook geen *geestes*gemeenschap zonder meer. „Terwijl de uitsluitend uiterlijke vormgemeenschap, zooals wij die in de civilisatie hebben, dus de louter vormelijke en beschaafde gemeenschap van menschen, *nog niet toe aan de kultuur is*, is de innigste gemeenschap met den Geest in de mystiek en alle hoogere zedelijkheid in laatste instantie *de kultuur te boven*".

Maar.... nu weten wij nog niet precies, wat eigenlijk „kultuur" is, alleen tusschen welke grenzen ze is te zoeken. Had hij niet met een woord kunnen zeggen: „beschaving is een uiterlijkheid, een vorm zonder meer.... zij is een uiterlijk vertoon zonder innerlijk gehalte, een masker en een spel!" Wel neen! zoo verstaan wij het woord beschaving toch niet; waar geen innerlijk gehalte is, kan een schijnbeschaving zijn, maar geen beschaving in werkelijkheid. De werkelijke beschaving, die met innerlijk gehalte, is de kultuur en wij zouden niet weten, waarom zij in zich dragen moet: „de kiem tot eigen ondergang".

Emilie van Kerckhoff geeft heel interessant haar *Japansche indrukken* weer en J. de Vries verklaart ons de *Amerikaansche politiek* en hij meent: „het zal echter niet het *interest alone* zijn, dat de Unie er toe gebracht heeft haar gansche kracht in te zetten, om de Duitschers voor goed van het militairisme te genezen en „voor heel de wereld den dag van gerechtigheid, rechtvaardigheid en vrede te doen aanbreken". De „groszartige Zug", die Hopp reeds opmerkte, ontbreekt ook hier niet; het is aan te nemen, dat het Wilson's eerlijke bedoeling is, door zijn meedoen aan den wereldoorlog, zoowel zijn vaderland als de menschheid in het algemeen te dienen". Zou werkelijk die oorlogsverklaring hebben afgehangen van „professor" Wilson, of zooals in alle andere landen, van de belanghebbende partijen, die er toe dreven?

In *Elsevier's* heeft Herman Robbers het over de hangende Amsterdamsche *Hoogleeraars-benoeming*, waardoor een opvolger moet worden gekozen in de vacature van Professor Te Winkel. Het spreekt van zelf dat een letterkundige als Robbers vóór

splitsing is en als dat niet mogelijk is, dán voorrang tenminste van de geschiedenis der literaire kunst boven de linguistiek. „En daarbij nog een geestdriftige, iemand in het bezit van die hooge en schoone belustheid, en van het talent, zijn met liefde gegaarde kennis mee te deelen, zijn enthousiasme over te brengen. Alléén bezield en talentvol onderwijs is waarachtig onderwijs".

In *De Gids* begint het „Verhaal uit het Florentijnsche" van de beide Antinks met een heel mooie beschrijving van een lentedag aan den Arno. Ook Johan de Meester's russische schets *De liefde die wreekt* wordt voortgezet. L. Simons heeft het over *De bewustwording van Vlaanderen* en wijst er op, dat na den oorlog (ad calendas Græcas?) ernstig en angstvallig zal gewerkt moeten worden, dat niet bij het pogen de Scylla der verfransching te ontgaan op de Charybilis der verduitsching het schip van staat gaat stranden. Zelfbestuur buiten vreemden invloed is datgene, wat hij voor het tot zelfbesef gekomen Vlaanderen verlangt. C. Lekkerkerker (wij laten toch niet een „ker" weg?) behandelt *Oud Hindoeïsme en jong nationalisme* bij het Javaansche en Balische volk en komt tot de slotsom, dat beide volken bij het Hindoeïsme meer hebben verloren dan gewonnen; het bracht wel goede dingen, o.a. in letter- en bouwkunde, maar ook achteruitgang, en doodde veel dat zich bij ongestoorden bloei weelderig had kunnen ontwikkelen. In de *Bibliographie* neemt P. H. Ritter Middendorps sinisteren roman *Arend van Wijck* flink onderhanden. Het verwezenlijkt geen der idealen, welke het motief projecteert, maar niettemin blijft het een merkwaardig geschrift, omdat hij ons nader brengt tot de voorstelling tusschen de verouderde analytische en pessimistische neiging en de manier die breeder, wijder en ijler en romantischer is.

Groot Nederland opent met een roman(?) van Louis Couperus *Xerxes of de hoogmoed*, vrij naar Herodotos. In zijn „prologos" noemt hij het een vreemd boek, geen roman en niet heelemaal historie. Een schrijver moet in onze dagen over oorlog schrijven en omdat hij niet over dien van heden wil schrijven, kiest hij als onderwerp een oorlog van eeuwen terug. Van Karel van den Oever een verzameling van ietwat wonderlijke, soms would be vrome *Verzen*. Jet Luber vertelt een droevige, aangrijpende geschiedenis — wel wat te breed uitgesponnen — van schrijnend kinderleed en vaderlijke onwaardigheid.

De Tijdspiegel vertoont ons een *Iersch tryptiek* van den onvermoeiden Felix Rutten, dichterlijk en schilderachtig tevens. De populaire Heilige van Ierland Sint Brigid neemt de middenplaats in van het tryptiek.

Onze cosmopolitische dichter-reiziger heeft van zijn uitverkorene (Marie Koenen) de kunst afgezien legenden uit velerlei landen, op even bekoorlijke als treffende wijze na te vertellen. *De Tijdspiegel* trouwens schijnt te houden van hetgeen men religieuse mystiek placht te noemen. Ook N. J. Swierstra

geeft ons een vrijwat vager „religieus fragment": *Credo quia absurdum est.* Hij komt echter tot de conclusie, dat wie ten slotte de opstandigheid van zijn ziel overwint en dit woord tot het zijne maakt, in het leven zelf den troost des levens vindt. Verder noemt hij het geloof een Godsgave, die met het leven verzoent, wanneer het verstand ontoereikend is. In een tweede fragment bespreekt hij de *Stijging des Levens.* De weg der stijging is een weg der smarten. Maar in en door de smart komt men tot levensbeheersching.

Albert Verwey zet in *De Beweging* zijn belangrijke studie over *H. L. Spieghel* voort. Er blijkt uit, dat Spieghel een heftige tegenstander was van de katholieke leer, zooals blijkt uit zijn boekje *Een claghe Jesu Christi tot dat ongehoorsaeme menschelijke geslachte* enz. 't Schijnt een latijnsche vertaling van Pierre Block te zijn en kant zich meest tegen de Katholieke Kerk en haar instellinqen. Verder een doorwrocht artikel van Israël de Haan over *Hollandsche crimineele politieke gedichten* van Marie Cremers, P. N. van Eijck e. a.

Mees Verwey beoordeelt Phil's *Amoureuse perikelen* en vindt terecht, dat de pretentie het boek onpleizierig maakt, terwijl het laatste perikel in zijn geëxalteerdheid de zwakheid verraadt van iemand, die veel wil en weinig kan. Ook de uitgave van *Tondalus' Visioen* en *St. Patricius' Vagevuur* door Dr. Verdeijen en Dr. J. Endepols wordt met sympathie en zaakkennis besproken. PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Tempel O. P. (P. van den). Het goed recht der hedendaagsche vrouwenbeweging. Bussum, Brand (80).

Deze schrijver is een voorstander der vrouwenemancipatie, in den goeden zin des woords natuurlijk. Wie zou het niet zijn, is men geneigd te vragen, als men niet beter weet, dat er nog zoovele tegenstanders zijn. En toch, als men de kwestie eens gewoon verstandelijk en logisch in haar geheel beschouwt, dus ook de consekwentie's aandurft van wat men als beginsel moet erkennen, dan geloof ik dat de tegenstanders geen stand kunnen houden,

Veel meer ligt dan ook de oorzaak van alle tegenspraak in het ongezonde en onsympathieke der ultra-feministische groepen. En met P. v. d. Tempel meenen wij de reden van onverschilligheid bij de vrouwen te kunnen aanwijzen: „in het elkaar niet begrijpen en niet in elkaar grijpen van de leidster en zij, die geleid worden. Aan den eenen kant de baanbreeksters, idealisten en theoreticæ, hoog opgevend van de vrijmaking der vrouw en te schel deklameerend over onmondigheid, slavernij enz. van de gehuwde en

ongehuwde vrouw. En daartegenover: stralende moeders, gelukkige vrouwtjes, hooggehakte modepoppen, onnoozele dienstmeisjes, die aan alle ontvoogding der vrouw maling hebben. Laat het nu zijn, dat deze antimonie meer schijn dan werkelijkheid is, zij is toch in elk geval nog werkelijk genoeg. En eerlijk gezegd, ik geloof dat de schuld nog wel het meest ligt bij de leidsters, die maar al te dikwijls onsympathiek, onvrouwelijk en vooral ook onpraktisch en ontactisch optreden. — Maar allen, die om andere redenen het goed recht der vrouwenbeweging meenen te moeten ontkennen, raad ik de lezing aan van dit sterke pleidooi van P. v. d. Tempel. R. K. PR.

Wilbers S. J. (H.). Schepping, Paradijs en Zondeval, v. Rossum, Utrecht.

„De beteekenis en het gewicht der drie eerste hoofdstukken van Genesis kan men niet licht te hoog achten. Is hetgeen hier verhaald wordt, geen verhaal van feiten, dan ontbreken de fundamenten van den christelijken godsdienst: deze steunt geheel en al op de waarheid der Schepping en op die van de eerste zonde, waarmee het feit der Verlossing onmiddellijk samenhangt".

De ongeloovigen zien in het boek Genesis niet veel meer dan een verzameling van sagen en mythen. De geloovige Protestanten, die zich op het standpunt der Openbaring stellen, aanvaarden de drie eerste hoofdstukken als geopenbaarde waarheden, zonder echter aan te nemen de historiciteit. De katholieken beschouwen deze hoofdstukken als historisch, als een verhaal van werkelijk gebeurde feiten, zonder nochtans alle bizonderheden als historisch te verklaren.

De geleerde schrijver wijst er dan op, hoe men noodzakelijk onderscheid moet maken tusschen hetgeen de gewijde schrijver *leert* als waarheid of als een feit, en de *inkleeding dier leer* (dus: tusschen inhoud en vorm).

Het is echter niet zelden moeielijk dat onderscheid juist te maken, en daarom doet Wilbers een uitmuntend werk met den tekst eens duidelijk te geven en te verklaren en de afwijkende meeningen aan te stippen. Een mooi, klaar boekje, dat wij iedereen in handen wenschen, om zich sterk te maken tegen de opwerpingen en moeielijkheden, die in katholieke kringen voortdurend doordringen. R. K. PR.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

En wat ik nu heb gelezen en doorgewerkt, of (indien het vakken waren, waarin ik vreemd stond als een aartsvader in den modernen oorlog) wat anderen mij hebben voorgezegd, moet ik verwerken tot een behoorlijk verslag.

Natuurkunde voor M.U.L.O. van dr. P. Mogendorff, 1ste Deel (f 1.60), is een goed en duidelijk boekje. Die laatste eigenschap

komt bijvoorbeeld uit, waar de schrijver op eenvoudige, voor iedereen klare wijze het vinden der resultante van twee krachten demonstreert met behulp van een eenvoudige veerbalans en een enkel katrolletje. En actueel is het boekje ook, want bij de ontbinding van een kracht in componenten, neemt hij tot voorbeeld een vliegmachine en een fiets bij het nemen van een bocht. De bijgevoegde vraagstukken geven geschikt oefenmateriaal en afzonderlijk, ten gerieve van den onderwijzer, zijn de beredeneerde oplossingen te verkrijgen.

B. Laarman brengt ons den 2en druk (IIIde Deeltje) zijner *Verschijnselen en Toepassingen* (eenvoudige lessen over de levenlooze natuur), f 0.35. — Het *hulpboekje bij het Leerboek der algemeene geschiedenis* van Dr. M. de Boer (f 0.50) is zonder twijfel goed bedoeld, maar kan juist door zijn beknoptheid op een dwaalspoor brengen. Natuurlijk, de schrijver kan wijzen op zijn grooter boek, maar men begrijpt dat bij het tegenwoordige africhten voor examens, velen zich met het inpompen van het hulpboekje zullen tevreden stellen. En hoe zullen zij zich dan vergissen in de historie van hervorming, celibaat (bladzijde 17), pauskeuze e. a.

Van Bos liggen nog voor mij: *Atlas der geheele aarde* (f 1.—) en *geïllustreerde atlas* (f 1.50). Bij een 16de druk gaat men natuurlijk de verdienstelijkheid van een schooluitgave niet meer bepleiten, die is dan wel genoeg bewezen. De *Schoolatlas van Nederland en zijne bezittingen* van Bos beleefde ook reeds een 11en druk. Met hun *Nederland en Indië* staan Luinge en Stegeman nu met de 2de uitgave gereed en zij zullen het wel winnen met deze eenvoudige aardrijkskunde in kaarten en lessen voor de hoogere klassen der lagere school.

Ik ben nog altijd de meening toegedaan dat de leerboeken van pædagogie voor onderwijzers te uitgebreid en te theoretisch zijn. Ook het *Handboek der Pædagogiek* (f 2.75) van B. Laarman ontkomt niet aan dit euvel. — Op welk standpunt de schrijver zich plaats bij de waardeering van echte of would-be pædagogen, blijkt wel uit zijn bewondering voor het warhoofd Jean Jacques Rousseau. Ik wilde dat men toch eigenlijk omtrent het opvoedkundig systeem van Rousseau, gelijk hij dat in zijn „Emile" heeft uitgewerkt, eens tot gezonde gedachten kwam. Zeker, als men zoo'n uittreksel leest als Laarman geeft van de vijf boeken, en dat niet meer beslaat dan één bladzijde, krijgt men een goed idee van deze pædagogiek, maar men vergeet dat de zwakheden, de dwalingen en de nonsens uit het heele werk dan ook vermoffeld zijn. Men behoeft trouwens het Vierde Boek van „Emile" maar te lezen om Rousseau te leeren kennen als een die, wat de zedelijke vorming en godsdienstige opvoeding betreft, volstrekt geen kijk heeft op den jongen mensch, dien hij alleen op zijne wijze kan opvoeden tot een stumperd en een maatschappelijke mislukkeling als hij zelf was. FAUST EN CO.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Eilkema de Roo (J.) De Weg van Paul de Raet. Tweede Boek: Naar de bronnen van het inzicht. (321) Amsterdam, H. Becht. f 5.50.

Toen J. Eilkema de Roo uitkwam met zijn *Dubbele Levens*, erkende men in hem dadelijk een talent. „Zoo goed componeert geen groene", zeide Herman Robbers, en een heele stoet van recensenten der linkerzijde stemde in met den lof. Het was begrijpelijk, dat men zoo dacht en oordeelde aan den overkant, waar men over ethische bezwaren gemakkelijk pleegt heen te stappen. Maar even verklaarbaar was bij ons het stilzwijgen: men mocht het talent van den schrijver bewonderen, zijn echtheid en oprechtheid doorvoelen, het was en bleef toch een stuk van zwaren, zelfs zwoelen hartstocht, dat hij ons had voorgezet.

Zijn tweede roman *De man van veertig jaar,* waarin hij een psychologisch-physiologisch probleem behandelt, vond bij de vroegere prijzers weer een grooten bijval. Valkhoff vergeleek den auteur met den verderfelijken, maar zeer zeker talentvollen Guy de Maupassant en voegde er nog bij: „mais avec quelque chose de plus peut-être, qui manque au grand Français: la couleur du style et une conception, moins simpliste de l'amour". Ook hier staan wij echter weer met een gevoel van groote onvoldaanheid tegenover de levensfilosofie, die Eilkema de Roo voor zich heeft opgebouwd.

Maar in zijn laatste tweedeelig werk komt de schrijver ook ons nader. Het lijkt of hij een gewichtig zielsproces heeft doorgemaakt.

De Weg van Paul de Raet is de hoofdtitel en de twee boeken hebben nog een afzonderlijken titel: I. *In de Maalstroom der Onbewustheid;* II. *Naar de bronnen van het inzicht.*

Het was mij eene verrassing in dit laatste deel Eilkema de Roo plotseling voor den dag te zien komen als een kenner van de katholieke geloofs- en levensleer, zooals ik nog nooit een ontmoet heb in het andere kamp. Al meermalen heeft men getracht een stukje Roomsch leven weer te geven, maar bij de eerste regelen kon men steeds zien dat de schrijver een buitenstaander was en zich tevreden stelde met wat hij vluchtig oppervlakkig gezien had: een kerkgebouw met „blauwen wierooknevel", hun gebed „prevelende" geloovigen, een paar woorden uit de H. Mis, die men even in ieder kerkboek kon opzoeken, een goedmoedige, vriendelijke, gewoonlijk ietwat landelijke priesterfiguur en meer van dergelijke rekwisieten, zonder moeite en heel goedkoop bijeen te brengen.

Bij Eilkema de Roo is dat geheel anders. Hij is doorgedrongen in den geest van het katholieke leven en gelooven en,

wat meer is, hij waardeert het als de bronnen van het inzicht: „Hoe onmiddellik, hoe bevredigend en pozitief is dit geloof... Christus die aanwezig is te midden der zijnen, die zich altijd weer opnieuw voor hen offert... alle ethies gedoezel zwijgt daarbij".

Dit tweede boek is als het boek van De Rijck, den sympathieken schrijver, met wien wij in dezen roman kennis maken, en die getuigt van zijn eigen werk: „er wordt veel in beschouwd, gepraat, gepluisd; literair is 't, geloof ik, niet al te zeer... En, o gruwel, de romantiek ervan! Maar — ja, als 't nu enkele mensen wat brengt, laat anderen dan maar betere boeken schrijven. Ik heb ten minste getracht iets van mijn tijd te begrijpen, van zijn rampzalige dwalingen, zijn treurige verscheurdheden... Ik heb de maalstroom der onbewustheid niet onbewogen aangezien, er in meegeleden, gepoogd iets te doen... Kom — ik heb gedaan wat ik kòn. Meer kan ik niet". —

Eilkema had wèl meer kunnen doen. Het is zoo jammer, dat hij de laagste hartstochten zoo brutaal heeft uitgestald, en ons te veel van nabij getuige laat zijn van den geweldigen zwijmel der zinnen, al geschiedt dit dan ook om klaar te doen uitkomen hoe diep zij kunnen vallen, die in het leven geen hoogere opgave zien, en zonder zelfbeheersching toegeven aan hun lichamelijke lusten en verlangens naar genot. Maar die realistische uitbeelding maakt dit boek in elk geval tot zeer voorbehouden lectuur, en voor jongeren beslist af te keuren.

Enkele citaten mogen den lezer een denkbeeld geven van de opvattingen des schrijvers en hoe hij zich getrokken gevoelt naar de „bron van het inzicht", de Katholieke Kerk.

Dominée Vanger heeft gepreekt, streng en hard, als was hij de rechter in het laatste oordeel. En Eva, een meisje dat in verdwazing het genot heeft nagejaagd en nu gedrukt gaat onder haar zonde, zegt tot den pastoor:

> „Ja. — Maar hoe troosteloos leeg en eenzaam liet hij me! Stel dat iemand zich gebukt voelde onder een schuld, een zonde, en hij ging dien avond ter kerke om een steun, een raad, een uitweg, te vinden: hij had niet anders kunnen heengaan dan in 't nog drukkender besef dat hij nooit, nooit, dien last van zich zal kunnen wentelen. Steenen voor brood....
>
> De geestelijke hoorde hoe radeloos en moe haar stem klonk.
>
> „Voor zulke menschen hebben wij dat heerlijke heilmiddel: het sacrament der Biecht, een uitwendig teeken, waardoor genade wordt aangeduid en gegeven, door Christus ingesteld na zijn verrijzenis, toen hij tot zijn apostelen zei: „ontvangt den Heiligen Geest, wier zonden gij zult vergeven, hun zijn zij vergeven, en wier zonden gij zult houden, hun zijn zij gehouden". Een werkelijke vrijspraak, waarmee niet een enkele kwijtschelding van straffen, maar een vergeving van zondenschuld werd bedoeld. God is oneindig in alles, ook in erbarming en ontferming. Hij wil niet den dood der goddeloozen, maar dat zij zich bekeeren van hun wegen en leven. De Kerk heeft niet alleen de macht, maar ook den plicht den rouwmoedigen zondaar zijn zonde door de biecht te vergeven. De biecht herstelt zijn vroegere verdiensten in haar volle waarde. En doet hij dit eigenlijk al niet zelf door een volmaakt berouw? Maar om die boetvaardigheid te toonen, die een droefheid der ziel is, en die

zetelt in den wil om zich van de zonde af te keeren, is een belijdenis noodig. De priester ontvangt die belijdenis, en krachtens zijn rechtsmacht geeft hij de absolutie met kennis van zaken, naar recht en billijkheid".

En verder, nadat hij de bezwaren tegen de biecht heeft weggeredeneerd:

Eva had met starende oogen geluisterd. En opeens, maar dadelijk daarna schrikkend van haar eigen stem, die onverhoeds het samenvattend einde van een gedachtenreeks tot gesproken waarheid had gemaakt, zei ze dof-hartstochtelijk: „ik wilde dat ik gelooven kon...."

„De wil tot het geloof is bijna het gelooven zelf!" De pastoor zei het zacht en ernstig. „Voor wie wil, is het niet moeilijk. Mag ik het nu weer eens huiselijk uitdrukken? Het geloof is een van die weinige dingen, die je van achteren beginnen moet; bij het eind.

Ik heb menschen gekend die den innigen wil, het brandend verlangen hadden om te gelooven. Ze wisten niet hoe te beginnen. Er was een vage drang in hen om te bidden. Ze voelden bij ingeving dat het gebed de weg was tot het geloof. Ze hadden gelijk: bidden is spreken met God. Vragen om gemeenschap met Hem. Ik raadde ze: Bid, bid veel en aandachtig, overgegeven en ingespannen. Ze klaagden dat ze in de leegte spraken. Dat het kontakt uitbleef. Dat ze geen antwoord ontvingen. Ik zei hun: Bid, houd vol. Bestorm den hemel. Dwing God. Wil gelooven en gij zult het. Totdat eindelijk, plotseling, de stem kwam die antwoordde. En dan — zag hun verstand terug, en begreep niet hoe het had kunnen twijfelen, toen het 't gelooven bij 't begin had willen beginnen. Kritiesch van geest bleven velen van hen — maar waarom niet? Zij waren nu immers mystiek van hart geworden. En dit werd tot een twee-eenheid, waarbij de verscheurdheid tusschen „reine" en „practische Vernunft" overging in „redelijk geloof", waarvan de Apostel spreekt. U zei: „Ik wilde dat ik gelooven kon", — maar waarop wacht u dan? Op u zelf? Komaan — een fiksche stoot! Als u zegt: Ik wilde.... dan beteekent dat alvast dat u niet ontkent; u twijfelt alleen maar.

Ontkennen is onwil. Twijfel kan door den wil overwonnen worden".

Later vervangt een moderne dominée den ouden, die ziek is. En 't volgend gesprek ontwikkelt zich onder hen, die hem hoorden:

De Rijck zag op zijn horloge. „Ruim drie kwartier heeft 't geduurd.... Dat is wel de grootste verdienste van zijn preek!"

Ze zwegen een poos. Dan zei Eva: „hij heeft mij meer ontnomen dan gebracht...."

Ja.... Marcelle knikte. „Het was of hij zijn best deed het godsbegrip neer te halen tot op het peil van de zwaksten, de minstgeloovigen".

„Hoe willen de vrijzinnigen anders hun kerken vullen!" De Rijck had een moedeloos gebaar. „Hij ontluistert Christus, kweekt wantrouwen in het evangelie...."

„Wat blijft er over? Ethiek, die een vaag afkooksel van godsdienst is. Zulk een moraalpreek is voor de slappe broeders een uitkomst; voor de sterkwillenden een flauwe verschaalde drank..... Het is wel triest: de kerkelijke godsdienst zweept ons tot angst voor den wrekenden vergevingloozen God — de persoonlijke godsdienst nestelt ons zoo vertrouwelijk in zijn schoot, dat wij hem te na zijn om zijn majesteit te zien. De eene zoowel als de andere onthoudt me iets, maar het meest misschien nog de persoonlijke, die de religie niet uit God, maar uit den mensch verklaart, en er zoo alle heiligheid aan ontneemt. Waarom zeggen de modernen niet ronduit, dat God een ander woord is voor Liefde, en dat nu maar ieder, die zich beijvert, al de in liefde opgesloten krachten en hoedanigheden te bezitten en uit te oefenen, God dient?

Alleen — het mysterie is dan verdwenen.... En wat valt er nog te gelooven, als er geen mysterie meer is? De moderne richting is hoogsténs een geestesrichting, nooit een godsdienst...."

Ik wil niet te veel aanhalen uit dit boek, en mij zeker niet wagen aan voorbarige gevolgtrekkingen omtrent de gevoelens of inzichten van den schrijver. Is hij zelf gekomen tot de bron van het inzicht? Ik weet het niet!

Maar met den knappen en geestdriftigen schrijver in de „Maasbode", zeg ik, na uitdrukkelijk te hebben herhaald dat het eenig en alleen een boek is voor menschen van rijpe ontwikkeling en ervaring:

Wij Katholieken zelve zijn al de wondere gaven, waartusschen we leven, zoo gewoon geworden, dat wij het geluk van het bezit niet altijd meer zoo waardeeren. Maar daarom te meer mogen wij een man als Eilkema de Roo de hulde niet onthouden, dat hij ons weer eens de oogen heeft geopend voor de onvergankelijke schoonheid van onzen eigen rijkdom, waarover wij zelve dikwijls zoo gedachtenloos heenzien.

A. GIELEN

Maurik (Justus van) Toen ik nog jong was (4de druk). Amsterdam, v. Holkema en Warendorf (376) f 0.95.

Onze bekende, veelgelezen, nu langzaam uit de mode rakende van Maurik vertelt hier van Amsterdam en de Amsterdammers uit den tijd „toen hij nog jong was".

Voor velen zal dit boek zijn aantrekkelijkheid wel blijven behouden, omdat het zoo gemoedelijk spreekt over dingen, die nu voor ons het nieuwe hebben van te zijn uit de oude doos.

Als getrouw verslaggever moet ik hier even opmerken, dat het laatste stukje: „Het Rattennest" minder geschikt is voor bakvischjes.

M. WALRE

Runa. Hij en zijn vrouw. Daamen, Den Haag (175).

Zij geloofde niets en hij was een fijn-geloovige. En nu komt de strijd: zij, vreezend dat zijne liefde tot God haar een tekort zal laten, en hij, altoos werkend om haar tot zijne overtuiging over te halen.

Het boek is goed geschreven, maar doortrokken van een echt protestantschen geest, zooals al de boeken van Runa.

Voor ons klinkt dat alles wat vreemd en de deftige statenbijbeltaal herinnert voortdurend aan bef en toga:

„Geloof je dat?" vroeg hij rustig, en als voor zich zelf vervolgde hij: „Gij zult de waarheid verstaan en de waarheid zal u vrijmaken".

„Misschien bezit het socialisme juist de waarheid, die de menschen vrij zal maken".

„Een iegelijk, die de zonde doet, is een dienstknecht der zonde. Indien de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zoo zult gij waarlijk vrij zijn. Spiegel het socialisme eens aan dat woord".

„Hoe weet je, dat niet juist de Zoon in het socialisme is?" vroeg zij.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De discipelen van den Zoon moesten strijden tegen hun eigen zonde. Doen de discipelen van het socialisme dat?"

Eerlijk gezegd: wij vinden dat wel een beetje „zwammen". Als het socialisme zelf verklaart met het Christendom niet op goeden voet te willen staan, dan kan die heele dissertatie wel achterwege blijven. M. WALRE

Tchechow (A.) De roman van een onbekend mensch. Uit het Russisch door S. van Praag. Amsterdam, Meulenhoff (198).

Tchechow (zou 't niet beter zijn Tsjéchow te schrijven?) werd geboren in 1860 te Taganróg in Zuid-Rusland. Zijn vader, een vroeger lijfeigene, wist zich al spoedig vrij te maken en kwam in de gelegenheid zijn zoon een goede opvoeding te geven. Geneesheer werd hij, en ofschoon hij later maar een enkel jaar de praktijk uitoefende, verklaarde hij toch nooit spijt te hebben gehad van zijne keuze.

Reeds in zijn studententijd schreef hij luimige schetsjes, maar tusschen al de vroolijkheid klinkt plotseling een toon van droefheid en schrijnende smart. Dat kenmerkt heel het werk van dezen Russischen schrijver: hij vestigt telkens en telkens de aandacht op het kleine, het hartelooze, het egoïstische of het banale: hij is de schilder van het philisterdom! En naarmate hij ouder wordt (op 45jarigen leeftijd stierf hij reeds, ondermijnd door een slepende ziekte) verdwijnt de glinstering van ironie en lachenden spot met al die kleinzieligheid, en wordt zijn toon ernstig, en zwaar dikwijls van ingehouden smart.

In Rusland is Tchechow een der meest gelezen schrijvers en ook in Duitschland maakten zijn werken veel opgang. Ten onzent is hij nog bijna een onbekende en ik geloof ook niet, dat zijn korte schetsen, die in niets lijken op een spannend of minstens onderhoudend verhaal, spoedig de gunst van het groote publiek zullen hebben.

Voor ontwikkelden, die niet alleen lezen om het gebeuren en de verwikkeling, kan Tchechow echter wat meer zijn. Niet dat ik hem reken tot de groote schrijvers, die iemand iets positiefs weten mee te geven in het leven, of die het hart warm kunnen maken voor een ideaal, maar hij legt den vinger op wonden, die velen dragen in de maatschappij en waaraan zij doodbloeden, zonder het zelf te weten.

Dit boek toont ons een „zoodje" heeren, die niets van hun leven weten te maken, dan een kaartpartij en een jacht naar zinnelijk genot van het laagste allooi.

De geschiedenis op zich zelf, of liever het verslag (want het is eigenlijk niet meer dan een verslag tot in de kleinste bizonderheden) doet niet sympathiek aan, vervult veeleer met een gevoel van walging. Het vertelt ons het wedervaren eener gehuwde

vrouw, die, in de war gebracht door de groote woorden van Russische romanschrijvers, het huis van haar man ontloopt en leven gaat met haar minnaar. En hoe deze lamlendige en kleine ziel, bang voor den last, zich nu tracht te ontdoen van de zenuwzieke vrouw... om zijn onrein leventje in vrijheid te kunnen opmaken. De lezing laat een gevoel na van onpasselijkheid en van haat tegen dat soort van vadsige parasieten, die vet zijn van egoïsme. Ofschoon de beschrijving niet realistisch is, begrijpt men toch dat het volstrekt geen boek is voor iedereen. De inhoud zegt dat reeds voldoende. Vertaling is zwak. A. GIELEN

Toergénef (Ivan). Vaders en Zonen. Uit het Russisch door Arn. Saalborn. Meulenhoff, Amsterdam (290).

Toergénjew (ik schrijf hem liever zoo) en Tolstoj zijn de twee voornaamste romanschrijvers van Rusland en door hen vooral werd in het buitenland de Russische literatuur bekend.

Vaders en Zonen maakte een geweldigen opgang en dwong het jonge en het oudere geslacht tot fellen tegenstand. Beiden achtten zich miskend en gegriefd door den schrijver.

Deze opvattingen hebben zich later gewijzigd, vooral na de verklaring van Toergénjew, dat hij bewondering had willen wekken voor den vertegenwoordiger van het opkomende geslacht der nihilisten, hier in den zin van materialisten gebezigd. Die verklaring van den schrijver heb ik nooit kunnen gelooven, en nog altijd komt het mij voor, dat Toergénjew eenvoudig den storm der jongeren heeft willen bezweren.

Ik geef hier het woord aan Kropotkin, waar hij *Vaders en Zonen* bespreekt:

De roman werd geschreven in 1859, in een tijd, toen in de plaats van de „esthetische" lieden en sentimenteelen van het vroegere geslacht, een geheel nieuw type te voorschijn kwam in het beschaafd gedeelte der Russische maatschappij: — de nihilist. Wie Toergénjew's werken niet heeft gelezen, zal wellicht het woord „nihilist" in verband brengen met den strijd, die in Rusland in 1879—1881 tusschen het autocratisch gezag en de terroristen gevoerd werd; dit ware echter een grove dwaling. „Nihilisme" is niet „terrorisme" en het type van den nihilist is oneindig veel grondiger en meer omvattend dan dat van den terrorist. Men moet Toergénjew's *Vaders en Zonen* lezen om dit goed te begrijpen. „De vertegenwoordiger van dit type in den roman is een jonge dokter, Bazárow — een man, die voor geen gezag bukt, hoe eerbiedwaardig het ook wezen mag, en die geen beginselen, van welken aard ook, zonder bewijs aanneemt. Dientengevolge neemt hij tegenover al de instellingen van den tegenwoordigen tijd eene ontkennende houding aan en werpt hij de aangenomen beleefdheidsvormen en kleine leugens voor het gewone gezelschapsleven van zich af. Hij komt bij zijn bejaarde ouders op bezoek en vertoeft ook op het buitenverblijf

van een jongen vriend, wiens vader en oom twee typische vertegenwoordigers zijn van het oudere geslacht. Dit geeft aan Toergénjew de gelegenheid, in een reeks van meesterlijke tafereelen den strijd tusschen de twee generatiën, „de vaders" en „de zonen", voor te stellen. Die strijd werd te dien tijde met verbittering over geheel Rusland gevoerd".

Dat Toergénjew geen sympathie voelt voor de „Vaders", blijkt uit iedere bladzijde: den een stelt hij voor als iemand die niet kon meegaan met de nieuwe idées, omdat zijn aristocratische opvoeding hem in den weg staat, en den ander schildert hij als een volmaakten egoïst.

Maar hoe hij later kon beweren voor Bazárow, den nihilist, te hebben gevoeld, is en blijft een raadsel. Hij zegt: „hij is eerlijk, rechtschapen en een democraat van het eerste water, en men vindt in hem geen goede eigenschappen!"

Dat is een twijfelachtig compliment. En de verklaring van den auteur, dat hij Bazárow niet met stroop zoeter wilde maken, zegt niets. Want een man, die optreedt als de nihilist uit dezen roman, is met geen stroop ter wereld goed te krijgen.

Kropotkin kan verklaren: Toergénjew bewonderde Bazárow: zijn ruwheid zoowel als zijne kracht; Bazárow overweldigde hem, maar hij kon hem niet dezelfde teedere genegenheid toedragen, als hij gevoelde voor de mannen van zijne generatie, die even fijn beschaafd waren als hij zelf".

Daarin ligt misschien de oplossing: de schrijver, of hij dan wilde of niet, heeft aangetoond, dat een Bazárow met al zijn hardheid, zijn ruwheid, zijn barsche ontkenning en zijn plomp materialisme, niets zou kunnen bereiken in zijn leven: hij had geen ideaal!

Het boek, dat een der beste is van dezen Russischen grootmeester, is alleen voor volwassenen en ontwikkelden. Goed vertaald. A. GIELEN

Turner (Ethel). Eene verloving. Bruna, Utrecht (235).

Ze kenden elkaar, Brigid Lindway en John Calthrop, voordat John ten oorlog trok. Hij was eigenlijk nog maar een schooljongen, lang en hoog uit de kluiten gewassen. Men had dezen jongen Australiër den bijnaam gegeven van „bengel", niet omdat hij zoo ondeugend was, maar omdat hij zoo onhandig was in zijn optreden en aan „deftige manieren" een half dozijn broertjes dood had.

John zat nu in Gallipoli, waar sinds de geallieerden zoo leelijk geblunderd hebben. Brigid verlangde natuurlijk naar een brief van haar jongen held, maar deze scheen weinig zin te hebben in brieven schrijven, en als hij zijn moeder een epistel zond, stond er alleen: „groeten aan Brigid" of „vraag of ze mij eens schrijft, dan zal ik, als ik tijd heb, haar antwoorden". Maar hij had het te druk met loopgraven maken en schieten en dergelijke onbeschaafdheden, om lang met de pen bezig te zijn.

Maar nu gebeurde het dat Brigid logeerde bij John's ouders en daar kwam voor haar zijn eerste brief. Zij vluchtte naar een eenzaam plekje en begon te lezen de... ontboezemingen zijner liefde... Och neen! De bengel schreef:

Lieve Brigid — op de lijst die ik je gaf heb ik den naam vergeten van Thomas Banks. Hij woont achter in het derde huis aan den linkerkant in 't zijstraatje achter het huisje van den kreupelen Jimmy, die zooveel houdt van boeken over zeerovers, dat weet je wel. Je mag 3 gulden per week uitgeven voor Banks; die stumper is bijna blind. Een van onze soldaten hier kreeg een schot in beide oogen en toen dacht ik in eens weer aan Banks. Vergeet niet mij terug te schrijven. Galileo wordt erg dik, vertel dat maar eens aan zijn moeder, als je haar ziet. De pap hier smaakt net zoo als op de... „Orion". Schrijf maar eens gauw. Gegroet. „Bengel".

Na dezen nuchteren schooljongensbrief kwamen er meer. Hij beschreef de natuur, vertelde hoe hij een omelette klaar maakte en ten slotte dat hij tweede luitenant was geworden.

Maar op 'n goeden dag kwam een met potlood geschreven brief, die heel anders luidde: „O Brigid, Brigid, ik heb je lief en ik kan het niet langer verzwijgen. Brigid, als je niet van mij houdt, zal ik van droefheid sterven. Voortdurend zie ik je gezicht vóór me met den blik van je lieve oogen en je glanzende haren. Lach me niet uit en zeg niet, dat ik nog maar een jongen ben — men is geen jongen meer als men iets van den oorlog heeft meegemaakt. Schrijf mij dat je ook van mij houdt; neen, zoolang kan ik het niet uithouden. Telegrafeer, lieveling, telegrafeer „ja"! En op dien toon gaat het voort; „Heb me lief, Brigid. Je bent nu een vrouw, want een man bemint je. Telegrafeer zoo gauw mogelijk: „Ja, ja, ja".

Brigid wilde dadelijk haar jawoord aan den bengel seinen, maar moeder vond beiden nog veel te jong voor een huwelijk. Daar dachten zij ook niet aan. Maar ze waren ook te jong voor een engagement. Ook daar dachten ze nog niet aan, verklaarde het meisje; ze wilden alleen maar veel van elkaar houden. En ze telegrafeerde driemaal „ja", tot groote verwondering van den beambte die het bepaald verkwisting vond.

Eindelijk breekt de tijd van John's verlof aan. De ontmoeting is aardig geteekend. De beide lievende kinderen zijn zoo in verwarring, dat ze voortdurend op het verkeerde knopje van de lift drukken en maar blijven zweven van den kelder naar den zolder in het hotel.

„Laten wij er maar uitgaan, ik weet niet meer hoe het moet", zei John ten einde raad. En verder komt het wel in orde, als die eerste zenuwachtigheid voorbij is.

Een prettig boek. Maar toch komt het mij voor, alsof er een samenhang met een ander deel moet zijn, want ik kan nu niet altijd

het verband vinden, en soms ook worden personen ten tooneele gevoerd, waarvan de schrijfster klaarblijkelijk veronderstelt dat de lezer ze reeds kent. Ik had echter die eer niet. M. WALRE

Wit (Jo de) Donker Geluk. Leiden, Sythoff. (230) f 3.75 geb. f 4.50.

Een negental schetsjes, die op een paar uitzonderingen na, hierop neer komen dat getrouwde mannen heel hartstochtelijk doen met jonge meisjes. Ze hebben vaak bijeenkomsten en wanneer ze zich tot het randje hebben gewaagd, wordt de man of het meisje plotseling verstandig en gaan ze van elkaar.

Alléén in „Vreugde" loopt het anders. Een piepjong kind wordt verleid door een vader van eenige kinderen. En het meisje, zooals blijkt uit haar gesprek met een vriend, blijft den lafaard, die haar ongelukkig maakte, ook nog lief te hebben.

Zulke boeken doen enorm veel kwaad en zijn in staat het opgroeiend geslacht in den grond te bederven en in hen alle zedelijkheidsbegrippen te vernielen. Een schrijfster, die haar brood tracht te verdienen met de verwoesting van het zieleleven harer medemenschen, neemt een ontzettende verantwoording op zich.

WARHOLD LINDE

VOOR DE JEUGD

Bechstein (L.). en Perrault (Ch.). Mijn Sprookjesboek. A'dam (1918). Meulenhoff.

Bechstein en Perrault vertellen hier op prettige wijze de verschillende, reeds bekende en ook minder bekende sprookjes.

Aardige zwartjes en een mooi gekleurd plaatje verhoogen de aantrekkelijkheid.

Been (Johan. H.) Oud-testamentische Pioniers. Verhalen uit Genesis voor jong en oud. (167) Ploegsma, Zeist.

Reeds heeft Been in een paar andere bundels de verhalen gegeven uit de H. Schrift, uitsluitend voor de jeugd. Deze echter zijn bestemd voor de rijpere jongelingschap. Zoo'n deftig woord heeft hij echter niet onder den titel durven zetten en wilde hij waarschijnlijk ook niet, omdat, sinds deze verhalen verschenen waren in het Tijdschrift voor ouders en opvoeders „Het Kind", hij vernemen mocht dat ook oudere menschen naar deze vertellingen hadden geluisterd. De uitgave is keurig, de vertellingen zijn goed van toon. Jammer, dat wij katholieken, behalve onze schooluitgaven van Bijbelsche geschiedenis, ook niet in zoo'n keurig boek de voornaamste verhalen hebben verzameld. Ik ken ten minste niets van dien aard.

R. K. PR.

Hermanna. Vertellingen. Amsterdam (1918). Meulenhoff-Serie: Ons Schemeruurtje. f 0.75, geb. f 0.95.

Hermanna weet wel prettig te vertellen en heel juist haar doel te treffen. Uitmuntende lesjes geeft ze op een wijze, die zoo gansch ongemerkt het kind ten goede komen. Hier ook weer verhoogen mooie plaatjes en teekeningen de waarde van dit boekje.

VARIA

Hongersnood. Hoever het reeds gekomen is met de voedselschaarschte, blijkt uit eene tooneelkritiek van een onzer groote dagbladen. Daar lezen wij de ontstellende mededeeling: „Een tragische ondergrond, waarop hier en daar eenige komische passages zijn gebouwd, is iets, waaraan de menigte smult". Wij durven gerust verzekeren, dat zelfs tijdens de belegering van Parijs in 1870 zulke toestanden niet zijn voorgekomen.

Mode in stijl. Victor Hugo zegt: „Gardons nous des modes dans le style; les modes défigurent tout, font la grimace de tout profil et la parodie de toute œuvre. Gardons nous des modes; espérons cette réserve de la sagesse des jeunes et brillants écrivains qui mènent au progrès les générations de leur âge. Il serait facheux qu'on vient un jour à posséder des récettes courantes pour faire du style original, comme les chimistes de cabaret font du vin de Champagne en mêlant, selon certaines doses, n'importe à quel vin blanc convenablement édulcoré, de l'acide tartrique et du bi-carbonate de soude. Ce style et ce vin moussent; la grosse foule s'en grise, mais le connaisseur n'en boît pas".

Het bioscoopkwaad. In 1913 werd op de Amsterdamsche scholen een onderzoek ingesteld naar den omvang, dien het bioscoopbezoek onder de kinderen had aangenomen. Van de 29674 kinderen, waarover 't onderzoek liep, hadden nooit een bioscoop bezocht 9483, terwijl de 20164 overigen wel zoo'n inrichting bezocht hadden. En van dle 20164 waren 2536 kinderen geregelde bezoekers (minstens éénmaal per week).

De hoofdzakelijk door kinderen bezochte voorstellingen in 23 Amsterdamsche bioscopen worden door onderwijzers geoordeeld te zijn: 1. Verderfelijk, gemiddeld 50 %; 2. waardeloos ± 20 %; 3. onschuldig-grappig ± 20; 4. opvoedend ± 10 %. — Men ziet, het is treurig gesteld met dit volkstooneel.

············o············

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

W. v. d. S. te Z. Zoo juist is een proefschrift verschenen bij A. H. Kruijt te Amsterdam, dat U ongetwijfeld zult kunnen gebruiken. Ik ga alleen op den titel af; heb het zelf nog niet gelezen. Gelder (H. van) De levensbeschouwing van Cornelis Pietersz. Hooft, burgemeester van Amsterdam (1547—1626). Allicht geeft dat ook iets ter verklaring van de inzichten van zijn zoon.

Mevr. F. van W. H. te T. Eene beoordeeling van de „Witte Zusters van Worcester", door Barclay, stond reeds in een voorgaand nummer van Boekenschouw. Nu zouden wij wel eens gaarne willen vernemen, wat u ervan denkt. Uw brief zelf geeft ons vrijheid die vraag te stellen.

O. te Br. U vraagt herhaaldelijk wat in onze periodiek reeds werd besproken. Als u nu,· het behoort toch eigenlijk bij uw tegenwoordige positie, zelf ook wat moeite wilt doen om wat wij schrijven te onthouden of aan te teekenen, dan zult u zien hoe uw taak vergemakkelijkt wordt. Wij willen nog eens herhalen wat wij al gezegd hebben, en misschien meermalen. „Henriëtte" van Coppée is een voorbehouden boek, de zonde wordt daar goedgepraat. „De Schaapherder" van Oltmans is in elk geval zéér streng voorbehouden, en iemand, die het niet noodig heeft voor zijn studie, kunt u het gerust ontraden.

W. K. te E. Vroegere jaargangen van Boekenschouw bezitten wij niet meer. Er is navraag genoeg; zie de advertentie in het vorig nummer.

L. Br. te A. Het nieuwe boek van Chesterton „The Ball and the Cross" zullen wij volgenden keer bespreken. Alreeds zij gezegd, dat het weinig aan onze verwachtingen heeft beantwoord. Het is de strijd tusschen een atheïst en een geloovige; maar èn de atheïst èn de geloovige doen beiden heel vreemd... zelfs voor schepselen, die uit het hoofd van Chesterton zijn voortgekomen.

EEN VOORNAAM SCHRIJVER

Catholica non leguntur; laten onze Katholieke schrijvers zich troosten: zij deelen hun droevig lot vrijwel met iederen klassieke. Om niet eens van de oude klassieken te spreken, wie leest tegenwoordig nog de groote Engelsche romans van de vorige eeuw? 't Is trouwens een heel wat lastiger en daarom minder gepleegd feit, een roman van bij de 1000 pagina's te doorworstelen dan die 1000 pagina's bij elkaar te krijgen door een stapeltje sixpence-novels af te werken. Thackeray hoort onder die ongelukkigen: „alleen geprezen, nooit gelezen" of, zooals Emile Faguet in de voorrede van L'Art de Lire zegt:

Le sort des hommes est ceci:
Beaucoup d'appelés, peu d'élus;
Le sort des livres, le voici:
Beaucoup d'épelés, peu de lus.

en de geweldige oplage der A.B.C.-boekjes schijnt dit vonnis wel te bevestigen.

Toch is Thackeray onder de klassieken een van hen, die dat wel het minst verdienen. Dat men de langere romans van George Eliot, waarvan de groote aantrekkelijkheid zit in de geheele compositie en veel minder in de afzonderlijke hoofdstukken, zoodat men ze geheel moet lezen om er het volle genot van te hebben, niet meer zooveel leest, is begrijpelijk, maar bij Thackeray, waar elk hoofdstuk afzonderlijk een miniatuurtje is, moeten de meesten wel afgeschrikt zijn door het nummer van de laatste pagina (een pagina waar minder kunstminnende romanlezers trouwens gewoonlijk het eerst naar kijken) en omdat hij nu eenmaal klassiek is.

Thackeray blijft altijd lezenswaard door — ja, ik zou werkelijk niet weten waardoor hij ooit niet lezenswaard zou zijn. Of zou er ooit een tijd komen, dat zijn heldere, gemakkelijke stijl niet op prijs gesteld zal worden, of zijn scherpe, toch niet gechargeerde karakterteekening, zijn echt verheven pathos of de genezende spot, waarmede hij de zwakheden van zijn figuren (en zwakheden hebben zij allen, Kolonel Newcome even goed als zijn niet precies sympathieke neef) ten toon stelt?

Het kenmerk van Thackeray's werk is, dat hij op een eenvoudige, realistische manier het leven beschrijft, zooals hij het op zijn clubs en in zijn kringen vond en deze objectieve verhalen in

zijn eigen levensopvatting beschouwt, wat er het satirieke bouquet aan geeft, maar waardoor ook de zwakke punten van die levensopvatting duidelijk bloot komen te liggen.

Aan zijn realisme danken wij het echt wezenlijke van zijn romans: alle tooneelen staan voor onze oogen, alsof de schrijver, wat hij gezien en meegemaakt heeft, op een eenvoudige, bevattelijke manier verhaalt; alle motieven begrijpt hij, en wij met hem, volkomen; voor bewondering van de daden der personen is geen plaats, wel voor amusant begrijpen, of medelijdend lachen. Het heroïeke van heldenromans is hier geheel uitgeschakeld: zijn grootste helden zijn menschen, die jaren lang zonder belooning of uitzicht op belooning hier op aarde stil hun plicht doen, zooals Dobbin en Henry Esmond. Al wat er gebeurt, zou U of mij even goed kunnen gebeuren. Wij kunnen ons best voorstellen eens een Becky Sharp te zullen ontmoeten, niet dikwijls misschien, hoogst zelden in ons leven, maar de kans bestaat. Dat die kans bestaat, wordt ons door den schrijver gesuggereerd, door ons zijn Becky in haar ontwikkeling te laten zien, een ontwikkeling natuurlijk genoeg, hoe onnatuurlijk het product ons ook moge lijken, als het ons plotseling kant en klaar wordt voorgezet. Zij is de dochter van een miskend, maar toch altijd levenslustig gebleven schilder en van eene balletdanseres, en doet haar naam Sharp alle eer aan. Na den dood van haar ouders raakt zij, blij een onderdak te vinden, in een kostschool terecht, half als pensionnaire, half als onderwijzeres, en heeft menige vernedering te verduren van meisjes, die vooral op geld of een titel zien. Daardoor wordt terstond de indruk bij haar gevestigd, dat het daar toch maar op aan komt, en niet sentimenteel van aard, zet zij zich met al haar energie en intellect, van welke beide zij een goede dosis bezit, aan den arbeid om geld te maken van al haar gaven en eigenschappen, die voor verzilvering vatbaar zijn. Haar doel is een rijk huwelijk en liefst moet de echtgenoot wat onnoozel zijn; haar voornaamste slachtoffers, Jos Sedley die geld, en Rawdon Crawley, die geen cent, maar kans op een goede erfenis en relaties in de groote wereld heeft, lijden dan ook niet aan overmaat van intellect. Als zij den laatste heeft, begint haar intrigeeren om de erfenis zich te verzekeren; als dit mislukt, moet zij haar man, die er zelf niet veel ambitie in heeft, door zijn relaties een goeden post bezorgen en ondertusschen zorgen, dat zij, zonder een cent meer dan zijn tractement van gepensioneerd Kolonel, die relaties aanknoopen en

uitbreiden. Dit is het amusantste deel van het boek: hier is Becky met uitstekende hulpmiddelen, over prachtige bondgenooten beschikkend met volle kracht aan haar lastig, dikwijls ondankbaar werk. Haar strategie is uitmuntend, zij heeft troepen waarop zij kan rekenen, hulpbronnen in overvloed. Zij weet Lord Steyne in te palmen zonder hem nochtans te veel toe te geven en verkrijgt van hem een mooien post voor Rawdon. Denzelfden avond echter wordt Rawdon's jalouzie opgewekt: hij vindt Lord Steyne met zijn vrouw alleen thuis en ranselt hem het huis uit. Steyne laat hem zijn post behouden en een vriend haalt hem over niet te duelleeren. Becky en Rawdon gaan uiteen, Becky zwerft op het vasteland rond en wordt een allergewoonste, maar wel bizonder talentvolle gelukzoekster.

Op het land is Becky werkelijk een prima-sluw wezen geworden, bijna zonder gevoel; men zou haar niet begrijpen, als men haar voorafgaand leven niet kende, en toch blijft zij echt-en-waar lijken, doordat de schrijver niet overdrijft, niet altijd één karaktertrek slechts laat spreken en de andere gewoonweg negeert, zooals Couperus zoo sterk met zijn nevenfiguren doet: in Eline Vere komen de Van Rijsseltjes nooit anders ten tooneele dan lawaai makend en schreeuwend en gillend, terwijl die kinderen toch ook wel ooit eens rustig zullen geweest zijn, al was het maar in hun bed.

Becky blijft met al haar egoïsme en grenzelooze zucht om geld te maken, toch nog ontvankelijk voor minder zakelijke ideeën; zij houdt toch wel van Rawdon op haar manier en dat zij Amelia het briefje van voor Waterloo toonde (in dat briefje had Amelia's man George Osborne, die bij Waterloo sneuvelt, haar voorgesteld samen te vluchten, wat toen verhinderd werd doordat Becky er geen practisch nut in zag. Zij toont het nu om Amelia van haar misplaatste liefde voor George af te brengen en haar met Dobbin te laten trouwen) dat zij Amelia dat briefje toonde, doet zij deels uit verachting voor de kinderachtigheid, die nu maar eens uit moest zijn (zij zou wel verstandiger gehandeld hebben, als zij haar man bij Waterloo was kwijtgeraakt; of droomde ze dien nacht niet op de zuivere veronderstelling, dat Rawdon zou kunnen sneuvelen en de Franschen Brussel binnentrekken, van zichzelf als Madame la Duchesse of Madame la Maréchale?), maar toch ook voor een flink deel uit sympathie voor Amelia en vooral voor Dobbin, die, hoewel hij vroeger nooit die gunst was waardig

geweest, nu haar sympathie had verworven door zijn jarenlang loyaal wachten. Zoo is Vanity Fair vooral de levensbeschrijving van die allereerste onder de aanhangers van Vanity Fair'sche beginselen, want de liefdeshistorie van Dobbin en Amelia kan lastig als draad van den roman dienen, daar Dobbin te weinig plaats in het heele boek inneemt.

Thackeray schreef zijn romans en zeker Vanity Fair niet met een vast vooropgezet plan. Vanity Fair maakt veeleer den indruk, dat hij gedacht heeft: wat zou er nu kunnen gebeuren, als ik die en die menschen eens bij elkaar bracht, en na in de eerste twee of drie afleveringen (de roman verscheen oorspronkelijk in 24 afleveringen, zoodat de latere gedeelten nog niet behoefden geschreven te zijn, toen de eerste aflevering in Januari 1847 verscheen) de personen te hebben voorgesteld en op gang gebracht, beschrijft hij verder de ontwikkeling der gebeurtenissen, zonder dat nu een werkelijke intrige voorkomt.

't Is meer een biografie van de familie of de coterie of de generatie, waarin ook Pendennis en vooral The Newcomes zoo sterk zijn. En dat is misschien al heel gelukkig, want doordat Thackeray in elke volgende aflevering niets had te doen dan te vertellen wat op de voorgaande gebeurtenissen volgde, zonder aan een intrige gebonden te zijn, wint alles aan natuurlijkheid, daar dát zijn eenige zorg behoefde te zijn en hij niet om de mooie intrige zijn verhaal in een bepaalde richting moest drijven.

Een voorname oorzaak van het realistische in zijn romans is dat bijna alles, wat hij geschreven heeft, uit eigen ondervinding geput is. Hij schreef bijna alleen over dingen, die hem niet uit boeken, alleen uit ondervinding bekend waren. De eenige uitzondering hierop is Esmond met het vervolg The Virginians, die spelen in het begin der 18de eeuw, een werk waarvoor Thackeray veel voorstudie gemaakt heeft, dat daardoor ook meer een eenheid en echte roman is dan de overige. Maar in de andere, die spelen in den tijd, waarin hij zelf leefde, kan men vrij zeker zeggen, dat hij voor bijna elk type, dat hij geschapen heeft, iemand nam dien hij kende, diens karaktertrekken hier wat sterker naar voren bracht, daar wat wegdoezelde en alles verder met zijn rijke verbeelding aanvulde. Dit angstvallig vasthouden aan een stof, waarvan hij door en door op de hoogte was, is een der kenmerken van Thackeray; hij is niet iemand als v. Hulzen, die het leven der lagere klassen bestudeert om het te beschrijven; in zijn

romans neemt hij het leven zooals hij het voor zich vond: zelf niet tot den adel behoorend, wel met hem bekend, neemt hij al zijn hoofdpersonen uit dezelfde grensklasse; in elken roman komen menschen voor uit Indië; Indië is het land waar cachemiren sjaals vandaan komen en waar de officieren, die wij ontmoeten, roem of verachting kunnen verdienen naar gelang ieder wil, waar veel geld gewonnen en veel geld verloren wordt, kortom, dat met duizend banden met het hoofdtooneel is verbonden; maar komen doen we er niet: Thackeray was zelf in Indië geboren en had er veel connecties, doch als kind in Engeland gekomen, keerde hij er nooit terug. Pendennis is een ander sterk voorbeeld; zonder eenigszins een autobiographie te zijn, verhaalt het veel van wat Thackeray zelf overkomen is: hoe Pendennis in zijn studententijd een heel kapitaal erdoor jaagt en later van zijn schrijven moet leven en met een grooten roman zich plotseling naam maakt: Thackeray had weliswaar meer door ongelukkige pogingen met tijdschriften zijn geheel vermogen verloren en moest zich door medewerking aan Fraser's Magazine, Punch etc. staande houden, tot hij zich een grooten naam maakte met Vanity Fair; in geen enkelen roman wordt een gelukkig huwelijksleven beschreven, wat hij zelf ook niet gekend heeft: alleen het rampzalig huwelijk van Clive Newcome met Roxy valt in den roman, het gelukkige met Ethel en eveneens van Pendennis met Laura wordt slechts aangeduid, niet beschreven. Alle sympathieke vrouwen hebben een echtgenoot, die haar niet waardeert of haar niet waardig is: Lady Castlewood, Helen Pendennis; de „Begum" had toch zeker beter verdiend en dat Arthur zich Laura geheel waardig heeft getoond, is lastig te zeggen. De wijze van elkaar lief te hebben, waarin Thackeray het best slaagt, is de vriendschap tusschen twee jonge mannen, waarvan Pendennis en Warrington het aardigst voorbeeld zijn. Dit is echt nobele vriendschap, elkander waardeeren en hoogachten, al ziet men elkanders eigenaardigheden en gebreken duidelijk in. De manier waarop Warrington Pen uitlacht om zijn dandyisme, zijn luiheid en ijdelheid en tevens toch blijkt van hem te houden om zijn edelmoedigheid en vurig karakter, maakt van de gesprekken tusschen die twee juweeltjes van geestigen, goedgemeenden spot:

Warrington heeft Pen juist den raad gegeven voor zijn levensonderhoud te gaan schrijven en vertelt hoe hij zelf ook zijn beurs vult door nu en dan in een krant te schrijven, die door een

vriend van hem werd uitgegeven. En toen hij eens met Pendennis naar de club ging, vroeg hij om een exemplaar van „De Dageraad" en wees zonder een woord te zeggen met den vinger een of twee artikels aan, die Pen opgetogen doorlas. Gemakkelijk herkende hij later den stijl: de kernachtige gedachten en korte perioden, het gezond inzicht, de satire en kennis van zaken.

„Daartoe ben ik niet in staat," zei hij in oprechte bewondering voor wat zijn vriend vermocht. „Ik weet vrijwel niets van politiek of geschiedenis, Warrington, en niet veel meer van litteratuur. Zulk werk als jij kan ik toch niet leveren."

„Maar wel je eigen, jongen, dat luchtiger klinkt en misschien hooger mikt," zei de ander goedig. „Je hebt het heilige vuur, een klein beetje van het echte dichtervuur en al onze olielampen zijn daarbij vergeleken niets, hoe goed ook opgedraaid. Je bent een dichter, Pen, jongen," en met deze woorden strekte Warrington zijn breede hand uit en klopte Pen op den schouder.

Arthur was zoo verheugd, dat de tranen hem in de oogen kwamen. „Hoe vriendelijk ben je voor me, Warrington," zeide hij.

„Ik hou van je, oude jongen," zei de ander.

„Ik voelde me verduiveld eenzaam op mijn kamers en verlangde naar gezelschap. Ik ben alleen op de wereld, hoe dat komt, kan ik je niet zeggen, maar het is zoo," en een blik van oprechte, welgemeende hartelijkheid en melancholie straalde uit Warrington's donkere oogen.

Pen was te veel met zichzelf bezig om de droefheid van zijn vriend op te merken.

„Dank je, Warrington," zei hij, „dank je voor je vriendschap en voor wat je van me zegt. Ik heb dikwijls gedacht dat ik een dichter was. Ik wil dichter zijn, ja, ik vind, ik ben het, al vindt de wereld misschien van niet. Wat vond je zoo mooi, de Ariadne in Naxos (ik was pas achttien toen ik het schreef) of de Prijsvraag?"

Warrington brulde het uit van het lachen: „Wel jou jonge gans," gilde hij, „van alle lamlendige bombast, die ik ooit gelezen heb, is Ariadne in Naxos het lamlendigst en het ellendigst. Dat ding voor de Prijsvraag is zoo opgeblazen onzinnig, dat ik waarachtig verbaasd sta dat het de medaille niet kreeg. Je veronderstelt toch niet, hoop ik, dat je een beroepsdichter bent en Milton en Æschylus gaat overvliegen? Neen, jongen, ik vind, dat je een artikel kunt schrijven en een paar aardige verzen leveren; dat vind ik van je."

„Vervloekt,” zei Pen, opvliegend en met zijn voet stampend, „ik zal je toonen, dat ik meer waard ben dan je denkt.”

Warrington lachte maar des te harder en blies snel vier en twintig wolken uit zijn pijp als antwoord aan Pen.”

Staaltjes van zulke eenvoudige, natuurlijke en toch sterk typeerende conversaties liggen door al zijn romans verspreid. De conversatie van alle personen draagt de sporen van haar afkomst: Majoor Pendennis met zijn verkeer in de groote wereld, zijn egoïsme en dan weer zijn goedige belangstelling in zijn neef, Kolonel Newcome in zijn kinderlijken eenvoud en liefde voor zijn zoon Clive, hoewel we hem soms wel wat minder kinderlijk zouden willen hebben, de absoluut zelfzuchtige, absoluut hebzuchtige en bovendien nog laffe tyran van een Barnes Newcome en vooral de twee reeds juist aangehaalden, de ijdele Pendennis en de goedige, flinke Warrington, elk met zijn eigen karakter en impulsen leggen zij die bloot in hun gesprekken.

Dit is een van de mooiste dingen in Thackeray: nooit noemt hij zijn personen zelfzuchtig, onnoozel of dergelijke fraaiigheden meer, of ge hebt reeds door hun woorden of hun daden zelf de overtuiging gekregen, dat zij iets dergelijks zijn. Zoo komt de krachtige karakterschetsing van Miss Blanche Amory pas, nadat zij van het tooneel verdwenen is en wij reeds genoeg van haar weten:

„Eh, il me faut des émotions,” zei Blanche.

Pen had haar nooit zoozeer doorzien in al de jaren dat ze intiem waren geweest als nu; ofschoon hij meer zag dan werkelijk bestond. Want deze jonge dame kan geen enkele emotie geheel doorleven, maar bezat een ersatz-enthousiasme, een ersatz-liefde, een ersatz-smart, een ersatz-smaak, die ieder oogenblik vurig oplaaiden en flikkerden, maar het volgend moment voor een andere ersatz-emotie plaats maakten.” Deze paar regels geven de recapitulatie van wat Miss Blanche den geheelen roman door te genieten geeft.

Nooit suggereert Thackeray u iets, of hij noemt er de reden bij; nooit zult gij hem een zijner personen zelfzuchtig of edelmoedig, oprecht of onbetrouwbaar hooren noemen, of de voorbeelden liggen voor de hand om die bewering te staven. Hij laat de feiten spreken, zonder niet-bewezen waarheden te verkondigen. Het sterkste voorbeeld dat hij op klassieke manier de feiten voor zich laat spreken en geen commentaar levert, vindt

men in de pathetische gedeelten, de manier b.v. waarop hij den dood van Kolonel Newcome verhaalt en van George Osborne.

Kolonel Newcome had door ongelukkige speculaties zijn geheel vermogen verloren en is nu kosteloos opgenomen in zijn vroeger college, waar hij zwaar ziek wordt en spoedig sterft:

„Op het gewone uur van den avond begon de klok van de kapel te kleppen en Thomas Newcome's handen sloegen buiten het bed zachtjes de maat. En juist toen de laatste tonen weerklonken, glansde er een eigenaardige, zoete glimlach over zijn gelaat, hij lichtte zijn hoofd een weinig op, zei vlug „Adsum" en viel weer neer. Het was het woord, dat wij op school gebruikten als onze naam werd afgeroepen en zie, hij wiens hart was als van een klein kind, had gehoor gegeven aan de roepstem en stond in tegenwoordigheid van zijn Meester." Kort en krachtig teekent de schrijver hier het droevig lot van den armen, ouden man, altijd kinderlijk gebleven en vriendelijk van hart, dien zelfs het hardste lot niet heeft kunnen verbitteren. Vergelijk nu hiermede den dood van George Osborne; pas getrouwd met Amelia Sedley en door de ontsnapping van Napoleon uit Elba met zijn regiment (hij was kapitein) in Brussel gekomen, heeft hij Amelia al in haar wittebroodsweken (zij waren getrouwd vlak voordat zij overstaken) verwaarloosd en den avond vóór Quatre-Bras Becky Sharp gesmeekt er met hem vandoor te gaan. Dien avond nog komt het bevel tot den generalen opmarsch en Amelia blijft alleen achter, biddend en biddend voor haar George, die in haar oogen zich slechts wat door Becky heeft laten inpalmen. Maar snel, onfeilbaar komt hier de Wraak over George Osborne; in twee woorden is zijn onontworstelbaar Noodlot geteekend: „Geen schoten hoorde men meer in Brussel — de vervolging rolde mijlen weg. De duisternis daalde neer over veld en stad; en Amelia lag te bidden voor George, die neerlag zijn gezicht tegen den grond, dood, een kogel door het hart."

Geen zachte klokketonen hier, de Furiën hebben hem achterhaald, en zwaar, misschien te zwaar gestraft, doch zeker rechtvaardig, is zijn hoopvol leven vernietigd. Deze stukken zijn van klassieke schoonheid; zonder zich te verlagen tot weegeklaag en gejammer of uit te weiden over het gerechte van de straf, laat hij met een pennestreek het kalme einde zien van een eenvoudig, oprecht hart en de zware straf over lichtzinnige ontrouw. Plichtgetrouw, zonder woorden te verspillen velt hij vonnis en doet zijn werk.

Reeds bij de beschouwingen over zijn realisme heb ik gelegenheid gehad hier en daar te wijzen op zijn levensopvatting, het satirieke in zijn romans. Dit satirieke is wel het meest kenmerkende in zijn werk: hij heeft een geprononceerde levensbeschouwing en komt er openlijk voor uit; hier laat hij de feiten niet voor zichzelf spreken, maar houdt er van wat te moraliseeren, vooral als het thema is vanitas vanitatum, de ijdelheid van alle menschelijk streven. Zijn hoofdstrekking is deze: als ge al uw motieven goed nagaat, zult ge o zoo weinig goeds vinden, maar laten we maar tevreden zijn dat er nog iets goeds is en het leven genieten zoo ver we kunnen. Die moedelooze theoriën waarvan al zijn romans doorloopende illustratie zijn, zet hij het duidelijkst uiteen in de voorrede van Vanity Fair: „Nu de Regisseur voor het doek op de planken zit en de Kermis in kijkt, overvalt hem bij het zien van die rumoerige plaats een gevoel van diepe neerslachtigheid. Er wordt heel wat gegeten en gedronken, het hof gemaakt en afgewezen, gelachen en het tegendeel, gerookt, valsch gespeeld, gevochten, gedanst en gestreden; vechtersbazen zwerven er rond, fatjes die de vrouwen beknipoogen, schelmen die zakken rollen, politieagenten op de loer, tooneeldirecteurs (andere tooneeldirecteurs — de duivel hale hen!) voor hun tent aan het schreeuwen en boerenpummels, die naar de klatergouddanseressen kijken, terwijl langvinger achter hun rug hun zakken bewerkt. Ja, zoo is de Kermis der IJdelheid, zeker geen plaats van hoogstaande moraal en evenmin vroolijk, hoe rumoerig ook. Zie die gezichten van acteurs en clowns wanneer zij van het tooneel komen en als August de Domme zich de verf van het gezicht wascht, voor hij met zijn vrouw en de kleine Jan Klaassen achter het zeil gaat eten. Weldra zal het gordijn opgaan en zal hij kopjeduikelen en roepen: „hoe gaat het er mee?" Iemand van bedachtzamen aard zal bij een wandeling langs een dergelijke vertooning niet veel last hebben, geloof ik, van eigen of andermans uitbundigheid. Hier en daar amuseert en treft hem een typisch of gezellig tafereeltje, een aardig kind, dat naar een koekekraampje staat te kijken; een aardig meisje dat bloost terwijl haar minnaar haar wat zegt of haar kermiscadeau uitzoekt; arme August de Domme, die met het brave gezin dat van zijn capriolen leeft, achter gindschen wagen een been aan het bekluiven is; maar de algemeene indruk is meer melancholiek dan opwekkend. Als ge thuis komt gaat ge nuchter, ernstig, niet onwelwillend gestemd zitten en begint met uw boeken of werk."

Dit is zijn levensphilosophie, dit zijn zijn levensopvattingen. Met een superieure kalmte ziet hij neer op het druk gewoel en druk gedoe in de Kermis der IJdelheid en verhaalt er heel amusant van en lacht. De dwaasheid van alle menschelijk gedoe is het voortdurend refrein van zijn verhalen. Overal domineert de menschelijke zwakheid; de beperktheid van zijn kunnen en willen drukt u overal ter neer. Als een donderwolk hangt die vloek over alles wat hij schept; al het streven, al het werken, al de plannen te vergeefsch, vanitas vanitatum, zwak is de mensch, laten we lachen zoo goed als we kunnen en trachten onzen plicht te doen; zoodat ook de laatste zin van Vanity Fair klinkt als de noodkreet uit een afgrond van onvoldane verlangens: „Och, Vanitas Vanitatum! Wie van ons is gelukkig in deze wereld? wie van ons heeft wat hij wenscht? of is tevreden.als hij het heeft — komt, kinderen, laat ons de doos en de poppen opbergen, want ons spel is gespeeld."

Dit is geen nederig erkennen van 's menschen zwakheid, geen deemoedig het hoofd buigen en zeggen: „ik kan slechts doen wat in mijn vermogen ligt, de zegen, die het werk doet slagen, moet van elders komen; neen, dit is moedeloosheid, moedeloosheid die oorzaak is van wantrouwen in elk menschelijk motief, die overal wat achter zoekt wat minder eervol voor den mensch is, die overal het oog slechts open heeft voor tekortkomingen en zwakheden, die de gebreken ziet en geeselt, maar goede eigenschappen slechts aan figurantenrollen geeft en in hen slechts reden vindt om te zeggen dat we nog niet geheel wanhopig behoeven te zijn. Thackeray heeft de prachtfiguur van kolonel Newcome geschapen, zeker, maar waarom komt in dien roman de kolonel nu juist zoo ongelukkig aan zijn eind? Hij heeft machtige eigenschappen en daarnaast enkele zwakheden, maar hij is ons absoluut sympathiek, omdat hij zoo edel en belangloos is, en waarom moet hij nu op het einde van een leven dat glansde van bewezen weldaden, zooals Thackeray zelf zegt, door financieele tegenslagen getroffen, door de helsche vervolging van een dæmon als Mrs. Mack the Campagner half kindsch geworden, als kosteloos pensionnair opgenomen in zijn vroeger college, waarom moet hij na al die onverdiende rampen juist sterven op het moment dat betere dagen voor hem aanbreken? Dat is geen satire meer, maar nadert gevaarlijk tot doodelijk pessimisme. En gebeurde dit nu maar met één persoon, het ware te begrijpen, want het kan werkelijk voorkomen;

maar elk nobel karakter heeft zoo iets ongelukkigs en de nobelste karakters, Kolonel Newcome en Warrington, zijn er juist het ergst aan toe. De Kolonel heeft de boven beschreven tegenslagen en dit wordt nog wat aangedikt door in denzelfden roman zijn neef Barnes, een van de onsympathiekste figuren die hij geschapen heeft, succes in de wereld te laten hebben. Dobbin krijgt terstond al het brandmerk van zijn naam, is verder ongunstig van uiterlijk en erg onhandig in zijn manier van doen, maar wat erger is, kan 20 jaar trouw blijven aan iemand waarvan hij als hij haar eindelijk trouwt, al lang heeft ingezien dat zij zijn liefde niet waard is, en Warrington, die een der nobelste figuren beloofde te worden die de romanlitteratuur zou opleveren, sterk van karakter, toch goedhartig, van een vroolijkheid die zijn ernst niet schaadt, een satire die zijn lach niet verbittert, flink van intellect — weg er mee, in zijn 20ste jaar wordt hij vastgeketend aan een vrouw uit den laagsten stand, die geen enkel idee met hem gemeen heeft, en die hem na hun eerste huwelijksjaar zoo tegenstaat, dat hij om haar van zich te houden zijn geheel vast inkomen opoffert en zichzelf nu een weg moetend banen niet tot roem kan komen, daar zij dan zeker zal eischen zijn naam te deelen.

Het is alsof Thackeray geen sympathiek karakter kon scheppen zonder bekoord te worden (en aan de bekoring toe te geven) bij hem het Vanitas Vanitatum aan den lijve te demonstreeren, tot het ontaardde tot een monomanie.

O ijdelheid der ijdelheden, maar is er niet al genoeg ijdelheid en is het niet de grootste ijdelheid die ijdelheid nog te overdrijven?

Waarom heeft Thackeray toch nooit iemand kunnen scheppen van een nobel, sympathiek karakter en niet gehinderd door uitwendige defecten, een Warrington zonder boeien? Met alle goede eigenschappen van Warrington, een gentleman, die niet te zeer op uiterlijkheden let, sterk en toch meedoogend, doorzettend en toch zorgdragend voor den zwakkere? Had hij zoo iemand in den strijd geworpen tegen al dat lage gewriemel, dat geldzuchtige, eerzuchtige, lafhartige gedoe in de Kermis der IJdelheid en ware de satire zoo gekomen van iemand in zijn boek, die al zijn krachten geeft om die wantoestanden te verbeteren, zijn romans zouden een nog veel hoogeren, veel opwekkender, vooral veel actieveren invloed hebben uitgeoefend dan nu. In plaats van voorbeelden hoe niet te handelen, hadden wij een opwekkend voorbeeld gehad wat wel te doen, een voorbeeld van navolging,

een voorbeeld van wat de plicht van een gentleman is in de Kermis der IJdelheid. En als men dan zegt: „dan ware Thackeray weer vervallen in het scheppen van een volmaakte figuur die niet bestaanbaar is," dan antwoord ik: laat Warrington dan zijn gebreken hebben en groote gebreken desnoods, goed, laat hem daar dan persoonlijk nadeel van hebben, maar laat hem succes hebben in zijn strijd tegen laagheid en oneer. Dat geeft moed, dat is opwekkend, dat geeft meer dan het idee: „de wereld is nu eenmaal niet veel bijzonders, laat ons blij zijn dat ze niet erger is" ons ooit kan verschaffen.

Het is jammer, driewerf jammer dat Thackeray zich nooit over die pessimistische ideeën heeft kunnen heenzetten en met al de gaven die hem gegeven waren van zijn krachtigen spottenden stijl tot de rijke verbeelding, van den klassieken ernst tot lachende uitgelatenheid toe, met al zijn gevoel voor humor, voor dwaze situaties en dwaze persoonlijkheden, altijd zich moedeloos teruggetrokken en verschanst heeft achter het idee dat de wereld toch niet veel bizonders is. Hij had een roman kunnen leveren, die het epos zou geworden zijn van onzen modernen tijd, een triomflied van de geestelijke kracht, zooals het oude epos het was van de materieele.

Hij heeft het niet mogen præsteeren en ons blijft niets over dan dankbaar te zijn voor hetgeen hij ons gegeven heeft, en te hopen dat eens nogmaals een schrijver zal opstaan met zijn talenten en zonder dat eene gebrek. E. v. d. HALDE.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Louis Bertrand: Sanguis Martyrum.

Aan dit boek werd een: valeur de vie voorspeld [1]).

Zulk een voorspelling zegt veel, 't Is immers een zeldzame „bonne aubaine", als aan schrijvers beloofd wordt, dat men henna jaren nog lezen zal.

Trouwens, hoe weinig schrijvers rekenen bij het ter perse zenden van hun handschrift op een succes, dat verder reikt dan de dag van vandaag! Waarvoor immers die reclame, in winkel-

[1]) *Études*, 20 Aug. 1918, blz. 454.

étalage en lectuur-kiosk, in krant en tijdschrift? 't Is een teeken, dat 't lezend publiek vooral op 't actueele belust is, maar 't is een teeken ook, dat de schrijvers er ver van afkeerig van zijn dien smaak voor actualiteit te bevredigen. Een boek moet er in, aanstonds, — zoo geschreven, zoo gelezen, dat is het ideaal, dan is 't een succes-boek. 't Aantal in korten tijd bereikte uitgaven, op den omslag vermeld, moet dienen als lokaas en strekt den schrijver tot bewijs, dat hij, al is 't niet voor den tijd, ten minste voor de ruimte heeft gewerkt. Wie leest nog een boek, dat eenige jaren oud is? Trouwens de meeste boeken verdienen nauwelijks herlezen of bewaard te worden. 't Ontbreekt ze aan back-bone. Het dilettantisme, dat in de lezers-kringen heerscht, doet wel een over-productie van boeken ontstaan, maar, zooals meestal bij over-productie, de kwaliteit legt 't af bij de kwantiteit. Lichte, losse, pikante lectuur is er genoeg, en de tijd, waarin men een hoeksken zocht om een mooi en nuttig boeksken te lezen is reeds lang voorbij; in een hoeksken wil men nog wel zijn, maar dan is 't omdat 't boeksken geen ander licht verdragen kan dan 't rood op de wangen.

Tegen dit dilettantisme der lectuur hebben wij herhaaldelijk gewaarschuwd. In deze rubriek: Van de Fransche Leestafel, was steeds ons streven onder de pas-verschenen boeken die, welke het minst dat dilettantisme in 't gevlei komen, naar voren te schuiven. Laat men deze lezen en wat de overige betreft, hoe strenger rantsoeneering, hoe beter!

Er zijn Goddank! altijd schrijvers die er groot op gaan niet mee te doen aan de algemeene jacht op succes. Ze mogen uitzonderingen zijn, maar ze zijn de „rari nantes", de weinigen, die boven blijven als in den „gurgite vasto", den draaikolk van 't steeds wisselend leven, de anderen, de schrijvers van prullaria en de would-be literatoren reeds lang zijn ten onder gegaan. Hun werk is vooral waard gelezen te worden. Hun degelijke, wel-doordachte, met zorg bewerkte arbeid heeft een „valeur de vie". Hun boeken blijven en wie van hun levensboom plukt, zal zelf meer levenskracht verkrijgen.

Louis Bertrand is een dier uitzonderingen.

Reeds vroeger bespraken wij zijn: *Saint-Augustin,* een boek, waarin niet alleen de groote persoonlijkheid van Sint-Augustinus leeft, maar waarin tevens het Noord-Afrika van Augustinus' dagen herrijst met de laatste opflikkering van het kwijnend paganisme,

met de wulpsche en wreede ketterijen, met de vervolgde en in den dood triompheerende Afrikaansche Kerk.

Uitgaande van den stelregel, dat in de wondere landen aan gindsche zijde van de Oude Wereldzee het verleden voortleeft in het heden, heeft Bertrand, die lange jaren leeraar was te Algiers en het Afrika van vandaag door en door kent, geholpen door zijn machtige eruditie, in het hedendaagsche het verleden weten terug te vinden en de personen beschrijvend van vroeger dagen, rondom hen een kader getrokken van de meest nauwgezette realiteit. Dit deed hij in zijn Leven van Sint-Augustinus, dit doet hij wederom in zijn nieuw werk: *Sanguis Martyrum,* een bladzijde uit de Christenvervolging ten tijde van den grooten bisschop van Carthago, Sint-Cyprianus, gemarteld den 14den September 258.

Men heeft dit nieuwe werk genoemd een „récit émouvant, dont on nous permettra de dire qu'il échappa à la banalité commune des fictions romanesques" [1]). Boeiend als een roman steekt dit boek ver uit niet alleen boven banale, maar zelfs boven de beste fictie der phantasie. Bertrand heeft in de personen en toestanden, welke hij schetst, het algemeen menschelijke weten te treffen. Men moet in mijn boek niet zoeken, zegt hij, een „résurrection historique", d.w.z. een streven om in het verleden dat wat dood is en voorgoed voorbij een oogenblik te doen herleven voor de oogen van den lezer. „Het gaat hier slechts over hetgeen nog altijd leeft, over hetgeen ons in de verste geschiedenis eeuwig nabij is" [2]). De beste fictie kan niet reiken tot deze regionen der werkelijkheid, waarin wij, hoog boven het wisselende van den daagschen dag, het algemeen menschelijke ontmoeten uit lang vervlogen tijden en tusschen ons en dat verleden een gelijkenis ontwaren, die ons dat verleden niet alleen doet begrijpen en bewonderen, maar het tevens doet meeleven. Aldus toont zich Bertrand een volbloed klassiek kunstenaar en zal zijn werk waarde behouden zoolang er menschen zijn. Wij zien bij de geloofshelden, wier marteling hij beschrijft, „la signification humaine de leur sacrifice", wij zien wat een mensch gevoelt, als hij met zijn bloed getuigenis moet afleggen van zijn geloof,

1) *Études,* t. a. p. blz. 453.

2) Zie: *Prologue.* Il ne s'agit ici que de ce qui vit toujours, de ce qui nous est éternellement contemporain dans la plus lointaine histoire.

wij begrijpen, welke offers hem dit vraagt, en tevens hoe rechtmatig en noodzakelijk het is, dat wij menschen zulke offers brengen. Wij voelen, dat wij zijn van eenzelfde bloed als de martelaren en zoo krijgt het woord van Tertullianus: „het bloed der martelaren is een zaad" zijn volle beteekenis, n.l. dat de martelaren niet alleen zijn onze voorbeelden, maar ook onze broeders, leden der groote familie, waar te lijden en te sterven voor 't geloof redelijk is en noodzakelijk; — immers: „telle est la règle de l'humanité" *(Prologue).* Veel meer dan de meesterlijke taal en schitterende beschrijvingen geeft dit algemeen-menschelijke, dit voor ons zoo duidelijk zichtbare en voelbare aan Bertrand's boek zijn „valeur de vie".

Quintus Cæcilius Natalis, zoo verhaalt Bertrand, was voor eenige jaren door zijn ouden vriend en studiemakker, Cyprianus, tot het ware geloof bekeerd. Spoedig echter was de eerste ijver uitgedoofd en thans is hij niet veel meer dan een naam-christen.

Hij leeft in 't rustige bezit zijner machtige eigendommen, gevierd door zijn standgenooten, wier weldoener hij is, zooals zijn vaderen dat geweest waren. Van Romeinschen oorsprong, had zijn familie zich sinds jaren in Afrika gevestigd. 't Was een oud patricisch geslacht, een senatoren-familie. Langs moeders-zijde werd Cæcilius gezegd op te klimmen tot de oude Numidische koningen.

Sanguis martyrum zal ons de wonderbare werking doen zien in de ziel van dezen halven christen, die nog altijd met één voet in het heidendom staat. God zal zich bedienen van zijn dienaar Cyprianus en zoo krijgen we te bewonderen naast de deugd van dezen geloofsheld het ontwaken en opbloeien van het christelijk bewustzijn bij Cæcilius.

Eerst echter moeten alle banden gebroken worden, die den vrije van Christus als slavenboeien omknellen. God neemt één voor één van Cæcilius alle illusie's weg.

Zijn rijkdom bestond voor een groot gedeelte uit de schatten, welke hem de mijnen van Sigus opbrachten, die hij in pacht had. In die mijnen zwoegden en leden naast krijgsgevangenen en boosdoeners ook tal van Christenen, die er in bittere marteling een geweldigen dood vonden. Men moet de beschrijving dier gruwelijke martelie lezen, om het „damnatus ad metalla", het „veroordeeld tot de mijnen", onzer martelaarsboeken te begrijpen.

Door Cyprianus geprest daalt Cæcilius in de mijnen af, om

daar van nabij de folteringen der slaven te zien en de weinige Christenen, die de dood had gespaard, te bevrijden. Deze tocht wordt hem een revelatie. Is dat dan de bron van zijn rijkdom? Is hij dan rijk ten koste van zooveel onmenschelijkheden, van zooveel lijden, ook door zijn medebroeders in Christus doorstaan?

Een tweede band moet gebroken worden. Cæcilius heeft, zoo zegt hij, een pleegdochter, Birzil, 't kind eener matrone, met wie hij vroeger bevriend was, Lælia Juliana. Hoewel hij leeft voor Birzil en al zijn goederen voor haar bestemt, bestaat er toch tusschen hem en haar een verwijdering, die steeds grooter wordt. Hij is Christen, zij Heidin; — hij is alles voor haar, is slechts gelukkig wanneer zij bij hem is, zij weigert hem ooit vader te noemen en kent maar één ideaal, n.l. vrij te zijn, te leven in de woestijn, genietend het volle leven, zooals haar voorvaderen, de koningen van Numidië. Birzil gaat naar het Zuiden, naar de woestijn, en valt daar, wat Cæcilius gevreesd had, in handen van een nomaden-koning. Cæcilius is ontroostbaar en stelt alles in het werk om haar terug te bekomen. En werkelijk krijgt hij haar terug, doch om haar voor altijd te verliezen.

Birzil is zijn pleegdochter niet. Vóór hij Christen werd had hij Lælia Juliana verleid en Birzil was de vrucht hunner zondige liefde. Dit geheim openbaart hij haar als zij bij hem terugkeert, ontrukt aan die haar met geweld ontvoerden. Cæcilius hoopte haar aldus hechter aan zich te binden. Het tegendeel gebeurt. Wat zij sinds lang vermoedde is dus waar. Den man, die oneer heeft gebracht in haar familie, zij kan hem niet langer zien. „Zij stond op, sloeg haar sluier neer over haar gelaat en zonder een woord te zeggen, zonder het hoofd om te wenden, meer vervreemd van hem, verder van hem dan ooit, ging zij langzaam naar de deur. Het gordijn viel over haar neer en zij verdween in haar lange witte kleederen, als een doode, als een schim achter den steen van een grafspelonk" (blz. 256).

Zijn kind is Cæcilius ontnomen. Ook zijn vriend Cyprianus sterft. Hij is tegenwoordig bij diens marteldood.

Nu zijn alle banden gebroken. Nu is ook hij waardig geworden een heldhaftig getuigenis af te leggen van zijn geloof. Kloekmoedig verdedigt hij de Christenen voor de rechtbank. Eindelijk wordt hij zelf gegrepen en veroordeeld, niet ter dood, maar tot de langdurige en wreede marteling in de mijnen van Sigus, eens zijn eigendom. „Dans sa nudité, dans son agonie, chaque jour

il entend mieux le mystère du Christ, ce mystère qui seul donne la clef des injustices d'ici-bas" [1]).

Een heerlijk tafereel schetst ons Bertrand, waarin Christus verschijnt, in de gedaante van een priester, om aan de martelaren der mijnen den troost te schenken van Zijn tegenwoordigheid en der H. Eucharistie.

Een andere troost nog wordt aan Cæcilius door God, den Trooster der zielen, geschonken. Als hij uit de mijn wordt gehaald, om door het zwaard te sterven, dringt op 't oogenblik, waarop de beul het zwaard opheft, een vrouw door de menigte, die hem toeroept het troostende woord: Vader!.... 't Is Birzil, 't geliefde kind, zoolang ondankbaar, eindelijk teruggevonden.

Laten velen dit prachtige boek lezen. 't Is een der mooiste en beste dergene, die in de laatste jaren in Frankrijk verschenen.

Katwijk a. d. Rijn, 29 Sept. 1918 J. VAN RIJCKEVORSEL S. J.

[1]) *Études,* t. a. p.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Een tijdschrift, evengoed als een mensch, kan zijn oogenblikken hebben van zwakheid, dadelijk weer gevolgd door energieke reactie. Zoo vonden wij een enkelen keer *De Beiaard* wel eens wat slap, maar hij wist toch dadelijk weer op dreef te komen. En zooals hij thans voor ons verschijnt, mag hij gezien worden.

De *Herinneringen* van den convertiet Jan Verkade zal wel niemand onverschillig overslaan. Deze herinneringen zijn fragmenten uit eene autobiografie van den schilder Jan Verkade, nu Dom Willebrord te Beuron, welke in Duitschland en Nederland zal verschijnen. Verkade vertelt van een vroolijke jeugd in Zaandam, waar de schrijver op zijn vijftiende jaar volstrekt alle geloof verloren had. Van het Katholicisme kende hij uitsluitend de Sintermaarten- en Sinterklaasvermaken, van de Katholieken enkel een spraakzame huisnaaister, die hem eens mee naar de kerk nam, zonder dat hij bepaald werd gesticht. Na zijn kostschooljaren kwam hij op de Handelsschool in Amsterdam, maar, van vaders- en moederskant artistiek aangelegd, ruilde hij die binnenkort voor de Academie van Beeldende Kunsten. Buiten de Hoogleeraren had hij nog Haverman en zijn zwager Voerman voor

meester, en ging zich enkele jaren later in Hattem vrij in 't schilderen oefenen.

Met zijn verblijf in Hattem vangen de *Herinneringen* in *De Beiaard* aan. Het eerste boek, dat hem tot nadenken bracht, was een van Tolstoï, waarin deze zijn terugkeer tot het positief geloof schildert en de gronden ervan uiteenzet. „Ik herinner mij nog met welk een tegenzin ik de stelling las, dat niets ter wereld ons op den duur bevredigen kan, de beoefening der kunst niet uitgezonderd. En de kunst was mij tot dusver heel en al genoeg geweest!"

Het tweede boek, dat hem veel nieuwe inzichten gaf, was „A Rebours" van J. K. Huysmans, en ook de auteurs Beaudelaire en Verlaine (zonderling genoeg; want „Sagesse" van den laatste las hij toen nog niet) brachten hem dichter bij de Katholieke Kerk, „omdat het goede en schoone, dat hun werken bevatten, een uitvloeisel is van katholieke beschaving. Hij was te jong nog om zich in de Hattemsche eenzaamheid bezig te kunnen houden, en zocht zijn troost in de ruwe vermaken der boerenjongens. Zijn ouders waren dan ook blij dat hij naar een andere omgeving verlangde en lieten hem in 1891 naar Parijs vertrekken. Hij kwam dus te Parijs, toen zich daar een sterke reactie begon te openbaren tegen Realisme en Naturalisme in kunst en literatuur. „Wel verliep de zoogenaamde symbolieke beweging grootendeels in 't zand, en kon zij nooit de heerschappij over de geesten winnen... 't Ontbrak het symbolisme aan een voorwerp, en daarom verloor zich de beweging in het nevelachtige. Maar niettemin werd het voor velen een brug voor een positieve verandering in den geest, ook voor mij". In Parijs verkeert hij met artiesten, waarvan sommige zoekers of onverschilligen, andere weer streng geloovigen zijn. „Er zijn plotselinge bekeeringen: uit Saulus wordt eensklaps een Paulus. Dat gebeurt echter zelden. Gewoonlijk is het werken van Gods barmhartigheid in ons een langzaam, maar zeker veld winnen". Zoo was het bij Verkade. Toen hij Parijs verliet voor het stemmingsvolle Bretagne, was hij nog te trotsch om zijn knie te buigen en zijn aandrang tot aanbidding wist nog niet waarheen zich te wenden: „ik was echter in het land gekomen, waar ik het knielen leeren zou en ook de handen vouwen". In een volgend artikel zullen wij verder vernemen, hoe Verkade allengs naderkwam tot de Moederkerk.

J. v. Wely bespreekt het boek van Johannes Jörgensen: *De H. Catharina van Siëna* en zijne studie getuigt van veel zorg en groote waardeering.

Marie Koenen zet haar roman voort: *De andere;* in dit hoofdstuk komt reeds eene andere ten tooneele, die van plan is het hart van den jongen Konings te vervoeren. Het belooft een boeiend verhaal te worden.

Onder „Verscheidenheden" spreekt Gerard Brom over *De Katholieke Universiteit* naar aanleiding eener vriendelijk gestelde

vraag in het protestantsch weekblad: „moet langzamerhand ieder smal bruggetje, waardoor men tot wederzijdsche kennismaking zou kunnen komen, afgebroken worden? Wordt universiteit een woord dat niet meer is? Wat eeuwenlang gebruik 't voor inhoud heeft gegeven, maar dat in de practijk gaat beteekenen specialiteit, broeibakcultuur?" — Dr. Brom erkent: „De toon van dit pleidooi is oprecht en een schrijver, die 't dapper voor ons opneemt, verdient allerminst het slachtoffer te worden van onze wrevel over de gewone apeliefde, waarachter zich zooveel papehaat verbergt. Maar de sympathieke stem mag van Jakob zijn, de hand, die ons wordt toegestoken, is van Ezau; en zelf beseft de redacteur van „Bergopwaarts" nauweliks, welke associaties ons uit zijn geleende kleren toewaaien. Hij is zeker niet verantwoordelik voor het drijven van anderen, al houdt hun dubbelzinnige strekking ons uiteraard wat nuchter bij zijn treuren, op zichzelf aandoenlik als de klacht van David over Jonathas. — Tot onze verbazing heten wij papen tegenwoordig àl te lief om losgelaten te worden; nooit, nooit mogen we 't paradijs van dat gemengd gezelschap meer verlaten; arm in arm, hart aan hart zitten we vertroeteld op de schoot van grote mensen, die zonder ons rampzalig zouden wezen. En dat we nu tòch een beetje lucht willen hebben!" —.

Frank Luns verzorgt de tooneelkroniek en herdenkt den overleden kritikus Rössing, en bespreekt: De rechter van Zalamea, Othello, Beatrijs, Koning Kool. —

In *De Katholiek* schrijft W. Jacobs over *De Bouw der levenlooze Stof* en besluit: „Onze kennis van den bouw der stof is nog gebrekkig, veel is nog onbegrijpelijk en wij zijn op vele punten alleen in staat te vermoeden; wij zijn slechts zoover gekomen, zegt Poincaré, dat wij de moeilijkheden kunnen aanwijzen, zonder ze te kunnen oplossen". J. de Louw brengt zijn derde artikel in over *Het Catechumenaat in de Missiën der Witte Paters* en professor Groenen bespreekt in zijn overzicht wat er nieuwelings geschreven werd over *Bijbel en Bijbelkunde.*

J. P. Verhaar brengt ons in kennis met hen, die zich in den laatsten tijd bewogen *Rondom Vondel en Gezelle* en men kan reeds begrijpen, zonder de verklaring van den schrijver af te wachten, dat hij hier op het oog heeft J. Sterck met zijn merkwaardige verzameling „Oorkonden over Vondel en zijn Kring" en Cæsar Gezelle met het leven van „Guido Gezelle". Na deze beide boeken den lof te hebben gegeven, dien zij verdienen, zegt Verhaar: „er is alle reden voor om beiden in één adem te noemen, want Vondel en Gezelle zijn onze grootste Nederlandsche en Katholieke dichters. ... Gezelle leefde in Vlaanderen, en dat was hem genoeg; Vondel echter doorschouwde met zienersblik het geheele wereldgebeuren en voelde zich door een ingeboren aandrift gedreven naar „het breede, grootsche, verhevene". Vandaar dat Gezelle een groote figuur is in de nationale letterkunde, Vondel echter bovendien in de wereldliteratuur.

G. Gorris in *Studiën* toont ons *Eenige Vrouwenfiguren uit den Revolutietijd.* Even herinnert hij aan de walgelijke beestvrouwen, die in wreedheid en bloeddorstigheid de mannen overtroffen, maar „naast deze furies en hellevegen staan overheerlijke vrouwenfiguren, heiligen en heldinnen in den volsten zin des woords, of ook ongeloovige helaas, maar toch edelmoedige en opofferende vrouwen, wier hoofd in de war was gebracht door de filosofische en revolutionnaire ideeën, die als smetstof overal in de lucht hingen, maar wier hart was gebleven rein, liefdevol en zelfvergeten, in één woord al datgene, waardoor de vrouw en vooral de vrouw-moeder, boven den man uitsteekt!"

„Moet tot deze laatste ook gerekend worden de befaamde Charlotte Corday? Ik weet het niet; zij lijkt een psychologisch raadsel", zegt de schrijver en hij biedt ons de voornaamste gegevens. Maar dat er iemand werd gevonden, die een goede daad meende te doen door den bloedhond Marat te executeeren, lijkt ons niet zoozeer een raadsel, wel dat een schuchter en toch moedig meisje, in gansch haar verschijnen sympathiek en in al haar antwoorden heldhaftig en krachtig, het durfde volbrengen, is wellicht een raadsel.

Ook Madame Bouquet, eene godsdienstig verdoolde, verdient bewondering om haar echten, vrouwelijken moed en vrouwelijk medelijden. De hertogin d'Ayen is het model van de heldhaftige christelijke edelvrouw, maar de meest tragische en meest heldhaftige vrouwenfiguur der Fransche Revolutie is koningin Marie-Antoinette.

H. Padberg bespreekt ook het werk van Sterck: „Oorkonden over Vondel en zijn kring".

Het stemt weemoedig, ofschoon wij het dankbaar aanvaarden, een artikel te vinden van den inmiddels overleden geleerden oriëntalist en bijbelkenner Van Kasteren: *Het adres van den tweeden Petrusbrief.* De vraag aan welke lezers deze Brief gericht is, scheen hem een der duisterste van geheel de Inleiding in het Nieuwe Testament. Waren het joden-christenen of heiden-christenen? De schrijver meent, dat er genoeg gegevens zijn om het laatste met waarschijnlijkheid aan te nemen. Maar verder? Verschillende hypothesen worden aan een ernstig onderzoek onderworpen... maar met zeer onbevredigenden uitslag. „Alleen voor een heidenchristelijk adres schijnen overwegende waarschijnlijkheidsgronden te pleiten. Doch al het overige loopt op eenige vraagteekens uit".

C. Jonckbloet heeft het over de *Decadentie eener Socialistische Dichteres,* natuurlijk Henriëtte Roland Holst-van der Schalk en hij put zijn bewijzen uit haar laatsten verzenbundel, die inderdaad wat dor is uitgevallen, „Verzonken Grenzen".

J. Stein vertelt ons *Hoe de Nieuwe Ster ontdekt werd.* Het gaat over de Nova Aquilæ 3, een nieuwe ster der eerste grootte in het sterrenbeeld de Arend. Kort samengevat is de voorgeschiedenis van deze Nova als volgt: „tot en met 5 Juni 1918 was 't een sterretje der 11de grootte, vermoedelijk met zwakke licht-

wisseling. Van 6 Juni zijn wij niet zeker; het vermoeden van den heer Luyten, dat ze toen reeds van de 6de grootte was, wordt tot nog toe door geen zeker waargenomen feit weersproken. Op 7 Juni was zij photografisch van de 6de grootte, voor 't oog vermoedelijk helderder. En op 8 Juni werd zij door tal van waarnemers met zekerheid gezien als van de 1ste grootte".

J. Bollen geeft een vluchtige maar zeer goede levensschets van den overleden dichter en schrijver Peter Rosegger. In zijn leven en zijn boeken was hij alles behalve voorbeeldig Katholiek, maar in zijn laatste ziekte is hij tot inkeer gekomen, ontving op stichtende wijze de H. Sacramenten en vroeg vergiffenis voor de ergernis, door hem gegeven. — Op de laatste bladzijde dezer aflevering laat P. de Bruijn onze Panta-schrijvers iets veronderstellen, waaraan de goede zielen nooit hebben gedacht. Zij onderstreepten enkel en alleen eene drogreden, die door sommige Duitschers zoo dikwerf werd verkondigd.

Wetenschappelijke Bladen meent dat *de begaafden omhoog* moeten! Zeer sympathiek! Hij wijst op nieuwe wegen en vraagt: „beperking van de hoeveelheid leerstof in elk vak afzonderlijk. Iedere leerling krijge in elk vak een solieden grondslag. De leerstof zij gekozen in overeenstemming met den aanleg van een goed middelmatig leerling, niet met dien van een bepaald begaafd leerling". Zoo? Dus de bepaald begaafden moeten minder leerstof krijgen dan ze verwerken kunnen om naar boven te komen?

In *De Russische Revolutie en Dostojefskiej* haalt George Thorn citaten aan uit de werken van den russischen schrijver, die ons eenigszins verklaarbaar moeten maken de chaotische toestanden en onbegrijpelijke gebeurtenissen van thans. Hij zegt ons, hij die het volk kent, dat het karakter des volks impulsief is en onstandvastig, gemakkelijk meegesleept en op een dwaalspoor geleid door listige agitators of door ijverige maar ongeschikte leiders.

In „De duivels" laat hij een leider van een revolutionaire groep verkondigen: „Eerst zullen wij een opstand aanstoken... Weet ge dat we reeds buitengewoon machtig zijn?... Ik heb ze allen bij elkaar geteld: een onderwijzer, die met de kinderen hun God en hun wieg uitlacht, staat aan onze zijde. Een advokaat, die een welopgevoeden moordenaar verdedigt, omdat hij beschaafder is dan zijne slachtoffers, en hen vermoordde om aan hun geld te komen, is een der onzen. Schooljongens, die een boer vermoordden om de sensatie, zijn onze geestverwanten. Rechters, die iederen misdadiger vrijspreken, behooren tot ons.... Toen ik Rusland verliet was Littré's uitspraak, dat misdaad krankzinnigheid was, in de mode; ik kom terug en bevind, dat misdaad niet langer krankzinnigheid is, maar gezond verstand, bijna een plicht, in ieder geval een ridderlijk protest".

„Het proletariaat", voegt de schrijver van het artikel er bij, „is nu gekomen en voor een groot deel is het beïnvloed door ideeën, even onrijp en wild als die, waarover Dostojefskiej satires schrijft". —

In *Vragen des Tijds* staat het artikel van Mr. H. W. F. Treub *Buitenlandsche politiek,* waarin hij de daden van het vorig kabinet in dit opzicht bespreekt en zijn verwachtingen ontvouwt van het nieuwe.

Onze Eeuw bevat de rede, welke Brugmans op 20 Aug. 1918 heeft uitgesproken bij de onthulling van het monument der De Witten te Dordrecht. Dr. Bierens de Haan geeft zijne gedachten over *Natuur en Geestesleven,* welke hij noemt de twee bedrijven van het eene wereldproces; een moeilijk te volgen wijsgeerige studie. A. Koe vestigt onze aandacht op *Nieuwe Boeken:* Louis Couperus: De Komedianten; R. van Genderen Stort: Hélène Marveil; Karel van de Woesteyne: De bestendige aanwezigheid. Van het eerste zegt hij: „zoo is ten slotte het contact met de ziel van dit boek onbevredigend, omdat het getuigt van ontoereikende kracht om zich staande te houden tegenover 't geweldige leven".

Van Genderen Stort stelt zich, volgens hem, niet zelden tevreden met de frase voor de levende uitbeelding; hij zoekt het verhevene in het ongewone, het bizarre en vervalt tot affectatie. — Het boek van den Vlaming, dat ook wij spoedig zullen behandelen, prijst hij hoog.

Op de Hoogte laat ons, bij vele prentjes, iets zien en hooren *uit het Haarlemsche Tooneelleven in den Loop der Tijden.*

In *De Vrouw en haar Huis* kan men eenige landhuizen bewonderen of leelijk vinden, die door vijf Hollandsche Architecten: Mej. J. Kropholler, C. Blaauw, P. Kramer, G. La Croix en J. Staal, in een parkaanleg te Bergen-binnen zijn opgericht. Men kan niet ontkennen dat ze origineel zijn, grillig en zonderling. Zal dat nu de architectuur der naaste toekomst worden?

Elsevier's geeft artikelen met illustratiën over den schilder *Theodore Rousseau, Céline Lepage* en over *Hulpmiddelen der Beeldende Kunst.*

In *De Gids* verzen van A. Roland Holst en van August Cauwelaert, de laatste uit een bundel getiteld: *Liederen van Droom en dood.* Ook Dr. Nico van Suchtelen geeft een voorproef uit een weldra te verschijnen boek van zijn hand. Onder den titel *Heinrich Heine's Romantiek* laat hij ons kennis maken met de Inleiding eener vertaling van „Das Buch Le Grand" die in 't najaar bij de Wereldbibliotheek zal verschijnen. Schr. beantwoordt hier de vraag of Heine uit den tijd is en komt tot het bewustzijn dat bij de aanwezigheid van zijn edelen geest heel wat moderne modeganzen moeten zwijgen. Zijn dichterleven was een romantische droom van liefde en vrijheid. En in een werkelijken droom zeer kort vóór zijn dood heeft hij zijn leven inderdaad zoo gezien. Hij zag zich als een doode liggen op een marmeren sarcophaag, versierd met bas-reliefs uit de Helleensche sagenwereld en het Oude Testament, voorstellingen, beurtelings grootsch en grotesk, heilig en frivool, en aan zijn hoofdeneind verscheen een donkere plant met een enkele bloem, die hij herkende als een passiebloem

en deze bloem werd een vrouw, die zich over den doode boog en hem kuste. Deze symboliseerde de bovenaardsche liefde van de vrouw, wier teederheid zijn ziekbed verzachtte niet alleen, maar ook den Christus, wiens „Passion-religion" Heine zoo vaak had gesmaad, maar met wien de stervende dichter zich thans in zijn wreed, troosteloos lijden zich verzoende. Ondanks zijn opstand tegen God, zijn blasphemieën, was hij — altijd volgens Van Suchtelen — waarachtig vroom in zijn diepste hart. Tot de romantiek is hij gevlucht als tot den droom, want romantiek beteekent in wezen niet neo-middeneeuwschheid, doch alleen maar fantasie, droom. Tegen vele beweringen van den droomlievenden, dichterlijken schrijver zou zeker wel 't een en ander zijn in te brengen. In *Buitenlandsche Letterkunde* bespreekt H. T. Colenbrander Fransch katholicisme en nationalisme naar aanleiding van Charles Maurras *L'Avenir de l'Intelligence,* P. Gilbert *La forêt des Coppes Essais de critiques* en *La Vie Catholique dans la France contemporaine,* de bekende uitgave van het Comité Catholique de propagande française. De twee eerste boeken zijn den schrijver nog geen bewijzen genoeg voor het opleven van het katholicisme in Frankrijk. Vooral Maurras is nog een te wonderlijk soort katholiek — zooals hij uit vele aanhalingen bewijst, maar de indruk, uit *La vie catholique* verkregen, is, dat de aanval van het Combisme, de Fransche Kerk onnoemelijk veel goeds heeft gedaan, dat zij meer en hooger leeft dan onder het Concordaat. Ook de ervaringen van den oorlog zijn aan de waardeering van het katholicisme ten goede gekomen. „Le catholicisme", zegt o. a. Luny, „sera réhabilité comme le défenseur manifeste des intérêts sociaux", en Dr. Colenbrander brengt hulde aan den eenvoud en rust, waarmede deze authentieke vertegenwoordigers van het Fransche katholicisme spreken. Dit is niet de toon van overweldigers of die het willen worden. Van lieden veeleer, die ernstig begeeren maar ook daarvan hopen, dat het Frankrijk van morgen hun volle ruimte laten zal. Wij voorzien, als Frankrijk weder met zich zelf alleen zal zijn, geen revolutie à la Mauras, maar zeker ook geen nieuwe Combes-periode.

In *Groot Nederland* geeft Remko ter Laan een vertaling van 't *Prœludium van Shelleys Alastor* en verdedigt den dichter tegen de beschuldiging van atheïsme. Couperus vervolgt zijn *Xerxes of de Hoogmoed.* Oorlog is oorlog en veel uit dezen ouden krijg, zoo niet alles, schijnt eerst gisteren gebeurd. De brieven van Xerxes aan zijn vrienden doen aan menig telegram van een op zijn overwinning trotschen vorst uit 1917 of '18 denken. Wally Moes vertelt ons weer van Larensche boeren en boerinnen, hun lief en leed. Van Just Havelaar een doorwrocht, eenigszins zwaarwichtige verhandeling over *de geesteshouding der verdraagzaamheid,* waaruit het moeilijk is de hoofdgedachte op te diepen. Over dogmatiek is hij zeer slecht te spreken. Zij beteekent voor hem „onvolwassenheid". De waarheid heeft volgens hem geen

autoriteit. Er is geen geestelijk gezag, geen hiërarchie der waarheid. Hunkerend ziet hij echter uit naar een nieuwe eenheid, een nieuw geloof, maar een eenheid van volwassen persoonlijkheden! — Ieder strijdt voor zijn waarheid. Ieder bestrijdt de andere waarheid. — Alleen waar verscheidenheid is, kan liefde zijn en liefdesvereering. Geen wonder dat wie zoo wankelend en onzeker staat tegenover *de* waarheid het recht bepleit verdraagzaam te mogen zijn en verdraagzaamheid te eischen.

De Nieuwe Gids heeft nog steeds het twijfelachtige voorrecht de eindelooze causerie over Haarlem van den grooten Van Deijssel te mogen voorzetten. Hoe verder deze echter zich voortsleept, hoe meer zich aan den lezer de vraag opdringt: Zou een tijdschrift door een Kloos geredigeerd, en aanspraak makend op hoog literairen inhoud door zulk een onverteerbaar, taai en laten wij gerust zeggen hoogst onbeduidend artikel, zijn kolommen laten vullen, indien de schrijver de eerste, beste heer uit de oude doos was en niet de meester van onze nieuwe prozakunst. „Er hoort nu misschien moed toe te bekennen, omdat het in *De Nieuwe Gids* verschijnt en geschreven is door Van Deijssel, dat het saai, zeurig, would-be grappig, zonder eenigen geest of fut is, dat hij nog alleen teert op zijn ouden roem en deze causerie maar al te duidelijk de sporen draagt van seniele aftakeling.

Marie Metz-Koning beweegt zich in volle romantiek — had deze niet geheel afgedaan bij Nieuw Gidsers? — met haar zoeterig vertelseltje over *het meisje Myrrho.* Verder is de belletrie vertegenwoordigd door een novelletje van Henri Dekking en door een niet bijzonder pittige dramatische schets van Frans Mijnssen *Ida Wahl* getiteld. *Boudewijn,* het berijmde verhaal van Felix Timmermans, komt tot een einde. Kloos bekroniekt weer eens *Bredero.* Verder weinig opmerkenswaardige gedichten van Zeldenthuis en Cohen. Albert Verweij beëindigt zijn studie over *Hendrik Laurensz Spieghel* nog niet in *De Beweging.* Hij behandelt nu uitvoerig zijn gedicht „Hertspiegel", door hem een zwaar gedachtenwerk genoemd, dat inspanning vordert om verstaan te worden, de inspanning van een nooit verstrooide overgave. Wie deze er voor over heeft, leert Spieghel kennen en beleeft in die kennis het eerste groote dichtwerk van de Noord-Nederlandsche Renaissance en tevens in zijn dichter een van de zeldzaamste Nederlanders.

In de Hoogte is een lang tamelijk onbegrijpelijk gedicht van een onbekende.

PANTA

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Boy-Ed (Ida). De Offerschaal. Naar het Duitsch. Amersfoort, G. J. Slothouwer. (292).

Een oorlogsverhaal, en men kan zich dus al voorbereiden op beschouwingen over en aanbiddingen van Vaderland en wat daarmede in verband staat, die ethisch en philosophisch kant nog wal raken. Wij moeten ons echter weten te verplaatsen in den gemoedstoestand der bloedende en strijdende volkeren en begrijpen dat dáár, bij de onzettende spanning der zenuwen, overspanning van gevoelens en gedachten ternauwernood kan uitblijven.

Hier eenige citaten:
„De stem van het bloed had om den man geschreeuwd, eene stem die gebiedender is dan alles, want het is de geheimzinnige, elementaire stem der natuur; om haar te gehoorzamen verbreken de menschen eer en recht, door haar geroepen gaan zij in dood en schande. Maar luider nog (dat is kras!) klonk de stem van het vaderland. En de roep van zijn toorn en zijn gevaar vond weerklank in dit jonge hart en overstemde de verleidelijke begeerte van den hartstocht".

Dit uit een zoogenaamden brief van een Engelschman: „Je verpleegt toch geen gewonden? Het is voor mij een vreeselijke gedachte, dat je mooie handen, die ik aanbid, de huid of het lichaam van den een of anderen man zouden aanraken! Maar tot razernij zou het mij brengen, als ik wist dat je gevangenen verpleegde. De Duitschers hebben altijd zoo iets „ethisch", zoo'n ballast aan gedachten over menschelijkheid; men zou menigmaal kunnen lachen over hun dwaze grootmoedigheid. Zij zijn in staat om de gevangenen te verplegen en als hun broeders te beschouwen. Ik bedoel natuurlijk niet de gevangen Engelschen, iedere Engelschman is een gentleman en kan verlangen als zoodanig behandeld te worden! Ik meen het gekleurde vee, de negers en de Indiërs. Er zijn ook Gurkha's onderweg, reeds aan het front aangekomen, hoor ik. Dat zijn maar beesten; nooit onder geen enkel voorwendsel mag de hand eener dame deze schepsels aanraken — ik verbied de aanstaande Mevr. Percy-Lightstone om aan zulk vee ook maar een blik te gunnen".

Dat is onzin, maar misdadige onzin. Dat is strijden met de verboden wapenen van verdachtmaking en laster. Ook al kwamen er in dit boek niet zulke onwettige verhoudingen voor als thans

het geval is, dan zou ik nog zeggen: laat het liggen; dat is ophitserij en oorlogslectuur van slecht allooi. M. WALRE.

Christaller (Helene). Ruth's huwelijk. Vertaald door Jacqueline v. d. Waals. A. Daamen, 's Gravenhage (276) f 1.90, geb. f 2.50.

Helene Christhaller heeft misschien wel het meest naam gemaakt door haar „Heilige Liebe", een Franciscusroman; maar het komt mij voor dat zij beter is in hare vertellingen uit het Schwarzwald. Ook als schrijfster voor de jeugd wordt zij vaak geprezen.

„Ruth's Ehe", verscheen in 1909 en is dus nog niet zoo heel oud; de goede vertaling van v. d. Waals komt warm van de pers.

Ruth, een vrome domine's dochter uit het Schwarzwald trouwt met een kunstschilder. Haar vader had aanvankelijk wel bezwaren tegen dit huwelijk, maar sinds Nico's moeder hem heeft verzekerd dat haar zoon wel lichtzinnig, maar niet slecht is, heeft hij zijn toestemming gegeven.

Het meisje, dat in de meening verkeerde een kunstenaar te hebben gehuwd, die als de meeste artiesten kommervol leven moest voor zijn werk, bemerkte spoedig dat haar man rijk en weelderig kon leven, want zijn kunstwerken vonden gereeden aftrek en ook zijne ouders waren gefortuneerd. Zijne omgeving, uitsluitend bestaande uit kunstbroeders en -zusters, deed haar wel vreemd aan; doch Ruth had Nico innig lief en liet zelfs ter wille van hem haar geloof varen.

Door het hooren van een gesprek, dat niet voor haar oor bestemd was, kwam zij tot de droeve ontdekking, dat zij eene belemmering was voor de ontplooiïng van zijn genie. Het gewone praatje. Toch beweerde Nico dat hij liever zijn kunst teloor zou zien gaan, dan ontrouw worden aan zijn vrouw. Voor Ruth was het een ontzettende kwelling hem in vroolijk onderhoud te zien met andere vrouwen. Hare liefde was naijverig.

En toen gebeurde het. Lotte, een jonge artiste trok Nico's aandacht. Hij bemoeide zich met haar meer dan wenschelijk was, en Ruth was zoo dom, meenend daarmede goed te doen, haar in huis te halen. Zij bemerkte echter spoedig, dat andere dan kunstgevoelens, die twee begonnen te beheerschen. Zij kon het niet uithouden en verzocht Lotte heen te gaan. Toen Nico 's avonds thuis kwam was hij woedend en reisde Lotte achterna. Ruth werd zenuwziek en als verpleegde in een pension vond zij het geloof harer kinderjaren door de bemoeiïngen van een ambtgenoot haars vaders weer terug.

Na eenigen tijd ontving zij een brief van haar „rivale", die bekende dat het tusschen haar en Nico niet ging en zij hem alleen zou laten. Zoo gebeurde. Nico moest een zware operatie ondergaan en werd liefdevol verpleegd door zijne vrouw. En toen was alles weer in orde. Alleen vroeg Ruth hem, niet te spreken over het verleden, want „het doet nog pijn en wonden heelen beter, wanneer men ze niet aanraakt". M. WALRE.

Hoven (Thérèse). Het Suikerpaleis. Valkhoff, Amersfoort (233). Prijs f 2.80.

't Gaat niet hoog en 't gaat niet diep, maar 't is zeer actueel en zeer onderhoudend, gegrepen uit het leven van den allerlaatsten tijd. Zooals te verwachten is, behandelt het the topic of the day, dat thans, ik weet niet in hoeveel schouwburgen, als lievelingskostje, heet van het vuur wordt opgediend. De geschiedenis van den fortuinlijken O. Weeër, die eindigt met W. O. (weer op). 't Schijnt dat niets op het oogenblik het publiek meer interesseert dan deze opkomst, glorie en val van den visscher in troebele wateren, die het geluk heeft, den vurig begeerden goudvisch machtig te worden, welke hij, overmoedig geraakt, vroeg of laat weer moet verliezen.

Thérèse Hoven zet de historie voort van *het Winkeltje* uit haar laatsten, vóór of op één na voorlaatsten roman. Men herinnert zich wellicht nog het winkeltje in comestibles ergens in Duinoord, dat onder de leiding van twee goedige, oude juffers een kwijnend bestaan voortsleepte, totdat de oorlog uitbrak. Toen lieten de tantes het over aan haar nichtje Miel, die met den ondernemenden Gijs van Poeteren trouwde. Nu hooren wij hoe Gijs het winkeltje handig omtoovert in een Suikerpaleis, maar ook hoe in den strijd om de O. W., zijn huwelijksgeluk dreigt verloren te gaan. Miel sukkelt na de geboorte van kleinen Gijs en grooten Gijs verdraagt mopperend en onwillig haar afwezigheid uit winkel en huis. Miel, teleurgesteld en afkeerig geworden door zijn protzerige houding, voelt haar liefde sterven en plaats maken voor onverschilligheid. Als het suikerpaleis vernield wordt in de hongeropstootjes van April j.l. en Gijs W. O. is geworden, vindt hij het hart van zijn vrouwtje en haar onmisbaren steun terug. Samen zullen zij voortaan het „winkeltje" weer tot nieuwen bloei zien te brengen met of zonder O. W.

Indien de herinnering aan de benauwde dagen door ons thans doorleefd, eens verloren mocht gaan, zal het verhaal van Mevr. Hoven misschien een waardevol document blijken om den historicus in te lichten: hoe den Haag en de Hagenaars het oorlogswee droegen in de benauwde jaren, hoe hun lust tot hamsteren, snoepen, uitgaan, zich niets ontzeggen steeg met de toenemende duurte en schaarschte, zelfs de Russische krach ten trots. Hartverheffend is dit schouwspel alles behalve. Mevr. Hoven vertelt het goed gehumeurd, een beetje spottend, tamelijk oppervlakkig. De intimiteiten uit Gijs' en Miel's huwelijk hadden wel wat fijner en tactvoller kunnen behandeld worden, véél fijner. M. S.

Janssen (Miek). Schaduw van den Toren. Verzen. Teekeningen door Jan Toorop. L. Veen en de N. V. R. K. Boek-Centrale, Amsterdam.

Het zal wel klinken als een heiligschennis, maar ik wil mijn eerlijke overtuiging niet opeten: de teekeningen vind ik ver-

schrikkelijk. Dat ruw-lapidaire, waarin geen enkele vorm tot zijn recht komt, geeft ons beton-figuren op het papier. Ik word boos als ik naar zulke dingen moet kijken, vooral omdat ik weet: Toorop kan het zoo prachtig en doet het uit artistieke onafhankelijkheid opzettelijk zoo drommels leelijk. Zóó'n kunstenaar kan ik in zulk werk niet „an serieux" nemen.

En de verzen van Miek Janssen begrijp ik niet, hoe gaarne ik het zou willen. Laat men nu maar zeggen, dat ik nóch van teekenen nóch van verzen verstand heb, dan is de zaak uit. Maar ik troost mij met het besef, dat als mijn tijd en landgenooten, heel eerlijk, zonder zich door mode te laten beïnvloeden en niet schroomen van te worden aangezien voor een: die te grof-besnaard is om zulke kunst te genieten, hun gevoelen wilden uitspreken, ik negentig op de honderd met mij zou hooren instemmen. 't Is misschien een illusie, maar ik geloof het vast. A. GIELEN

Ketelaer Jzn. (J. L.) Zwaar gestraft — Madonna. Amsterdam, Cohen (127) f 0.60.

Het eerste stuk vertelt van een bank-employé, die een verkwistenden neef van zijn patroon door zijn gekocht stilzwijgen behulpzaam is bij diens onrechtvaardige annexaties in de brandkast, en toelaat dat een ander, hoogst-eerlijk beambte wordt beschuldigd en weggejaagd.

De man is niet slecht, maar veel te zwak door liefde tot zijne vrouw, die in haar weeldedrang en modezucht meer geld noodig heeft dan zijn salaris haar verschaffen kan.

Als eindelijk de misdaad aan het licht komt, wordt hij waanzinnig en vindt een rampzaligen dood. De booze neef wordt ontmaskerd, de deugd zegeviert enz. Het is een braaf, melodramatisch verhaal, geheel berekend op de massa. Maar het is goed van strekking.

„Madonna", het tweede verhaaltje, is misschien even goed bedoeld, maar nog veel sensationeeler dan het voorgaande. Madonna is de dochter van een bijna blinde weduwe, die haar kind met blinde liefde bemint. Maar 't meisje raakt verloofd en wordt verleid, en hartverscheurend is de droefheid der arme moeder. — Dat alles is nu goed en wel, en zou allicht tot een waarschuwend volksverhaaltje kunnen verwerkt zijn. Maar eenige smakelooze bijzonderheden (b.v.: „onder haar kleeren werd gevonden een lederen tasch met bloed bevlekt, waarin verborgen lag het lijkje van een pas geboren kindje dat geleefd had en gestikt was"), bewijzen maar al te zeer dat dit boek gemaakt is naar de colportage-eischen in volksbuurten. Goed bedoeld, maar te grof.

M. WALRE

London (Jack). Dwangbuis.

Een boek dat men niet zou hebben verwacht van London, wiens frissche verhalen uit natuur en wildernis ons steeds boeiden. Dit

is het verhaal van een kerel, die veroordeeld is en straks zal moeten hangen. Met cynische kalmte roemt hij zijn avonturen, levert kritiek op maatschappelijke toestanden en vindt zijn troost en koelbloedigheid in de theosophie. Hieruit blijkt weer eens hoe gevaarlijk de theosophische drogredenen zijn voor menschen, die hun lusten en hartstochten hier niet wenschen te bedwingen. Ze rekenen maar weer op een nieuw leventje en een nieuwe kans.

L. v. D.

Nalbandian (Inga). De groote weeklacht. Uit het Deensch door D. Logeman-van der Willigen. (159). Utrecht, H. Honig.

De groote weeklacht wordt geslaakt door het rampzalige Armenië, waarvan de ongehoorde ellende in dezen tijd van gruwel en ontzetting, nauwelijks de aandacht wordt waardig geacht. En toch zijn van dit ongelukkige volk, volgens betrouwbare opgave, bijna anderhalf millioen op de wreedste wijze vermoord.

Inga Nalbandian is een deensche vrouw, getrouwd met een Armeniër, Paul Manduos Nalbandian, die den 15 Augustus 1916 in Constantinopel overleed en wiens sympathiek portret het boek vergezelt. In haar „Voorwoord" spreekt zij over haar recht, het recht der smart om te spreken over de ontzettende dingen, die zij beleefde en waaraan zij haar levensgeluk moest offeren. Zij verontschuldigt zich, dat zij haar stof dichterlijk behandelen moest, omdat zij haar volgens de tucht der artistieke zelfbeheersching moest plooien. „En", voegt zij er bij, „als iemand na het boek over de groote ellende van Armenië gelezen te hebben vraagt: Wat is verdichtsel en wat is werkelijkheid? antwoord ik: De personen zijn, om gemakkelijk te begrijpen redenen, gefantaseerd. De gebeurtenissen? Zij zijn droppels uit de zee der werkelijkheid.

Toch komt het ons voor dat de groote weeklacht meer indrnk zou hebben gemaakt, als Mevrouw Nalbandian eenvoudig en onopgesmukt haar eigen vreeselijke avonturen had verteld, dan nu zij ze op oostersche, dichterlijke wijze, soms dicht bij het kantje van het hoog-dravende en zelfs gezwollene af, als het ware bezingt.

De feiten zijn al treurig en wraakroepend genoeg en hebben geen fantastische versiering noodig om ons te treffen en te verontwaardigen.

M. S.

Nieboer (Attie). 't Witte huiske, 2e druk. J. M. Meulenhoff, Amsterdam (208) f 0.95.

De dorpsverhalen van den heer of juffrouw Nieboer zijn veel geprezen en verdienen het zeker ook. Zij zijn zelfs naast het werk van Stijn Streuvels gezet. Hij toch verstaat ook de zeldzame kunst echte boeren en boerinnetjes te teekenen, en geen stadsmenschen in boerenpak gestoken. Bovendien vermag hij „sfeer" rond om hen te scheppen, hij weet ons de heerlijke frissche natuur, boomen,

bosch, weide het geheele Betuwsche landschap zicht-, voel- en zelfs hoorbaar te maken. Wij zien niet alleen, maar hooren alle geluiden, ademen de geuren in. Het gebeuren in deze schetsjes is van weinig belang maar de fijne wijze, waarop het wordt uitgebeeld en aan ons voorgesteld, heeft een geheel bijzondere aantrekkelijkheid. Het is Heimatskunst in de beste beteekenis van het woord.

Daarom spijt het ons te meer, dit aardige bundeltje niet onvoorwaardelijk te kunnen aanbevelen om het eerste verhaal, dat zijn naam aan het boek geeft. De idylle tusschen de twee kinderen Bart en Leneke begint zoo lief en onschuldig maar verloopt in zonde en schande. Dit is natuurlijk zeer te betreuren, doch zeker mogelijk daar waar de ouders zooveel vrijheid aan hun kinderen gunnen; maar het valt ons tegen van den schrijver, dat hij de beide schuldigen in bescherming neemt en hun mlsstap niet alleen verontschuldigt, maar zelfs als iets zeer sympathieks en natuurlijks laat doorgaan. Bij de verwildering der jeugd, die in onze dagen zulke schrikbarende verhoudingen aanneemt, rust op ieder schrijver, qui se respecte, de plicht: niet te gaan idealiseeren, wat zulks volstrekt niet verdient, en vooral niet te verheerlijken, datgene wat men euphemistisch natuur gelieft te noemen.

In zijn kort „Voorwoord" legt de schrijver uit, waarom hij een eenvoudiger schrijfwijze voor de boerenspreektaal heeft aangebracht, en vertelt tevens hoe de Hollandsch geschreven woorden door de boeren worden verbasterd door hun eigenaardige uitspraak. In zijn verteltoon gebruikt hij goed Hollandsch, hetgeen hem beter, verstaanbaarder en prettiger te volgen doet zijn dan Marie Gijsen b.v. met haar Noord-Brabantsch dialect, waarin haar geheele roman nagenoeg geschreven is. M. S.

Schrirokauer (Alfred). August de Sterke, koning van Polen. Utrecht W. de Haan. f 2.60, geb. f 3.40.

Een Duitsch criticus zegt van Schrirokauer: „im ganzen ist Sch. ein auctor.... für Markbände.

Deze roman draagt als motto of als aanwijzing de aankondiging: „een boek van eerzucht en liefde". De portretten van koning August en die van een viertal vrouwen versieren de uitgave en doen al vermoeden wat de eerste bladzijde beloofde: wij hebben hier een geschiedenis van het zondige liefdeleven van dezen Polenvorst, onder wiens venster de straatjongens konden zingen:

Ach du lieber Augustin,
Alles ist hin,
Geld ist hin, Polen ist hin,
Alles ist hin, hin, hin.

Men begrijpt dat wij zulke lectuur (prikkellectuur) onze lezers niet aanbevelen. M. Walre

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Onze lezers bieden wij aan de volgende Tijdschriften, ongebonden. Het getal tusschen haakjes geeft den jaargang aan en de prijzen zijn per volledigen jaarg. opgegeven. De prachtillustraties van Illustration, Graphic, London News maken deze tijdschriften tot een bezit van blijvende waarde. De voorraad is klein, en in uw eigen belang is een spoedige bestelling derhalve aan te raden. Bij bestelling boven 10 gld. geschiedt toezending gratis.

Eigen Haard (1916 en 17) f 2 en f 1.50. — Floralia (1916 en 17) f 1.50. — In en om de Woning (1917) f 0.70. — Kath. Illustr. (1916—17) f 2.50. — Kath. Missiën (15—16) (16—17) f 0.50. — Mork's Magazijn (1917) f 2.50. — Nederl. Illustratie (1916) f 1.50. — Onze Eeuw (1913 en 16 en 17) f 1.50, f 2.50, f 2.50. — Panorama (1916—17 en 17—18) f 1.50 en f 2.50. — Prins (1917—18) f 2.25. — Revue der Sporten (1916—17) f 2.50. — Van Onzen Tijd (1915—16 en 16—17) f 1.50 en f 2. — Vragen des Tijds (1913) f 1.50. — Wereldkroniek (1914—15 en 17—18) f 1 en f 1.50.

Das Buch für Alle (1917) f 2. — Die Christliche Frau (1917) f 1. — Die Christliche Kunst (1916—17) (2 nummers ontbreken) f 2. — Fliegende Blätter (1913 en 16 en 17) f 2. — Kath. Welt (1916—17) f 2. — Monica (1916 en 17) f 1. — Ueber Land und Meer (1917) f 2. — Die Woche (1914 en 15 en 17) f 1.50 en f 2 en f 2.50. — The Graphic (1916 en 17) f 5. — Harpers Weekly (1917) f 2.50. — The London News (1916 en 17) f 4. — Punch (1917) f 2. — Review of reviews (1915 en 1917) f 2. — The Tablet (1916 en 1917) f 3 en f 3.50. — Tit-Bits (een aardig humoristisch blad) (1917) f 3. — Strand Magazine (1917) f 3.

MEDEDEELING

Herhaaldelijk werd gevraagd naar een standaard-catalogus, waarin zooveel mogelijk alle romans en ontspanningsboeken welke nog in omloop zijn, in 't kort worden gerecenseerd. Ruim drie jaren lang werd door onze redactie en medewerkers aan zulk een werk gearbeid en wij denken tegen Paschen a.s. daarmede gereed te zijn. Dit boek zal duizenden titels bevatten en men kan zich dus voorstellen dat het eene kostbare uitgave wordt. Maar de overtuiging dat velen zoo'n werk beslist noodig hebben (als geestelijken,

onderwijzers, bibliotheekbestuurders enz.) en het voor vele anderen ten minste een nuttig bezit is, hebben ons doen besluiten tot deze onderneming.

Wij willen echter allereerst het werk onze lezers aanbieden als een premie, en stellen het voor hen verkrijgbaar minstens 50 percent beneden den prijs, waarvoor het in den handel zal worden gebracht. Om onze begrooting te kunnen maken, moeten wij dan uwe bestellingen ontvangen vóór 1 Januari.

Wij verzoeken U derhalve ons spoedig een briefkaart te zenden van den volgenden inhoud:

Ondergeteekende . . . . abonné van Boekenschouw, verzoekt bij het verschijnen van U te mogen ontvangen tegen den verlaagden prijs van twee gulden den aangekondigden standaard-catalogus, dadelijk bij zijn verschijnen in 1919.

Naam en adres duidelijk schrijven s.v.p.

Dit werk bevat alleen Nederlandsche en in het Nederlandsch vertaalde boeken. Wij hopen echter spoedig eveneens de buitenlandsche literatuur op deze wijze te behandelen.

J. Br. te R. Johan de Meester wordt zeer geprezen. Om zijn rauwe werkelijkheid en vooral zijn neerdrukkend pessimisme is hij echter geen auteur, dien gij in de bibliotheek kunt opnemen. Zijn stijl is onaangenaam, veelal hortend en stootend en niet-af. Wij krijgen echter den indruk dat hij opzettelijk zoo schrijft.

W. M. te G. Neen, die bijbeluitgaven mogen wij niet gebruiken. Zie daaromtrent de Boekenwet in jaargang 1912 van Boekenschouw. Wat die heer schrijft raakt echter kant noch wal.

L. Str. te A. De vertaling hebben wij doorgelezen. Zij is zéér slecht en onnauwkeurig. Ik zend u een 40 tal woorden, welke u geheel verkeerd hebt vertaald.

B. B. te A. Uw roman heeft veel goeds, maar is wel wat sentimenteel. Niemand zal het gelooven als u „George" onderteekent, want men voelt dadelijk dat er een meisjesnaam moet staan. Voor den druk nog niet geschikt.

H. S. te R. Wij hebben reeds de kopie aangekocht van een magnefieken roman en als het papier niet zoo onmogelijk duur was, zouden wij hem thans laten drukken en onze lezers aanbieden. Nu wachten wij, hopend dat het spoedig vrede zal zijn en de prijzen wat normaler worden.

Joh. v. L. te Z. Mij komt het boek van Mark Twain: Tom Sawyer niet geschikt voor om het zoo maar aan kinderen van 12 jaren te geven, vooral om hoofdstuk VII. En als het in een openbare bibliotheek wordt geplaatst, kan toch feitelijk iedereen het in handen krijgen.

VRIJHEIDSLIEFDE, TAAL EN STIJL

Niemand zal ontkennen, dat wij Hollanders een vurige, somtijds bandelooze — laat ons niet zeggen — losbandige liefde tot vrijheid bezitten: een deugd als men wil, doch die evenals alle felle deugden maar al te spoedig kans heeft over te gaan in de tegenovergestelde ondeugd.

Misschien dagteekent deze hang naar vrijheid wel van den 80jarigen oorlog, sinds wanneer deze groote hollandsche eigenschap in dicht en ondicht alom uitbundig geprezen werd.

In sommige opzichten noemt men ons misschien terecht conservatief, reactionnair, vasthoudend; op ander gebied zoeken wij aldoor naar meer vrijheid in beweging, naar minder knellende banden, op gevaar af van voor ongegeneerd slordig en zelfs ongemanierd door te gaan.

Deze eigenaardigheid, tot ergernis of ten minste verwondering uitlokkend bij beschaafden van andere volken, uit zich niet alleen in gebaren, manieren, gewoonten, de ongehoorde brutaliteit van onze straatjeugd, de Schillerkragen van onze jongelui, de pneumoniablouses van onze jonge en oude dames, de nieuwe spelling van onze moderne schrijvers, maar vooral in onze spraak en schrijfwijze. Wij spreken niet „netjes", niet verzorgd. Men lette er eens op hoe heeren en dames, aanspraak makend op hooge beschaving, onze spreektaal verknoeien, zich niet van het dialect van hun stad of provincie kunnen losmaken.

„Wat 'n nette man of lieve dame! Jammer dat ze zoo Amsterdamsch of Rotterdamsch spreken!"

Is het waarschijnlijk zeer moeilijk het accent kwijt te raken en is daarvoor spreekles dringend noodig, — niet ieder is in de gelegenheid die te nemen — een kleine moeite is het toch: zich te beijveren correct te spreken, niet al te angstvallig volgens de regels der spraakkunst, maar ook niet met te groote verwaarloozing daarvan. Steeds wordt de raad gegeven: „Schrijf zooals ge spreekt, maar hoeveel meer moest men er op aandringen en de kinderen van jongsaf leeren:

„Zorg dat gij spreekt, zooals gij schrijft".

Niemand zeker zal het wagen in zijn brieven te schrijven: Wij *bennen* in de gelegenheid enz. of hij *hèt* of hij *hebt.* Ik *mot.* Wij *wouën,* wij *zouën.* Hij heeft *georven.* Ik *gaan* of ik *staan, niks,*

zullie, jullie. wullie zijn ook van die liefelijkheden, welke men onophoudelijk in den mond heeft, maar nooit schrijft in een fatsoenlijk geschrift, hetzij voor het publiek, hetzij voor de intimiteit bestemd.

Een weinig oplettendheid kan hier veel voorkomen, ook onze uitspraak ware gemakkelijk — zelfs zonder spreekles — ietwat meer te verzorgen. 't Is toch even gemakkelijk te praten van *mensch* als van *mins,* de *ij*klank niet te verknoeien tot *aai,* de *n* op het einde der woorden niet weg te laten of al te hoorbaar uit te spreken.

Zoo slordig en onachtzaam als wij zijn in ons praten, willen wij ook liefst zijn in ons schrijven. Vandaar de hardnekkige pogingen om tot een vereenvoudigde spelling te komen, een massa regels op te ruimen en letters weg te werken: — zoogenaamd om spreek- en schrijftaal nader tot elkander te brengen.

Nu is het zeker, dat er wellicht geen taal bestaat, die zulk een groot verschil toont in haar spreek- en schrijfwijze als de onze.

De spreektaal is te los en vaak te plat, de schrijftaal daarentegen te boekerig, te harkerig, te stug. Wat men de 80ers ook verwijten moge, zeker is het, dat zij onzen stijl meer losheid en vlotheid hebben bezorgd. Men vergelijke slechts de boeken geschreven vóór en ná hun optreden. Wie kan nu nog genieten van de omslachtige, stijve boekentaal van vroeger, de dialoog met zijn *gij* en *uw* en met stijlwendingen en woordenkeuze, zooals niemand ze ooit heeft uitgesproken. En wanneer dit vooral met romans en tooneelstukken het geval was, ook wetenschappelijke en literaire werken bleven er niet vrij van. Terwijl men Chateaubriand, madame de Staël; verder terug: Bossuet, Fénélon, Racine, de Saint-Simon en Corneille nog kan genieten, omdat hun stijl niet hinderlijk verschilt van het Fransch onzer dagen, terwijl Shakespeare van alle tijden blijft evenals Cervantes, Dante, Tasso, Schiller en Gœthe, zijn de hollandsche voortbrengselen van vroegere eeuwen en zelfs van jaren nauwelijks meer te lezen, moet men zich zelfs in de taal en stijl van onze groote klassieken inwerken om er het ware nut en genot aan te beleven. Van der Palm, Bosboom-Toussaint, Schimmel, zelfs Potgieter en Busken Huët lijken ons bij alle bewondering, die wij voor hen koesteren, vaak hopeloos ouderwetsch, omslachtig, langdradig. Hoe stijf en gemaniereerd lijken ons de brieven van onze grootouders, oudooms en tantes nu toe! De taal, maar meer

nog, de klank, die er uit opgaat, doet ons zoo vreemd aan.

Het valt echter niet te ontkennen, dat de 80ers en hun opvolgers weer te ver den anderen kant opgingen, na door bitteren spot hun voorgangers te hebben gegeeseld. Waren deze deftig, hoogdravend, stijf en opgeprikt, zij deden al te los, onbeschaafd, ruw, grof. Zij gaven spreektaal, zooals men die in de achterbuurten nauwelijks hoort; er werd gevloekt, gebliksemd en gedonderd. Zelfs door dames! In zoogenaamde salons scheen het minste plebs aan het woord, vooral werd er uit den treure gejijd en gejoud. 't Was een woestheid en verwildering bij het gemeene af, een gevolg natuurlijk van de reactie. Langzamerhand bedaarde de stroom, hij werd in rechte banen geleid en de veel aangenamer en vlotter schrijftrant, dien wij thans in belletrie, journalistiek en zelfs in wetenschappelijke geschriften kunnen genieten, werd algemeen gevolgd.

Spreek- en schrijftaal zijn elkander veel nader gekomen; wanneer men nu ook ernstige pogingen doet ons praten te verbeteren — het spreken in het openbaar maakt ernstige vorderingen — kan het best gebeuren, dat wij eenmaal, evenals bij andere naties het geval is, zullen praten zooals wij schrijven en schrijven zooals wij spreken.

Vóórdat dit heugelijke feit ons echter komt verheugen, moeten wij beide beter verzorgen; èn heeren- èn dames-auteurs dienen in de eerste plaats hier vóór te gaan.

Elk tijdperk heeft zijn eigen aanwendsels en hebbelijkheden, zijn mode, die ieder bewust of onbewust volgt. De vereenvoudigde spelling — ook al een uitvloeisel van onzen onbegrensden vrijheidsdrang, waarop wij zooeven wezen — is hun nog niet genoeg. Niet alleen een spelling, maar ook een stijltje naar eigen hand wil men er op nahouden, daar heeft men recht op in onzen vrijheidlievenden tijd, waarin men zich evenwel maar al te gemakkelijk aan tyrannieke willekeur onderwerpt.

Vooral beginnelingen in de edele roman- of novellenkunst zijn hier meesters en geven soms wondere krachtpræstaties te aanschouwen.

Om te beginnen is de *ij* in *zijn* en *mijn*, de *ee* in *een*, de *he* in *het*, de *i* van *ik* voorgoed uitgebannen; geleerde en wetenschappelijke mannen, sociologen, historici, ja zelfs theologen, priesters en leeken doen mee aan dit kinderachtig kunstje, waarvan, naar wij meenen, aan Multatuli de eer der uitvinding toekomt.

't Schijnt zoo veel gemakkelijker *z'n* dan *zijn*, *'n* dan *een* te schrijven. Kan het er nog door in een geschreven gesprek, in een geleerd betoog staat het gewoonweg belachelijk. Dan zijn er nog, die een stapje verder gaan en de stomme *e* overal vervangen door ', alsof dit dingske gemakkelijker neer te pennen is dan *e*. Zoo worden wij vergast op lievigheden als *g'loof*, *b'loof* enz. Kan het zotter?

Het woord *hij* is door bijna alle moderne romanciers onverbiddelijk uitgeworpen en vervangen door het onhebbelijke, afschuwelijke *ie*, niet alleen in den dialoog, maar zelfs in het verhalende gedeelte, natuurlijk ook weer een imitatie van de spreektaal in haar leelijkste gedaante, want werkelijk beschaafden zullen zeker liever spreken van *hij* dan van *ie*.

Een andere merkwaardige gewoonte is het tot werkwoorden maken van allerlei substantiva en adjectiva, b.v.: Zij *vinnigde*, hij *beeldspraakte*, wij *rustigden*, zij *noodhulpte*, en nog erger: weg te laten, dat iemand iets zegt, maar te vermelden welk gebaar hij bij zijn woorden maakt.

— Och neen! schokschouderde zij.

— Ben jij dat? draaide hij het hoofd om.

Een schrijfster in de Katholieke Illustratie behaalt hier het record, wanneer zij een van haar personen laat zeggen:

— Wat is er? sprong Ruth van haar naaiwerk op en wipte de trap af.

— Wat hebben we nou? verbaasde Da zich.

— Hoe weet u dat? verblufte Da zich voor den derden keer.

— Wat is 't hier warm, 't is stellig lekkerder in den tuin, wist Fik hen naar buiten te krijgen.

En zoo gaat het voort, stijl, taal en natuurlijkheid ten spijt.

Eerst wanneer men zulke grillige fantasietjes en buitennissigheidjes angstig vermijdt en zich vol ernst er op toelegt zoowel zuiver en correct te schrijven als welverzorgd te spreken, bestaat er kans dat onze dierbare Hollandsche taal meer éénheid verkrijgt in spreek- en schrijfwijze, een éénheid, die wij bij andere volken bewonderen en die vooral onze letterkunde zeer ten goede zal komen.

HANS HEIJNEN

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

De Redactie van *De Gids* wijdt een artikel aan de nagedachtenis van zijn onlangs overleden oud-redacteur Mr. J. N. van Hall. Het is misschien merkwaardiger over hetgeen het *niet*, dan *wel* zegt. Tusschen de regels is ten minste zonder veel moeite te lezen, dat Mr. van Hall, hoe verdienstelijk ook, toch min of meer een beletsel was voor de vrije expansie van het maandschrift, omdat zijn ouderwetschheid moeite had zich aan moderne bevliegingen aan te passen; hoe gauw hij er ook den schijn van aannam met zijn tijd mee te gaan, kon hij diens al te snellen tred nauwelijks bijhouden. Vriendelijk en waardeerend klinkt het getuigenis: „Aan het tijdschrift, dat ons lief is, heeft hij een leven lang zijn beste zorgen gewijd. Hij heeft het door moeilijke jaren heen geholpen". Het echtpaar Scharten-Antink belooft voor het volgende nummer het slot van hun Florentijnschen roman: *'t Geluk hangt als een druiventros.* Verder wordt de belletrie nog vertegenwoordigd door een zeer kalm, ietwat ouderwetsch aandoende vertelling: *Weifeling* van Marie Schmitz, den stillen strijd uitbeeldend tusschen grootmoeder en vader van een moederloos meisje, waarvan hier het eerste gedeelte wordt gegeven. Felix Rutten laat in zijn gedicht *Narcissus* de nimf Echo tegen de Morgenster in zoetvloeiende verzen klagen over de metamorphose van haar geliefde in een bloem[1]). Ds. H. Oort tracht in zijn studie over *Driekoningen* nogmaals te bewijzen, hoe de christelijke feesten ontstaan zijn uit heidensche. Men begrijpt dat hier met de Evangelieverhalen tamelijk vrij wordt omgesprongen en dat ons op een toon van gezag allerlei feiten uit de eerste eeuwen der Kerkgeschiedenis worden voorgesteld, op een wijze, waartegen tal van bedenkingen kunnen worden gemaakt, maar de bruiloft van Cana in verband te brengen met het feest van Dyonisos, lijkt ons zelfs voor een hypermodernen predikant wat al te kras. Jan Veth publiceert zijn eerste openbare les aan de Rijksakademie voor beeldende kunsten, over de *Aandrift tot portretteeren.* Joh. de Meester klaagt in zijn praatje: *Tooneel* over de aanmatiging der Roomsche tooneelrecensenten, waarin hij een gevaar ziet voor het tooneel, getuige het verzet bij de opvoering van *Allerzielen* in Haarlem en van *Femina* in Delft, terwijl daartegenover *Beatrijs* zooveel te danken heeft aan de niet-katholieke tooneelvereeniging, die haar opvoerde. Het verband tusschen deze feiten is moeilijk te vatten, maar de tooneelrecensent van de *N. Rott. Ct.* is toch alles behalve ingenomen met de opvatting van het middeleeuwsche drama door de Rotterdammers, een

[1]) Naar aanleiding van Narcis, is het misschien niet ondienstig hier de aandacht te vestigen op het mooie pastorale drama van Calderon, *Eco y Narciso,* dat o. i. uitstekend zou voldoen als tekst voor een opera.

oordeel, dat trouwens gedeeld werd door den auteur. „Ik herken mijn werk niet meer", had Felix Rutten bij deze gelegenheid verzucht.

In *De Tijdspiegel* verhaalt ons de heer Knobel het een en ander over *Hedendaagsch Japan*, dat hoe langer hoe meer aanspraak schijnt te maken op Europa's belangstelling. Jan Zeldenthuis geeft een fragment uit zijn vertaling van Hugo von Hoffmannsthal's *De dood van Titiaan*. In de boekbesprekingen wordt het sinistre verhaal *Arent van Wijck* door Herman Middendorp — een trouwe medewerker van *De Tijdspiegel*, — dat over het algemeen zulk een slechte pers vond, hoogelijk geprezen en door den recensent J. H. François een schoon boek genoemd. Het zij voldoende hier mede te deelen dat deze roman een pleidooi is voor tegennatuurlijke ontucht.

Groot Nederland zet den antieken, Herodotus nagevolgden oorlogsroman van Couperus *Xerxes of de hoogmoed* voort. Dit gedeelte eindigt met een heftige jalouzie-scène tusschen de perzische koninginnen, die zich aanstellen als hollandsche vischwijven van het minste soort en deze in schelden, razen en afranselen een lesje konden geven. Eduard B. Koster gevoelt er behoefte aan in zijn gedicht *Kerk en kroeg* eenige hatelijkheden te zeggen tegen een pastoor en diens gemeentenaren. Terwijl het buiten heerlijk zomert, dondert en loeit „Heeroom" in de kerk tegen zijn toehoorders van hel en duivel. Het resultaat wordt in de volgende kleppermansverzen aldus geschetst:

> De kerk gaat uit, het is nog lekker vroeg.
> En veel boerinnen ziet men op de wegen,
> En vol met boeren zit elke kroeg.

Wat bewijst, dat onze zoogenaamde groote, literaire tijdschriften heel wat minderwaardig poespas opnemen, als het maar in hun richting ligt. Wally Moes voltooit haar goedig Larensch verhaal *Levenslust*. In *Denken en beelden* bespreekt A. Pit op tamelijk droge wijze: *De kunst na den Kerkvrede*. De dramatische bijdrage bestaat dezen keer uit *Mijn en Dijn*, een spel van eerzucht en ijdelheid door Jo. von Ammers-Küller.

De Beweging brengt het slot van Albert Verwey's wel interessante lange studie over Hendrik Laurensz Spieghel, die hij een pleidooi noemt, opgesteld in het verzekerde gevoel, dat er aan zijn onderzoek en zijn voorstelling van den man en zijn tijd veel ontbreken moest, maar hij zal tevreden zijn, als het onderzoek wordt voortgezet en tot het inzicht zal leiden, dat de Noord-Nederlandsche renaissance in onze dichtkunst, dank zij Spieghel, een grootere beteekenis had dan tot nu toe werd aangenomen. L. G. N. de Vooys heeft het in de nieuwe spelling over *Spellingvrede*. Men begrijpt hoe hij dien vrede ten gunste van zijn zoogenaamde vereenvoudigde spelling beslist wil zien. Verder het gewone, groote aantal gedichten, waarvan de quantiteit niet in verhouding staat tot de innerlijke waarde.

Professor Schrijnen geeft in *De Beiaard* een beschouwing over *Dienstweigering bij de oude Christenen*, „als betoog tegen het onredelijke en ongegronde van de bewering, als zou de dienstweigering strooken met den waren geest van het Christendom en doorgaans door de eerste Christenen in praktijk zijn gebracht". Een feit is het wel, dat Tertulliaan een anti-militairist en weerloosheidsapostel was. Maar „wij kunnen... bij de beoordeeling van Tertulliaan's beweringen en getuigenissen niet voorzichtig genoeg zijn. Tot de uiterste omzichtigheid vermaant in de allereerste plaats de persoon van den schrijver zelf. Tot op mannelijken leeftijd heiden en overgeleverd aan den wellust, bekeert hij zich in 195, bij het zien van de standvastigheid der martelaren plotseling tot het Christendom. Zijn hartstochtelijke natuur drijft hem tot het uiterste; in alles ziet hij duivelswerk en zonde: in een tweede huwelijk, in staatsleven, kunst, in de geheele kultuur. Zoo werd hij eerst de meest krasse vertegenwoordiger van de rigoristische richting gedurende het gistingstijdperk, dat reikt tot het midden der derde eeuw. Daarna wordt hij afvallig en aanhanger der Montanisten en ten slotte sticht hij zijn eigen partij, die der Tertullanisten.

Dus: hoeveel subjectiefs er in de beweringen ligt, hij staat toch niet alleen, maar is de vertegenwoordiger van een richting, ook onder de orthodoxe leden der Oude Kerk. Maar reeds in het begin der derde eeuw trad eene kentering in, en deze was omstreeks het midden dier eeuw een voldongen feit. In zake anti-militairisme en dienstweigering werden de aanhangers der gematigde richting met den dag talrijker. „Men begreep, dat aan realiseeren van een idealen toekomststaat in de naaste toekomst zelfs niet te denken viel; terwijl het gevaarte der tallooze gevoelsargumenten en waardeeringsoordeelen immer meer afbrokkelde onder den drang der werkelijkheid.

Augustinus, Ambrosius, Chrysostomus zeggen reeds, dat oorlogvoeren een plicht kan zijn. Maar, dat neemt niet weg, dat Sint Augustinus betreurde dat de noodzakelijkheid tot 't voeren van rechtvaardige oorlogen bestaan kan: „slechts de ongerechtigheid van de tegenpartij dringt den wijze rechtvaardige oorlogen op; juist deze ongerechtigheid is het, die men als mensch bejammeren moet, omdat ze menschen aankleeft, óók wanneer hoegenaamd geen noodzakelijkheid van oorlogvoeren daaruit zou voortspruiten".

De groote kwestie voor de toekomst, die beslissen zal over den blijvenden vrede, is derhalve deze: Zal het mogelijk zijn de ongerechtigheid van de tegenpartij op andere wijze te straffen of onmogelijk te maken dan door de bedreiging met bloedigen oorlog? Het kan niet ontkend worden, dat bij regeeringen, waar het volk, het slachtoffer van den oorlog, iets te zeggen heeft, theoretisch minder gemakkelijk naar het zwaard zal worden gegrepen. Maar praktisch? In Rusland zien wij, hoe het volk kan worden opgezweept door de groote woorden van enkele

nietswaardigen, en waar de buitenlandsche oorlog onmogelijk is, de binnenlandsche een bloedig feest kan zijn voor verblinden en misdadigers. En die zullen er wel altijd blijven bestaan.

Willebrord Verkade O. S. B. vertelt verder uit zijne *Herinneringen* op eenvoudige, aantrekkelijke wijze. Als dit bekeeringsverhaal straks als boek wordt uitgegeven, zal het gretig gelezen worden en voor vele zoekenden misschien een troost en een aanwijzing zijn.

Céline Klinkenbergh heeft een zeer goede poëtische bijdrage: *Herfst*. Ik geloof wel dat deze dichteres zich mettertijd een blijvende plaats zal veroveren op den Parnas. Misschien is wat meer beperking in het gebruik van kleurige, klankvolle woorden en wat minder liefde voor alliteratie gewenscht:

> Zingende, zuchtende, zwevende zangen,
> Najaarsgeruchten door bosschen en beemd,
> Waaiend en wuivend en wenkend verlangen —
> Alles is anders en alles is vreemd.

Dat had Felix Rutten (sterker nog dan Perk) vroeger ook; maar rijper geworden vindt hij de schoonheid in grooter soberheid.

Jan Meijers heeft een gedicht: *Op de Kentering der Tijden*. Het is te hopen, dat zijn wensch worde bewaarheid, doch het ziet er in de wereld allerminst naar uit:

> Dan richten we op den blanken top,
> Die in den avond ligt te blinken,
> Het oude Kruis weer juublend op,
> Waarvoor wij dankend nederzinken.

Het is de eenige voorwaarde, waarop de vrede kan komen over de wereld en de menschen; want waar het Kruis zegeviert, verliest het egoïsme, dat bij hoog en laag toch feitelijk de oorzaak is van alle ongelukken.

Wetenschappelijke Bladen vergaderde artikelen over *Ernest Solvay*, den Belgischen socioloog (of socialist?) en tevens schatrijken sodafabrikant. Een bijdrage over *Oenothera Larmarckiana en de mutatietheorie* zal evenals *De vorming van Stikstof door Bacteriën* den studenten op dit gebied lezenswaard zijn.

Dan eene beschouwing over *Het Kapitaal na den Oorlog*. De schrijver zegt van zijn land, Engeland:

„Neem het zooals gij wilt, dit land heeft in ongeveer vier jaren een rijkdom van vele duizend millioenen verkwist. Geen inbeslagneming van kapitaal of andere leuzen kunnen meer doen dan de feiten verbloemen. Wij deden beter de mogelijkheid onder de oogen te zien, het plan op te vatten den eerlijken weg te volgen en door spaarzaamheid, nijverheid en ijver ons inkomen te vergrooten en zoo onzen vroegeren staat van welvaart zoo vlug mogelijk terug te winnen. Dit is geen onpractisch idee, want het kan zonder aarzelen bevestigd worden, dat de voortbrengende

kracht van den arbeid (in de ruime beteekenis, waarin wij het woord gebruikt hebben) nog aanmerkelijk opgevoerd kan worden. Er zijn er, die zeggen, dat dertig percent niet een buitengewone verhooging is om op te rekenen. Als dit volbracht kon worden en het nieuwe inkomen op zijn beurt productief werd gemaakt, zou het een verrassend korten tijd kosten om den rijkdom te herwinnen, dien wij sinds Augustus '14 verkwist hebben.

In *Studiën* schrijft Is. Vogels over *De Dordtsche Synode en het Recht van het individueele Geweten* (1818—1918). De principiëele oplossing? „Het is en blijft de eeuwige, onveranderlijke tegenstelling van de waarheid en de dwaling, van het *recht* der eerste en hoogstens het *schijn*recht, dat in werkelijkheid onrecht is, der tweede; van den onverzoenlijken strijd, dien beide onderling voeren.... En het drie-, vierhonderdjarig probleem van het protestantisme is er zijne oplossing mede nabij. Maar het recht van het individueele geweten, *onvoorwaardelijk* en *zonder eenige beperking* gehuldigd, zal niet meer een openbaring mogen heeten, doch een noodlottige vergissing, steeds doorwerkende en aldoor verdeelende zonder uitzicht op eenheid. C. Wilde zet zijn studie voort over den katholieken hervormer van Spanje *Kardinaal Franciscus Ximenes* en H. Bolsius zijn aardige biologische schets van *Koolwitje en Kleinbuikje*, waarbij hij de bevindingen van den beroemden onderzoeker Fabre tegen de twijfelingen van anderen vrijwel handhaaft.

De min of meer dilettantische opstellen van C. R. de Klerk: „Vaderlandsche Nieuw-klassieke beschouwingen" beoordeelt een practicus als dr. Piepers en besluit: „ik geef dan gaarne toe, dat de gedachten, die de heer de Klerk in zijn bundel heeft gevat, voor een groot deel door ieder verstandig beoordeelaar zullen aanvaard worden. Maar wel blijkt mij uit alles dat de schrijver niet in de praktijk van het onderwijs is. En wat den vorm betreft, waarin de ideeën zijn gegoten, moet mij de opmerking uit de pen, dat volgens mij althans het gekunstelde en gezochte van zijn volzinnen wel eens de helderheid in den weg staat. Evenwel zal ieder, die belang stelt in de behandelde zaken, over dit gebrek gaarne heenstappen". PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Bolsius S. J. (H.) Door eigen wapenen geslagen of de Feiten zijn onverzettelijk. Malmberg, Nijmegen.

Dit boekje met zijn ouderwetschen dubbeltitel verdedigt het „wonder van Peter De Rudder" tegen een aanval van zekeren

heer F. Verhas, die de zaak eens even zou komen uitmaken. Op zijn eigenaardige, heel populaire, maar voor sommige ongeduldige lezers waarschijnlijk wel wat al te beeldsprakige manier, neemt de schrijver dien mijnheer Verhas eens even onderhanden.

Deze Verhas verdient zeker de eer, dat hij de meest onbenullige en stupiede auteur is van allen, die zich ooit met de De-Rudder-kwestie hebben bemoeid. Het wil er bij mij niet in, dat Verhas een gewoon, normaal persoon is; al wat hij hier bij elkaar geschreven heeft, maakt den indruk, dat zijn verstand lichtelijk omsluierd is. H. Bolsius blijkt ook die opvatting te koesteren; en het is feitelijk niet goed mogelijk eene andere meening te zijn toegedaan, als men kennis heeft genomen van wat die Verhas uit en in zijn hoofd haalt.

Heeft Bolsius met zoo'n uitvoerige en minutieuse wederlegging zijn bestrijder, dien stellig niemand voor een gansch toerekenbare persoonlijkheid zal houden, niet te veel eer bewezen? Eigenlijk wel! Maar zijn boekje geeft dan toch in elk geval een flinke bijdrage tot de literatuur over het wonder in het algemeen en zijn wonderlijke bestrijders in het bijzonder. R. K. Pr.

Kloostermans, B. C. Ons Voorbeeld I, Malmberg, Nijmegen 1918. Prijs 30 cent.

Dit boekje is het eerste van de drie, waarin het Leven van den Zaligmaker voor kleine kinderen van 'n tweede leerjaar wordt beschreven. Over de pedagogische waarde van dit leesboekje, bestemd voor het gewone leesonderwijs, valt niet meer en niet minder te zeggen, dan dat Kloostermans het verwerkte en beleefde. Maar voor hem, die iets voelt voor de religieuse bezieling en godsdienstige verdieping van ons bijzonder onderwijs, is deze nieuwe schooluitgave van den vruchtbaren schrijver, meer dan een toegift, meer dan een liefhebberijtje, meer dan een dankbare verrijking in de keuze van het school-materiaal. *Hij* zal het bovenal waardeeren, dat Kloostermans één dier welkomen is, die met rijk-begaafde handen zich gansch en al geven aan den opbouw der Katholieke school, die immers niet enkel bestaat in rechtsgelijkheid en financiëele kracht, maar ook in een ruim en boven alle concurrentie vrij-uitgaand bezit van *eigen* leer-materiaal. Ook de godsdienst-leeraar vindt in deze boekjes een noodzakelijk hulpmiddel om het verhevene van onzen godsdienst aan hèn te openbaren, die slechts toegankelijk zijn voor woorden van eenvoud en kinderlijk begrijpen. Misschien ligt hierin des schrijvers grootste verdienste, dat hij zonder banaalheid in simpele woordjes heeft weten uit te drukken, al wat verhevens ligt in Christus' wonderbaar leven, ons Voorbeeld. Desiderius.

Paanakker (M. B.) Uw gezond verstand aan het woord. Govers, 's Gravenhage.

Zoo juist verneem ik dat al 5000 exemplaren van dit boekje

verkocht zijn. Verwonderen doet het mij niet: het is eenvoudig en bevattelijk geschreven, een niet te onderschatten verdienste, als men bedenkt dat de meeste vlugschriften van dezen aard over de hoofden der lezers, waarvoor zij bestemd zijn, plegen heen te gaan.

Men heeft van academische zijde het den schrijver een weinig kwalijk genomen: dat hij Strauss en Kant zoo maar pardoes „oliedom" heeft durven noemen. Toch heeft hij, strikt genomen, gelijk, want met al hun scherpzinnigheid zijn ze toch tot héél dwaze gevolgtrekkingen gekomen: „excogitaverunt inania". En in een boekje voor het volk is het beter er geen doekjes om te winden. Juist om den toon en om het niet-te-veel-geven, vind ik dit boekje zéér geschikt ter verspreiding. Zij, voor wie het geschreven werd, hebben er genoeg aan, ofwel zij willen meer weten en dieper doordringen, en dan is daarvoor elders gelegenheid genoeg.

R. K. PR.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bang (Herman) Vreemde Vertellingen. (Scandinavische Bibliotheek) Sijthoff, Leiden.

Deze bundel bevat niet alleen vreemde vertellingen (Saelsomme Fortaellinger 1907), maar ook vertellingen van leven en dood (Fortaellinger fra Liv og Död 1899) van den Deenschen schrijver Herman Bang. Zij geven wel een goed idee van zijne opvattingen, die geheel in de lijn liggen der jongere realistische school. Bang had vroeger reeds eene studie geschreven over realisme en realisten, en hij houdt zich in zijne romans, wat de uitwerking betreft, aan de nauwkeurige aanteekening van de alleronbeduidendste woorden, bewegingen en voorvallen. Daarmede schept hij zijne atmosfeer, waarin levend men het leven zelf als eene drukkende banaliteit voelt.

In zijn onderwerp kan hij echter heel romantisch zijn, zooals wel de eerste vertelling „Barchon is dood" voldoende bewijst. Iemand heeft een zijner vrienden, uit nieuwsgierigheid: hoe hij het zou opnemen, medegedeeld dat Barchon, die springlevend is, plotseling is gestorven. Deze vriend gaat naar Barchon, die te bed ligt op dat uur, en als hij hem levend vindt, denkt hij zeker aan een booze verschijning en sterft van angst. De grappenmaker gaat nu door het leven met de zware gedachte, dat hij toch eigenlijk een moordenaar is. Het tweede verhaal: „maar je zult aan mij denken" loopt nog dieper in romantische richting; het is een echte spookgeschiedenis, waarin de schrijver maar voortdurend

herhaalt dat er natuurlijk geen spoken en geestverschijningen bestaan, en ondertusschen zijn spookverhaal den lezer opdischt. Ik geloof wel dat dit boek een goed en gaaf beeld ons geeft van den schrijver Bang. S.

Breevoort (Johanna). Gustaaf III en zijn Hof. Verhaal uit het Zweedsche hofleven. Libertas, Rotterd. f 1.40.

Het leven van den prachtlievenden koning Gustaaf III, die al het leelijke van den beruchten Franschen zonnekoning navolgde. Derhalve geen boek voor iedereen, ofschoon de beschrijving volstrekt niet realistisch is. M. WALRE.

Buysse (Cyriel) De Strijd. Nijgh en v. Ditmar, Rotterdam. (206).

In het kort komt de inhoud van dit boek hierop neer. Een rijke boer doet aan zijn zoon en dochter de boerderij over en gaat op aandringen zijner vrouw rentenieren. De oude boer heeft heimwee naar zijn velden en beesten, maar verbergt het zoo goed mogelijk.

Met zoon en dochter gaat het denzelfden weg. De zuster houdt niet van het boerenbedrijf en als haar moeder overleden is en haar broeder eene verkeerde verhouding heeft aangeknoopt met eene der werksters, heeft zij redenen om den verkoop der hofstede te eischen. Beiden trekken zij in bij den vader en gaan rentenieren.

Maar den zoon grijpt eveneens het heimwee aan naar het land en hij stort, om te vergeten, zich in ontuchtige liefdesavonturen.

Als eindelijk de Duitscher binnenvalt, en de jonge boer de hoeve, die toch niet eens meer de zijne is, verwoest en vernietigd ziet, werpt hij zich op den eersten den besten soldaat en wordt door diens makkers afgemaakt.

't Is en blijft jammer dat Buysse waar er sprake is van liefde, alleen het dierlijke ziet en beschrijft. Eenige zulke bladzijden van half krankzinnige, hartstochtelijke razernij ontsieren ook weer dit boek. A. GIELEN.

Cock (Jozef de) Van drie Santen. Vlaamsche Boekenhalle, Leiden.

Wat wij schrijven over de vertelsels van Demolder in dit nummer, kunnen wij bijna letterlijk herhalen van dit boekje der drie Santen. En zeker wat betreft de stemming, waarin het gelezen moet worden. Men moet zich weten in te denken in den vromen, eenvoudigen zin onzer voorvaderen, en dan geniet men het werkelijk om zijn naief realisme en stille wijding. A. GIELEN

Curwood (Oliver James). Marge O'Doone. Nijgh & v. Ditmar, Rotterdam. (250).

Een mooi romantisch verhaal, spelend in de wilde wouden, in de ongerepte natuur. Een geweldig drama met ontzettende vechtpartijen tegen misdadige kerels en vol zachte, reine liefde voor een moedig meisje, ontdekt in deze wildernis. M. WALRE.

Demolder (Eugène). Vertelsels van Yperdamme. (Vertaald door Marie Koenen). Bussum, Paul Brand.

Vertelsels over de dochter van Jaïrus, Onnoozele Kinderen, de Vroegmis van Maria Magdalena, enz. Zij zijn gehouden in primitieven toon en vol opzettelijke anachronismen. En lezers, wien het alleen om het verhaal te doen is, zullen hier wellicht niet bevredigd worden, wijl zij den middeleeuwschen eenvoud niet meer hebben en wat zij nog weten van de kerkelijke geschiedenis der vroegste eeuwen, onwillekeurig weer herleeft tegen deze voorstelling der feiten.

Maar dit boekje moet men genieten als literair werk, als mooie verbeeldingen in zuivere taal. Zóó aanvaard, brengen zij ons in de stemming, welke noodig is ter juiste waardeering, die groot mag zijn. A. GIELEN

Emants (Marcelles). Een nagelaten bekentenis. Holkema en Warendorf (278).

De fijne uitrafeling van een pathologisch geval. Hij is een verkwister van een verkwistenden vader; huwt met een koele vrouw; vindt niet wat hij had gewenscht in zijn huis: hartelijkheid en genegenheid. Onhandig en verlegen kan hij geen vrienden maken en wil ook geen vrienden. Ten slotte verergert aldoor zijn erfelijke belasting; hij zoekt voldoening bij eene slechte vrouw en onder den invloed van zijn toenemende ontoerekenbaarheid (want zoo iets moet het toch zijn, ook in de veronderstelling van den schrijver) doodt hij zijn eigen vrouw.

Het is mogelijk dat voor geneeskundigen en psychologen de bestudeering van dit ziektegeval eenige aantrekkelijkheid heeft, voor de gewone lezers is het, met zijn minutieuze uitpluizing, vooral akelig. W. MERKELBEEK.

France (Anatole). De misdaad van Sylvestre Bonnard. Utrecht, H. Honig (263).

De Fransche Academicien Anatole Fr. heeft heel wat boeken op zijn rekening staan, die er niet of ternauwernood door kunnen. En ik ken er niet een, dat onvoorwaardelijk iedereen in handen kan worden gegeven, zelfs niet de „pages choisies", welke Gustave Lanson uitgaf.

Dit boek over de misdaad van Sylvestre is anders wel heel fijn gedacht, en zooals te verwachten van Anatole, ook heel fijn, altijd met een tikje van ironie, geschreven.

Sylvestre was een zoeker naar oude handschriften; maar vroeger had hij toch eenmaal iets anders liefgehad, eene vrouw. Het was zijn eerste en laatste liefde.

Als hij de kleindochter van dat geliefde, maar nooit voor zich gewonnen wezen ontmoet, trekt hij zich het lot der weeze aan en vermaakt haar zijn bibliotheek als bruidschat. Boeken echter, waaraan eene herinnering was verbonden legde hij afzonderlijk.

En overkwam het dezen boeken-maniak, dat hij aan de bekoring geen weerstand kan bieden, en uit de bibliotheek nam hij telkens en telkens een kostbaar werk en legde het bij zijne niet gecatalogiseerde boeken. „Het is verrukkelijk", zucht hij, „maar ik stal van den bruidschat van Jeanne. En wanneer de misdaad begaan was, begon ik met nieuwen ijver te catalogiseeren, totdat Jeanne raad kwam vragen over haar trouwjapon of haar uitzet".

Sylvestre Bonnard is meesterlijk geteekend. M. WALRE.

Frenssen (Gustav). De Broeders. Holkema en Warendorf, A'dam.

In ons land werd Frenssen bekend door het hartstochtelijke Jörn Uhl, het met minder zwoele De Zandgravin, doch misschien het meest door Hilligerlei, waarin hij, die een dominee was, de figuur van Christus zoo brutaal rationaliseert dat al het goddelijke verdwijnt en hij het Christendom tracht te verfomfaaien tot een willekeurig bedenksel. Stemmen van verontwaardiging gingen omhoog en zelfs trad een hoogleeraar in een gloeiende redevoering op tegen het lichtzinnig gedoe van Frenssen. Na een korten roem en voorbijgaande beruchtheid verdween zijn naam in de schaduw. Dit boek, waarin men hier en daar de werkelijke schrijverstalenten van den vroegeren Frenssen nog herkent, toont ook weer zijn geliefkoosde verbeeldingspersonen: wijsgeerige en filozofeerende, evengoed als filozofasterende boeren en werklieden.

Toch ligt er een zekere matheid over het verhaal. Het gaat over een stil-trotsche, zeer eenzelvige boerenfamilie, die geen contact heeft met de buitenwereld en zoodoende vreemd staat tegenover het veelzijdige leven.

Langzaam heeft het ontwikkelingsproces plaats, en zij die vervreemd waren van elkaar, doordat ze ieder in zich zelf hun eigen wereldje vonden, komen nader tot elkaar. Ook de oorlog speelt een groote rol in dit boek.

Ik kan niet zeggen dat het verhaal een vasten logischen gang volgt, maar het heeft boven Frenssen's andere werken voor: dat het niemand in zijne gevoelens zal kwetsen. A. GIELEN.

Galsworthy (John). Het Geluk der Rijken. (The Man of property). De Haan, Utrecht.

Het is een onmogelijkheid den psychologischen grond te ontdekken, waarop dit verhaal moet steunen. De rijkgeworden Forsytes, allen typen, zijn de hoofdpersonen en met al hun rijkdom zijn ze niet erg gelukkig. Maar men vindt voor deze afwezigheid van geluk geen andere noodzakelijkheid dan dat de schrijver het zoo gewild heeft.

En bovendien mag de vraag nog gesteld worden of zij allen te zamen en ieder voor zich genomen inderdaad minder gelukkig zijn dan drie vierden der overige menschheid? Ik betwijfel het. De lezer, die dit moeielijk gedachte en moeielijk geschreven werk heeft doorgemaakt, moge het voor zich zelf beslissen.

W. MERKELBEEK.

Gogh-Kaulbach (Anna van), Jet-Lie. Roman uit de achttiende eeuw, Amsterdam (1918). Em. Querido, 2 dln. 255—286 f 3.25, gebonden f 5.90.

Jet-Lie, aldus genaamd door haar minnaar Graaf de Mirabeau, was de dochter van een Frieschen Jonker v. Haaren. Buiten echt geboren, werd zij, om de eer der familie te redden, genaamd Henriette Amelie de Nehra. Zij was de vrouw die een bijzonderen invloed uitoefende op den wegbereider der Fransche revolutie. Voor hen die het eigenaardige karakter van de Mirabeau nader willen leeren kennen uit een historisch oogpunt, heeft dit boek wel waarde. Overigens dienen wij het te beschouwen als voorbehouden lectuur. De Mirabeau is *zeer* hartstochtelijk in zijn liefdesverklaringen. M. WALRE.

Goudsmit (Sam). Droom en wereld. Amsterdam, Emmering.

Victor Hugo heeft gezegd, en hij kon het weten, dat men met geestdriftige woorden en opgewonden klanken een stijl kan maken, die verbluft op het eerste gehoor, maar door kenners toch als valsch en onwaar wordt afgekeurd; zoo'n stijl is te vergelijken met chemische champagne, die schuimt en parelt als de echte, maar geen gevoeligen smaak bedriegen kan. De schrifturen van Goudsmit doen denken aan deze woorden van den Franschen oud-meester.

„Hoor, de wind speelt kinderdartelend rond, springt op de boomen en wiegt de gansche lijven met zijn vracht, en lacht dan zacht, en doet ze sidderen van zijn fijn gewicht, en klimt plots naar het hooge luchte-licht, en blaast er tegen 't ztlverlicht bestreken blauw, en waait weer gauw, en huivert fijne vliesjes, kleine niesjes, rillig stijve moesjes sidderwit, terwijl hij als op poesjes op de wolken zit. Hij blaast het fijne zilver koud, dat stolt, en solt en holt weer weg met joedelend gieren, en schommelt op de donkere populieren, die schuddend lachen gaan als oudewijve-lijven om 't daze dwaze wilde Windekind" (blz. 55).

Maar mijn goede Sam, dat is onverbeterlijk gezwam, waarom behalve populieren, ook de menschen zullen gieren, van louter plezier; want zoo'n woordgetier doet denken aan dronken lui van tachtig....; 't is voor onzen tijd werkelijk te machtig!

En nu moet men niet denken dat Goudsmit zich alleen zoo te buiten gaat als hij sterk poëtisch ontroerd is. Een oude vrijgezel en hondenliefhebber heeft zich ten laatste aangeschaft een spitshondje, een klein zwart schippertje, spits van bouw, van gebaar en keffing, pittig tot vinnigheid toe; zijdezwart met malsche glanzingen als water vervlietend van pedanten oorpunt tot wijsneuzig geheven staarttip...." enz. enz.

Een zuivere stamboom is nu het ideaal van dezen man, hetgeen op de volgende wijze wordt bezongen: „Hiermee zou hij, zuiver op zuiver entend, het geslacht der Spitsen in felle puurheid een

eindweegs voortteelen, als op een zijweg, stil, uit het verwarrend gedrang der lasterende lieden, een schitterend stuk bouwsel richtend, een klare aanklacht, een schoon-zingend verwijt aan de bot-voort-druischende verontreiniging".

En in dit lyrisch pathos ontboezemt hij zijn bewondering voor het hondje en de echt-hondelijke faits et gestes nog bladzijden en bladzijden lang.

Zoo zegt Goudsmit de gewoonste dingen op de meest onmogelijke manier. Als een vrouw, bekeerd door het heilsleger, de jeneverflesch in zee heeft gegooid, heet het van den man: „noch van haar geloof-ijverende bewogenheid, haar heilig platvormverlangen, noch van de wijdende banning des onreinen vaatwerks (daarmee bedoelt hij de weggeworpen flesch!!!) scheen de Kloete iets te beseffen". Dat dankt je de koekoek, als de vrouw het in Goudsmit-taaltje haar man aan 't verstand heeft willen brengen.

Dit ziekelijk Marinisme van den schrijver zal wel oorzaak zijn, dat de meeste lezers zich haastig van zijn boek afwenden. Het moet een opluchting zijn, na zulk onnatuurlijk gepraat, weer eens een verstandig mensch het woord te hooren voeren. A. GIELEN.

Hegan (Rice A.). Juffrouw Wiggs van het Doolhof. Gevolgd door Anna Maria.

Een leuk dingetje. Juffrouw Wiggs, een arme weduwe, ziet overal een zonneschijntje en de meest ernstige lezer zal nu en dan eens gul moeten lachen bij deze lectuur. M. WALRE.

Linter (Paul) Vuurmond 1233. Naar het Fransch.

Paul Linter sneuvelde in 1916. Hij was nog geen 23 jaren oud. Henri Bérand, zijn vriend en vertrouweling, schrijft van hem: „een leeftijd waarop de meesten nauwelijks den tijd van plannen, twijfel en bedoelingen te boven zijn, en reeds ontwierp hij groote boeken. Als men er ooit de plannen, ontwerpen en fragmenten van publiceert, dan zullen wij weten, dat Linter een van de beste namen der Fransche letterkunde zou zijn geworden".

Ma Pièce en *Le Tube 1233,* die beide kronieken van de vuurlinie, zijn in weerwil van een buitengewone verdienste slechts aanduidingen. Het zijn de gelegenheidsboeken van een man, die in het koortsachtige leven der veldslagen, bij het verwarde geraas der groote granaten, en de ongemakken der modderige loopgraafverblijven, in de voortdurende nabijheid van den dood, de ongewone geestkracht had, zich geregelden arbeid op te leggen.

Ma Pièce beleefde reeds 48 drukken en werd ook in 't Nederlandsch vertaald (Het Kanon) en buitenmate door toonaangevende critici, als Van Eeden, Borel en anderen geprezen.

Le Tube 1233 (Vuurmond 1233) heeft dezelfde verdiensten als het vorige boek en geeft ons in sobere taal een beeld van het geestdoodend en dan plotseling weer van gevaar sidderende leven der mannen aan het kanon. MR. W. H.

Long (William) Dierenleven in de Wildernis. Brusse, R'dam (144).

De schrijver droeg vroeger een boek op aan de onderwijzers, „die er naar streven hun lessen in natuurlijke historie aantrekkelijker, pittiger te maken; die hun leerlingen buiten het eigenlijk gebied der wetenschap om, een blik gunnen in die wijde natuur, waar hun een wereld opengaat, zoo heerlijk dat ze ver boven de wereld der wetenschappelijke feiten reikt". Hetzelfde mag hij doen met deze schetsen. Zij zijn doorleefd en ontstonden meerendeels in het bosch waar de dieren om de tent des schrijvers heen leefden. „Ze zijn alle natuurgetrouw en geven tevens een kijkje in sommige bekende levensgeheimen van een massa vogels en dieren — schuwe, wilde wezens meestal, die zich verbergen voor het aangezicht der menschen en hun nesten of holen in het hartje der wildernis maken".

En deze schetsen leert men met het grootste genoegen, want Long weet wat hij zag en waarnam onderhoudend te vertellen.

M. WALRE

Reed (Myrtle). Een spinster in de zon. In het Ned. vertaald door E. P. Z. Bussum 1918. W. den Boer. f 2.—, f 2.90.

Eveline had in stilte zich verloofd met een dokter. Bij een proefneming in zijn laboratorium redde ze hem het leven en liep daarbij eenige brandwonden op. In het hospitaal waar zij verpleegd werd, had een naamsverwisseling plaats. De dokter dacht dat zijn verloofde vreeselijk verminkt was en, in kleinzielig egoïsme, liet hij verder niets meer van zich hooren. Haat tegen al wat man was, deed Eveline besluiten steeds een sluier te dragen. Ze wilde zich zelve er voor behoeden ooit weer door een man bemind te worden.

Maar zij had buiten de kracht der liefde gerekend. Een zonderling wist het deurtje van haar hart te openen en er binnen te komen. De sluier werd natuurlijk afgelegd. Zonder eenig voorbehoud aanbevolen, met de opmerking dat het verhaal wat antiek is.

M. WALRE.

Reed (Myrtle). Het Licht in het Venster. Uit het Engelsch. Middelburg, W. den Boer (197).

Twee juffrouwen, vriendinnen, hebben 30 jaren gewacht op hun ontrouwe minnaars. Een van beiden wachtensmoe, ging hem eindelijk zoeken en keerde van haar tocht terug als Mevrouw Ball.

De andere was minder praktisch. Zij brandde al die jaren een kaars voor het venster, opdat de trouwelooze haar woning steeds zou kunnen vinden, als hij wenschte terug te keeren. Maar de kaars brandde vergeefs, want de man was gehuwd, had spoedig zijn vrouw verloren en ging zelf ook ter ziele.

Zijn zoon verloofde zich met een jonge vriendin der steeds

wachtende dame en de gelijkenis van den jongen met zijn vader wekte onmiddellijk hare genegenheid.

Een droom die beiden hadden, en waarin de zoon zijn vader en de verlatene haar gewezen verloofde herkende, wakkerde die liefde nog aan. De juffrouw met het licht voor het venster wilde nu den jongen man maar voortdurend in hare nabijheid zien en zuchtte dan: „ik heb je lief" en „je had mijn zoon kunnen zijn" enz.

Het is een ouderwetsch en nogal sentimenteel boek.

M. WALRE.

Strindberg (Aug.). Zweedsche Sproken en Vertellingen. (Scandinavische Bibliotheek). Sythoff. Leiden.

Een zestal vertellingen als bloemlezing bijeengebracht uit de Zweedsche kultuurschilderingen: Svaneka Öden och Äfventyr, die door Strindberg bij gedeelten werden uitgegeven tusschen 1882 en 1890.

Zonderlinge, satyrieke, niet zelden onbegrijpelijke schetsen. Goed!

Staal (M. v. d.). Zonen der Kerels. Verhaal uit het eerste tijdperk van den Wereldoorlog. Rotterd. Libertas. f 1.40.

Vlot geschreven, boeiend. Nogal romantisch. Voor iedereen geschikt.

Wahlenberg (Anna). Een Spion. Uit het Zweedsch door A. M. v. d. Linden-v. Eden. Uitgave van Valkhoff & Co., Amersfoort. (211). Prijs f 2.80, geb. f 3.75.

Wie hier een oorlogsroman verwacht, komt bedrogen uit; de spion dient noch de Entente, noch de Centralen. Zij — want 't is heusch een zij — loopt nergens gevaar te worden gesnapt en doodgeschoten. Zij weet niet van politiek of diplomatie, zij ontving nimmer spionnenloon — en toch is zij de heldin, laat ons liever zeggen het heldinnetje van het verhaal — immers zij is een kind van elf jaar!

Doet deze keuze reeds vreemd aan, nog vreemdsoortiger of eigenaardiger is de vorm van den roman. Beurtelings vertellen kleine Magda en haar tante Elin haar ondervindingen en opmerkingen. Natuurlijk was het voor de schrijfster zeer moeilijk het kind, wie een taak was opgedragen verre boven haar jaren en haar levensbegrip, te doen spreken en handelen, zooals het met haar leeftijd overeenkwam. Over het algemeen is zij er wel in geslaagd het verschil te laten uitkomen tusschen haar dagboek en dat van haar jeugdige tante.

Toch werkt dit dubbele ik-verhaal niet altijd even overtuigend en even echt. 't Laat ons veel in twijfel over het karakter en de gevoelens van hem over wien de strijd gaat, het voorwerp van Magda's spionnage — haar vader. Geen der beide vrouwen vermag

meer dan oppervlakkig in zijn karakter te dringen en onwillekeurig komt bij ons de vraag op óf er niet evenveel of weinig in hem te vinden was dan wat wij te zien krijgen.

De kleine Magda is door haar stervende moeder, die zich in ijlenden toestand bevindt, gewaarschuwd tegen een vrouw, wier listen haar man van haar hebben verwijderd. Het arme kind kan deze woorden niet vergeten, en na haar moeders dood, bestudeert zij alle vrouwen uit haar omgeving om te weten, wie de boosdoenster is. Zij bespionneert vooral haar tante Elin, aan wie zij innig gehecht is en wanneer werkelijk tusschen deze en haar vader liefde schijnt op te bloeien, die tot een huwelijk kan leiden, verzet zij zich met alle krachten daartegen, zoodat de teergevoelige Elin besluit in geen geval het aanzoek van haar zwager aan te nemen. De strijd van het meisje tusschen haar liefde voor haar vader en aanstaande stiefmoeder en de herinnering aan haar eigen moeder is vaak aangrijpend geschetst met de scherpe opmerkingsgave en fijne intuïtie den Noordsche schrijvers eigen, waaraan echter zekere sentimentaliteit, jammer genoeg, niet ontbreekt.

M. S.

Williamson (C. N. en A. M.) Een schromelijke vergissing. (224).

Zij was een Amerikaansche en hij een Engelschman. Ze trouwden vóórdat hij naar 't front ging. Al spoedig kwam het bericht van zijne verwonding en van zijn dood. Zij had een neef, die een ernstige operatie moest ondergaan, welke hij niet bekostigen kon en hij wilde van haar alleen geld aannemen als zij zijne vrouw werd. Zoo besloot ze, pro forma, want ofschoon met hem gehuwd werd ze toch nooit zijne vrouw.

De doodgewaande echtgenoot schreef onder schuilnaam een boek om zijne vrouw te troosten, en daarna correspondeerden zij samen. Ten slotte maakt zij het besluit, den gehuwden neef te verlaten en eens een bezoek te brengen aan haar geheimzinnigen correspondent. Hij wil haar ontvluchten, en geeft zich op voor eene expeditie naar Servië. Zij verschijnt vroeger dan hij kon verwachten, verrast hem en kent haar doodgewaanden man. En samen gaan zij nu op expeditie.

De eerste echtgenoot houdt er, met goedkeuring van Williamsom, vreemde spiritistische begrippen op na, zooals blijkt uit zijn brieven. Ziehier een staaltje van dezen gezegenden rimram: „Wanneer u hem (den overledene) slechts een gedachte toezendt, zal die hem zeker bereiken door den zeer dunnen muur, dien wij „dood" noemen. De wijze waarop ik mij voorstel, dat zulk een boodschap haar doel bereikt, is zooals wij de centrale door een telefoon oproepen. Zij, over wie wij spreken als dood, hebben hun eigen arbeid te verrichten en hun eigen leven te leven, zoodat zij misschien niet ieder oogenblik aan ons kunnen denken. Maar stellig behoeven wij niet meer te doen, dan hen te roepen. Mogelijk zien zij ons niet in ons vleeschelijk lichaam, evenmin

als wij hen in hun geestelijk; maar toen ik zoo heel dicht bij de overzijde was, drong de gedachte zich aan mij op, dat onze lichamen ons niet volkomen omsluiten. Wij zijn als half-geopende juweelkistjes die een flikkering van smaragd of safier of diamant naar buiten zenden, al naar de kracht van onze trillingen — of ons streven, wanneer u dat liever wilt. (Ik begin te realiseeren dat deze krachten vrij wel overeenkomen). En die lichtflikkeringen juist worden opgevangen en u herkend door hen, die zijn heengegaan, naar verre oorden". (blz. 119) — Wat een erbarmelijke onzin! M. WALRE.

Woestijne (K. v. de) De Bestendige Aanwezigheid. Bussum, Dishoek, (226).

Van de Woestijne is een van de voornaamste Vlaamsche schrijvers en als bijna al dezen voert hij vaak eene kunstmatige taal, die noch Zuid- noch Noord Nederlandsch kan genoemd worden. Niet zooals die van Streuvels, sappig, frisch, bewegelijk, maar berekend, opzettelijk anders dan gebruikelijk. Men leze het eerste het beste: „had niet zekere zuster, kosterinne des kloosters, een uchtend dat zij, ten lochting gegaan om aan gesteltenis der sterren te zien het uur en of niet de tijd gekomen was dat men luiden zou mettenen, — had zij haar niet gevonden knielend voor een man, die tegen over haar, Adilia, geknield zat? En zij had dezen man zoozaan erkend: Johannes Baptista, in zijn pij van kemels-vel en al dat haar op zijne bloote beenen". (blz. 45) — Dat is niet spontaan en dit is niet echt; in zulke bladzijden zal de Woestijne niet voort leven bij het nageslacht.

Maar leg daar eens naast het *eerste* stuk van *De vijf zinnen: de boer die sterft*: Dat is innig en oprecht, dat is een meesterlijke meditatie over den dood in verschillende vizioenen, die door de verbeelding des stervenden strijken.

Hoe eenvoudig en aandoenlijk wordt ons de verlatenheid geteekend van den man, die daar ligt en sterft.

„Een oude boer lag te sterven. Op de vout-kamer, in de zure lucht, stond zijn bed. De dag ging al naar den avond, en die boer lag, uit de diepte van zijn kaf-zak, onder de sargie die grauw en groezelig was, te kijken. In de sargie haakten zijn donkere knekel-vingeren, en hij merkte het een oogenblikje, en dacht: „Daar-zie, ik maak al mijnen pak". Maar hij keek, de vlakke glazerigheid zijner oogen boven de geel-gespannen huid zijner juk-beenderen, en niets bewoog over zijn voorhoofd of aan de zwarte inzakking van zijn mond. Hij zag de hooge sponde, en daarachter zijn geel kasken met de Lieve-Vrouw erop en de kommekens.

De muren waren blauw-gevlekt van zilt en de roode tegels van den grond vochtig in hunne hoeken. Hij had al-lang geene vrouw meer, en zijne kinderen waren allen weg. Nu kwam er van tijd een oud wijf. Daar dacht hij óók aan, terwijl hij naar zijn kasken

keek en dan naar den stoel. „De stoel staat scheef", dacht hij. Hij zag dat het late licht in richelkens lag over de biezen der zate. Toen voelde hij wat koude aan zijn schouder. Waar bleef het wijf nu? Hij deed geen moeite om wat dieper onder de deken te komen. Hij wist wel dat hij te sterven lag (blz. 129) —. Wie dat leest, kan geen oogenblik twijfelen of hij heeft met een groot schrijver en ziener te doen. Dit eene stuk van ruim vijftig bladzijden is tienmaal meer waard dan al het overige dat wij in dit boek ontdekten. En het getuigt weer eens te meer dat de Vlamingen meer realisten dan droomers en denkers zijn. M. WALRE.

Zoomers-Vermeer (J. P.) Op de Meerhoeve. Morks, Den Haag. (290) f 2.10, geb. f 2.90.

Het boek is bedoeld voor oudere meisjes, zegt de schrijfster en uit den inhoud moge de lezer opmaken, hoe oud die oudere ongeveer moeten zijn.

Jette van Neervelt haalt op uit de dagen, de heerlijke dagen van Meerhoeve. Haar goede moeder leefde toen nog, en wist zoo tactvol den vader, die te veel van den drank hield, te leiden.

Moeders onverwachte dood bracht een heele verandering in haar leven. Vader hertrouwde met een onbenullig wezentje, „een mensch met een leeg hoofd".

Heel openhartig vertelt Jette wat een afkeer zij had van die vrouw, en hoe de herinnering aan hare moeder haar kracht gaf haar best te doen en goed te zorgen voor haar jonger zusje, Elsje.

Onverwacht komt ook de vader te vallen; de stiefmoeder gaat henen en Jette en Else blijven op de Meerhoeve.

Zij doet haar examen in plant- en dierkunde en verlooft zich ten slotte met den leeraar, die haar deze wetenschappen heeft bijgebracht.

Het boek is goed en vlot geschreven. Het verhaal is aantrekkelijk zelfs voor volwassenen. L. v. B.

DUITSCH

Handel-Mazetti (Enrica von). Rita's Briefe, Dritter Teil. Saarlouis, Hausen's Bucherei.

Het derde deeltje der met zooveel graagte ontvangen brieven van Rita is thans uitgekomen. Zooals men weet, is Rita het zusje uit den Weener-roman der beroemde Oostersche schrijfster, *Brüderlein und Schwesterlein.* Wij verwijzen verder naar het artikel *Rita en Pallieter* van J. van Heugten in het April no. van „Boekenschouw".

Deze laatste brieven van de lieve, onschuldige Rita, de lelie uit drassig moeras opgebloeid, zijn misschien minder dramatisch en aantrekkelijk dan de vorige. Na het treurige drama, waarvan het arme kind onbewust oorzaak werd, en dat eindigde in het rampzalige duel tusschen den edelen Salis en den ploert von Lorenzen, vervalt het meisje in haar brieven aan de geliefde

Révérende Mère wat te veel in herhalingen. Haar naderende, wreede dood — Handel-Mazetti schijnt nu eenmaal geen ander slot aan haar prachtige romans te kunnen aanbrengen dan een gewelddadige catastrophe, die de meest sympathieke harer helden of heldinnen het leven kost — werpt zijn vele schaduwen reeds vooruit op het lieve kind, dat in de keuze van haar ouders zoo bijzonder ongelukkig was.

Er is nog veel moois en hartverheffends in de schildering van haar innige godsvrucht, haar naïeve en toch zoo rake wereldopvatting, maar aangezien hier niets bijzonders meer gebeurt en dezelfde karakters, toestanden en gevoelens onophoudelijk terugkeeren, gaat de belangstelling allengs aan het kwijnen.

Voor haar meesterschap om in dit eentonige nog afwisseling te brengen, verdient de hoog begaafde Sch. niets dan bewondering en lof. Zou zij er in slagen voor de vierde maal nog weer brieven van Rita te bundelen? Tragedia incipit. Zoo eindigt het boek. De tragedia begint, is nog niet ten einde. M. S.

FRANSCH

Mayran (Camille). Histoire de Gotton de Connixloo. L'Oubliée. Paris, Plon-Nourrit.

De geschiedenis van Gotton is ontroerend en meesterlijk geschreven. Zij is een heel eenvoudig meisje, dat nooit moederliefde en zorg gekend heeft. En zoo gebeurt het dat zij zich laat verlokken tot groote zonde: zij leeft samen met een smid en diens vrouw en kinderen ruimen voor haar het huis. Langzaam groeit in het bewustzijn van de jonge vrouw het afschuwelijke van hare daad en als ten slotte zij de kinderen der wettige echtgenoote, die door de invallende Duitschers is vermoord, bij zich neemt, dan voelt zij dat deze arme stumpers haar nooit later als moeder mogen begroeten, wijl zij het geluk van de moeder dier kinderen heeft verwoest.

In haar dorp wordt het lijk gevonden van een Duitsch soldaat en als de dader niet bekend wordt, zullen de arme dorpelingen ontzettend worden getuchtigd. Nu staat haar besluit vast: zij gaat en, ofschoon onschuldig, geeft zij zich aan als de schuldige en loopt den dood in, om een zoenoffer te brengen met het eigen leven voor wat zij misdreven heeft. Het is prachtig geteekend, maar geen geschikte lectuur voor iedereen.

L'Oubliée, het tweede verhaal is ook zeer tragisch. Zij was verloofd met dengene, dien zij lief had van ganscher harte. Hem wordt een arm afgeschoten in den krijg, en als ze hem weerziet is hij gehuwd met eene verpleegster. Een ander kan zij niet liefhebben en nu zoekt zij haar troost in het opvoeden van arme, kleine oorlogswezen, zij die besloten heeft nimmer moeder te zijn.

M. R. D.

VARIA

De Katholieke Vondel. N. G. van Kampen schreef in 1821 eene „beknopte Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden, van de vroegste tijden af, tot op het begin der negentiende Eeuw (2 den). Deze man heeft het over Vondels overgang tot de katholieke kerk en het is niet onvermakelijk eens te hooren wat deze van Kampen (een gezag in zijn tijd) daarvan denkt. Wij halen letterlijk aan; ook de onderstreepingen zijn van den schrijver:

„Reeds in den Gijsbrecht begint men toespelingen te bespeuren, gunstig voor de *Roomsche* Kerk, tot welke Vondel eerlang openlijk overging. Zijn levensbeschrijver kan dit raadsel in een man als Vondel niet anders verklaren, dan uit tijdelijke inzigten en Priesterbedrog; wij, die hetzelfde verschijnsel in de Dichters Stolberg, Fr. Schlegel en Werner gezien hebben, kunnen ons daarover niet meer verwonderen, maar moeten het zielkundig uit de dichterlijke vormen van het *Roomsche* kerkgebaar verklaren, 't welk op menschen van levendige verbeeldingskracht een invloed oefent, die hen onweerstaanbaar dwingt, hun verstand te verloochenen, en ten laatste *Poezij* voor eenzelvig met *Gosdienst* te houden. Tot *dit* uiterste kwam echter Vondel niet, maar bleef veeleer eenvoudiglijk doch sterk, aan zijn kerkgenootschap gehecht". De laatste vriendelijkheid maakt de voorafgaande grofheid niet goed. Wat een idee hebben die menschen toch van de katholieke kerk!

De Pers in Hongarije. Volgens de laatste volkstelling (in 1910), zijn er ruim 1 millioen Israëlieten op de meer dan 21 millioen inwoners in Hongarije. Toch hebben zij op alle gebied bijna de macht in handen. Want joden zijn 28 % der groot-grondbezitters, 25 % der kleinere goedbezitters, 48 % pachters, 52 % kooplieden, 80 % fabrikanten, 43 % journalisten, 46 % rechterlijke macht, 51 % artsen. In de handen der joden bevindt zich 70 % van het nationaal vermogen.

De oorzaak van deze volstrekt onevenredige toestanden is de machtige joodsche pers; er bestond geen enkel christelijk blad dat, wat invloed betreft, ook maar in de schaduw zou kunnen staan van de joodsche bladen.

Eenige jaren geleden begon de Hongaarsche Jezuiet Adalbert Bangha eene sterke campagne om de menschen wakker te schudden; vooral door zijn tijdschrift voor ontwikkelden, Magyar Kultúra, zocht hij zijn doel te bereiken. In de vrouwenwereld vond hij steun bij eene speciaal voor zijn doel opgerichte Vereeniging, die ook het maandschrift Satjó (de Pers) uitgaf. En om eenigszins te concurreeren met de uitgaven der tegenpartij wist hij een con-

gregatie van Zusters te bewegen, de zorg voor eene drukkerij op zich te nemen. Door voordrachten, lezingen en besprekingen met invloedrijke personen wist hij te drijven tot daden en hij liet zich niet afbrengen van zijn plannen, noch door de bezwaren van al te voorzichtige vrienden, noch door den spot der tegenstanders.

En zijn vertrouwen werd niet beschaamd. In 1917 werd besloten tot oprichting van een Vennootschap „de Pers-Centrale" en in Januari 1918 begon men de aandeelen uit te geven. Het resultaat was boven alle verwachting.

Hongarije is slechts voor de helft Katholiek en de Katholieken zijn bovendien nog gescheiden in politieke partijen. Daarom werd van den beginne af reeds aangekondigd dat de Pers-Centrale boven alle partijschappen zou staan. De protestanten, die trouwens ook medewerkten aan zijn tijdschrift Magyar Kultúra werden niet uitgesloten. Allen moesten medewerken, en om dat mogelijk te maken werden aandeelen uitgegeven van 25 Kronen. Het gevolg was dat op één dag 15.000 brieven binnenkwamen en ingeteekend was voor 700.000 Kronen. Na een half jaar was een kapitaal van 10 millioen bereikt, maar de aanvragen duurden nog voort en men kreeg de beschikking over een oprichtingskapitaal van 12 millioen.

Het zal nog wel eenigen tijd kosten, vooral in deze moeielijke dagen, alvorens het groote dagblad kan verschijnen. Maar dat het komen zal is zeker.

Het is nu maar te hopen dat prachtig voltooid worde wat zoo heerlijk is begonnen. En vooral wat betreft de „schriftstellerische Befähung", dat men zich niet met intellectueele halfwasjes tevreden stelle, die hun studie niet hebben kunnen voleindigen, en dan maar al te dikwijls als journalisten nog dienst mogen doen. Wij mogen echter vertrouwen, dat de kloeke opzetters en doorvoerders van het plan zich niet zullen laten verschalken.

Hardhandige opvoeding. „De katholieke Missiën en het Chr. Huisgezin" herinnert aan oude beschrijvingen, waarin vermeld worden de kastijdingen, die eertijds een schooljongen te lijden had: Een schoolmeester uit de 17de eeuw heeft zorgvuldig boek gehouden van de stokslagen enz., die hij in zijn 50-jarig onderwijzerschap uitdeelde. En dan komt hij tot de niet onbelangrijke getallen van: 911527 stokslagen, 124010 rottinghouwen, 20009 tikken met de liniaal 136715 „rammelingen", 10230 muilperen, 7905 oorvijgen, en 22763 „notabenes" d.z. klappen met den bijbel, den catechismus, 't gezangboek of de spraakkunst. Verder liet hij 777 maal een jongen op erwten, en 613 maal op een driehoekige liniaal knielen; 50001 jongens moesten een ezel dragen en 1707 moesten een roe omhoog houden". Men kon ook van het goede te veel krijgen.

Index. Eenige weken geleden verbeterden wij in een onzer dagbladen eene verkeerde toepassing der boekenwet. Hierop werd

geantwoord met eene nieuwe vergissing en wij hebben om verschillende redenen van verdere polemiek afgezien. Overtuigd dat degenen, die in deze materie niet geheel vreemd zijn, ons oordeel onderschrijven, begrijpen wij toch dat anderen door ons zwijgen in verwarring kunnen gebracht zijn. Daarom voelen wij ons verplicht even op de zaak terug te komen, niet als polemiekbegeerigen maar eenvoudig als gezaghebbenden.

Tegenover onze uitspraak, waaraan geen deskundige zal twijfelen, werd aangevoerd:

1e. De nieuwe... Codex. En het werd voorgesteld alsof de Canones 1391 en 1399 heel nieuw waren en wij die nog niet kenden.

Hierop antwoorden wij dat die canones *letterlijk* hetzelfde zijn als de decreta 7 en 5 der boekenwet (Officiorum ac munerum), waarop wij juist ons oordeel hadden gegrond.

2e. Werd ons medegedeeld een schrijven van een hoogleeraar in het kerkelijk recht, die anders oordeelde dan wij. Hierop is ons antwoord dat wij dienzelfden hoogleeraar het boek in kwestie (dat hij nog niet had gezien) opzonden en van hem het volgend antwoord ontvingen: „over dit boek zeg ik liever niets meer; maar ik had het boek niet gezien toen ik om een oordeel werd gevraagd. Ik zeg echter *niet*, dat dit boek onder Can. 1399 valt.

Wij verklaren dus nogmaals dat het boek, dat zelfs in den allerruimsten zin geene vertaling kan genoemd worden van de H. Schrift, nooit of nimmer onder Can. 1399 kan vallen.

Klein. Veteranus deelt in de *Nieuwe Eeuw* het volgende mede: „het komt niet alleen voor, dat zekere redenaars van hun eigen redevoeringen zelf verslag sturen, waaronder zij voor geen geld hun naam zouden willen plaatsen, omdat zij zich dan onsterfelijk belachelijk zouden maken, maar veel erger dingen gebeuren: als absoluut waar kunnen wij mededeelen, dat katholieken van naam, wanneer zij redevoeringen houden, van te voren daartoe aangezocht een verslag geven (en daarvoor betaald krijgen) aan de liberale grootpers, terwijl de eigen katholieke bladen, op hun verzoek om van te voren verslag te mogen ontvangen een weigerend antwoord krijgen of de mededeeling van den zeergeleerden heer, dat hij geen tijd heeft of niet gewoon is, zijn redevoeringen op schrift te zetten! Het is ergerlijk, maar het gebeurt, en het is alleen aan de al te groote bescheidenheid der journalisten te danken, dat men dergelijke „voormannen" niet in het openbaar op de vingers tikt". Heel mooi is het zeker niet. Maar we zouden kunnen vragen, waarom de redacties zoo'n geknoei toelaten, waar zij het kunnen tegengaan. B.v.: als een eigen spreker een roemend verslag inzendt, waarom nemen zij het dan op? Als een en dezelfde mijnheer onder verschillende schuilnamen met zich zelven debatteert en polimiseert en ten slotte gelijk heeft, waarom laten zij dat toe? Als een medewerker, die om gegronde reden uit een vereeniging of societeit is gezet, openlijk durft verklaren dat hij

nooit meer een gunstig verslag zal geven bij voorkomende gelegenheden, waarom wordt zoo'n nietswaardige kerel dan gehandhaafd. Als een briefschrijver, die nooit over de grenzen is geweest, zijn brieven dateert uit Parijs, Londen of Rome, waarom tikken ze hem dan niet op de vingers? enz. enz.

Ja, Veteranus, als al de ongerechtigheden is eens openbaar werden, zouden wij groote oogen open zetten.

Kloos over de Sociale revolutie. In het laatste deel (VIII) zijner Letterkundige Inzichten en Vergezichten (blz. 182) verklaart Willem Kloos waarom hij geen socialist is: „Ik ben géén socialist, eenvoudig omdat ik begrijp, dat de donkre machten, die thans nog stil-bewegend droomen op den bodem van het leven, wanneer zij, door te weinig diepdoordachte socialistische beweging omhoog gezogen, tot het innige bewustzijn zijn gekomen van hun eigen geweldskracht en genotsbegeerte, de heele moderne geestlijke beschaving, met wetenschap en kunst, waarvan zij niets bevroeden, in den roes der overwinning over boord zullen werpen in den afgrond, voor-goed. Want de groote sociaal-revolutie zou natuurlijk, als zij kwam, niet een omwenteling in één land zijn, waaruit men dan kan wijken om de kostbare schatten van den geest te bergen, — och, zoo'n revolutie in één onderdeel der wereld zou gauw genoeg gestuit zijn door de omringende landen — maar ééne alles-omvattende over de heele aarde.

O, als dat onderste volksdeel, dat nú nog van niets bewust is, dat echte plebs — niet dus het burgerlijke „plebs", dat de aristokratische revolutionair F. v. d. Goes er wel eens mee verwarde — die onderste menschheid, die niet denkt en niet weet, die slechts eet en drinkt en rechts of links trouwt en arbeidt voor haar nooddruft, naadren zal de plaatsen, waar thans de heeren leiders, onderling fel twistend, luidruchtig redeneeren, dan zal zij eindigen met de heeren „socialen", die zij dan niet meer noodig meenen te hebben, maar die den baas over hen willen spelen, nêer te ploffen uit de vensters op de harde straat, zooals zij dat vroeger, zooals zij dat vroeger met hen te-zamen, de ontwikkelde burgers, die hen tot de orde wilden terug-brengen, hebben gedaan".

Kloos heeft dit werkelijk niet onverdienstelijk gezegd. Hij wil geen revolutie, maar krachtig-bevorderde evolutie. Alle menschen, behalve demagogen (dus belanghebbende) en opgeruide werkers, moeten dat ook wel inzien. Daar is veel te verbeteren in de maatschappij, doch men verbetert volstrekt niets, zet alleen alles op zijn kop, als men de leeraren op de banken zet en de knapen les laat geven, als men de kinderen laat bevelen aan de ouders, en als men de geheele onontwikkelde massa de regeering in handen geeft om alles te onderdrukken wat boven haar beschavingspeil uitsteekt. Dat is ook een evolutie, maar naar beneden, naar het nulpunt!

L'art pour l'art. Kloos zegt van deze leuze, waarmede zoo onhandig vaak wordt geschermd en geschutterd: „De „Tachtigers" toch hebben die uitdrukking nooit gebruikt, en wel om de eenvoudige reden, dat zij in de beteekenis, waarin zij door de uitvinders was opgevat en toegepast, nooit of te nimmer de onze kan zijn. De l'art-pour-l'art-artisten toch waren zeer verdienstelijke, maar ijskoude kunstvaardigen, wier eenige streven daarin bestaan heeft, om het uiterlijke haar-fijn-precies aesthetisch weêr te geven, zonder eenige emotie of menschelijkheid. Terwijl ons bedoelen juist was, en het is nog dat der besten onder ons, die getrouw zijn gebleven aan de ware beginselen van 80, om precies uit te drukken, in de rhytmische en beeldende muziek der woorden, *niet* de koele, oppervlakkige uiterlijkheid der dingen, maar de waarachtige innerlijkheid van ons menschelijk gevoel".

Kloos slaat hier toch de plank wel even mis. En de Fransche Parnassiens en de Tachtigers stemden oorspronkelijk wél overeen in hun opvatting van l'art-pour-l'art. Zij meenden de kunst op zich zelf, en alles wat bewust als middel aangewend tot een ander doel, hoe hoog en verheven, en dus inspireerend het wezen maakte, kon geen kunst zijn. En dát is valsch.

Lord Northcliffe. J. A. Simons-Mees komt in een ingezonden stuk: „De haatzaaiers zetten hun werk voort" eens flink op tegen de campagne van leugen en laster der oorlogvoerenden, welke voor de zijde der Entente nog altijd wordt voortgezet.

Zij eindigt aldus: „Men spreekt er nu van, van geallieërde zijde, om hen die de verantwoordelijkheid voor dezen oorlog dragen, voor een internationaal gerechtshof te dagen. Als dit gebeurt mag men zeker ook niet nalaten den man er voor te dagen die, volmaakt onverantwoordelijk, niet opgehouden heeft, de volkeren tegen elkaar op te hitsen, evenals hij indertijd meeverantwoordelijk was voor de gruwelen tijdens den Boerenoorlog bedreven: Lord Northcliffe". Ja, dat moest gebeuren, want deze Lord is een gevaar voor de Maatschappij en zijn pers een schande voor Engeland.

Mag dat zoo maar? In „Het Volk" lezen wij over het tooneelstuk „Hôtel Marignan", dat te Amsterdam werd opgevoerd deze felle afkeuring:

„Wat moeten wij van deze „klucht" — ze is uit het Fransch van Louis Gorsse — zeggen? De drie bedrijven door zijn de dames in negligé niet van het tooneel en in het tweede volmaakt een tweepersoons-ledikant de situatie. Wij meenen dat hiermee de aard van het stuk voldoende is gekarakteriseerd en kunnen het alleen betreuren dat er artisten worden gevonden, die zich tot het spelen van deze pornografie verlagen en voldoende publiek, dat zulke misselijkheden slikt". Wij vragen: welk begrip heeft een overheid van haar taak, als ze zulke vieze vertooning ongestoord toelaat?

Oorlog en Letterkunde. Een der bekendste Zweedsche letterkundige tijdschriften, „Litteraturen" is op het denkbeeld gekomen, aan verschillende op den voorgrond tredende schrijvers en schrijfsters de vraag te stellen: „Heeft u in de literatuur gedurende den oorlog aanwijzingen gevonden, welke duiden op eene nieuwe literatuur-periode, en in welke richting zal zich deze ontwikkeling in de moderne letterkunde bewegen"?

Georg Brandes antwoordt als volgt:

„Het meerendeel der literatuur, dat mij gedurende den oorlog onder de oogen is gekomen, is propaganda-lectuur, welke de bedoeling heeft, den vijand in het erbarmelijkste licht te plaatsen en zich zelf zoo gunstig mogelijk te laten verlichten. De beteekenis dezer schrifturen, in zooverre zij er eene bezitten, is van practischen aard, niet van kunst- of literaire waarde. Naar mijn persoonlijk oordeel heeft de oorlog de menschheid een eeuw of nog meer achteruit gezet. Hij heeft de jeugdige krachten met honderdduizenden weggemaaid, en van hen ware een vernieuwing van het geestelijk leven te wachten geweest. Hij heeft Europa's economische hulpbronnen uitgeput en de volkeren in onmetelijke schulden gestort. Hij heeft door zijn gewelddadige handelingen de gemoederen in ongekende mate ruwer gemaakt. Hij heeft door den wederzijdschen stelselmatig doorgevoerden laster, door middel van een deels gekochte deels satanische pers, Europa dommer gemaakt. Hij heeft door den haat, veroorzaakt door gewelddaden en lasteringen, het zieleleven der menigte vergiftigd. Hij heeft door de verschrikkelijke huichelarij in dienst der eigengerechtigheid de voorraad waarheidsliefde verminderd, met zooveel moeite door de menschheid verworven. Hij heeft dus door dagelijkschen moord op groote schaal en door waanzinnige geld-vermorsing voor onnoodige en onvruchtbare doeleinden de landen verarmd, ruwer en dommer gemaakt, en vergiftigd. Wat mij betreft verwacht ik slechts uiterst weinig van de literatuur, ontsproten uit een bodem, gedrenkt met het bloed der jeugd, de leugen der politici en het vuil der kranten".

— H. G. Wells, die gedurende het woeden van dezen oorlog zijn stem reeds meermalen heeft doen klinken, getuigt nu als volgt:

„Ik meen, dat de oorlog zijn wezenlijke beteekenis voor de literatuur verkrijgen zal, doordat de belangstelling voor de poëzie van het persoonlijk doorleefde gewijzigd zal worden in die voor eene poëzie, welke zich bezighoudt met een gemeenschappelijk lot der menschheid. Vermoedelijk zullen wij in de komende tijden minder geneigd zijn, ons bezig te houden met inidividualiteit en haar te verheerlijken; en in hoogere mate zullen wij overpeinzen, hoe de individuën door de stroomingen beïnvloed worden, van machtige gedachten en gevoelens welke dan door de nieuwe geslachten vloeien".

Upton Sinclair, die door zijn boeken „The Jungle" en „King Coal" een wereldreputatie kreeg, wordt ondankbaar en onrechtvaardig bejegend. Frederik van Eeden schrijft over hem in De Amsterdammer: Upton Sinclair is doodarm. Al wat hij had en al wat hij met zijn werk verdiende, heeft hij weer opgeofferd aan de goede zaak. Hij zal het mij zeker ten goede houden als ik dit openlijk meedeel. Steun van uitgevers of theater-directies heeft hij niet gehad. Hij heeft tal van machtige vijanden, maar weinig machtige vrienden. Om te bestaan en te werken is het voor hem noodig bronnen van inkomsten te hebben. Nu heeft hij een maandblad opgericht tot verspreidiag van zijn denkbeelden, en ik zou wenschen, dat allen die zijn arbeid waardeeren, dat maandblad steunen. Het heet Upton Sinclair's en de uitgevers-maatschappij „Ontwikkeling" te Amsterdam heeft de exploitatie in handen.

Ook verneem ik dat het drama, uit het boek „Koning Kool" getrokken, reeds vijf en twintig opvoeringen in Amsterdam heeft gehad. Ik meen te weten dat de schrijver zelf hierin niet is gekend, en geen cent als auteursrechten ontvangt. Zou de directie van het Rozen-theater, dat de opvoeringen geeft, niet te bewegen zijn eenige edelmoedigheid in dezen te toonen en den werker te geven wat hem toekomt, opdat hij ten minste met zijn allernuttigsten arbeid voort kan gaan?" —

Victor Hugo Profeet! Een Victor Hugo-lezer herinnert in de „N. Züricher Ztg." aan een zeer opmerkelijke passage uit de rede, door Victor Hugo gehouden in de veelbewogen zittingen, die aan de ratificatie der vredes-voorwaarden van '70—'71 voorafgingen.

„Het Frankrijk van 1792, het Frankrijk van het woord en van het zwaard, zal zich eenmaal weer als onoverwinnelijk oprichten. Het zal Elzas-Lotharingen, den Rijn en Keulen weder in bezit nemen. Ja, het zal Elzas-Lotharingen ontwijfelbaar terugvorderen! Maar dit is niet alles. Het zal Trier, Mainz, Koblenz, Keulen en den geheelen linker-Rijnoever weer bezetten. Dan zal het uitroepen: „Duitschland, het onoverwinnelijke Frankrijk staat weer voor U! Zijn wij vijanden? Neen, ik ben uw zusterland! Alle volkeren vormen slechts één volk, slechts één republiek, in broederschap vereenigd. Laat ons voortaan de Vereenigde Staten van Europa vormen. Ik zal mij steeds dankbaar herinneren; dat gij mij van mijn keizer hebt bevrijd; ik zal u op mijn beurt van uw keizer bevrijden!"

Vrouwen, die universitaire studiën voltooiden. Van de vrouwen, die — tot November 1916 — hare universitaire studiën voltooiden, werden er tot arts bevorderd 146. Daarvan zijn 3 overleden; 21 oefenen (mogelijk) geen praktijk uit; 122 zijn werkzaam, of werkzaam geweest, op het gebied, waarop zich hare studie bewoog.

Tot apotheker werden bevorderd 163 vrouwen. Daarvan is éêne overleden; door 36 wordt (mogelijk) haar vak niet uitgeoefend, terwijl 126 werkzaam zijn, of waren, als apotheker, provisor, of in een ander met de hier genoemde verwant beroep.

Tot tandarts werden bevorderd 78 vrouwen. Daarvan oefenen 18 (mogelijk) geen praktijk uit, terwijl 60 gevestigd zijn, of vroeger geweest zijn.

Het aantal vrouwelijke predikanten en doctoren in de theologie ten onzent bedraagt 5. Eéne dezer is predikante geweest; 3 anderen oefenen een met het predikambt verwant beroep; éêne oefent géên beroep uit.

Het aantal vrouwelijke doctoren in de rechts- en staatswetenschappen bedraagt 99. Daarvan is éêne overleden, zijn 35 (mogelijk) niet gevestigd, terwijl 63 een ambt, betrekking of beroep vervullen.

Het aantal vrouwelijke doctoren in letteren en wijsbegeerte bedraagt 47. Daarvan is éêne overleden; door 18 wordt (mogelijk) geen, door 28 wel een ambt of beroep uitgeoefend.

Het aantal vrouwelijke doctoren in de wis-, natuur- en sterrenkunde, plant- en dierkunde of scheikunde bedraagt 32. Daarvan oefenen (mogelijk) 12 geen, 20 wèl een beroep uit.

Het aantal vrouwelijke ingenieurs bedraagt 33. Daarvan oefenen (mogelijk) 12 geen, 23 wel een beroep uit.

Door 210 Nederlandsche vrouwen (waarvan twee overleden zijn) werd de docterstitel behaald; 39 verwierven daarbij het prædicaat „cum laude", terwijl 3 vrouwen „honoris causa" tot docter bevorderd werden. (*Sociaal Jaarboek* 1918).

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

L. v. d. P. te N. Maar u behoort onderscheid te maken voor hen, die een boek lezen voor studie en voor hen, die het nemen als ontspanning. In het eerste geval kan natuurlijk veel meer worden toegestaan, wijl het boek in een geheel anderen geest wordt gelezen.

H. B. te Z. Inderdaad, ik zou zeggen: dat is een waarheid als een koe, als het in deze vleesch-, melk- en boterlooze dagen, niet ietwat pijnlijk was de herinnering aan dat nuttig dier wakker te maken.

W. Z. te H. Het aanbod aan onze abonné's gedaan in het vorig nummer (prijsverlaging van den uit te geven standaard-catalogus) blijft gehandhaafd tot Januari.

Mevr. P. v. d. V. te E. Goede boeken zijn o.a: „Levensblijheid" van Aukje Swartz — Barclay: De Rozenkrans — Curwood: Kazan de wolfshond o. a. — U behoeft overigens maar eene aflevering van Boekenschouw open te slaan om goede boeken te ontdekken.

G. Kn. te A. Een langdurige en ernstige ziekte heeft mij verhinderd u te schrijven en antwoord te geven op uwe vraag. Het is thans natuurlijk te laat, doch om mijn goeden wil te toonen, deel ik u nog mede: dat het bedoelde boek van Couperus niet deugt.

E. B. te Zn. Wij hebben uw stukje niet opgenomen over H. M. Wij zijn het niet met u eens, dat op het catholicisme van deze schrijfster (in haar latere werken) iets te zeggen zou zijn. Eene vergelijking met Marie Corelli is in geen enkel opzicht mogelijk!

Mevr. M. H. te Sch. Galworthy: „the man of property" wordt in dit nummer besproken (de vertaling) — Schürman: „De Berkelmans" is mooi en waar. — Beyerlein: „Jena oder Sedan" gaat over een Zabernkwestie en spot met sommige toestanden in het Duitsche leger (vóór den oorlog; hoe lang is dit al geleden!) Dit boek is niet voor iedereen vanwege de feiten, ook op moreel gebied, welke onthuld worden.

J. A. M. P. te D. Cora Westland: „Levenswond" werd in Boekenschouw VII blz. 267 besproken: De jonge schrijfster draagt het boek op aan Brieux, auteur van het tooneelstuk „Les Avariés", dat in Frankrijk voor een tijd verboden werd. In de voorrede verklaart zij te hebben gebroken met de convenance (de convenance namelijk om te zwijgen over een onderwerp als zij hier behandelt). Zij schijnt een pleidooi te voeren ten gunste van het geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk; zij schijnt echter niet te begrijpen dat zij door haar boek van ruwe realiteit en brutale zinnelijkheid het aantal slachtoffers nog zal vermeerderen. Absoluut te verwerpen!

J. W. te Ned-Ind. Alle nummers zijn geregeld uitgekomen gedurende den oorlog. Fransche jongensboeken? Als de beste en mooiste en leerzaamste komen nog steeds in aanmerking de werken van Jules Verne. Als u schrijft of telegrapheert hoeveel u wenscht te besteden zal ik wel een boekhandel opdragen u het verlangde te zenden. Ik wil hun dan de titels van geschikte, Fransche jongensboeken gaarne opgeven.

ERGERLIJK

In *Onze Eeuw* (December 1918) besluit André de Ridder met een tweede artikel: *Een dichterleven in de XVIIde Eeuw*, het leven van La Fontaine.

Even lichtzinnig, laten wij maar zeggen even ontuchtig als zijn *Contes*, was ook het leven van dezen dichter.

De Ridder steekt dat niet onder stoelen of banken en vóór hij La Fontaine's schaamtelooze en vernederende verhouding tot Madame d'Ulrich, de vroegere herbergsmeid, gaat vertellen, erkent hij eerlijk: „Het minnespel is niet meer de dagelijksche disch voor zijn zinnelijke lekkerbekkerij, maar geheel en al kan hij toch aan de vrouwen niet verzaken".

En van zijn omgang met de beide losbandige Vendôme's en hun uitgelaten kornuiten, heet het: „Niet zonder spijt ziet men den zeventigjarigen dichter onder al die jonge brassers verkeeren, feest vierend, drinkend, brallend met hen tot de bleeke morgen daagt, en hij door een hunner getrouwen naar huis teruggeleid moet worden, met verwarde gepeinzen, hotsend hoofd en knikkende beenen". —

Ieder weldenkend mensch zal De Ridder gaarne bijstemmen in zijne afkeuring dezer ongebondenheden.

Maar, nu komt de aap uit den mouw. De Ridder zou nog liever La Fontaine hebben zien spartelen in zijn riool en hem zijn seniele lusten laten uitvieren, dan diens bekeering te gunnen aan den katholieken priester Pouget.

La Fontaine wil een beter leven beginnen! „Hij is nochtans zeer bevreesd voor de biecht, welke hij zal moeten spreken; wat 'n werkje voor iemand, die als hij sedert jaren niet meer ter confessie is getogen en zoo zwaar gezondigd heeft tegen alle heilige wetten! Maar 't moet, en hij geeft zich gewonnen. Nu legt abbé Pouget zijn listig(!) plan bloot: „Het geldt niet alleen een arme, verdwaalde ziel te redden, doch de bekeering van La Fontaine moet bijdragen tot de eer der Kerk, tot stichting van al die andere libertijnen, zoo talrijk en in hun kwaad verstokt. Hij wil persoonlijk geen biecht afnemen, want een meer bevoegde, meer officiëele ambtenaar (sic!) der Kerk moet die belangrijke confessie uit den veegen mond van den beroemden dichter ontvangen en de belijdenis moet schriftelijk bevestigd worden, de

zondaar zal openlijk zijn berouw uitdrukken, alsmede zijn wil om boete te doen. Hij zal moeten beloven niet meer tot de verspreiding der *Contes* bij te dragen en het tooneelstuk waaraan hij werkt en dat als gewoonlijk te wuft wordt bevonden, aan het vuur prijsgeven".

Mijnheer de Ridder, ik ben een vriendelijk man en voel niet spoedig neiging om harde woorden te gebruiken, maar u zult mij toestaan toch even te verklaren: dat u erbarmelijk leutert.

Hier is geen sprake van *list* bij dien priester, en geen reden tot verwondering, omdat La Fontaine de ergernis moet herstellen, die hij zoolang en zoo grof gegeven heeft. En het ligt toch werkelijk voor de hand, dat hij, die zich wilde bekeeren, beloven moest om zijn liederlijke *Contes* niet verder te verspreiden, vindt u ook niet? Eene bekeering is nu eenmaal geen grappenmakerij!

Mijnheer de Ridder, ik weet dat u een roman hebt geschreven, waarin smerige bladzijden voorkomen, maar ik had toch nooit kunnen vermoeden, dat u zoudt durven betreuren de oprechte verbetering van een leven, dat u zelf enkele pagina's vroeger moet afkeuren, en een bekeerling nog een werk wilt laten verspreiden, dat u zelf „schier onzedelijk" (blz. 284) noemt.

En hoor nu dien heer de Ridder eens over de „droeve berechting", waarvan hij eene karikatuur maakt.

„Men heeft den zieke in een leunstoel geplaatst, voor een met wit laken gedekte tafel, waarop eenige brandende kaarsen walmen (!), rond het sombere (!) crucifix. De afgevaardigden der Académie française zijn aanwezig en vele vrienden, om het pijnlijk (!) tafereel te aanschouwen. Dan komt de priester aangestapt, omgeven met een zilverig geluid van bellen. Hij plaatst het Heilig Sacrament op tafel, sprenkelt wijwater op den stervenden man, zegt zijn gebeden.

„Moeizaam richt de zieke zich op, kreunend van pijn en inspanning, het voorhoofd nat van zweet. Hij vraagt vergiffenis aan God, aan de Kerk, aan den Priester en aan de Academie voor zijn eerloos en verderfelijk werk; hij belooft zediger te leven en zijn laatste dagen in versterving te slijten, zijn pen voortaan aan godvruchtige onderwerpen te wijden. Nu heft de priester de hostie op, legt ze op den murwen (!) mond des dichters, terwijl de „Laudate" dreunt (!) door de kamer, mee-

gezongen door de versomberde (!) toeschouwers. Racine weent...
„De stoet trekt weg en de oude man blijft alleen achter, gebroken (!) door zijn lastige biecht".

Wat 'n moeite, om dat nu eens heel luguber en afschrikwekkend voor te stellen! En met alle kunstmiddeltjes moet den lezer de overtuiging worden aangewreven, dat La Fontaine eigenlijk als een half-onwillige en vooral als een half-kindsche oude man de Kerk is binnengesleept.

Maar... de geschiedenis vermeldt ons, dat de dichter nog 18 maanden leefde, en een echt godvruchtig en ingetogen leven leidde. Zelfs de Ridder moet bekennen: „hij wankelt niet in zijn besluit en de ongeloovigsten en tweeslachtigsten moeten nu wel erkennen, dat het niet louter uit vrees voor den dood is geweest, dat hij zich bekeerd heeft, zooals een schip dat gedurende den storm eene schuilplaats zoekt (en zich bekeert?), maar dat hij vrijwillig, bewust, uit overtuiging en met ernst, de veilige haven is binnengestevend".

Wat een beelden! En wat een logica! Als de haven veilig is, waarom dan getreurd? En als de bekeering uit heilige overtuiging is geschied, waarom dan geen eerbied daarvoor betoond?

En ten slotte moeten wij nog de groteske malligheid slikken, die de Ridder blijkbaar zorgvuldig heeft gestileerd:

„Toch is die stervenscène van La Fontaine een pijnlijke ontgoocheling voor ons, die hem kennen. Men zou den dood van den blijen man heel anders gewild hebben, zooals de heidensche dichters stierven, in volle zon, onder den blauwen hemel, en de bloesemende boomen, hun ijl, veeg hoofd met rozen gekroond, en ongestoord blikkend zonder angst of wroeging, rustig nog genietend van de laatste oogenblikken, om vaarwel te zeggen aan het schoone leven".

Beste heer de Ridder, dat is allerellendigste romantiek en goedkoope Dageraads-wijsheid. Geef ons het lijstje eens van de heidensche dichters, die zoo clown-achtig zich aanstelden in hun stervensuur. U kunt evengoed beweren, dat alle Grieksche aristocraten hun hond den staart afsneden, omdat Alcibiades dat gedaan heeft.

Maar de heidensche dood moest kleurig en fleurig als een bruiloft worden voorgesteld, om het sombere en hopelooze van den christen-dood beter te doen uitkomen. Luister maar eens:

„De kristen-dood, wanneer de Engel des Heeren aan de deur

klopt, valt smartelijk op het hart als een klaaglied. 't Is een wanhopig vaarwel aan alles, aan de zon, de bloemen, de dieren, aan de vrouwen die men heeft bemind, aan de vrienden van wie men heeft gehouden, aan het lustige leven en het geestdriftige werk. En buiten de kamerdeur en de muren des sterfhuizes ligt de zwarte beklemmende nacht, de eeuwige geheimzinnigheid en wacht de vreeselijke gestrengheid des rechters. Op Woensdag 13 April 1695 blaast La Fontaine den laatsten adem uit, 74 jaar oud. Hij wordt gezalfd, het „Kyrie Eleison" ruischt door de kamer, eentonig en akelig als een klacht, droef als een sombere regenbui op een schoonen tuin".

Wat een ergerlijke praat! En wat een „ridderlijke" logica alweer! Hoeft de heiden géén afscheid te nemen van zon en bloemen, van wereld en menschen? Voelt u zelf niet, dat u maar raak praat en bezig is literatuur te maken van de allerslechtste soort?

Ik weet niet wat sommige Vlamingen bezielt, maar het schijnt mij toe, dat zij bezeten zijn door de gedachte: in Noord-Nederland niet voor vol te kunnen worden aangezien, indien zij zich niet hooghartig boven alle christendom plaatsen en niet in extase weten te geraken over heidensche levensschoonheid. Stakkers, zij moesten eens weten hoe belachelijk wij dat vinden en hoe parvenu-achtig.

A. GIELEN

DE KLEINE JOHANNES

Jan Ligthart heeft indertijd een boek uitgegeven over Frederik van Eeden's sprookje *De kleine Johannes* (Iste Deel) en als motief dezer uitgave het niet-begrijpen van zoovele lezers aangewezen. „Meermalen", zoo zegt hij, „is het mij voorgekomen, dat beschaafde lieden, personen van vrij hoogen rang in 't maatschappelijk leven — ook in de onderwijswereld — onomwonden verklaarden, dat ze weinig of niets van dit zonderlinge ding begrepen. Ze konden zich de waardeering en bewondering niet begrijpen, die het bij vele jongeren verwierf, en schreven den opgang toe aan modezucht".

Inderdaad, zonder veel studie en nadenken begrijpt men slechts weinig van het werk, dat van Eeden inleidde met deze woorden: „Ik zal u iets van den kleinen Johannes vertellen. Het heeft veel

van een sprookje, mijn verhaal; maar het is toch alles werkelijk zoo gebeurd".

In de laatste woorden van dit simpele zinnetje geeft de auteur, volgens Ligthart, den sleutel die toegang verleent tot zijn wonderhof en ons 't verstaan van den geheelen aanleg mogelijk maakt en hij herhaalt nog eens nadrukkelijk: „Alles in *De kleine Johannes* is werkelijkheid, volkomen werkelijkheid".... „zoozeer is de ervaring hier aan 't woord en 't sprookje alleen de poëtische inkleeding daarvan, dat men *De kleine Johannes* gerust een auto-biographie kan noemen, een boek, waarin de auteur zijn eigen leven verhaalt".

Zóó is het zonder twijfel, en wij vinden dan ook van Eeden te zijn, waarvoor iedereen hem houdt, een soort van geestelijke Ahasverus, een eeuwige zoeker en rustelooze twijfelaar, een, die van alles proefde en door niets verzadigd werd. Augustinus schreef uit ervaring: „Ons hart is ongerust, totdat het zijn rust vindt in God". Dat zal van Eeden, hopen wij van harte, nog mogen ondervinden; thans heeft hij het niet verder gebracht dan tot den troosteloozen troost van dien anderen twijfelaar:

Waakzaam, werkzaam, wachten wij,
Tot het raadsel zich ontknoope,
Wat dit korte leven zij.

Tot heden heeft hij nog altijd gedwaald in het groote wereldwoud, telkens wanend den weg te hebben gevonden, om straks te vinden dat het pad doodloopt en hij moet terugkeeren op zijn schreden.

En *De kleine Johannes* is het dagboek van zijn zoeken en tasten, zijn dwalen en zwerven zonder ruste.

* * *

Johannes is een jongen met levendige verbeelding en pantheïstisch-poëtischen aanleg, een echte droomer, die praat met boomen en bloemen. In den grooten tuin aan dezen oever van den vijver was zijn *paradijs*. Maar zijn verlangen vloog over het water naar de geheimzinnige poort van wolken aan den horizon, waar de zon onderging. Wat zou daarachter schuilen? En gedreven door zijn verlangen om te weten, overtreedt hij het strenge gebod

maakt hij de kleine boot los en drijft in de richting der woudzon.

Nu zet een prachtige libel zich op den rand der boot, en verandert in een ranke gestalte, met donkere oogen, blond haar, waarover een krans van windekelken ligt, en met vlindervleugeltjes aan de schouders. Dit is *Windekind:* de *fantasie* [1]).

Windekind heeft Johannes veel te vertellen, „veel beter dingen dan de schoolmeesters hem wijsmaken". Hij zal hem de oogen openen voor het schoone in de natuur en voor het leelijke en lage in de menschenwereld.

De eerste wandeling bij maneschijn brengt hen in de duinen, waar zij schooltje spelende krekels en een liefdadigheidsfeest onder de dieren bijwonen.

Hier vindt van Eeden al dadelijk gelegenheid de schoolmeesters te ringelooren. De onderwijzende krekel doceert namelijk in zijn aardrijkskundeles dat er 26 duinen en 2 vijvers bestaan, en dat niemand kan weten of er nog meer is. Hij doet dus juist als een mensch, die alles maar ontkent wat er ligt buiten zijn beperkten horizon.

De konijntjes hebben een liefdadigheidsfeest gegeven ten gunste van het „groote en nuttelooze en schadelijke dier", den mensch. Menschen hebben een huis gebouwd in de duinen en daardoor zijn heel wat holbewoners onder de dieren dakloos geworden. Toen Johannes grappige padjes en hagedissen zag dansen bij het orkest van drie kikkers, schaterde hij het uit, kreeg hij een uitbrander en werd hem verzocht zich wat fatsoenlijker te gedragen en niet te doen alsof hij bij menschen was.

Johannes wordt voorgesteld aan Oberon, den koning der Elfen, en deze geeft hem een gouden sleuteltje, dat moet passen op een gouden kistje vol kostbare schatten. De koning weet zelf niet waar dat kistje is, doch Johannes moet maar ijverig zoeken en hij zal het vinden.

Na dezen eersten uittocht komt Windekind nogmaals zijn jongen vriend halen en als het gepluisde zaadje van een paardebloem zweeft hij door de stille avondlucht. In hun vlucht botsen zij tegen een dikken meikever, de botsing tusschen bot materialisme en het zoeken naar hooger levensideaal.

De hoofdzaak in het meikevers-bestaan is eten en nogmaals

[1]) Ligthart ziet, naar wij meenen ten onrechte, in Windekind de verpersoonlijking van de Natuur.

eten, en bij de menschen is het: geld maken en nogmaals geld maken zooveel je maar kunt!

En van Eeden spot weer: Iederen morgen komt een hoog wezen langs de lindenhaag en de kevers, die het meest hebben gegeten, neemt hij mee naar een huis, waar een helder licht schijnt en de meikevers gelukkig bijeen zijn. Wie echter, in plaats van te eten, den ganschen nacht blijft rondvliegen, wordt door de vleermuis gevangen. Hoogstwaarschijnlijk bedoelt hij hier eene bespotting van het geloof aan de vergelding hiernamaals.

Onderweg sluiten zich bij Windekind en Johannes twee witte kapelletjes aan, die hun den weg wijzen naar de duinroos, waar het sleuteltje van het gouden koffertje door de veldmuis wordt overgenomen en zorgvuldig verborgen in de gang, die zij gegraven heeft.

Drie weken later onderneemt Johannes zijn derden en laatsten nachtelijken tocht met Windekind. Een oude mier vertelt hun de geschiedenis van de vrede- en de strijdmieren. Vroeger waren er alleen strijdmieren, doch toen kwam er een verstandige met het voorstel om voortaan in vrede te leven. Dit vond men zoo ongehoord, dat de wijze mier door de anderen wreedaardig werd vermoord. Doch hare leer ging niet verloren en allengs waren bijna alle mieren voor den vrede. Maar de wreed vermoorde mier werd nu als een heilige vereerd en onder de vredemieren ontstond strijd over de vraag: wie den echten kop dier eerste mier bewaarde. En wijl zij het hierover niet eens konden worden, gingen de verschillende kolonies elkaar te lijf en roeiden elkander uit. — Het is duidelijk, dat van Eeden hier op goedkoope en afschuwelijke wijze het Christendom bespot.

Dan mag Johannes nog een zonderlinger feest bijwonen van heusche menschen en als hij ziet hoe grof zij zijn en hoe weinig gevoelig voor het natuurschoon, hoe zij het mooie, groene gras en de bloemen plat trappen en overal kranten en sinaasappelenschillen achterlaten, dan vraagt hij: Ach, Windekind, zijn alle menschen zoo?"; verneemt hij het antwoord: dat ze nog veel erger en moedwilliger zijn en dat ze samenhokken in vuile, berookte steden, dan begint de knaap te schreien. Hij heeft het inderdaad ongelukkig getroffen, dat hij bij menschen geboren is.

Johannes zal goed doen de menschen te vergeten en alles wat zij hem hebben geleerd omtrent het Groote Licht. Anders vergaat het hem als den jongen meikever, die van den oude had vernomen

van het „huis, waar een helder licht schijnt en waar alle meikevers gelukkig zijn". De arme zocht het licht en vloog een open venster binnen en viel in handen van menschen, die hem een touwtje om zijn poot bonden en hem later vertrapten.

Van Eeden knoopt daar deze philosophie aan vast: „En duizenden arme schepsels der duisternis vinden een jammerlijken dood door die liefde tot de zon, van wie zij reeds lang gescheiden en vervreemd zijn. Zoo brengt een onbegrepen, onuitroeibare neiging de menschen ten verderve in de schijnbeelden van dat Groote Licht, dat hen deed ontstaan en dat zij niet meer kennen". Hiermede wordt elke positieve godsdienst veroordeeld en een pleidooi gevoerd voor het religieuse gevoel.

Maar voor Johannes breekt een andere periode aan. Heeft hij zich tot nu laten leiden door Windekind, dat is: door gevoel of fantasie, thans zal een ander hem leiden, *Wistik, verlangen* om te weten het waarom der dingen.

Maar *Wistik* zoekt zijn kennis in boeken, en vooral één boek, dat hij echter maar niet vinden kan, moet hem kunnen inlichten op alle vragen. Hij geeft Johannes een orakelspreuk, wier oplossing en begrijpen hem den weg zal kunnen wijzen naar dat wondere boek:

„Menschen hebben het gouden kistje, elfen hebben den gouden sleutel, elfenvijand vindt het niet, menschenvriend slechts opent het. Lentenacht is de rechte tijd en roodborstje weet den weg".

De woorden zijn duister; men heeft er de volgende verklaring van gegeven:

„Menschen hebben het gouden kistje": wil men de waarheid of het geluk vinden, dan moet men zich begeven onder de menschen en daar werken en zoeken.

„Elfen hebben den gouden sleutel": behalve dat omgaan met de menschen is er noodig gevoel en fantasie.

„Elfenvijand vindt het niet": zonder verbeelding en poëzie ontdekt men niets.

„Menschenvriend slechts opent het": Liefde tot de menschen alleen is in staat het kistje te ontsluiten.

„Lentenacht is de rechte tijd en roodborstje weet den weg": is buitengewoon vaag. Sommigen meenen, dat men hier aan een symbool der liefde moet denken.

Als Windekind deze orakelspreuk van Wistik heeft vernomen, is hij uitermate verheugd. Hij zal het gouden kistje en in dat kistje het kostbaar boekje ontdekken. Hij bezit immers reeds het

sleuteltje; hij is een Elfenvriend en Oberon heeft hem gezegd, dat hij vinden zou, mits Johannes goeden vriend bleef met hem en Windekind. Vol vreugde roept hij Wistik, den kabouter toe: „Ik heb het, Wistik! Ik kan u helpen. Ik zal het Windekind vragen".

En hij snelt heen om zijn vriend te halen; maar Windekind is verdwenen. Johannes heeft de voorwaarde, dat hij Windekind getrouw zou blijven, geschonden en een oogenblik Wistik boven hem verkoren.

Hij voelt zich zoo eenzaam en alleen en gaat nu tot de wereld der menschen. Opgenomen bij eenvoudige lieden, moest hij hun 's avonds „voorlezen uit een dik boek, waarin veel over God gesproken werd". Dit was de Bijbel, maar Johannes (verklaart van Eeden) bemerkte al heel spoedig, dat dit niet het boek kon zijn, waarin hij de waarheid kon vinden en Wistik kwam hem dat bovendien nog eens uitdrukkelijk bevestigen. Johannes wordt uitgelachen om zijn droomensprookjes en als hij minachtend spreekt over den Bijbel, wordt hij aan de deur gezet.

Nu komt hij in aanraking met *Pluizer*, het materialisme. Deze ongure realist stelt zich ten doel alle idealen in Johannes te vernietigen en hij leidt hem rond door de achterbuurten der stad, door ziekenzalen en hospitaal en woelt met hem in den grond van het kerkhof, om hem te toonen wat de mensch is.

Eindelijk wordt Johannes geleid tot *Dr. Cijfer* (De Wetenschap) en deze zal hem helpen zoeken naar het boekje der waarheid. Maar de teerhartige knaap, die eene vivisectie bijwoont, kan zijn afscheid niet bedwingen:

> Met liefde slechts kan heilig weten stijgen,
> Met bloed van één dier is te duur gekocht
> Een paradijs van kennis.

Terwijl Johannes onder leiding van Dr. Cijfer zich zal bekwamen, blijft Pluizer toch zijn gids. Hij toont hem de ellende der armen, en plaatst hem dan plotseling te midden van de vreugde der rijken, om hem dadelijk daarna duidelijk te maken, dat al die uiterlijke vreugde maar schijn, bedrog en huichelarij is.

Maar gelukkig verliest Johannes zijn vertrouwen in Pluizer, als deze hem bekent dat er niets is, geen Windekind, geen poëzie, geen God... niets dan menschen en cijfers.

En ten slotte komt het tusschen hem en Pluizer tot een geweldige worsteling, als deze het lijk van Johannes' vader wil ontleden en onderzoeken. Pluizer wordt overwonnen en verdwijnt voor altijd: „Wie hem eenmaal aandurft, ziet hem niet weer".

Dat zegt hem de dood en ook dit andere nog: „Ik alleen kan u bij Windekind brengen. Door mij alleen kunt gij het boekje vinden". Hier op aarde is dus de waarheid niet te ontdekken; het moedelooze „ignoramus, ignorabimus" [1]) wordt door van Eeden beleden.

Johannes wil sterven, doch de dood zegt hem: „Gij hebt de menschen lief, Johannes. Gij wist het niet, maar gij hebt hen altijd liefgehad. Gij moet een goed mensch worden. Het is een schoon ding een goed mensch te zijn".

En dan ontmoet hij voor de laatste maal Windekind en een Mensch; die laat hem de keuze om te komen tot het Groote Licht of door den Dood of door te gaan naar de menschheid. En Johannes kiest: met zijn begeleider gaat hij den killen nachtwind tegemoet, den zwaren weg naar de groote duistere stad, waar de menschheid was en haar weedom

* * *

In de twee volgende deelen van *De kleine Johannes* gaat het sprookje in de werkelijkheid grootendeels verloren. Van Eeden geeft hier zijne meening over de maatschappij zooals ze is, volgens zijn bittere opvatting, en hoe ze worden moet naar zijne overtuiging.

Zijn geleider *Markus Vis,* de scharenslijper, verbeeldt nu de liefde tot de lijdende menschheid. Hij vertoeft onder een kermistroep, leert bij zijn tante Seréna de schijnvroomheid kennen, in dominée Kraalboom hekelt hij de verwaandheid, bij gravin Dolores maakt hij kennis met het spiritisme, bij de stakende mijnwerkers vindt hij den rechtvaardigen opstand tegen de verdrukkers, bij de katholieken ontdekt hij proselietenmakerij, bij de socialisten en anarchisten ziet hij volksvleiers en ingebeelde dwazen, en de koningen beklaagt hij als arme menschjes in hun schijngrootheid. En na hem al die ellende te hebben getoond, sterft de scharenslijper Markus, door van Eeden voorgesteld als een andere Christus.

[1]) Wij weten niet en zullen nimmer weten.

En eindelijk kan de dichter, na alles te hebben afgebroken, zijn eigen maatschappij opbouwen. Hij laat Johannes droomen, dat hij Windekind wederziet en deze hem doet aanschouwen hoe de aarde er na duizend jaren zal uitzien.

De menschen zijn veel schooner dan thans; zij lijken op de oude Grieken en gaan gekleed stemmig en sierlijk. Zij eerbiedigen de natuur, ontsieren de parken en tuinen niet meer door weggeworpen afval en papieren. De zwartrookende locomotieven zijn verdwenen en hebben plaats gemaakt voor de zwevende luchtschepen. Staten bestaan er niet meer; de heele wereld is één groot huisgezin geworden.

En de godsdienst? Midden op een eiland in de Middellandsche Zee staan prachtige tempels gewijd aan de grooten onder de menschen, kunstenaars en wijzen, en aan den Vader. En telken jare trekken duizenden daarheen en zingen daar een dank- en loflied en hernieuwen den liefdeband tusschen God en de menschen voor den nieuwen jaarkring. Dat is het einde.

Dit boek met zijn twijfel en ongeloof is een gevaarlijk boek, al is het dan ook niets meer dan een naïeve droom. Maar juist in onzen tijd, nu er zoovele twijfelaars en onrustig dolenden worden gevonden, zoovelen die alles aangrijpen wat hun maar iets geeft om erover te peinzen, moest dit boek wel vele lezers vinden en vele slachtoffers maken.

A. G.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

De Redactie van *Wetenschappelijke Bladen* heeft ditmaal uit de buitenlandsche tijdschriften belangrijke artikelen weten te vergaderen. Eerst over den volkerenbond, waarvan ieder den mond vol heeft en misschien ook het hart, maar die door den overwinningsroes der verbondenen dreigt te mislukken. Over *William Penn's Volkerenbond* schrijft Harold Speyder: „De Eerste Minister van het Britsche Rijk heeft met zijn machtige stem zijn adhæsie betuigd aan het beginsel van den volkerenbond en andere ministers hebben er op gezinspeeld, dat ergens op een der regeeringsbureelen een commissie bezig is een plan hiertoe uit te werken. Ik weet niet, of deze commissie onder de hulpbronnen voor hare ernstige en langdurige overwegingen ook een afdruk heeft opgenomen van het merkwaardige, meer dan twee eeuwen

oude, geschrift van den beroemden kwaker en leider van menschen William Penn.

Penn zag reeds in 1694 de noodzakelijkheid van een volkerenbond duidelijk in. Maar hij was zijn tijd te ver vooruit. Zijn plan was eenvoudig en toch veelomvattend. Het was de instelling van een Bondsdag of Parlement, waarvoor alle staten van Europa de leden zouden leveren. Het aantal voor elken staat zou naar zijn rijkdom en zijn bevolking bepaald worden. Hij stelde zich een klein lichaam voor, slechts 90 leden. Zij zouden samenkomen in een stad midden in Europa, naar het schijnt in Bern. Het stemmen zou geheim zijn. Gewichtige beslissingen zouden slechts met een meerderheid van $^2/_3$ kunnen genomen worden. Aan de souvereiniteit der verschillende staten zou niet mogen getornd worden. De Bondsdag zou beslissen over de grenzen, maar binnen de grenzen zou iedere regeering onbeperkt souverein blijven.

En wat te doen tegen eene gepantserde vuist? Penn heeft het antwoord klaar: „Deze opstandige staat is niet sterker dan al de staten samen en daarom moet men den Bondsdag bijeenroepen en den opstandigen staat er voor dagen, voordat hij sterker dan al de andere geworden is, want dan zal het te laat zijn om hem te dwingen".

Een artikel van Huntley Carter *Het nieuwe Fransche Regionalisme* is eene lofrede op Frankrijk, die begint met deze woorden: „In den loop der eeuwen is Frankrijk ten allen tijde voor West-Europa een verheffend, bezielend, beschavend centrum geweest, vanwaar menschen, wachtwoorden, bewegingen uitgingen". Ik houd veel van Frankrijk, maar kan toch niet nalaten den roemenden schrijver te herinneren aan den glorieuzen menschenslachter Napoleon, aan de Fransche Revolutie met haar beestachtige orgieën, aan Frankrijks Commune, klooster en kerkvervolging, zijn politiek geknoei en egoïstische kinderbeperking. Een lofrede is een mooi ding, maar ze moet het niet te bont maken.

Green heeft het over *Volkstuinen* en meent dat de waarde voor zijn betoog vooral ligt, op het tegenwoordig oogenblik, in dezen considerans: „het zal de totale voortbrenging verhoogen. Het zal een bron van gezondheid zijn voor tienduizenden arme families en het zal den kinderen de meest waardevolle kennis leeren — de kennis van den tuinbouw, den grondslag van den landbouw".

Louis Chadourne schrijft over *De Amerikaansche Letterkunde,* draagster van den Amerikaanschen geest. (N.B. Een goed boek over de Amerikaansche literatuur is: Histoire de la Littérature van William Trent). Deze schrijver wijzend op het werk van den philosoof Emerson en den dichter Walt Whitman, meent dat „de Amerikaansche gedachte voor ons Europeanen wordt voorgesteld in het meest oorspronkelijke en meest verleidelijke dat zij voor ons heeft, door deze twee groote persoonlijkheden: beide hebben, meegesleept door de onstuimige levensgolf, hun

werk opgebouwd, los van iedere school en ieder systeem". En dan voegt hij er deze duizelingmakende paradox aan toe: „het werk van Emerson is een voortdurend zoeken naar de waarheid. De waarheid moet men aanhoudend achtervolgen; als men haar bereikt, is zij reeds leugen. De nieuwe waarheden volgen de oude waarheden op; de waarheid van de jeugd is geenszins die van den rijperen leeftijd; op haar tijd is ieder even uitmuntend". Jawel, dat helpt! Whitman (de erotische en pantheïstische en singuliere poëet) houdt er eenzelfde soort wijsheid op na! Verder worden genoemd Longfellow, Edgar, Poë, Hawthorne, Beecher Stowe, Wendell Holmes, Thoreau, Cooper, Melville, Stevenson, Jack London, Bret Harte, Mark Twain. Alles te zamen genomen, een oppervlakkig artikeltje.

De laatste bijdrage *Kritiek en Kunst* is niets anders dan een fragment uit eene brochure van 1879, *Critica ed Arte* geschreven door Giosue Carducci in verweer tegen eenige aanvallen van jongeren. Dit is een prachtig stuk en verdient nog altijd gelezen te worden. Het is overal even raak en even ondeugend en spot met den derden-rangs journalist en den kranten-criticus (die hoopt eenmaal in tijdschriften te mogen schrijven en zelfs een boek uit te geven), maar die eigenlijk van toeten noch blazen weet en na volslagen mislukte voorbereidende studiën (hij heeft vooral een hartgrondigen haat tegen Grieksch en tegen wiskunde) zijn leerstoeltje opricht.

In *De Gids* komt de Florentijnsche vertelling van de Schartens *Het geluk hangt als een druiventros* tot een gelukkig einde. Minder goed loopt de novelle van Marie Schmitz, getiteld *Weifeling*, af. De weduwnaar Rudolf, met Eline hertrouwd, kan zijn eerste vrouw niet vergeten en maakt hierdoor zijn tweede ongelukkig, die onverstandig jaloersch blijkt op deze herinnering en op de genegenheid van haar man voor zijn dochtertje Emmy. Dit geeft tot treurige tooneelen aanleiding. Het in den grond eenvoudige geval wordt door den schrijver wel wat al te tragisch en vooral te plechtig en te deftig in al te groote woorden behandeld, b.v.: „Er was een doodshuivering over zijn ziel, zooals woudhuiver over de zware boomen", naar aanleiding van een echtelijk kibbelarijtje. Mr. J. H. Eigeman beschouwt *De staatsrechterlijke positie van den opperbevelhebber van land- en zeemacht.* Dr. D. C. Hesseling, *Griekenland in de oorlogsjaren 1914—1917.* P. F. J. Tutein Nolthenius *Noord-Amerika*, door J. C. van Reigersberg-Versluis, dat, hoewel veel van zijn actualiteit verloren hebbend door het snelle verloop der jongste gebeurtenissen, toch een juist denkbeeld geeft over den Amerikaanschen geest. D. van Blom bespreekt naar aanleiding van het gelijknamig boek van mevr. Roland-Holst: *De revolutionnaire massa-actie.* Hoewel hulde brengend aan het talent der schrijfster en aan haar belezenheid, oefent hij scherpe critiek uit op de denkbeelden van deze bewonderaarster van het bolsjewiekische paradijs, door haar,

Wijnkoop c. s., ook ons, als iets begeerenswaardigs toegedacht. Aan gedichten is deze tamelijk zwaarwichtige laatste aflevering van het jaar bijzonder arm. K. W. C. zingt *Op de Grens* en Dr. Jan Veth wijdt een sonnet aan den geheimzinnigen *Caspar Hauser*.

De Beweging daarentegen heeft als gewoonlijk een groot deel van haar bladzijden aan poëzie gewijd. De hoofdredacteur Albert Verwey vangt aan met een tamelijk lang, diepzinnig dichtstuk *Bevrijding*, waarvan het hoogst moeilijk is beteekenis en bedoeling te vatten. Zijn trouwe medehelpers Maurits Uildert en Adwarta staan hem wakker ter zijde met een macht van verzen, waarin veel voorkomt over dood, wanhoop, smart en tranen. Jacob Israël de Haan kweelt een afscheidslied aan een vriend, door het leven van hem gescheiden, terwijl Albert Verwey nog een lang gedicht overneemt in zijn critiek op het nagelaten werk van den jong gestorven dichter Jan van 't Lindenhout, dat ons eenvoudiger en sympathieker toeschijnt dan de overige werken in gebonden stijl, die het nummer bevat. Nog geeft Verwey, naar aanleiding van de omvangrijke studie door Drs. Aleida Nijland aan *Bellamy* gewijd, eenige gedachten over dezen 18[de]eeuwschen dichter en diens talent ten beste. Dat talent was de levendigheid van verbeelding. Die oorspronkelijke kracht is de zilverader, die ik in het gesteente van zijn in zoo menig opzicht tijdelijke werkstukken wou blootleggen.

De *Tijdspiegel* laat W. R. Brocades Zaalberg in het breede redeneeren over *De grondhypothesen der natuurphylosophie*, waardoor hij na uiteenzetting van vele redenen en lange opsomming van feiten tot het resultaat geraakt, dat het voor de natuurwetenschap hard is, „als zij na drie eeuwen van noeste vlijt de fundamenten blootgelegd hebbende, daar reeds inscripties vindt uit grijzen voortijd, bewijzend dat anderen met oneindig geringer hulpmiddelen haar verre zijn vóór geweest". Aanmoedigend is dit voorzeker niet. De novelle uit Batavia in de laatste helft der 18de eeuw *Het Sachet* van E. C. Andrée Wiltens wordt voortgezet. Er blijkt weer voor de zooveelste maal uit, hoe zeldzaam het is, in alle landen en tijden, dat de rechte man de rechte vrouw liefheeft en omgekeerd. Hoe zouden anders ook romans- en novellenschrijvers(sters) kunnen bestaan, indien liefde minder grillig was? R. v. d. Veen is tamelijk actueel door *Uit troebele dagen van weleer* te vertellen van Zutphensche anarchie, waarbij zekere baron van Heeckeren van Suideras een groote rol speelde om ze te bedwingen. Alweer een bewijs dat de tijden wisselen, maar menschen en toestanden dezelfde blijven.

PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Hamel (Mr. J. A. van) Nederland tusschen de Mogendheden. Amsterdam, Holkema.

Een boek dat thans, en niet het minst door de onvriendelijke houding van België tegenover Noord-Nederland, van groote actualiteit is. Mr. van Hamel gaat de gebeurtenissen na, waarbij ons land betrokken werd, sinds het Spaansche imperialisme. Hij bepaalt ons plaatsje in het systeem van 1638, ziet ons in de dagen onzer grootheid (17de eeuw) tegen Engeland en mét Engeland, herinnert aan onze verdediging tegen Lodewijk XIV en aan de vadsige politiek die daarna volgde. Dan begint Pruisens opkomst aan onzen oostkant, waarvan wij niet veel notitie nemen. Het gevaar dreigde uit Engeland en de 4de Engelsche oorlog (1780) is voor ons een nekslag geweest. Toen kwam de treurige Fransche overheersching en eindelijk in 1813 de vestiging van het koninkrijk der Nederlanden. Van 1814—1914 hebben wij veel meegemaakt en wij kunnen hier ook leeren dat, als nu de Belgen hun eischen stellen, zij feitelijk voor den dag komen met verlangens, die zij vroeger niet bevredigd konden krijgen. Nu is er kans dat zij op hun beurt (niet steunend op eigen krachten; want daartegen zijn wij opgewassen, maar geholpen door de verbondenen) de beruchte kwestie van het „vodje papier" ook eens zullen herhalen.

DR. W.

Kops (W. P.) Figuren uit de Fransche Revolutie. Historische karakters. Hollandia-drukkerij, Baarn (236).

Deze bundel behandelt de volgende figuren: „De ontrouwe Zanor", „hofneger" van madame du Barry, eenige koningsmoordenaars, dat wil zeggen leden der Conventie, die stemden vóór den gerechtelijken moord op Lodewijk XVI, eindelijk het echtpaar Camille en Lucie Desmoulins.

De heer Kops keuvelt gezellig en prettig over zeer akelige en soms ook ontroerende dingen. Wat hij verhaalt over de grootheid en val van Jeanne Been, die als de beruchte gravin du Barry er zooveel toe bijdroeg om het koningschap in Frankrijk gehaat en veracht te maken, is natuurlijk alles behalve stichtelijk. Men doet daarom wijs, het boek niet in de huiskamer onbeheerd te laten liggen. Voor ernstige volwassenen is het echter leerzaam te lezen, hoe deze wufte vrouw in dagen van tegenspoed niet de kracht en den moed toonde, waarmede de hooge adel en de reine jeugd haar treurig lot onderging. Bij het aanschouwen der guillotine toonde zij zich beangst, jammerde, klaagde, smeekte den beul om genade, toonde zich als een ondeugend kind, bevreesd voor

straf. 't Was haar vertroetelde neger Zanor, die uit hebzucht en jalouzie zijn weldoenster had verraden en aan den dood overgeleverd.

Ook de koningsmoorders konden zich niet beroemen op dankbaarheid. Op enkele uitzondering na sleepten zij nu hun leven voort, door alle partijen verstooten, vergeten en veracht.

Het echtpaar Desmoulins stelt de schrijver ons voor als een paar tortelduiven, zacht koerend te midden van het bulderend loeien der stormen. Hij, die de Revolutie had helpen ontketenen, werd haar slachtoffer en sleepte zijn jonge lieftallige vrouw mede, die slechts voor hem en hun liefde leefde. Na hem beklom zij het schavot met een gelukkigen glimlach op de lippen, legde zij het hoofd neder in de vaste hoop haar Camille terug te zien.

Op het enkele voorbehoud, dat wij boven maakten, geeft dit interessante deeltje uit de „Historische karakters" voor de meesten zeer genietbare lectuur. M. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Het is natuurlijk onmogelijk geregeld verslag te geven van alle schooluitgaven, welke ons worden toegezonden, en die overigens door de voornaamste firma's in onze advertentiebladzijden worden aangekondigd. Wij beperken ons derhalve die boeken te noemen, naar welke ook buiten de eigenlijke onderwijswereld vraag is. En zoo wil ik het eerst de aandacht vestigen op *Kun je nog zingen, zing dan mee!* van J. Veldkamp en K. Boer (Noordhoff). Onder dien titel hebben wij een bundel van 118 bekende liederen en een anderen bundel van 118 liederen mét de pianobegeleiding. Deze bundels hebben recht op een plaatsje in elk huis, waar zij blijheid en levenslust kunnen brengen.

Wat betreft de talen, vestig ik de aandacht op *A. Manuel of Commercial English* door A. de Froe (Noordhoff), die ons de speciale koopmanstaal leert welke anders een geheim blijft voor den gewoon-Engelsch leerende. Voor dezen is de *Engelsche Spraakkunst* van Roorda, bij denzelfden uitgever verschenen, een uitmuntend boek (2 dln.) en geeft alle gewenschte inlichtingen.

Rijpma biedt zich aan als *Gids bij de studie der Nederlandsche Letterkunde* (2 dln.). De leiding wordt ons gegeven in den vorm eener „bespreking van verschillende werken". Dat kan uitstekend te pas komen, vooral omdat de keuze ruim en liberaal is genomen en iets geeft van elke periode onzer letterkunde. Alleen begrijp ik niet best, waaraan van Lennep's draak: de Roos van Dekama hier de eer eener uitvoerige behandeling te danken heeft. Rijpma zegt zelf: „er zijn heel wat bezwaren in te brengen tegen van Lennep's werk en toch... zijn werk wordt gelezen en boeit dikwijls degenen, die 't in beginsel afkeuren". En waar hij verder aangeeft, waarom deze roman zijn lezers boeit, slaat hij den spijker wel

op den kop, maar geeft ook zwijgend toe dat dit niet geschiedt om zijn letterkundige waarde: „de intrigue is boeiend, men weet bijna nooit wat er komen zal en meent men eindelijk den draad gevonden te hebben dan komt er weer een nieuwe verwikkeling waardoor alles geheel in de war gebracht wordt". Dit is een klein kunstje. Overigens is de schrijver wel gelukkig in de keuze der producten, die hij eene bespreking waard acht. Van den Vos Reinaerde — Vondel's Hekeldichten — Lucifer — Warenar — De Spaansche Brabander — Saartje Burgerhard — Hager — Jan, Jannetje en hun jongste kind enz. tot en met het werk onze modernen. Men zal het met Rijpma niet altijd eens zijn, doch met enkele randglossen is en blijft het een goed naslagboekje.

Ook het *Letterkundig Leesboek* (Wolters) door E. P. van de Bilt, bestemd voor leerlingen van Mulo-scholen verdient een pluimpje. De keuze is zeer goed en de bijgevoegde portretten der schrijvers zijn steeds welkom. 't Is of men, kennend de physionomie van dichters en schrijvers, beter in hun werk doordringt.

Dichter der Gegenwart (van Campen) door Dr. K. Mailander is eveneens een keurige verzameling. De portretten zijn wat zeldzaam en niet fraai genoeg voor de volle bladzijde fijn kunstpapier, die ervoor uitgespaard is. Eén desideratum heb ik hier: waarom wordt achter den naam des schrijvers niet een korte biografische noot geplaatst? Dat zijn altijd welkome aanteekeningen.

C. L. de Liefde verzamelde *Cent Poèmes français* (van Goor) en Du Crocq *Petites Poèmes pour Jean et Jeanne* (Noordhoff), waarin heel aardige versjes voorkomen.

En laten wij nu sluiten met te wijzen op een bizonder praktische uitgave voor aankomende boekhouders: *Plaat gevende volledige uitgewerkte boekhouding*, met dagboeken en maandelijksche bijwerking van het grootboek. De plaat is in drie kleuren, aangevend wat dagelijks, maandelijks en jaarlijks moet worden bijgewerkt. Met enterhaken zijn de relaties der verschillende boeken aangegeven, en mij dunkt dat dit voor eenieder, die eenmaal den bondigen tekst heeft gelezen, een degelijk en niet licht te vergeten inzicht geeft in de boekhouding. Dr. FAUST & Co.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Baekelmans (Lod.). Mijnheer Snepvangers. Van Kampen, A'dam.

Van de meeste andere boeken van Baekelmans onderscheidt zich dit gunstig, door het vrij zijn van al die onbehoorlijkheden, welke hij anders in het leven zijner havenmenschen en sinjoorkens wist te ontdekken.

Ook hier is Baekelmans realistisch, maar hij vertelt alleen van

dingen, die ook niet omsluierd behoeven te worden. De feiten en gebeurtenissen zijn humoristisch, met hier en daar iets tragisch. Mijnheer Snepvangers is de burgerman, die gaat rentenieren; het klassieke type van zoo'n rentenier. Eerst naar het dorp: vrijheid, ruimte, lucht en tuinbouw! Maar het verveelt spoedig en Snepvangers verzint allerlei boodschappen naar de stad, om weg te komen uit de eenzaamheid. Eindelijk heeft hij, evenzeer als vrouw en dochter, genoeg van het buitenleven. In de stad wordt hij al spoedig aangezocht om bij de gemeenteraadsverkiezingen zich kandidaat te laten stellen door de middenstanders. Het gevolg is: leelijke verkiezingspamfletjes, veel tracteeren, serenade en mislukking. En zoo gaat het leven voort, gevuld met alle mogelijke nietsjes. Dan komt de oorlog, de vlucht naar Holland, de spoedige terugkeer naar Antwerpen, waar hij weer gewoon zijn leven voortzet, dat kleine, vlakke leven, totdat eindelijk wij hem verlaten als de dokter hem bezoek heeft gebracht en wij deze nog in zich zelf hooren mompelen: „'t Is 'n vogel veur de kat!" Zoo zal dus Snepvangers nu wel reeds ter ziele zijn. Zijn zoon Antoine, de drogist, die zoo hoog-geleerd doet tegenover zijn vader en andere minder ontwikkelden is heel aardig geteekend. Trouwens de meeste personen zijn leuk getypeerd.

Bos (Fokke). Lize's Avontuur. Cohen, Amsterdam.

Van Bos ken ik alleen „Leugen", een boek dat heel zonderling aandeed.

Van dit romannetje valt niet meer of minder te zeggen dan dat het hoogst ordinair is en niet deugt.

Lize ging naar Amsterdam om inkoopen te doen voor haar huwelijk; ze verlangde naar een avontuur. Een jeugdvriend bracht haar het verlangde en ze bleven nu maar bij elkaar. Uit geldgebrek steekt de juffrouw den boel in brand en krijgt in plaats van de assurantiepenningen gevanganisstraf. Als ze loskomt gaat ze dadelijk naar haar mede-deugniet, die op 't punt stond met een ander te trouwen. Haar trouw ontroert hem en een oom, zoo juist gestorven, heeft hem genoeg nagelaten om een huishoudentje op te zetten. Men ziet, het ding behoort onder de rubriek „prullen".

Bruggen (C. J. A. van). Een goed huwelijk. Amsterdam. Mij. voor Goede en Goedkoope Lectuur.

Neen, dit boek gaat niet diep — dit verhaal is onmogelijk! Querido heeft al gespot, en hij heeft gelijk, alles draait om den blooten hals van Judith. Er loopt iets pervers door heel het boek, en de sarcasticus van Bruggen heeft hier niet rustig genoeg gestaan tegenover zijn onderwerp om niet verward te geraken. Hard, wreed, sensueel, lamlendig, hysterisch.... dat zijn de adjectieven, die men als etiket op elk zijner figuren kan plakken. 't Is een akelig stuk literatuur.

Couperus (Louis). De Verliefde Ezel. R'dam, Nijgh & v. Ditmar.

De schrijver hoopt dat men zijne poging, om de lezers iets anders voor te zetten dan novellistisch opgevatte moderne oorlogsberichten, zal waardeeren en goedkeuren. Natuurlijk is er alle fundament voor zulk een hope, indien hetgeen hij ons nu wil voorzetten maar niet al te minderwaardig is. Wij kunnen genoeg hebben van ons regeeringsbrood, doch zouden niet gaarne pasteien van turf ervoor in de plaats hebben.

Couperus wil nu alle, eenmaal onvermijdelijk geachte dingen, als: naturalisme, realisme, symboliek, psychologie over boord gooien, om te zwelgen in de meest antieke onwaarschijnlijkheid, die een moderne romanschrijver kan verzinnen.

Het motief van zijn verhaal, erkent hij, „steel ik uit Apuleius' Gouden Ezel en die roman was, geloof ik, de tweede, die er ooit geschreven werd, als je tenminste Petronius' Satyricon de eerste noemen wilt".

Het is Couperus' gegund met zulk een onderwerp voor den dag te komen, maar ik betwijfel of hij veel lezers zal vinden, die in dit genre smaak hebben.

De koopmanszoon Charmides wordt bij het eerste ontmoeten bemind door een soort koningsdochter. Maar een naijverige heks verandert hem in een ezel. Het meisje echter ziet in hem steeds den geliefde en laat hem op vorstelijke wijze verzorgen; zijn hoeven worden rood geverfd, hij wordt voorzien van gouden ijzers en zijn kop versierd met sierlijk wuivenden pluim. En deze opgedirkte ezel rijdt met haar rond, ontvoert haar uit de macht van roovers, verdedigt haar tegen alle aanslagen, totdat zij beiden onttooverd, als gewone menschenkinderen elkaar kunnen liefhebben. Voor een man van geest en humor of satyrieken zin was van zulk een onderwerp misschien iets te maken; maar Couperus is geen geestigaard en zijn humor, of wat hij er voor schijnt te houden, is ongenietbaar.

En bij gebrek aan humor kruidt hij zijn verhaal met het ingredient, waaraan hij nooit gebrek heeft, met de cayenne-peper der erotiek.

In andere boeken is hij als stijlvirtuoos onmogelijker dan hier, maar toch dragen ook deze bladzijden de sporen van zulke stylistische aanstellerij, dat het op onze zenuwen werkt.

Ik zou wel eenige voorbeelden willen aanhalen, maar ik kan er niet toe komen de regels neer te schrijven, omdat ik weet dat mijn gansche dag dan bedorven is.

Wat Köpenick was in militaire kringen, dat is Couperus in onze literatuur: een oplichter met eenig talent, maar bovenal met een groot aplomb. En het nageslacht zal lachen en zeggen: wat heeft hij ze beetgenomen, die nuchtere, verstandelijke Hollanders!

A. Gielen.

Hoven (Th.). Aan den leiband. Jacob v. Kampen, Amsterdam. (291) f 3.90, — f 4.75.

Na den dood harer ouders is Jetje door de twintig jaren oudere broers steeds beschouwd als „het zusje", dat zij als een klein meisje met hun zorgen moeten omringen. Jetje werd overladen met wijze raadgevingen en kreeg een ruim zakgeld, maar zij moest missen juist datgene waarnaar zij het meest verlangde: een beetje vrijheid van omgang met meisjes van haar leeftijd.

Een vriend van haar broers, de 50-jarige Constant de Morrees vroeg Jetje ten huwelijk en „de vadertjes" gaven hun toestemming; het kind zelf had niet den moed om den stijven de Morrees, „den fossiel", zooals zij hem in jeugdigen overmoed noemde, een blauwtje te laten loopen.

Zij gaat voor eenigen tijd logeeren in een „select" pension te Velp, ontmoet daar een vroegeren bekende Henk Reemers, een ladykiller, gelijk zijn eigen moeder waarschuwend zegt. Hij maakt Jet het hof en dan, om de situatie te redden en de babbelende pensiongasten te overbluffen, stelt hij haar voor als zijn verloofde. Woede van de „vadertjes", die het kind onmiddelijk komen terughalen naar den Haag. Maar spoedig, vooral door toedoen van den huisdokter, Jette's vriend, komt alles in orde. Vlot en vriendelijk geschreven, maar wegens het weinig gereserveerde van den jongen Reemers, die 't zoo heel nauw niet schijnt genomen te hebben in Indië en haar nu ook voorstelt desnoods te vluchten en „een huwelijk volgens de wetten der natuur" aan te gaan, kunnen wij het niet zonder voorbehoud aanraden.

M. WALRE.

Kerruish (Jessie Douglas). Miss Haroen-al-Rasjid. Utrecht, W. de Haan. (332) f 1.25, geb. f 1.50.

Verbazend! Deze miss, dochter van een Engelschen opschriftenspeurder in Egypte en eene Oostersche moeder, is een mannetjesputter. Zij rijdt paard als Carré, werkt met geweer en revolver als Willem Tell met zijn boog, roert haar mondje als Lloyd George, weet de waarheid te verbergen als de Northcliff-pers en blijkt met dat al een lief ding om te trouwen.

Het is een echte avonturen-roman, dien men niet licht uit de handen legt voor de laatste bladzijde is bereikt. M. WALRE.

Land (A. van 't) Arbeid. Een verhaal van het land. Apeldoorn, Dixon. (226) f 3.20, geb. f 3.90.

Het boek is blijkbaar van een jeugdig schrijver, want taal en inhoud zijn zoo onvast, dat met geen mogelijkheid hier aan een gevormden geest kan worden gedacht.

Ik heb met aandacht gelezen en toen zelfs met eenige koppigheid getracht den sleutel van het verhaal te vinden; mijn pogen was vergeefsch. Is het een pleidooi voor het socialisme? Is het

integendeel de bedoeling te doen zien, hoe iemand, naarmate hij meer ondervinding krijgt en de wilde haren zijn uitgekamd, zich van zelf verwijdert van de socialistische opvatting? Ik weet het niet. En ik kan ook niet aannemen, dat de schrijver het ons zoo maar, zonder eenige tendenz, als een stuk werkelijkheid heeft willen aanbieden. Daarvoor is het veel te moeizaam bijeengebracht en werd de hoofdfiguur veel te zwaar bepakt met denkbeeldjes en leuzen en begrippen, die duidelijk van den auteur zijn.

De hoofdpersoon is een boerenknecht, die zijn medearbeiders tot loonactie wil aanzetten, maar geen steun vindt en wordt weggezonden. Hij leert eene dienstmaagd kennen en in een oogenblik van passie, waarover hij veel spijt heeft, onteert hij haar. Naar de kerk gaan doet hij niet: zijn verward brein „heeft daaromtrent andere denkbeelden". Met het meisje trekt hij ten slotte het land op, wordt geherbergd in een vervallen hut door een rijken, sociaal-voelenden boer, leeft daar met de vrouw, die hij vergeet te trouwen, totdat hij hare droefheid bemerkt en dan huwt en 't kind laat doopen. Hij werkt vlijtig, zijn hut wordt een modelboerderij en ten slotte maakt hij plaats voor zijn grootgeworden kinderen. Dat is de kern, waarom allerlei vaagheden en wonderspreuken zijn gekleefd, welke ik niet kan doorgronden.

A. Gielen.

Loveren (Jan). Een enkeling in de massa. Tjeenk Willink, Haarlem.

Van Heekeren, een reserve-officier, vertelt eenvoudig en onopgesmukt de „naer- ende blijgheestighe wisselvallicheden" zijner mobilisatiejaren. Nergens werkt deze heer met felle en zwarte kleuren, maar juist het egaal grijs, waarin hij zijn verhaal houdt, laat de eentonigheid en nutteloosheid van zoo'n leven pijnlijk uitkomen.

De titel zal moeten beteekenen: „een uit de velen", want het schijnt allen ongeveer op dezelfde wijze te moede te zijn.... maar, mij althans, deed deze titel: „een enkeling in de massa" iets anders verwachten, namelijk een die door zijn individualiteit, niet in de massa verloren ging.

Bepaald begeesterend voor vechtkunst is dit boek niet; en dat is maar goed ook. W. Merkelbeek

Maclaine Pont (M. W.) De kinderen van Batenburg. Daamen, 's Gravenhage.

Een histortsche roman die aanvangt met het aanbieden van het verzoekschrift der Edelen aan Margaretha van Parma. Achtereenvolgens mogen wij getuigen zijn van de beeldstormerij in de N. D. te Antwerpen, het huishouden der Spanjaarden in Friesland, de komst der Watergeuzen voor Rotterdam, het ontzet van Alkmaar, Haarlem en Enkhuizen.

Het spreekt van zelf, dat de historische beschouwingen en waardeeringen van den protestantschen Maclaine Pont niet met de onze overeenkomen. Dat scheelt veel. Maar erger maakt hij het, en protestantsche lezers zal hij daardoor versterken in hun vooroordeelen, waar hij de katholieke Mariavereering even te berde brengt en er een akelige karikatuur van maakt.

Een van de Batenburgs is verliefd op de vrouw van zijn broer en deze, eene katholieke, wil hem overhalen, met haar te vluchten. Als hij vroom beweert zijn leed en zijne liefde aan de voeten van Christus te hebben neergelegd, vaart zij hem tegemoet: „Hij is een God. Hij begrijpt ons niet. Wij kunnen niet doen wat hij eischt, wij kunnen zijn kruis niet dragen enz.... Maar zij (Maria) is eene Vrouw, een mensch als wij. Zij kan voor ons bidden en tusschen treden. Daarom, niet waar, wij knielen voor haar en dan samen, dan vluchten wij! Als wij Haar aanroepen en dagelijks tot Haar gaan, dan zal zij ons vergeven. Zij zal alles goedmaken".

Het is bar, zeer zeker. Maar zulke voorstellingen, hoe onzinnig en ongerijmd zij ook zijn, gaan er toch in bij degenen, die door hun gansche opvoeding gepredisponeerd zijn om deze enormiteiten te slikken. M. WALRE.

Otto (Willem). Lief en leed uit een ambtenaarsleven. v. Holkema en Warendorf. (261) f 2.90.

En dit is het boek, dat Bloem zich voornam te schrijven in zijn welverdiende rust, na zijn leven te hebben gewijd aan de telegrafeerende menschheid. „Dan ga ik mijn ondervindingen als ambtenaar schrijven, al het lief en leed, dat mijn deel is geweest, al mijn teleurstellingen en al mijn vervulde wenschen. En dat niet alleen, daarbij zal ik ook van anderen vertellen. Licht en bruin, vroolijk en treurig, zooals het leven is, typen, die ik heb waargenomen, en karakters, die ik heb leeren kennen, grappige voorvallen en ernstige gebeurtenissen. Het is niet onmogelijk, dat deze of gene de portretten, die ik geven zal, meent te herkennen en zeggen zal: dat is A. en dit lijkt op B., want A. heeft zoo'n grooten mond en B. zoo'n spitsen neus, en wie het niet prettig vindt, met zoo'n mond of zoo'n neus op de plaat te zijn gekomen, moet dat niet aan mij, maar aan zijn eigen mond of neus wijten. Ik ben niet van plan om, zooals Beets in zijn Camera Obscura zei: „een neus van Herinnering op een gezicht van Verbeelding" te zetten. Ik hecht meer aan een photographie, die de waarheid geeft, dan aan een, waarop door retoucheeren het minder mooie is weggewerkt".

Het is een pretentieloos, gemoedelijk boek en de schrijver zegt zoo langs zijn neus weg treffende waarheden. De geschiedenis van de gordijn, die scheef hing, en de paperassen die daarover vol worden geschreven enz., is een aardig staaltje van hopelooze bureaucratie. A. GIELEN.

Ranitz (Lita de). Als de Droom in Droom vergaat. Mij. van Goede en Goedk. Lectuur. Amsterdam.

Een talentvol geschreven verhaal, zonder akrobatisme in stijl en zonder van die schijnbare diepzinnigheden, welke tegenwoordig zoo menig boek ongenietbaar maken. Wij, om het objectief te kunnen beoordeelen, moeten bedenken dat voor de schrijfster en hare ten tooneele gevoerde personen het huwelijk niet is een onverbreekbaar verbond. Uitgaande van dit, voor ons natuurlijk absoluut te verwerpen beginsel, is het verhaal logisch en goed psychologisch opgebouwd.

Agnes Seghers was gehuwd met een ouderen man, doch in die tienjarige vereeniging heeft zij het hoogste geluk gevonden. Voor zijn sterven had hij haar gevraagd, zich niet te laten neerdrukken in droefheid en eenzaamheid, maar afleiding te zoeken en bijv. nog eens de reis door Italië te maken, die hun huwelijksreis was. En eindelijk is zij er toe gekomen.

Bij haar was vroeger een ouderlooze knaap grootgebracht, die later naar Indië vertrok. De correspondentie, eerst levendig, verflauwde spoedig en toen zij haar huwelijk mededeelde, was zijn gelukwensch vreemd-norsch. Hij keerde terug in 't land en stelde haar zijn jonge vrouw voor, een oppervlakkig wezentje. De betrekkingen werden niet aangeknoopt.

In Italië ontmoet zij het paar: de man is ziek. Het vrouwtje, dat van uitgaan houdt, zoekt toenadering, in de hoop dat de vroegere vriendin haar zooveel mogelijk zal vervangen bij den kranke. Op een goeden dag blijkt zij er vandoor te zijn gegaan met een Oostenrijker; Agnes houdt het verborgen voor den echtgenoot en wendt voor een ongeval met den auto en daarna een uitstapje met een bevriende familie. De zieke maakt een crisis door, ligt dagen lang buiten kennis, en dan geneest hij spoedig. De waarheid kan niet langer verborgen blijven en juist als Agnes zich gereed maakt hem mede te deelen, dat zijn vrouw ontrouw is geworden (en zij weet dat hij dan vrij zal zijn alleen om haar te vragen) komt de berouwhebbende terug. Een wreede ontgoocheling voor haar, die liefhad! Maar grootmoedig zegt zij tegen de schuldige alles geheim te houden en door te gaan op de fictieve verklaring, welke zij, Agnes, reeds had gegeven om den kranke te sparen.

Aldus geschiedt. Later evenwel komt het bedrog aan den dag; de beleedigde echtgenoot verlaat zijne vrouw en maakt alles gereed voor de scheiding.

Met Agnes zwerft hij door Italië en zij zijn het nu eens, dat zij zijne vrouw zal worden. Maar spoedig bemerkt zij dat het lichtzinnige vrouwtje, dat eerst onder onverschilligheid haar spijt heeft trachten te verbergen, wanhopig wordt, en ook hij is van haar niet heelemaal los en vooral niet van het kind, dat hij liefheeft.

Langzaam tracht zij hem nu van zich te verwijderen, doch hare pogingen hebben juist de verkeerde uitwerking. Dan neemt zij haar besluit en vlucht. In een achtergelaten brief, heel eenvoudig zonder pathos, verklaart zij hem: „we hadden nooit gelukkig kunnen worden, Jaap, met de zekerheid voor oogen, dat we ons geluk gekocht hadden ten koste van dat van een ander.... Zoolang we dachten dat Mathilde niet meer van je hield, was de zaak heel anders. Maar het is niet zoo, Jaap, ze houdt van je en ze wacht op je. En dan is er het kind". Zoo wordt, niettegenstaande het princiep der schrijfster, dit boek eigenlijk een pleidooi voor de onontbindbaarheid. Want waar scheiding wordt gevraagd met het oog op een nieuw huwelijk, wordt wel altijd dit nieuwe schijngeluk gekocht ten koste van iets, dat niet verkwanseld had mogen worden. WILLEM MERKELBEEK.

Streuvels (Stijn). De aanslag. Amsterdam. Veen's Gele Bibliotheek. (190) prijs 50 cent gebonden.

De Vlamingen zijn moeilijk te begrijpen. Sedert ruim drie jaar zucht hun land onder den ijzeren hiel van den overwinnaar en lijdt het lijden, dat alle overweldigde naties van hun meesters van het oogenblik te verduren hebben en toch blijven zij gemoedelijk en onvermoeid voortschrijven.

In *De Gids* bouwen Teirlinck en van de Woestijne onvermoeid voort aan hun leemen torens, die vervaarlijke afmetingen dreigen aan te nemen.

Stijn Streuvels vertelt ons van een aanslag „Op zijn geliefd België, zijn dierbaar volk" gedaan? Wel neen! 'tIs een eenvoudige geschiedenis van twee boerenknapen, schooljongens nog wel, die een ondeugende streek uithalen. 'tSpel dreigt ernst te worden; droevige ernst nog wel, maar alles loopt goed af.

„De Aanslag" schijnt geen herdruk te zijn. Hoewel Streuvels ook hier zijn krachtigen stijl en fellen kijk op de dingen niet verloochent, zal dit niemendalletje zeker niets toevoegen aan zijn in menig opzicht welverdiende reputatie. (Vertraagde recensie.)

M. S.

Tervooren (Lina) De Schoonzusters. Amsterdam, Scheltens en Giltay.

Dadelijk val ik binnen met de verklaring, dat „Toetie Roetmop" van dezelfde schrijfster toch véél beter en veel interessanter was dan dit verhaal. Men moet mij goed verstaan: ik zal niets afdingen op het talent van Mevrouw Tervooren, maar zij zelve heeft ons veeleischend gemaakt en als wij dus meer vragen, dan komt dat omdat zij ons heeft getoond: meer te kunnen geven.

Mevrouw Terheul heeft vier getrouwde zoons, en thuis bleef eene dochter, Annie. Het arme schaap is natuurlijk de sloof van heel de familie en allen meenen recht te hebben op haar tijd en persoon beslag te leggen. Annie is wel niet altijd heel vriendelijk

en geduldig, maar men kan het haar vergeven; 't is werkelijk niet alles, haar positie. En toch is zij eigenlijk té goed! Waarom geeft zij haar geld aan het schoonzusje, dat voor haar toilette zoo groote schulden heeft gemaakt, en nu doodsbenauwd is dat mannie het zal ontdekken.

En de schrijfster is wat al te haastig met het politoeren van haar menschen. Zij die in 't begin van het boek nogal scherpe kanten hebben, zijn op het einde glad en glimmend als mahoniehouten meubels. Zoo gauw gaat dat in werkelijkheid gewoonlijk niet!

Een beetje overdreven (en misschien toch teekenend voor Mama tegenover hare ongehuwde dochter) vind ik het feit, dat over een blijde verwachting fluisterend met een der schoondochters wordt gesproken; de ongehuwde Annie, die notabene 28 jaren oud is, mocht dat nog niet hooren. M. WALRE.

Thompson Seton (Ernest) Het leven van Domino den Zilvervos. Kruseman, 's Gravenhage.

„Dit is betere lectuur dan een roman", heeft een Engelsche criticus gezegd, en wij geven gaarne toe, dat dit boek hemelhoog staat boven de gewone huis-of-tuin-romans. Deze geschiedenis van den zilvervos is boeiend en belangwekkend, de eenigste aanmerking, welke wij kunnen maken, zou zijn: dat de schrijver ons nog meer zou trekken, als hij met zijn dierenleven het avontuur van menschen wat inniger samenkoppelde. Dat zou de belangstelling nog vergrooten. Maar het is bij dat al een mooi en prettig boek, getuigend van fijnen opmerkingszin en ook wel eens van stoutmoedige, Amerikaansche bewering, als b.v. de volgende: „Eeuwenlang hebben de dieren blindelings gezocht naar den idealen vorm van het huwelijk. Alle menschelijke systemen hebben zij beproefd en alle behalve één hebben hen teleurgesteld. De eenige vorm, die de hoogste eischen bevredigt, is zuivere monogamie". Doch slechts héél zelden laat Seton zich in met dergelijke beschouwingen, en bepaalt zich gewoonlijk tot zijn gebied van kennis: de levende natuur buiten den mensch.

W. M.

Thompson Seton (Ernest) Monarch, de reuzenbeer van Tallac. Kruseman, 's Gravenhage.

Eerlijk bekend, zóó boeiend als de natuur- en wildernis-boeken van Curwood vind ik dit werk niet. En dat komt omdat het dier de hoofdrol speelt en niet de mensch. Als verhaal is het nu wat mager, als beschrijving van de heldendaden, of liever de gewelddaden van dezen reuzenbeer is het heel goed. M. WALRE.

Webster (Jean.). De Spookhoeve. (235) Valkhoff, Amersfoort. f 2.65.

De schrijfster van het gezellige, geestige en ondeugende „Vadertje Langbeen" heeft met dit boek zeker eens willen toonen, dat zij het ook precies andersom kan.

De Spookhoeve is een detectieve-roman, heel geheimzinnig, zooals het natuurlijk behoort en tamelijk bloedig en criminaal-achtig.

Honderd maal liever heb ik de Long-legs boekjes van Webster, want daar geeft zij iets buitengewoons. Ik wil niet beweren dat „de Spookhoeve" niet goed is in zijn soort; volstrekt niet; maar Webster zelve moet wel gevoelen dat hier haar talent toch geen triomfen heeft te vieren.

Toch lijdt het geen twijfel of ook dit verhaal zal zijn lezers vinden en in spanning houden. B. M. D.

Wermeskerken (H. van). Tropenadel. Scheltens & Giltay. Amsterdam.

Deze roman is al overal in den lande bekend door het kluchtspel, daaraan ontleend. Het is een soms goedmoedige, soms vaak sarcastische bespotting van de would-be-aristocratie in Indië. Menschen die hier van 't Rapenburg of uit Kattenburg komen en daar den gebraden haan uithangen.

Wel wat overdreven waarschijnlijk, maar toch in elk geval aardig en prettig om te lezen. H. Br.

Wilma Het schoone Leven. 2 dln. Dixon, Apeldoorn.

Het gegeven is niet gemakkelijk te grijpen: „Rita is een levenslustig meisje en zij keert zich instinctief af van Grootmoeders geloof en strakke vroomheid, want zij wilde vreugde en schoonheid en zulk een onbekrompen overvloed als de natuur zelve ze gaf. Toch ging ze om de oude vrouw te believen geregeld mede naar de kerk. Het Kerstfeest vond ze heerlijk, en naar het Paaschfeest zou ze nog méér verlangd hebben, als ze niet eerst altijd dien somberen Goeden Vrijdag had moeten passeeren..."

Rita trouwt en haar man kent ook geen positieven godsdienst: hij heeft nooit tijd gehad om er ernstig over na te denken. Maar bij alle blijheid heeft het leven zijn zorgen: een van hare kinderen rooft de dood; om zich heen schouwt zij ellende en leed, en zij kan daarvoor niet onverschillig blijven, van uit haar huis ziet zij in de verte nog even het groote witte huis, waar zooveel ongeneeselijken verpleegd worden, en straks hoort zij van over de grenzen het dreunen van het kanon. Dat knakt hare levensvreugde en breekt haar physieke leven; langzaam kwijnt zij weg en op het einde eerst begrijpt zij en sterft gelukkig, na haar man, haar kinderen en dokter den weg naar het geluk te hebben gewezen.

Van strakke redeneering, van logischen gang is evenwel in dit ontwikkelingsproces niet veel te ontdekken; het vrouwelijke gevoel heeft aldoor de leiding en het komt ons voor dat Rita, moeder zelfs van een gehuwden zoon, door de schrijfster tot het einde toe te veel als een dweepend meisje, een overspannengevoelig kind ons wordt opgedrongen. Toch valt het niet te ontkennen, dat men onder den indruk komt van het verhaal, trots al zijn vaagheid en eigenaardige mystieke bedenksels. W. v. D. H.

Wit (Aug. de). De Wake bij de Brug. Mij. van Goede en Goedkoope Lectuur, Amsterdam.

Augusta de Wit is, als wij dat woord in onzen tijd van arsolraden en aanbidding der onderste cultuurlagen nog mogen gebruiken, eene schrijver van aristocratisch talent. Haar stijl zingt als eene verfijnde muziek en haar natuurbeschrijvingen worden kostbare schilderstukjes. Het meest verrukkelijke uit dezen bundel is wel *De Javaan,* een staaltje ook van diep doordringen in het droomerige zieleleven van dit volk. Werkelijk een waardevol boek en als stijlkunst een meesterwerk. M.

VOOR DE JEUGD

Bouman 1. Verdwaald. 2. De Pet van Piet. 3. Van zes Kippen en een Haan. Teekeningen van Bas v. d. Veer, v. Goor, Gouda.

Deze serie kleine boekjes is alleraardigst met de grappige zwart-en-roodjes bij de leutige versjes. Mijn Bobby heeft alle aandacht voor de lotgevallen van Piet's pet, en bestudeert ze met eene belangstelling als wij voor de wereldgebeurtenissen toonen.

Feith (Jan) Uit Piet's kantoorjaren. Scheltens & Giltay, A'dam.

Meer voor oudere jongens van af 12 jaar; die zullen er echt van genieten, want er komt heel veel in, wat jongensharten kan bekoren; van voetballen, van ontmaskerde, schurkachtige kantoorheeren en van verliefdheid. Maar met dit laatste wordt eerder een loopje genomen; het wordt zoo weinig „au sérieux" behandeld, — wat me trouwens de goede manier lijkt — dat het boek in alle opzichten voor dien leeftijd aan te bevelen is.

Maathuis van Ilcken (S.). Vroolijke versjes. Gouda, van Goor.

Vier vriendelijke kleuterboekjes met fijne, zachtgetinte plaatjes.

Nanda Wilde Jetty, met vier platen door Christine Damen. W. de Haan, Utrecht.

Wie van een wild meisje leest, weet reeds vooruit wat dit beteekent. Een echte robbedoes, een halve jongen, maar een kind tevens met gouden hartje, altijd op voet van oorlog met haar meesteressen, verafgood door haar vriendinnetjes en ten slotte opgegroeid tot een lief degelijk vrouwtje in miniatuur. Jetty is geheel volgens dit model geknipt. De jonge lui voor wie het boek bestemd is, genieten natuurlijk van Jetty's ondeugende streken, waarvan de schaduwzijde zeker is dat de leeraressen altijd ongelijk krijgen en dat de eerbied voor haar op den achtergrond raakt. Dit vooropgesteld kunnen wij van 't verhaal niets dan goeds zeggen. 't Is levendig en opgewekt verteld, en er is alle kans op dat de

lezeressen evenveel van wilde Jetty zullen houden als de schrijfster blijkbaar doet. Chr. Damen zorgde voor aardige teekeningen, maar stelt zij Jetty niel te veel als te klein meisje voor? M.

Streefkerk (H.) Een dappere jongen. G. A. Ruis, Utrecht.

Van een heel ander genre is dit boek; wel wordt ook hierin de ondeugd gelaakt en de deugd aangeprezen, maar op protestantsche zalvende wijze. Er wordt te veel met „den Heere" gewerkt en „Zoek het Boven", wat telkens terugkomt. Er zit iets stijf-ouderwetsch in het boek, groote en kleine menschen denken en spreken niet gewoon, maar in boekentaal, zoodat ik niet geloof dat 't in den smaak van oudere jongens zal vallen.

Tervooren (Lina) De drie vacantieboomen. E. M. Querido, A'dam.

Een alleraardigst leesboek voor kinderen van 8 tot 10 jaar, waarin een heerlijke vacantie wordt beschreven buiten bij Grootmoeder. De schrijfster heeft een goeden, liefdevollen kijk op het kinderleven, zoodat 't een aanwinst is voor de jongeren.

Veer (Bas. v. d.) Nieuw A, B, C, (serie ons schemeruurtje). Gouda, v. Goor.

Keurige, gekleurde illustraties van dit nieuwe A, B, C. Zoo ondeugend dikwijls van teekening, dat wij ouderen er een allemachtig vermaak in kunnen hebben. „A is Aapje die houdt van thee" en beschouw dan de tronies eens der krans-dames... 't is om te grinniken.

Vletter (A. C. L. de) Achttien jongens en een oude kar. A. W. Bruna & Zoons, Uitgevers-Mij. Utrecht.

Veel hooger — ook wat taal betreft — staat dit boek van De Vletter, die al zooveel heerlijke jongensboeken schreef. Hoe onwaarschijnlijk ook het gegeven, een bestuurbare (?) trein zonder rails door Nederland, 't wordt ons zoo smakelijk en frisch voorgesteld, dat je lust zoudt krijgen om ook op zoo'n manier het land door te trekken. En hoe eenvoudig weet hij de jongens hier en daar wat levendigheid bij te brengen, en hoe raak hen zoo nu en dan op hun nummer te zetten, als ze wat verkeerds of onaangenaams doen, zonder dat het ooit in gepreek of wijze lessen ontaardt. Een ideaal jongensboek voor ± 11-jarigen leeftijd. (Alleen zou ik het woord „gemakstoel", dat te veel aan een ziekenkamer doet denken, door een ander willen vervangen. Waarom niet gemakkelijke of luie stoel?)

Van Wehl (Nannie). De vriendschap van Bertha en Beata met teekeningen van Frida Langerei. L. J. Veen, Amsterdam.

De vriendschap tusschen de beide meisjes B en B begint op school. Voorspoedig gaat zij niet want Bertha is in het bezit van een allernaarste grootmoeder, die in dit jonge-juffrouwen-boek

de plaats inneemt van de onhebbelijke oude-vrijster-tante. Nu, al is Omoe allerminst een oude vrijster, een draak is ze zeker, die nooit jong is geweest en dus ook niet weet, wat der jeugd toekomt. Zonder zulk een type lijkt dit soort boeken onbestaanbaar. Heel verschillend is het lot van Beata, die zich in een zonnig te huis mag verheugen. Hoe deze vriendschap beiden meisjes tot geluk wordt en hoe zij ten slotte met de mannen van haar keuze de zee overtrekken naar Indië om daar dicht bij elkander de vriendschap van haar kinderjaren voort te zetten, vertelt Nannie van Wehl ons op zeer nauwkeurige, soms wat te breedvoerige wijze. Het boek is keurig uitgegeven en bestemd voor meisjes op den uitersten grens van den bakvischjesleeftijd. M.

Zoomers-Vermeer (J. P.). De lotgevallen van Krulstaartje. Marks, Den Haag.

In deze tijd is „krulstaartje" een wezen dat je lief kunt hebben, moet hebben. „Uit het oog, uit het hart" gaat hier niet op. Met ware liefde heeft Koppenol het diertje geteekend en Mevr. Zoomers het snoezige biggetje bezongen in aandoenlijke versjes.

VARIA

Het Scheepvaarthuis. Na Berlage's beurs, is het Scheepvaarthuis het meest merkwaardige gebouw der moderne Nederlandsche architectuur. Er zijn belangrijke gebreken in Van der Mey's werk aan te wijzen, maar de sehitterende eigenschappen van oorspronkelijkheid, durf en fantasie waarvan het getuigt, stempelen het tot een monument van groote en blijvende waarde. De ontwerper is niet blind voor de fouten, die zijn geesteskind aankleven; ongetwijfeld zal hij trachten in zijn eerstvolgende schepping ze te vermijden. Slaagt hij daarin, dan is het vertrouwen niet ongewettigd, dat hij de Nederlandsche architectuur met een bouwwerk van gave schoonheid zal verrijken, want van der Mey is een groot kunstenaar". (David P. Abraham in Morks Magazijn. Dec. 1918).

Wij willen niets afdingen op het kunstenaarsschap van Van der Mey, maar zijn Scheepvaarthuis, dat als voortdurend in beweging lijkt, waar geen enkele steen rustig op zijn plaats zit, dat gebouwd schijnt door zenuwachtig-bevende metselaars, is meer een curiosum dan een kunstwerk. — Eigenlijk erkent dat Abraham ook, waar hij zegt: „De jaren van angstig afwachten, die het uitbreken van den oorlog zijn voorafgegaan, het wanhopig zoeken van de menschheid naar redding, die niet komen wilde, niet komen kón, — het wordt getrouw afgeteekend in het tastende karakter van het Scheepvaarthuis. De onzekere lijn, de nerveuze, tot in het oneindige uitgesponnen ornamentiek zijn een uitvloeisel en weer-

spiegeling van deze radeloos voortjachtenden tijd". Juist, en dáárom is het géén kunst: want de architectuur moet geen stemming, maar eene idee vertolken.

Edmond Rostand. Maandag 2 December overleed hij te Parijs. Toen hij in het Sarah Bernhardt-theater de laatste repetities bijwoonde van zijn *Aiglon* werd hij aangetast door de griep: eene dubbele longontsteking was het gevolg en niettegenstaande de grootste zorgen, bezweek hij op vijftigjarigen leeftijd.

Op twintigjarigen leeftijd gaf hij een bundel gedichten uit, de *Musardises*, en openbaarde reeds daarin zijn eigenaardig talent. Ook met zijn *Romanesques,* dat opgevoerd werd door de Comediè-Française, toonde hij zich dadelijk een tooneelschrijver van ongewone gaven, *la Princesse, Lointaine* en *la Samaritaine* verhoogden zijn roem, totdat *Cyrano de Bergerac* hem eensklaps een onverwacht grooten triomf bracht.

Vervolgens verscheen het delicate *l'Aiglon* en eindelijk, acht jaren later *Chanteclèr,* gedachtenrijk en geestig, maar voor het tooneel niet bijzonder geschikt; het voldoet veel beter bij lezing. Het is ook mogelijk, dat de echt Amerikaansche reclame, waarmede dit stuk werd aangekondigd, de verwachtingen te hoog had gespannen en toen eenigszins teleurstelde.

Gedurende de oorlogsjaren heeft hij zijn dichterlijk talent in dienst gesteld van het vaderland en in *Bülow* Duitschland gehekeld, in andere gedichten de glorie van zijn land en strijders bezongen.

Een gevleugeld woord. Joh. Gottfried Seumen (1763—1810) dichtte in „Die Gesänge":

Wo man singet, lass dich ruhig nieder
— — — — — — — — —
Bösewichter haben keine Lieder.

In den volksmond is dat geworden: „Böse Menschen" en leeft het vers voort.

Reeds Rhabanus Maurus (819) had dezelfde gedachte: „quando vero iniquitates gerimus, musicam non habemus" (De Inst. Clericorum III, 24) en Cervantes (1615) verklaart: „donde hay musica, no puede haber cosa mala" (Don Quijote II, 34), waar muziek is, kan niets slecht zijn.

Tram. Outram tusschen Croydon en Wandsworth moet den eersten paardentram hebben gehad, en men sprak toen van „outramway", hetgeen later verbasterde en veralgemeende tot „tramway". Zou het waar zijn?

Kerk en kultuur. De groote protestantsche geschiedschrijver Joh. v. Müller erkende: „Ohne die Päpste wüssten wir von der Kunst und Wissenschaft der Griechen und Römer nicht mehr, als die Türken, die Griechenland im Besitz haben".

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Vr. W. te H. Juist iets voor U ter invoering in de sociale economie, lijkt ons het boekje *Solidarisme, Grondslagen der Volkshuishoudkunde* naar het Duitsch van Heinrich Pesch S. J. — Het verscheen in de Sociale Studiën bij Futura te Leiden.

J. L. M. te 's-Gr. Zooals u weet hebben wij vele beoordeelingen al veel korter gemaakt, zoodat wij meer kunnen bespreken. Wij moeten echter met alle lezers voeling houden, en doen u opmerken dat weer anderen de recensie liefst zoo uitvoerig mogelijk zien.

H. tH. te R. Kinder- en Jeugd-boeken, wij hebben het al eens gezegd, zullen wij niet allen beoordeelen. Daarvoor is geen plaats en bovendien, waar het geldt een zoo groot opvoedkundig belang, meenen wij dat de ouders zich de moeite wel mogen getroosten, eerst zelf de boeken eens te lezen. Hier gaat het niet direct om „verkeerd" of „goed" te zeggen; alles hangt af van het karakter van het kind.

M. B. te G. Als u dien weg op wilt gaan, loopt u zeker tegen de lamp; en dat is dan maar goed ook. U schijnt in het minst niet te bevroeden hoe uiterst delicaat die kwestie is en hoe weinig oordeelkundig het zou zijn, thans nu de gemoederen verhit zijn, met een brochure voor den dag te komen.

Bl. P. te V. Verreweg de meeste boeken van Baekelmans zijn te verwerpen om zijn rauwen realiteitszin, die vooral het moreel verzakte en het zedeloos ongure gaarne bestudeert en weergeeft. Zie als eene uitzondering een boek van Baekelmans in deze aflevering.

J. H. te A. Alles heeft zijn tijd. En nu kan men bloemen kunstmatig wel een paar maanden vroeger of later laten bloeien, maar een boek bespreken vóór het verschenen is.... neen! Zelfs als uwe veronderstelling waar is (hetgeen wij niet ontkennen) dat wij toch het handschrift zagen, dan willen wij toch eerst afwachten totdat het gedrukt is.

M. Uld. te W. Nadere berichten heb ik niet. Ik heb alleen de geruchten gehoord dat Stijn Streuvels is moeten vluchten, zijn huis en bibliotheek geheel verbrand is en dat Hugo Verriest wordt vermist. Ik weet ook niet of sinds dien in de bladen die geruchten zijn tegengesproken.

P. F. S. te U. De werken van Cremer zijn voor uw afdeeling: volwassenen, zeker bruikbaar. Hier en daar komt de niet-katholiek wat naar voren, maar de boeken hebben over het algemeen een goede, zedelijke strekking.

R. Zw. te H. Wend u tot de Katholieke Centrale Bibliotheek, Heerengracht 415, Amsterdam, die boeken uitleent over het geheele land. Deze bibliotheek is eenig in ons land en goed voorzien van uitspanningslectuur, en studiemateriaal op alle gebied. De administratie zendt u op aanvrage circulaire en alle verlangde inlichtingen. De prijzen van abonnement zijn uiterst matig.

W. H. te R. Inderdaad: „Les Misérables" en „Notre Dame de Paris" werden indertijd veroordeeld.

K. H. te H. „Das Buch der Lieder" van Heine staat niet op den Index. Er komen eenige liederen in voor, die akelig antichristelijk zijn, maar grootendeels gaat zijn spot tegen Duitschland.

J. van Gr. te N. Welzeker, zoo is het niet bedoeld. De journalistiek is een mooi en goed werk, als u het niet aanpakt omdat al uw ander streven is mislukt. Het kan een roeping zijn voor iemand met talent en opofferingszin, het kan ook (helaas! dat is niet zeldzaam) een middel zijn om personen en zaken te dienen, die eerlijk bestreden moesten worden. Hebt gij talent en karakter en hoogen, zedelijken moed, word dan journalist, anders doet gij beter: schoenmaker of schipper of huisknecht te worden. Knappe en gave menschen kan de journalistiek steeds gebruiken, heeft zij broodnoodig zelfs om de vlegels, die zich daar hebben ingedrongen, allengs te verwijderen. Ik ken u niet genoeg om te weten, of u aan alle eischen zult voldoen. Vraag dat nu eens aan den heer W. E., die mij over u schrijft en zegt, u door en door te kennen.

WELSPREKENDHEID

Vergeleken bij Frankrijk telt ons land maar heel weinig welsprekende mannen in den vollen zin des woords. Wel heeft de bevriende journalistiek een kransje gevlochten om sommige namen, doch als men de genoemden het woord hoort voeren, wordt men steeds wreed teleurgesteld. Phrasenmakerij wordt ten onzent nog te dikwijls voor welsprekendheid versleten, en het is geen zeldzaamheid dat ronkende zinnen en daverende woorden zelfs intellectueelen onder den indruk brengen. Natuurlijk niet op den duur; want als men telkens tot de bevinding komt, dat men na zoo'n redevoering, soms schijnbaar diepzinnig en gedachtenvol, eigenlijk niet weet hoe men het heeft en onmogelijk zou kunnen vertellen wat de redenaar eigenlijk heeft gezegd, dan vestigt zich eindelijk de overtuiging, dat men met een phraseur te doen heeft.

En phraseurs, die gemakkelijk praten en den eenen hollen zin aan den anderen rijgen, gelukkig als zij hun eigen stem maar mogen hooren, zijn populair gezegd leuteraars, hetgeen zoo ongeveer het tegengestelde is van welsprekenden.

Natuurlijk hebben wij ook onze mannen, die een redevoering ernstig en logisch weten op te bouwen, haar zorgvuldig van buiten leeren en op een behoorlijke, soms werkelijk aantrekkelijke wijze weten voor te dragen. Men kan hen goede sprekers noemen, en indien op onze scholen in de juiste richting werd gewerkt, zou het aantal sprekers heel wat grooter kunnen worden. Want van deze redenaars geldt het woord: poeta nascitur, orator fit, dichter wordt men geboren, en redenaar wordt men door oefening.

Geen woord evenwel is onjuister dan het „orator fit", indien men het zou willen toepassen op de echte welsprekendheid, die eene kunst is, welke men wel kan ontwikkelen, maar niet aanleeren.

Verrest zegt het, als gewoonlijk, zeer goed: „les vrais orateurs sont ceux qui trouvent, *tout en parlant*, l'expression orale, juste et heureuse, de leurs idées et de leurs sentiments". Daar valt niets tegen in te brengen: een waarachtig redenaar kan alleen iemand zijn, die het talent van improvisatie bezit, want „seul l'improvisateur est capable de donner à l'expression de sa pensée *la vraie forme oratoire*. En nu kan men zich wel een gemak van spreken eigen maken door veel en voortdurend oefenen, het talent

van improvisatie is aangeboren en de resultante van verschillende bijzondere, natuurlijke eigenschappen. Tusschen den geboren redenaar en dengene, die het werd door volhardenden toeleg, is het verschil van den gramofoon en den artiest. Men wachte zich te besluiten, dat de gelukkige, met improvisatie-talent begaafde, geene voorbereiding zou noodig hebben. Indien hij zelf dat denkt, hoe groot zijn natuurlijke aanleg ook is, zal hij spoedig een minderwaardig phraseur worden.

Dezelfde Verrest zegt van het improvisatie-talent: „cette facilité de bon aloi est toujours la résultante, non seulement de dispositions naturelles particulières et bien cultivées, mais en outre d'une préparation directe très laborieuse". En dan haalt hij de woorden aan van Mgr. Dupanloup: „L'improvisateur est le contre-pied de l'homme qui compose exactement son discours et qui l'apprend par cœur *jusqu'à la moindre syllabe.*

C'est un homme qui se remplit de son sujet, qui en médite fortement tous les principes et dans toute leur étendue, — qui s'en fait un ordre dans l'esprit, — *qui prépare les plus fortes expressions par lesquelles il veut rendre son sujet sensible* — qui range toutes ses preuves, qui prépare un certain nombre de figures touchantes; — en un mot, *un homme qui sait tout ce qu'il doit dire et la place où il doit mettre chaque chose,* mais qui le sait *par un travail d'intelligence plûtot que par un travail de mémoire, quoique la mémoire l'aide beaucoup dans son travail:* seulement il ne sait point par cœur jusqu'à la moindre syllabe".

Zoo alleen is het mogelijk zich geheel te geven en zich te richten naar de gevoelens van het auditorium, en zoo begrijpt men ook het woord van den welsprekenden Franschen pleitbezorger Berryer tot zijn gehoor: „Je vous apporte mon idée, messieurs, et c'est vous qui faites mon discours".

En ook deze paradox van denzelfden zou begrijpelijk zijn, al had hij er de verklaring niet bijgevoegd: „Savez-vous le secret des improvisateurs? C'est qu'ils n'improvisent pas du tout". Hoe dan? „Bien pénétrés d'une pensée, d'un sentiment longuement médité en leur cervelle, ils se sont dit vingt fois, cent fois la même chose, et, l'occasion venue, ils l'expriment à haute et intelligible voix". Maar al hebben zij bij zich zelven hetzelfde twintig of honderd malen herhaald, ze zullen het toch steeds op een andere manier hebben gedaan naargelang hun eigen impressies van het oogenblik.

Zoo weten wij ook van den beroemden Dominikaan Lacordaire, dat hij zijn onderwerp diep doordácht en dan eene schets ontwierp, of zelfs zijne redevoering geheel schreef. Vervolgens, drie of vier uren vóór hij moest optreden, maakte hij haar geheel nieuw in zijn hoofd, herhaalde haar vier of vijf malen, totdat hij zonder haperen haar kon uitspreken, en dan wist hij zeker, dat op het gegeven oogenblik minstens eene der verschillende uitdrukkingen, welke hij gebruikt had, vanzelf op zijn lippen zou komen.

Bossuet, die zijn meesterlijke preeken volledig en in alle deelen uitwerkte, deed niet anders. Als hij sprak, maakte hij zich in zooverre los van het geschrevene, dat hij andere woorden, andere beelden en soms een geheel andere rangschikking zijner bewijzen nam.

Men ziet wel, dat men niet te haastig iemand een „echt redenaar" moet noemen, doch al veel gezegd heeft, als men hem prijst als een goed spreker. Een welsprekend mensch, in den boven verklaarden zin, is even zeldzaam als een groot en waarachtig dichter.

* * *

QUERIDO OVER NOTO SOEROTO

Aan de kritieken van Querido in het Handelsblad is dikwijls geen touw vast te knoopen. Ik heb ze waarschijnlijk allen zonder uitzondering gelezen, en zoo langzamerhand, geloof ik zijn manier van werken te doorzien. Ik vermoed dat hij, wat hem het meest is opgevallen, niet meer uit zijn gedachten kan zetten, er geheel door in beslag wordt genomen en al het andere vergeet. Als men Querido een bundel schetsen of gedichten ter beoordeeling voorlegt, zal hij met halve instemming of afkeuring door blijven lezen, totdat hij iets karakteristieks van den schrijver meent gevonden te hebben.

Het is hem bijvoorbeeld opgevallen, dat de artiest een zwak heeft voor verkleinwoorden, of dikwijls spreekt van „stil" en „paars", ofwel eene onverklaarbare, onbewuste liefde toont voor één en hetzelfde woord. Dan is Querido er als de kippen bij. Met gretige drift begint hij zijn kritische lezing opnieuw, nu zorg-

vuldig speurend waar hij voorbeelden van de ontdekte zwakheid kan vinden.

En heeft hij dan een zoodje gevangen dat hij durft uitstallen voor de oogen zijner lezers, dan begint hij zijne letterkundige kroniek en gebruikt van het zestal kolommen er drie of vier om zijne ontdekking aan den man te brengen en met uittreksels te staven; de ruimte, die hem overblijft, vult hij verder met eenige lofprijzingen, welke een enkelen keer in lijnrechte tegenspraak zijn met het eerst-beweerde, maar meestal toch wel een scherpen blik verraden en een goeden kijk op het bijzondere talent van den auteur, dien hij onder handen heeft.

Er is natuurlijk niets tegen, dat de kritikus zout legt op de slakjes, die hij weet op te sporen. Maar de wellust, waarmede Querido dat werk verricht, en vooral zijne bezorgdheid om toch maar een heel terrarium vol te krijgen van dezelfde soort slakken, doet denken aan de manie van sommige Darwinsche natuuronderzoekers, die in iedere fossiel de „missing link" meenden te verrassen.

Ik geloof het „procédé" van Querido's kritiekschrijven niet beter te kunnen kenmerken dan ik thans gedaan heb, maar een voorbeeld maakt wellicht nog duidelijker wat ik bedoel. En als voorbeeld kies ik zijne jongste beoordeeling van *Bloemenketenen* door Noto Soeroto:

„Dit is het werk van een Oosterling. Al in zijn schoone opdracht merken wij het. Zijn boek draagt hij op aan de nagedachtenis zijner ouders, Pangéran Ario en Radèn Ajoe Noto Dirodjo. Zijn werk noemt hij zelf bloeisels des harten.

Het woord van een Oosterling, de ziel van een Oosterling, die zich uitspreekt in onze heerlijke Hollandsche taal. En al dadelijk wil ik een proeve van dezen stijl ter beoordeeling geven:

„Armoe loerde van uit het duister naar de hut, wanneer het dorp sliep in de nachtschaduw, temidden van bamboe-waaiers en klapperkronen.

Op zekeren morgen zond de moeder haar kinderen naar de markt, om voor haar te verkoopen alles wat zij had.

Sanistjara, haar jongste, wilde in dienstvaardigheid bij zijn broeders niet achterblijven; dus vulde hij zijn mandje met de laatste kostbaarheden.

Daarmee verliet hij het moederlijke huis en stapte vol hoop en trots naar de markt.

Het marktfeest gonsde en zoemde op een open, vrije plaats, badend in het licht en ver buiten het groene dorp".

Deze Oosterling is eigenlijk geheel en al Hollander, tot in de geringste wending en keer van zijn woord. Hij gebruikt zelfs het gemeenplaatselijke van een beeld, een vergelijking, precies als de geboren Hollander, die nimmer nog een zengend blauw reepje van den tropischen hemel heeft aanschouwd. Keuvelt hij in dit inzetje niet genoegelijk van *badend* in het licht? Waarom nu altijd „badend?" Vraagt deze Oosterling zich dat dan niet af? Waarom altijd „vol" hoop en trots? Waarom niet halfvol, ot heelemaal niet „vol?" Doch de geboren Hollander schrijft óók zulke gemeenplaatsen met een onbezwaard geweten. Waarom „zond" de moeder haar kinderen naar de markt? Een brief zenden we. Doch „zenden" we ook kinderen naar de markt? O, het is volkomen in orde! Het is voortreffelijk Hollandsch. Iedereen schrijft en zegt het. Juist, Oosterling! Dit reeds zou een aanleiding voor u kunnen zijn om de afschuwelijke gemeenplaatselijkheid ervan te kunnen vaststellen. Juist het „iedereen" is zulk een groot gevaar. Niet moet ge anders schrijven om dat iedereen schrijft als gij wilt schrijven. Gij moet oorspronkelijk, scheppend de taal voelen en dan uw wezen uitzeggen.

Kijk, hoe lieflijk en hoe zoetjes en hoe dichterlijk is uw woord:

„Terwijl hij met zijn volle mand onder den arm liep, zijn hart gevuld met gouden illusie's, zag hij aan den wegkant wilde bloemen bloeien.

Ze knikten hem vriendelijk toe, dansende in den morgenwind.

„Bij mijn winst van vandaag zal ik moeder ook nog meebrengen dit geschenk van den marktweg", dacht de jongen.

Hij zette zijn mandje neer en verloor zich weldra in zijn spel van bloemenplukken.

Onderwijl verliep de tijd en Sanistjara werden al zijn kostbare waren ontstolen, doch hij bemerkte het te laat".

De zinnetjes staan er liefelijk, bijna knus-liefelijk. Het is een te gemeenzaam, te dwaas-burgerlijk woord: knus! En toch, vergeef mij o oostersche prozadichter: knus, vooral knus lijkt me zulk zoet gespeel met teedere woordjes. Alweer: een hart *gevuld* met gouden illusie's. Als hij met zilveren illusie's zijn hartje *gevuld* had, zou hij dan geen „wilde" bloemen zien bloeien, aan den wegkant? „Verloor" hij zich zoo maar in het spel van bloemenplukken?

Ach, hoe deze dichterlijke Oosterling alle gemeenplaatsen van een taal in zich heeft opgenomen. Hij verloor zich „weldra". O! Het is braaf, best, opperbest Nederlandsch. Je „verliest" je altijd

in een spel.... en dat weldra staat er zoo schutterig bij als het kan. Het is alles kuisch gevoeld, gezegd en neergeschreven. Ook dat de tijd „onderwijl" *verliep!* Hoe zou hij anders kunnen verloopen dat „onderwijl!" En hoe schoon en scheppend geschreven weer: een „tijd" die „verloopt". Zoo schrijft ieder zuiver Hollander, zuiver Hollandsch. Doch dat hij Oosterling, zoo al de fijnheden der gemeenplaatsen en de uitdrukkingen van een dooden stijl kent en toepast, brengt in verbazing.

Hoort slechts:

„Thuis gekomen vond hij zijn moeder overgelukkig, zijn broeders blijde met de winst van dien dag.

Hij alleen kwam met leege handen; in zijn mandje vonden zijn broeders het nietswaardige geschenk en verwijtend voegden zij hem toe:

„Is dat àl je winst van den kostelijken dag? Is dit alles wat je voor moeder, van de markt brengt?"

Indertijd heeft van Deyssel al zoo tartend gespot met deze zotte uitdrukkingswijze.... hij „verlaat" zijn huis.... Hij „vond" zijn broer.

Onze fiere en hoogfantastische Oosterling schijnt er nog al de eeuwenoude bekoring van te ondergaan.

Hij „vond" dan zijn moeder. Hij vond zijn moeder natuurlijk niet. Want hij *zocht* zijn moeder niet, en zijn moeder *was* er, kon dus ook niet „gevonden" worden. Doch hoe kent hij de afgesleten, conventioneele uitdrukkingswijze. En hoe teeder koestert hij al deze afgesletenhedens in zijn kuische keurigheid van dichterlijk zeggen.

Hij *vond* zijn moeder.... *over*gelukkig!

Weer zulk een vondst.... van eeuwen her! *Over*gelukkig. Het is heerlijk Nederlandsch. Iedereen zegt en schrijft deze uitdrukking. Ze is beschaafd en.... maar och, ze beeldt niet, of liever, ze heeft geen beeldende werking. Ook zijn broeders „vonden" iets in het mandje. Als ze hem iets verwijten, begint Sanistjara „bitter" te schreien. Ach, er zijn al zooveel grapjes gemaakt op dat alkoholisch geween.... laten de menschen nu eens eindelijk ouden jenever of een pommeransje met een dikke klont schreien".

Tot zóóver Querido. Het citaat is lang, maar mocht niet korter zijn om de volle ongerechtigheid van dezen kroniekschrijver eens aan het licht te brengen.

Dat er in elke taal op den duur gemeenplaatsen ontstaan door onoordeelkundige navolging van uitdrukkingen en 't misbruik

van woorden en beelden, zal wel niemand tegenspreken, en evenmin: dat het een prijzenswaardig werk is tegen zulke stijlversteeningen te waken.

Maar als Querido iets veroordeelt als „afschuwelijke gemeenplaatsigheid" omdat iedereen het zegt en schrijft, dan gaat hij in zijn ijver toch wel wat ál te ver. Als wij dezen maatstaf het opstel van den kritikus zelf aanleggen, blijkt er niet veel oorspronkelijkheid in zijn geschrift te zitten. Hij „stelt vast" eene gemeenplaats — „ondergaat" eene bekoring — spreekt van „afgesleten" uitdrukkingswijze (de „wijze" slijt toch niet af, wèl de uitdrukking!) — hij „past" een stijl „toe" — hij keuvelt „genoegelijk" enz. en dat doen wij allen, en omdat eenieder het doet, zou het gemeenplaatsig worden?

Het is wel goed Hollandsch, meent Querido, doch het zijn doode woorden! Wat bedoelt hij daarmede? Wij zullen het hem zelf maar eens laten verklaren:

„Als ik schrijf: oude, doode woorden, dan wil ik hier onmiddellijk bijvoegen: er zijn op zich zelf geen oude, doode woorden. De oudste en langst bestaande woorden hebben vaak de heerlijkste muziek in zich bewaard, en de ontroering der eerste scheppers. Doch met oude doode woorden bedoel ik: verbindingen van woorden die eens beeldend bijeen gebracht zijn, doch slechts voor één mensch, den schepper er van, oorspronkelijke beeldende waarde bezaten. We mogen deze zegswijze, deze beeldingen, deze uitdrukkingen, als ze nieuw tot ons komen, wel bewonderen, doch *nooit* over nemen, om onze eigen gelijksoortige ontroering, aandoening, gedachte, onze eigene verbeelding en ons eigen gevoel er mee weer te geven. De schrijvende menigte doet het! Deze menigte heeft ook geen pretentie. De menschen wanen niet oorspronkelijk beeldend te schrijven. Ze gebruiken het beeld, de vergelijking, de expressie omdat zij zelf geen taalscheppend en vormgevend vermogen hebben. Omdat zij machteloos staan tegenover eigen gevoel, verbeelding, ontroering en eigen gedachten! Daarom gebruiken ze al de „bekende" uitdrukkingen dood. Een ieder zegt ze, schrijft ze. De heele, arme waereld heeft ze noodig. De taalscheppende woordkunstenaar echter veracht en haat ze. Ze maken zijn levende taal morsdood. Het is niet alleen de dadelijk overgenomen gemeenplaats, het is ook de conventioneele stijlvaardigheid die hij verafschuwt.

Als Noto Soeroto in dit teedere en schoone hoofdstukje III b.v.

schrijft: „Ik heb het *bericht* van dien bladerloozen boom *vernomen*, dan is dat *vernomen* bericht een dood opstelwoordje. Als het woordje „bericht" wordt neergeschreven, kan een ieder, die verder geheel buiten den innerlijken groei van welk beeld en zinsdeel staat, *invullen:* „vernomen". Dat is juist het rampzalige. Ge zegt b.v. rust die er.... U, willekeurige meneer of juffrouw vult in.... *heerscht.* Dood. Er is ook rust die nooit *heerscht.* Toch Soeroto schrijft.... *heerscht.* Deze „proef" is op bijna iederen regel van zijn proza (vul in) „te nemen". „Warme glans". Ja, laten we eens keuvelen over dien *warmen* glans. Ach, er is niets warms meer aan, om en in dien glans. Ge hebt er al de warmte van verbruikt. Hij laat *dingen naar* de liefde.... knoppen *ontluiken, banden binden,.... snaren* der ziel *trillen....* in harmonie. De sterren hebben ook bij hem, hun *stillen* luister. Dranken moeten, het spreekt van zelf, *laven,* geneesmiddelen moeten *baten....* dorst moet men *lesschen....* grashalmen moeten ontspruiten. En toch is er schoons en teers ook als taalsuiting, in dit werk. Spreek niet van geïnspireerd op Tagora. Tagore heeft het stille zwijmelende in zijn woord van een Oosterling, die al zijn schatten wegstopt en plots voor ons opgraaft en ons blindstraalt met zijn licht, dat uit de verborgen diepte opgloeit".

Hier slaat Querido de plank zoo vér mis als van zoo'n kranigen mikker wij nooit zouden hebben durven denken. De groote fout n zijn redeneering is deze, dat hij geen onderscheid maakt tusschen de gewoon- en de overdrachtelijk-gebezigde woorden.

En de gewoon-gebruikte woorden zijn en blijven het gemeengoed van iederen schrijver, kunstenaar of „schrijvende menigte", waar men niet buiten kan. Al schreven onze voorvaderen, al schrijven wij en zullen schrijven onze naneven dat een „bericht wordt *vernomen*", dat er „rust *heerscht*", „knoppen *ontluiken*", „snaren *trillen*", en „drank moet *laven*" en „dorst *gelescht* wordt", dan nog worden dit geen doode woorden, maar blijven levende elementen eener levenne taal. Dat zijn eigelijke uitdrukkingen, vastgelegd in de taal; woorden, welke gewoonlijk door geen andere vervangen kunnen worden zonder schade voor zin of duidelijkheid. Een brief schrijft men, en als men hem typt", dan schrijft men hem nog met de schrijfmachine. Vind er eens iets anders op!

Onze kroniekschrijver zegt: „Als het woordje „bericht" wordt neergeschreven, kan een ieder, die verder geheel buiten den

innerlijken groei van welk beeld en zinsdeel staat, *invullen:* „vernomen”.” — Wel natuurlijk! Hoe kan het anders? Vult u eens in: „met zijn strijkstok deed hij de snaar....”; „hij bracht water en .... de dorstigen”. Ik schrijf „trillen” en „laafde” — en u?

Nog eens, u maakt geen onderscheid tusschen eigenlijk- en overdrachtelijk-gebruikte woorden. Liep uw geheele betoog alleen over deze laatste, dan kon ik het met volle overtuiging onderschrijven. Als alle menschen gaan praten van „*badend* in het licht”, dan kunnen wij gerust zeggen, dat voor duizenden, die deze uitdrukking gebruiken, zij „morsdood” is, omdat zij zich geen rekenschap geven van wát zij met dit beeld precies willen voorstellen. En wij geven u gaarne toe, dat het in onze taal krioelt van zulke woorden in overdrachtelijken zin, welke te goeder trouw als geijkte uitdrukkingen worden gebruikt, ofschoon zij beslist niet tot het onveranderlijk taalgedeelte behooren, Dat verraadt natuurlijk een armoede aan verbeelding en oorspronkelijk taalgevoel.

Maar u moet nu geen spijkers op laag water gaan zoeken, zooals u doet, waar u opmerkt:

„Waarom „zond” de moeder haar kinderen naar de markt? Een brief zenden we. Doch „zenden” we ook kinderen naar de markt?” Wel, waarom niet, Querido? U kunt ze natuurlijk „sturen” naar de markt, wat veel onjuister is, als wij schoolmeesterachtig vooral op de oorspronkelijke beteekenis van dit woord willen letten. Maar als wij volwassenen naar Indië zenden, gelijk ons woord „zendeling” doet vermoeden, waarom zou eene moeder dan haar kinderen niet naar de markt mogen „zenden”?

Ik hoop duidelijk uwe vergissing te hebben aangetoond. Het zou niet in mijn hoofd zijn opgekomen, als ik deze eene en eenige onjuistheid bij u had ontdekt, mij er warm over te maken. Maar herhaaldelijk vond ik in uwe „Letterkundige Kronieken” zulke wonderlijke verwarringen van præmissen en substitutie van ongelijke termen, welke tot de zonderlingste sophismen moeten leiden. En meer dan u wellicht vermoedt, brengt u ontsteltenis in de begrippen van taal en stijl uwer eenvoudige lezers, die niet in staat zijn het slinksche uwer redeneeringen op te sporen. En dat is toch waarlijk uwe bedoeling niet!

A. GIELEN

NAAR AANLEIDING VAN HET ARTIKELTJE VAN HANS HEIJNEN

In het Novembernummer van „Boekenschouw" geeft de heer Hans Heijnen eenige beschouwingen ten beste, die zijn zorg en liefde voor een ongerepte moedertaal alle eer aandoen. Toch zal menig lezer wel eens getwijfeld hebben aan de juistheid zijner beweringen, hier en daar tenminste. Want „een nieuwe lente en een nieuw geluid" ook op taalgebied zijn er waar genomen, en genoemde schrijver heeft ze langs zich laten heengaan als „kleuren en klanken zonder zin". Dit blijkt, dunkt me, reeds uit een passage als deze: „Men lette er eens op, hoe heeren en dames, aanspraak makend op hooge beschaving, onze spreektaal verknoeien, zich niet kunnen losmaken van het dialect van hun stad of provincie". Alsof een dialect een minderwaardig Bargoensch was en een gewoon mensch zich compromitteerde met bijv. Maastrichtsch te spreken! Een dialect is op zich zelf niets beter of slechter dan een algemeen beschaafde taal; ook deze immers heeft zich overal en altijd uit een of ander dialect ontwikkeld. Dat het dialect minderwaardig schijnt, ligt daaraan, dat het gewoonlijk door minderbeschaafden gesproken wordt. Is dit niet het geval, dan heeft 't dien schijn zelfs nauwelijks. Een andere reden is er met geen mogelijkheid te vinden. De klanken zijn even onschuldig, de misschien ntet geschreven taalregels — zoo men die uitvlucht zoekt — zijn minstens even redelijk en regelmatig als in een algemeene taal, de woorden zijn even juist.

Wat verder beveelt de schrijver aan „niet met te groote verwaarloozing der spraakkunstregels te spreken". Dit is weer een eigenaardige bewering. Wat zijn taalregels anders, dan lagen van overeenkomsten, opgedolven uit de schachten der eenzelfde-taalsprekenden, die dus zich zelf in hun overeenkomst onbewust regel en voorschrift zijn. Wie dus algemeen beschaafd wil spreken, heeft zich een algemeen beschaafd taalgevoel eigen te maken, dan zondigt hij niet meer dan ieder ander tegen de aanbiddelijke taalregels.

Vervolgens wordt het voorschrift: „schrijf, zooals je spreekt" behandeld en de heer Heijnen wraakt dat precept, door op het afschuwelijke van „ik mot" en „hij hèt" te wijzen. Doch het leelijke kan niet in de schrijfwijze zitten, maar in den klank. Bovendien wie goed Nederlandsch spreekt, hoeft geen „mot" of

„hèt" te schrijven. Ook bedoelt het voorschrift niets anders dan: „schrijf niet erlangen", als je „krijgen" zegt, niet „schoon" als je „mooi", niet „verhalen", als je „vertellen" zegt. Ook de n op 't einde der woorden wil de heer Heijnen „niet weglaten, maar ook niet al te hoorbaar uitspreken".

Waar haalt men toch dien regel vandaan? Uit 't taalgebruik toch wel niet, of is deze klank-amphibie — immers half n, half niets — een neutrale zone tusschen Kollewijn en De Vries-Te Winkel? En dan die booze neiging „om een massa regels op te ruimen en letters weg te werken". Maar waaraan ontleenen taalregels dan hun sanctie tenzij aan 't bestaande taalgebruik. Dit heeft men dus te volgen, en wat men daaromheen regelt en voorschrijft, heeft geen zin. „Nu is het zeker, dat er wellicht geen taal bestaat, die zulk een groot verschil toont in haar spreek- en schrijfwijze als de onze". In haar vage algemeenheid is deze bewering zeer onjuist. In het Engelsch is het verschil tusschen klank en spelling, wat toch ook onder spreek- en schrijfwijze valt, oneindig veel grooter. Maar die woorden „spreek- en schrijfwijze" zijn niet gelukkig. Er zijn zooveel schrijfwijzen en zooveel spreekwijzen. Maar deze terminologie behoudend, vragen we, sinds wanneer heeft de spreekwijze zich geconformeerd aan de schrijfwijze. Is niet de spreekwijze, het gesprokene, de klank steeds de heraut geweest, de gangmaker en wegwijzer, dien de schrijfwijze te volgen had. Is zoo „that soft bastard Latin", het Italiaansch, niet gegroeid uit het populaire Latijn in Italië, en het Fransch uit dat in Frankrijk. En hebben de Italianen en Franschen, juist wegens het niet meer *uitspreken* der h en der eind-m, niet „encore" uit „hanc horam" en „orto" uit „hortum" verkregen.

Is iets dergelijks alleen in het Nederlandsch slordig? Maar in het algemeen Nederlandsch is er geen sprake van slordigheid. De taal weerspiegelt de algemeene eigenschappen van een volk en zoo kan de slappe articulatie der Engelschen met hun flegmatiek, of wil men liever bezadigd temperament samenhangen, de scherpe articulatie der Duitschers met het oogenblikkelijk-actieve van hun natuur. Maar dan is het zoogenaamd „slordige" der Nederlanders niet zoo maar een betreurenswaardig eigenschapje, dat met wat regels en vermaningen is op zij te duwen, maar iets, dat diep in het volkskarakter en bijgevolg onuitroeibaar vast in de taal zit.

En dan dat schrijven van „z'n" en „'t" en „ie" enz. Dat is

voor den schrijver het toppunt van taalverknoeing. Multatuli zou dit uitgevonden hebben! Maar 't verschijnsel is zoo oud als de wereld, tenminste zoo oud als de schrijfkunst. Dat veel voorkomende woordjes pro- of enclitisch gebruikt, den klemtoon verliezen en ten gevolge daarvan een gedeelte van hun klank, zoo bijv. „hij" na 't werkwoord, is toch een allervoordehandliggendste waarheid. Zou het nu zoo dwaas wezen, dit ook schriftelijk weer te geven? Dat deden de voorbeeldige Grieken reeds en in het Middelnederlandsch is het een allergewoonst verschijnsel. Maar men houde in 't oog, dat men zich, wil men redelijk te werk gaan, naar den klank heeft te richten en „zijn" te schrijven of „z'n" of iets dergelijks, naar gelang 't woord wordt uitgesproken, als men ten minste volgens bovenvermeld volstrekt niet dwaas beginsel te werk gaat.

„Als men nu maar ernstige pogingen doet, ons praten te verbeteren", schrijft de heer Heijnen, „kan het best gebeuren, dat wij eenmaal evenals bij andere naties het geval is, zullen praten zooals wij schrijven en schrijven zooals wij spreken". Dus, conformeert u aan de schrijftaal. Maar komt de schrijver hier niet in tegenspraak met wat hij even te voren zeide? Daar prijst hij de schrijvers van '80, dat zij gebroken hebben met de stijve taal van vòor '80 en „onzen stijl meer losheid en vlotheid hebben bezorgd". Die hebben zich dus niet aan de schrijftaal geconformeerd, maar aan de lossere spreektaal en de heer Heijnen prijst hen. Ook zij mij de vraag geoorloofd, hoe weet u, dat „andere naties spreken, zooals zij schrijven, en schrijven, zooals zij spreken?" Dit is een vaak gehoorde banaliteit, die eens herziening en herkeuring behoeft. Is het een ware bewering, dan wordt de fout nog gemakkelijker hersteld door den raad van den schrijver om te keeren: „tracht uw schrijven te verbeteren, door eruit te verbannen, wat langs kunstmatigen weg is ingeslopen en niet op levend taalgevoel berust". En dat is o.a. heel die scherpzinnige geslachtencataloog (mannelijk en vrouwelijk). Mocht hier iemand over taalverval jammeren, hij trooste zich weer met 't Fransch en Italiaansch, dat in gelijke verhouding tot het Latijn staat. Dat zijn ook die haast nooit meer uitgesproken eind-n's, die men nog wat schamel visschenbloed wil instorten, door ze half uit te spreken. En zoo zijn er nog andere punten. Maar de schrijver verwart de dingen door elkaar. Een zuivere onderscheiding tusschen spelling en klank, tusschen taalregels en taalgevoel zou reeds

baten. En komt hij met de opmerking aan, dat er toch „mustergültige" schrijvers zijn, waarnaar men zich richten moet of mag, dan ligt het antwoord voor de hand dat ook zij zich naar hun taalgevoel en het taalgebruik van dien tijd gericht hebben. Hier raken wij tevens aan een belangrijke kwestie. Dat onze kultuurtaal of litteratuurtaal of hoe men ze noemen wil, te zeer de voeling verloren heeft met de beschaafde omgangstaal, wordt, meen ik, wel eens aan klassieken invloed toegeschreven. De humanisten baseerden hun taalkunde vooral op het Latijn en 't Grieksch, doode talen, die het contact met de menigte hadden verloren. 't Geschrevene aan het gesprokene toetsen ging niet meer. Zoo kreeg het eerste monopolie en zooals het met de klassieke talen ging, ging het ook met het Nederlandsch. In het heel erg humanistische Nederland werd de invloed der in dit opzicht starre geschriften van vòor jaren te machtig tegenover de levende taal van den dag. Zoo spreekt, om maar iets te noemen, de „Twespraack der Nederduitsche Letterkunst" van 1584, door de Amsterdamsche kamer „In Liefd' bloeiende" uitgegeven, van zes naamvallen, wat natuurlijk een directe overname is uit het Latijn. We hebben er zelfs geen vier meer. Het ontstaan van de geslachtencataloog zou ieder, die niet beter wist, voor een satyre houden. We moesten eens minder geslachten hebben dan het Latijn! De waardebepalingen omtrent de taal hebben zich aanmerkelijk gewijzigd. De banaalwordende begrippen van taalarmoede en -rijkdom, spreek- en schrijftaal, slordige en verzorgde taal, taalregels en dialect enz. zijn niet meer die van vòor vijftig jaar. Nu is het gemakkelijk, dit voor vrijheidsdrang en geesteslosbandigheid uit te maken, maar even gemakkelijk is het, dit te ontkennen en te bewijzen, dat de nieuwere opvattingen uit juister inzicht en evenveel liefde voor de taal voortvloeien, dat de vroegere verstarring door een frisschen nieuwen golfslag moet gebroken worden en dat, wat men schrijft in het levende taalgevoel en taalgebruik zijn regels vindt. Dat nieuwere spelling een oogenblik vreemd aandoet — niet klinkt, een spelling klinkt niet — weet iedere nieuwspeller zelf zeer goed. Dit is echter een weinig beteekenend inconvenient tegenover den drang der zich ontwikkelende taal, die geen stagnatie toelaat ook in haar schriftelijke weergave.

Er blijft nog een punt ter bespreking. De heer Heijnen spreekt ook over de onhebbelijkheid van veel novellen- en romanschrijvers, om hun personen niet iets te laten zeggen, maar iets te laten

schokschouderen of hoofdschudden of omdraaien. Dit vindt hij terecht belachelijke modezucht en ieder verstandig mensch zal het met hem eens zijn. Of dit verschijnsel echter zonder meer met de door hem gewraakte taaltoestanden in verband te brengen is, is te betwijfelen. 't Zijn schrijvers- of schrijfstersmalligheden, die dezen te verantwoorden hebben, terwijl die andere strooming, die we voor een oogenblik bij gebrek aan beter maar eens de Kollewijniaansche zullen noemen, van menschen van het vak uitgaat en door hen geleid wordt, al mag een enkelen keer o.a. in dit geval, een minder ingewijde hun wel eens bijspringen. Is er dus geen direkte samenhang, een dieper zielsverband bestaat er waarschijnlijk wel, niet met dezen lateren uitwas, maar met de vernieuwing der Letterkunde sinds '80. Daarvoor loopen beide verschijnselen in vele opzichten te parallel. De letterkundige vernieuwing was een reactie tegen de onware retoriek, een strijd voor oorspronkelijkheid en waarheid. De taalkundige strooming heeft — mutatis mutandis — een soortgelijken strijd te voeren tegen verouderde, onhoudbare en hoogst onklare begrippen. Om echter beide verschijnselen door elkaar te halen, gaat evenmin aan, als alles, wat men bij gebrek aan onderzoek niet voldoende kent, aan „onbegrensden vrijheidsdwang" toe te schrijven. Dit is trouwens een gevaarlijk argument in een conservatieve hand, daar men er onbewust door toegeeft, dat het verdedigde stelsel zijn voetangels en klemmen heeft. Maar afgezien daarvan, zijn er ongetwijfeld tal van voorstanders der nieuwere opvattingen, van wie men moeilijk kan staande houden, dat de vroegere zienswijze hun te lastig viel, dat zij grooter willekeur wenschten en een soort van anarchie op taalgebied in de hand werkten uit kwajongensachtige revolutiezucht. En de door velen gedeelde vrees, als zou de zegepraal van het nieuwere een totale instorting onzer ééne Nederlandsche taal ten gevolge hebben, en daarvoor vijf en twintig en meer wartaaltjes in de plaats zou stellen, — de terminologie staat op rekening der aldus vreezenden — is reeds daardoor ongegrond, dat de beginselen dier zegepralen op waarheid berusten en de toepassing van ware beginselen onmogelijk een slechter gevolg kan hebben dan die van valsche.

J. VAN HEUGTEN S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Arthur van Schendel opent den nieuwen jaargang van *De Gids* met een drama uit het Florence van 1494, *Pandoira;* het is in proza geschreven, dat afwisselt in tamelijk gewone huiselijke en hoogdravende boekentaal. Ook aan dramatische spanning lijkt het ons wel wat arm. Overigens is de aflevering grootendeels gewijd aan het recht: *Opvoedend volksrecht* door R. P. J. Nolthenius, *De Vereenigde Staten en het volkenrecht* door Mr. W. J. O. van Eijsinga, waarbij nog komt: *Een oudromeinsch vredesideaal* door Mr. J. van Kan en de gewone rubrieken, terwijl Aart van der Leeuw dichterlijke *Gestalten* uitbeeldt meest van mythologischen aard, waartusschen wonderlijk opvalt: Broeder Juniperus, de bekende Franciscaner monnik uit de *Fioretti.*

In *De Beweging* dramatiseert de hoofdredacteur Albert Verwey het bijbelsche verhaal Esther tot een soort Purimspel, dat hij den titel van *Mordechai* gaf. Zooals men weet, is het joodsche Purimfeest gewijd aan de redding van de Israëlieten, die in ballingschap vertoefden, aan koning Assuerus' hof. Esther, de koningin, wist door haar voorspraak het over hen gevelde doodvonnis te doen intrekken. — Er zijn verder als gewoonlijk vele gedichten in, wier qualiteit niet geheel opweegt tegen de quantiteit. De namen der dichters zijn wellicht buiten het Bewegingkringetje nog tamelijk onbekend. Het zijn: J. J. de Stoppelaar, Is. F. de Vooys, M. Moulijn, Haitsma Mulier, J. van Nylen en Nine van der Schaaf. De belangrijkste bijdrage uit dit nummer is zonder twijfel het *In Memoriam,* door M. Nijhoff gewijd aan Joh. van 't Lindenhout, den jong-overleden dichter; dat een eigenaardig licht werpt op den ongelukkigen, ontredderden zielstoestand der moderne dichters en kunstenaars:

„Onze drang naar wat achter den einder wenkt, onze droom naar wat boven de sterren zingt, ons eindeloos begeeren naar God, dat zich weerbarstig van de wereld afwendt, waarop wij gezet zijn, wordt vastgehouden en neergeslagen, tot al dit leven zich verliest in het verrichten van daden, zich breekt in het voortbrengen van vruchten. Maar ook dit brengt geen voldoening, want: de moderne mensch oververzadigd, vermoeid door het besef van zijn vergeefsch bestaan, is pessimist en dilettant geworden. De ziel stijgt droevig met zwarte vleugels omhoog. — Vlot werken wordt belemmerd door sceptische zelfcritiek, die ten slotte nog slechts in een angst vol gekozen verbijzondering, in een toegepaste vereenvoudiging haar scherp verfijnden smaak kan bevredigen. Hetgeen tot stand komt, lijkt koud en hard voor

wie niet beseft wat onderdrukt en genegeerd werd om tot perfectie te komen. Daarom is de toon van alle groote werken der kunstenaars van onzen tijd gemarteld, troosteloos. Ze zoeken, vluchtend, een uitweg in den dood, een elysium, berustende religie, extase, waanzin". Dit alles wordt geschreven in: *Een brief aan een meisje*, dat den poëtischen naam draagt van Elaine. De vuurroode omslag van dit tijdschrift heeft voor een kalmer geel blad plaats gemaakt.

De Tijdspiegel bevat een bericht van de Redactie, dat zij in verband met den overgang van den eigendom van het tijdschrift in andere in andere handen, haar taak met het einde van het jaar neerlegt. Meer dan de helft van dit nummer wordt ingenomen door een artikel van prof. Valckenier Kips *Uiteinde*, waarin hij blijkbaar met door smart verscheurd gemoed, het droevige einde betreurt van den volkerenstrijd, waarbij Duitschland ondanks alles noch te land, noch ter zee overwonnen werd. Karthago's lot is over Duitschland gebracht! verzucht deze vurige pro-Duitsche Hollandsche professor — *Het Sachet* komt tot zijn einde en blijkt een soort van toover-amulet geweest te zijn, waarvan de geheimzinnige kracht jongen vrouwen noodlottig werd.

De Beiaard is deze maand minder belangrijk, dan hij het den laatsten tijd placht te zijn. Hij opent met *Zacheus* een bijbelsch gedicht door Bernard Verhoeven, dat deftig begint:

„Ik duizel, Meester, wilt Gij bij mij zijn?" en zeer huiselijk eindigt: „Oom Zacheus, wil je komen?" En... „Mag ik paardje rijden op je schoot?"

Wie de gloedvolle rede van Dr. Gerard Brom, gehouden op de tweede religieus-ethische conferentie van de Nederlandsche Christelijke Studenten-Vereeniging in Hardenbroek gehoord heeft, kan haar in het artikel *Kerk en Kunst* hier nog overlezen. Van van der Grinten een zeer zakelijke, hoewel uit den aard van het onderwerp tamelijk droge beschouwing over de *Herziening van het Gemeenterecht*, terwijl Marie Koenen haar novelle *De Andere* voortzet, die zelfs bewonderaars van haar groot talent wat al te gerekt en niet bijzonder belangwekkend zal voorkomen. — Een kleine opmerking. Weet de knappe snhrijfster wel, dat zij er een lievelingsstopwoordje op nahoudt? Evenals ieder, die zich in dit twijfelachtige bezit bevindt, vermoedt de persoon zelf het niet. Dit woordje, zoo veelvuldig — soms een paar malen per bladzijde — gebruikt, is het niet veelzeggende „ineens". P. Molkenboer vondelt naar hartelust in zijn bespreking van Dr. J. Sterck's mooi *Oorkonden*boek. Fr. Luns verzorgde de tooneelkroniek, waarin hij kritiek niet spaart.

Elzevier zet den nieuwen jaargang goed in met een doorwrochte studie van Mr. Backer over *Rembrandt's Boedelafstand*. Hij volgt hier het voorbeeld door Jan Sterck in zijn *Oorkonden* gegeven met in oude documenten waardevolle bijzonderheden te zoeken over de levensomstandigheden van onze beroemde mannen en vrouwen. Het belangrijke stuk wordt nog vervolgd. Ook het

volgende artikel van Dr. H. E. van Gelder zal zeker interessant zijn voor liefhebbers van oud porcelein, evenals *Rodin's Graphisch Werk* met fraaie platen verlucht door Ph. Zilcken ons een geheel nieuwe phase doet kennen van het talent van den grooten beeldhouwer. P. H. Ritter Jr. vertelt heel aardig van *Het Land van Wind en Water* (Noord-Holland beneden het IJ). Herman Robbers vervolgt zijn breed opgezet, zwaarwichtig en vooral weinig boeiend verhaal *St. Elmsvuur.* Het komt ons onnoodig gerekt en zelfs gezocht diepzinnig voor. Zooals te verwachten was, behandelt het op Robbersche manier bij voorkeur verboden liefde.

In *Wetenschappelijke Bladen* verklaart ons Clarence A. Poe, en uit zijn redacteurschap van „The Progressive Farmer" blijkt zijn gezag, *Waarom Landbouwproducten in de Vereenigde Staten duur zullen blijven.* Als antwoord op deze vraag, wijst hij er op, dat er 1°. meer verbruikers en minder voortbrengers zijn. Dit laatste vindt zijn oorzaak den trek naar de groote steden. Zoo woonde b.v. in 1880 29.5 percent der bevolking in steden en in 1910 was dat aantal gestegen tot 46.3 percent; 2°. De verarming van den bodem door roofbouw; 3°. De neger maakt zich allengs van den grond los of begint hooger loon te eischen; 4°. Noodzakelijkheid van hoogere loonen voor landarbeiders, omdat zij anders zullen overgaan naar de industrie en er spoedig een tekort zou komen aan veldarbeiders. De conclusie is dat ook in de toekomst voor ons land de broodprijzen hoog zullen blijven.

Verder vinden wij in deze aflevering eene rede van den senator Louis Martin, door hem gehouden in den Franschen senaat: *De Fransche Vrouw en het Kiesrecht.* Het is een lofrede op de vrouw; een historisch overzicht van wat de vrouw in den loop der tijden heeft tot stand gebracht. Ik zal daarvan maar niets aanhalen, want ik vermoed dat geen enkele onzer lezers het goed recht der vrouw (en hare geschiktheid) om passief en actief deel te nemen aan het staatsleven zal willen bestrijden, tenzij misschien om opportuniteitsgronden, die maar een zeer relatieve waarde hebben.

Een andere voordracht: *De Zwaartekracht en het Beginsel der Relativiteit,* van Prof. A. S. Eddington, laten wij over aan deskundigen, maar vragen de aandacht voor *Lord Morley's Herinneringen* door G. P. Gooch. Hij was van 1905 tot 1910 minister voor Indië, en is bekend, behalve om zijn politiek en politieke geschriften, door zijn meesterlijke studiën over Voltaire, Rousseau, Diderot en de Encyclopedisten, Turgot en Condorcet en anderen. Het is merkwaardig te lezen hoe Morley in aanraking is gekomen gedurende zijn lang leven met celebriteiten en kopstukken op alle gebied, en hoe hij in enkele regels hun karakteristiek weet te geven. Mill, „de heilige van het rationalisme", was zijn vereerde meester, Meredith zijn vertrouwde vriend. Levendige karakterteekening geeft hij van mannen als Hubert Spencer, Mazzini, Lesley Stephen, Matthew Arnold, Chamberlain, Parnell en een massa anderen, die hij leerde kennen. Het moet

wel de moeite waard zijn de 2 deelen Recollections van dezen Joh. Viscount Morley, die bij Macmillan verschenen, met aandacht te lezen.

Wat menschelijke ondernemingslust en geniaal onderzoek vermag, bewijst Prof. Lassar-Cohn in zijn artikel: *De Producten* die men uit steenkolen verkrijgt: namelijk kleurstoffen, explosiestoffen, antiseptische middelen en geneesmiddelen, suikerhoudende stoffen en parfumerieën.

In de rubriek „Korte Mededeelingen" komt nog een kort stukje voor *Over de Belgisehe annexionisten.* Schrijver meent de microbe van dezen landhonger te hebben gevonden in een artikel van den „Fortoughtly Review" van 1911 (Februari) van een ongenoemden schrijver, die opkomt voor den afstand voor Limburg en Staats-Vlaanderen aan België, en dezelfde dom-kwaadaardige argumenten gebruikt als de tegenwoordige druktemakers.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Bonaventura (Sint) De Mystieke Wijnstok of Verhandeling over het Lijden des Heren. Uit 't Laiijn door Fr. Christinus Kops O.F.M. mef eene inleiding van Dr. D. A. Luyckx O. P. Bussum, Paul Brand.

De inleider schrijft: „Terecht betitelt meer dan één handschrift dit werk: „St. Bonaventura's klaaglied op het lijden van onzen Heer". Het is de luide klacht van een tot extase vervoerden minnaar van het Kruis.

Franciscus' heele ziel openbaarde zich in de heilige wonden van handen en voeten. Bonaventura's heele bezieling ligt voor ons open in dit liefde-lied.

In welke doorzichtige, vloeiende taal stroomen de woorden uit het hart van dezen geestelijken minnaar, als eens bij Bernardus „mellifluus".

Men staat verbaasd over den durf en de pracht zijner beelden en vergelijkingen, de slaande tegenstellingen, het verrassende en de diepte der gedachten, als hoorden we Augustinus.

Wat een volheid en schittering van scripturistische kennis; wat een diepte van theologische wetenschap! Boven alles, wat een uitlaaiende brand van verteederde en verteerende liefde!

Het was een gelukkige gedachte van Pater Kops ons te verrijken met dtt juweel der Christelijke mystiek. Velen zijn er, die uitzien naar een degelijke verhandeling tot profijt van hun geestelijk leven, want hun werd te veel geboden dat hun zielen niet verzadigen kon. — Moge dit boekske velen in innige liefde ontvlammen tot hun gekruisten Heer en God".

Beter waardeering en oprechter aanbeveling zou ik niet kunnen schrijven. Men moet een weinig wennen aan de stoute beeldspraak, die in het Nederlandsch meer opvalt dan in het latijn. Maar dat kan, mits men niet alleen met kritisch-literairen geest dit werkje nadert, doch innig en devoot den inhoud overweegt.

R. K. PR.

Misboek bevattende al de Missen en Gebeden van het Romeinsch Missaal. de Vespers van alle Zon- en Feestdagen van het Kerkelijk Jaar, benevens Keur van Gebeden en Oefeningen. N. V. de R. K. Boek-Centrale, Amsterdam.

Een magnifieke uitgave en in handig formaat. Het exemplaar, op dun papier gedrukt, dat mij werd toegezonden, is maar anderhalven vinger dik, niettegenstaande het 1400 bladzijden bevat en in zwaren lederen band is gebonden.

De prijzen schommelen voor de zeven verschillende uitgaven, alle mooi, doch niet even kostbaar, vooral wat den band betreft, tusschen f 4.50 en 9 gulden. De eerste 5 uitgaven zijn gedrukt op gewoon papier en zullen dus wel zwaarder zijn, de 2 overige op dun papier.

Vooral deze luxe-exemplaren zijn geschikt voor waardevol en kostbaar geschenk. R. K. PR.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Aalberse (P. J. M.) Windthorst als sociaal-politicus. Leiden, Futura.

Van de hand van Prof. Mr. Aalberse verschijnt als nummer der Politieke en Sociale Studiën deze beschouwing over Windthorst als sociaal-politicus. Het is een boekje dat wij van harte aanbevelen, niet alleen om onze bewondering wakker te houden voor den grooten voorvechter der katholieke belangen, maar vooral omdat er voor het tegenwoordig geslacht zooveel uit te leeren valt. Het is mij opgevallen, dat bij juridische studenten tegenwoordig niet zelden een volstrekt onjuist begrip bestaat van staatssocialisme.

Waar zij een natuurlijk of door de omstandigheden noodzakelijke staatsbemoeiïng zien, of zelfs een staatsmonopolie, daar meenen zij uit de noodzakelijkheid van zoo'n ingrijpen te kunnen besluiten minstens tot het groote belang en het voordeel van staatssocialisme in het algemeen.

Windthorst's scherp verstand en klare voorstelling zal wel in staat zijn hun te doen zien, waar de fout bij deze jongeren schuilt en naar ik hoop menigeen, die op sociaal gebied wat hard van stapel loopt, een min of meer demagogisch vlaggetje uitsteekt, en zijn uitingen niet toetst aan de zuivere beginselen, tot omkeer brengen.

Het is een mooi, leerzaam boekje.

A. GIELEN

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Raalte (Frits ván) Romantiek uit het kinderleven. Amsterdam, van Holkema en Warendorf.

De bekende pædagoog Frits van Raalte bundelde onder den gezamenlijken titel „Romantiek" een 20-tal schetsjes, ontleend aan zijn rijke ervaring, opgedaan tusschen de leerlingen van een volksschool. Evengoed had hij zijn boek „Tragiek" kunnen noemen, want bijna alle verhalen hebben tot onderwerp schrijnend kinderleed. Meestal de kleinen, waarvan hij ons vertelt. zijn offers van armoede en ellende, maar helaas! ook vaak van de zonden en twisten hunner ouders, wier schuld donkere schaduwen werpt over hun jong leven en zelfs in menig geval oorzaak wordt van hun te vroegen dood.

Aangrijpend o. a. is het droevig lot van den kleinen Hendrik, het afgetobde jongske, dat in zijn vrije uren hard moet sjouwen om voor zijn verweduwde moeder een karig stukje brood te verdienen... op school versuft en afgebeuld in het gasthuis sterft; van Truusje en Louise, wier harten wreed worden gescheurd door de scheiding van vader en moeder, die zij beiden zoo innig liefhebben. Dan het sterfbed van klein Maneske, wiens laatste wenschje door zijn meester, tot diens bitteren spijt, niet vervuld werd.

Somtijds is de „romantiek" wat te gewild of te gezocht romantisch. Zoo is het b.v. zeer moeilijk in „Het kleine meisje uit het Verre Oosten" het verband te vinden tusschen het aardige, italiaansche kind en de volwassen oostersche schoone, die den hollandschen onderwijzer een ontmoeting toestaat, maar over het algemeen zijn de heldjes en heldinnetjes met hun omgeving goed getypeerd en geven wel de illusie naar het leven geteekend te zijn. De schrijver is diep in hun zieltjes gedrongen, hij doorvoelde ze met fijne intuïtie en toont dan aan, hoeveel goed verstandig, tactvol ingrijpen op het kinderkarakter kan uitoefenen, hoe liefdevol begrijpen en vriendelijke woorden gekneusde kinderharten kunnen genezen en hoe verbittering en wantrouwen wijken voor hartelijk tegemoetkomen en sympathiek aanvoelen.

Dat de godsdienst nagenoeg geheel uit dit lief en leed van neutrale schoolkinderen geschakeld is, schijnt ons het eenige tekort, dat de schrijver jammer genoeg niet heeft aangevuld. En dat hij, het bleek ons genoeg uit zijn vroegere opstellen, ook niet kón aanvullen.

B. W.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Gjellerup (Karl) De Pelgrim van Kaminata. Amsterdam (1918) van Holkema en Warendorf ( ).

Vertaling van Jhr. L. Op ten Noort. Bekroond met den Nobelprijs 1917.

Aan de achterzijde van het titelblad prijken deze woorden van Byron (Don Juan, XIV, 7):

This narrative is not meant for narration.

Wanneer deze woorden waarheid bevatten, zouden wij dit boek moeten verwerpen. Ik heb het beschouwd als een „narration".

Het verhaal speelt in het Oosten. Twee verliefden worden gescheiden, ontmoeten ieder Budha, den Verhevene, en na hun dood zien ze elkaar weer in een paradijs, waar ze de wederzijdsche lotgevallen vernemen. M. WALRE

Graft (Dr. Catharina van der) Marialegenden verzameld en van een inleiding voorzien door Uitgave van J. L. van Looy, Amsterdam.

Meer en meer schijnt men aan den overkant er zich bewust van te worden, welke kostbare kleinoodiën de „duistere" Middeleeuwen bezitten in hun grooten schat van verhalen en legenden, waarvan de schoonste en meest poëtische zeker die zijn, welke de goedheid en teedere liefde voor het ongelukkige menschdom van de heilige Moedermaagd verheerlijken.

Hoewel zelf niet katholiek, wijdde Catharina van der Graft, doctor in de letteren, sinds lang haar talenten en haar tijd aan het verzamelen der Marialegenden uit de Middeleeuwen. Zoowel in voorlezingen als in boeken en tijdschriftartikelen gaf zij blijken niet alleen van haar groote eruditie op dit gebied, maar ook van haar liefde en sympathie voor deze godsdienstige folklore.

In haar inleiding verhaalt zij ons, hoe de volkspredikers uit die dagen — vooral de Dominicanen, op het voorbeeld van hun stichter, den H. Dominicus — deze legenden of korte verhalen door hun predicaties vlochten tot voorbeeld, stichting, maar ook ter waarschuwing van hun toehoorders. De oorsprong echter van deze korte verhalen is nauwelijks te vinden. Soms lagen hun ware gebeurtenissen ten grondslag; de meesten echter waren voortbrengselen van een vrome fantaisie.

Dat de Marialegenden, die niet alleen in het Latijn, maar ook in het Nederlandsch menigmaal zijn verzameld, niet vroeger zijn verschenen, wijt Dr. van der Graft aan de protestantsche gezindheid van ons volk.

Aan een katholiek, onzen hooggeschatten professor J. A. Alberdingk

Thijm, den Roomsch-geloovigen kunstenaar met zijn zielvol aanvoelen van het middeleeuwsche, geeft zij de eer, de aandacht zijner tijdgenooten te hebben gevestigd op deze Middelnederlandsche legenden en hen binnengeleid in deze wereld van verbeelding, die ons het denkend èn voelend wezen van de middeleeuwen op schoone wijze openbaren.

De legenden, die haar het liefste waren, heeft Dr. v. d. Graft met liefdevolle hand bijeengegaard. Zij zijn dertig in getal, de meesten Maria-legenden; eenigen slechts hebben geen betrekking op Onze Lieve Vrouwe, maar werden toch opgenomen, omdat zij denzelfden geest ademen.

De kunstzinnige uitgever S. L. van Looy zorgde voor een artistieke uitvoering. De legenden zijn in gothische letters op oud-hollandsche papier gedrukt. Een fraaie afbeelding van de Madonna en het H. Kind siert het titelblad.

Moge deze legenden-verzameling er toe bijdragen liefde en vertrouwen in onze zoete Moeder Gods op te wekken bij onze andersdenkende broeders en zusters, en bij ons katholieken het goede onthaal ontvangen, dat Dr. v. d. Graft door haar sympathiek pogen er zeker ten volle aan heeft verdiend.

Voor een geschenk bij godsdienstige feesten is dit mooie, stichtende boekje zeker ten hoogste geschikt.

Koenen (Marie) De Wilde Jager. Teulings, 's Bosch.

Jhr. Isendoorn van „den Gannenborgh" is trouw gebleven aan het Roomsche geloof, de adellijke familie van Deelen van „De Laar" werd gedeeltelijk ontrouw.

Hendrik van Isendoorn is verliefd op Fenne van Deelen, eene vinnige protestante. Om haar verlaat Hendrik zijn geloof en erfslot, trekt naar Den Haag en neemt later, als hij hoort dat Fenne getrouwd is, dienst in het leger van Christiaan van Brunswijk. In een woest leven verteert hij geld en goed, totdat hij, plotseling tot inkeer gekomen, zijn zwaard voor het altaar in den Sint Jan van den Bosch neerlegt en Minderbroeder wordt.

Elbert Isendoorn wordt door zijn vader geprest om priester te worden, maar hij weigert, wijl hij de katholieke Anna van Deelen bemint. Maar Anna wil niet weten van hem, omdat zij zijn broeder Hendrik liefheeft, voor wiens bekeering zij al haar lijden opdraagt. Denzelfden dag dat Hendrik in het klooster treedt, gaat ook zij met hare moeder, die inmiddels weer tot het oude geloof is teruggekeerd, naar het zuiden in kloosterlijke eenzaamheid. Anna en Lijsje van Deelen (deze laatste vond ik de meest sympathieke figuur) zijn gefingeerd, evenals eenige bijpersonen. De overigen worden allen vermeld in de historische gegevens, met de hoofdfeiten van hun leven, door de fantasie natuurlijk uitgesponnen en psychologisch verklaard.

Met hare bekende bekwaamheid heeft Marie Koenen ons deze geschiedenis verteld. Meer dan in een van hare andere boeken

doet zij ons hier onwillekeurig denken aan werk van Hugh Benson, ofschoon er van navolging natuurlijk geen sprake is. M. WALRE

Kooy van Zeggelen (M. C.). Indische mysteries. Veen's Gele Bibliotheek. L. J. Veen, Amsterdam.

Drie verhalen, vol mysterie en stille kracht, uit het verre Oosten. Het eerste stukje: „De heilige boom", geeft ons een aardig kijkje in het door bijgeloof zoo beheerschte volksleven der Javanen. De boom, een reusachtige tamarinde, heet door den boozen geest van het dorp bewoond te zijn en is den inlanders daarom heilig. Als een tram moet aangelegd worden, is er niemand, die hem durft kappen, hoewel een groote belooning er voor is uitgeloofd. Eindelijk besluit de oude Ali, door nood gedwongen, het waagstuk te ondernemen. 'tKost hem zijn leven, door den Dajang, den bernberngeest van den boom of door den fanatieken Oemar? Mysterie! de schrijfster laat het ons raden en geeft geen oplossing. De tweede vertelling: „Kostbare Sproke", is een echt juweeltje. Het mysterie, huivert door het simpele gebeuren, de indische vorstin getroffen door den hoogeren geest, die den christen zendeling bezielt, staat als een prachtfiguurtje in haar oostersch decor. Misschien speelt mevrouw Kooy te veel met licht en schaduw, hoe 't ook zij, dit droef eindigend kleine drama kan niet laten indruk te maken en wij vragen ons af, waarom Indische schrijvers en dichters ons niet meer in aanraking brengen met die wonderbare sfeer van Javaansche schoonheid en oostersche fantasiën.

Zou Noto Soeroto b.v. als hij zich moe gezongen heeft aan den haarwrong zijner moeder en aan allerlei bloemknoppen ons niet in dit tooverland vol geheimen kunnen binnenleiden om ons van zijn mysterieuze bekoring zoet te doen droomen?

Het derde verhaal is een historisch schetsje, dat de aankomst der eerste Engelsche schepen in de haven van Atchin (Atjeh) beschrijft. Wel interessant, maar minder mysterieus. M. S.

Marx (William) Voor den Admiraal. Uit het Engelsch door H. S. V. Met 4 platen door Jan Rinke. J. Ph. Kruseman, 's Gravenhage.

Dit verhaal uit den Hugenotentijd zal ongetwijfeld in den smaak vallen van hen, die aan het vechten, moorden, plunderen, verbranden en verwoesten van den laatsten tijd niet genoeg hadden en nu ook eens willen weten, hoe het in vroegere eeuwen op dit gebied toeging.

Een jong hugenootsch edelman Edman Leblanc vertelt van zijn lotgevallen in den burgerstrijd, onder den Admiraal de Coligny, wien hij een hart vol vurige vereering toedraagt. Zooals vanzelf spreekt, wordt de geheele toestand beschouwd van het standpunt van den calvinist, hoewel godsdienst een zeer ondergeschikte rol in het verhaal speelt. Politiek en oorlog nemen aller belangstelling

in beslag. Opzettelijke hatelijkheden tegen de katholieken vindt men er niet in. Zelfs wordt aan een katholieken krijgsman een zeer mooie rol toebedeeld. De geschiedenis — voor jongelieden in de eerste plaats bestemd — eindigt na den gruwelijken moord in den Bartholomeus-nacht, een politieke misdaad, zeker door katholieken evengoed als door protestanten afgekeurd en betreurd.

M. S.

Penning (Hugo), Herman Wendel. Amsterdam. Van Holkema en Warendorf.

De schrijver van dezen roman beroept er zich op vroeger *Goudland* te hebben uitgegeven. Voor ons is dit juist geen aanbeveling. „Goudland" speelde in Deli; ondanks de pompeuze aankondigingen, die „Herman Wendel" moeten helpen er ook in te komen en op het inliggend prospectus de groote verdiensten van Penning's eersteling verheerlijken, kunnen wij ons van dit brutale, cynische boek niet veel goeds herinneren.

„Wendel" heeft niet eens de verdienste in het Tropenland te spelen. Het is een somber boek, dat in trieste omgeving ons mannen en vrouwen leert kennen, niet wetend wat met hun leven te doen. Zij zoeken het geluk overal, vinden het nergens. Er komen zeer gewaagde tooneelen in voor. De taal is ook niet onberispelijk en de schrijver maakt een te kwistig gebruik — dat licht in misbruik ontaardt — van allerlei stopwoordjes. In eens — Jassus — verdomd — en een herhaaldelijk aanroepen van Gods naam, waar het volstrekt niet noodig is in overpeinzingen van menschen, die reeds sinds lang met God en Zijn gebod meenen afgerekend te hebben.

De schrijver toont overigens vooral in zijn milieubeschrijvingen wel talent, maar het gelukte hem niet een opwekkend, vlot en goed leesbaar boek te schrijven. Daarvoor is hij te minutieus, te lang van stof, misschien wat te droog, en vooral te sceptisch en zelfs zwaar op de hand. M. S.

Porter (Eleanor H.). Polly Anna. Het Boek van Blij zijn. In het Nederlandsch vertaald door E. P. Z. — W. den Boer, Bussum.

Inderdaad een blij, licht boek. Polly Anna kreeg van haar stervenden vader de opdracht steeds „blij" te zijn. En zij deed haar best hem te gehoorzamen, door in alles wat haar overkwam, lief en leed, een reden tot blijdschap te zoeken. En daarom bracht het elf jarig kind, waar zij kwam, licht, liefde, geluk en blijheid. Zoo leerde zij tante Polly, de verkilde, verbitterde tante — volgens de meisjesboeken zijn tantes dat immers altijd in alle landen der wereld — weer lachen, mooi worden en gelukkig zijn; zoo overwon zij alle duisternis en alle schaduw en zelfs toen zij hulpeloos en verlamd scheen voor heel het leven, poogde zij nog blij te zijn, omdat zij vroeger had kunnen loopen.

Innige, hoewel niet zeer positieve godsdienstzin maakte de kleine Polly Anna zoo blij en tevreden.

Evenals de vorige boeken van Eleanor Porter, is dit keurig uitgevoerde deeltje een zeer geschikt cadeau voor de rijpere jeugd.

Reyneke van Stuwe (Jeanne). Het gevleugelde Wiel. Een familiegeschiedenis. 2 dln. L. J. Veen, Amsterdam.

Met den titel van dit 13de deel uit den cyclus der schrijfster *Zijden en Keerzijden* wordt bedoeld het rad van Fortuna, waarop de godin geblinddoekt staat, en dat haar wisselend voert van hoog naar laag en weer van laag naar hoog. Het is geen historische roman, maar tracht zoo getrouw en levendig mogelijk het beeld van een gezin te geven uit de vorige eeuw, waarvoor (haar) een uitgebreid familie-archief met authentieke bescheiden ten dienste stond. Zoo verklaart mevr. R. van Stuwe ons titel en inhoud van haar jongste werk.

Als het verhaal begint is de hoofdpersoon Cornelius van Everden 25 jaar oud en zij schrijven dan 1820. Tegen het einde hebben wij 1870 bereikt en vieren de bruiloft van zijn beeldschoone dochter mede. Goed geteld, zou Cornelius, die kort daarna trouwde, als hij nog geleefd had, 75 jaar oud zijn geweest en zijn dochter was dan stellig reeds diep in de 40. Met de chronologie is de Schr. dus blijkbaar een beetje in de war bij haar familiegeschiedenis.

Er is in dezen roman veel typisch van Stuwe's, hoewel wij tot ons genoegen ervaren, dat er veel in ontbreekt, wat haar boeken meest tot allesbehalve aanbevelingswaardige lectuur maakt. Er worden geen scabreuze toestanden in behandeld, zij leidt ons niet in kringen, waarin elke eerbare vrouw zich misplaatst zou voelen; ook worden wij niet toeschouwers gemaakt van tooneelen vol ongebreidelde, ongeoorloofde passie. Wat er verkeerd in voorvalt, wordt tamelijk kiesch behandeld, niet goedgekeurd, zelfs berouwd en geboet. Ook missen wij de lange bladzijden vol technische bijzonderheden over het milieu der personen, maar echt typeerend voor haar manier is het zeker, dat zij als een dame, zenuwachtig geworden, een glas water drinkt om zich te kalmeeren, ons vertelt hoe kunstig dit glas geslepen is uit bergkristal en hoe het reeds sinds jaren bij de familie als eigendom berust. In de meest tragische momenten beschrijft zij ons nog het elegante toilet der door zieleleed gefolterde dames, en vergast ons, zoodra zij er kans toe ziet, op het recept van een of ander lekker gerecht, of het menu van een fijn diner.

De familiegeschiedenis beweegt zich vooral rondom de mèsalliance van den rijken zoon uit een patricisch geslacht met een arm, bovendien Roomsch meisje. Dit huwelijk vindt ook om deze reden heftigen tegenstand, het loopt niet gelukkig uit, maar verschil van godsdienst heeft hier geen deel aan. Anna Marie, het jonge vrouwtje, schijnt reeds dadelijk haar godsdienst aan

kant te hebben gedaan en ook haar kinderen worden blijkbaar protestantsch opgevoed.

Mevr. R. v. Stuwe verwaarloosde hier een belangrijken factor, die haar in staat had gesteld het conflict tusschen de levensbeschouwing der echtgenooten scherper en vooral dieper te maken. Psychologie is echter, zooals men weet, niet de sterkste zijde van haar talent.

Een andere eigenaardigheid is, dat het verhaal niet het mondaine Haagsche, maar in het zakelijke Rotterdam tot plaats van handeling heeft. Het spelen in 'n anderen tijd bepaalt zich echter meer tot uiterlijkheden van costuum en omgeving, dan in karakteristieke verschillen van denkwijze en levensopvattingen.

M. v. d. B.

Steketée (Johanna). De Weduwe. J. J. v. d. Peyl. Ierseke.

Een verhaal, niet zeer belangrijk, zelfs bij het onnoozele af, dat tot strekking schijnt te hebben, hoe onverstandig het is voor weduwen haar finantiën zonder veel verstand en met te veel hart eigenmachtig te willen beheeren.

Antje Terstege, de arme doktersweduwe, moest het tot haar nadeel ondervinden. Toen haar man, uit zijn drukke praktijk door wreede ziekte en vroegen dood werd gerukt, bleef zij met haar drie kinderen in tamelijk goeden doen achter. Zij kende echter de waarde van het geld niet en had het ongeluk een veel te slappen en bedaarden raadsman te hebben, haar man's broer, de ex-dominé Stefaan. In hoeverre èn Antje en hij tegen de wet handelden met het langzaam dooden der kip, die voor 't weeuwtje en haar kroost trouw eieren legde — wij bedoelen het interen van haar kapitaal — mogen juristen uitmaken. Zeker is het, dat de toeziende voogd zeer in zijn plicht te kort schoot, door lijdelijk toe te zien, hoe dom Antje zich zelf en haar kinderen ruïneerde.

'tArme schepsel wordt wreed voor haar al te groote of liever onverstandige goedheid gestraft, wanneer zij op haar ouden dag wordt veroordeeld het genadebrood te eten bij haar bazige schoondochter.

Het geval wordt tamelijk ouderwetsch en gewoontjes verteld; op literaire of psychologische waarde kan het volstrekt niet bogen.

'tLijkt wel of het alleen geschreven werd als waarschuwing voor al te verkwistende en zorgelooze weeuwtjes.

M. S.

VARIA

Eene Kritiek. Frederik Wilhelm IV liet de volgende kritiek los over „Die Hugenotten", waarvan de jood Meyerbeer de

componist is: „Protestanten und Katholieken prügeln sich, und der Jude macht die Musik dazu".

Hugo Verriest is terecht; alle praatjes die over hem gegaan zijn, blijken aan de vruchtbare fantasie der journalisten hun aanzijn te danken. Hij is niet dood, zijn pastorie staat nog! hij heeft niet met de Duitschers geheuld, riep hun bescherming niet in, evenmin als Stijn Streuvels het deed. Ook zijn „Lijsternest" hoewel deerlijk gehavend, is niet verwoest: Ingoyghem, het lieve dorpje heeft veel geleden door de obussen en granaten der Duitschers, de eene ruïne volgt op de andere; pastoor Verriest is zeer ernstig ziek geweest, maar de bijna 80 jarige bevindt zich op weg van beterschap en vertelde zelfs aan een hem bezoekenden journalist zijn wedervaren gedurende de donkere dagen van den oorlog. Onder de beschieting van het dorp door de Duitschers vluchtte hij met 40 dorpelingen naar een kelder, waar zij zes dagen vertoefden.

„Op zekeren dag", zoo vertelt hij, „komt er een krijgsman in den kelder en hij roept: „Kameraad, kameraad!" Het was om te zien of er nog vijanden verscholen zaten, die zich wilden overgegeven en opeens schreeuwt er een van ons: „'t Is een Engelschman!" en toen o! dat hadt ge moeten beleven! De vrouwen grepen zijn handen, zijn hals en ze weenden en lachten en begroetten alzoo den verlosser. De Engelschman was te aangedaan om wat te kunnen zeggen en moest wegloopen. Wat later kwamen er twee Engelsche officieren en ze zeiden me, dat ik best deed van heen te gaan, want dat het hier leelijk zou doen. We zijn dan te voet vertrokken naar Kortrijk, met eenige noodzakelijke have of een stuk karreke en boven ons hoofd schuifelden de granaten en we gingen er dus onderdoor. 't Was een te zware gang voor zoovele van ons en onderweg vroeg ik hulpe aan een Engelschen officier en we kregen onmiddelijk vier ferme Schotten mee, brave gasten, die ons karekke voortduwden en ons anderzins hielpen tot Sinthonis, waar ik een wagen kreeg, waarop we veilig Kortrijk bereikten. En dan ben ik ziek geworden: een vreeselijke maagstoring en rheumatiek in de aderen, maar ik ben toch weer uit mijn bedde gekomen en zoo zit ik nu in mijn eigen huis, dat wel gehavend, maar weer wat hersteld is. Een granaat is dwars door de keuken gevlogen, overal zijn er gaten en brokken. Op het dorp zijn er een vijftiental menschen dood".

Goethe. „Nur der lump ist bescheiden" haalt men dikwijls aan als een cynisch woord van Goethe. Het vers, gelezen in zijn samenhang met het volgende, geeft echter een geheel andere beteekenis aan het woord „Lump" en ontneemt daaraan al het cynisme. Goethe schreef (1810 in „Pantheon"):

Nur die Lumpe sind bescheiden,
Brave freuen sich der That.

Het bekende woord „Shakspere und keine Ende" is ook van Goethe. Het was de titel van een opstel, verschenen 12 Mei 1815 in het „Morgenblatt für gebildete stände". Professor Dubois-Reymond maakt er later van (met veel recht) „Goethe und keine Ende".

Buridan's ezel. Wij herinneren ons allen de verzen van Bilderdijk; wat lag er die ezel mooi, tusschen twee schelven hooi. Deze ezel heeft een naam in de geschiedenis; hij heet Buridan's ezel. Een fransch phillosoof uit de 14de eeuw, met name Buridan, moet de stelling hebben opgezet dat een ezel, liggend tusschen twee bundels hooi, en door beide voedselvoorraden gelijkelijk aangetrokken, noch op den eenen noch op den anderen te gast zou kunnen gaan, en natuurlijk verhongeren moest.

De Duitsche pessimistische wijsgeer Schopenhauër (1788-1860) heeft het geval wat grondiger onderzocht. Hij verklaart („Grundprobleme der Ethik", 2 Aufl. pgn. 58) dat Bayle in voce „Buridan" in zijn „Dictionnaire historique et critique", Rotterdam 1697) de aanleiding is geweest dat er van Buridan's ezel wordt gesproken, ofschoon er geen reden was om hem deze eer te geven. Bij Dante (Paradeso IV) staan reeds de volgende verzen:

Intra duo cibi distanti e moventi
D'un modo, prima si morria di fame
Che liber uomo l'un recasse à denti.

(Tusschen twee spijzen even ver verwijderd en gelijkelijk aanlokkend, zou de vrije mensch eerder sterven dan de tanden slaan aan een van beiden). Zelfs Aristoteles (over den Hemel II, 13) zegt: dat een hongerende en dorstende, indien hij tusschen drank en spijze zich bevindt, in rust zal moeten blijven, evenzeer door het een als door het ander aangetrokken. Buridan heeft van dezen zijn voorbeeld afgekeken, maar den mensch verwisselde hij tegen den ezel, omdat deze dorre scholasticus de gewoonte had, waar hij voorbeelden gaf steeds te spreken van Socrates, Plato of asinus (ezel).

J. F. M. Sterck. Na de dies-rede (Woensdag 8 Januari 1919). werd J. F. M. Sterck op plechtige wijze tot doctor honoris causa in de Nederlandsche letteren bevorderd. De rector-magnificus, professor Kuiper, las het gebruikelijke formulier der promotie voor en daarna hield de promotor, prof. dr. Jan te winkel, eene toespraak.

Hij stelde het op hoogen prijs den nieuwen doctor het eerst te mogen gelukwenschen, wijl hij krachtens zijn ambt het wetenschappelijk werk van den heer Sterck had leeren kennen en waardeeren. Hij begrijpt dat het den heer Sterck vooral aangenaam moet zijn den doctorstitel te ontvangen van de Amsterdamsche

Universiteit, wijl hij een volbloed Amsterdammer is, en zijne geboortestad bij zijn studiën steeds den voorrang had.

Deze studiën beperken zich niet tot de zestiende eeuw; zij loopen tot ver in de 19de. Men denke steeds aan Bilderdijk en aan Sterck's bemoeiïngen in het tot stand komen van het Bilderdijk-museum, dat zonder zijne zorg en toewijding nooit zou hebben kunnen worden wat het thans is: een leerschool voor ieder, die zich wil inleven in het gevoelen en denken van 50 allerbelangrijkste jaren uit de geschiedenis onzer politieke en godsdienstige beschaving en letterkundige ontwikkeling.

Ook wordt herdacht Sterck's werk in de oprichting van het Vondel-museum in de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek, en zijn klare studiên over Vondel, onlangs verzameld in het boek: „Oorkonden over Vondel en zijn Kring", evenals zijne belangstelling van Vondels tijdgenooten.

Professor te Winkel verklaart: Gij hebt meer bijgedragen tot de aesthetische waardeering van Vondel's positie, dan de holle ontboezemingen van velen, die, zonder voldoende feitenkennis, ons een Vondel voorstellen naar hun eigen opvatting, die echter niet gelijkt op den waren Vondel. Verder herinnert de promotor er aan, dat Sterck's liefde en geestdrift voor Bilderdijk en Vondel werd opgewekt en aangewakkerd door den man, dien hij steeds eerde als zijn leermeester: Alberdingk Thijm.

De Kleine Johannes. Naar aanleiding van een artikel over dit boek v. Van Eeden ontvangen wij eenige opmerkingen.

Frederik van Eeden heeft eenigen tijd geleden eene lezing gehouden over zijn werk. Hij verklaarde omtrent den persoon van Markus Vis, dat hij met opzet dezen naam had gekozen om hier Christus mee aan te duiden. Om het niet al te gemakkelijk te maken of al te eenvoudig liet hij de ch weg. Derhalve, zegt onze correspondent, hij heeft niet een anderen Christus willen verpersoonlijken in Markus Vis, maar onzen Zaligmaker. Dat is toch niet juist. Dat v. Eeden geïnspireerd is door de Christusfiguur is heel duidelijk, maar zij is vóor hem slechts een beeld geweest om er zijn Markus naar te boetseeren. Want het gansche optreden van Markus (de scharenslijper) houdt maar oppervlakkig verband met het optreden van den historischen Christus. Wat van Eeden dus heeft gegeven is en blijft (wat hij zelf ook moge verklaren) voor ons niets meer dan een andere, „een soort" van Christusfiguur.

Vervolgens moet van Eeden hebben verklaard: stellig te gelooven aan den door hem beschreven gouden tijd. Wanneer die tijd komt weet hij niet — 't kan duizenden jaren duren — maar hij kómt. En die gouden tijd zal idéeeler zijn dan de sterkste fantasten durven gelooven. — Daar kunnen wij gerust op antwoorden, dat wij als katholieken het niet kúnnen gelooven — en 't ook alleen reeds als nuchter-denkende menschen niet zouden doen.

Ook verklaarde hij dat de Kl. Joh. geen sprookje is, maar

louter werkelijkheid en dat ieder kind zoo'n tijd doorleefde. Doorleefde in zijn verbeelding! En daarom is het juist een sprookje. Waar de werkelijkheid in sprookjesvorm wordt gehuld, blijkt dat duidelijk genoeg.

Sommigen schijnen het boek niet gevaarlijk te achten. Laat ik onmiddelijk verklaren uit mijn ervaring dat de gedichten van de Genestet en dit boek van v. Eeden in heel wat gemoederen de kiem van droomerigen twijfel hebben gewekt. Juist omdat zij beiden niet ruw, maar dichterlijk weemoedig hun twijfelzucht en ontevredenheid verkondigen, winnen zij jeugdige, zacht-gestemde, sentimenteele zielen voor hun onzekere levensbeschouwing.

Voor Annexionisten. Nu een deel der Belgen, die hunne dankbaarheid wel op waardiger wijze hadden kunnen toonen, zich ten koste van ons willen verrijken en na onrecht te hebben geleden ook op hunne beurt eens onrecht willen plegen, begroeten wij met blijde instemming de verschijning der brochure: *De Provincie Limburg een Nederlandsch gewest, grootendeels Geldersch.*

Het „Handelsblad" zegt er van: „Zoo is de titel van een brochure, geschreven door den Rijksarchivaris in Limburg A. J. A. Flament. De inhoud is wel zeer actueel en belangrijk. Gewezen wordt o. m. op het feit, dat de naam Limburg enkel in 1875 werd aangenomen, omdat Koning Willem I de 17 provinciën, die Karel V eens onder zijn scepter vereenigde, ook wederom onder zijn souvereiniteit wenschte vereenigd te zien. Het grondgebied van het oude hertogdom Limburg, met het stadje Limbourg (bij Dolhain en bij de beroemde Barrage de la Gilleppe) tot hoofdstad, lag tusschen Verviers, Aken en Luik en behoort thans voor het allergrootste deel tot de prov. Luik en de Rijnprovincie. Het was dus enkel een beleefdheid aan den Koning, dat Limburg niet „Opper-Gelderland" of „de prov. Maastricht" werd gedoopt.

Het overgrootste deel van Limburg: Van Mook tot Nieuwstad (ten N. van Sittard) was tot het begin der 15de eeuw Geldersch en heeft tot 1580 deel uitgemaakt van Groot-Gelderland, toen het aan Spanje kwam, slechts tot 1702. Venlo en Roermond waren *Geldersche* vestingen, in 1511 belegerde keizer Maximiliaan Venlo vergeefs gedurende 4 maanden en in 1543 maakte de vesting zich gereed om tegenstand te bieden aan Karel V, toen Gelre's laatste hertog het laatste onafhankelijk Nederlandsch gewest overgaf aan den keizer; dat zelfde jaar had deze in den slag van Kollenberg bij Sittard de nederlaag geleden tegen de Gelderschen.

In het zuiden van Limburg was de toestand zeer verward. Maastricht was vanaf 1632 in de macht der Staten-Generaal, terwijl ook een vrij groot deel van het tegenwoordige Limburg nooit tot de Zuidelijke Nederlanden heeft behoort, doch ressorteerde onder het Heilige Roomsche Rijk, n. l. verschillende vrije rijksheerlijkheden, of tot het hertogdom Gulich behoorden (de Westphaalsche Kreits van het Duitsche rijk). Het staat dan ook

vast, *dat zeker sinds 1715 het grootste deel van de bewoners van de tegenwoordige prov. Limburg onder de Staten-Generaal behoorden.*

De heer Flament besluit aldus:

„Nomen est omen, ja waarlijk, in den naam ligt eene grootere beteekenis dan men wel meent, soms ook een onaangename voor den naamdrager en ik zou durven beweren, dat als het voorstel van den baron van Lijnden, in de vergadering tot herziening van de grondwet van 22 Mei 1815 gedaan, om onze landstreek Opper-Gelderland te noemen, was aangenomen, men eene heel andere, betere gedachte van Nederlandsch Limburg zou hebben en zou beseffen, dat de Limburgers evengoed Nederlanders zijn als de Groningers en Drentenaren.

„Om 't nog eens te memoreeren: het grootste deel van Limburg, n.l. Opper-Gelderland of 't Overkwartier heeft ongeveer honderdtwintig jaren onder Zuid-Nederland geressorteerd, want in den Spaanschen Successieoorlog werd dit Opper-Gelderland reeds in 1702 door het innemen der steden Roermond en Venlo door de Nederlandsche troepen voor 't grootste deel, zoover het in onze tegenwoordige provincie Limburg ligt, aan het Spaansche gezag onttrokken. En dit Overkwartier had evengoed als de oude souvereine Nederlandsche gewesten een Hof, dat ook als leenhof en administratief college fungeerde, een rekenkamer en Staten.

„En als men beweert, dat Maastricht met de Staatsche landen van Overmaas slechts door verovering van 1632, gevolgd echter door de vredestractaten van Munster en van de partage in 1661, Nederlandsch zijn geworden, evenals Staats-Vlaanderen, dan vraag ik wat er zou geschieden met de kaart van Europa, als men eens den toestand van vóór 1632 terugkreeg. Dan moest bijv. België niet slechts die landen terugeischen, maar ook van Frankrijk Fransch Vlaanderen en Henegouwen, Artois, le Cambrésis en de Franche-Comté, die ook tot de zeventien Nederlandsche gewesten hebben behoord, en waarlijk, ik hoor zoo even, dat er in België zijn, die dit eischen".

Aan de *taal*kwestie worden in deze brochure slechts enkele woorden gewijd. Doch het is wel opvallend, dat het Zuid-Limburgsche dialect niet Vlaamsch, doch plat-Duitsch is, nauw verwant aan dat van de Rijnprovincie. Wie een broodje met ham wenscht in het zuiden van Limburg, vrage een „braudche met schink", terwijl men in Genck (in de Belgische Kempen) op 20 K.M. ten W. van Maastricht, een „pistolei met hesp" mag vragen. als men wat te eten wil krijgen. Is het verder ook niet opvallend, dat te Canne, even over de Belgische grens en slechts 3 K.M. ten zuiden van Maastricht het volk reeds Waalsch en Fransch spreekt, zoodat hier de taalgrens samenvalt met de nationale. De volkstaal van Zuid-Limburg is o.i. een zeer sterke aanwijzing, dat ook de Zuid-Limburgers in *geen geval* Waalsche en Vlaamsche *Belgen* zijn.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Het stukje naar aanleiding van het artikel van H. Heijnen, hebben wij, daar ons op het laatste moment werd toegezonden, dezen schrijver niet meer ter inzage kunnen zenden.

De Redactie wil even verklaren dat zij noch met den heer Heijnen noch met van Heugten het geheel eens kan zijn. Wij komen hier op terug.

Mr. B. te Z. De schrijfster van „Voorbijgaande Schepen" is Beatritce Harraden. Een ander boek van hare hand werd ook vertaald in het Nederlandsch: „Van het Wrak omhoog", uitgave Becht, Amsterdam.

Z. W. te H. Het is bizonder moeielijk geschikte romans ter vertaling op te geven. Niet omdat ze zoo zeldzaam zijn, maar vooral omdat wij niet weten of de vertaler of vertaalster even geschikt is als het boek.

Kiest er iemand, die èn Nederlandsch èn Fransch voldoende machtig is, dan vervalt in dit geval deze moeielijk. Maar de vraag blijft: voor welk publiek wilt U uitgeven? Ik noem hier twee boeken: Le Sel de la terre van Labruyère en Plus fort que la mort door Lambert. Beide boeken zijn goed, maar het eerste veronderstelt heel wat rijpere lezers dan het tweede. Vindt U ook niet dat eigenlijk alleen de boeken vertaald moesten worden, die supérieur zijn? Geef door een behoorlijk honorarium onze eigen schrijvers ook thans gelegenheid om hun talent te toonen. Het zal U wel niet onbekend zijn dat tegenwoordig de zetter van een roman heel wat meer verdient dan de schrijver. Democratie!?

W. v. d. H. te A. Gaarne zouden wij u daaromtrent inlichting geven, maar wij kunnen het niet. Het manuscript hebben wij niet gezien.

Mevr. K. te G. Wij vinden het volstrekt niet noodig dien roman, ons wél ter bespreking gezonden, hier aan te kondigen. Boeken van afvalligen vinden geen plaats in deze rubriek, want wat zij schrijven is slechts ter bestrijding of ter bespotting van wat zij hebben verlaten.

W. H. te S. Dat boek vond geen plaats in ons tijdschrift wijl het gewone oorlogsliteratuur was, propaganda-geschrift zonder eenige waarde.

EEN MERKWAARDIG BOEK?

Half Januari ongeveer ontving ik van een geestelijke het volgende schrijven:

> Ik zocht in „Boekenschouw" naar eene recensie van „Het Kindeken Jezus in Vlaanderen" door Felix Timmermans. Ik heb die niet gevonden. Wat is uw oordeel? Ik ontving het boek ter inzage en vind het gewoonweg ergerlijk; mag ik een oordeel in de volgende aflevering enz.

De verklaring van dezen schrijver, dat hij het veelgeprezen boek „gewoonweg ergerlijk" vond, was mij uit het hart gesneden. Men kan dat kleingeestig en bekrompen achten, maar men zal dan toch wel even willen luisteren naar mijne toelichting. Dat is niet meer dan billijk.

Is Timmermans in mijne schatting geen kunstenaar? Zonder eenigen twijfel, en het zou belachelijk zijn het buitengewone uitbeeldingstalent van dezen artiest te willen ontkennen. Men behoeft *Pallieter* en ook het *Kindeken* maar open te slaan op goed geluk en bijna telkens zal men verbaasd staan over de visie, den werkelijkheidszin en de verrukkelijke plastiek van dezen schrijver, die het materiaal zijner kunst hanteert als maar zeer weinigen.

En toch ergert mij dit boek, omdat het een leugen is; omdat het een product is van ontzagwekkende virtuositeit, maar ook niets meer dan dat.

Pater Molkenboer heeft erover in verrukking gestaan, en het verbaasde mij, dat deze fijnzinnige kunstkenner zich door den uiterlijken schijn zóó liet verblinden.

En onlangs schreef in een onzer dagbladen P. Maximilianus over dit „merkwaardig boek" een stuk, dat klonk als een jubel:

> Naïef, realistisch en lief als oude Kerstliederen, innig als Marialegenden, warm en vol van kleur als miniaturen gaat dit heerlijk epos van het Kindeken Jezus ons voorbij in een land vol tarwe en weligheid, langs bruine bosschen en zilveren Nethe, door braaiende zon en witte nevel, door kalmen avond en gure dagen, in aanraking met het goddelijke en verlatenheid zelfs van de menschen, in opjubeling die de ziel als bersten doet en wee die het hart doet krimpen, met tranen in de oogen van ontroering om lief en leed.
>
> Ik heb vreugd beleefd aan dit verrukkelijk boek.

Ik niet. Ik heb alleen de weergasche knapheid van Timmermans bewonderd om zoo iets te teekenen, waar zijn ziel heelemaal buiten is gebleven. Bij het lezen voelde ik even weinig gewijde ontroering, als de schrijver zal hebben ondervonden, toen hij dit „epos" schreef.

Vooringenomenheid tegen den schrijver van *Pallieter?* P. Maximilianus zal het allicht beweren:

> Ik kan me niet begrijpen, hoe critici, die de literaire kunst in zijn vele schakeeringen te waardeeren wisten en genoten hebben, deze geste niet verstaan kunnen, en aan een literator ontzeggen, wat ze in een schilder hoogelijk prijzen zouden. Had Timmermans *Pallieter* niet geschreven, mogelijk was hun oordeel anders geweest.

Juist! En wat mij persoonlijk betreft, kon ik alvast verzekeren, dat mijn oordeel hoogst waarschijnlijk anders ware geweest. Want had ik Timmermans niet gekend uit zijn *Pallieter,* dan was ik er zoo goed als zeker ingeloopen en had zijn valsche munt voor goede aangenomen. Zoo fijntjes weet hij ná te bootsen.

Maar omdat ik hem kende als een goed-lachsen, lekker-materialistischen, vet-lolligen en ongeloovigen boezemvriend van den uitbundigen *Pallieter,* was ik van den beginne al op mijn hoede en behoefde niet eerst ontnuchterd te worden, waar de schrijver in zijn hoon en verachting van alles, wat geestelijk en kerkelijk is, zich in zijn waren aard laat kennen.

Een leerling van Rodin heeft kort geleden in den trant van zijn overleden meester gewerkt, en hij zag kans zijn beelden aan den man te brengen als echte Rodins. Timmermans is bezig dat bedrijf te herhalen, en men schijnt het maar niet te kunnen gelooven.

Is het dan niet te ontdekken, dat wij hier met onecht werk hebben te doen, met literatuur? Waarachtig wel! Als wij maar willen inzien, dat alles, wat wij in dit boek bewonderen, precies hetzelfde is als wij in *Pallieter* te genieten kregen: de raakheid van teekening, de wonderbare plastiek, de werkelijkheid van land en volk, de koene uitbundigheid van zien en zeggen.

Maar in *Pallieter* was de keur der echtheid; men voelde dat zijn zwelgende genotzucht, zijn ongebreidelde levenslust, die van den schrijver zelf waren. Het was onmiskenbaar, dat een „homo terrenus", een mensch die smaak had in het vette der aarde en lijfelijke wonnigheden, hier aan het woord was geweest.

En in *Het Kindeken?* Waar is de wijding, die over het gansche tooneel moest liggen? Waaruit blijkt de innige vroomheid, waarmede de tafereelen zijn gepenseeld? Waar is een spoor te ontdekken van den „homo cœlestis", den mensch, die opgaat in het hemelsche? En zoo een alleen had zonder ontwijding de hand aan dit werk kunnen leggen.

Wij, door *Pallieter* gewaarschuwd, laten ons niet meer verschalken door nagemaakten eenvoud en kinderlijke naïeviteit. Die is gewild en daarom geen eenvoud meer.

> Of staat Jozef niet in den toon der primitieven als klein, krachtig, oud man met koperkleurigen stoppelbaard, gezond van wezen als een kind, en de goedvrome, heldere, zwarte perelen-oogen diep onder het zwarte voorhoofd, met kalen schedel en afgegaan slaaplijf. Nooit wordt hij verloochend: op zijn verre tochten steunend op den mispelaar, voor het ezeltjen uit met een peerdenbloem in den mond of noten peuzelend; bij de aanbidding der herders in zijn handen wrijvend van innige verblijding of 'n lieken neuriënd bij zijn werkzaamheid in het tuintje achter het huizeken van Bethlehem.

Wel ja, dat is keurig... het levend portret van een vlaamsch biggenboertje; maar Sint Jozef is het niet.

„In dit boek zijn de visies der primitieven nágezien, hun ontroeringen nágevoeld; hun kunst nágeteekend", roemt Maximilianus en hij had met één woord het beter kunnen zeggen: nágemaakt.

Waar Timmermans de werkelijkheid zelf kon zien en onmiddellijk weergeven, daar is hij echt en zuiver, maar zoodra er iets van het hemelsche in eigen devote verbeelding en meditatie moet worden uitgebeeld, staat de meester machteloos en hij copiëert de innige tafereeltjes der vrome middeleeuwsche artiesten. Maximilianus vindt het te bewonderen:

> We worden herinnerd aan Van Eyck, als Timmermans een doorkijk geeft in een groote kerk bij de opdracht van het Kindeken, waar heel in de diepte Maria en de profetes Anna geknield zitten op de trappen van een koperen altaarken, dat blauwig glimt in het licht van een rond gekleurd raam, of wanneer het Kindeken wordt opgeheven met roze voetjes en hangende windellappen. Als bij Van der Goes staan er bloemen naast het pasgeboren Kindeken, en nemen de herders hun hoed af als in een kerk.

Het is een goedgelukte chromo naar oude meesters, maar het is niet van hem zelf en niet eens waarachtig ná-*gevoeld*, wél ná-*gemaakt*. Ook dit zal P. Maximilianus moeten toegeven.

De schoonheid der primitieven heeft den schrijver bekoord, kunstenaar heeft hij de naïeve schoonheid sterk aangevoeld, maar misschien niet met zoo'n sterk geloof, althans kunstenaar in minder diep geloovige maatschappij, *heeft hij 't meermalen niet verder gebracht dan de uiterlijke schoonheden van zijn groote meesters na te schrijven*, de bekoorlijke kleur en het naïeve gebaar. Want hoe onzuiver is zoo'n eerste hoofdstuk van de aankondiging aangevoeld. Waar blijft de sterke stemming, die Maria bezielen moet, voordat de engel haar de boodschap komt brengen. Zij leest uit haar getijdenboek eenige verzen uit het mystieke Hooglied, maar die niets méér zijn dan een leeg gefrazel, omdat de ziel eraan ontbreekt, wat blijkt uit hetgeen er op volgt: „Het was van een week en zoet gevoel, dat haar deed stil zijn en de oogen luiken. Het was het vrouwelijk verlangen om kinderen te hebben, zoete zachte kinderen met blond haar en blozende gezichten enz."...

Afschuwelijk mislukt; en dat kan niet anders. Want hier ging het om gedachten, innerlijke gevoelens en niet om uiterlijkheden; hier viel niets te copiëeren en niets te beleven, en er kwam zoodoende ook niets van zijn poging terecht. De man, die van elken geestelijke een misvormeling maakt en spot met hun omgeving, verhindert ons ook telkens zijne schepping „te maken tot religieuze gevoelens en het ontbrekende van den kunstenaar met eigen gemoed aan te vullen". —

Werkelijk wij voelen herhaaldelijk, behalve in de realistische beschrijvingen, dat „wat kunst moest zijn slechts kunstvaardigheid is".

Eene kunstvaardigheid, die ons vervult met bewondering voor Timmermans' enorme kunnen, maar die ons niet stil en vroom maakt, waar hij het verheven mysterie tot onderwerp neemt.

Wie over dit heerlijke wil schrijven in dezen trant, moet kunnen mediteeren als een vroom bagijntje, en niet al zijn bewuste weten van oude, naïeve kunst doorbladeren en nog minder al de registers van zijn virtuositeit openzetten, om het eens heel mooi te maken. Dát deed Timmermans en hij werkte met zijn vingeren en niet met zijn ziel.

Met dat al geeft hij ook hier wederom bewijs, dat hij een groot kunstenaar is, wel de grootste der thans levende Vlamingen, zoodra hij gaat uitbeelden, wat hij ziet met zijn oogen en wat zijn paganistische ziel kan liefhebben. En dat is voorloopig nog niet het goddelijke en het hemelsch verhevene.

A. GIELEN S. J.

EEN REPLIEKJE

't Is mij een waar genoegen en een groote voldoening geweest dat pater v. H. het der moeite waard achtte een uitvoerig en gedogen stuk werk te wijden aan mijn artikeltje in het November-nummer van dit tijdschrift. Immers, uit alles blijkt dat hij een door en door bevoegd taalkenner niet alleen, maar ook een vurige taalminnaar is, en zoo geldt het mij als een groot voorrecht, dat hij mijn los doorheen geschreven opmerkingen zijn aandacht waardig keurde. De „Panta" zal ik hem maar gemakshalve noemen, uit de Hollandsche Revue gaf ze in het kort bij zijn overzicht van *Boekenschouw* weer, zonder echter eenige critiek zijnerzijds. Met pater v. H., die eigenlijk met geen mijner grieven accoord kon gaan, is het geval heel anders. Zooals meestal is hier ook een wederzijdsch misverstaan of niet begrijpen in het spel, en dit is zeker oorzaak dat veel, in zijn lang betoog, mij niet goed verstaanbaar lijkt. 't Eenige wat mij duidelijk en klaar voor komt is een bewijs te meer voor de waarheid van het spreekwoord: *De gustibus non est disputandum* of in goed Hollandsch: Over smaak valt niet te twisten.

't Ligt allerminst in mijn bedoeling met pater v. H. een twistgesprek te voeren. Het is mij voldoende hier even eenige punten aan te geven, waarin zijn oordeel lijnrecht tegenover het mijne staat.

Ik heb het betreurd dat vele beschaafden spreken van *ik môt, hij hèt* van *bennen* en *zellen,* nog méér dat schrijvers vaak hun personen laten spreken in een achterbuurttaaltje, hoewel zij in salons verkeeren. Pater v. H. verwijt mij dat ik hierin niets heb gevonden van „een nieuwe lente en een nieuw geluid" en ze als „kleuren en klanken zonder zin" langs mij heb laten heengaan.

Ik vond het jammer dat een nette heer of lieve dame zich niet van het dialect van hun stad of provincie konden losmaken en plat Amsterdamsch of Rotterdamsch spraken. Pater v. H. daarentegen noemt een dialect niet minderwaardig, integendeel! Wellicht luistert hij met het grootste genoegen naar een predikant of advokaat, wiens spraak de duidelijke sporen draagt, van de plaats zijner geboorte of van de een of andere wijk der hoofdstad, Jordaan of Haarlemmerdijk b.v. Voor mij zou dit een marteling en ergernis zijn, zooals het een marteling en ergernis voor mij is een artikel te lezen in het Kollewijniaansch en een puzzle, te

twijfelen of ik Vondel's b*ee*kering of bek*ee*ring moet uitspreken, waarom ik *twee* niet mag schrijven en wèl *zo*; of ik de vreemde woorden naar hun klank moet weergeven (sjokola, buro) precies zooals mijn moeder's keukenmeid het eens deed, waar onze moderne „hulpen in de huishouding" het beneden zich achten.

't Staat verder pater v. H. vrij, vertelle even mooi te noemen als vertellen, met een tien ponds gewicht op de laatste lettergreep; mouden Groningsch voor mouwen e. z. m. als dialect schoonheden te beschouwen, zoo hij mij maar toestaat er geen bewondering voor te koesteren.

Alles dus quaestie van smaak, waarover niet te redeneeren valt. Een enkel woord nog over mijn banaliteit; dat andere naties spreken zooals zij schrijven en omgekeerd. Heeft P. v. H. nooit in stilte geluisterd naar een gesprek van buitenlanders b.v. Franschen of Duitschers?

Is het hem dan niet opgevallen, hoe hun gesprekken in druk overgebracht, noch op stijve boekentaal, noch op platte spreektaal zouden gelijken, en toch natuurlijk blijven?

Dat onze slordige spreekwijze een gevolg is van onzen slordigen landaard zou ik niet gaarne met hem willen beweren.

Ten slotte dank ik P. van Heugten voor zijn zeer aannemelijke verklaring waarom tusschen onze spreek- en schrijftaal zulk een wijde klove gaapt.

Dat volgens hem de klassieke studies een verstarrenden invloed hadden op ons Nederlandsch is een feit, dat duidelijk aantoont hoe het beste maar al te vaak een vijandin kan zijn van het goede.

HANS HEIJNEN.

Naschrift der Redactie. Het is wel duidelijk dat P. v. H. zijn doel een weinig voorbij heeft geschoten en de bedoeling van Hans Heijnen zeer onvolkomen heeft gepeild.

Laten wij, naar het voorbeeld der tachtigers, toch niet te veel voor den dag komen met de formule „een nieuwe Lente en een nieuw geluid". De groote kwestie is niet of het geluid nieuw, maar of het zuiver is. En nu geloof ik, dat onze jongeren, natuurlijk van wege de reactie tegen het starre conservatisme, wel eens al te haastig het nieuwe goed noemen, *omdat* het nieuw is, evenals onze voorvaderen het oude bewonderden *omdat* het oud was.

Dat wij belang zijn gaan stellen in het taaltje van straatventers,

van polderwerkers, van huurkoetsiers, van kostschoolmeisjes, van babbelende kinderen, acht ik een gelukkig verschijnsel; het is een kostbaar materiaal voor psychologische studie, dat niet verwaarloosd mag worden. Maar wij behoeven daarom nog niet zoo democratisch te zijn, dat wij de elementen van deze groeps-taaltjes gretig binnen halen in onze beschaafde Nederlandsche omgangstaal.

Zoolang wij de houding aan tafel van een „heer", die zijn servet in den hals steekt als een barbiersdoek, en vork of lepel hanteert als een spade, onbeschaafd noemen, zoolang vinden wij ook onbeschaafd de spraak van een doctor in de Nederlandsche Letteren, die ons vertelt dat „hij hep" en „hij mot" en zijn moeder en zuster het „zellen" doen. En dat komt voor, misschien meer dan P. v. H. denkt.

Deze taalverminking uit echt-Hollandsche slordigheid en luiheid om correct te zijn, verdient aller afkeuring. Als daarin het nieuwe geluid bestaat en het recht van deze ellendige verhaspeling erkend wordt dan is ons beschaafd Nederlandsch gedoemd om te ontaarden in een ruw bargoensch.

Daarmede wordt verklaard dat wij het dialect van Querido's Jordaan in den mond van beschaafden afschuwelijk zouden vinden, maar volstrekt niet dat een *beschaafd* dialect (als het Friesch en het Maastrichtsch) geen beschaafde omgangstaal zou zijn. Het eene dialect kan inderdaad minderwaardig zijn en het andere staat wellicht in alles, behalve dan wat het minder algemeen gebruik betreft, boven het officiëele Nederlandsch.

Wat P. v. H. ons vertelt, gaat dan ook volstrekt niet op. „Dat het dialect minderwaardig schijnt, ligt daaraan, dat het gewoonlijk door minderbeschaafden gesproken wordt. Is dit niet het geval dan heeft het dien schijn zelfs nauwelijks. Een andere reden is er met geen mogelijkheid te vinden. De klanken zijn even onschuldig, de misschien niet geschreven taalregels — zoo men die uitvlucht zoekt — zijn minstens even redelijk en regelmatig als in een algemeene taal, de woorden zijn even juist". Dat is kras! De verbasterde woorden, verbasterd omdat zij, zonder begrijpen, op 't geluid af, door den man uit het volk in zijn gezelschapstaal werden overgebracht, zullen dan even juist, de verfomfaaiing van sommige klanken uit gemakzucht in den beginne en later wegens een soort atrophie der ongebruikte spieren, gedurende vele geslachten, zullen toch even fraai, de willekeurige regels even geregeld als de verstandelijk vastgelegde zijn?

Over dat schrijven van z'n en 't en ie, behoeven wij niet veel te redeneeren. Maar ik ben het volmaakt eens met den Heer Heijnen dat een vaststaande spelling een goede correctuur is tegen den willekeur, of de zorgeloosheid, of de spraakgebrekkigheid van sprekers, die ten langenlaatste verwarring zouden brengen, daar ieder vogeltje zingt zoo als het gebekt is.

En ten slotte: in het nieuwe streven moge veel goeds zijn, vooral een gezond verlangen naar vereenvoudiging; het valt toch moeielijk te ontkennen, dat een zekere overdreven „vrijheidsdrang en geesteslosbandigheid", verklaarbare reactie tegen het vroegere geschoolmeester, er niet vreemd aan zijn. Het een is niet beter dan het ander. R.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

J. J. Graaf, wel een bevoegde op dit gebied, schrijft in *De Katholiek* over *Oud-Hollandsche Voornamen met een kruisje.*

Wat beduidt deze titel? De Taalcommissie van het Algemeen Nederl. Verbond gaf in 1918 eene „verbeterde lijst van oudhollandsche voornamen" en verklaarde: „bij die namen, die stellig uit heiligennamen zijn ontstaan is de oorspronkelijke Latijnsche naam met een † aangegeven". J. J. de Graaf heeft bezwaar tegen dat kruisje en toont klaar genoeg aan dat de commissie zich vergist.

Hij vond het kruisje bij 119 Latijnsche of Grieksche of Hebreeuwsche namen, doch meent dat slechts 34 daarvan oorsprong hebben gegeven aan Nederlandsche vormen van onze omgangstaal.

De overblijvende 85 echter hebben andersom aan de Germaansche hun oorsprong te danken. Van 55 kan dit met zekerheid gezegd worden, maar bij 30 is twijfel niet uitgesloten.

Mevrouw J. R. van der Lans schrijft een bewonderend artikel over *De Fransche Vrouw* (vervolg van het vorig nummer) en toont ons haar moed en offerzin en grootsche liefde voor het vaderland. En werkelijk, zij geeft ons prachtige uitingen van heerlijke gevoelens. Minder bewonder ik het zusje dat schrijft: „Onze lieve Henry is dood, verlies je tijd niet met schreien, dat doen moeder en ik. Jij moet vechten en hem *wreken*"; en nog minder den vader, die vrijwillig heeft dienst genomen om den dood van een zijner zonen te *„wreken"*. Maar al bewonderen wij zulke gevoelens niet, zij verwonderen ons toch ook niet.

J. P. Verhaar ontleent eenige aanhalingen aan een artikel van pater Gruber, verschenen in de „Stimmen der Zeit", waarin hij duidelijk laat uitkomen, dat de Amerikaansche vrijmetselaars blijkens een manifest van Januari 1918 het gemunt hebben op de R. K. Kerk. Er staat zooveel nonsens in dit manifest, dat men er om zou moeten lachen, als men niet wist dat zelfs de grofste leugens nog invloed hebben op de massa. Volgens deze vrijmetselende kopstukken is de Roomsche Kerk de groote autocratie, — zij is en was nooit anders dan Rome, Rome is haar godheid.

„De Katholieke Kerk ontzegt aan alle menschen het recht om zelfstandig te denken. In *alle* aangelegenheden geldt de wil van den onfeilbaren Paus. Deze is oorzaak van de nederlaag der Italianen aan de Isonzo. De Paus is oorzaak van den wereldoorlog, want zijn pogingen om de Serviërs in zijn schaapstal tot elken prijs te omsingelen, heeft voornamelijk tot oorlogsuitbarsting geleid. De Jezuïeten, de hardnekkigste en meest gewetenlooze verdedigers der kerkelijke autocratie moeten uit de Vereenigde Staten en uit ieder vrij land worden verdreven". Wat 'n prettige „vrije" landen die schoften zich voorstellen.

Mr. Treub, werpt een blik op *De Toekomst van Handel en Nijverheid* (in *Vragen des Tijds*). De uiteenzetting, welke hij thans geeft, wijkt op sommige punten belangrijk af van wat hij nu twee jaren geleden zeide ten opzichte van onze voorbereiding voor den economischen toestand na den oorlog. In normale tijden, erkent hij zelf, zou zoo'n snelle meeningsverandering getuigen van wispelturigheid, maar wij leven nu eenmaal niet in normale tijden.

Hij komt tot deze algemeene conclusie zijner beschouwingen: „Geen individualisme; geen staatssocialisme; maar vrije organisatie der bedrijven van handel en nijverheid, uitgaande van het grootst mogelijk onderling vertrouwen en leidende tot de hoogst mogelijke samenwerking van gelijkbelanghebbenden, onder staatstoezicht ter wering van uitspattingen, ten koste van het volk als geheel; ziedaar wat de toekomst van handel en nijverheid verlangt, wil zij leiden tot voorspoed en welvaart".

Wat Treub zegt over de thans epidemisch heerschende vraag naar onmogelijk hoogere loonen is behartigenswaard: „De oorlog heeft in de oorlogvoerende landen den drang naar een hoogeren levensstandaard bij de arbeidersklasse heftig aangewakkerd op hetzelfde oogenblik, dat als gevolg van de oorlogsvernietiging het geven van betere voeding, betere kleeding en betere huisvesting van de groote massa des volks een feitelijke onmogelijkheid is geworden, — om van het beschikbaar stellen van stoffelijke genotmiddelen van gelijke kwaliteit en in gelijke hoeveelheid als voorheen niet eens te spreken. Verhooging van geldloonen kan aan deze droevige tegenstelling heel weinig afdoen. Bij eene algemeene verdubbeling der loonen zouden de bedrijven, die het nog juist konden uithouden, moeten liquideeren. Daarmede zou de toestand nog

verergeren; de beschikbare hoeveelheid levensmiddelen, kleederen en woningen zou er niet door vermeerderen. En om deze vermeerdering gaat het, indien men verbetering in den toestand brengen wil".

Over den acht-urendag laat hij zich aldus uit: „Indien de wet niet zoodanig wordt ingericht, dat zij, eenerzijds voor de werkgevers de grens van arbeidsopdracht stellende op 8 uur per etmaal, anderzijds voor de arbeiders het verbod inhoudt langer dan 8 uur per etmaal in loondienst te werken, mist zij elke sociale beteekenis".

Waarom? Omdat „de grondslag van den 8-urendag moet zijn, dat, rekenende op 8 uur voor slaap, de arbeider 8 uur overhoudt voor ontspanning en ontwikkeling en voor bezigheden, die hij wil verrichten in eigen huis of tuintje. Alleen bij zulk een 8-urendag kan er op gerekend worden, dat de grootere arbeidslust, arbeidsgeschiktheid en arbeidskracht, waarmede de arbeider bij korteren werktijd zijn werk zal verrichten, hem — althans in het meerendeel der bedrijven — in staat zal stellen om in 8 uur ongeveer evenveel te presteeren als vroeger in zijn langeren arbeidstijd". Elke sociale maatregel, waarvan is te verwachten, dat hij de productiviteit der toch reeds zoo zwaar gehandicapte bedrijven nog zal verminderen, moet thans onverbiddelijk worden afgewezen, meent Treub, en men kan hem geen ongelijk geven. Maar van arbeiderszijde moet hij toch niet te veel rekenen op grooteren arbeidslust bij korteren werktijd. Hij moet de Amsterdamsche gemeentewerklieden maar eens aan den slag zien, die om de vijf minuten, de goeden niet te na gesproken, even moeten rentenieren. En het wettelijk verbod aan arbeiders om langer dan 8 uur in loondienst te werken, zou dat werkelijk uitvoerbaar zijn? Zal dat bij de werklustigen niet de huisvlijt in de hand werken, welke steeds onwenschelijke toestanden in het leven roept? Het is een moeielijk vraagstuk en verdient van alle kanten nauwkeurig te worden bekeken en wij zeggen het Treub na: „Een democratie, die uit vrees voor het verliezen van sympathie bij de groote menigte niet durft waarschuwen tegen sociale proefnemingen, waarvan men op zijn vingers kan natellen, dat zij het kwaad, waaraan de maatschappij in alle landen van Europa tengevolge van den oorlog lijdt, nog verergeren zullen, is geen democratie, maar schandelijke volksmisleiding". En daaraan wordt druk gedaan in onzen tijd.

Verder bevatten *De Vragen des Tijds* speciale artikelen over *Celstaat en Individualiteit van het Organisme* van Dr. J. Boeke en van G. Schilperoort: *Het Middelbaar Handelsonderwijs en het Wetsontwerp op het Vakonderwijs.*

De Vrouw en haar Huis brengt artikelen *Over Tooneelwaardeering* en over *Electrisch koken en verwarmen.* In de galerij „Vrouwen van beteekenis" krijgt de schilderes *Suze Bisschop-Robertson* een plaatsje. „In het buitenland staat Suze Robertson, onze grootste

artieste, misschien nog hooger aangeschreven dan hier. Te Antwerpen in de Kunst van Heden, niet gemakkelijk toegankelijk, had zij met haar tentoonstelling werkelijk een buitengewoon succes, evenzoo in Duitschland, terwijl zij tot de heel enkele Hollanders behoorde, die uitgenoodigd werden voor de Internationale te Londen, opgericht door Whistler en Rodin".

Wetenschappelijke Bladen bewerkt een artikel van H. Rullière (in „La Revue"): *Thomas Jefferson.* Deze man werd geboren te Shadwell in Virginië (in 1743) en hij wordt hier geprezen, omdat het voor een groot gedeelte aan hem is te danken, dat de denkbeelden der Fransche Encyclopedisten nu nog zijn blijven leven en invloed kunnen uitoefenen. Jefferson, die ijverde voor vrijheid van geweten, afschaffing der slavernij en andere schoone dingen, was een gestudeerd man, hetgeen hem niet belette te schrijven: „Galileï werd voor de rechtbank der inquisitie gedaagd, omdat hij beweerd had, dat de aarde een bol was, terwijl door de regeering verklaard was, dat zij zoo plat was als een plank". In dit geval heeft hij de klok wel hooren luiden, maar wist toch niet goed waar de klepel hing.

Deze Amerikaansche president was een echte vrijgeest, een volledige libertijn, die meende dat er aan de Virginische Universiteit geen leerstoel in de theologie behoorde te zijn, wijl deze hoogeschool moest gegrond zijn „op de onbeperkte vrijheid van de menschelijke gedachte, want wij hebben hier geen vrees de waarheid te volgen, zonder vooruit te vragen waar zij ons zou brengen. Wij zijn er ook niet bang voor een dwaling toe te laten, mits aan de rede worde toegelaten haar te bestrijden".

Het artikel van Dr. Karl Wolff *Over het Wezen der Kometen* zullen wij maar rustig laten liggen bij de vele theorieën, welke daaromtrent reeds zijn uitgedacht.

Dr. E. Roth meent dat het wel de moeite waard is, eens te vernemen wat enkele bekwame onderzoekers uit den laatsten tijd hebben te vertellen over *De Slaap.*

W. Preyer beweert dat gedurende den slaap aanmerkelijk veel meer of minder hæmoglobine-zuurstof door de slagaderen naar de hersens wordt gevoerd. Aan de hersenen wordt de zuurstof, die noodig is om wakker te zijn en wakker te blijven, onttrokken, en de mensch slaapt. Korn zoekt de verklaring in het centrale zenuwstelsel en meent dat de slaap intreedt, als de veerkracht van het zenuwstelsel is uitgeput (eene opvatting, die met de feiten niet in overeenkomst is). Frömmer is van oordeel, dat de slaap niet eenvoudig de werking is van vermoeidheid, maar eer de actieve reactie van het organisme tegen de vermoeidheid. Slapen, wij kunnen het allemaal, maar wat het is weten wij niet, zooals voldoende blijkt uit de afwijkende verklaringen dezer en anderer geleerden.

Bryce heeft het over *De Toekomst van Armenië* en als een rechtzinnig Engelschman brengt hij even de twee voornaamste

beginselen in herinnering, waarop de vrede moet rusten: „Eerbied voor de wenschen der nationaliteiten" en „erkenning van het zelfbestemmingsrecht van iedere nationaliteit of volk"! De weerzinwekkende gauwdievenartikelen in Fransche en Belgische kranten maakt het niet overbodig aan deze beginselen nog eens te herinneren.

Bryce zegt: Één feit is duidelijk. Turksche heerschappij over volken met een anderen godsdienst moet voorgoed ophouden. Turksch bestuur is het ergste wat de menschheid gedurende de laatste vijftien eeuwen overkomen is. Turken zijn altijd geweest, wat een beroemd Europeesch historicus hen noemde, — „niets meer dan een bende roovers, gekampeerd in streken die zij veroverd en verwoest hebben". Heel gaarne accoord, maar als Bryce de afschuwelijke massa-moorden onder de Armeniërs bespreekt, er nog bijvoegt: „Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat deze moorden uitgevoerd werden met toestemming der Duitsche regeering, die ze immers ieder oogenblik had kunnen doen ophouden, indien zij dat gewild had", dan meenen wij, dat de geachte „Viscount" zich hier schuldig maakt aan onverantwoordelijk krantengeklets, hetgeen beneden zijn stand en waardigheid is. Overigens willen wij het van harte toejuichen, als de Turk nu eindelijk eens uit Europa wordt geworpen, waar hij nooit iets goeds heeft gedaan en onzettend kwaad heeft gesticht.

Wilcox laat het licht vallen op *Het Wanbeheer van Legerzaken in het Tsaristisch Rusland,* waaruit klaar als de dag blijkt, dat Rusland niet gereed was voor den oorlog. Wat hier verteld wordt over de onvoldoende uitrusting van het Russische leger grenst inderdaad aan het ongelooflijke.

In *De Beiaard* vervolgt Dom Verkade zijne *Herinneringen,* de geschiedenis zijner bekeering, die wij met de grootste belangstelling lezen niet om het buitengewone, maar om het eenvoudig-menschelijke der gebeurtenissen onder den zachten drang van Gods genade. Marie Koenen vervolgt den roman: *De Andere,* waarin de figuur van Fina met al haar vroomheid hoe langer hoe meer onze sympathie begint te verliezen. Onder verscheidenheden schrijft R. de Grave over *Onze Internationale* (der katholieken namelijk). Hij eindigt zijn artikel: „Summa summarum: gewenscht is, dat onder de Nederlandsche katholieken het gevoel van broederschap met hun buitenlandsche geloofsgenooten, ten bate van beiden, steeds meer en meer ontwikkeld wordt. Als allereerste begin daartoe zal het noodig zijn, dat onze eigen journalistiek zich bijzonder interesseert voor nieuws over heel de Kerk". Dat zou inderdaad al veel waard zijn, maar... wat 'n moeite moet de journalistiek al niet doen om bij de bevoegde autoriteiten het kerkelijk nieuws voor het eigen land los te krijgen.

Studiën opent met eene bijdrage van Is. Vogels: *De Kracht der Organisatie.* „In den strijd om het behoud des vaderlands

nam Rome de leiding", schreef „Het Volk" en die strijd werd gewonnen tegen de anarchisten en hun joodsche belhamels. De schrijver roemt de Roomsche organisatie: „Wie in den zich vormenden R. K. Volksbond eenige, zij het flauwe gelijkenis met het gevaarlijke socialistische drijven meenden te ontdekken, faalden volslagen in hun oordeel. Pastoors en zijn genooten bezaten te veel gezond verstand om den revolutionairen aard niet te doorschouwen, en een te edel, te oprecht roomsch gemoed om hem niet hartgrondig te verafschuwen. En wat de stichter bezat, heeft de stichting in hechte en eendrachtige samenwerking met hare sedert geboren zustervereenigingen: de R. K. Vakorganisatie en de verschillende R. K. Werkliedenvereenigingen, na dertig jaar bewezen niet te hebben verloren". Of het nu alles wel goud is wat er blinkt, en er niet wat *rood*-koper doorloopt, is een vraag, die men moeielijk ontkennend zal beantwoorden. Wij zeggen dit er bij, omdat het goed is niet blind te zijn voor fouten in de eigen partij. Maar met Is. Vogels voegen wij er verzachtend (maar niet al te verzachtend) aan toe: „Waar bleef overdrijving steeds uit bij wie met hart en ziel zijne zaak is toegedaan?". De vervolgartikelen van Hoenen en Borret kunnen wij alleen vermelden en niet plunderen, omdat het Januari-nummer van dit tijdschrift niet in ons bereik kwam.

In de studie van L. Steins Bisschop over *Joseph Gratry* mocht, naar onze bescheiden meening, met heel wat forscher gebaar gewezen worden op de dwalingen van dezen oud-oratoriaan, die ons in elk geval zóó gevaarlijk lijken, dat wij slechts ongaarne van „zijn groote verdiensten voor de Christelijke wijsbegeerte" gewagen, zonder ons zelf ondankbaar te gevoelen tegenover den begaafden man.

Augusta de Wit opent de Februari-aflevering van *De Gids* met een Javaansch verhaal: *De drie vrouwen in het heilige woud.* Het is in het schilderachtig proza, dat wij van deze schrijfster bewonderen, geschreven en hult een tamelijk verward verhaal van bijgeloof in een poëtisch waas. De heer Schmidt Degener wijdt een artikel aan de thans vaak op den voorgrond komende quæstie der verhouding van *Rembrandt en Vondel.* De Redactie teekent hierbij aan, dat de schrijver omtrent verschillende kunsthistorische bijzonderheden andere meeningen als de algemeen geldende voordraagt, die inderdaad zijn meer persoonlijke opvattingen weergeven. Waarschijnlijk bedoelt de Redactie hiermede de bewering, dat Vondel vóór alles is een barok-kunstenaar, hetgeen vooral aan zijn katholicisme wordt toegeschreven, want: „Barok is in katholicisme gedrenkte kunst. Rembrandt daarentegen, die ook begon met aan barokke kunst te doen, heeft er zich aan ontworsteld. Vondel was geen katholiek volgens Franciscus van Assisië, maar een XXVIIe (sic) (het staat er heusch voor XVIIe) katholiek, die zooveel genoot van de uiterlijke macht der Kerk en trotsch ging op hare triomfen. Rembrandt daarentegen was

alle dogmatiek vreemd. In zijn latere jaren beleed hij een mild Paulinisch Christendom: „Zoo was van de twee groote Hollanders elk het medium van geheel iets anders. Elk was op zijn wijze een vervulling. In Vondel uit zich de wellust van een tot rijpheid gekomen taal. Door Rembrandt's inspanning bereikt de Europeesche kunstontwikkeling naar inhoud en vorm haar hoogtepunt, en het slot is: „Beschouwen we Vondel en Amsterdam voor een oogenblik als symbool, dan moest Rembrandt breken met Vondel en Amsterdam. om aan de wereld te kunnen toebehooren". Hoe belangwekkend en vernuftig deze beschouwingen ook zijn mogen, verwonderen doet ons het voorbehoud, door *De Gids*-redactie ten hunnen opzichte gemaakt, in geenen deele. De gedichten van Lijsen, Martin Albers, Dop Bles zijn niet bijzonder opmerkenswaardig. Dr. Jan Veth wijdt een sympathiek woord van waardeering aan de nagedachtenis der onlangs overleden schilderes Thérèse Schwartze. Dr. A. J. Wensinck schreef een studie over *Semietische* mystiek en E. J. Langelaan een verhandeling over *Nederlandsche vlootsteunpunten en hunne binnenlandsche verbindingen.*

De Beweging heeft als steeds een leeuwendeel aan poëzie, of wat er op gelijken moet, gewijd. Albert Verwey vertaalt uit Baudelaire's *Fleurs du mal.* Maurits Uyldert bezingt *De Nachtvlinder.* De lauweren, door Jan van Looy behaald met zijn *Jaapje,* hebben bij W. L. Penning Jr. den lust doen ontwaken hem na te volgen; waarschijnlijk heeft men hieraan zijn verhaal *Benjamin's late bekentenis* te danken. Het overzicht van *Oud-Noorsche legenden* wordt door Dr. C. F. Hofker vervolgd.

De Tijdspiegel vermaant in een artikel *Oost-West* van J. G. S(leeswijk?) Nederland in zichzelf te keeren en vooral zich niet blind te staren naar het Westen, waar het ook reeds kraakt en scheurt in het trotsche gebouw, want sterker dan alle economische kracht van het overwinnend Westen zal de macht der idée zijn, die uit het Oosten (Duitschland en Rusland misschien!) komt. De nieuwe vrijheid van het individu in de gebondenheid der gemeenschap. Ook Johan Reddingius bezingt in *Ik wil den nieuwen weg betreden* den nieuwen tijd, terwijl Martin Kemp een mooi gedicht geeft, een soort parabel: *Het kleine Leven,* en Elise Soer in *Stormvloed* de menschheid toeroept:

> Dooft toch den haat! Weet, eenmaal losgelaten,
> Breekt ook bij u de wilde vloed zich baan.

Duitschland's droevig lot ligt blijkbaar alle *Tijdspiegel*medewerkers zeer na ter harte. P. Molenbroek begint hier ook weer een studie over *Strindberg,* terwijl K. ten Bruggencate de zijne over *Robert Browning* ten einde brengt. Dr. Valckenier Kips bespreekt eindelijk nog *Het Duitsche leger en de Revolutie* en eindigt met den wensch, dat zijn lievelingsland weldra weer in het bezit van zijn prachtleger moge komen, dat zoo droevig vernield is.

In *Groot Nederland* zet Nico van Suchtelen zijn vertaling voort van *Faust.* Couperus geeft een sofistische lezing over *Julianus' laatste ure,* terwijl Corry van Bruggen opnieuw aan het Prometheussen is gegaan. Nu behandelt zij in een karrevracht van woorden, zinnen en bladzijden *De Heerschappij* van het autoriteitsbeginsel naar aanleiding van het maatschappelijk drama Corneille's *Cid.* De volgende afleveringen brengen de vervolgen van het werk dezer welbespraakte dame. *Afscheid* van A. H. van den Feen vertelt ons het laatste der mislukte liefdesavonturen van een naar liefde hunkerend oud meisje, dat het nu betreurt „fatsoenlijk" te zijn gebleven. *Sonnetten* van Edw. Koster en *Verzen* van Van Vriesland. Weder een artikel van M. v. Wagenvoort: *Iets over het geestesleven in Italië van de 16de eeuw,* dat zeer hoog ontwikkeld schijnt geweest te zijn en waarvan Rome het middelpunt was. Eigenaardig noemt de schrijver het, dat zelfs het Protestantisme niet bij machte geweest was om de Eeuwige Stad haar aureool van geestesbeschaving te ontnemen. Ons komt dit volstrekt niet zoo verwonderlijk voor.

L. E. vervolgt in *Stemmen des Tijds* haar aardig oud-hollandsch verhaal *De Sterkste.* Dr. L. Bouman schrijft een zeer wetenschappelijke beschouwing over *Psychische Infectie* en Dr. Joh. de Groot een, ook voor katholieken bijzonder interessante schets van *Jeruzalem ten tijde van Jezus.* Wij verkrijgen door hem een zeer aanschouwelijk beeld van de H. Stad gedurende het kruisigingsdrama. J. Petri wijdt een zeer doorwrochte studie aan de twee hollandsche dichters Adama van Scheltema en Boutens, die nog vervolgd zal worden, terwijl de boekbeoordeelaar de M. het van andere zijde zoo hoog geprezen boek van E. v. Lokhorst *Lenaar Sonnevelt* naar het vuur verwijst om zijn pornographischen inhoud. Des te meer betreurt hij het dit strenge vonnis te moeten vellen, omdat de schrijver bewijzen te over geeft van een groot beeldend talent, fijn schetsen en gevoelig detailleeren kan. Hij hoopt, dat zij in een volgenden roman haar gaven beter besteden zal. PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Chautard (Dom. J. B.). Het inwendig leven. Venlo, Mosmans, Sr.

Een verbazend keurig boekje over het inwendig leven, en een dat vooral in onze dagen van groot nut kan zijn. Juist thans, in dezen tijd van materieele zorgen is het inwendige leven bij velen verzwakt; terwijl bij anderen integendeel de ijver zoo groot is, dat zij apostelen willen zijn. Voor de eersten is dit boek een schat, waarin zij kunnen terugvinden wat zij grootendeels hebben

verloren; voor de overigen geldt het woord van den vertaler: „uw ijveren voor anderen zij geen oppervlakkig gedoe, maar een mededeelen van eigen overtuiging en eigen zielerijkdom. Wees eerst zelf, wat gij anderen wilt doen worden". Beiden lezen en bestudeeren derhalve dit gulden boekje en zij zullen begrijpen welke de verhouding is van het inwendig tot het werkelijk leven, inzien dat het laatste niets anders mag zijn dan een uitvloeisel van het eerste.

En ook wat Chautard zegt: „het inwendig leven maakt den apostel waarlijk welsprekend", mag wel eens goed overwogen worden. Waar het hart van vol is, daar vloeit de mond van over, niet waar? Wie dus goed mediteert, zijn geestelijk leven sterk maakt, hij zal geen moeite hebben over het algemeen van zijn overtuiging in preek of toespraak aan den man te brengen.

Met aandrang bevelen wij dit werkje aan. R. K. PR.

Father Felix Westerwoudt, een Nederlandsch missionaris door E. v. R. W. Tilburg, Studiehuis. Rosendaal, St. Joseph-Missiehuis. N. V. R. K. Boekcentrale, Amsterdam.

Een mooi leven van 'n edel man. Een missionaris heeft altijd iets sympathieks, maar deze Father F. Westerwoudt van de Sint Joseph Congreg. van Mill Hill is een prachtziel.

De intieme en door eenvoud innige beschrijving doet ons zijn geheele leven ècht „medeleven". We zien hem als kind, vol grappen en guitenstreken, „de" jongen van de school, de lieveling en vreugde van het gezin. We volgen hem als seminarist, we zien hem te Mill Hill en gaan mee tot aan de Singhi. We leven met den Borneo-Father tusschen „zijn" Dyaks en krijgen een indruk hoe het leven van een missionaris daar is: onbaatzuchtige zelfopoffering, eindeloos geduld met hoop en vertrouwen op God. Zoo'n leven trekt door zijn afwisseling en christelijke heldhaftigheid, door het „zich onverdeeld geven" aan het missiewerk. Het stemt tot nadenken. „Waren er nog meerdere zulke levens!" hoor ik roepen. Die apostolische stemming waart uit het boeksken.

P. v. HASSELT.

Ginneken S. J. (Dr. J. van). Arbeid Vermoeit. (Zielkundige ontwikkelingen. Reeks I. Volksbelangen 3).

„Wegwijzertjes voor eenling en gemeenschap" noemt van Ginneken zijn boekjes, welke in de serie „Zielkundige ontwikkelingen" verschijnen, en inderdaad zij zijn uitmuntend geschikt om den lezer wegwijs te maken tusschen den wirwar van stelsels en systemen en theorieën, die als de tooverbosschen van Shakespeare, uit den grond verrijzen.

In dit boekje heeft den schrijver het over de vermoeienis en zijne bevindingen stellen het Taylor-systeem niet in een gunstig licht. Hij begint met te onderscheiden het vermoeienisgevoel en de objectieve vermoeidheid. Het vermoeienisgevoel loopt de

werkelijke vermoeidheid vooruit, soms twee of drie uren, bij luie en vadsige naturen, neurasthenici, ouderen en zwaarmoedigen. Bij andere, jongere enthousiaste naturen, die zoo in hun werk opgaan, dat het vermoeienisgevoel met geweld uit het bewustzijn wordt geweerd, wordt de vermoeienis eerst ná de werkelijke, de objectieve vermoeidheid gevoeld.

Ook valt te onderscheiden de geestelijke en de lichamelijke vermoeidheid; praktisch bestaat de vermoeidheid uit eene combinatie van beiden.

Verder worden besproken de verschillende soorten van lichamelijke vermoeidheid, de vaste volgorde des vermoeidheids-phasen en het schaften. Dit laatste heeft een nuttig en.... een schadelijk effect, op den volgenden arbeid, want al wordt de positieve en bij langere pauze ook de negatieve vermoeidheid hersteld, verloren gaat de aanpassing der oplettendheid en verdwijnt het voordeel der onmiddellijke uitoefening der organen.

In het hoofdstuk „Lessen voor de praktijk" geeft van Ginneken nuttige wenken, waarnaar voor het grootste deel zonder hooge uitgaven en onkosten men zich in fabrieken en werkplaatsen gedragen kan. W. H.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Naber (Joh. W. A.) Het Leven en Werken van Jetje de Bosch Kemper. H. D. Tjeenk Willink en Zn., Haarlem.

Wie maar eenigszins bekend is met de sociale toestanden van Amsterdam, herinnert zich den naam van Jeltje de Bosch Kemper, die in 1916, hoog van jaren overleed, na in uitgebreiden kring lang en nuttig werkzaam te zijn geweest.

Zij was de kleindochter van Joan Melchior Kemper, den bekenden leider der vrijheidsbeweging van 1813. Haar vader, die den naam van de Bosch aan den zijnen had toegevoegd, was ook man van beteekenis. Als professor, gemeenteraadslid, afgevaardigde voor de Tweede Kamer en oprichter van vele liefdadige vereenigingen, had hij groote verdiensten. Jeltje bleef echter tot haar 35ste jaar in den stillen huiselijken kring: in dien tijd heette het nog ongepast voor vrouwen, jonge meisjes vooral, zich op publiek terrein te bewegen. 't Was een soort schande als dochters van goeden huize examen deden, nog veel erger: geld verdienden in een betrekking of door den een of anderen arbeid.

Haar eentonig leven drukte Jeltje, die een levendigen geest bezat en zeer ontwikkeld was, bovenmate, maar haar godsdienstige overtuiging deed haar berusten ook wanneer zware slagen haar familie troffen. Haar vast Gods-vertrouwen steunde haar in alle omstandigheden, hoe moeilijk ook. De hopelooze leegte van haar bestaan, dat volgens haar eigen bekentenis slechts gewijd was aan „thuis zitten borduren, teekenen, pianospelen, wat naaien, brieven schrijven, visites maken, wat wandelen, wat vertalen"

— werd haar soms een ondragelijke last — zooals het zoovelen uit dien tijd zeker was. Dan troostte zij zich echter met de gedachte, dat God die haar den drang tot werken in het hart had gelegd, deze ook eens zou voldoen. In haar dagboek schrijft zij in 1863 toen zij 28 jaar oud was:

„De aardsche vader geeft geene steenen voor brood en de Vader in den Hemel zoude die edelste behoefte, die behoefte om te werken tot zijne eer, in het hart gelegd hebben om ons dan de wegen te sluiten? God wil, dat wij werken zullen en wij zullen werk vinden, ontwijfelbaar zeker". Dit vertrouwen werd niet beschaamd, Jeltje de Bosch Kemper vond werk en zij heeft gewerkt, zoolang het dag was, tot haar 80ste jaar. Zij heeft getoond, hoe een vrouw, die haar natuurlijke bestemming, het huwelijk niet gevonden heeft, zich nuttig kan maken op uitgebreid gebied, den dank verdienen van meer dan een geslacht.

In het jaar 1872 begon zij haar levenstaak als oprichtster der Vrouwen-Vereeniging Tesselschade, wier doel het was de onvermogende, beschaafde vrouw aan werk te helpen, eerst in het geheim om het vooroordeel, dat op haar werken voor geld drukte. Als van zelf kwam zij er toe het vakonderwijs der vrouw op hooger peil te brengen, door het oprichten van een huishoud-, kerkhandwerk- en andere scholen voor meisjes. Ook de ziekenverpleging heeft aan jonkvrouw de Bosch Kemper groote verplichting. Zij stichtte den Bond voor Ziekenverpleging en het Maandblad hiervoor. Ook bracht zij de „Vereeniging tot verbetering van den maatschappelijken en den rechtstoestand der vrouw in Nederland" tot stand. Zij arbeidde veel en aanhoudend, ondanks haar zwakken gezondheidstoestand. Zij klaagde en schetterde niet over onderdrukking en achteruitstelling der vrouw, maar gaf zichzelf, haar tijd, haar bekwaamheden, den invloed van haar rang, stand en fortuin aan hetgeen zij voor de vrouw wenschelijk of noodzakelijk achtte. Dat er in haar socialen toestand gedurende de laatste 50 jaren zooveel verbeterd is, dat haar gelegenheid werd gegeven haar talenten te ontwikkelen en vrucht te laten dragen tot voordeel van zich zelf en haar omgeving, dit heeft de vrouw voor geen gering deel aan Jeltje de Bosch Kemper te danken.

Het was dus een goede gedachte van de Commissie, die zich ten doel stelde haar nagedachtenis bij tijdgenoot en nageslacht levendig te houden, tot dit doel een levensbeschrijving van haar uit te laten geven.

Deze belangrijke opdracht werd toevertrouwd aan Joh. Naber, de eminente op verschillend gebied zoo verdienstelijke vrouw. Na lang aarzelen nam zij de moeilijke taak op zich, die een reuzenwerk bleek te worden. Uit het dagboek en de intieme brieven van Jeltje trachtte zij haar innerlijk leven, uit officieele stukken, tijdschriftartikelen en krantberichten haar optreden naar buiten uit te beelden. Bovendien slaagde zij er op uitnemende wijze in, haar in de lijst van haar tijd te plaatsen. Zoodat deze biographie tevens

de geschiedenis wordt van de geheele economische evolutie, waardoor de vrouw van onze dagen vrijheid heeft bekomen van arbeid met de middelen om tot dien arbeid te worden opgeleid. Een groote verdienste is het zeker van de gewetensvolle schrijfster, dat zij niet vreesde de schaduwen op haar levensbeeld niet weg te doezelen, waardoor haar werk geen doorloopende lofrede is geworden.

De uitgever zorgde voor keurige uitvoering. Vele portretten en andere afbeeldingen luisteren dit fraaie, kloeke boek niet weinig op.

M. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH.

Buyse (Cyriel). De roman van een schaatsenrijder.

Cyriel beschrijft zijn ijsvermaak vanaf zijn jongste jeugd, toen hij nog zwierde op een ondergeloopen stukje land of op de grachten rondom het gasthuis in zijn geboorte-dorp.

En later vertelt hij ons van zijn tochten over de kanalen en trekvaarten naar een herbergsmeisje, die zijn achttienjarig hart had bekoord. Wat later zag hij een deftige dertigjarige freule en ook van haar werd hij doodelijk.

Met een groepje kunstbroeders en hunne dames reed hij in de nabijheid van haar kasteel, totdat hij en zijn gezelschap smadelijk werd weggejaagd door den huisknecht. Hij had zelfs tot het voorwerp zijner aanbidding geen woord kunnen spreken van wat er omging in zijn jonge ziel. Een uur later, een uur van wanhoop, herstelde een stevige maaltijd zijn lichaam en zijn ziek gemoed.

Guitiger nog is zijn liefdesavontuur op glad ijs in Amerika beschreven. Door den parvenu-millionair, vader van het dametje, dat hij figuur leerde rijden, wordt hij vriendelijk ontvangen en in het huiselijk verkeer opgenomen. Als Cyriel eindelijk den brief gereed heeft liggen, om aan deze derde dulcinea zijn liefde te verklaren, verneemt hij dat zij al twee jaren goed en stevig verloofd is. Het is een leuk boek, hier en daar wel wat erotisch, maar voor volwassenen niet hinderlijk. JOS. FEENSTRA.

Eigenhuis (J.). De Schout van Amsterdam.

Een boekje over de hervorming in ons land ten tijde van Maarten van Rossum. De schrijver grijpt blijkbaar met een zalig gevoel de gelegenheid om een karikatuur te teekenen van het Catholicisme en geestelijke personen stelt hij voor als lichamelijke en zedelijke monstertjes.

Een „vice cureyt" vertelt: „zoo waarachtig als de heilige Schrift is het, dat geen mensch verzadigd mag wezen, zoolang een Minderbroeder nog hongert. Want wie aan de vrijwillige armen geeft, offert aan den Heere. Ook de priesters moeten in ruimheid en overvloed hun onderhoud hebben, om tijd te vinden tot het delgen van de zonden der leeken met aflaten en boeten". Een doode wordt begraven onder het „bidden zonder ophouden van Adoro Te"!! Een heerschap, aangespoord om de H. Mis niet zoo dikwijls te verzuimen, vertelt dat hij een aflaat had voor veel meer Missen dan hij verzuimde. En als hij zou gaan sterven en zich bezwaard mocht gevoelen over zijne verzuimen, dan zou hij sterven in de pij van een Minderbroeder, omdat Paus Nicolaas III, Clemens IV, Urbanus IV en Urbanus V hadden verklaard dat hem, die stierf in dat kleed, „des vierden deels van alle zonden" zoude vergeven zijn. 't Is een krankzinnig pamfletje.

M. WALRE.

Erichsen (Erich). De Stomme Deen. De Haan, Utrecht. (128).

„Dit boek is het verhaal van de lotgevallen, gedachten en gevoelens van een Deen uit Zuid-Jutland vóór, tijdens en nà zijn deelnemen aan den oorlog. Het behandelt dus wat hij gevoelde en dacht, leed en beleefde, en bijgevolg is het niet uitgesloten, dat anderen onder dergelijke omstandigheden anders gevoeld en gedacht kunnen hebben dan mijn zegsman. Het boek is — en kan slechts worden opgevat als — de geschiedenis van één man. Het wil geen algemeene noemer voor gedachten en gevoelens zijn, waaronder men alles kan onderbrengen".

Maar het is een diep tragisch boek, dat bij den lezer een afschuw zal opwekken tegen het menschonteerend bedrijf van deze volkerendmoord.

En neen! Het is niet de geschiedenis van één man, het is die van millioenen! En de „stomme Deen" mag wel vragen: „wat voor een geslacht moet dat worden, zij die in mijn oude land den oorlog overleven? Voor hen is er immers geen enkele vreugde, geen enkele glimlach meer overgebleven.

„Ieder huis heeft de herinnering aan een doode te bewaren. Ieder huis heeft zijn zware zorgen te dragen.... En onder den druk van al dat vreeselijke, dat zij moeten doormaken en dulden, moet nu de toekomst geleefd worden. Dat wordt een zwaarmoedig geslacht met kranke gedachten. Zoowel zij die mee uittrokken, als zij die tehuis bleven.

„Een arm, van vreugde beroofd geslacht.

„Ze noemen *mij*: den stommen Deen.... En met recht. Maar wat dan van al die anderen.... Zal dat niet ook *hun* naam worden? Ik moet het wel gelooven. Ik geloof, dat een zwaar en troosteloos zwijgen zal drukken daar, waar te voren zooveel kracht, zooveel vreugde, zooveel geloof, en zoo menige schoone hoop leefde".

De stomme Deen....
Ik geloof, dat dat ons aller naam wordt.
Want de herinnering leeft het liefst in de stilte, en de grootste smart heeft geen woorden. A. GIELEN.

Forest (Ellen). Magda. Brusse, Rotterdam (267).

Ellen Forest is de leidster van het Maandschrift „Zij", dat zoo sans gêne de hoogste en de intiemste onderwerpen durft behandelen, als men slechts van Fransche lichtzinnigheid zou durven verwachten.

Ook deze roman is gedurfd. Het is niet eens mogelijk een verslag van den inhoud te geven, zonder de lezers te kwetsen. Het einde van dit ontzettend verhaal, is de zelfmoord van den duivel Van Weele, leidend aan neurasthenie en „dementia precox" volgens zijn eigen vrouw. Deze kerel wordt betrapt door zijn vrouw, op het oogenblik dat hij hare moeder overweldigt. Zij drukt hem een revolver in de hand en eischt zijn dood: „En waarom niet? Dolle honden maken we ook af. Vernielend en verwoestend ben je door het leven gegaan, ongeluk brengend, waar je kwam. En nu zou je op die puinhopen van misère, een klein egoïst gelukje willen bouwen en dan met Moeder? Nooit.... Een knal, een val en alles was afgeloopen." Het is afschuwelijk en walgelijk, meer dan ik kan uitdrukken. A. GIELEN.

Frank (Leonhärd). De mensch is goed. Amsterdam, Elsevier (126) f 1.25.

Een vlammend protest tegen den oorlog in fantastischen vorm. Eene voorbereiding tot de revolutie, die reeds begint en wier zegevieren voorspeld wordt. Harde, bittere verwijten van dezen Duitscher tegen Duitschlands militarisme en oorlogsschuld. Het leed en de ellende van den volkrenmoord doemt op in visioenen: de smart van den vader, de rouw van de weduwe, het leed van de moeder, de wanhoop der geliefden, de ellende der verminkten. En met het leed komt het verzet en de revolutie: „De uniform verdwijnt. Verdwijnt met de wereld. Minuten later telegrafeeren de voor de Morse-toestellen zittende ambtenaars, die kort te voren nog bekendmakingen, verordeningen, bevelen aan het gemartelde volk hebben toegezonden, de namen der nieuwe mannen: de verbreiding der vrijheid en der liefde in het land."

WILLEM MERKELBEEK.

Gunnarson (Gunnar). De Jongen. Uit de geschiedenis van het geslacht Berg. Utrecht, Honig (129).

Een zonderling boek. Wij zien een jongen opgroeien tot man naar het uiterlijk, want innerlijk blijft hij steeds een jongen. Een zijner praktische vrienden zegt hem: „Er is niets met je te beginnen. Je leeft buiten tijd en werkelijkheid. Maar we kunnen daarom toch wel goede vrienden zijn." — „Niet buiten den tijd," zei hij stil, „voor mij is de tijd de eenige werkelijkheid — de tijd en de

droom.... de vreemde droom, dien wij leven noemen. Want het leven *is* een droom — eigenlijk is het net zoo dwaas en willekeurig als een menschendroom. Maar het is een droom, dien wij allemaal verschillend droomen."

Het is duidelijk, dat iemand met zulke opvattingen het, volgens onzen maatstaf, niet ver brengt in de wereld. Hij wil ook niet. Hij woont in zijn hut, hij blijft een daglooner en slaat elk aanbod van betere betrekking af; als hij de zon maar ziet opgaan en de bloemen bloeien en de vogels hoort fluiten en de beek murmelen en de zee toornen, dan is hij tevreden. En rustig en tevreden blijft hij ook, als straks de ijskorst, waarop hij zich waagde, afbreekt en hij de zee in drijft, reddeloos verloren. Plotseling stond hij op en bleef staan, rank en fier, het hoofd ontbloot, één met hemel, zee en ijs.

Trotsch en met heldere stem riep hij: „Nu zal ik zingen, het lied van den dood":

Hier sta ik alleen op het ijs,
Alleen met leven en dood;
Wij drieën, drie-eenheid,
Drie-eenheid der aarde.

Het leven is *óm* mij en *in* mij,
De dood is *in* mij en *òm* mij;
Ik zelf, een wonder, een raadsel,
Nu worden wij één als voorheen.

Zoo zingt hij nog een drietal strofen, even zonderling als de zanger zelf. Een echt droomboek, dat in staat is energieke naturen van ongeduld te doen dansen, en lezers, die houden van zulke onwerkelijkheden, misschien aangename lectuur kan zijn.

M. WALRE.

Jehu (Felicia). Een verwaarloosd troepje. Utrecht, A. W. Bruna. (287).

De familie Redenoord is zeer muzikaal en de kinderen dragen dan ook muziektermen als naam (waarop zij wel niet gedoopt zullen zijn) Allegro, Moderato, Forto, Graciozo! Waren de namen goed verzorgd, het troepje kinderen zelf was door en verwaarloosd. Kon het anders? Mama en papa trokken voortdurend door het land om concerten te geven en maakten zelfs eene tournée door Amerika. Tante moest het probeeren met de opvoeding en toen een juffrouw. Jehu vertelt ons nu wat die kinderen meemaken en zelf uitvoeren.

Eindelijk brengt een ernstige ziekte van den jongsten spruit en eenigen zoon de zingende moeder tot andere en betere gedachten. Zij zegt haar kunstenaarsloopbaan vaarwel en gaat zich nu wijden aan haar meisjes en jongen.

Wij houden ons hart wel een beetje vast, maar hopen toch met groote vrees, dat de bedoeling der artistieke moeder beter zal zijn dan het resultaat van haar onderneming. L. M. D.

Kelb. 250.000 Gulden Bruidschat. Scheltens & Giltay, A'dam (109).

In de groote bladen vond men den laatsten tijd herhaaldelijk advertenties van dezen of dergelijken inhoud. „Ik ben in de gelegenheid dochters en weduwen, deels alleenstaand uit eerste familie afkomstig: 25 jaar met f. 400.000 vermogen, 26 jaar met f. 250.000, 25 jaar met f 75.000 enz. enz. met solide heeren, met eenig vermogen of goede positie, in kennis te brengen"....

Kelb is er op afgegaan en vertelt ons nu, met foto's en documenten tot toelichting, hoe hij den Duitschen huwelijksmakelaar Boti en zijn vrouw, die er hun werk van maakten onnoozele halzen het geld uit den zak te kloppen, in de fuik heeft laten loopen.

En met evenveel genoegen als hij aan 't slot zijn mededeeling doet, ontvangen wij haar: „dat het echtpaar door de activiteit der Haagsche politie wordt „weggewerkt", d.w.z. over de grenzen gezet en aan het land zijner geboorte teruggegeven".

In het bedrijf van Boti, in zoover het hier wordt onthuld, komen geen schunnigheden op moreel gebied voor, het is alleen oplichterij; de lectuur van het boek behoeft dus niet te worden voorbehouden. W. MERKELBEEK.

London (Jack). Een Baanbreker. Bruna, Utrecht (288).

Met echt Amerikaanschen ondernemingsgeest beproeft hij elk genre. Het best bevalt hij mij nog altijd als hij zijn verhaal laat spelen in de wijde wildernis en sombere oerwouden, ver van de zoogenaamde beschaving.

Zijn „Baanbreker" plaatst ons echter juist te midden van het woelige en gistende leven van dezen tijd en beschrijft den verbitterden strijd der klassen, den oorlog tusschen arbeiders en kapitalisten, gelijk dat gewoonlijk wordt genoemd. De baanbreker is Ernest Everhard, een socialist, die de proletariërs „bewust" helpt maken (dat is immers het geijkte woord) en tot de revolutie voert. Deze wordt wel bloedig onderdrukt, maar zij is dan toch het begin van de vrijmaking.

De schrijver wil ons ten minste doen gelooven dat in den tijd, dat dit boek wordt geschreven, er alles pais en vreê is in de beste der werelden en de tegenwoordige klassenkamp reeds lang achter den rug ligt. Daartoe noodigt hij ons uit: met hem ons te willen verbeelden dat dit boek een manuscript is uit de 19de eeuw en werd uitgegeven in het jaar 2500.

Het zal voor de meeste imaginaties een heksentoer zijn om zoo iets klaar te spelen. Ik kan niet inzien dat het boek kwaad kan, want een verstandig lezer laat zich niet vangen door de bombarie, waarmede hier vrijheid en broederschap worden geproclameerd en de gezellige leukheid, waarmee de baanbreker ongeveer alle bezitters voor bloedzuigers en gewetenloozen houdt. En dit gefingeerde manuscript, met zijn romantische episoden, verliest het grootste deel zijner propagandistische kracht.

Tusschen de bloedige revolverscènes en brute krachttooneelen

vindt men echter ook nu en dan van die snoezig-idiote opmerkingen, welke de beklemming van het tragische voor een oogenblik opheffen en den lezer kittelen tot een gullen schaterlach.

Waar in het zoogenaamde handschrift bijv. te lezen staat: „wij gebruikten zelfs Wickson's room en boter", verklaart, om de fictie te verhoogen, de uitgever van het jaar 2500 in een voetnoot: „tot in dezen tijd werden room en boter nog op ruwe wijze uit koemelk verkregen. De bereiding van voedsel in scheikundige laboratoria was toen nog niet bekend".

Maar nog doller is een andere voetnoot van den uitgever, die over 7 eeuwen zal geboren worden.

De vrouw van den baanbreker Everhard, want zij is de veronderstelde schrijfster van dit veronderstelde manuscript, vertelt van een agent provocateur, die een bom heeft geworpen, om Everhard van die geweldaad te kunnen beschuldigen en te laten veroordeelen: „men beweert altijd dat de waarheid altijd eens aan het licht komt. Ik moet dit echter betwijfelen. Negentien jaren zijn voorbij gegaan, en ondanks onze onvermoeide pogingen zijn we er niet in geslaagd, den man uit te vinden, die werkelijk de bom wierp". De Jack Londen van 't jaar 2500 teekent daarbij aan in een noot: „zij zou nog verscheidene geslachten hebben moeten leven, om dit mysterie opgeklaard te zien. Een kleine honderd jaren geleden, meer dan 600 jaren na haar dood, werd in de geheime archieven van het Vaticaan de bekentenis van Pervaise gevonden".

Hoe kwam die daar? Wel, toen Pervaise, de eigenlijke dader in 1913, zijn einde voelde naderen, „liet hij een katholiek priester bij zich komen, om te biechten. Een en ander kwam den priester zoo belangrijk voor, dat hij de confessie opschreef. Wat hierna gebeurde, kunnen wij slechts gissen. Het document was zeker belangrijk genoeg om zijn weg naar Rome te vinden".

Er moeten almachtige invloeden aan het werk geweest zijn, dat het zoolang onbekend is gebleven. Eeuwen lang had de wereld geen vermoeden van het bestaan daarvan. Eerst in de vorige eeuw diepte Lorbia, een beroemd Italiaansch geleerde, het document toevallig op, bij zijn onderzoekingen in het Vaticaan".

Dit staat er letterlijk. Zeker wel het summum van Amerikaansche vernuftigheid. Om het vernuft zijner zonen als om de trichinen zijner varkens is dit land wel met recht beroemd. A. GIELEN.

Merle (J. van). Wisselende Banen. Leiden, v. Leeuwen.

Deze roman verscheen als feuilleton in een katholiek weekblad en kan van moreel standpunt zonder eenig voorbehoud worden aanbevolen. Zoo'n korte inlichting zal voor onze lezers wel voldoende zijn, en tevens kunnen wij dan hoffelijk den wensch der schrijfster tegemoet komen en de literaire waarde buiten beschouwing laten. Hetgeen natuurlijk nog niet wil zeggen, dat wij die zouden miskennen. R.

Mendes (Joost). Het Geslacht der Santeljano's. I, de verweerde jaren. Rotterdam, Brusse (142).

Dit schijnt een groot opgezet boek te moeten worden, het epos der Santeljano's.

Voor ons ligt deel I, De Verweerde Jaren, en nog zullen volgen: II, Het licht dat gloorde; III, De dorrende Akker kiemt; IV, De revolte Dagen; V, Het wonderschoone rijpen; VI, 's Wasdoms volle tooi; VII, 's Werelds daverende Wedloop; VIII, De hooge, lichte kim der stilte. (Navolging van Rolland's „Jean Chrystophe"???)

Het eerste deel heeft vier hoofdstukken: De Stad; Het Gezin; Het hooge Feest; De Kelder.

De stad lijkt geïnspireerd op Querido's Jordaan en ik geloof dat het niet moeielijk zou vallen heel wat parallelplaatsen te vinden, ook wat betreft de beschrijving van het rauwe driftleven. Overigens is van dit brokstuk nog niet veel te zeggen en eerst als het geheele leven dier joodsche familie's, die te midden van ons wonen en toch zoo ver en vreemd ons zijn, openligt, kunnen wij een oordeel spreken.

Parr (Olive Katharine). De Kleine Kardinaal. Leiden, J. W. v. Leeuwen.

Een heel mooi, aandoenlijk en godvruchtig verhaal van lord Uriël, genaamd: de kleine kardinaal, die zijn leven veil heeft om een ouden, ruwen zondaar te redden. Prettig geschreven en goed uitgegeven.

Ridder (André de). De Gelukkige Stonde. Amersfoort, Valkhoff.

De schrijver van dit ding is dezelfde mijnheer, die kort geleden tegen het Christendom uitviel, wijl het een vijand was der heidensche uitgelatenheid en aardsche vreugde. Hoe hij zich die vreugde voorstelt blijkt uit dit boekje, het verhaal der erotische droomen en gedachten van een onmannelijken slappeling gedurende zijn korte verbintenis met eene betaalde vrouw.

In 1911 heeft André dat kleffe goedje gekneed, en in 1918 heeft hij het nog eens onder handen genomen. Terwijl zijn Vlaamsche jongens stierven voor hun land, zat hij de vunzigheidjes en de verwijfde droomerijen van een foei-leelijken en walgelijk egoïstischen déraciné op te teekenen. M. Walre.

Rosenhayn (Paul). Joe Jenkens merkwaardige avonturen (180).

Eene reeks van korte detective-verhalen. Joe Jenkins, de Amerikaansche listigaard, is hier de beroemde held, voor wiens speurzin niets verborgen blijft, en die de geheimste geheimen in een vloek en een zucht weet te ontdekken. A. D. H.

Sick (Ingeborg M.). Ela van Vliet en Hove. Honig, Utrecht (245).

„Door heel den grooten tuin werd er altijd geroepen: Ela, Ela!" De groote tuin schijnt de wereld te zijn, en het „Ela-geroep"

is de kreet der menschen naar een ideaal, naar leven, liefde en geluk, dat zij niet bereiken. Zoo stel ik mij de verklaring voor van dit geheimzinnig-symbolische boek. Met een drietal stervelingen maken wij nader kennis; hun leven wordt ons verteld en telkens zien wij dat er iets moois was in hun leven, hetgeen spoedig verdwijnt.

Juist dit feit doet mij komen tot de boven gegeven verklaring. Een der personen zegt het overigens duidelijk genoeg: „ik vind dat de mensch niet zoo zeer rijker wordt door wat hij bereikt als wel door wat hij hoopt" — „ik geloof dat we het allerminst een oever kunnen missen, vanwaar we naar den overkant kunnen zien, die zich aan ons gezicht onttrekt en niets dan verlangens opwekt, waar alleen ons verlangen heentrekt, dat wij meenen te ontwaren, waar wij in de verte een naam hooren roepen dien wij diep in ons hart verborgen".

Het boek is goed geschreven, maar het raadselachtige maakt de lezing niet gemakkelijk. A. GIELEN.

Sinclair (Upton). Koning Kool. Versluys, Amsterdam. Dl. I en II (242 en 230) f 5.40, geb. f 6.35.

Frederik van Eeden schreef een voorwoord en verklaart dat „Upton Sinclair is een schrijver met verwonderlijke kracht. Tusschen artiesten en decadenten staat hij met zijn forsche persoonlijkheid onverzettelijk en onverwinlijk. Hij vraagt niet naar kunst-formulen of artistieke systemen. — Alle kunst is bij hem tendens-kunst. — Hij is geen puur artiest die enkel schoonheid zoekt, evenmin is hij een prediker en een apostel die enkel wil bekeeren en overtuigen".

„The Jungle", waarin hij de wantoestanden hekelde van de groote slachterijen in Chicago, maakte zijn naam bekend over heel de wereld. Hij had bedoeld met deze onthullingen de menschen in hun hart te treffen, zegt Upton zelf, maar de stoot kwam verkeerd en trof hun maag. Er werd minder gelet op de gruwelen van onrecht, die het boek aan 't licht bracht, dan wel op het onsmakelijke geknoei. Het eten van geconserveerd vleesch verminderde voor eenigen tijd, maar de treurige arbeidstoestanden bleven.

„Koning Kool" is een tegenhanger van „The Jungle". Het ellendige leven der mijnwerkers in Midden-Afrika wordt ons hier voor oogen gebracht. En ofschoon men voelt, hier en daar, de overdrijving, en begrijpt dat de schrijver het er dik oplegt, zorgvuldig alle kleur en licht werend uit zijn teekening, maakt dit boek toch een diepen indruk. Al was maar de helft waar van de brutaliteit en misdadige ongegeneerdheid, waarmede de mijndirecties omspringen met hun „menschenmateriaal", dan zou het nog hemeltergend zijn.

Maar Van Eeden zegt: „men kan er zeker van zijn, dat hij geen feit heeft verzonnen of gefantaseerd, alles heeft hij zelf

geobserveerd en ondervonden". Dat willen wij gaarne aannemen, en als ik sprak van voelbare overdrijving, ik herhaal het nogmaals, dan zoek ik die ook meer in het samendringen van al die ellende en uitdooven van elke glimp van vreugde, welke nog eenigen glans zou kunnen geven aan het leven van die ongelukkige zwoegers, slaven der moderne industrie. A. GIELEN.

Slooten (A. van). Aan het kruispunt. Utrecht, A. W. Bruna (288). f 2.25, geb. f 2.90.

Een goed en prettig geschreven verhaal voor oudere meisjes, waaruit zij energie kunnen putten.

Fré heeft haar vader verloren en wordt door haar voogd gedwongen, haar studie op te geven en eene betrekking te gaan zoeken. En ze wordt nu hulp in de huishouding en verzorgster der kinderen op Villa „aan het Kruispunt". Geen enkele juffrouw heeft het ooit kunnen bolwerken met die kinderen, die allen hun eigen willetje doen en min of meer in volslagen vrijheid zijn gedresseerd. Mevrouwtje is een snoes, die van geld absoluut geen benul heeft en van zaken geen verstand. Ze ziet dan ook niet, wat Fré al spoedig bemerkte, dat het misloopt met de fabriek. En nu moet de familie gaan leven in betrekkelijke armoede, maar Fré, die ze allen, klein en groot, liefhebben als een engel, wordt door haar voogd gedwongen, een andere, meer lucratieve betrekking te gaan zoeken.

Zoo komt zij bij een oud serpent, dat haar niets gunt, en het jonge leven onder den domper houdt. Flinke Fré geeft er den brui van en vlucht naar de Fabers, die zij weer gaat helpen en troosten. En de broer van mevrouw, een sympathieke advokaat, wordt haar man, tot ergernis van haar voogd en tot innige blijdschap van Fré zelve. J. M D.

Vosz (Richard). Twee menschen. Meulenhoff, Amsterdam.

Wij hadden vroeger reeds gelegenheid een oordeel te spreken over dit boek (Boekensch. VIII 250), dat nu in twee snoezige deeltjes met gebatikte bandjes wordt uitgegeven. Wij zullen hier de recensie geven van een Duitsch criticus, met wien wij het volkomen eens zijn.

„Man kennt die Manier der „Römischen" Stücke Richard Vosz?: ein biszchen Sentimentalität, ein biszchen Antiklerikalismus, das ganze mit fades Effectsauce begossen. Sein Buch „Der Polyp" ist nicht besser und nicht slechter als ähnliche frühere. Nicht günstiger vermag ich über den „zum 60 Geburtstag des Dichters" erschienenen Roman „Zwei Menschen" zu urteilen. Die Liebe eines Tiroler „Junkers" (!), der Mönch wird, zu einem herbstolzen Weibe, an der beide zu grunde gehen — das wäre für einen wirklichen Dichtér, wie ich gestehe, ein zwar gefährlicher, aber tiefer Stoff; wie hilflos jedoch versagt an ihm Vosz, der sich förmlich aufpeitschen musz, um seiner Leere noch ein paar Füncklein glut zu entlocken". R.

Woestyne (Karel van de). Goddelijke verbeeldingen. v. Stockum, 's Gravenh. en De Ned. Boekh., Antwerpen.

Een zonderling, een zeer zonderling boek. Als men de eerste bladzijde opslaat en begint te lezen van Christus geboorte, dan ergert men zich een weinig over zulk een klinische beschrijving. De verbeelding is er wel, maar heel realistisch, en weinig goddelijk. En dan opeens ontdekt men mooie stukken, die tot verder lezen dwingen: „Neen, maar heel de wereld zong. De aarde trilde van dunne geluiden; de lagen der lucht lagen als traag-wuivende sluiers geluid. Den diepten ontrees het als reuken; het regende de hoogten uit als een poeiëring van dauw. Soms kwam windluwte het aanzettend doorwaren en 't was dan of 't van zwellen kleuren kreeg als schemer en dageraad; doch was het ook de ijlte soms, en dan hoorde men alleen nog dat men luisterde. Maar de goedaardige ronk eener zomer-zee sloeg zijn gelijk getal door de stilte toen; er ritselde een reusachtig gebabbel van wouden; en zacht verbaasde echo reisde als een luide spoel van bergen naar bergen; er grolde een late donder; en het was niets, opnieuw, dan het dropgetik van een drentelige bron. Maar het was alleen dat de Vier elementen, neen: dat het de Engelen waren die zongen, zoeter dan de vogelen en meisjes, vromer dan mannen en voedende vrouwen, dieper dan baaiërden omhoog en omlaag, breeder dan heuvelen en woestijnen, schooner dan de Engelen zelven ooit hadden gezongen...."

En dan komt een debatje tusschen de H. Maagd en Sint Jozef; Maria zegt dat zij hoort zingen: Glorie in 't Allerhoogste aan God, en op aarde vrede den menschen van goeden wil; en Jozef: „ha neen, ha neen, zei hij, haast verwijtend tot zijn huisvrouw: ha neen, zij zingen van: Glorie in 't Allerhoogste *gelijk aan God* en op aarde *weelde* den menschen van sterken wil". Zij hadden elk iets anders gehoord: de eene vernam den zang der goede Engelen, en de andere den verlokkenden kreet der gedoemden. Men ziet, het is een zonderlinge verbeelding en zoo zijn ze alle in dit boekske. De komst der herders, der koningen, de verschijning der zuiveren van harte, der nederigen, van allen die in de bergrede zalig worden geprezen, het is alles verbeeld en bedacht op eigen gelegenheid en 't Evangelie is niet van de Woestyne's meditatieboek geweest. Waar hij op eigen gelegenheid begint te wijsgeeren of te moraliseeren, daar hooren wij vaak heel eigenaardige uitspraken.

Als literatuur is het werk te bewonderen, als verbeeldingswerk is het soms kostelijk, maar heel dikwijls ontglipt de schrijver ons en moeten wij naar zijne bedoelingen en de beteekenis zijner symboliek maar raden. En, wonderlijk, dat heeft mij eigenlijk niet veel kunnen schelen, want ik had genoeg aan de beschrijvings en uitdrukkingskunst, en taalde niet naar de wijsheid, die misschien nog onder zijn woorden verborgen lag. DR. W. GR.

DUITSCH

Hütten (M. von) Des Weges Ende. Bachem—Keulen.

De schrijfster van „Der Erbe" heeft in dezen nieuwen roman van haar hand geen oorlogsgeluiden doen daveren, zooals deze tot schade van het vorige werk op het einde veel te hard klonken en den fijnen, grijzen tint, dien zij om haar personen had geweven, wreed verscheurden.

Ook deze roman is in denzelfden droeven, matten toon gehouden. Een fraai stuk psychologie heeft zij er mede gegeven. Heel het gebeuren beweegt zich rondom de hoofdfiguur barones Günterod, die weduwe geworden na een mislukt huwelijk, met somberen ernst de taak overziet, haar door haar lichtzinnigen man nagelaten. Twee mooie zoontjes en een zwaar belast landgoed Hallern vragen haar zorg. Deze bezitting gaat haar 't meest aan het hart, wellicht, zonder dat zij het zich zelf bekent, meer dan haar kinderen. Voor haar geweten geldt het echter als een dure plicht haar jongens dit bezit in vollen eigendom te verzekeren.

Wel kost het misschien moeite ons in te denken in de mentaliteit van deze pruisische landsvrouwe en te begrijpen, hoe zij met halsstarrige volharding eigen en anderer geluk op het spel zet om het landgoed te behouden en haar jongens te dwingen haar voorbeeld te volgen door zich geheel te geven aan de door haar zich opgelegde taak.

Alles offert zij er aan op, haar jeugd, haar schoonheid, haar kracht, de liefde, die haar geboden wordt door een sterken man, de genegenheid van haar onderhoorigen, zelfs het geluk van haar kinderen.

Met strakke hand houdt zij de teugels en meent niet alleen de levenlooze dingen, maar ook de menschenharten te kunnen beheerschen, doch het leven schrijdt voort en geeft haar harde lessen. Aan het einde van haar weg gekomen, moet zij zich bekennen, dat alles vergeefsch is geweest, haar kinderen hebben niet haar, maar hun eigen weg gekozen. Zij heeft den éene tot een lichtzinnig leven en zelfs tot een zelfmoordpoging gedreven, den andere gedwongen zijn hoog levensdoel op te geven en haar bij te staan. Eindelijk ziet zij zich gedwongen het erfgoed te verkoopen om haar kinderen te redden. In eenzaamheid trekt zij zich terug, treurend over haar verloren levensarbeid en mislukt leven.

Sober en streng, soms wel wat dor is dit conflict door de ongetwijfeld talentvolle schrijfster doorgevoerd; zij heeft het misschien wat te knap en te strak gehouden. Zeker had echter de zielestrijd van Elisabeth aan diepte en innigheid veel gewonnen, zoo zij het godsdienstige element niet geheel er buiten had gehouden, waardoor stralen van het eeuwigheidslicht er over waren gevallen in verzachtende schoonheid. M. S.

VARIA

Verschil van meening. Van den roman *Toch Één* van Melati van Java, door ons bij verzuim niet besproken, zegt de jongste aflevering van „De Katholiek":

„Deze nieuwe roman — dien Maria Sloot onder den schuilnaam van Mathilde twee jaren geleden deed verschijnen in „De Katholieke Illustratie" — is niet de minste onder de vele literaire voortbrengselen van Melati van Java... De karakters, vooral der hoofdpersonen, zijn sterk-contrasteerend en scherp geteekend. De schrijfster getuigt over het algemeen van diep psychologisch inzicht (lees b.v. bladz. 130 en 170). Toch had ik hier en daar nog meer diepte gewild: een enkele maal is de teekening te oppervlakkig. Tegelijk wordt deze roman gedragen door eene soliede levenswijsheid. Geen sterk-sprekende tendenzen treden naar voren, maar toch weet de schrijfster allerlei moderne opvattingen der hedendaagsche wereld zóó uit te beelden in haar consequenties, dat de onhoudbaarheid daarvan zonneklaar spreekt, en levert aldus doorloopend een overtuigend pleidooi voor de zuiver-katholieke, de innig-religieuze levensopvatting, welke heel dezen roman doorzingt".

En legt men naast deze beoordeeling een recensie van „De Beiaard", dan staat men versteld over het verschil. De recensent laat niets heel van het verhaal; schermt met ouderwetsch enz. en schijnt niet te weten dat dit verhaal in de Illustratie verscheen, door velen eene afzonderlijke uitgave werd gevraagd, en de schrijfster op één na (tot op den dag van heden) de meest gelezene is bij Katholieken en Protestanten volgens de statistiek onlangs door ons meegedeeld. De „vox populi" heeft toch ook wel iets te beteekenen, en waar zoo groote menigte deze goede, onschuldige en opvoedende lectuur zoekt, hebben wij ons te verheugen en de auteur dankbaar te zijn, dat hij aan die verlangens voldoet.

Le Tirailleur au képi fleuri. — Een Fransche vertaling van een Duitsch boekje, en dat in den oorlogstijd! Het feit alleen strekt ter eere van de vertaalster, die zich bescheiden *„Une Française"* noemt. Het origineel is een meesterstukje van de overbekende Handel-Mazzetti, dat den titel draagt *Der Blumenteufel* (naam door de Russen gegeven aan de dappere Tiroler scherpschutters, die een edelweiszbloem aan hun kepi dragen). Het daarin geschilderde heimweh van den gewonden Tiroler Schmid zou ons bijna ziekelijk kunnen toeschijnen, als het niet samenging met de mannelijkste vaderlandsliefde en de edelste uitingen van kinderliefde. Gelijk de overige oorlogslitteratuur van de schrijfster doet het boekje weldadig aan, door den adel der christelijke

naastenliefde, die zich boven het enghartige partijstandpunt weet te verheffen en vriend en vijand omvat. Het is een fijne schets, die ook over een in den oorlog alledaagsche verschijning de bekoorlijkheid der poëzie weet uit te spreiden. De Fransche vertaling bezit, wat in het oorspronkelijke een of ander er zal missen, de fijne stilistische afronding.

Het boekje is, evenals alle overige werken van Handel-Mazzett, verschenen bij Koesel in München. B. W. SPEEKMAN S. J.

De schuld aan den oorlog. Het kloeke apologetische tijdschrift „Der Fels" schrijft in zijn Decembernummer een zeer lezenswaard artikel en verklaart, dat niet een persoon of een groep van personen, niet Frankrijks revanchelust, noch Engelands economische naijver, of Ruslands expansiezucht en Duitschlands militairisme in laatste instantie de schuld zijn.

„Es war schlieszlich ein Ringen von zwei Kulturen: die alte, romanische Kultur, nach der die führende Intelligenz Englands, Amerikas und selbst Ruszlands entschieden gravitiert, stand der jüngeren, robusteren, mehr auf Massenbildung, als auf innern Ausbau bedachten germanischen Kultur gegenüber... Die tiefere, die Hauptschuld am Ausbruch des Weltkrieges liegt daher in der Verschiedenheit der Kulturen und Weltanschauungen".

Is dat nu wel juist? Moeten veeleer die kultuurverschillen niet genoemd worden de prædispositie, die zulk een oorlog mogelijk maakten? En is hij, die deze dispositie voor zijn volk gebruikte, niet de schuldige in eigenlijken zin? De strijd tusschen die twee kulturen had immers ook op minder bloedige wijze kunnen verloopen, als niet met geweldige hand was ingegrepen om den toestand te forceeren.

Zoo denkt de schrijver er ook over en hij zegt: „Anders die Schuldfrage nach der unmittelbaren Veranlassung zum Ausbruch des blutigen Konfliktes". Hierop blijft hij het antwoord schuldig.

Den inval in België keurt hij scherp af en den onbeperkten duikboot-oorlog noemt hij eene „geradezu verbrecherische Verwegenheit".

Het Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde belooft een actueelen jaargang. Prof. Dr. Blok zegde een artikel toe over „oude en nieuwe plannen van wereldvrede", Prof. Dr. H. Brugmans over de vóórgeschiedenis van den wereldoorlog; Dr. N. Japikse over „Het Duitsch-Oostenrijksche verdrag van 1879"; Dr. H. F. M. Huybers over „De Paus en het Koninkrijk Italië"; Prof. Mr. J. A. van Hamel plaatste in de eerste aflevering een artikel over het Schelde-vraagstuk. Van de zijde van Prof. Dr. G. A. van Hamel werd een artikel toegezegd over Het Keltische vraagstuk in het Britsche rijk, Prof. Dr. N. van Wijk verplichtte de Redactie door toezegging van een orienteerend artikel over de Slaven en gaf voorlichting bij het ontwerpen van andere artikelen;

van de zijde der Redactie komen artikelen over Pruisens leiding in Duitschland en over „Italia irredenta"; over andere van actueelen aard wordt nog onderhandeld.

Verlaine en het nageslacht. Tusschen haar gewone oorlogsliteratuur in, vinden wij in een der laatste nummers van „Le Correspondant" een keurige literaire studie over Paul Verlaine door Alfred Poizet. De schrijver tracht eerst op te sporen waaraan Verlaine zijn buitengewoon succes en groote beroemdheid onder zijn tijdgenooten te danken heeft, om dan na te gaan in hoeverre deze verdiend zijn en of er kans voor hem bestaat zijn illustren naam ook voor het nageslacht te handhaven. Een korte levensschets van den ongelukkigen, in vele opzichten abnormalen dichter, die vooral slachtoffer werd van zijn zwakheid en verkeerde neigingen, welke hij zelfs na zijn, zeker oprechte bekeering, niet vermocht te overwinnen, geeft nog meer kracht aan zijn betoog, waarvan de slotsom als volgt luidt:

Il est permis de se demander si la poésie verlainienne survivra à la victoire, si elle suffira à alimenter des âmes que la nécessité même va tourner vers l'action et qui auront repris tout le sentiment de leur force. Ce n'est guère vraisemblable. Je crois que dans quinze ans nous verrons se lever des générations viriles, rieuses, aux yeux clairs et qu'intéresseront plutôt les fortes et belles constructions à la française, idéales images de leur activité méthodique. Je crois qu'elles trouveront à cette poésie, si admirée aujourd'hui, encore une odeur de moisissure et de cave. Elles réclameront plus d'air, plus de lumière, plus de gaîté, plus de santé. Elles se lasseront de cette poésie de prison et de ces fleurs d'hôpital, de cette poésie de dégénérés supérieurs, de cette sensibilité exaspérée d'intellectuels malades et d'éternelles velléitaires".

De realiteit van den gruwelijken oorlog, de werkelijke rampen, door iedereen in de laatste jaren geleden, heeft een einde gemaakt aan dat verbeeldingslijden, waarin Verlaine en diens tijdgenooten hun genot vonden en de dichters vinden nu betere onderwerpen om te bezingen dan hun ziekelijke, meest denkbeeldige en te veel uitgerafelde verdrietelijkheden.

NATIONALE RIJN-ZANGEN

Ten gevolge van Napoleon's nederlaag bij Waterloo en door het werk van het Weener-Congres, hoe onvolmaakt dit ook later bleek geweest te zijn, was Europa geruimen tijd bevrijd gebleven van internationale verwikkelingen en groote oorlogen.

Omstreeks 1840 echter begon het oorlogsgevaar weer ernstig te dreigen en — zooals het reeds vroeger meermalen gebeurd was en later nog herhaaldelijk geschieden zou — die donkere wolken kwamen opzetten aan den Oostelijken hemel; de nimmer opgeloste „Oostersche Kwestie" scheen weer een Europeeschen krijg te zullen gaan ontketenen.

Mehemed-Ali, pacha van Egypte, was in strijd geraakt met zijn souverein sultan Abdul Metsjid en het geluk was den vazal gunstig. Rusland wilde nu tusschen beiden komen, maar de groote mogendheden wenschten niet aan czaar Nikolaas alleen de beslissing in handen te laten en hoopten bovendien zelf voordeel uit den toestand te kunnen trekken.

In Engeland had Palmerston de leiding der buitenlandsche politiek; hij zag de kans schoon om de macht van Egypte en daarmede tevens het prestige van Frankrijk te verminderen; daarom koos hij partij voor den sultan.

In Frankrijk kwam het ministerie-Thiers aan het bestuur, dat openlijk de zijde koos van Mehemed-Ali.

Engeland sloot nu een verdrag met Rusland, Pruisen en Oostenrijk ter handhaving der integriteit van het Turksche Rijk. Dit verdrag wekte heftige verontwaardiging in Frankrijk; er ontstond een algemeene oorlogzuchtige stemming, die nog toenam, toen de herinnering aan Napoleon herleefde als gevolg van het besluit der regeering om het lijk van den grooten keizer van Sint-Helena te laten overbrengen naar Parijs.

Thiers maakte reeds een krijgsplan gereed, waarin ook was opgenomen, dat Fransche legers over den Rijn zouden trekken om een inval te doen in Italië.

De Fransche legers over den Rijn! Dit plan schokte Duitschland wakker. Frederik Willem IV, die juist den troon van Pruisen had bestegen en een beslist vijand was van Frankrijk, meende zijne regeering niet beter te kunnen inleiden dan door krachtigen steun te geven aan het patriotisme van zijn volk, waarin de oude haat

herleefde tegen Frankrijk, dat weer de rust van Europa wilde verstoren.

Men maakte zich gereed ter verdediging van „den vrijen Duitschen Rijn".

Ook bij de Duitsche dichters leefde de geest van Körner weer op. Max Schneckenburger stortte die gevoelens uit in zijn stormzang „Die Wacht am Rhein"; dit lied echter bleef haast onopgemerkt; voor 't eerst werd het gezongen in 1854 bij gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest van den prins van Pruisen, den lateren keizer Wilhelm I; eerst in 1870 zou het een geweldigen weerklank vinden in de harten der Duitschers. Van grooten invloed echter was het Rijnlied van Nikolaus Becker, dat op de muziek van Konrad Kreutzer voor 't eerst onder stormachtigen bijval weerklonk in het Stadstheater van Keulen.

Sie sollen ihn nicht haben den freien deutschen Rhein,
Ob sie wie gier'ge Raben sich heiser darnach schrei'n,
So lang er ruhig wallend sein grünes Kleid noch trägt,
So lang ein Ruder schallend an seine Wogen schlägt.

Sie sollen ihn nicht haben den freien deutschen Rhein,
So lang sich Herzen laben an seinem Feuerwein,
So lang in seinem Strome noch fest die Felsen stehn,
So lang sich hohe Dome in seinem Spiegel seh'n.

Sie sollen ihn nicht haben den freien deutschen Rhein,
So lang dort kühne Knaben um schlanke Dirnen frein,
So lang die Flosse hebet ein Fisch in seinem Grund,
So lang ein Lied noch lebet in seiner Sänger Mund.

Sie sollen ihn nicht haben den freien deutschen Rhein,
Bis seine Flut begraben des letzten Manns Gebein.

In Frankrijk was dit lied vrij spoedig bekend geworden; het werd als een uitdaging beschouwd, die dan ook niet onbeantwoord bleef, al was intusschen het oorlogsgevaar geweken.

Als tegenklank der schetterende Duitsche klaroenstooten van Becker kwam het lied der melodieuze lier van Alfred de Musset.

LE RHIN ALLEMAND

(Réponse à la chanson de Becker)

Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Il a tenu dans notre verre.
Un couplet qu'on s'en va chantant
Efface-t-il la trace altière
Du pied de nos chevaux marqué dans votre sang?

Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Son sein porte une plaie ouverte,
Du jour où Condé triomphant
A déchiré sa robe verte.
Où le père a passé, passera bien l'enfant.

Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Que faisaient vos vertus germaines,
Quand notre César tout-puissant
De son ombre couvrait vos plaines?
Où donc est il tombé, ce dernier ossement?

Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Si vous oubliez votre histoire,
Vos jeunes filles sûrement
Ont mieux gardé notre mémoire;
Elles nous ont versé votre petit vin blanc.

S'il est à vous, votre Rhin allemand,
Lavez-y donc votre livrée;
Mais parlez-en moins fièrement.
Combien, au jour de la curée
Étiez-vous de corbeaux contre l'aigle expirant?

Qu'il coule en paix, votre Rhin allemand.
Que vos cathédrales gothiques
S'y reflètent modestement;
Mais craignez que vos airs bachiques
Ne réveillent les morts de leur repos sanglant.

In dezelfde dagen als de Musset zijn antwoord gaf, deed het ook de dichter-staatsman de Lamartine:

LA MARSEILLAISE DE LA PAIX

(Réponse à M. Becker, auteur du „Rhin Allemand")

Roule libre et superbe entre tes larges rives,
Rhin, Nil de l'Occident, coupe des nations!
Et des peuples assis qui boivent tes eaux vives
Emporte les défis et les ambitions!

Il ne tachera plus le cristal de ton onde,
Le sang rouge du Franc, le sang bleu du Germain;
Ils ne crouleront plus sous le caisson qui gronde
Ces ponts qu'un peuple à l'autre étend comme une main!
Les bombes et l'obus, arc-en-ciel des batailles,
Ne viendront plus s'éteindre en sifflant sur tes bords;
L'enfant ne verra plus, du haut de tes murailles
Flotter ces poitrails blonds qui perdent leurs entrailles,
Ni sortir des flots ces bras morts!

Roule libre et limpide, en répétant l'image
De tes vieux forts verdis sous leurs lierres épais,
Qui froncent tes rochers, comme un dernier nuage
Fronce encor les sourcils sur un visage en paix.

Ces navires vivants dont la vâpeur est l'âme
Déploieront sur ton cours la crinière du feu;
L'écume à coups pressés jaillera sous la rame,
La fumée en courant lèchera ton ciel bleu.
Le chant des passagers, que ton doux roulis berce
Des sept langues d'Europe étourdera tes flots.
Les uns tendant leurs mains avides de commerce,
Les autres allant voir, aux monts où Dieu te verse,
Dans quel nid le fleuve est éclos.

Roule libre et béni! Ce Dieu qui fond la voûte
Où la main d'un enfant pourrait te contenir
Ne grossit pas ainsi ta merveilleuse goutte
Pour diviser ses fils, mais pour les réunir!

Pourquoi nous disputer la montagne ou la plaine?
Notre tente est légère, un vent va l'enlever;
La table où nous rompons le pain est encor pleine
Que la mort, par nos noms, nous dit de nous lever!
Quand le sillon finit, le soc le multiplie;
Aucun deuil du soleil ne tarit les rayons;
Sous le flot des épis la terre inculte plie:
Le linceul, pour couvrir la race ensevelie,
Manque-t-il donc aux nations?

Roule libre et splendide à travers nos ruines
Fleuve d'Arminius, du Gaulois, du Germain!
Charlemagne et César, campés sur tes collines,
T'ont bu sans t'épuiser dans le creux de leur main.

Et pourquoi nous haïr, et mettre entre les races
Ces bornes ou ces eaux qu'abhorre l'œil de Dieu?
De frontières au ciel voyons-nous quelques traces?
Sa voûte a-t-elle un mur, une borne, un milieu?
Nations, mot pompeux pour dire barbarie,
L'amour s'arrête-t-il où s'arrêtent vos pas?
Déchirez ces drapeaux; une autre voix vous crie:
„L'égoïsme et la haine ont seuls une patrie,
La fraternité n'en a pas!"

Roule libre et royal entre nous tous, ô fleuve!
Et ne t'informe pas, dans ton cours fécondant
Si ceux que ton flot porte ou que ton urne abreuve
Regardent sur tes bords l'aurore ou l'occident.

Ce ne sont plus des mers, des degrés, des rivières
Qui bornent l'héritage entre l'humanité:
Les bornes des esprits sont leurs seules frontières
Le monde en s'éclairant s'élève à l'unité.
Ma patrie est partout où rayonne la France,
Où son génie éclate aux regards éblouis!
Chacun est du climat de son intelligence;
Je suis concitoyen de toute âme qui pense:
La vérité, c'est mon pays!

Roule libre et paisible entre ces fortes races
Dont ton flot frémissant trempa l'âme et l'acier
Et que leur vieux courroux, dans le lit que tu traces
Fonde au soleil du siècle avec l'eau du glacier.

Vivent les nobles fils de la grave Allemagne
Le sang-froid de leurs fronts couvre un foyer ardent;
Chevaliers tombés rois des mains de Charlemagne,
Leurs chefs sont les Nestors des conceils d'Occident.
Leur langue a les grands plis du manteau d'une reine
La pensée y descend dans un vague profond,
Leur cœur sûr est semblable au puits de la sirène
Où tout ce que l'on jette, amour, bienfait ou haine
Ne remonte jamais du fond.

Roule libre, et fidèle entre tes nobles arches,
O fleuve féodal, calme mais indompté!
Verdis le sceptre aimé de tes rois patriarches,
Le joug que l'on choisit est encor liberté!

Et vivent ces essaims de la ruche de France
Avant-garde de Dieu, qui devancent ses pas!
Comme des voyageurs qui vivent d'espérance,
Ils vont semant la terre et ne moissonnent pas.
Le sol qu'ils ont touché germe fécond et libre,
Ils sauvent sans salaire, ils blessent sans remord:
Fiers enfants, de leur cœur l'impatiente fibre
Est la corde de l'arc où toujours leur main vibre
Pour lancer l'idée ou la mort!

Roule libre, et bénis ces deux sangs dans ta course;
Souviens-toi pour eux tous de la main d'où tu sors;
L'aigle et le fier taureau boivent l'onde à ta source
Que l'homme approche l'homme, et qu'il boive aux deux bords!

Amis, voyez là-bas! La terre est grande et plane!
L'Orient délaissé s'y déroule au soleil;
L'espace y lasse en vain la lente caravane,
La solitude y dort son immense sommeil!
Là, des peuples taris ont laissés leurs lits vides;

Là, d'empire poudreux les sillons sont couverts;
Là, comme un stylet d'or, l'ombre des Pyramides
Mesure l'heure morte à des sables livides
Sur le cadran nu des déserts!

Roule libre à ces mers où va mourir l'Euphrate,
Des artères du globe enlace le réseau;
Rends l'herbe et la toison à cette glèbe ingrate:
Que l'homme soit un peuple, et les fleuves une eau!

Débordement armé des nations trop pleines
Au souffle de l'aurore envolés les premiers,
Jetons les blonds essaims des familles humaines
Autour des nœuds du cèdre et du tronc des palmiers!
Allons, comme Joseph, comme ses onze frères
Vers les limons du Nil que labourait Apis
Trouvant de leurs sillons les moissons trop légères,
S'en allèrent jadis aux terres étrangères
Et revinrent courbés d'épis!

Roule libre, et descends des Alpes étoilées
L'arbre pyramidal pour nous tailler nos mâts
Et le chanvre et le lin de tes grasses vallées,
Tes sapins sont les ponts qui joignent les climats.

Allons-y, mais sans perdre un frère dans la marche,
Sans vendre à l'oppresseur un peuple gémissant,
Sans montrer au retour aux yeux du patriarche
Au lieu d'un fils qu'il aime, une robe de sang!
Rapportons-en le blé, l'or, la laine et la soie
Avec la liberté, fruit qui germe en tout lieu,
Et tissons de repos, d'alliance et de joie
L'étendard sympathique où le monde déploie
L'unité, ce blason de Dieu!

Roule libre, et grossis tes ondes printanières
Pour écumer d'ivresse autour de tes roseaux;
Et que les sept couleurs qui teignent nos bannières
Arc-en-ciel de la paix, serpentent dans tes eaux!

Ondertusschen waren de zwarte wolken reeds ver afgedreven. Vooral sinds de woelige Thiers zijn ontslag had moeten nemen en het vredelievend ministerie Soult-Guizot de „entente cordiale" met Engeland en diens bondgenooten had hersteld.

Onder den drang der in Duitschland losgebroken nationale gevoelens dichtte Hoffmann von Fallersleben in 1841 het „Deutschland, Deutschland über alles" — een lied dat weerklonken heeft van de Maas tot den Memel en van de Etsch tot den Belt, — maar nu is verstomd als gevolg der ineenstorting van het eens zoo machtige Duitsche Rijk.

F. V. HELMOND.

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Het is een zeer delikaat werk de tegenwoordig verschijnende Fransche boeken ter lezing aan te prijzen. Ze zijn alle van oorlogsgeest doorademd; Frankrijk's vijanden worden er gewoonlijk alles behalve zoetsappig in behandeld, zoodat het altijd mogelijk is, dat deze boeken, die ver van neutraal zijn, de zoogenaamde neutraliteit van menigen Hollander, tot animositeit toe, prikkelen. Zelfs voor de ware neutralen lijken die moderne boeken oorlogsmateriaal, waarmee we liefst zoo weinig mogelijk te maken hebben.

Aan de schrijvers kan men de kleinere of grootere dosis chauvinisme, waarmede zij hun arbeid kruiden, bezwaarlijk kwalijk nemen. De omstandigheden eischen van hen, dat ze meewerken tot instandhouding en opbloei van het nationaal bewustzijn. Dat zij bovendien propaganda maken voor hun nationale grootheid, spreekt van zelf. En dat de toon, waarop ze hun ideeën verkondigen in binnen- en buitenland, wat hoog en fel klinkt, volgt ook weer uit den aard der zaak. Immers, 't is met een krachtigen bazuinstoot, dat de heraut aandacht vraagt voor hetgeen hij verkondigen gaat.

Van den anderen kant is het waar, dat de eene minder heftig is dan de andere. Ja, er zijn er, die hun roeping van schrijver getrouw blijvend de oorlogsgruwelen beschouwen van den ethisch-moreelen kant en uit den oorlog met zijn treurigen nasleep de gevolgtrekkingen maken, welke voor personen, die nadenken, van nut kunnen zijn. Zooals architecten reeds plannen ontwerpen tot opbouw van verwoeste steden en dorpen, zoo geven zij de lijnen

aan volgens welke de ijdel gebleken strevingen der menschheid en de ineengestorte droombeelden van een verdwaasde wereld door ideeën van solieder structuur moeten vervangen worden. Zij schrijven tendenz-boeken; hun belletrie wordt een lokaas, dat hun theorie gretiger moet doen aanvaarden, soms zelfs is ze het verguldsel eener bittere pil.

De waarheid voordragen in parabels en gelijkenissen, is het middel, waarvan goddelijke en menschelijke wijsheid zich bedienen, om tot het in praktijk brengen der waarheid aan te sporen. En welk middel is beter? Zoo immers wordt 's menschen verbeelding geprikkeld; — wat anders als abstractie in de lucht zou zweven, staat nu vóór ons in concreten vorm: wij zien, voelen en betasten de waarheid, wij zien ze niet alleen als aantrekkelijk, maar ook als mogelijk ter beleving.

De meeste lezers hebben een natuurlijken afkeer van boeken, waar, zooals men zegt, de tendenz dik op ligt. Men moet ze dan ook niet lezen tot louter verpoozing. Toch is het goed, dat dergelijke boeken bestaan. Juist zooals het goed is bijwijlen een rake, gespierde predikatie te hooren. Zoo'n boek werkt als een preek: een ernstig mensch doet er voordeel mee.

Laat mij een paar dergelijke uitermate nuttige boeken ter lezing en bestudeering aanbevelen. Ze lijken mij interessant door hun vorm, maar nog belangrijker door hun ideeën en tendenz. Ook wij kunnen er ons voordeel mee doen en zullen om dit practisch nut, gaarne een of anderen Seitenhieb aan 't adres van 's schrijvers nationale vijanden vergeven.

Jean Nesmy: *L'Ame de la Victoire.* De schrijver heeft als pseudoniem, zooals men weet, den naam aangenomen van een der personen van René Bazin's *La Terre qui meurt.* Niet alleen deed hij dit uit bewondering voor Bazin, maar ook omdat hij dezen tot voorbeeld koos. Wel evenaart hij in verre niet het fijne, geacheveerde en in zijn eenvoud zoo overvloedig-rijke talent van den meester, maar hij streeft hem na in het kiezen van landelijke tafereelen en in het bestudeeren der psyche van de lagere en middel-klassen der maatschappij.

Thans verhaalt hij ons 't leven van Claude Rouquerol, den zoon van een dorpsonderwijzer, die door groote geldelijke offers van zijn vader in staat wordt gesteld: eerst op een gymnasium en later aan de Parijsche universiteit te studeeren.

Die vader is een volbloed sectaris, een anti-clericaal van de ergste soort. Claude's moeder is een zwakke vrouw, niet in staat om ondanks haar man de godsdienstige opvoeding van haar kind te verzorgen. Een pieuze oude grootmoeder vormt met deze beiden een scherp contrast: door haar gebed en stichtend voorbeeld tracht ze zoo lang en zoo goed mogelijk 't geloof te bewaren in die kinderziel.

De vader heeft maar één zorg, namelijk van zijn zoon een geleerde te maken. Zijn kind opvoeden, het leeren wat plicht is en welke plichten het als mensch en als christen vervullen moet, daaraan heeft hij nooit gedacht. Zelf ongodsdienstig, waant deze half-ontwikkelde „intellectueel", dat deugd en braafheid, zoo noodig, van zelf komen aangewaaid. Toch spreekt 't onrustig vaderhart soms luider dan de in sectarischen haat verstrikte geest. Als Claude naar Parijs vertrekt, naar dat Parijs, plein de vices et de tentation, voelt de vader hoe onverstandig zijn zoogenaamde opvoeding geweest is. „Je vais lui échapper", zegt Claude, „devenir libre, et il tremble, et il voudrait d'un coup tout me donner de cette éducation du cœur et de la volonté qui m'a manqué". Nu is het echter te laat. „Quelle est ma défense intérieure? Quelle intelligence ai-je de mes devoirs? Quel berger veillera sur le troupeau de mes pensées?"

Claude hoopte op de Sorbonne bij meesters van grooten naam wereldwijs te worden en daar eenige breede, grootsche ideeën op te doen, die aan zijn geest en hart voedsel zouden geven en ze sterken zouden voor den strijd des levens.

Maar wat een ontgoocheling! Als er ergens een ontreddering van gedachten heerscht, dan is het daar. Door twijfelzucht en kleinzielig positivisme ziet hij er alle grondslagen van maatschappelijk en sociaal leven ondermijnd.

Erger nog wordt het als hij in militairen dienst treedt. Daar ademt alles anarchie, minachting der nationale traditie en verzet tegen alle gezag.

Dan breekt de oorlog uit en met den oorlog komt de bekeering. Door een aanvankelijk wapensucces herleeft, al is het in zwakke mate, Claude's vaderlandsliefde. Door een daaropvolgende nederlaag krijgt ze nieuwe kracht. Hij voelt dat hij iets te verdedigen heeft, iets werkelijks, iets wat geen leugen is. Ook zijn geloof herleeft. In de loopgraven ziet hij wat het geloof vermag, hoe het sterkte geeft en troost. Ook 't geloof moet dus iets reëels zijn, iets wat bestaat en geen hersenschim is of phantasie.

Claude wordt gewond. Nauwelijks hersteld, is hij weer aan het front. Weldra sterft hij een heldhaftigen dood, sterk door zijn teruggevonden geloof, — geloof aan zijn vaderland, geloof vooral aan zijn God.

De schrijver besluit aldus, — en 't is de practische les, die wij uit zijn verhaal moeten trekken — : „L'écho de cette âme, qui finit dans la paix après le trouble ardent de beaucoup de ses jours, nous porte à l'agenouillement, à la vénération pour des sentiments et des émotions, qui de génération en génération ont fait fibrer nos pères: fond religieux, héritage éternel de la race, auquel nous ne saurions renoncer sans aussitôt nous amoindrir". In dat oude geloof, zegt hij, en in die getrouwheid aan de traditie is de eenige bron van groote daden en van levensvreugd.

Antoine Redier: *Pierrette.* Deze roman voert als motto: „Aux jeunes filles pour qu'elles réfléchissent".

In het boek van Jean Nesmy verhaalt Claude Rouquerol zijn jeugd, omdat „deze karakteristiek is voor de geestesverwarring van een gedeelte zijner generatie".

In het boek van Redier treden de jonge meisjes op der huidige generatie. Ook bij dezen vindt men totale vertroebeling des geestes.

Pierrette is een jong meisje van onzen tijd, opgevoed in volslagen vrijheid. Van het bescheidene, het terughoudende, dat een jong meisje past, bij haar geen spoor. In haar doen en spreken is ze vrij op het vrijpostige af. Zij gaat zitten op het biljart, tutoyeert haar fiancé, rookt cigaretten, die „un de ses flirts anglais" haar gegeven heeft en bezigt woorden en uitdrukkingen, die erg studentikoos zijn.

Bij dat al is ze erg aantrekkelijk. Een dwaze, hyper-moderne opvoeding heeft haar buiten haar ware sfeer gebracht. Ieder oogenblik zegt men onwillekeurig: hoe jammer, dat ze dat goede kind zoo bedorven hebben! Trouwens zij zelf voelt zich ongelukkig.

Haar fiancé Pierre is een nobele jonge man, wiens ernstige levensopvatting door den oorlog nog is verscherpt. Hij spreekt Pierrette over hun aanstaand huwelijk en bepleit bij haar de noodzakelijkheid van een talrijk gezin. „On se marie", zegt hij, „pour être heureux et faire souche". Maar het antwoord van het wufte meisje luidt: „Non, mon ami, pas nous".

Voor beiden is nu de droom van toekomstig geluk voorbij. Tusschen zooveel ernst en zooveel lichtzinnigheid schijnt geen vergelijk mogelijk.

Toch is in dezen tweestrijd Pierrette, zonder dat zij het in den aanvang bemerkt, de overwonnene. Het flinke karakter van Pierre, die èn als mensch èn als soldaat zijn vollen plicht begrijpt en vervult, oefent op het frivole meisje een onweerstaanbaren invloed uit. Langzamerhand ziet men haar ernstiger worden. Meer en meer gevoelt zij dat haar leven niet voorbij kan gaan in spel en dartelheid. Dat ook zij, als vrouw, een taak te vervullen heeft. Dat haar breidelloos dollen en sollen haar nooit gelukkig kan maken. Zij voelt het: 't is Pierre, die haar, zijn fiancée, opvoert naar zijn eigen hooge levensbeschouwing.

In een prachtigen brief legt ze aan Pierre haar zielstoestand bloot. Zij klaagt er over te zijn opgegroeid „toute seule, comme un sauvageon". Zij wil voortaan zijn als Pierre, of althans trachten hem te gelijken om door hem bemind te kunnen worden.

Haar verloofde heeft het pleit gewonnen. In zijn antwoord stelt hij haar hooge idealen voor: samen zullen zij die nastreven en elkander helpend en aanvullend ze zeker bereiken.

Het verhaal eindigt in een tragische ontknooping. Wederom hervalt Pierrette, al is 't slechts een oogenblik, in haar vroegere lichtzinnigheid. Wandelend met een officier vergeet ze, dat ze Pierre's verloofde is. Den wanhopigen brief, dien ze daarop aan Pierre schrijft, heeft deze niet gelezen. Hij ontving dien brief, toen hij bezig was zijn officiersplicht te vervullen. Door een kogel getroffen sterft hij. Als men later den nog gesloten brief op het lijk vindt, wordt op de enveloppe geschreven: „Décédé. Retour à l'envoyeur".

Zoo sterft Pierre, met zich meenemend de overtuiging, dat zijn fiancée hem waardig was.

Pierrette is zijn verloofde gebleven. Elle porte son deuil, avec une tache rouge: la petite croix des infirmières.

De schrijver draagt zijn boek op aan de jonge meisjes. Maar terecht merkt een criticus op: „Je crois que les mères de famille et que les jeunes hommes ont à y apprendre quelque chose". De eersten kunnen er uit leeren hoe zij hun kinderen niet, hoe zij hen wel moeten opvoeden. In 't bijzonder bevat het boek voor toekomstige huisvaders en huismoeders een rijken overvloed van strenge maar uiterst nuttige waarheden.

Voor jonge mannen vooral schreef Henry Bordeaux zijn *Vie héroïque de Guynemer*. Het leven van dezen drie-en-twintigjarigen „chevalier de l'air" zal hen boeien niet alleen, maar tot ontwikkeling van eigen wilskracht aanzetten.

Bordeaux verdeelt zijn levensbeschrijving in zangen. 't Is een soort epos, gelijkend op de oude Roelant-sage. Een ietwat overdreven opvatting misschien, maar een opvatting, die velen met mij zullen billijken, om het bepaald heldhaftige en energieke van dien jongen man.

Frankrijk verloor in hem zijn besten vliegenier. Bordeaux geeft op menige bladzijde interessante bijzonderheden over den oorlog in de lucht. Maar, wat hij vooral doet uitkomen, is Guynemer's onverschrokken karakter. In de grootste gevaren blijft die jonge man volkomen meester over zichzelf.

Eens is hij bang geweest. 't Was na voor 't eerst gewond te zijn. Om die vrees te onderdrukken is hij opgestegen en, zonder een schot te lossen uit zijn mitrailleuse, is hij blijven zweven rondom een Duitsch vliegtuig, totdat de vijandelijke vliegenier alle vijfhonderd schoten zijner mitrailleuse op hem had afgevuurd.

Als korte samenvatting van Guynemer's leven geeft Bordeaux dezen trek: „Il ne cessa pas de vouloir, de vouloir jusqu'à la fin, de vouloir au-delà de ses forces et de lui-même".

Zou iemand, die bekend is met de eigenaardigheden van het jongenskarakter, durven ontkennen, dat het voor menigen jongen man zijn nut kan hebben kennis te maken met dit toonbeeld van wilskracht? Bovendien kan ook hier de opmerking gemaakt worden, dat er weinigen zijn, die met dit boek geen voordeel kunnen doen.

Katwijk a. d. Rijn, 2 Sept. 1918. J. VAN RIJCKEVORSEL, S. J.

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

Wel ja, laten we maar eens spreken over *President Wilson en de Volkerenbond*, dat is wat nieuws. *Wetenschappelijke Bladen* heeft een artikel met dezen titel van Lord Parmoor. Heel verstandig heet het betreffende Amerika's volhouden aan den Volkerenbond: „het wekt geen verbazing, dat Amerika ruimer ziet dan de Europeesche landen, die gedurende eeuwen verzonken zijn

geweest in de jacht naar macht en het verlangen naar gebiedsvergrooting". Maar de schrijver is minder duidelijk als hij Engelands opvatting van „vrijheid der zee" ons als iets anders dan vrijheid vooral voor Engeland zelf wil voorgoochelen. Hij kan echter niet nalaten een zinnetje te laten vallen, waarin Brittanje's imperialisme feitelijk wordt erkend: „men kan niet veronderstellen, dat Engeland zou toestemmen in eenig voorstel, waardoor tengevolge der bijzondere voorwaarden van zijn positie als eiland en middelpunt van een wereldkeizerrijk, zijn maritieme meerderheid minder doeltreffend zou worden in het geval van een toekomstigen Europeeschen oorlog". Wilson hebben wij, maar zijn Volkerenbond nog niet.

C. Brackmann staat *Op den Drempel van het Nieuwe Oost-Azië*: „Japan, steunend op het verbond met de Vereenigde Staten en op dat met Engeland, in rijke volheid van macht tot de plaats van overheerschende groote mogendheid in Oost-Azië opgeklommen, en dat daardoor den politieken toestand van dit vroeger tooneel van onophoudelijken diplomatieken strijd voor de toekomst veel eenvoudiger gemaakt heeft, ziedaar het beeld, dat wij aan den drempel van den nieuwen tijd daar zien oprijzen, terwijl de overblijfselen van het Russische Verre Oosten de aantrekkingskracht van economisch machtiger Japan volgen en China, hiermede verbonden, een nieuw bloeitijdperk tegemoet gaat. Oost-Azië bereidt zich voor; wij moeten ons langzamerhand met de gedachte vertrouwd maken, dat de toekomst, na het eindigen van den oorlog, aan de Oost-Aziaten behoort".

Een stem uit de Loopgraven is van den Franschen kapitein Delvert. Hij komt er tegen op dat nu reeds in schilderijen en straks in letterkundige beschrijvingen en historische beschouwingen de oorlog als iets grootsch, iets fiers en heldhaftigs zal worden voorgesteld en den heerlijken moed der strijders worden opgehemeld. Dat is onwaar! En het is misdadig de nakomelingen warm te maken voor zulke dagen van moord en roof. Er is geen sprake van prachtige charges: „men gaat naar den vijand als een slaapwandelaar, het geheele wezen vervuld van angst; men gaat, omdat de geheimzinnige en onoverkomelijke macht van den plicht, van de militaire eer, tot gaan dwingt, men schiet of werpt den handgranaat als reflexbeweging".

En nu wordt *Clémenceau als letterkundige* ook al gevierd. Nicolas Ségur brengt hem een luide ovatie: „Beurtelings geneesheer, journalist, romanschrijver, tooneelschrijver, wijsgeer, politicus, minister, Noordelijk-Franschman door zijn temperament en zeer Zuidelijk door zijn levendigen geest, muntte Clémenceau uit op al die gebieden van menschelijke werkzaamheid". En wat hem kenmerkt als schrijver „is niet zoozeer de harmonie of de fijnheid, maar de welsprekendheid". Als schrijver behoort Clémenceau tot het verheven(!) en mystieke menschlievende(!) geslacht der Encyclopedisten".

Andere artikelen handelen over *Het Luchtpostvraagstuk*, vertellen

iets omtrent *Het Proeflaboratorium tot onderzoek van Beroepsgerechtigheid bij de Saksische Spoorwegen, Het ontstaan van een Luchtvloot,* of redeneeren *Over de Bepaling der Historische Waarde.*

In *De Katholiek* plaatst M. Wijtenburg een artikel over *Onze Oud-Hollandsche Liturgie* en vestigt de aandacht op de Societas liturgica S. Willibrordi. Deze vereeniging heeft zich als eerste doel gesteld de oud-liturgische boeken, die in vroeger of later eeuwen, maar vóór de Reformatie in Nederland in gebruik zijn geweest en bijna uitsluitend alleen in handschrift bestaan, zoo noodig met commentaren voorzien in druk uit te geven.

A. Seysener sprokkelt *Uit Protestantsche Tijdschriften* en zal dat in den vervolge blijven doen een paar malen in het jaar. De Franciskaan A. Pompen heeft het *over Bacon en Shakespeare.* Hij bespreekt het werk van Taco H. de Beer, den onversaagden kampioen voor Bacon. Pater Pompen staat niet in gelid met den ouden veteraan, en hij heeft gelijk. Alleen als men het leven van den eerzuchtigen, maar allesbehalve respectabel-karaktervollen Bacon nagaat, wil het er niet in, dat deze man zulke dikwijls moreel hoogstaande stukken zou hebben kunnen schrijven. Ik geloof dat zij, die nu reeds een weinig spotten met de Bacontheorie, ook het laatst zullen lachen.

In *Vragen des Tijds* komt Mr. M. Treub tot de conclusie dat de voorwaarden voor *Staatssocialisme* hier te lande alles behalve gunstig zijn. „Wanneer de overheid van een niet-monopolisch bedrijf kunstmatig een monopolisch bedrijf maakt, komt hij op hetzelfde oogenblik in de noodzakelijkheid tal van telkens verder gaande maatregelen te nemen, teneinde zich de concurrentie van particuliere ondernemingen.... van het lijf te houden. Het Staatsmonopolie op elk terrein, waarop particuliere ondernemingen zonder concessie van overheidswege kunnen werkzaam zijn, leidt tot de noodzakelijkheid van veel verdergaande beperkingen van de bedrijfsvrijheid, dan als rechtstreeksch gevolg er van worden bedoeld". En evenals de economische vindt hij ook de psychische voorwaarde (onze aangeboren vrijheidsdrang) voor de verwezenlijking van het Staatssocialisme in Nederland niet gunstig.

Dr. C. de Vooys geeft eenige beschouwingen omtrent *De Opleiding en de Examens voor de Akte Middelbaar Onderwijs Nederlandsch,* welke wel eens ter harte genomen mogen worden. Hij wijst vooral op het vaak ontbreken van vóórstudie en hij herhaalt de vraag van dr. A. Kluyver: „wat zal iemand die niets weet van Fransch, Engelsch en Duitsch, ooit kunnen weten van de Nederlannsche taal- en letterkunde?" Niet veel; maar hij zal, als hij klaargestoomd is, met wat groote woorden schermen en wat hem ontbreekt zoeken te verbergen door hard te roepen. Zulke oppervlakkigen gaan natuurlijk met de nieuwste richtingen en systemen van den dag onmiddellijk mee, omdat zij niet genoeg kennis hebben om die nieuwigheden zelf eens op hun waarde te toetsen.

In *De Beiaard* schrijft Dr. Hoogveld over *Intellectualisme.* Hij wil een woord wagen ter verdediging van het intellectualisme tegen het voluntarisme; maar hij verdedigt alleen het intellectualisme van den Aquiner. „In navolging van den Aquiner kennen wij het primaat toe aan het verstand, zonder daardoor in het minst de ontzettende beteekenis van de andere macht te loochenen".

Dom Willibrord Verkade O. S. B. zet zijne *Herinneringen* voort. Dr. W. Mulder S. J. ontvouwt zijne gedachten over *Nederland en het Irredentisme.* Na het historisch ontstaan van tegenwoordig Nederland en België te hebben nagegaan komt hij tot de volgende slotsom:

„Neen, als er van irredentisme sprake zal zijn in de verhouding, die heden tusschen Nederland en België bestaat, dan zouden wij, over wie gevonnist wordt, eischen kunnen doen hooren, heel wat klemmender dan België dat thans doet. Met recht en reden ons beroepende op onze eeuwenlange onafhankelijkheid en ons glorieus verleden; wel bewust van de kracht eener traditie van tientallen van jaren; met nadruk wijzende op een nationale litteratuur, die voor geen andere uit den weg behoeft te gaan; fier op eene wetenschap en kunst, die in den loop der eeuwen eerbied heeft afgedwongen, mogen wij tenminste met gepaste bescheidenheid vaststellen, dat wij niet de minste zijn van de twee gescheiden deelen van Groot-Nederland. Als er van taalkundig irredentisme sprake is, dan zijn wij de dragers en verdedigers van een eigen taal, zoozeer, dat de Vlaamsche broeders in den harden strijd van het verleden en in den nijpenden nood van het heden, navolgend en haast afgunstig naar ons opzien. Met niet minder recht dan Italië, zouden wij kunnen eischen dat de Vlaanderens, Antwerpen, Zuid-Brabant tot beneden Brussel en Belgisch-Limburg ons worden toegewezen. Als er van politiek irredentisme sprake is, dan zouden wij, als de oudste, geenszins minderwaardige, bovendien de natuurlijke voortzetting van den zestiend'eeuwschen en negentiend'eeuwschen staat, niet alleen de Vlaamschsprekende gewesten, maar ook de Waalsche kunnen opvorderen. Als er van kultureel irredentisme, trots de groote moeilijkheden van toepassing, toch sprake zou moeten zijn, dan zouden wij met kracht de woorden van Colenbrander moeten herhalen, zoo kort, en zoo welsprekend: „Staats-Vlaanderen wil niet, Limburg wil niet, Nederland wil niet". En de wil is een kultuurfactor van allereerste waarde".

Jos. Schrijnen laat klinken *Limburg's eisch en protest*: „wij Limburgers eischen als ons heilig en onvervreemdbaar recht, dat de provincie Limburg met Nederland politiek vereenigd blijve, ter bevrediging van onze rechtmatige nationale aspiraties, krachtens het recht van zelfbeschikking, dat voorvloeit uit het onaantastbare nationaliteitsbeginsel".

In zijn *Kroniek en Kritiek* gaat Dr. G. Brom Professor Blok te lijf als geschiedschrijver. Hij verwijt hem zijn „schwerfällig Duitsen zinsbouw" en „de leegheid van den inhoud": „De

beteekenis van boek en schrijver kan ieder leek zuiver afleiden uit het deel over onze eigen tijd, waar geen geleerdheid meer de leegheid van den inhoud en de zwakte van den vorm bedekt. Hoeveel journalisten in ons land zouden dat „Slothoofdstuk", plechtig als epiloog aangediend, oneindig beter en mooier en.... juister gemaakt hebben! Heel de geestesbeweging blijkt buiten den hoogleeraar om te zijn gegaan, die Dr. P. Cuypers vereenzelvigt met zijn zoon, die 't Heilsleger uit Amerika laat komen, die onze rasschilders (waarover hij de litteratuur, zooals Hermine Marius' in 't Duits vertaald boek, niet eens kent) ontzettend dooreen haspelt en overal een kinderachtige voorkeur onbeholpen vertoont; die als een ouwerwets schoolmeester, aan 't eind van de luidruchtige en dus in zijn opvatting beslissende politiek, eventjes slordig de eigenlijke cultuur afdraait en b.v. tweemaal zooveel regeltjes aan de Dreyfus-kwestie wijdt als aan 't bloeiend Nederlands muziekleven, dat hij nog wel, door algemene verontwaardiging gedwongen, eerst in zijn herdruk meerekende, zonder 't blijkbaar ernstig te tellen". Hij vindt de beste kritiek op Blok dan ook een vergelijking met zijn jongen collega Huizinga, „die zich tot hem verhoudt als een artiest tot een fabrikant".

Studiën begint met een oordeel, grootendeels eene veroordeeling, door A. Slijpen van *Couperus' Antieke romans.* Zijne misprijzing heeft de N. R. Ct. reeds boos gemaakt, die nog maar niet kan inzien, dat Couperus een literaire dandy is, die een loopje neemt met het publiek. Slijpen meent: „Couperus vergeet zich zelf te weinig. Zijn gilletjesstemmetje klinkt te veel door. En ruiken moeten wij voortdurend die lucht, zijn weeïg-geurende muskuslucht. Dat is jammer. Want hij weet heel handig te exploiteeren, wát hij weet van de Oudheid. Het is — ja, waarom die vergelijking niet? — Het is als een genieting van vaak echt groote kunst, van streelende muziek, in grammophoon-copie. O! Het is soms afschuwelijk". Behalve de vervolg-artikelen van P. Hoenen (stikstof) en P. Albers (Victor de Stuers) geeft dr. J. Stein ons een kijk op *De Evolutie van het Heelal:* „Met de formules van Natuur- en Scheikunde zocht men tevergeefs naar de oplossing van het groote raadsel. Waar die oplossing te zoeken is? Mij dunkt, Newcomb zelve geeft het ons duidelijk te verstaan in de verzen van Milton, die hij als motto plaatste boven het eerste hoofdstuk van „The Stars:

These are thy glorious works, Parent of good,
Almighty, thine this universal frame,
Thus wondrous fair.

L. P. P. Franke biedt ons zijn *Losse gedachten over Honoré de Balzac,* wiens romans op den Index staan: „Balzac heeft literair groote daden gesteld, maar ook de vruchten van zijn gedemoraliseerde, wufte, deterministische levens-uitbeelding zijn

wrang en giftig, ook voor hen die na hem komen, en weinig geschikt om het zedelijk peil der maatschappij te verhoogen".

De Gids opent met een fragment uit een roman van Jo Ammers Kuller, *Maskerade*, terwijl mevr. Goedhart-Becker verder voor de belletrie in dit nummer zorgt door een niet zeer belangrijk verhaal *De gesmade klerk*. Naar aanleiding van Dr. G. A. v. d. Bergh's boek over *Voorchristelijk Christendom* stelt H. Oort opnieuw de groote vraag: *Heeft Jezus van Nazareth geleefd?* Men begrijpt, hoe deze moderne theoloog volgens de wijze bij zijn geestverwanten in gebruik om de zaak draait, telkens iets beweert, om het daarna weer te bemantelen, door allerlei drogredenen te verdoezelen, een geven en nemen zonder einde, wanhopende pogingen om volgens menschelijke wijsheid en door menschelijke oorzaken het bovennatuurlijke uit te leggen. Niets wordt door zulke artikelen bewezen dan de onmacht der zich noemende hoogere godsdienstwetenschap om den groei en bloei van het Evangelie en de persoonlijkheid van den goddelijken Stichter van het Christendom langs natuurlijken weg te verklaren. Reeds zoovele geleerden hebben bij deze methode schipbreuk geleden. Geen wonder dat ook deze schriftuitlegger zich tusschen allerlei tegenstrijdigheden, vermoedens en hypothesen vastwerkt en op het einde van zijn artikel zich zelf en zijn lezers even wijs laat als bij het begin. Het antwoord op de levensvraag der menschheid van alle eeuwen blijft hij echter nog steeds schuldig, wat voor ons christenen niets verwonderlijks heeft. Professor C. Winkler wijdt een artikel aan *Het internationaal hersensonderzoek* en wijst er op, dat ons kleine land een voorname plaats inneemt op dit gebied. Voorts bepleit hij de noodzakelijkheid van een hersensinstituut. K. H. Reesing levert *Bezwaren tegen den krijgsdienst* in. Dr. A. W. Byvanck bespreekt *De archeologische geschiedenis van Nederland*, in verband met Dr. Holwerda's onlangs verschenen boek over de vroegste geschiedenis van ons land, terwijl H. P. J. Nolthenius ons leven en werken schetst van jonkvrouw De Bosch Kemper in een studie over *De Freule*, op den voet de fraaie, hier ook besproken levensbeschrijving volgend dezer werkzame vrouw door mej. Joh. Naber. Hij roemt deze als een voortreffelijk leerrijk boek, dat omtrent wellicht het beste deel der Vrouwenbeweging waardevolle bijzonderheden geeft.

N. J. Swierstra zet in *De Tijdspiegel* zijn studie voort over *De Neo-romantiek in Duitschland*, dat hij vooral teekent als een poging om het philisterdom te ontvluchten en op een hooger plan van schoonheid te leven. Toch zorgden de kunstenaars er voor, dat zij begrijpelijk waren voor de volksverbeelding, terwijl zij toch alle minderwaardige sentimentaliteit missen. Hij grondt zijn beweringen op den inhoud der tijdschriften: *Der Wachter*, en *Der Gralsburg*, waarin de Neo-romantiekers hun bijdragen op letterkundig, muzikaal en beeldend gebied toevertrouwden. Hun Neo-romantiek is geen herziene uitgaaf van het oude; zij is bij

alle overeenkomst hiermede een moderne geestesstrooming. Zij is nieuw levensbegrip, zij zoekt het leven met zijn leed en zijn strijd, zijn bittere tragiek en verzoenenden humor. Zij tracht zich aan te sluiten bij de hoofdfiguren der oude romantiek bij de Schlegels, de Eichendorffs, Overbeek e. a. Zij vertwijfelen nimmer en leven in een toekomst, die aan het heden zijn druk ontneemt. C. van Ermel Scherer geeft een levensbeschrijving van den franschen 18de eeuwschen schilder *Antoine Watteau* en een kort overzicht van zijn werken. Hij kan als de grondlegger van een geheel nieuw tijdperk beschouwd worden. De geheele 18de-eeuwsche fransche kunst heeft veel aan hem te danken en slechts weinigen was het gegeven in zulk een kort, droevig leven — hij stierf aan de tering, pas 37 jaar oud — zooveel schoons te scheppen.

In *De Vragen des Tijds* herdenkt Dr. J. A. Beijerman een 300-jarige, waarmede hij de Remonstrantsche broederschap bedoelt, die na de beruchte Dordtsche Synode van 1618 ontstond. Den 3den Maart 1619 werd de nieuwe kerkgemeenschap opgericht, nadat zij uit de Gereformeerde Kerk, op die synode, waren verbannen. Zooals men weet, volgden de Remonstranten het echte protestantsche beginsel van vrij onderzoek, terwijl aan de Hervormden met recht werd verweten, dat zij nog meer onderwerping aan de besluiten van haar overheden verlangde, dan vroeger de zoo gehate Kerk van Rome had geëischt. Deze belijdenisdwang strookte weinig met veler gevoelens, vandaar dat een betrekkelijk kleine partij zich afscheidde. Welke droevige gevolgen deze gebeurtenis na zich sleepte en oorzaak werd van veel onheil niet alleen onder de predikanten, maar in de regeeringskringen, is algemeen bekend. De groote Oldenbarneveldt bracht er zijn leven, Hugo de Groot zijn vrijheid aan ten offer. Thans is de moderne richting onder de Remonstranten de overheerschende, hetgeen niet te verwonderen is, daar zij de consequentie vormt van haar grondbeginsel: Eenheid door vrijheid. Met volledige instemming wordt verder hier overgenomen wat Ida Heyermans onlangs gezegd heeft over *Onze jongeren en de moderne literatuur* [1]). Deze schrijfster laakt zeer scherp de drie der beste bloemlezingen van Nederlandsche letterkunde, waaruit jongens en meisjes op H. B. S. en Gymnasia kennis moeten maken met de werken der Tachtigers. Wie, afgezien van de vakletterkundigen, leest eigenlijk nog de verzen van Kloos en Boeken en Verwey? Wel zoo goed als niemand, alleen eigenlijk de jeugd bevlijtigt zich nog van hun verzen kennis te nemen. En hoe verderfelijk deze kost voor hen is, toont juffrouw Heyermans — zeker een onverdacht getuige — ons door verscheidene voorbeelden aan. „De dichter", zegt zij o. a., „die het eigen gevoel uitrafelt, in vereenzaming alleen dat uitzingt, wat door hem slechts ondervonden wordt, zoodat het geen weer-

[1]) Uitgave van Hollandia, Baarn.

klank vindt in wie naar hem luisteren, kan geen opvoeder der jeugd wezen. Evenmin als hij in wien alle levensvreugde zwijgt, zoodat de jongeren, in wie levensmoed dient aangekweekt te worden, met den somberen dichter moeten schrijden door dalen van duisternis". En zij haalt verzen aan van Kloos, Gorter, Hélène Swarth en Annie Salomons om te bewijzen hoe verkeerd het is jonge geesten en harten zulke gevoelens te leeren kennen niet alleen, maar ze te laten bewonderen, omdat zij in zulk een fraaien vorm zijn gegoten. De lezing van Ida Heyermans' brochure raden wij ten sterkste aan. Allen belast met de geestelijke vorming van jonge menschen kunnen er nut uit trekken.

Les Annales (van 23 Februari) vertelt, dat Rodin nooit een beeltenis wilde maken van den schrijver Anatole France. Zijn antwoord was: „Je n'y tiens pas. Votre Anatole France, voici ce que c'est: Il y a de la sauce, mais pas de lapin". Ik heb het elegant en pikant verbage van France nooit zoo geestig en scherp hooren karakteriseeren. Onder de nieuwe boeken wordt gewezen op een werk van Abel Lefranc: *Sous le Masque de William Shakespeare.* Niet Bacon, noch Rutland, maar William Stanley, zesde graaf van Derby, zou de schrijver der wereldberoemde tooneelspelen zijn geweest. De referent bewondert de eruditie en den speurzin van den auteur, maar verklaart dat hij niet overtuigd is.

Wetterlé, de vroegere Rijksdagafgevaardigde, die al in den beginne naar Frankrijk vluchtte, schrijft een hatelijk artikel over *Mathias Erzberger*, wien hij beschuldigt van eerzucht, om welke te voldoen hij alle middelen goed achtte; een eenvoudig onderwijzertje, maar een geslepen diplomaat, die van alle omstandigheden partij weet te trekken en steeds de sporten weer vindt van de ladder, waarlangs hij omhoog wil. Als de man werkelijk zoo is, dan is hij geen witte raaf in onzen tijd! PANTA.

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE

Benson (Mgr. R. H.) De Vriendschap van Christus. 2de dr. J. v. Leeuwen (Fercken), Leiden (247).

Dit prachtvolle boek, met zijn rijke gedachten en bezielende vroomheid, hebben wij vroeger met aandrang den lezers aanbevolen, en wij kunnen ons slechts verheugen thans reeds een tweeden druk te mogen aankondigen. R. K. Pr.

Joannes van het Kruis (De H.) Door 't niet tot 't al. R. K. Boek-Centrale, Amsterdam.

Mystiek is heerlijk, maar ook gevaarlijk. Voor sommige, laten wij het maar erkennen, voor vele moderne niet-positief geloovigen

wordt het een godsdienstig surrogaat, waarmede zij zich tevreden stellen. En het is ook waar wat de Carmeliet Hieronymus a Matre Dei verklaart: „het is jammer, maar het is zoo; vele, bijna alle uitingen der mystieke strooming van onze dagen zijn ziekelijk, eenige doodziek, enkele slechts gezond".

De leer van den mystieken kruis-leeraar Johannes is gezond, kerngezond. Van hem mocht de H. Teresia getuigen, dat hij is „een der reinste en heiligste zielen, die in Gods Kerk geleefd hebben en onze Heer heeft hem onmetelijke schatten van licht en hemelsche wijsheid geschonken!

Natuurlijk biedt een boek als het onderhavige niet een kost voor alle monden; maar wel mogen allen zonder onderscheid zich oefenen om ook dit fijne langzamerhand te leeren smaken.

Of mededeelingen als deze: dat bij zijn sterven zulk een glans hem omgaf, dat het licht in de kamer er door verduisterd werd, en dat men toen hij den geest gaf, men een vuurbol ten hemel zag opstijgen, werkelijk historisch genoeg gemotiveerd zijn, waag ik te betwijfelen. En alles wat men ons slechts kan mededeelen met een „ut pie creditur", wordt veiliger niet verteld dan wel.

Wat velen kunnen leeren uit de geschriften van den H. Joannes is vooral, dat „de liefde niet bestaat in weeke, zoete gevoelens. Liefde is kracht — sterk als de dood is de liefde — en de deugd is die kracht in daden omzet". Wie dat begrijpt, heeft reeds veel gewonnen, ook al zou hij niet opgaan in de mystiek. R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN

Japikse (Dr. N) Staatkundige Geschiedenis van Nederland van 1887—1917. Sythoff, Leiden (556) 10 geb. f 11.50.

Dankbaar begroeten wij deze uitgave, omdat zij de voltooiïng is (ofschoon een geheel zelfstandige) van onze Staatkundige Geschiedenis tot op heden. Dit deel is immers de aanvulling van Dr. Bruyne's Staatkundige Geschiedenis (van 1848 tot 1887) en leert ons het verleden kennen der laatste dertig jaren (1887 tot 1917).

Het was werkelijk geen gemakkelijke taak voor den schrijver deze nieuwste geschiedenis te behandelen, omdat zooveel ontbrak wat voor een vroegere in overvloed als inlichting te vinden was: gedenkschriften, vertrouwelijke briefwisseling, enz; bovendien de toegang tot de regeeringsarchieven is nog hermetisch gesloten.

Bij het ontbreken dezer gegevens, die hen over diepere gronden en motieven der uitwendige verschijnselen en gebeurtenissen zouden hebben kunnen instrueeren, was dan ook een uiterste voorzichtigheid geboden in het vormen en uitspreken van een oordeel. Dr. Japikse heeft dat begrepen en hij verklaart zelf: „Ik ben meer refereerend, als kroniekschrijver, dan als verklarend, beschouwend historicus te werk gegaan".

Nu ligt het echter voor de hand, dat ook bij de methoden van het „relata refero", men, zonder zelf zich uit te spreken, en alleen

door de anderen, die men aan het woord laat eenzijdig te kiezen, men invloed kan oefenen op het vormen van des lezers oordeel. Ook dat heeft Japikse niet gedaan; hij heeft niet bij voorkeur zijn eigen geestverwanten aan het woord gelaten, maar onpartijdig ook de uitspraken van anderen geciteerd.

Of de (katholieke) briefschrijver in de N. R. Ct. eene bron is, waaruit door een historicus geschept mag worden, betwijfel ik echter.

Maar nog eens: wij mogen den heer Japikse dankbaar zijn om zijn ordening van het feitenmateriaal, waardoor wij een overzicht krijgen der gebeurtenissen der laatste kwart-eeuw en tevens weer dikwijls het verband kunnen zien met wat zich afspeelt in de allerlaatste maanden.

Het is werkelijk leerzaam de houding van Frankrijk en België bij vroegere gelegenheden eens te vergelijken met hun tegenwoordige manier van optreden. Dr. S.

Term (J. van) Het ontstaan, streven en einddoel der Vrijmetselarij (met 333 citaten en 6 facsimiles). Brand Bussum.

Wij weten dat de heer van Term met ijver en volharding de geschiedenis der vrijmetselarij heeft bestudeerd. Reeds in den tijd der Diana Vaughan-kwestie nam hij ijverig deel aan den strijd van sceptici en al te goedgeloovigen in Leo Taxil en zijn mythe.

Thans hebben wij als vrucht van zijn naarstig onderzoeken een goed gedocumenteerd boek voor ons liggen, waarnaar wij allen mogen verwijzen, die iets meer willen weten van dit geheime genootschap dan de fabels en legenden, welke er over in omloop zijn.

Van Term waarschuwt dat men niet de oppervlakkigheid bega: „den persoon als de belichaming van het geheel te beschouwen. Zoo min als men b.v. elken Russisch-othodoxe als verantwoordelijk kan houden voor het doen en laten van het Grieksche Schisma, zoo min kan men elken Vrijmetselaar aanzien als den standaarddrager van de beginselen zijner Orde als zoodanig".

De schrijver, aan de hand van talrijke woordvoerders en voorlichters, doet onderzoek naar het ontstaan, de verspreiding, het karakter, de riten en graden, de politiek en den godsdienst der Vrijmetselarij. Dit eene kunnen wij wel vaststellen dat het geheimzinnig genootschap, als tegenstreefster en bestrijdster der katholieke leer, in eerste linie staat. „Een vrij en waar Heidendom staat ons nader dan een benepen Christendom", zegt een Duitsche driekruisjesbroeder.

Wij zijn het eens met den heer van Term: „een rustige beschouwing van het geheel leidt tot de slotsom, dat zij, hare beginselen puttend uit het antieke Heidendom, ze in 't verborgen sleepend door het bloeitijdperk des Christendoms, ze in de naaste toekomst tracht te doen opleven in een wereldbeheerschend neo-Paganisme". Onschuldig ziet dat er waarlijk niet uit! — Dr. S.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Koenen (M. J.) Verklarend handwoordenboek der Nederl. Taal (tevens vreemde-woorden tolk). 12de druk. (1012) f 3.65.

Voor dit algemeen bekende woordenboek behoeven wij geen nieuwe aanbeveling te schrijven. Het is 't beste dat wij bezitten en wordt als dusdanig erkend, zooals deze 12de druk wel bewijst.

In dezen nieuwen druk is het aantal nieuwe titelwoorden op elk gebied nog vermeerderd, van nieuwe oorlogswoorden is de verklaring opgenomen, en een schat van aanhalingen en voorbeelden uit schrijvers wordt ter toepassing bijgevoegd.

Niettegenstaande den hoogen prijs der materialen en de fabelachtige stijging der arbeidsloonen, heeft de uitgever kans gezien zich tevreden te stellen met een zeer matigen prijs voor dit keurig verzorgde werk. W. H.

Stoett (Dr. F. A.). Nederlandsche Spreekwoorden en Gezegden, verklaard en vergeleken met die in 't Fransch, Duitsch en Engelsch. 4de druk. Zutphen, Thieme. (392) f 2.90, geb. f 3.50.

Dr. Stoett is bekend door zijn *Nederlandsche Spreekwoorden*, dat eenige jaren geleden ook reeds in derden druk verscheen. Van dat boek is dit eene verkorte uitgaaf, als schooluitgave bedoeld. De schrijver heeft eenvoudig bewijzen en verwijzingen weggelaten, en daardoor dit boek tot op de helft van het grootere weten te reduceeren.

De spreekwoorden en spreekwijzen worden, waar het eenig nut heeft, vergezeld van hun Fransche, Duitsche en Engelsche overeenkomstigheden, wat zeer zeker voor taal-studeerenden van groot praktisch belang is.

Met alle verklaringen van dr. Stoett behoeven wij natuurlijk niet in te stemmen. Waar hij bijv. bij *iemand iets aansmeren* zegt: „Het onaangename gevoel, dat het aankleven van iets smerigs verwekt, en de moeielijkheid om er zich van te ontdoen, maken het woord uitnemend geschikt om het hatelijke der handelingen te doen uitkomen".

Zou niet integendeel „aansmeren" wijzen op de gemakkelijke en onmerkbare wijze, waarop iemand iets in handen wordt gespeeld. Zoo is er wel meer, waarin men kan afwijken van het oordeel des schrijvers, maar het is moeielijk uit te maken, wie dan gelijk heeft. In elk geval: het boek is alle aanbeveling waard en voor studeerenden een moeilijk te ontberen vraagbaak.

W. v. d. M.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bordeaux (Henry) Het Zwarte Meer. Amersfoort, Slothouwer.

Advokaat Louis Gerardet vertelt aan zijn vrienden een moordgeschiedenis, waarmede hij bij den aanvang zijner rechterlijke loopbaan te maken had.

In de akte van beschuldiging stond, dat het echtpaar Gavot vrouw Claude Fraizier hebben vermoord en haar kind het hart hebben uitgesneden. Men dacht aan wraak.

Een der vrienden van Gerardet, die veel studie van toovenaars en dergelijk gespuis heeft gemaakt, koopt een boekje dat in eigendom behoort aan een zoogenaamden toovenaar, die woonde in de nabijheid der plaats, waar het bovengeschetste drama voorviel. In dat boekje staat te lezen: „Indien men zich onzichtbaar wil maken, doet men een gelofte en eet daarna het hart van een ongeboren kind". Deze aanwijzing noopt Gerardet de zaak te herzien en nu blijkt dat inderdaad de moordenaar niemand anders is dan de toovenaar van het Zwarte Meer.

Bordeaux schijnt dat weinig belangwekkend verhaal te hebben gedaan om zijne conclusies door den mond van Gerardet aan den man te kunnen brengen:

1. dat zooveel rechters van instructie stranden op de klip van te hoogen trots en te groot zelfvertrouwen;

2. dat, blijkens het feit, dat de meeste schuldigen zich zelf bloot geven, de menschelijke gerechtigheid in haar opsporing van de schuldigen, „niet geheel ontbloot is van zekere buitengewone hulp" (erg voorzichtig uitgedrukt!);

3. men niet te veel medelijden moet hebben met de talrijke toovenaars in de middeleeuwen, omdat zij van de lichtgeloovigheid van het publiek misbruik maakten tot het bedrijven hunner misdaden. (Maar hoeveel onschuldigen werden in dien tijd niet voor toovenaars aangezien?);

4. dat er op het platteland nog heel wat bijgeloovigheid heerscht en door geslepen schavuiten daar geweldig misbruik van wordt gemaakt. (In de groote steden en onder de verlichten is de bijgeloovigheid niet geringer).

Het boek is voor rijpe lezers. M. WALRE.

Buis (F. A.) Bettekee. Amsterd. P. N. v. Kampen. 2 dln. (218 en 214) f 4.90.

In breed-gemoedelijken verteltrant is dit boek geschreven, zooals ook Van Lennep dat deed. En het plaatst ons terug in de dagen, toen men nog reisde met trekschuit en paardenpost en in Naarden heel wat gebeuren kon, waar men eerst dagen later in Amsterdam

van hoorde. O, die gezellige tijd, toen er nog afstanden waren en men een half menschenleven noodig had voor eene reis, welke men thans als een uitwippertje beschouwt.

Buis, wij kennen hem uit zijn andere boeken, is op de hoogte van oud-Hollandsche menschen en toestanden en weet er aardig mee te werken om een rustig verhaal in elkaar te zetten en den lezer te boeien.

Dit boek kan iedereen lezen. Want wat er leelijk was in het leven van den oplichtenden vrederechter wordt maar even aangeroerd.

Op blz. 101 verklaart de schrijver, dat „Juf" al bijna twintig jaren „Juf" is en enkele dagen later spreekt hij van 25 jaren. Dat klopt niet.

In het IIde deel hooren wij, dat diezelfde Juf Bet Wylmer niet vergezelde, en toch spreekt Bet haar aan: „wat Juf"! De macht der gewoonte misschien?

Op blz. 41 en 42 (II) is de klucht wel wat ver gedreven en de veronderstelling dat grootmoeder en de luitenant een geregeld gesprek voeren, terwijl zij beiden over een heel ander onderwerp praten, is onmogelijk. Maar 't boek is goed en ook wel boeiend.

M. WALRE.

Dembitzer (Salomon) De Twee Tuinen... Amsterdam, Cohen...

De „dramatist" Dembitzer is nogal bekend in ons land en van hem en Perez verschenen in de bladen schetsen, die de aandacht trokken. Maar is Dembitzer meer bekend, hij zal toch waarschijnlijk minder gekend worden dan Perez. Hij, die realistisch genoeg kan zijn, schijnt er vermaak in te vinden zich nu en dan plotseling te vermommen en als een sprookjesverteller voor ons op te doemen. Wat hij dan zeggen wil is niet duidelijk, ofschoon uit zijn sarcastischen toon valt op te maken, dat hij harde waarheden staat te verkondigen, maar ze meer te raden dan dadelijk te verwerken geeft.

Men hoort wel, dat Dembitzer een opstandige is, een die zich niet verzoenen kan met dit leven, zooals hij het heeft gevonden.

A. GIELEN.

Frazos (Karl) De Pias. Becht, Amsterdam.

Een merkwaardig boek en een goed boek. Ik bedoel dat het voor volwassenen is, wijl deze alleen ook de ontroerende geschiedenis van den Gallicischen Jodenjongen, die zoo grappig allen weet na te bootsen en zoo graag een groot tooneelkunstenaar zou worden, doch jong sterft, ten volle kunnen waardeeren. R.

Galsworthy (John) Het onbereikbare. W. de Haan, Utrecht.

Majoor Winston heeft een onecht kind. Dit kind, door hem erkend na den dood van den man der vrouw, die hij verleidde, trouwt later een vioolspeler „om hem te redden"!! Deze artiest

was een bruut en leefde als zoodanig. Zijne vrouw krijgt een ander lief en leeft met hem in 't geheim, maar deze (na een kibbelpartijtje) valt van 't paard en breekt zijn hals.

God en het leven hiernamaals bestaan niet voor den majoor noch voor zijn dochter.

Het „onbereikbare" is het volmaakte geluk. Majoor Winston ziet de vrouw, die hij liefhad, sterven bij de geboorte van het kind. Gyp ziet haar „buitenechtelijk geluk" al heel spoedig gebroken door den dood.

Men begrijpt, hoe ons oordeel luidt over zulk een boek, dat duizelig maakt door den gapenden afgrond van levensleegheid, welken het ons laat zien. M. WALRE.

Ibanez (V. Blasco) Wijn en Liefde. Meulenhof, A'dam (351) f 1.35.

Een paar jaren geleden verscheen als feuilleton in het Handelsblad een vertaling van La Catedral, als ik mij niet vergis. Er bestaat ook eene vertaling in het Nederlandsch met den titel: „Waar Oranjeboomen bloeien"; ik weet niet hoe dat boek in het Spaansch heet. In beide werken kwam de haat tegen het Catholicisme grijnzend naar voren. In dezen roman, een vertaling van La Bodega, geeft de Hollandsche titel een beter denkbeeld van den inhoud dan de Spaansche, maar nog niet volledig.

Inderdaad, wijn en liefde, dronkenschap en ongebondenheid, maar daarbij ook godsdiensthaat en verachting van het bovenzinnelijke is schering en inslag.

Voor onze lezers keuren wij dergelijke lectuur beslist af.

A. M. BR.

Keuning (P.) De Boef. Nijkerk, Kallenbach.

Een ontslagen tuchthuisboef vertelt de ellende van zijn leven, hem aangedaan door vrouw en kinderen en medeburgers. In de gevangenis had hij zich bekeerd en om zijn vroom leven wordt hij nu verguisd en vernederd. Vroom protestantsch.

WILLEM MERKELBEEK.

Lie (Erik) Het Nest verstoord. Amersfoort, Valkhoff.

Meer om zijn durf en energie, dan wel juist uit liefde, was Marina, de dochter van koopman Galtvick, de vrouw geworden van Kurt Klinge. Een schipbreuk had hem aan land gebracht en zijn eigen wil had hem doen blijven.

Hier viel iets te ondernemen en tot stand te brengen. En Kurt bracht het tot stand. In weinig jaren maakte hij van 't onbeduidend nest aan Skjaergaardstrand een der voornaamste badplaatsen. Hij zelf werd gevierd als een koning. Maar in al zijn grootheidsverlangen en rusteloos zwoegen vergeet hij zijn vrouw en gezin, voor alles heeft hij tijd, behalve voor de zijnen.

Marina kan dat leege leven niet dragen en die verwaarloozing niet verkroppen. Zij besluit terug te keeren tot haar vader en de kinderen mee te nemen.

Margot, het eenige dochtertje, vond het vreeselijk, en zij vertelt haar verdriet aan de schoolvriendinnetjes. Deze (moderne kinderen zijn niet jong meer) vertellen dat men „niet meer trouwt voor 't heele leven, dat was goed voor den ouden tijd". — Het lijkt of de schrijver hier bitter-ironisch heeft willen zijn en de luchtigheid, waarmede men tegenwoordig vaak eene huwelijksverbintenis opvat, heeft willen hekelen.

Marina trachtte de zaak van haar vader tot bloei te brengen, of beter gezegd: wéér tot bloei te brengen. Want allengs waren er groote winkelhuizen verrezen en koopman Galtvick had het geen goed gedaan. Kurt kon echter niet uitstaan, dat de moeder zijner kinderen achter de toonbank staat en hij geeft geld aan haar bedienden om de zaak over te nemen. En Marina woont vele jaren nog in een der villa's van de badplaats, zonder zorgen, maar niet wetend dat 't geld kwam van haar man.

Thorwald, de oudste harer kinderen, wordt door Kurt geplaatst op eene school, waar hij grof geld verteert en een verkwister leert worden.

Teruggekeerd trouwt hij, om zijn schulden te dekken, met een rijke jonge weduwe, die hij spoedig geheel verwaarloost.

Margot gaat naar een kostschool en keert terug als een mooi, lief popje, dat ieder seizoen van een anderen luitenant of ingenieur afscheid moet nemen met tranen in de oogen.

Leif, de jongste, wilde niet leeren. In hem zit het avontuurlijke van zijn vader en zoodra hij zich bedreigd voelt door een kostschoolleven, verhuurt hij zich op een boot en gaat er van door naar Australië.

Intusschen heeft de directeur het toppunt zijner glorie bereikt en voor hem zal een standbeeld worden opgericht. Zijne kinderen, Margot en Thorwald, zijn er bij tegenwoordig geweest. Naar huis keerend, naar hunne moeder, hebben zij het over den redenaar, die op hun vader gespeecht heeft! „De spreker had het over geluk", zei Thorwald en liet zijn stok tusschen zijn vingers draaien, „hij zeide dat vader een gelukkig man was. Heb je ooit zoo'n vervloekten onzin gehoord? Alsof een mensch in onze dagen tijd heeft om aan zulke dingen te denken".

„Neen", zei Margot bitter, „het schijnt wel dat de menschen hiervoor geen tijd hebben. Zeg mij eens, vindt jij dat wij gelukkig zijn?" — Zij vroeg het op zulk een warmen, dringenden toon, dat hij zich verlegen en verward voelde. — „Wij zijn als bij toeval in de wereld geplaatst", zei hij, „net als jonge katten".

Margot moest lachen. Maar toen barstte zij plotseling uit in een hevig schreien, als kon zij zich niet meer beheerschen. — „Maar Margot, wat scheelt er aan?". — „Ik weet niet, Thorwald, ik kan er niets aan doen", snikte zij. Ze bleven voor de villa van haar moeder staan. — „Ach Thorwald, ga nu eens mee", smeekte Margot en droogde haar oogen. „Moeder zal zoo blij zijn". Toen spraken ze niet meer. Zwijgend gingen zij den stoep op,

alsof zij instinctmatig een oud, veilig nest terugzochten". —

Men begrijpt den titel! Het huiselijk geluk werd verstoord, door het zoeken naar geluk buitenshuis. Een goede les voor onze menschen, die aan alles denken en voor allen hun tijd beschikbaar hebben, maar vergeten hun eersten plicht naar behooren te volbrengen.

M. WALRE.

Perez (J. L.) De Kabbalisten. Cohen, Amsterdam.

Cohen opent eene *Oost-Joodsche Bibliotheek* en zendt in de drie eerste deelen ter bespreking. Scholem Aleichem schrijft *De Gast;* Perez de *Kabalisten* en Dembitzer *De twee Tuinen.*

Deze drie schrijvers vertegenwoordigen ieder eene richting en wij hebben Perez te beschouwen als novelist, Scholem Aleichem als humorist, en Dembitzer, die in ons land wel 't meest bekend zal zijn, als de dramatist.

Perez geeft wel ironische, maar gewoonlijk toch ontroerende schetsjes. Zoo b.v. Reb Jojchenen Gabay, die spoedig insliep „en zijn ziel vloog naar den hemel en teekende daar op in het boek der verdiensten: „Ik, Jojchenen, zoon van Sarah, was vandaag den geheelen dag met heiligen arbeid bezig. Ik zeide tot mijzelf: ik en mijn vrouw Ssosje wonen in een mooi huis, terwijl het Godshuis bouwvallig is en hersteld moet worden. Daarom huurde ik werklieden en liet het Godshuis herstellen... En ik heb den sjoeldienaar streng geboden niemand toe te staan, in het Godshuis te overnachten. Het gebedenhuis mag niet langer de slaapplaats zijn van vreemde bedelaars".

Nog meer schreef de ziel van den Rabbi, maar toen kwam er eene andere ziel den hemel binnengevlogen en schreef, dat zij was Berl, zoon van Judith, reeds zeventig jaren oud. Hoe Berl zijn brood moest bedelen, toen hij niet meer kon werken en eindelijk, omdat hij niet mag overnachten in het Godshuis, ligt onder den blooten hemel, terwijl de koude vreet het merg uit zijn oude beenderen.

„En een stem klonk uit den hemel: „Beiden moeten onmiddellijk voor den Hoogsten Rechter verschijnen".

En den volgenden morgen vond men dood: Reb Jojchenen, den gabaj, in zijn bed en een ouden bedelaar, bevroren op straat bij het huis des gebeds...

Ook de verschijning in den hemel van Bontsze Sjweig, den man die altijd zweeg, wat men hem ook aandeed en hoe men hem griefde, is werkelijk aandoenlijk en met humor geteekend.

A. GIELEN.

Salomonson (H.) Menschen van hun Tijd. Van Holkema en Warendorf, A'dam.

Waarom deze menschen „van hun tijd" worden genoemd, kan ik niet achterhalen, tenzij ik mag veronderstellen, dat de schrijver het oog heeft op de ziekte „van onzen tijd", de zenuwziekte, en zijn menschen aan ons als neuropathen wil voorstellen.

Tino van Galen is in elk geval een vreemd mensch; vreemd was hij reeds als kind. Als student leefde hij rustig, droomend, eenzelvig. Later huwde hij eene weduwe, die een paar jaren ouder was dan hij. Het voorkind dezer vrouw was voor hem een speelkameraad en het wekte den naijver der moeder, dat Tino zoo geheel kon opgaan in de liefde tot dat kind. Alleen het jaar, dat het dochtertje vertoeft op een Zwitsersche kostschool, voelt zij zich weer gelukkig, omdat zij nu de liefde van haar man onverdeeld kan bezitten.

Zij sterft echter spoedig en Tino gaat nu reizen met zijn stiefdochter, totdat een zijner vrienden haar ten huwelijk vraagt. Tino voelt zich nu ineens oud en afgeleefd en... pleegt zelfmoord, in volle bewustzijn of in een soort van waanzin, dat kan ik niet uitmaken. Het wordt in dezer voege verteld: „in dolfdriftige vlucht raasde hij de trappen af en de straat op. Uren lang snelde hij blootshoofds, in een stompzinnigen wilden drang tot actie, door de verlaten buitenwijken. En den volgenden morgen vond een spoorwegwerker zijn verminkte lichaam in een verren uithoek van een rangeerterrein... Finis!"

Het boek is niet realistisch of bizonder hartstochtelijk, maar het bevat heel dwaze gedachten. M. WALRE.

Scholem Aleichem. De Gast. Cohen Zonen. Amsterdam.

Vier schetsjes uit Joodsch leven. Een ervan geeft den titel aan 't boek.

Ze lijken levensecht, maar zijn niet erg opwekkend. Zelfs het laatste doet misschien niet lachen, omdat het te puur realistisch is.

Even een enkelen keer is er iets fijners, zooals in de schets: „De Gast".

De humor der stukjes is niet verrijkend. Het opbouwende van gezonden humor ontbreekt. Je wordt wee na 't lange verhaal van Jente. Er ontbreekt iets aan de teekening. Een realistische copie kan als zoodanig gewaardeerd worden; als virtuositeit kan zij een zeker recht van bestaan hebben, maar voor kunstwerk mist zij het origineele ingrijpen van den kunstenaar zelf, die al het gedetailleerd-realistische tot een hooger æsthetisch geheel verheft.

Iedereen kan dit boek lezen. J. GROOT.

Stratton-Porter (G.) Sproetje. Honig, Utrecht. f 1.10.

Er is in dit boek een sterk streven naar simpelheid. De compositie is zwak; wat verteld wordt is eigenlijk vrij onbelangrijk; er gebeurt zeer weinig. Niemand moet dus dat boek gaan lezen om de spanning, te meer, omdat spoedig te raden is wat gebeuren moet. Dit is een nadeel, daar een betere compositie zeker ten goede had kunnen komen aan het innerlijke. Dit inwendige is beter. Vrij eenvoudig wordt Sproetje's zieleleven verteld. En daarin zijn zeer aardige momenten. Jammer dat hij zoo nu en dan sentimenteel doet en denkt, en wel eens een keer in simpelheid te

kras is geteekend. Van dat sentimenteele is bij Angel niets te vinden. Zij is eigenlijk, hoewel bijfiguur, de sympathieke, eenvoudige, on-sentimenteele, een beetje romantische persoonlijkheid, die het boek zeer genietelijk maakt.

Diepe zielen zijn niet gegeven; 't is alles licht. Toch is hier en daar getracht iets diepers te brengen en juist daar ook zijn de zwakste plaatsen en is Sproetje geaffecteerd, of zijn kostvrouw al te luidruchtig in haar genegenheid en wat overdreven.

Een enkelen keer mist de vertaling de juiste uitdrukking, o.a. in den titel van hoofdst. XVII. Twee zeer dwaze beschrijvingen over oogen en een hart op bladz. 55 en 84 doen erg onbeholpen aan.

Zoo is de totaal-indruk van het boek, dat waar de geest van lichte idylle bewaard blijft, genot om eenvoudige fijne zielen gegeven wordt.

Zoodra echter iets gewichtigers wordt beschreven is het rake en juiste weg en doen de personen te mooi en blijkt het gewichtige eigenlijk te zijn opgelegd.

Behalve Sproetje's sentimenteele doen, nu en dan, is er niets, wat dit boek voor jongelui ongeschikt maakt, en daartegen is Angels gezond verstand nog een tegengif. J. GROOT.

VARIA

Een Satyre. Ten einde de staking der scholieren te Brunswijk bespottelijk te maken, zijn in de stad alom plakkaten aangeplakt, waarin alle zuigelingen tot 2 jaren worden opgeroepen voor een meeting om de volgende punten te behandelen:

1ste afschaffing der gedwongen wassching;

2de afschaffing van de wijze van opvoeding door middel van fopspenen en slaag;

3de de bepaling van het minimum luiers per dag;

4de maatregelen tot het bereiken van oogenblikkelijke droogheid achter de ooren;

5de medezeggingschap in de keuze der bedienden en eventueel der ouders;

6de keuze van familieraden;

7de aansluiting bij den reeds bestaanden scholierenbond.

Het kan geen kwaad als er zoo eens gespot wordt met de ziekte onzer eeuw.

Ook een dichter. Paul Pasquita was terecht van meening dat niet de quantiteit, maar de qualiteit van het werk den roem des dichters maakte. En hij gaf dan ook heel dapper in 1912 een bundel uit, groot zeven bladzijden, met den titel Entelechiëen. Deze bundel bevat goed en zuiver geteld, in zijn geheel 6 gedichten, waarvan 4 sonnetten.

Een veelschrijver is hij dus niet, en had hij roem verworven, dan zou het alleen kunnen zijn door de superioriteit van zijn werk. Maar helaas, quantitatief behoort Pasquita ook al tot de minimumlijders: duister van gedachten, ontzettend wat taal en vorm betreft, onnatuurlijk in gevoel. Probeer dit sonnet maar eens te genieten:

Den heitern Stern, den Silberspäher, sputen
Siehst du sich nie mehr, spurlos Zaubergirren
Und rosenfarbner Wetter wonnig Wirren
Aus der verschlungnen Kniee sanften Knuten.

Hinter der Leiber Schamlosen Voluten
Wucherte wächsern Mond aus heiszen Myrrhen,
Wie Hostien in gilbenden Geschirren
Vergläsert leucht mit feuchten Lippen gluten.

Du wirst sie sehn, die selig dein Erinnern,
Wenn, trotz mit Schluchzen tiefer als im Innern,
Die Rosennägel rütteln an den Schnörkeln
(Ach dieses Grames wirst du fast erblinden!)
Noch auszen in den blinkenden Gebinden
Die Vögel an den Kupfernarden nörgeln.

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

L. W. te M. „De Vrouw in de Rechtszaal" van Colette Yver, werd in vertaling uitgegeven door Holkema en Warendorf, Amsterdam. Ik vind het een heel mooi boek. U kunt eene beoordeeling lezen in Boekenschouw 1912/13, blz. 226.

A. C. op 't H. „In Eigen Kring" werden eertijds goede meisjesboeken vermeld (voor leeftijd 15 tot 18 jaar), zie B. VI. blz. 375.

Dr. v. O. te R. In deze aflevering hebben wij een nieuw werk over de vrijmetselarij aangekondigd. Het boek van Ehrler is niet in ons bezit.

Mevr. P. v. D. te N. Wij schreven U reeds dat het genoemde werk van Champol, goed en mooi is. Het werd bekroond.

H. v. G. te Sch. David en Jonathan is geschikte lectuur, het andere boek van Green eveneens.

Jos. L. S. te R. Van Pierre de Coulevain staat geen enkel werk met name op den Index, ook niet van Heine. Pierre de Coulevain (haar ware naam is Mlle Favre) schreef o.a. Noblesse Americaine en Eve vielorieuse (moderne Eva), waarin zij geweldig hekelt de Amerikaansche vrouw. „Sur la branche" vind ik gevaarlijker om de bewondering van theosophie en boedhisme. Zij werd vooral bekend door L'Ile inconnue (=Engeland).

Piet Vluchtig is de schuilnaam van Johan Gram.

Ik weet het niet of Chesterton tot het Catholicisme is overgegaan; degenen, die ik raadpleeg, zeggen van wel, zonder verder bewijs.

A. J. Pr. te Bl. Sonja is bruikbaar voor volwassenen. Het werd in „Boekenschouw" reeds lang geleden besproken.

v. d. B. te K. Uw briefkaart teruggevonden. De bloemlezing „Aan Gods hand" is ons niet bekend.

J. v. L. Neen, alle werken van Barones Orczy in de Vincentius-bibliotheek vind ik niet wenschelijk.

J. Kn. te A. Uwe redeneering raakt kant noch wal. Ik kan er werkelijk niets vriendelijkers van zeggen.

A. T. te? Naam van uw woonplaats onleesbaar, en U onderteekent alleen met initialen. Wij gevoelen ons niet geneigd eenig antwoord te geven. Als U het artikel nog eens goed leest, hebt U bovendien al antwoord op al Uw vragen, en afdoend ook.

A. J. P. te A. Wilhelmine von Hillern, de dochter van de tooneelspeelster en schrijfster Birch-Pfeiffer. Hare phantasie spot vaak met alle verstand. Af te keuren zijn „Geierwally" (75) en „Und sie kommt doch" (75). Von Hillern werd katholiek en schreef in 1890 „Am Kreuz", een roman, waarin ook 't Passiespel van Oberammergau eene rol speelt. Bedoelt U dit boek? Ik vind het zoo ziekelijk en bijna zoo hysterisch, dat ik het U afraad. Voor de meeste menschen is dat schadelijke lectuur. In 1910 schreef zij „Oberammergau und sein Passionspiel"; dit boek is mij verder niet bekend. De schrijfster, die even vóór den oorlog nog leefde (zij werd geboren te München 11 Maart 1136) heeft haar roem overleefd. Zij was te overdreven, te aanstellerig en te opdringend, „als dasz man selbst in der gefälligen Welt der Leserinnen ihrer nicht alsbald müde geworden wäre", zegt een Duitsch kritikus.

DE STANDAARD-CATALOGUS

Voor onze lezers stelden wij eenige maanden geleden tegen verlaagden prijs de inteekening open op den Standaard-catalogus, waarin de beoordeelingen zullen worden opgenomen van duizenden boeken, zoodat men een veiligen gids zal hebben in de romanlectuur.

De uitgave zal wel eenige vertraging ondervinden, maar wij hopen, dat wij het geduld der abonné's niet op de proef behoeven te stellen. Wegens den overstelpenden vloed van aanvragen hebben wij den termijn van inteekening zeer verkort en sinds lang verklaard: geen nieuwe bestellingen meer te kunnen aanvaarden. Dit lijkt misschien vreemd, maar men zal het begrijpen, indien men weet, dat wij met deze uitgave een premie bedoelden voor onze abonné's en op den voor hen verlaagden prijs van slechts twee gulden een vrij aanzienlijk verlies moesten lijden.

Men blijft echter bij ons zóó aandringen om alsnog in de gelegenheid te worden gesteld den Catalogus vooruit te bestellen tegen premie-prijs, dat wij ons gedwongen voelen nog maar eens toe te geven om onze lezers ten vriend te houden.

Nog eenmaal derhalve willen wij de gelegenheid tot inteekening op den Catalogus tegen den uiterst geringen prijs van twee gulden openen, maar niet langer dan tot einde Mei. Zij, die dan nalatig mochten zijn gebleven, kunnen altijd nog, tegen veel hoogeren prijs natuurlijk, het werk bij den Boekhandel bestellen.

Zij die thans van de aangeboden gunstige gelegenheid nog gebruik willen maken, kunnen volstaan met eene kaart te zenden aan de administratie Heerengracht 415 te Amsterdam.

Ter voorkoming van misverstand wordt hier nog even vermeld, dat deze Catalogus niet enkel de titels zal bevatten der boeken, die in den loop der jaren in Boekenschouw werden besproken, maar ongeveer alle romans, die in ons land vroeger of later verschenen en onder het lezend publiek nog in omloop zijn.

RED.

EENE KATHOLIEKE ROMANSCHRIJFSTER EN DICHTERES

„Den Büchertisch besorgen die Weiber!" zoo schreef de dichter van „Dreizehnlinden" in een zijner epigrammen. In dat oogenblik van wrevel dacht hij zeker niet aan von Droste-Hülshoff en tegenwoordig zijn wij al lang over de opvatting heen, dat eigenlijk alleen mannen geboren schrijvers kunnen zijn. Wij erkennen dat juist de literaire arbeid van vrouwen in de latere jaren ons nooitvermoede schatten ontsloten en onzen psychologischen horizont verruimd heeft. Hierbij denken wij natuurlijk niet aan de dames, die door hun gezwets en luidruchtigheid den smaak van velen hebben bedorven of in hun streven om het precies te doen als de man, den bloesem van hun vrouwelijke zachtheid afschudden.

Tot de meest aantrekkelijke en de meest merkwaardige verschijningen in de schrijverswereld der vrouwen behoort Maria Herbert. Therese Kellner, zooals zij heet met haar meisjesnaam, werd geboren in 1859 als dochter van een „Kanzleirat" in het Hessische stadje Melsungen. Haar vader was een man van hoog rechtvaardigheidsgevoel, die in de verwarringen van 1848 liever zijn betrekking varen liet en als secretaris een kommervol bestaan leidde, dan af te wijken van wat hij als recht erkende. Van hare ouders erfde Therese den diep religieuzen zin, die spreekt uit al hare werken. Zij was reeds eene schrijfster van naam, toen zij in het huwelijk trad (1888) met Reiter, den redacteur van de „Deutscher Hausschatz". Zijn dood, in 1898, was wel de grootste smart van haar leven en gansch hare dichtwerken zij een tot „lied-geworden smartekreet". Haar talent drong haar tot de lyriek, waarin zij het beste heeft voortgebracht. Hier verdwijnt het didaktische, het leerarende, dat in haar proza-geschriften soms wel te zeer zich gevoelen doet. Overigens zijn ook Herbert's novellen en romans in hoofdzaak lyrisch; over de meeste ligt de betoovering eener stemming en in haar rijpere werk is het haar minder te doen om eene handeling, dan wel om psychologische toestanden en verwikkelingen. Met bewonderenswaardig scherpen blik weet zij door te dringen in de diepten der ziel. Zij stelt zich echter niet tevreden met de ontleding alleen, zij wil ook de middelen ter genezing aanwijzen.

Een ethisch idealisme, gewoonlijk godsdienstig getint, in het kleed van een kunstzinnig idealisme, gelijk Jezewicz zegt, is het

kenmerk van Herbert's kunst. Tot hare ideale levensopvatting, voor welke het leven hierbeneden slechts eene voorbereiding is tot het leven hiernamaals, tracht zij hare lezers te winnen. Vandaar haar hoogst ernstige schrijftoon en de grondgedachte, dat menschen die geheel opgaan in egoïstisch streven en geen wet over zich aanvaarden, nookzakelijk ten gronde moeten gaan. Dit thema, in menigvuldige afwisseling voorgesteld, vinden wij terug in al de problemen, welke zij behandelt. Neemt zij tot onderwerp de verhouding der seksen, van armen tot rijken, van ouders tot kinderen, van menschen tot hun evennaasten, ofwel het huwelijk, steeds en altijd vindt zij de eenig mogelijke oplossing in hare christelijke levensopvatting. „*Ein Buch von der Güte*" betitelt zij een harer novellenbundels; men zou dezen titel kunnen schrijven boven geheel haar literaire werk; want medelijden en goedheid zijn de deugden, die zij hare personen voorhoudt en waartoe zij hare lezers wil opwekken. Men mag hieruit echter niet besluiten, dat hare vertellingen eigenlijk moraalpreeken zouden zijn; zij is eene kunstenares en weet door hare voorstelling den lezer zoo te boeien, dat hij zelf de moraal trekt. Alles schuift zoo juist en natuurlijk ineen, en hare overpeinzingen zijn zoo kunstig in het geheel verweven, dat men onwillekeurig meent, dat het niet anders kan. En daarin ligt juist hare kunst. Zij is eene dichterlijke persoonlijkheid van groote zelfstandigheid, een klaar en scherp karakter, gestaald door het leven.

Op herinneringen en ervaringen van het haar omgolvende leven, niet op phantasieën bouwt zij hare verhalen. Met liefde en trouw hangt zij aan de plaatsen, waar zij het liefste ondervonden heeft, haar Hessisch geboorteland en haar tweede tehuis, Regensburg. Woeste hartstochten en diepe menschelijke verwording houdt zij buiten hare kunst, en alleen als het geldt de overwinning van het goede op het kwade te schilderen, kiest zij schelle en harde kleuren. Over het algemeen sleept zij den lezer niet mee, maar zij spreekt zacht doch uitdrukkelijk tot zijn hart en beweegt hem zijn vaak gedrukte levensstemming tot hooger te verheffen. Wij moeten toegeven, dat niet alles, wat zij schreef, naar den vorm volmaakt is; hoe kon dat ook bij haar groote productiviteit? Maar in elk geval er is een overvloed, vooral in hare lyriek, van hooge schoonheid.

* * *

Onder hare prozawerken toont reeds het eerste, het meisjesverhaal *Miss Edda Brown* (1882) dat zoeken naar God en dien offerzin, welke wij voortaan bijna altijd bij haar zullen terugvinden. Miss Brown heeft in zwaren strijd geleerd het aardsche vaarwel te zeggen en wijdt zich nu geheel aan de zorgen voor vreemde kinderen. — „Alles is ijdelheid" is de grondtoon der novelle *Flitter* (1884). Daarna volgde *Das Kind seines Herzens* (1884), haar eerste boek van beteekenis. „De mensch mag zijn evenmensch, het beeld Gods, niet maken tot speelgoed zijner luimen"; dat ondervindt graaf Heszlar. Hij is een menschenhater en egoïst; alleen uit zelfzucht heeft hij een arm kind aangenomen om het te maken tot „Kind seines Herzens", dat wil zeggen: om het te dwingen hem, en hém alleen lief te hebben. Zijne poging mislukt en verbittert hem, maar ten slotte ziet hij zijne dwaling in en wordt een menschenvriend. Het boek vond veel bijval, evenals het volgende: *Der Jagd nach dem Glück* (1885), waarin eenzelfde thema wordt behandeld. — De schrijver Fahrenbach wordt door leed en lijden gelouterd van een zelfzuchteling tot een goed mensch en door hem vindt ook Luzia geluk en vrede in een klooster. „Wie het geluk zoekt in vrede, en zoekt met inspanning, zelfopoffering en redelijken zin, hij zal het ook vinden zoo wis en zeker als God de Waarheid is". Slechts zelden zoeken de helden van Herbert den vrede in zelfmoord, zooals dat geschiedt door een in hare liefde teleurgesteld en bedrogen meisje in de eerste novelle van haar novellenbundel *Kinder der Zeit* (1886). Een kostelijke bespotting van het leven der menschen is de *Goldhahn* (in novellenbundel: *Gemischte Gesellschaft*) eene familie-geschiedenis uit de „haute volée".

Gaarne verdedigt Herbert de stelling dat het goede en groote, hetgeen de kunstenaar schept, moet komen uit zijne ziel; zoo bijvoorbeeld in den *Schönen Ferdinand* (*Baalsopfer* 1893). In het *Buch von der Güte* (1904) hebben in drie harer novellen geneesheeren de hoofdrol: een christelijke, een genieter, een hoopvolle; hun beroep brengt het mee: te troosten, te helpen en diep te schouwen in het leven der menschen; daarom zijn zij voor Herbert, die zelf zoo diep ziet en vol medelijden is, ook geliefde personen voor haar verhalen. Prachtige schetsen vinden wij in *Lebens-Ausschnitten* (2909), b.v.: *Das Lied von Gott, Die neue Kirche, Atropos.* Het leven van uiterlijken schijn stelt zij tegenover eerlijkheid en waarachtigheid in de geestige novelle

Tropfen (bundel *Tagmars-Glück* 1903). De verheerlijking van liefde en onverwoestbare trouw kan men lezen in den band *Unmoderne Frauen* (1902) en in het *Buch der Güte*. „Geheel vrouw zijn beteekent geheel onbaatzuchtige liefde zijn" staat er in *Marianne Fiedler* (1900). Een tegenhanger van *Unmoderne Frauen* zijn de *Frauennovellen* (1897), waarin de vrouw optreedt, die alle vrouwelijke eigenschappen schijnt verloren te hebben, en lijdt aan ijdelheid en zelfoverschatting.

Eene bijdrage in romanvorm tot de Vrouwenkwestie is het boek *Ohne Steuer* (1905). De moderne vrouw Eva Huskins komt hier in conflict met gravin Maria Wedekind, „de vrouw uit de oude school, die blijde en zonder veel te vragen opgaat in hare taak". Deze laatste blijft overwinnares in den strijd om een geliefden man. Eva heeft in haar aandrang naar ongebonden vrijheid zelfs hare moederplichten opgeofferd en hare beide kinderen aan vreemden toevertrouwd. Zelfs de dood van een dezer knapen maakt op haar geen diepen indruk. Maar dat wreekt zich aan haar zelf, want graaf Wedekind, afgestooten door zulk eene liefdeloosheid, wendt zich weer tot Maria. Eva gaat vrijwillig in den dood, maar haar overgebleven kind vertrouwt zij toe aan de vergevende liefde van Maria Wedekind.

Aantrekkelijker en inniger is de roman *Dr. Sörrensen* (1907), eene psychologisch-juiste, diep-doordachte karakterstudie. „Hoe dieper gij voelt, hoe breeder uw gedachtenkring, hoe krachtiger uw willen, hoe onbaatzuchtiger uw handelen, des te moeielijker zal het zijn iemand te vinden, die u begrijpt". En zoo'n man is Dr. Sörrensen; hij wordt niet begrepen door zijn vrouw en lijdt onder hare hardheid. Hij kende wel iemand, die hem begrijpt, maar hij had Uta, zijne tegenwoordige vrouw, om hare grootere schoonheid genomen. Later eerst ontdekken Margarethe, die andere, en Sörrensen hoe na zij elkander staan, doch het huwelijk houdt hen nu gescheiden. Aangrijpend vertelt ons de schrijfster hoe zij strijden tegen de verboden liefde, totdat de dood van Uta eene vereeniging mogelijk maakt.

Meer nog dan dit boek nadert *Die Wenderoths* (1909) tot den roman in grooten stijl. De schrijfster verklaart: „Dit boek wijd ik aan allen, die het leven liefhebben en door het leven hebben geleden, maar ook aan allen, die verlangen het te begrijpen en te beheerschen". Met deze woorden wordt ook de hoofdfiguur Ingeborg gekarakteriseerd. Zij heeft het leven liefgehad te huis,

maar zij heeft ook geleden onder de zwakheid van haar goeden vader en onder de luimen en nukken harer moeder, onder de ziekte van haar edelen vriend Dülken, onder de miskenning van haar woordkarigen en zakelijken echtgenoot, maar zij heeft het leven in haar bedwang gehad en heeft gezegepraald. Ten slotte is de kranke Dülken de overwinnaar over allen, want hij wordt de leider naar omhoog voor Ingeborg, haar vader, en koud-koelen echtgenoot. Dit is de beste roman door Herbert geschreven. Wat het karakter betreft is Ruth Waring (uit *Idealisten* 1910) eene zielsverwante van Ingeborg. Hier, gelijk zoo dikwijls bij Herbert is de taal een weinig pompeus, maar fijn is zij in hare opmerkingsgave en schitterend zijn hare gedachten.

Jakob im Walde (1910) bevat 'n vertelling, waaruit duidelijk de menschenliefde der schrijfster spreekt.

Herbert vertoeft niet alleen in hoogere maatschappelijke kringen, kringen, zij daalt ook af tot het volk en in hare *Oberpfälzischen Geschichten* (1904) toont gij ons het doen en laten, het lieven en haten van menschen, die de kultuur nog niet te pakken heeft genomen. In *Volkgeschichten* (1908) zijn het de armen en ellendigen, de uitgestootenen en zelfs de misdadigers, die de belangstelling hebben der schrijfster; in de vervallen steegjes van Oud Regensburg dringt zij door en gaat binnen in de hutten der arme dorpelingen van den Oberpfalz. Eenige prachtige stukken vinden wij in deze verzameling en met hare volksvertellingen heeft Herbert ons bewezen dat zij de talenten voor dit genre bezit: opmerkingsgave, liefdevol inleven in het milieu, en sobere practische weergave.

Ook in het verleden zocht deze schrijfster hare stoffen. Zoo laat zij uitkomen in *Aglaë* (1897) dat het juist het Christendom was, waardoor de vrouw haar sociale positie won. De novelle *Alessandro Botticelli* (1901) geeft ons niet alleen een goed historische maar ook zeer psychologische schildering van dien geweldigen tijd der Italiaansche partijstrijden, een tijd even rijk aan deugd als aan misdaad, aan trouweloosheid als aan grootheid van karakter, even ziek van bijgeloof als heerlijk door diepe vroomheid, even vol van hooge kunst als van woeste barbaarschheid. De novelle is een meesterstuk van echt vrouwelijke verbeelding; gelijk Herbert Botticelli's leven opmaakte uit zijne schilderwerken, zoo kan het inderdaad geweest zijn. In *Vittoria Colonna* (1907), eene geschiedenis uit den tijd der renaissance, teekent zij eene hoogstaand, prachtig vrouwenkarakter. Vittoria's verlangende en brandende liefde naar

Ferrante d'Avalos wordt opgelost in vergeven, begrijpen en afstand doen. Innige liefde tot de kunst heeft Herbert geinspireerd tot de diepzinnige en naar den vorm volmaakte *Michelangelogeschichten* (1911.

In memoriam heet het eerste lied van Herbert's bundel *Geistliche und Weltliche Gedichte* (1899) en in al hare minneliederen klinkt dezelfde toon. Maar de liefde is niet het eenige onderwerp harer lyriek: natuur, kunst, godsdienst, menschheid en vooral haar eigen zieleven heeft zij bezongen. En op het gebed der lyrische poezie heeft zij naar vorm en inhoud ongetwijteld klassiek werk geleverd. Diep van gemoeds- en gedachtenleven, betooverend door beeldrijke taal en welluidendheid der verzen, behooren Herberts gedichten tot de keur van Duitsche lyriek. Wij mogen bladeren in haar eersten, reeds genoemden bundel, of in een der volgende: *Einkehr* (1902), *Einsamkeiten* (1903), *Lebenslieder* (1908), *Confiteor* (1910), *Heimfahrten* (1910), *Liebe und Tod* (1912) overal openbaart zich haar voornaam dichtertalent, dat vond de klare en zuivere uitdrukking van wat velen slechts onduidelijk en nevelachtig kunnen benaderen. Zij is eene geborene dichteres en zij weet dat:

Leget die Hand mir nicht tötend aufs Herz!
Ich musz singen und sagen,
Siedende Glut und flutenden Schmerz
In Weltenweiten tragen.

En zij heeft inderdaad iets te zeggen. Daarvan getuigen ook hare *Aphorismen* (1895), waarin zij ons biedt de splinters en spaanders uit haar literaire werkplaats.

DR. ANSELM SALZER (G. D. D. L.).

WAT ANDEREN SCHRIJVEN

Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen.

De onbevangen *Stimmen der Zeit* (Maart) laten zich hooren naar aanleiding van de afschaffing „von geistlicher Schulaufsicht ueber die Volksschule". In een artikel „*Freie Schule und kirchliche Schulaufsicht*", vraagt de schrijver Hugger, wie daarover heeft te beslissen, en uitdrukkelijk zegt hij: niet de leeraren, want zij zijn er ter wille der kinderen en niet omgekeerd. In deze kwestie hebben allereerst de ouders eene stem. Ook de Staat

heeft recht op de school, want het kind is niet alleen lid eener familie, maar ook van het staatsverband; maar het kind is, zooals het was volgens heidensche opvatting, niet eigendom des staats; alleen „der moderne ueberspannte Begriff des Kulturstaates hat bei uns in Deutschland das ganze Schulwesen dem Staatsmoloch geopfert".

Ook komt de Kerk bij het schooltoezicht in aanmerking. Zelfs als men zich stelt op bloot natuurlijk standpunt valt hieraan niet te twijfelen, wijl de behoefte aan godsdienst de grootste is in alle menschenharten.

Maar vooral moet in het oog worden gehouden den wil en de ordonantie van den Stichter der Kerk: „einmal soll die Kirche Lehrerin der Menschheit sein. En Viktor Hugger besluit: Wer Deutschland liebt, erhebt den Schlachtruf: Kirche und Religion Herz der Schule und Erziehung.

A. Schonegger zet op zijn beurt de rechten nog eens uiteen van *Die Souveräne Kirche*. P. Steinen heeft het over: *Die Revolution in Holland*, waarmee wij nieuwsgierig kennis maakten. Wat wel eens meer gebeurde, dachten wij ook hier mogelijk te kunnen vinden: dat de buitenlander beter ingelicht is dan het kind des huizes. Hier is dat echter niet het geval; de schrijver put hoofdzakelijk uit de drie bekende brochuren van Bomans, de Wolf en Serrarens.

J. Laurentius blijft in contact met deze eerste artikelen, waar hij zijn meening zegt over *Trennung von Staat und Kirche*. De *Historisch-politische Blätter* laat eene „Stimme aus Böhmen" ons vertellen van *Die Scheidung der Geister*. Ook de Clerus werd mee „in den Strudel hineingerissen". Van den romanschrijver en Pfarrer Zahradnik-Brodsky, die als woordvoerder optrad, (de revolutie zit bij deze familie in 't bloed naar het schijnt) wordt gezegd: „als behauptetes Ergebnis einer Umfrage im Czechischen Klerus empfahl er den Anwesenden eine Reihe von in die Kirchliche Ordnung und klerikale Disziplin tief einschneidenden Reformvorschlägen zur Annahme, deren schlieszliche Formulierung als „Forderungen des Czechischen Klerus an den H. Stuhl" von allen begeistert applaudirt wurde. Nur mit tiefer Beschämung wird man noch nach Jahren die spaltenlangen Ausführungen des Redners lesen können, die heute Freund und Feind ein Bild traurigsten Tiefstandes enthüllen! Selten had sich in der Geschichte der Fall ereignet, dasz zugleich mit dem politischen Umsturz ein erhebliches Teil der Priesterschaft, jahrhundertalte Irrtümer auffrisschend, zum Aergernis der Gläübigen mit erhobener Hand zum Schlage gegen Rome ausholte".

In *Studiën* behandelt Mr. Borret de *Voor- en Nadeelen van het Taylor-stelsel*. Hij geeft toe, natuurlijk, dat met invoering van dit stelsel op fabrieken en werkplaatsen groote financieele voordeelen verbonden zijn. Emerson verwachtte zelfs dat de invoering van het Taylorsysteem op de spoorwegen der Vereenigde Staten

maar even een besparing zou geven van één millioen dollar per dag!

Maar de schrijver meent, al behoeft het geheele stelsel niet te worden verworpen, dat een strenge toepassing voor de arbeiders noodlottige toestanden in het leven zou roepen op psychologisch, lichamelijk en maatschappelijk gebied. En na dit bewezen te hebben uit verschillende rapporten, komt hij tot de conclusie, dat voorzichtigheid hier geboden is. Een volgenden keer zal hij uitleggen hoe de nadeelen zijn te vermijden met behoud van het vele goede dat dit arbeidssysteem bevat.

P. Albers vervolgt zijn levensschets van *Victor de Stuèrs*, P. Zeegers heeft het *Over Schuldtragiek* en vindt natuurlijk in de drama's van Shakespeare prachtige illustraties voor zijne theoretische uiteenzettingen. H. Wilbers biedt ons eene vertaling uit het Hebreeuwsch van *De Messiaansche Psalmen 2, 72 en 110*. Professor de Groot levert het eerste artikel van *de Katholiek: de Mensch en zijn Wet;* „De nieuwe menschheid troost men maar steeds met het schoone, dat komen moet; met het nieuwe, dat gebeuren gaat; met een hoogere zedelijkheid, die nadert. En met wat al vogels in de lucht meer!" Maria Hüffer heeft gespeurd naar de dateeringen van oude stukken en legt hare bevindingen neer in het opstel: *Oude Oorkonden en Liturgische Jaarkring* en Dr. Steger geeft ons een idee van de bodemrijkdommen van ons land: *De Delfstoffen in Nederland en hare Beteekenis voor de Industrie.* Plaat III (Eindproducten) geeft een aardig overzicht van wat de grondstoffen kunnen leveren aan tusschen-, ruw- en eindproducten.

Wetenschappelijke Bladen vertelt o.a. iets van *de Nieuwe Archaeologische vondsten omtrent den Oorsprong der Europeesche Beschaving,* naar een voordracht van Sir Arthur Evans, die tal van jaren belast was met de opgravingen op Creta, hetgeen hem aanleiding gaf tot het classificeeren der verschillende phasen van een groot, onafhankelijk tijdsverloop. „De wonderbaarlijke *Minoïsche* beschaving, die aan het licht is gekomen, bewijst dat het Creta van 4000 jaar geleden zonder twijfel beschouwd kan worden als de bakermat van onze Europeesche cultuur in haar hoogsten vorm.

In *Uitslag van de verkiezingen voor de Duitsche Nationale Vergadering* krijgen wij een drietal brieven onder het oog van Max Harden. In den eersten spot hij met de vergaderden te Weimar: de lijst der afgevaardigden te Weimar bevat vierhonderd menschennamen", maar er zijn maar weinig menschen onder die heeren, die voor Duitschland iets kunnen doen. In een anderen brief laat hij een officier vertellen van de oorzaken van de nederlaag. Er waren er in hoofdzaak vijf. 1. Na de aanvallende beweging in Maart hebben de hoogere chefs, soms zelfs van de staven der divisiën af, de voeling met de strijdende troepen verloren. De hoogere hoofdkwartieren werden op steeds meer sprookjesachtige

afstanden achterwaarts verschoven en vervreemden van het front; 2. Sedert Juli 1918 hielden zich achter het front duizenden soldaten op, die de afdeelingen, waartoe ze behoorden, niet meer konden terugvinden. Zij plunderden de levensmiddelen-voorraden in het étappe-gebied, waardoor het voeden der troepen werd bemoeilijkt. 3. Op het laatste oogenblik werden de jonge arbeiders uit de munitiefabrieken opgeroepen. Zij hadden dertig Marken daags verdiend en waren nachtelijke doordraaiers geworden, die nu voor een paar groschen, in plaats van in bed hun roes uit te slapen, in een granaattrechter moesten liggen of op wacht staan. Dat was het ontevreden en oproerige element. 4. De vijand was beter uitgerust dan wij; wat onbruikbaar was geworden of verloren gegaan, kon niet vervangen worden. 5. Het al-maar-door terugtrekken ontmoedigde de troepen en de achterwaartsche opnamestellingen, waarvan men beweerd had dat zij gereed lagen, bestonden alleen maar op het papier.

In den derden brief spot hij nog eens met de Nationale Vergadering en vindt het keurig dat de afgevaardigden bijeenkomen te Weimar. „En dat de zittingzaal, die in het oude Duitschland een kerk was, nu een comediegebouw is, kan als een geestig zinnebeeld bespot worden".

In een 'slotwoord keert hij zich heftig tegen de leugens, die nog altijd in Duitschland opgeld doen. Volgens hem is het dwaas van de Duitsch Nationalen om Engeland, van welks gevoel van billijkheid wij afhankelijk zijn, voor onzen doodsvijand te gaan staan uitschelden. Ook noemt hij het een verachtelijke leugentaal, het plan van den volkerenbond de slavernij van Duitschland te noemen. De Burger-democraten verwijt hij Barnum-achtige reclame. In de Volkspartij verbergen zich de geslagen jonkers.

In *Vragen des Tijds* redeneert Mr. M. Treub over *Vrije bedrijforganisatie onder Staatstoezicht.* Dr. Kernkamp zet boven zijn artikel *De tragedie der Historie* en hij bewijst hoe de grootste schuld van dezen oorlog niet moet worden geweten aan den keizer: „Noch hij, noch de andere gekroonde of niet gekroonde potentaten, die in den zomer van 1914 vrijmachtig schenen te heerschen over het wel en wee der menschheid, waren vrij in hunne beslissing. Ook zij hadden voort te spinnen aan het door hunne voorgangers opgezette weefsel". Daar is wel iets van aan, doch de macht der omstandigheden wordt toch overdreven. Ieder mensch blijft verantwoordelijk voor zijne daden.

Maskerade van Jo van Ammers Küller en *Zijn Bloem*, een onbeteekenend, zoetelijk vertelsel van de bekende Oranje-tooneeldichteres Laman Trip-de Beaufort vormen de belletristische „bagage" van deze *Gids*-aflevering. Belangwekkender is een omvangrijke studie van Dr. J. A. N. Knuttel over *Bredero's leven en liefden en den weg door zijn Liedboek.* Deze beoogt een einde te maken aan de legenden, verspreid over het z.g. loszinnige gedrag van onzen grooten blijspeldichter. Vooral tegen

Dr. Prinsen kiest Schr. beslist partij, waar deze Bredero tracht voor te stellen als een slachtoffer van de „Weltschmerz". Zijn slechte reputatie berust hoofdzakelijk op de berouwvolle uitingen in het Liedboek voorkomend. Dr. Knuttel beschouwt deze getuigenissen nader en komt dan tot het besluit, dat Gerbrand meestal slechts in streng Calvinistische opuatting een groot zondaar was. Hij is zeker wel tamelijk vrij van leven geweest, maar toch niet erger dan anderen. Zijn zelfbeschuldigingen stempelen hem toch volstrekt niet tot iemand, die in deze dingen verder ging dan zijn tijdgenooten. Vooral ontbreekt elke aanwijzing, dat Bredero in woeste uitspattingen vergetelheid zou hebben gezocht voor zijn ongelukkige liefdesavonturen. Zijn brieven geven een geheel anderen kijk op zijn karakter en levensopvattingen. Schr. gaat al zijn liefdesgeschiedenissen nauwkeurig na, en tracht hierdoor te bewijzen, dat de dichter, hoewel van verliefden aard en zeer wispelturig, toch volstrekt niet grof zinnelijk is geweest. Hij noemt het trouwens een reuzenwerk, den weg te vinden en orde te scheppen in den chaotischen inhoud van het Liedboek, dat daarom weinig licht kan verspreiden over Bredero's karakter en levensomstandigheden.

Arthur van Schendel geeft enkele gedachten over *Hamlet* weer, over wien meer is gedacht en geschreven dan over welke andere tragedie en in wien iedere ziel den last herkent, dien ook zij te dragen heeft. Hamlet werd, hoe er ook over hem gedacht is geworden, steeds meer bemind dan veroordeeld.

In de *Beoordeelingen* wordt met veel waardeering besproken de Fransche uitgave van *Ruusbroec l'admirable* door de Benedictijnen van Saint Paul de Wicques. Deze hooggeroemde vertaling is de beste, ooit van den grooten middeleeuwschen mysticus gegeven, en zal zijn werken gemakkelijk toegankelijk maken voor allen, die het middeleeuwsch Nederlandsch niet verstaan.

Groot Nederland opent met een zwaar op de handsch, ouderwetsch verhaal *„De Eenzame"*, dat in dit hoog moderne maandschrift vreemd verdwaald schijnt. Schrijfster is mevrouw Prins-Burgers. Van een andere dame, deze een trouw medewerkster echter, Corry van Bruggen, weer een stevig brok *Prometheus.* Nu anyliseert zij scherp Descartes en Bayle en hun twijfel. Louis Couperus verheerlijkt in geestdriftige bladzijden Querido's *Koningen.* Hij noemt dit werk een gebeurtenis, die de groote gebeurtenissen, zijn vervolgen, aankondigt. Frits Smit Kleine tracht in zijn *Middeleeuwsche tafereelen* monniken te doen handelen en spreken in liturgische taal. Ongelukkig vermag hij hier den juisten toon en nog minder den echt katholieken geest te treffen. Zoo traden in de christelijke middeleeuwen zeker geen ridders en priesters op. De dramatische bijlage bestaat dezen keer uit: *„Het huwelijk eener Oranje-prinses* van Maurits Wagevoort.

De Beweging kondigt aan, dat zij haar voortbestaan zal moeten

opgeven, wanneer er niet minstens vijftig nieuwe abonnès haar kwijnend leven komen versterken. Vijftien jaren lang is dit tijdschrift verschenen en het zal nu blijken of men het noodig oordeelt, zijn bestaan verder te rekken. Buitengewoon interessant is deze aflevering niet en maakt het niet duidelijk, dat zijn verdwijning voor de politiek en de literatuur een onoverkomelijke ramp zou zijn. Is. P. de Vooys behandelt: *de Hervorming van ons parlementaire stelsel,* terwijl Albert Verwey twee aanteekeningen wijdt aan twee, zoo goed als vergeten, tijdgenooten, resp. van Allard Pierson en Multatuli. De eerste is de, in zijn tijd, hoog vereerde, daarna miskende en vergeten predikant de Liefde, de ander zekere Courier, genaamd Dubekart, een, evenals Douwes Dekker, zoogenaamd vervolgde verdediger der verdrukte inlanders. Als gewoonlijk, een groote menigte verzen van M. Nyhoff, Maurits Uijldert, Marie Cremers en Verwey; deze maakt ons ook nog bekend met het werk van den Zwitserschen teekenaar Ignaz Epper.

In de *Vragen des Tijds* komt de aardige oud-Hollandsche novelle van L. E., *de Sterkste,* tot een einde.

Dr. J. R· Slotemaker de Bruïne geeft ons *Lessen uit Australië.* Deze lessen dienen echter meer om ons af te schrikken, dan om ons te lokken, want in een vergelijking met Amerika, komt Schr. tot de gevolgtrekking, dat Amerika economisch bloeit en zedelijk zakt, terwijl Australië zoowel economisch als zedelijk zakt. Hoe dit treurige resultaat verkregen en hoe het door ons te vermijden is, tracht hij te bewijzen. Als men niet leert, om in alle dingen te zoeken naar Gods ordening der dingen, maar naar het eigen voordeel, dan graaft men ook uit de meest schoone stelsels het eigenlijke karakter weg en bederft men ook zelfs het beste — dit is de ernstige en wijze les, die hij van Australië heeft ontvangen. — Dr. de Groot behandelt *De toekomst van Palestina en de Joden.* Hij gelooft niet dat Palestina een onafhankelijk Joodsch land zal worden en kan het ook niet hopen. Het Jodendom gaat er een goede toekomst tegemoet, maar de vervulling van alle Zionistische wenschen ligt nog achter den horizon van den tegenwoordigen tijd. Mr. Diepenhorst levert als gewoonlijk zijn *Economische Kroniek,* die als steeds de lezing dubbel waard blijkt.

PANTA

NIEUWE UITGAVEN

GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE.

Bakels (H.). Leekeboek over Godsdienst, 'n geloovig-kettersch boek.

Als wij dit boek hier vermelden, is het met de ernstige bedoeling den lezer te waarschuwen. Reeds het feit dat de schrijver zijn

geschrift opdraagt „aan alle buitenkerkelijke menschen" en op den omslag het motto schrijft: „Universalisme". — „Brahmisme, Jodendom, Christendom, Islam. In al deze 4 oude godsdiensten is veel goeds, maar ook veel verkeerds. Wij moeten boven deze 4 uit", reeds deze feiten toonen duidelijk dat Bakels hier optreedt als een eclecticus. Uit alle godsdiensten wil hij het goede, volgens zijn opvatting natuurlijk, samenlezen en met dezen poespas, dezen Bakelschen godsdienst, de wereld gelukkig maken.

Door zijn „Bouquetje Dogmatiek, populaire beschouwing over God, deugd, onsterflijkheid" heeft Bakels al genoeg beruchtheid gewonnen en bij de half ontwikkelde Dageraadsmenschen zelfs eenige beroemdheid. De man is vroeger dominée geweest, en maakt thans den indruk te lijden aan zenuwoverspanning.

In zijn slotwoord vertelt hij ons dat het Christendom veel goeds en veel verkeerds heeft gebracht: „twee duizend jaar zwoegde 't er over. Thans wordt het voor de menschheid tijd om, na de goede voortbrengselen van het werktuig „christendom" genaamd, dankbaar en voldaan in ontvangst genomen te hebben, dit werktuig (dat wat versleten lijkt) in het museum der godsdienstgeschiedenis neer te zetten". En dan het Bakelsche gedachtentuig als geloofs- en zedenleer op de markt te brengen? Ja, op de markt, dat kan; in het hoekje van Kokadorus liefst, want de toon is koddig.

De logica van den heer Bakels slaat wel eens beentje over; In het slothoofdstuk vertelt hij ons: „het Christendom heeft ons gebracht: 1. De van het Jodendom overgenomen leer van één God; 2. Jezus; 3. De Kerk; 4. Den Bijbel.... 'k geef toe: genoemde 4 brachten meer goed dan kwaad".

Maar 't eigenaardige is, dat deze zelfde mijnheer zich nu druk maakt om in zijn pamflet van 223 bladzijden te bewijzen dat: 1. Het Godsbegrip van het Christendom gecrompromitteerd is. Hij neemt „geen aparten God *buiten* de wereld aan. Dit doet alleen een laag bij den grond gebleven godsgeloof". 2. Jezus en wat hij leert in het Evangelie vindt hij „te braaf". 3. De Kerk.... natuurlijk een onding. (Hij zou wel Roomsch hebben willen worden, „wanneer de paus de kleine moeite wou nemen mij op een briefje te geven, dat 'k in dit geval kon *blijven* gelooven en propageeren wat 'k wou...." blz. 180 — want volgens hem is „Het Paganisme, dàt is de oudste eigenlijke Katholieke Kerk"). 4. En de Bijbel zit vol fabeltjes en valschheden.

En toch ziet hij kans vol te houden, dat „deze 4 meer goed dan kwaad brachten"!

Eerlijk gezegd: ik heb zelden een maller redeneerder aan 't woord gehoord dan dezen oud-dominée Bakels. De man heeft van alle wetenschappen wat opgepikt, maar bezit van geen enkele meer dan een H.B.S.ser (driejarigen cursus) onder zijn schedel draagt.

Hoe kinderachtig en onverantwoordelijk deze mensch omspringt

met hoog-ernstige onderwerpen, blijke onder anderen uit de bladzijden 112 tot 117, waar hij lang en breed het denkbeeld ontwikkelt van Bolland (die 't weer uit Duitschland had), als zou er vóór 1900 jaren een geheime Chrestus-club hebben bestaan, die den god chrestus aanbad, waaraan dan de heele Christus-legende haar ontstaan zou hebbèn te danken. En na een erbarmelijk geleuter, bladzijden lang, over die chrestus-club, vertelt hij dan in vier regels: dat de hoogleeraar Windisch te Leiden in de *Hervorming* van 16 Februari 1918 beslist verklaard heeft: „zulk een voorchristelijke chrestusclub heeft nooit bestaan". En hij roept uit: „Adieu dus, chrestus-club! Adieu god chrestus.... Voor mij zijn de aandeelen van de historiciteit van een mensch Jesus weer sterk gestegen!"

Al die bladzijden dienden dus alleen om eens te laten zien wat een belezen man die Bakels is; hoe hij op de hoogte is van de bedenksels des heeren Bolland en van den Zutfenschen Van den Bergh van Eysinga en hij gaarne van af zijn Kokadorustafel hun praatjes nog eens langdradig oververtelt, óók al moet hij dan op het einde toegeven.... dat alles uit den duim is gezogen.

Bah! Is dat een bedrijf van een ernstig man?

Maar hij is ook niet au sérieux te nemen, hij praat maar raak. Op de eerste bladzijde heeft hij het al over „den bekenden Roomschen geleerde *Praemonstratenzer* (!!) Pater M. C. Nieuwbarn.. op bladzijde 8 valt hij ons op het lijf met de zeer merkwaardige, afzonderlijk tusschen open regels gedrukte *Historische opmerking:* „Reeds als jongen dacht 'k me de sterren enz. als de atomen van Gods lichaam". Op blz. 14 bazelt hij heel gewichtig: „God is geen „hij" en geen „het"; maar gebrekkig uitgedrukt een „Hij"." En toornt dan tegen de kranten, die ook over onze koningin sprekend: „Zij" met een hoofdletter durven schrijven.

En zoo raaskalt deze geleerde door en weet in zijn paar honderd bladzijden zooveel krankzinnigheden opeen te stapelen, dat wij ons onwillekeurig afvragen: is de man nu eigenlijk wel toerekenbaar?!

Ik denk dat er in dit boekje aanwijzingen genoeg bestaan om deze veronderstelling te motiveeren en de volgende bekentenissen van den schrijver versterken mij nog in mijne meening; Bakels schrijft op blz. 156:

„Mijn dochter is gewend me èrg vaak tegen te spreken. Zoo iets schijnt bij dochters meer voor te komen". (Ja, vooral als de vaders gewoon zijn zulke kant-noch-wal-rakende dingen te vertellen. Red.).

„Nu moet ge weten dat 'k een dominée ben die me in mijn betrekking (die uit veel sprèken bestaat) over den kop heb gepraat. (Zelfs zonder uwe uitdrukkelijke mededeeling, zal iemand die uw boekje leest, daaraan niet kunnen twijfelen. Red.). Nu kàn 'k niet meer. Zoo ben 'k emeritus geworden. Maar ga sinds

jaren (en vroeger ook al in de meerdere periodes van mijn leven dat 'k niet preken kon) elken Zondag gewoon als „leek" naar de kerk.

Mééstal verveelt me de préék. Niet de rest van den dienst. Maar de préék.

Thuisgekomen lucht 'k dan wel 's mijn ontevredenheid tegenover mijn familie.

Nu kwam 'k Zondag thuis nadat 'k me in zeer hevige mate verveeld had. Ik uitte dat gevoel. Mijn dochter verweet 't me en zeide dat ik toch een „abnormaal oordeel" had".

Laten wij dat vasthouden: 1. Bakels erkent dat hij een man is, die zich „over den kop heeft gepraat". 2. Zijne dochter verzekert dat zijn „oordeel abnormaal" is. 3. En ik voeg er bij dat Pater Bensdorp (dien Bakels toch zelf op blz. 17 noemt „den beminnelijken pater Bensdorp") mij kort voor zijn dood heeft verzekerd: nooit met „zoo'n verwarden en abnormalen geest" kennis te hebben gemaakt — en dan kom ik tot de conclusie, dat de schrifturen van den heer Bakels alleen voor psychiaters waardevolle documenten kunnen zijn. R. K. PR.

Beysens (Dr. J. Th.). Hoofdstukken uit de bijzondere ethiek. Inleiding op de Bijzondere Ethiek, ook in verband met Moraaltheologie. P. Brand, Bussum. (139).

Met belangstelling heb ik dit boek gelezen, maar vooral de laatste negen of tien bladzijden. Ik zou mij niet verantwoord gevoelen alles te onderschrijven wat de hoogleeraar zegt, maar er is veel bij, dat werkelijk de aandacht verdient.

Het is hier niet de plaats uitvoerig de te berde gebrachte bedenkingen te behandelen. Waar de schrijver zegt: „dat ter verkrijging van zedelijkheids*inzicht*, het er niet zoozeer op aankomt te weten, *dat* de theologen zich in den een of anderen zin over een vraagstuk uitspreken, als wel te weten, *waarom* zij zich zoo uitspreken", heeft hij in de kern gelijk, maar hij vergeet m.i. te veel dat het meerendeel der menschheid hier, als bij iedere wetenschap, zich tevreden zal hebben te stellen met het *hoe* en het *waarom* in de meeste gevallen niet zal begrijpen. De auctoritas externa heeft derhalve wel meer waarde voor de groote massa dan Dr. Beysens schijnt te willen toegeven.

Maar de geleerden, en de theologen vooral, mochten wel eens wat meer vragen naar het *waarom*, wat hun *inzicht* zeer zeker ten goede zou komen en misschien uitspraken in de moraaltheologie, waarvoor geen grond zou zijn te ontdekken dan een heel persoonlijk gevoelen van een vroegeren geleerde, niet zou bestendigen.

Vooral in vraagstukken rakend het Jejunuim, het geoorloofd frustulum, actus conjugales enz. enz., mocht wel eens gezocht worden naar het *waarom* der oplossingen van vele auteurs.

Niet dat zulks in het algemeen moet geschieden door

„biechtvaders"; dat zou leiden tot verwarring en willekeur; maar door bij uitstek bekwame en kundige theologen, wier gezag (volgens Beysens blz. 135) op het gebied der praktische moraaltoepassing of in het praktische zedelijkheidsleven optreedt „zoo ongeveer als *positief besturende en leidende macht*", waarmede hij zich maar gedeeltelijk tevreden stelt.

Zeer zeker heeft de Hoogleeraar gelijk waar hij schrijft: „het handelen naar eigen innerlijke overtuiging is het wezen van het eigenlijk zedelijke, van de echte gewetenshandeling; zijn geweten te vormen louter op het oordeel van anderen is slechts te rechtvaardigen als hulp in den nood voor hen, die en in zooverre zij zich zelf in het geheel niet helpen kunnen". (Dit staat in de prolegomena van ieder moraal-boek).

Maar die „hulp in den nood", zal iedereen noodig hebben als men bedenkt dat de vorming van het geweten reeds begint op prillen leeftijd. Laat praktisch-werkende geestelijken en ouders, die deze vorming moeten leiden, zich maar liefst houden aan de voor hen „positief besturende en leidende macht" van kundiger theologen, mits deze dan ten minste niet klakkeloos overnemen de uitspraken van hun voorgangers, maar in hun nieuwe werken steeds weer eens duidelijk het *waarom* onderzoeken der voorradige beslissingen, en waar deze niet te motiveeren zijn, een andere uitspraak durven voorstellen. R. K. Pr.

Max. Afgoderij?

De guitige Max, die elke week zoo netjes de „puntjes op de i's" weet te zetten in de Maasbode, neemt in dit vlugschrifje de heeren eens te pakken die ons zoo onverdroten voor afgodisten blijven schelden, zoodra zij hooren dat wij bidden *tot* Maria en *tot* de Heiligen. Met een ijzeren halsstarrigheid bewijzen zij dat wij geen schepselen, hoe hoog ook verheven, niet mogen *aanbidden*, hetgeen wij al lang wisten, maar angstvallig behoeden zij zich er voor ook eens te bewijzen, dat men de voorspraak niet mag inroepen (zooals door de eerste Christenen reeds geschiedde) van Heiligen. En tot het einde der tijden zullen de tractaatjes-makers wel voortgaan met hun vechten tegen windmolens en wij moeten verklaren dat ze echte Don Quchotte's zijn. R. K. Pr.

GESCHIEDENIS EN HULPWETENSCHAPPEN.

Sloet (Dr. D. A. W. H.) Te Tijd van Christus geboorte. P. Brand, Bussum. (74) Ing. 1.25.

In de inleiding verklaart de geleerde schrijver: „Men heeft sinds eeuwen langs verschillende wegen beproefd het jaar der geboorte van Christus te bepalen, doch zekerheid is daaromtrent nog niet verkregen en de „geleerden" zijn het nog niet geheel eens. Indien men nu meent, dat ik een nieuwe oplossing van het vraagstuk wil brengen, vergist men zich. Evenwel kan m.i. dit

probleem nog meer bepaald en afzonderlijk van een standpunt worden bezien, dat tot nu toe wel niet verwaarloosd is, maar toch ook nog niet tot zijn volle recht schijnt gekomen. Dit is naar mijne meening het *zuiver historische* standpunt. Ik bedoel: de nauwgezette bestudeering van de gebeurtenissen en omstandigheden in die periode van de Joodsche geschiedenis, binnen welke de geboorte des Heeren moet hebben plaats gehad, en de vergelijking daarvan met de betreffende verhalen van Mathaeus en Marcus, wier Evangeliën als de eenige geloofwaardige bronnen van de geschiedenis der kindsheid van Jezus te beschouwen zijn. Een historisch feit moet immers volkomen passen in de lijst van zijn historisch milieu".

Op scherpzinnige wijze zocht Dr. Sloet die vergelijking der Evangeliën met hetgeen wij weten omtrent dat geschiedkundig milieu (zoo goed als uitsluitend ons bekend door Flavius Josephus) door te voeren en trekt er voorzichtig zijne conclusie uit. Hij tracht in een aanhangsel de aankomst der wijzen, Jezus opdracht in den Tempel, de vlucht naar Egypte en den kindermoord (dien Flavius Josephus echter niet vermeldt) chronologisch te rangschikken. Daardoor wordt dan tevens het tijdstip der geboorte nader bepaald. (Men leze blz. 1 Lucas in pl. van Marcus.) R. K. Pr.

Jansen O.P. (p. fr. E. J. B. Jansen). Wat is de vrijmetselarij? Een terugblik na haar bestaan van twee eeuwen. N. V. R. K. Boekcentrale, Amsterd. (180).

Kondigden wij verleden maand het boek over de Vrijmetselarij aan van J. van Term (P. Brand), die het ontstaan en streven van deze sekte bestudeert en met vele citaten zijn overzicht steunt, thans kunnen wij de aandacht der lezers vestigen op dit meer populaire geschrift, waarin de schrijver ons op de hoogte brengt van oorsprong en wording, van werkzaamheden naar buiten, van politiek der vrijmetselarij en tevens den invloed der loge bloot legt op economisch en sociaal gebied. „Un homme averti en vaut deux" en 't is daarom te wenschen dat velen van dit werk kennis nemen en zich terdege laten inlichten. Vooral in onze groote steden, en Amsterdam en den Haag mogen hier op de eerste plaats worden genoemd, maakte men in de laatste jaren druk propaganda voor de veroordeelde sekte: Ons zijn gevallen bekend dat ijverige propegandisten wenschend in den kortst mogelijken tijd zoovelen als maar mogelijk was te bereiken, hun proselieten-makerij per telefoon bedreven. R. K. Pr.

Schrijnen (Dr. Jos.) Uit het leven der oude Kerk. Paul Brand, Bussum. (388).

In een magistrale „inleiding" van 60 bladzijden behandelt professor Schrijnen de waarde der kultuur-historische methode voor de kennis der Christelijke Oudheid en de kultuurhistorische beteekenis der Romeinsche katakomben.

In de volgende afdeelingen: geloofsleven, privaatleven, rechtsleven, taalleven, bedrijfsleven, wetenschap- en kunstleven worden hoogst belangrijke onderwerpen behandeld en krijgt men een idee, wat een voorname factor het Christendom is geweest bij de ontwikkeling der beschaving.

Protestanten, die ons altijd verwijten dat de vereering der heiligen een ingeslopen misbruik van lateren datum is, moge het artikel (blz. 69) over oorsprong en ontwikkeling dier vereering de overtuiging bijbrengen dat zij zich deerlijk vergissen.

Mevrouw van den Bergh van Eysinga, die indertijd, toegerust met een elementaire kennis, in lezingen durfde verkondigen dat door het Christendom de waardigheid der vrouw niet werd verhoogd (integendeel!), mag wel eens lezen wat hier wordt gezegd (en bewezen) over „de vrouw en de propeganda" (blz. 144) en hare lezing dan gerust verbranden.

Voor apologeten is het interessant „de geloofsverdediging in haar wiegetijd" eens te leeren kennen. En die zich willen verdiepen in een actueele kwestie, zullen het eerst wellicht de bladzijden openen, waar gesproken wordt over „dienstweigering en burgerplicht".

Ieder vindt in dit rijke boek iets van zijn gading en wie op de hoogte wil zijn van het leven in de Oude Kerk zal het boek van a tot z met graagte en belangstelling doorwerken.

De studenten Vroom, Pompe en V. d. Hagen hebben elk eene bijdrage geleverd, waarvan de stof lag op hun studiegebied.

Dr. S.

Jörgensen (Johannes) Hoe ik Christen werd. P. Brand, Bussum, (197) f 2.75 geb. f 375.

„De geschiedenis der bekeering van Johannes Jörgensen, door hem zelf geschreven", zegt de vertaalster van dit boek, Mevrouw D. Logeman van der Willigen, „is de openhartige bekentenis van een zoekende, door en door ware, dichterlijke menschenziel. Zonder aarzelen heeft de schrijver menigmaal het sectie-mes diep in zijn eigen binnenste gezet om te voorschijn te brengen wat daar verborgen was en wat oorspronkelijk niet voor de oogen der wereld bestemd was. Hij spaart zich zelf niet en schijnt er herhaaldelijk op uit om niet, zooals vele autobiographen, het schoone uit zijn karakter aan de oppervlakte te brengen, maar om juist het minder aantrekkelijke aan te toonen. Degenen die den schrijver liefhebben zullen soms onaangenaam worden aangedaan".

Och waarom? Jörgensen heeft een zwaren strijd moeten strijden, maar des te meer eerbied dwingt ons zijn volhouden en eindelijk zegepralen af.

Ik ben vast overtuigd dat door dit boek vele katholieken zullen worden getroffen en opgewekt om de genade, welke zij zoo gemakkelijk ontvingen, hooger te waardeeren en zorgvuldiger te bewaren; dat zoekenden naar rust en vrede zullen opgewekt

worden om den weg te betreden, dien de bekeerling Jörgensen ging.

Het boek is zeer belangwekkend, en als de „herinneringen" van dien anderen convertiet, een bekende van Jörgensen, de tegenwoordige Benedictijner Verkade zullen zijn verschenen en tevens de twee andere deelen van Jörgensen, die zoo spoedig mogelijk door dezelfde vertaalster zullen bezorgd worden, nml: „Vóór ik Christen werd" en „Nadat ik Christen was", dan is onze literatuur van en over beroemde bekeerlingen, een kostbare schat rijker geworden.

A. G. H. GIELEN.

Davids (A. B.). Over Significa. Amsterdam, Emering.

In dit brochuretje komt Davids op tegen het pleidooi van Dr. F. v. Eeden (Oude Groene, Maart 1918) voor een signifische taal en tevens tegen het proefschrift van Mr. Jacob Israel de Haan over „Rechtskundige Significa".

Ik geloof dat hier een debat plaats grijpt, dat op gedeeltelijke misvatting steunt en aan den kant van Davids een soort ignorantia elenchi mag vermoed worden.

Van Eeden meent dat „de significa de taal kan herscheppen. Ze zal beproeven, zij het ten deele, eenigszins zuiver en bevredigend, een antwoord te geven op de vraag, wat de dingen zijn. Daartoe zal zij elk woord zorgvuldig ontleden en onderzoeken en het onderscheiden in zijn elementen".

Davids beweert dat het onmogelijk is, want, zelfs volgens Van Eeden zijn „woorden vlottende dingen, zonder vaste omtrekken, zonder duurzame waarde. Woorden zijn levende dingen, die steeds veranderen"; en hij lacht omdat Van Eeden zich tegenspreekt, volgens hèm altijd!

Waar schuilt die tegenspraak? De woorden, waarmede wij ons *thans* tevreden stellen zijn vlotte, veranderlijke dingen; sluit dat dan uit de onmogelijkheid om er iets vasters voor in de plaats te geven.

De Haan zegt duidelijker wat hij bedoelt door Significa: „nauwkeurigheid van woordenkeus en klaarheid van betoog". Och ja, daar zal het wel op neer moeten komen en die dezen eisch stelt, zoo jammerlijk vaak verwaarloosd, wil heelemaal „de levende taal" niet doen verstarren. Dat maken de ijveraars zich maar wijs.

De bewegelijkheid der beteekenissen wordt niet ontkend, maar alleen wordt gevraagd of die beweeglijkheid door wetteloosheid en door onkunde moet worden bevorderd?

Met Beets zijn wij het eens dat „de ongeletterde menigte de spraakmakende gemeente" is, met deze wijziging dat *de* worde veranderd in *eene* spraakmakende gemeente, evengoed als de geletterde menigte *eene* spraakmakende gemeente is. Daarom is er verschil tusschen beschaafde en onbeschaafde taal en zal dat verschil altijd blijven bestaan. Te veel van onze jongeren, die hun hoofd door „arsolraden" in de taalkunde op hol lieten brengen,

willen dat verschil niet meer erkennen. Het staat ook zoo ondemocratisch in onzen wanhopig democratischen tijd.

H. W. R.

Poelhekke (M. A. P. C.). Taalbloei. Letterk. leesboek voor H.B.S., Gymnasia, Kweek- en Normaalscholen. Iste Dl. 3de druk. Wolters, Groningen (918) f 2.40, geb. f 3.25.

Deze bloemlezing is wel voldoende bekend en geprezen; waarom het niet noodig is te wijzen op de zorgvuldige keuze der stukken en het rijke materiaal door Poelhekke bijeengebracht.

De tweede druk bracht eene wijziging der oorspronkelijke uitgave, door alléén (op één enkel na) stukken op te nemen van schrijvers na '80. Ik heb nooit goed kunnen begrijpen waarom de verzamelaar daartoe is overgegaan. Want juist de studie der literatuur in haar verschillende perioden vrijwaart tegen eenzijdigheid in waardeering. Dat de heer Poelhekke alleen verlof kreeg om niet meer dan vier gedichten van Guido Gezelle op te nemen, vinden wij niet zoo heel erg, want het talent van den grooten Vlaamschen dichter wordt door deze vier wel genoeg getypeerd. *Taalbloei* is een uitmuntende keurlezing, welke wij van harte aanbevelen.

BR. S.

NIEUWE LETTEREN

NEDERLANDSCH

Bakker (Ina). Machten. v. Kampen, Amsterdam, (205).

Een knappe schrijfster, wij zouden het moeten erkennen, al hadden wij niets anders van haar gelezen dan deze vier schetsen.

„De fabriek" en „Angst" zijn knap gedacht en uitgedrukt. Van „Het allerhoogste" zouden wij hetzelfde zeggen, indien de thesis zelf, dat namelijk de liefde gaat boven het geloof, niet valsch was. Zóó laat Ina Bakker bij den dominee, die na jaren langen strijd, bezwijkt voor de liefde tot de ongeloovige Liesbet, dat idee opkomen: „en tegelijk met dit, rees krachtig en blij in hem, die had gehouden godsvrucht het hoogst en het heiligst in den mensch — een beseffen of er niet iets was dat hooger en heiliger den mensch zich deed geven; een twijfel of niet meer dan godsvrucht en wijding, *die* liefde was een deel van het Goddelijke; en of niet de mensch hooger stond, in wien dat goddelijke sterker had gesproken dan al het andere". Een beetje vrouwenpraat.

Het laatste verhaal „Moeder" is wel zeer tragisch, maar in den afloop te tragisch, wijl het einde klaarblijkelijk geforceerd werd om er iets diep treurigs van te maken.

M. WALRE.

Chapelle-Roobol (Suze la). Vriendinnen. A'dam, v. Holkema en Warendorf (213). f3.25 — geb. f4.25.

Koos Stok, een keukenmeid, en Let Stimme zijn twee vriendinnen. Koos is een heks, en Let een goeie sul. De keukenmeid wil voor een veertien dagen naar buiten en haar vriendin moet mee.

Maar al gauw is er aanleiding tot hoogloopende ruzie. Koos wil namelijk een Roomschen weduwnaar trouwen en als het noodig is ook zelve wel Roomsch worden. Zij beschouwt dat klaarblijkelijk als een verwisseling van hoed of muts. Let maakt Koos nu verwijten en verdwijnt nog voor de veertien dagen om zijn.

Koos doet al meer en meer moeite om den weduwnaar op haar schuimspaan te krijgen en vindt een hulp bij deze besogne in de zus van den belaagden man. En als haar broer verklaart meer zinnigheid te hebben in de pastoorsmeid, verklaart de lieve zuster dat hij door Koos te trouwen een zieltje voor den hemel kan winnen. En Koos, zoodra zij verneemt dat zij versmaad wordt, kan haar woede niet meer bedwingen, en waarschijnlijk overtuigd van de theorie der jongeren, dat geen enkele taal minderwaardig is, barst zij uit: „Die broer van jou, ba wat 'n vent; 'k spuug er van. Als ik em ooit onder handen krijg, krab ik em de oogen uit zijn leelijke, slappe bakkes. Of nee, dat is die niet eens waard, hij kan stikken voor mijn part!" Op die levende taal antwoordt Marietje nogal matig en zij kon het best begrijpen dat haar broer: „van zoo'n malloot als jij bent niet gediend is".

In den dienst van Koos maakte de huisknecht een dienstmeisje ongelukkig en Mevrouw zorgde toen dat het huwelijk tot stand kwam en richtte het huishouden in. Men ziet, hoogstaande lectuur is het niet! M. WALRE.

Claes (Ernst). Oorlogsnovellen. Vlaamsche Boekenhalle, Leiden (102).

Voor oorlogsnovellen ben ik allengs een weinig schuw geworden. Over het algemeen is het niet veel zaaks, maar men toornt er niet te heftig over, omdat de schrijver, een jongen, die gedwongen of vrijwillig het zwaard heeft moeten hanteeren, en nu ook wel eens met de pen wil werken om roem te winnen en naam te maken. En is het dan literair slecht werk, dan vergeven wij het gaarne, want wie edelmoedig genoeg was om zijn bloed te geven, kan men het niet kwalijk nemen, als hij een beetje met inkt morst. De neutralen of thuisblijvenden, die oorlogsliteratuur maakten, vind ik onuitstaanbaar.

Claes heeft gestreden en werd gewond en gevangen; Claes heeft ook geschreven en.... zal er om geroemd worden. Dat verdient hij ten volle. In dit zestal schetsjes geeft hij blijk, een fijne geest te zijn en een ongemeen talent te bezitten om uit te beelden en weer te geven de dingen van buiten en de gedachten van binnen.

Vooral „Een Held", de geschiedenis van den landlooper, die

volontair is geworden; de Tijl Uilenspiegel, die aan geen tucht kon wennen; die op de oolijkste en ook wel op de grofste manier de wereld weet te bedotten, maar als het er spannen gaat zijn ziel eens flink laat afboenen en als een held den dood ingaat. En dan ook: „Van een schamel moedertje": dat is prachtig in zijn eenvoud: die beschrijving der smart van het arme vrouwtje, dat haar jongen dood vindt, een kogel in de borst, is ontroerend en meesterlijk geteekend. Van Claes mogen wij nog veel verwachten. Hij heeft alles wat noodig is om een groot schrijver te worden. A. GIELEN.

Donders (H. J. M.) Passiebloem. Gouda, Hoes en Verbiest (40).

Een klein maar fijn uitgegeven boekje met ethische en aesthetische schetsen.

De schrijver reikt zijn bloemen „aan P. Eilkema de Roo, den voortreffelijken schrijver, die in sympathieke eerlijkheid zijn antigodsdienstige tijdgenooten heenwijzend „Naar de Bronnen van het Inzicht", ons, Katholieken, weer eens de oogen opende voor wat wij in eigen rijkdom aan eeuwige waarheid en onvergankelijke schoonheid bezitten".

Donders denkt en schrijft uitmuntend en het is jammer dat hij zijn gedachten niet breeder heeft ontwikkeld, ons niet meer nog gegeven heeft in denzelfden schoonen vorm. Of krijgen wij dat nog? A. G.

Eigenhuis (J.). De Ruige Hoeve. Maatschappij van Goede en Goedkoope Lectuur.

Een boek met een dubbele strekking. De eene is goed, wijl zij niets anders bedoelt dan een lans te breken voor de drankbestrijding; de andere kunnen wij niet aanvaarden, omdat zij strijdt voor het valsche beginsel: christendom boven geloofsverdeeldheid.

De jonge boer, die den strijd aanbindt tegen het drankmisbruik in zijn onmiddellijke omgeving, raakt verliefd op een katholiek meisje. Deze geeft hem godsdienstige boeken en wil hem bekeeren tot haar geloof. Maar het loopt anders: de jonge man voelt zich aangespoord tot een „ruimer" godsgeloof en geneest het meisje van hare enge kerkschheid. Jawel! Geen lectuur voor ons. R.

Hesse (H.) Gerda. Amsterdam, Meulenhoff. f 1.20.

Ik vermoed dat wij hier de vertaling hebben van het in 1914 verschenen „Gertrud" van denzelfden Duitschen schrijver.

Een vreemde jongen voelt neiging componist te worden. Een kalverenliefde is oorzaak dat hij een been verliest. Om zijn meisje te behagen onderneemt hij een gevaarlijken sledetocht, waarbij zijn dulcinea ongedeerd blijft en hij een zijner onderdanen moet laten. Met het verdwijnen van zijn been is ook de liefde verdwenen.

Hij trekt nu naar het buitenland, maakt daar kennis met een beroemd zanger, die hem vooruit helpt. Hij componeert een opera, studeert veel met een rijk jodinnetje, maar ziet deze voor zijn neus weggekaapt door zijn beschermer, den illusten zanger. Het wordt een ongelukkig huwelijk, en zou wellicht nog ellendiger zijn geworden als de zanger niet spoedig ter ziele was gegaan.

Toch geloof ik niet dat de opera-componist nog kans heeft op een huwelijk met zijn aangebedene Gerda. Behalve zijn been is de man ook zijn geloof kwijt, wat veel erger is; van theosophie, die men hem als een ersatz in hand en hoofd wil stoppen, wil hij echter niets hebben. Het boek is niet realistisch, niet hartstochtelijk (ofschoon de beroemde zanger heel wat amouretten heeft), maar het is zoo vaag, zoo mistig, dat men moed behoort te hebben om door te lezen tot het einde. M. WALRE.

Hullebroeck (Mevr. E.) De Vlaamsche Ziel. Sprokkelingen uit Frontbrieven van den Yser. (150) Meulenhoff, Amsterdam.

Frans van Cauwelaert zegt dat het boek, dit boek, geene aanbeveling behoeft: „Het spreekt voor zichzelf. Het bevat een stuk van het hart en den geest onzer Vlaamsche soldaten en duizende Hollandsche oorlogsmeters, welke dit prachtig jong volk hebben lief gekregen uit zijn vertrouwelijke brieven, duizenden die ons leger hebben bewonderd in zijn onverzettelijken weerstand en zijn heldhaftigen strijdlust, zullen in Nederland begeerig hun handen uitsteken, naar dit boek, als naar een schaal met verkwikkenden drank.

Ik geloof ook wel dat, ofschoon de oorlog dan feitelijk geeindigd is, toch dit boek zal worden gelezen met belangstelling, omdat het niet verhaalt alleen van den wreeden krijg maar vooral van de goedheid en liefde der oorlogsmoedertjes. Op zich zelf is deze verzameling niet zoo aangrijpend als de bundels „veldbrieven" der Duitsche katholieke soldaten. Daar kwam, doordat de brieven in hun geheel werden gegeven, feller aan den dag de zielepijn, de heroische opoffering, de moedeloosheid en al dergelijke gevoelens van den soldaat. Dat boek was ook tragischer, omdat onder zoovele brieven bij den naam van den schrijver nog stond de dag, waarop hij sneuvelde. L. v. BR.

Lokhorst (E. van). Lenoor Sonnevelt.

In meer dan één niet-katholiek tijdschrift is dit boek als onzedelijk veroordeeld.

Het is inderdaad van dien aard dat het niet door den beugel kan en voor niemand geschikte lectuur mag genoemdworden. R.

Raalte (Frits van) Xenerriël. Het boek van satan en de ziel eener vrouw (317). f 4.50.

Het is een allerzonderlijkst boek, het verhaal van Lumiëtta, een

mooie vondelinge, die in haar meisjesjaren vriendschap sloot met een vreemden jongen man, die de satan was.

Het was in het begin der tijden.

Voor de zesde maal rees de hoofdzon van 't heelal tot voor de poort des hemels en de zesde scheppingsdag was gekomen.

Toen sprak de Eeuwige van zijn hoogen troon:

„Rijs op, gij scharen hemelingen, opdat gij mijn laatsten, grootsten scheppingswil verneemt. Welaan dan, naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis willen Wij het schoonst der schepping, den Mensch, gaan vormen... Als Wij den mensch geschapen hebben, zullen Wij ons daarna verlustigen in de zangen, waarmee hij zijn schepper loven zal".

„Maar daarna verhief Lucifer, die het licht des hemels droeg, zijn stem en sprak: „Voorwaar, ik loof uw wijs besluit, Heer, maar hoe zal het zijn, zult Gij den mensch ook heeten, U te prijzen?" Maar God zegt dat hij den mensch vrij laat; want als hij niet moedwillig zijn rede verduistert kan hij weten, dat hij zijn Heer en God moet loven". Een debat tusschen den Heer en Lucifer, die meent dat de keuze tusschen kwaad en goed te zwaar zal zijn voor den mensch, ontspint zich nu en wijl de engel hardnekkig bij zijn gevoelen blijft wordt hij buiten den hemel gesloten en wordt hem gelast den mensch te verleiden. Maar telkens dat hij een mensch heeft verleid zal het hem moeilijker worden den hemel weer binnen te gaan en telkens als een mensch hem heeft weerstaan zal hij, Lucifer, een schrede nader komen tot zijn verloren geluk. En nu maken wij de verleidingskunsten mee van Xenerriël, zoo heet op aarde de verdreven Lucifer, tegen Lumiëtta, de mooie vondelinge. We zien hem als student in de biologie, als marskramer, als anarchist, als artiest en ik weet a niet wat, telkens ten tooneele verschijnen om zijn slag te slaan en het gelukt hem maar al te wel, totdat zij eindelijk hem leert verfoeien en als eenzame oude vrouw haar tocht door het leven voorzet. Er komen eenige aanstootelijke dingen in het boek, en ik vermoed dat Xenerriël de verwarrende theorieën over moraal en over wilsvrijheid verkondigt, welke Frits van Raalte eens gaarne gelucht had gezien, zonder er al te openlijk het vaderschap van te willen aanvaarden. Niet goed!

L. v. d. D.

Scharten-Antink (C. en M.). Het Geluk hangt als een Druiventros. Amsterdam, Maatschappij van G. en G. Lectuur (416).

De Maatschappij, die dit boek uitgaf, wijst op de uiteenloopende beoordeelingen der kritiek. Zoo verklaarde dr. P. Ritter, niet beschroomd te zijn de verwachting uit te spreken: „dat dit boek van den grooten stylist Scharten en de subtiele levensbegrijpende Antink zal blijken *onsterfelijk* te zijn".

Gerard van Eekeren vindt het boek „ „charmant" naar de beste beteekenis van het woord", waarmede hij dan bedoelt, dat het

„een lust is voor onze zintuigen; fijn en transparant, met een toetsje licht hier en een vlekje schaduw daar; stijlvol en evenwichtig". Maar hij vraagt: „vindt ge nu desniettemin deze kenschetsing per slot van rekening toch wat armelijk? — Kunt ge u niet onttrekken aan den indruk, dat dit „charmant" toch feitelijk een leegheid dekt met een schoonen schijn?"

Frits Lapidoth vindt de „tafereelen van graan- en druivenoogst prachtig geslaagd" en weet zijn lof niet hooger te stemmen.

Stratemeyer heeft ook alleen de „beschrijvingen, de schilderingen van natuur en leven" te prijzen, voor de rest erkent hij de lectuur „niet zonder inspanning" te hebben volbracht; hij wordt er „bijna korzelig" van, en vindt dat uit dit ééne verhaal, dat als roman de hooge spanning mist, verscheidene vertellingen zouden te maken zijn geweest.

Hoe uiteenloopend deze beoordeelingen mogen schijnen, toch zijn ze niet met elkaar in tegenspraak.

Het valt inderdaad niet weg te redeneeren dat de bouw van het verhaal uiterst zwak is; men krijgt den indruk dat de schrijvers hebben gearbeid naar den inval van het oogenblik en geen vast omlijnd plan voor zich hadden. De oplossing is dan ook zoo onbevredigend, of beter gezegd: de oplossing, welke wij gewoon zijn aan het slot van een boek te verwachten, blijft zoo totaal uit, dat wij aan het eind een weinig beteuterd staan, en ergens eene aanwijzing zoeken, of dit misschien niet een eerste deel is en wij nog een vervolg hebben te wachten.

Maar de groote kwestie is nu maar: heeft een schrijver rekening te houden met de neiging of de gewoonte der lezers, om steeds een oplossing, een bevredigend, gelukkig of tragisch, slot te verwachten van een verhaal?

Ik zou waarlijk niet weten: waarom.

En als wij den lezer dit recht ontzeggen, en dus ook den auteur de vervulling van dit verlangen niet als een plicht opleggen, dan wordt de beoordeeling, wijl meer objectief, van zelf ook veel zuiverder.

Wat de Schartens hebben willen geven, blijken zij op een volkomen wijze te hebben uitgebeeld. Elke persoon is springlevend: de zwijgende, halsstarrige veerman, de grove woekeraar met zijn loterij-spelende moeder, de slappe, wijsgeerige ridder met zijn door 't ongeluk zenuwachtig geworden vrouw en zijn kranige, robbedoesachtige jongste dochter, de robuste boerenfamilie, vader en twee flinke zoons met de eigenaardige, wel wat karikaturistisch aangelegde tweede moeder.

En dat alles leeft en werkt in eene natuur, zooals de Schartens die weten te schilderen met hoogen zin voor de schoone werkelijkheid.

Een ding heeft mij echter ernstig gehinderd. Het is niet zoozeer de bladzijde, waarop het vertelseltje staat (en later wordt dat nog eens herhaald) van den homerisch etenden monnik, die zoodra hij gestorven is aan zijn onmatigheid, door de muizen als een

comprimé van spijzen wordt verslonden, maar het is vooral de bladzijden, waar zulke huiveringwekkende godslasteringen worden uitgebraakt door een boer, die zijn druivenooget ziet verhagelen. De schrijvers mogen aanvoeren ter verontschuldiging, dat het een zuivere waarheid is, en dat de boer in zijn vlaag van waanzinnige woede niet weet wat hij zegt en doet: dat is niet voldoende. Zulke barre vloektaal, als wij nog nooit in een boek gedrukt zagen, had ten respecte der lezers niet moeten worden gereproduceerd. A. GIELEN.

Tosca of de pleegdochter van den Boschwachter. (Naar het Duitsch door J. Scheepers.) Leiden, Futura (130). f 0.40.

Een goed, onderhoudend en leerzaam verhaal, dat op verdienstelijke wijze is vertaald. K.

FRANSCH

Bourget (Paul). Le Justicier. Plon-Nourrit et Cie., Paris (307). frs. 4.50.

Le Justicier (de hoofdtitel), la Cachette, le Carré d'Orties, le Fruit juge l'arbre, l'Apache, vijf novellen van ouderen en jongeren datum, aangenaam om te lezen, een weinig dik hier en daar voor eene novelle, een weinig te veel historische namen en data, maar toch overal Bourget.

Het eerste verhaal toont het gevaar als rechter in eigen zaak op te treden. Ik vind, dat het onder het voorwoord blijft (bladzijde 3 en 4) en de opzet veel grootscher dan de uitwerking is.

Het tweede vertelt van een gevonden schat, eene edele erfgename en een misselijk parvenu.

Het derde teekent een drama tijdens het Schrikbewind.

Het vierde geeft de geschiedenis van een afgedwaald priester; wetenschappelijke trots.

Het laatste verhaalt van een gedeclasseerde.

In totaal: voor volwassenen geschikt...

Van Bourget verwacht ik echter iets beters dan enkele novellen in dezen tijd: minstens een roman met echt Roomschen inhoud, krachtig als de gebruikelijke voorrede. H. F. VAN MAARSEVEEN.

Morgan (Jean). Notre-Dame du Fanbourg. Paris, Plon-Nourrit et Cie. (316) fr. 3.50 (majoration temp. de 30°/₀).

Het kader is nauwelijks dat van een roman: de geschiedenis van twee gezinnen, familie, die elkaar benijden, bekladden, benadeelen, niet op hunne kinderen letten, zoodat ten slotte het nichtje ten huwelijk gaat, wijl zij weldra moeder zal worden.

Is de omlijsting wat ijl, des te rijker is de schilderij, die beheerscht wordt door de edele figuur van den abbé Daniel, die geheel zijn leven in den dienst van God offert, gedachtig het woord van den

Meester, het motto van dezen roman: „Venez à moi, vous tous qui êtes fatigués et chargés et je vous soulagerai".

Het patronaatsleven met zijn lief en leed, zijn teleurstellingen en vertroostingen, zijn kleinzielige menschjes en zijne stille helden, brengt allerinnigste tafereelen, waarvan ik er, liet de ruimte het toe, gaarne meerdere zou ophangen.

Ze zijn zoo echt gezond Roomsch.

De schrijver kent zijn onderwerp en gaat er in op: de figuren leven.

Wij bevelen dezen roman, zij 't voor volwassenen of althans meer ontwikkelden, ten zeerste aan. Ook priesters zullen hem met genoegen lezen. Geve God Frankrijk, ons, de geheele wereld priesters als de abbé Daniel. X.

Reynès-Monlaur (M.). „Pages de Deuil et d'Héroïsme". La Fin de Claude (274). Librairie Plon, Paris. fr. 4.50.

De Schrijfster zond mij met haar kaartje dezen roman, den laatsten eener trilogie, waarvan *Les Paroles secrètes* en *Les Autels morts* de beide eerste zijn.

Ik verwijs naar blz. 97, elfden jaargang, waar *Les Autels morts* wordt behandeld en laat de studie over dit nieuwe werk aan den daar sprekenden beoordeelaar.

Mijne bedoeling was eene herinnering en eene dankbetuiging.

H. F. VAN MAARSEVEEN.

Yole (Jean). Sa Veuve. Librairie Académique Perrin et Cie., Paris (283). frs. 3.50 (maj. temp. de 30%).

Een degelijk schrijver, die in dezen roman de vraag behandelt, of eene weduwe van een in den oorlog gesneuvelde beter doet te hertrouwen of weduwe te blijven. Op bladz. 98 en volgende brengt hij te pas, wat wij ervan leeren. De heldin blijft weduwe, apotheose aan het slot: Ce n'est pas surtout de corps que manque le pays, c'est d'âmes.

Het boek blijft boeiend niettegenstaande het lastige onderwerp en is over het algemeen in den juisten toon gehouden, kan door alle ontwikkelden worden gelezen.

De grond is goed. H. F. VAN MAARSEVEEN.

VARIA

De Oorlog en het Boek. Onder dezen titel heeft het „Boekennieuws" van de M.J. voor Goede en Goedkoope Lectuur het volgende:

„Wat heeft de oorlog van het Boek gemaakt?

In allerleí opzichten: in uiterlijk en prijs iets dat de vergelijking met de vóóroorlogsche boeken moeilijk kan doorstaan.

Het papier, dat men geleidelijk is moeten gaan gebruiken, is

vaak allerschunnigst geweest; hoewel wij zelf, gelukkig, niet gedaald zijn tot het zakkenpapier van enkele onzer tijdschriften, hebben wij toch ook een poos lang soorten moeten gebruiken, die wij vroeger vèr verworpen hadden. (Met groote financiëele opofferingen hebben wij onze uitgave op het vroeger peil gehandhaafd. Red. B.).

Het ergst van àl was: men betaalde veel meer dan vroeger, en had bij levering, niets te vertellen als de kwaliteit tegenviel: de kleur niet naar monster was; de satinage gebrekkig.

Ook de zetterij leed; deze onder het gebrek aan lood, die hernieuwing der handletters belemmerde, of onder de hoedanigheid der matrijzen van de zetmachines, die te zacht waren, zoodat de gegoten letters veelszins áánhaarden. Voor de drukkerij werd de inkt duurder en slechter; waren sommige artikelen soms nauwelijks meer verkrijgbaar.

Sterkst werd de moeilijkheid in 1918 voor de banden, toen Engeland geen linnen meer leverde. In Engeland kon men toen geen banden meer maken bij gebrek aan stroocarton, dat niet meer uit ons land kwam; en wij konden, althans in groote hoeveelheden, geen banden meer maken bij gebrek aan linnen.

Alles bijeen, met de herhaalde loonsverhoogingen en nog sterker tariefsverhoogingen in de grafische vakken, loopt de productieprijs van het boek ontzaglijk òp.

Toen wij in 1905 onze bibliotheek stichten, betaalden wij aan zetten, drukken, papier en innaaien van een bepaald aantal vellen f80.—. Geleidelijk was dit vóór den oorlog gestegen tot f100.—. Thans betalen wij f270.—, of bijna driemaal zoo veel. En ook de bandjes korten nu $2^1/_2$ maal den vroegeren prijs. En zijn veel minder deugdelijk.

Er zal nog wel eenigen tijd voorbijgaan eer alles dalen gaat. Maar dien goeden tijd zien wij wel niet meer terug. Het zal mooi zijn als we, rekenend dat de vroegere 1 tot 3 werd, tot 2 terugvallen. De 1 blijft een herinnering.

Chesterton katholiek. Van hooggeachte zijde deelt men ons mede:

„Mogelijk doe ik U 'n genoegen met de volgende mededeeling. Een geestelijke, die dezer dagen hier uit Londen arriveerde en die tot nog toe kapelaan was aan de (R. K.) Westminster — verzekerde mij, dat Chesterton niet tot het katholicisme is overgegaan. Hij noemde zelfs de reden die Chesterton, naar zijn eigen zeggen, van dien stap terughoudt.

Kultuurtaal en volkstaal. „Tegenover de volkstaal of vulgaire taal staat de beschaafde — in de beteekenis van hooger beschaafde — taal of kultuurtaal. — — —.

De volkstaal is een realiteit, al vertoont zij tal van schakeeringen en afwijkingen. De kultuurtaal volgt wel een bepaalde vorm, — al is zij blootgesteld aan verschuiving bij verschuiving der maat-

schappelijke verhoudingen; maar voor duizenden is zij toch een abstraktie, een maatstaf, die aangeeft, hoe in beschaafde kringen gesproken mòet worden. Zij is als een wetboek, dat gewijzigd kan worden volgens de eischen van den tijd. Terwijl de volkstaal vrij is en ongebonden, is de kultuurtaal binnen enge grenzen beperkt.

De volkstaal is doorgaans gedifferentiëerd: zij houdt vast aan overleverde taal, aan plaatselijke vormen en uitdrukkingen, aan zegswijzen, die in de kultuurtaal aldra voor verouderd gelden en dus zoo ongeveer voor minderwaardig. Deze is integreerend van aard, streeft naar eenvormigheid, vermijdt het te individuëele, het ongewone, het platte, het onwelluidende. Het te bijzondere lijkt haar tegenover sprekers uit andere kringen onheusch, het onkiesche stootend en hinderlijk. Zij heeft grootere sociale waarde dan de volkstaal, die over het algemeen op hoogere natuurlijke kunstwaarde kan bogen. (Nederl. Volkskunde; Dr. J. Schrijnen).

Multatuli als kunstenaar. „Ondanks zijn genialen aanleg en zijn buitengewonen eersteling (*Max Havelaar*) ontwikkelde zich Multatuli niet tot een zoo groot kunstenaar als zijn bewonderaars verwachtten. „Van geniaal mensch en schrijver zou hij het wellicht tot „genie", of liever tot auteur van den eersten rang gebracht hebben, indien de omstandigheden gunstiger en zijn gestel en karakter beter verzorgd en geëquilibreerd waren geweest".

De intime levensgeschiedenis en de briefwisseling van dezen zenuw-zieke verklaren ons het onharmonische en de noodzakelijke zwakheid van zijn kunst. „Hij dacht zoo: ik ben nu geniaal, ik heb nu eenmaal alles uit mij zelf, als ik dus nu maar voortdurend de gedachten en sentimenten noteer die in mij opwellen als in hun oorsprongbron, dan zal ik van zelf ook noodzakelijk origineel blijven". (Dr. C. de Vooys).

Multatuli als wijsgeer. „Zijn eigen martelaarschap, zijn profetische roeping stelt hij op den voorgrond. Vandaar de toon van gezag, die aan zijn populaire wijsbegeerte in de oogen van vele jongeren een bekoorlijke diepzinnigheid verleende, terwijl de wijsbegeerte, ontdaan van den mooien schijn, niets anders is dan een oppervlakkig materialisme. Zijn bestrijding van het geloof ontaardt in een te koop loopen met twijfel en ongeloof, in spot en profanatie". (Dr. C. de Vooys).

Jules Pravieux. werd geboren te La Machine 21 October 1866. Hij is advokaat aan de Cour d'Appel te Parijs. In hem moeten wij erkennen een schrijver van talent, die zijn pen in dienst heeft gesteld van de „goede zaak", maar niet kan nalaten (gelukkig!) ook de personen die hij bewondert, even uit te lachen om hun fouten en menschelijke kleinzieligheden en ijdelheidjes.

In *Ami des jeuuns* is de eerwaarde Pergame wel een man naar

ons aller hart; maar *Monsieur l'Aumônier*, dien abbé Fougère, ofschoon wij hem prijzen om zijn ijver, vinden wij toch wel wat al te zalvend, te veel „confesseur de „ces dames", qu'il oriente vers le mariage ou la piété transcendante; een van die goedmeenende zielen, over wie wij mannen toch altijd een beetje meesmuilend glimlachen".

Un vieux celibataire is een krachtig pleidooi voor het celibaat en *Oh! les hommes* een geestig en pittig dagboek van een ongehuwde vrouw.

Séparons nous! vraagt losmaking van het Concordaat, dat eigenlijk een band en boei is geworden. *Mon Mari* is een uitmuntend boek voor jonggehuwden en... voor schoonmoeders, zegt ondeugend Louis Bethléem.

Het werk van Jules Pravieux is geestig, pittig, levendig, gezond ironisch. Heel teedere gemoedjes zullen schrikken nu en dan, omdat de schrijver zoo raak kan zijn en de dingen zoo pardoes bij hun naam noemt. Maar... ze behoeven zich niet angstig te maken; de boeken van Pravieux zijn gezond en doen veel goed.

Tolstoï. „Zoo zijn er in Tolstoi's werken geen karakters, geen persoonlijkheden, ja zelfs geen handelende personen, geen helden, maar slachtoffers, die niet strijden, geen tegenstand bieden, maar zich voort laten drijven door den stroom van het dierlijk-elementaire leven. Deze menschelijke gestalten worden, zoodra zij opduiken en aan de oppervlakte verschijnen, dadelijk weer door het elementaire geweld verslonden; zij zinken weg en verdwijnen en verdrinken voor altijd.

Daar er geen helden zijn, is er ook geen tragedie. Er bestaat geen oplossing, dat wat de Ouden een catastrophe noemden. In den oeverloozen oceaan van het epos beweegt alles zich als het eeuwige oplichten en branden der golven; alles wordt geboren, leeft en sterft en wordt opnieuw geboren — zonder begin en zonder einde.

Er bestaat ook geen bevrijdend lachen. Wanneer men Tolstoi's werken leest, dan voelt men nooit de neiging tot lachen, zelfs niet tot glimlachen in zich opkomen.

De voornaamste helden of slachtoffers van Tolstoi zijn allen verstandige, eerlijke, goede, ten minste goedige, eenvoudige, naïeve menschen; toch voelen wij ons onder hen niet thuis; zij hebben iets verontrustends, verwards, ja zelfs schrikaanjagends over zich".

Victor Hugo en de reclame. In zijn *Nouvelles Etudes* (1902), blz. 61. vertelt Jean Vaudon: Hugo, personne ne l'ignore, a toujours éte un maitre dans l'art de la réclame. A la veille de faire paraître un nouvel ouvrage, l'habile commerçant, — c'est du poète qu'il s'agit, — distribuait aux journaux amis ce qu'on appelle aux termes d'imprimerie, „les bonnes feuilles".

CORRESPONDENTIE

Brieven, voor deze rubriek bestemd, te adresseeren:
Redactie Boekenschouw, Heerengracht 415, Amsterdam.
Verzoeke duidelijk en beknopt de vraag te stellen en steeds te onderteekenen met vollen naam en aanduiding van woonplaats.
In ons antwoord geven wij alleen de voorletters aan.

Lezers: In ons antwoord aan Jos. L. S. te R. (vorig nummer) hebben wij juist het tegenovergestelde gezegd van wat wij hadden moeten (en naar wij hopen toch ook hebben willen) zeggen. Hoe zoo'n drievoudige lapsus mogelijk was, is en blijft ons een raadsel. Zoo moet het zijn:

1. Van Pierre de Coulevain staat met name op den Index *Le Roman Merveilleux.*
2. Van Heinrich Heine staat op den Index (volgens decreet 22 Sept. 1836) *De l'Allemagne, De la France, Reisebilder* en sinds 8 Aug. 1845 zijne *Neue Gedichte.*
3. Piet Vluchtig is niet de schuilnaam van Johan Gram maar van Smit Kleine. — Men gelieve in het voorgaand nummer dit alles te verbeteren.

C. v. Gr. te U. Ernest Hello (1828—1885) werd hoog geroemd in zijn tijd door Louis Veullot. Anderen vinden hem onbegrijpelijk. Soms is hij dat ook zonder twijfel; altijd is hij zeer origineel. Het is een moeielijke lectuur, maar loont wel de moeite der studie, welke men er aan besteedt. Ik zou echter niet gaarne alles (o, lang niet!) willen verdedigen wat Hello beweert o. a. in *L'Homme* en ook niet in de Physionomie de Saints.

De door U genoemde manuel d'histoire des Religions, die verscheen te Parijs bij Beauchesne, is een goed en wetenschappelijk boek.

Mevr. D. v. P. H. Uwe vraag is opgelost door ons schrijven aan de lezers, hierboven afgedrukt.

H. Sp. te E. Zie het voorgaand antwoord.

M. F. B. te U. Inderdaad *Levenswond* van Cora Westland werd besproken in „Boekenschouw" jaarg. 1913—14 bladz. 267. Daar kunt u lezen: en de jonge schrijfster draagt haar boek op aan Brieux, auteur van het tooneelstuk *Les Avariés*, dat in Frankrijk voor een tijd verboden werd. In de voorrede verklaart zij: te hebben gebroken met de convenance (de convenanee namelijk, om te zwijgen over een onderwerp als zij hier behandelt). Zij schijnt een pleidooi te voeren ten gunste van het geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk; zij schijnt echter niet te begrijpen, dat zij door haar boek van ruwe realiteit en brutale zinnelijkheid het aantal slachtoffers nog zal vermeerderen. Absoluut te verwerpen.

P. C. te H. Ja, Hélène Swarth was van huis uit katholiek, maar schijnt al heel spoedig te zijn afgedwaald. Ik vermoed zelfs dat zij nooit een katholieke opvoeding heeft genoten.

Annie Salomons was ook een tijdje katholiek, maar is in den strijd bezweken. Hoe het thans met haar staat weet ik niet.

Dr. J. H. te C. Dank voor uwe vriendelijke mededeeling, waarvan wij in dit nummer gaarne gebruik hebben gemaakt.

Fr. K. te D. Het is niet gemakkelijk in een enkel woord te antwoorden op uwe vraag. Het echtpaar Scharten Antink munt uit door fijne waarneming van natuur en menschen; in de constructie van hun verhaal en roman zijn ze gewoonlijk zeer zwak. — Nico van Suchtelen is wel een fijn literator. — Robbers is realist; veel verheffing gaat van zijn boeken niet uit; vaak het tegendeel. — Schuurman maakte het meeste naam met „de Berkelmans" en verdiende dien naam. — Zoetmulder is een katholiek schrijver met een goed talent, maar naar onze Roomsche begrippen is hij wel wat vrij in de voorstelling van dartelheden (bijv. In retraite; minder hinderlijk in „Nieuwe Wegen", een wat al te langdradige roman uit het brandersbedrijf). — Anna Boudier Bakker heeft veel talent. Wij vermelden in dit nummer nog een herdruk van een harer boeken. „Armoede en Spiegeltje" zijn met voorbehoud aan te bevelen. — Anna v. Goch-Kaulbach is grof in taal, voorstelling en keuze van onderwerp.

Mij dunkt dat U uit „het Geluk hangt als een Druiventros" het talent der Schartens (en ook hun zwakheden) beter leert kennen, dan uit de door U genoemde werken.

Beverwijk. Wij zullen een bespreking wijden aan *„De Middeleeuwen"* van Prof. H. Brugmans.

A. J. G. te Vl. Ja, *„De Andere"* van Marie Koenen is een goed boek. De door U genoemde omstandigheid doet daar niets van af.

Mevr. de Br. S. te B. *Het Lied van de Vuurroode Bloem* van Linankoski is ons niet bekend. Misschien kan een der lezers ons inlichting geven.

Jos. J. A. B. te W. U hebt gelijk en gelijk u ziet is de fout reeds verbeterd. Gaarne zullen wij, gelijk wij ook vroeger deden, de boeken vermelden, die op den Index worden geplaatst, zoodat het gemakkelijk is de lijst bij te houden.

v. D. B. te K. Op Uwe vraag, waarop wij het antwoord schuldig moesten blijven, wordt geantwoord door eenige onzer lezers. De Bloemlezing *„Aan Gods Hand"* zijn 6 deelen godsdienstige verhalen voor volk en jeugd door Konrad Kummel, vertaling v. Wahlen, uitgave Malmberg, Nijmegen.

INHOUD

VAN DEN TWAALFDEN JAARGANG VAN BOEKENSCHOUW
15 MEI 1918—15 MEI 1919

ARTIKELEN

Bladz.
Een voornaam boek. A. Gielen. 1
Per Haltström. A. Gielen 33
Moderne vrouwenfiguren in den roman. Eene vrouw . . . 65
Guido Gezelle. R. 73
Zou het zoo in zijn werk gaan? A. Gielen 97
Luister eens? R. 104
Verschil van Gevoelens 129
Een voornaam Schrijver. E. v. d. Halde. 161
Vrijheidsliefde, Taal en Stijl. Hans Heijnen 193
Ergerlijk. A. Gielen 225
De Kleine Johannes. A. Gielen. 228
Welsprekendheid. A. Gielen. 257
Querido over Noto Soeroto. A. Gielen 259
Naar aanleiding v. h. artikeltje v. Hans Heinen. J. v. Heugten S. J. 266
Een merkwaardig boek? A. Gielen 289
Een repliekje. R. 293
Nationale Rijn-zangen. F. van Helmond 321
De Standaard-Catalogus 353
Een Katholieke Romanschrijfster en Dichteres. Dr. Anselm Salzer (Gd. L.). 354

VAN DE FRANSCHE LEESTAFEL

Henri Barbusse; Le Feu. J. v. Rijckevorsel 43
Louis Bertrand; Sanguis Martyrum. J. v. Rijckevorsel. . . 172
Jean Nesmy; L'Ame de la Victoire 328
Antoine Redier; Pierrette. J. v. Rijckevorsel 331

WAT ANDEREN SCHRIJVEN
Uit Boeken, Tijdschriften en Bladen

Annales (Les), 340. — Beiaard (De), 15—18—109—142—177—199—272—300—336. — Beweging (De), 17—82—112—198—238—271—363. — Correspondant (Le), 10. — Eeuw (Onze), 12—49—

75—144—182. — Elsevier 13—51—145—182—272. — Gids (De), 81—11—146—197—237—271—301—338. — Groot Nederland, 17—146. — Historisch Politische Blätter, 13. — Katholiek (De), 13—78—179—296—335. — Nieuwe Gids (De), 17—184. — Op de Hoogte, 15—52—182. — Revue des deux Mondes, 51. — Stemmen des Tijds, 112—117—303. — Stimmen der Zeit, 12—359. — Studiën 15—50—79—108—143—201—300—337—360. — Tijdspiegel (De), 140—198—238—272—330—338. — Vragen des Tijds, 182—297—335—339—364. — Vrouw en haar Huis (De), 298. — Wetenschappelijke bladen, 48—106—140—181—200—235—273—299—333—361.

VARIA

Hongersnood (159). Mode in stijl (159). Het Bioscoopkwaad (159). Jan Feith (28). Couperus (28). Frank Wedekind (30). Georges Ohnet (30). Vorm en Inhoud (61). De Hertog van Norfolk (88). Over Holland (91). Taalvereenvoudiging (91). Gustaaf Verriest (92). Geteekenden (92). Het vuur (92). Openbare bibliotheken (92). Een neutraal tijdschrift (122). Een nieuwe biografie van Dostoïevsky (123). Italiaansche Mozaïken (123). Musea beheer (123). Shakespeare-Jahrbuch 1918. Stroomingen (123). Han Verkruisen. (Verzen uit het kladschrift van Jantje) (126). Hugo Grotius (126). Duitsche Oorlogs-Bibliotheek (126). De Katholieke Vondel (215). De pers in Hongarije (215). Hardhandige opvoeding (216). Klein (217). Kloos over de Sociale Revolutie (218). L'art pour l'art (219). Lord Northcliffe (219). Mag dat zoo maar? (219). Oorlog en Letterkunde (220). Upton Sinclair (221). Victor Hugo Profeet! (221). Vrouwen (221). Het scheepvaarthuis (253). Edmond Rostand (254). Een gevleugeld woord (254). Tram (254). Kerk en Kultuur (254). Eene kritiek (282). Hugo Verriest (283). Goethe (283). Buridan's ezel (284). J. F. M. Sterck (284). De kleine Johannes (285). Voor Annexionisten (286). Verschil van meening (318). Le Tirailleur au Képi fleuri (318). De schuld aan den oorlog (319). Het Tijdschrift voor Gesch. Land en Volkenkunde (319). Verlaine en het Nageslacht (320). Een Satyre (350). Ook een dichter (350). De Oorlog en het Boek (379). Chesterton Katholiek? (380). Kultuur en Volkstaal (380). Multatuli (381). Jules Pravieux (381). Tolstoï (381). Victor Hugo (381).

IN EIGEN KRING

Huygens, blz. 31. — Huygens, blz. 62. — Stephana Schwertner, blz. 94. — Stephana Schwertner, blz. 127.

A

Bladz.

Aalberse (P. J. M.). Windhorst als sociaal politicus . . . 275

Ammers-Küller (Jo van). Kruispunten 116

B

Bladz.
Baekelmans (Lode). Mijnheer Snepvangers. 241
Bakelmans (Lode) 128
Bakels (H.). Leerboek over Godsdienst, 'n geloovig kettersch boek 364
Bakker (Ina). Machten. 372
Bang (Herman). Vreemde Vertellingen 203
Barbarossa (J. C. Schroder). Een dag poilu 117
Barbusse (Henri). Le Feu 43
„ „ Het Vuur. . . . . 92—95
Barclay (Florence L.). De Witte Zusters van Worcester 55—160
„ „ „ Rozenkrans 128
„ „ „ „ 223
Bechstein (L.) en Perrault (Ch.). Mijn Sprookjesboek. . . 158
Been (Johan H.). Oud-testamentische Pioniers 158
Benson (Mgr. R. H.). De Vriendschap van Christus . . . 340
Bertrand (Louis). Sanguis Martyrum. 172
„ „ Saint-Augustin 173
Beyens (Daan). Anak-Màs 117
Beyer (C.). De Non van Dobbertin 82
Beyerlein. Jena oder Sedan 223
Beysens (Dr. J. Th.). Hoofdstukken uit de bizondere ethiek 367
Bierema (Betty). Het hoogfatsoen van Herr Feuer 117
Bilt (E. P. van de). Letterkundig Leesboek 241
Boer (Dr. M. de). Hulpboekje bij het Leerboekje der Alg. Geschiedenis 149
Bolhuis (E. G. van). Aan het eind van de wereld. . . . 117
Bolsius S. J. (H.). Door eigen wapenen geslagen of de feiten zijn onverzettelijk 201
Bonaventura (Sint). De Mystieke Wijnstok of Verhandeling over het Lijden des Heeren 274
Bordeaux (Henri). Het Zwarte Meer. 344
Bos. Atlas der geheele Aarde 149
„ Geïllustreerde Atlas. 149
Bos (Fokko). Droomster 21
„ „ Lize's Avontuur 242
Boudier-Bakker. Het Spiegeltje . . . . .71—384
„ Armoede 384
Bouman. Verdwaald 251
„ De Pet van Piet 251
„ Van zes Kippen en een Haan. 251
Bourget (Paul). Le Justicier. 378
Boy-Ed (Ida). De Offerschaal 185
Braunsberger S. J. (O.). Petrus Canisius 113
Breevoort (Johanna). Hoe onze vaderen zich moesten behelpen. 83
„ „ Gustaaf III en zijn Hof 204
Bruggen (Carry van) 69

Bladz.

Bruggen (Carry van). Een goed huwelijk 242
Brusse. Rosse leven en sterven in de Zandstraat 128
Bruyn (A. J.). Handelsaardrijkskunde. 20
Burman (Rolf). Het Aardsche Deel 21
Buysse (Cyriel). De Strijd 204
„ „ De roman van een Schaatsenrijder . . . 307
Buys (F. A.). Bettekee. 344

C

Chappelle Roobol (Suze la). Het Verleden 21
„ „ „ „ Vriendinnen 373
Chautard (Dom J. B.). Het inwendig leven 303
Chesterton. The Ball and the Cross. 160
Christaller (Helene). Ruth's huwelijk. 186
Claes (Ernst). Oorlogsnovellen 373
Cock (Jozef de). Van drie Santen. 204
Coppeé. Henriëtte . . . . 128—160
Coster (Charles de). Vlaamsche vertelsels uit het Fransch
in het Vlaamsch overgezet 56
„ „ „ De Huwelijksreis 57
Coulevain (Pierre de). Le Roman Merveilleux 383
„ „ „ Noblesse Americaine 352
„ „ „ Eve victorieuse 352
„ „ „ L'Ile Inconnue 352
Couperus (Louis). De Verliefde Ezel 243
Cremer 256
Crocq (Du). Petites poémes pour Jean et Jeanne 241
Curwood (James). De Zoon van Kazan. 83
Curwood (O. J.). Marge O'Doone. 204
„ „ Kazan de Wolfshond 223

D

Dahn (Felix). Een strijd om Rome 128
Dostojewski. Gedenkschritten uit een dood huis 32
„ Witte Nachten 32
„ De Echtgenoot 32
„ Schuld en Boete 32
„ Vernederden en beleedigden. 32
„ De Dubbelganger 32
„ De Idioot 32
Davids (A. B.). Over Significa 371
Dekkers (M. F.). Roomsch Katholieke Godsdienstleer. IIde deel 19
Demblitzer (Salomon). De Twee Tuinen 345
Demolder (Eugène). Vertelsels van Yperdamme. 205
Dieren (E. van). De nadeelige invloed van fel zonlicht op
lichaam en geest. . . . . , ... 103

Bladz.
Diers (Marie). Het zachte Juk 22
Dieterle (G,). De Vrouw in het violet 57
Donders (H. J. M.). Passiebloem 374
Dijkterhuis (A.). Een jaar Duitsch 20

E

Eeden (Frederik). De Kleine Johannes 228
„ „ De Kleine Johannes 285
Eigenhuis (J.). De Schout van Amsterdam 307
„ „ De Ruige Hoeve 374
Eilkema de Roo (J.). De weg van Paul de Raet: Naar de bronnen van het inzicht 150
Emants (Marcelles). Een nagelaten bekentenis 205
Erichsen (Erich). De Stomme Deen 308

F

Father Felix Westerwoudt 304
Feith (Jan). Uit Piet's Kantoorjaren 251
Forest (Ellen). Magda. 309
France (Anatole). De misdaad van Sylvestre Bonard . . . 205
Frank (Leonhard). De mensch is goed. 309
Franzos (Karl). De Pias 345
Frenssen (Gustaf). De Broeders 206
Froe (A. de). A Manual of Commercial English. 240

G

Galsworthy (John). Het Geluk der Rijken. 206
„ „ Het Onbereikbare 345
Garborg (Hllda). Het Raadsel 58
Gelder (H. van). De levensbeschouwing van CornelisPietersz Hooft. 160
Genderen-Stort. Hélène Marveil 71
Gezelle (Guido) 73
Ginneken S. J. (Dr. Jac. van). Zielkundige verwikkelingen. I Zielkunde en Taylor-systeem. II De Rechte Man op de Rechte Plaats 52
„ „ Arbeid vermoeit 304
Gjellerup (Karl). De Pelgrim van Kaminata 277
Gogh-Kaulbach (A. van). De liefde die overwint 118
„ „ (Anna van) 384
„ „ „ „ Jet Lie 207
„ „ (A. van). De liefde die overwint 83
Goudsmit (Sam.). Droom en wereld. 207
Goulmy. Het Apostelboek 54
Graft (Dr. Catharina van der). Maria-legenden 277

Bladz.
Gumarson (Gunnar). De Jongen 309
Gyzen (Marie). Hooger op 83
Gyp 32

H

Hallström (Per). Het onuitgesprokene 34
„ „ De Waterbronnen 34
„ „ Phocas 34
„ „ Het Wrak 34
„ „ Arsareth. 34
„ „ Adonia 34
„ „ De Valk 34
„ „ De Leeuw. 34
Hamel (Mr. J. A. van). Nederland tusschen de Mogendheden 239
Handel-Mazetti. Stephana Schwertner 94
„ Stephana Schwertner 127
„ Stephana Schwertner 129
„ Rita's Briefe 213
Harraden (Beatrice). Voorbijgaande Schepen 288
„ „ Van het Wrak omhoog 288
Has (Nelly). Clara van Arkel 86
Heezen (Charley van). Anders 119
Hegan (Rice A.). Juffrouw Wiggs van het Doolhof. . . . 208
Heine. Das Buch der Lieder 215
„ De l'Allemagne 383
„ De la France 383
„ Reisebilder 383
Hello (Ernest). L'Homme. 383
Herbert (Maria). Ein Buch von der Güte 355
„ „ Miss Edda Brown 356
„ „ Das Kind seines Herzens. 356
„ „ Flitter 356
„ „ Der Jagd nach dem Glück 356
„ „ Kinder der Zeit 356
„ „ Gemischte Gesellschaft 356
„ „ Schönen Ferdinand. 356
„ „ Lebens-Ausschnitten 356
„ „ Tagmars-Glück 357
„ „ Unmoderne Frauen. 357
„ „ Marianne Fiedler 357
„ „ Ohne Steuer 357
„ „ Dr. Sörrensen. 357
„ „ Die Wenderoth's 357
„ „ Idealisten 358
„ „ Jacob im Walde. 358
„ „ Oberpfälzischen Geschichten 358
„ „ Volksgeschichten. 358

Bladz.
Herbert (Maria). Aglaë 358
" " Alessandro Boticelli 358
" " Vittoria Colonna. 358
" " Geistliche und Weltliche Gedichte . . . 359
" " Einkehr. 359
" " Einsamkeiten 359
" " Confiteor 359
" " Heimfahrten 359
" " Liebe und Tod 359
" " Aphorismen 359
Hermanna. Vertellingen 159
Hesse. Gerda. 374
Hillern (Wilhelmine von). Am Kreuz 352
" " " Geierwally 352
Holwerda (Dr. J. H.). Nederlands vroegste Geschiedenis . 116
Hugo (Victor). Les Miserables. 256
" " Notre Dame de Paris 256
Hullebroeck (Mevr. E.). De Vlaamsche ziel 375
Hütten (M. von). Des Weges Ende 317

I

Ibanez (V. Blasco). Wijn en Liefde 346

J

Jaarsma (D. Th.). Bekentenissen van een Bruidegom . . . 86
Jansen O. P. (p. fr. E. J. B. Jansen). Wat is de Vrijmetselarij? 369
Jansen (Miek). Schaduw van den Toren 187
Japikse (Dr. N.). Staatkundige Geschiedenis van Nederland van 1887—1917 341
Jehu (Felicie). Een verwaarloosd troepje 310
Joannes van het Kruis (De H.). Door 't niets tot 't al . . 340
Joïgensen (Johannes). Hoe ik Christen werd. 370

K

Kelb. 250.000 gulden Bruidschat 311
Kerruish (Jessie Douglas). Miss Haroen-al-Rasjid 243
Ketelaer Jzn. (J. L.). Zwaar gestraft 188
Keuning (P.). De Boef 346
Kleintjes (J.), Knippenberg (Dr. H.). Mythologisch Vademecum 20
Kloostermans (B. C.). Ons Voorbeeld I. 202
Koenen (Marie). De wilde Jager 278
" " De andere. 384
Koenen (M. J.). Verklarend handwoordenboek der Ned. Taal 343
Koeprien (A.). Het duel 59
Kohnstamm (Prof. Dr. Ph.). De toekomst der democratie en de oorlog 55

Bladz.
Kooy van Zeggelen (M. C.). Indische Mysteries. 279
Kops (W. P.). Figuren uit de Fransche revolutie 239
Kummel (Konrad). Aan Gods Hand 384

L

Laarman. Toestanden en Gebeurtenissen 20
Laarman (73). Verschijnselen en Toepassingen 149
„ Handboek der Pædagogiek 149
Labruyère. Le Sel de la terre 288
Lambert. Plus fort que la mort 288
Land (A. van 't). Arbeid 244
Lehmkull S. J. (A.). Quaestiones Præcepuæ Morales novo juri catholico adaptatae, quas pro appendice Theologiæ Moralis breviter collegit (VIII en 96) 19
Lie (Erik). Het nest verstoord 346
Liefde (C. L. de). Cent Poèmes français. 241
Linter (Paul). Vuurmond 1233 208
Lockhorst (E. van). Phil 's amoureuze perikelen. 119
„ „ „ Lenoor Sonnevelt 375
London (Jack). De kruistocht van de Meteoor 86
„ „ Onder de Goudgravers 87
„ „ Dwangbuis 188
„ „ Een Baanbreker 311
Long (William). Dierenleven in de wildernis. 209
Loveren (Jan). Een enkeling in de massa. 245
Loyola (Mother Mary). Soldaten van Christus 144
Ludwig (Otto) 97

M

Maathuis-Ilcken (S. van). Jetty 251
Maclaine Pont (M. W.). De kinderen van Batenburg . . . 245
Mailander (Dr. K.). Dichter der Gegenwart 241
Marx (William). Voor den Admiraal. 279
Maupassant (Guy de). Een Leven. 59
Maurik (Justus). Toen ik nog jong was 153
Max. Afgoderij? 368
Mayran (Camille). Histoire de Gotton de Connixloo . . . 214
Meester (De). Geertje 67
Meester (J. de) 192
Mendes (Joost). Het Geslacht der Santeljano's I de verweerde jaren 313
Merle (J. van). Wisselende banen. 312
Merrick (Leonard). Versmade liefde 23
Meijer Wiersma (Mr. K.). Grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden 20
Middendorp (Herman). Het veege lijf 87

Bladz.
Misboek 275
Moerkerken (P. H. van). André Campo's witte rozen . . . 87
Mogendorff (Dr. P.). Natuurkunde voor M. U. L. O. . . . 148
Morgan (Jean). Notre-Dame du Faubourg. 378
Multatuli. Max Havelaar 381

N

Naber (Joh. W. A.). Het leven en werken van Jetje de Bosch Kemper 305
Naeff (Top). Voor de Poort. 69
Nalbaldian (Inga). De groote weeklacht. 189
Nanda. Wilde Jetty. 251
Neustadt (Arthur). Mr. Fipson St. Moritz 87
Nieboer (Attie). 't Witte Huiske 189

O

Oltmans. De schaapherder 160
Otto (Ernst) 20
Otto (Willem). Lief en Leed uit een ambtenaarsleven. . . 246

P

Paanakker (M.). Uw gezond verstand aan het woord. . . 202
Parr (Olive Katharine). De Kleine Kardinaal 313
Penning (Hugo). Herman Wendel. 280
Perez (J. L.). De Kabbalisten 348
Pesch (Heinrich). Solidarisme. Grondslagen der Volkshuishoudkunde 255
Poe (Edgar). The Raven. 99
Poelhekke (M. A. P. C.). Taalbloei 372
Porter (Eleanor H.). Polly Anna 280
Pravieux (Jules). Ami des Jeunes. 380
„ „ Monsieur l'Aumonier. 381
„ „ Un vieux Célibataire. 381
„ „ Oh! les hommes 381
„ „ Séparons nous 381

R

Raabe (Wilhelm). Novellen und Erzählungen. 20
Raalte (Frits van). Romantiek uit het Kinderleven 276
„ „ „ Xenerriël. Het boek van Satan en de ziel eener vrouw. 375
Ranitz (Lita de). Als de Droom in Droom vergaat. . . . 247
Reed (Myrtle). Een Spinster in de Zon. 209
„ „ Het Licht in het Venster 209

Bladz.
Reyneke van Stuwe (Jeanne). In 's Levens waan 119
„ „ „ „ Het Gevleugelde Wiel . . . 281
Reynes-Monlaur (M.). Pages de Deuil et d'Héroïsme . . . 399
Ridder (André de). De Gelukkige Stonde 313
Robbers (Herman) 69
Roorda. Engelsche Spraakkunst 20
Rosenhayn (Paul). Joe Jenkens. 313
Rosenkranz. De Markies van Karabas 88
Runa. Hij en zijn Vrouw. 153
Rutgers (Elise). Berusting 120
Rutten (Felix). Beatrijs 24
Rijpma. Gids bij de Studie der Nederlandsche Letterkunde. 140

S

Salomons (Annie). Ada Gerlo 67
Salomonson (H.). Menschen van hun Tijd. 348
Sand (George). La Mare au Diable 64
„ „ La petite Fadette. 64
Sante R. K. Pr. (J. J. van). Verstand, Gemoed, Geloof. . . 54
Scharten-Antink (C. en M.). Het geluk hangt als een Druiventros 376
Scheff (Werner). De Ark. 123
Schendel (Arthur van). De Berg van Droomen 59
Schirokauer (Alfred). August de Sterke. 190
Scholem Aleichem. De Gast 349
Schrijnen (Dr. Jos.). Uit het leven der oude Kerk. . . . 369
Schürman. De Berkelmans 223
Sekel. Cours de la langue française. 20
Sick (Ingeborg M.). Ela van Vliet en Hove 313
Sinclair (Upton). Koning Kool. 314
Sloet (Dr. D. A. W. H.). De Tijd van Christus' geboorte. . 368
Slooten (A. van). Aan het Kruispunt. 315
Soeroto 259
Spijker S. J. (H. W.). Contardo Ferrini 19
Staal (M. v. d.). Zonen der Kerels 210
Steketée (Johanna). De Weduwe 282
Sterck (J. F. M.). Oorkonden van Vondel en zijn Kring . . 1
Stoett (Dr. F. A.). Nederlandsche Spreekwoorden en Gezegden 343
Stratton Porter (G.) Sproetje 349
Streefkerk (H.). Een dappere jongen. 252
Streuvels (Stijn). De Aanslag 248
Strindberg (Aug.). Zweedsche Sproken en Vertellingen . . 210
Suthcliffe ('t). Griff Lomax en zijn daad 26
„ „ Door smart gelouterd. 26
Süttner (Bertha von) 64

T

Tackeray 161

Bladz.
Tackeray: Henri Esmond. 162
„ Vanity Fair. 164
„ The Virginians 164
Tchechow (A.). De roman van een onbekend mensch . . 154
Tempel O. P. (P. v. d.). Het goed recht der hedendaagsche vrouwenbeweging 147
Teresia (Heilige). Werken 115
Term (J. van). Het ontstaan, streven en einddoel der Vrijmetselarij 342
Tervooren (Lina). De Schoonzusters. 248
„ „ De drie Vacantieboomen 252
Thompson Seton (Ernst). Het leven van Domino den Zilvervos 249
„ „ „ Monarch de Reuzenbeer 249
Timmermans (Felix). Het Kindeke Jezus in Vlaanderen . . 289
Toergenèf (Ivan). Vaders en Zonen 155
Tosca of de pleegdochter van den Boschwachter 378
Turner (Ethel). Eene verloving. 157
Twain (Mark). 192

V

Veer (Bas v. d.). Nieuw A. B. C. 252
Veldkamp (J.). Boer (K.). Kun je nog zingen, zing dan mee 240
Verster-Bosch Reitz (Minca). Als een vlieg om de kaars . 59
Vletter (A. C. de). Achttien jongens en een oude Kar . . 252
Voogt (G. de). Fatsoensdominé 26
Vosz (Richard). Twee Menschen 315

W

Wahlenberg (Anna). Een Spion 210
Walbergen (H.). Het Wereldapostolaat 54
Webster (Jean). De Spookhoeve 249
Wehl (Nannie van). De Vriendschap van Bertha en Beata . 252
Wermeskerken (H. van). Tropenadel. 250
Westland (Cora). Levenswond 224
„ „ Levenswond 383
Wilbers S. J. (J. H.). Schepping 148
Williamson (C. N. en A. M.). Een schromelijke vergissing . 211
Wilma. Het Schoone Leven. 250
Winterfield-Platen (Leonie von). Harteleed 27
Wisselink. Kern van Algebra 20
Wit (Aug. de). De Wake bij de Brug 251
Wit (Jo de). Donker Geluk. 158
Woestijne (K. v. d.). De Bestendige Aanwezigheid. . . . 212
„ „ Goddelijke Verbeeldingen 316

Y

Bladz.
Yole (Jean). Sa Veuve 378
Yver (Colette). De Vrouw in de Rechtszaal 351

Z

Zahn (Ernst). Die Frauen von Tanno 64
„ „ Lukas Hochstraszers Haus 64
„ „ Der Apotheker von Klein Weltwill 128
„ „ Der Apotheker von Klein Weltwill 128
Zoetmulder. Nieuwe Wegen. 384
Zola. Le Docteur Pascal. 96
Zoomers-Vermeer (J. P.). Op de Meerhoeve. 213
„ „ De Lotgevallen van Kruistaartje . 253
Zwarts (Aukje). Levensblijheid. 223